

S 757

రాజా ప్రతాపసింహ చరిత్ర

రచయిత

డి. రాజకేశరం.

జొనకి ముద్రాక్షరశాల
ప్రొ. ధృ. డూరు

1933

- తా॥ ఆకర్ణ్యద్యయపానసంబగు చరిః ♦ త్రాంశంబు లండెల్లఁ గ
న్నాకై దివ్యరసాలవాలమయి స ♦ త్య న్యాయ సంపూరితం
బై కన్యత్వేడి నాపితాపుచరితం ♦ బద్ధాని నే గోస్తసి
చాకంబొప్పంగ నొక్క దొడ్డకృతిగా ♦ వాఁయ్ బ్రయత్నించెడన్.” 61
- మ॥ అన “సమాటలు వేదవాక్యము లవ ♦ శ్యంబిష్ట రాణాపితా
పుని గీర్తింపు మతండు పీఠజనతా ♦ పూర్వాభిగణ్యాడు; క
మ్మని నీకై తకు నమ్మహాప్రభుని ధ ♦ ర్మ శీఘ్రతుల్ హటకం
బునకుఁ సౌరభపూరితుల్ గలుపు సా ♦ పుఁ గాంచి వార్షి గనున్.” 62
- క॥ అని ప్రోత్సహించుమతి ననియెను వెంకటేశ్వరాస్త్రి, “యెనంతఁ బ్రతా
పుని చరిత కాన్యహపముగను వెలయిపాగ వ్రాయఁ ♦ గా మొదలిడితిన్.” 63
- క॥ ఉత్తమ విశిష్టము, సముదాత్తము చిహ్నయపురి, ప్ర ♦ తాపుడు ధీరో
దాత్తుడు, కైతము మెచ్చని దివ్యుల్ మెచ్చరిని తలఁతు ♦ నెల్లబుధేంద్రుల్.” 64
- తా॥ నా ధారాళ కవిత్వమాయఁ గల వి ♦ స్వాభాబు లభిగడ నీ
గాఢల్ కన్యాయగంబుఁ బట్టికొని యా ♦ కన్యంబు లోకంబు; వి
ద్యాధుర్యుల్ విని చిహ్ను బుస్పనక యా ♦ హ్లాదిత్రుః విశ్వైక కీ
ర్త్యధారాంబులు రాజపుత్రస్వప శౌ ♦ ర్యావార్యహేలాకళల్.” 65
- తా॥ ఈపాత్రంబునఁ గొంచెమేనియు గుణా ♦ భేదేనిఁ బరిపింద జ్ఞా
భూపీఠంబది వేమ్యుఁగోష్ఠిదని లో ♦ క జెంది హర్షింపుగా
కేవలైన పితృమూడి రసమెం ♦ తే దక్కునైయున్న నా
లోపంబంతయు నాదిగాఁ దలఁచు గే ♦ లుఁ మోడ్చి ప్రార్థించెడన్.” 66.
- మ॥ వినమే మిన్ను ప్రతాపున-తల్ పుహా ♦ పీఠంబు లోకంబునక
గనుపించెడిని పూజ్యతల్లఁ జెరిగి ♦ గా; నట్టి రాణాప్రతా
పుని గీర్తింపుచున్న నెల్లు కనకం ♦ బుఁ నాగణాఁ జేతుహ
నిను సేవితు విరిచిరాణి! మమపా ♦ ణి! వాణి! నన్నోమవే.” 67

tions. I loved the service. I loved the native soldier. I have proved what he will do, where devoted, when, in 1817, twenty two fire locks of my guard, attacked defeated and dispersed a camp of fifteen hundred men slaying thrice their numbers. Having quitted the scene for ever, I submit my opinion dispassionately for the welfare of the one and with it, the stability or reverse of the other. “Tod.”

- సీ॥ రచియించియుంటి వీ ధి రమణిచరిత్రంబుఁ దిరుపతివెంకటే ధి శ్వరులు మెచ్చుఁ
గృతియొనర్చితిఁ జూడ ధి నృపమాళికథ దేశచరితముల్ శోధించి ధి సరసు లలరఁ
దగఁగూర్చియుంటిఁ బ ధి ద్వావతీవిజయంబు వీరంబు హాస్యంబు ధి వెల్లి విరియ
వాసియుంటి సమగ్ర ధి రామాయణము నాటకములుగా విబుధలో ధి కములు పొగడ
- సీ॥ నిన్ని యొకయెత్తు మణి ప్రతా ధి పేంద్రుచరిత మొక్కయెత్తు, సుధారసం ధి బాలుకుచుండు
నొక్కచూ పెక్కుదుగఁ జూచి ధి యుద్ధరింపు తైలరాజేంద్రకన్య! సా ధి జన్యధన్య! 68
- మ॥ జననం బందిన దాది యేడునెలల ధి స్పృహసీమన్ విను
తన కల్యాణ దరస్మితప్రభలు ని ధి త్యంబున్ బ్రసాదించి దే
వుని సాన్నిధ్యము జేరఁగాఁ జనిన మ ధి త్వుత్తుండు కామేశ్వర
య్యను మత్పూజనమాను నేదలఁతు లో ధి కాన్లది సద్విగ్రహుల్. 69
- చ॥ కుదురగు ప్రేమ నొక్కలత ధి కూనను గాచితిఁ జైత్రవేళ న
య్యది తోడిగెన్ హోయల్గులుకు ధి నర్మిలిమొగ్గను; దానిఁగాంచి నా
యెడ మొచ్చెన్ మనోరథము ధి లెన్నియొ, గాలికి నూచి దేవి శ్రీ
పదముల రాలె మొగ్గ! యది ధి నంద్యమె, తజ్జని ధన్యమాటచే. 70
- ఆ॥ వె॥ పూర్వ చంద్ర మూర్తి ధి పుత్రుఁ డుద్భవమొంద నమరులైన నలన ధి దనసు సరియె!
యిచ్చినట్టి దేవుఁ ధి జెత్తి కొందోయినఁ బొగుల నేల? వగవు ధి మిగుల నేల? 71
- తే॥ సీ॥ అనగుణాబులు మిగుల మా ధి యంగఁజేసి సుగుణములను వేయంత లె ధి చ్చుగనుజేసి
ప్రణయరత్నలైన నరుల దే ధి వతలఁజేతు వోవియోగమ! నీన్మత్త ధి ముత్తమంబు. 72
- మ॥ జననీ! నీవు దయాసముద్రమవు యు ధి మృద్ధక్తు నేవేళలం
దున నేరీతిని గష్టసౌఖ్యముల యం ధి దున్ దెల్పఁగానుండు వా
పనుల్ నీవయి తీర్చఁగా ననుభవం ధి పన్ వంతర్జుగ్గాక వ
ల్లన నే నెంతటివాడ! నాకెప్పుడు నీ ధి యాజ్ఞల్ శిరోధార్యముల్. 73
- సీ॥ స్థిరమగు వానిలో ధి స్థిరతమంబగు చోటఁ జిరపుణ్యరతులు వ ధి సింహు చోట
నాశమెప్పుడును గ ధి నంగఁ బోనని చోట నానందనిలయమై ధి యలరు చోట
వ్యాధులింతుకయును ధి బాధ నేయని చోట సత్త్వాబు స్థాయిగా ధి జరుగు చోటఁ
గైవల్య లక్ష్మీకిఁ ధి గాపురంబగు చోటఁ జిత్తంబునకు శాంతి ధి చెడని చోటఁ
- సీ॥ బ్రేమ యన్మృతహాపమున వ ధి ర్నించు చోట నామఃదీప్తివ రత్న సిం ధి హాసమున
శ్రీభవానీపదంబుఁ జే ధి రితివి గాన నేల నీకయి వగవఁ? గా ధి మేశ్వరయ్య! 74

గీ॥ జర నమలుచున్న యస్థిపం • జరము నాది యిక సుఖమొండఁ గల యాస • లేందు లేవు;
మధుర దరహాస వదన ప • ద్ద్రాబు నీది మఱచిపోవుద మన్నను • మఱపు రాదు. 75

సీ॥ కలశపాథోరాశి • గర్భమందు జనించు నలల బంగారు టు • య్యాల లాదు
నలచతుర్దశలోక • ములను బావనమాచుఁ దనరు మణిద్వీప • తటము లందు
గొడుగులు వలచిన • ట్లడరు కదంబ వృక్ష వితాన శీతల • చ్చాయ లాదుఁ
శ్రీలఁ జెన్నారెడి • చితామణీ భద్ర సింహాసనము పార్శ్వ • సీమ లాదుఁ

ఆ॥ మె॥ బాల కడలి చలువఁ • దేలు తెమ్మెరలందు నీడు లేని పసిడి • మేడ లందు
గౌరి లోకజనని • కామేశ్వరస్వామిఁ ద్రిప్పి కూర్చి నాద • రిందుఁ గాక. 76

క॥ ఈమహనీయ గ్రంథముఁ గై మోక్షుచు నంకితమ్ము • గా నిచ్చెద నే
బ్రేమఁ బెనుప నోచని నా కామేశ్వరు నెత్తి పెంచు • కామేశ్వరికిఁ.

77

డి. రాజశేఖరం.

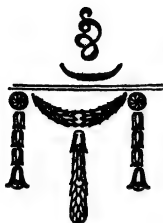

శ్రీ

కామేశ్వరైశ్చ నమః.

రాణా ప్రతాపసింహచరిత్ర.

ప్రథమాశ్వాసము.

మత్స్యంనుకమట్లు గుండ్రమయి వాఁ రిక్ లెండుపాల్లోకపాల్
భూమి నిండియు నూలునర్పదియుఁ గోఁ ట్లుఁ మర్త్య లొప్పారఁగా
వ్యోమంబంటు నగాధిరాజ నివహం బుల్ విరాట విశ్వంబు శో
భామూల్యస్థితి నొప్పు నీశ్వరు ననం దైశ్వర్యముల్ చాటుచున్.

సీ॥ కాంచన శృంగ భాఁ గము కిరీటముగాఁగఁ గాశ్మీర మాస్య పుఁ కజము గాఁగ
సింధుగంగానదుల్ చేదోయి గాఁగఁ నార్యావర్తదేశం బుఁ రంబు గాఁగ
వింధ్యాచలేంద్రంబు బెడఁగు మధ్యము గాఁగ గోతమి కనక మే ఖలయుఁ గాఁగ
మలయసహ్యాద్రు ల ధ్రులు గాఁగ సింహళదీప్త మంభోరుమాఁ పీఠి గాఁగ

గీ॥ లవణ రత్నాకరము సరః ప్రవరమగుదుఁ జెలఁగు భారతదేశ లఁ క్షీ సమగ్ర
భాగ్య సౌభాగ్య విగ్రహఁ ప్రాభవమ్ము లిట్టివని వివరింపఁగా నెవరి తరము! 2

కా॥ జానొండఁ బహుళాంబు పూరము వనాఁ కా శంఖశల్ నింప స
స్యానీకంబు సమృద్ధమై యెదిగి భాఁ గ్యస్ఫూర్తి హెచ్చింప, ల
క్షీ నిత్యోత్సవ మందిరంబయి తనఁ ర్చెన్ విశ్వ సర్వోన్నత
స్థానం బంది సమస్త వైఖరుల రాఁ జన్మన మవ్వేళిలో. 3

సీ॥ ఇట్టి రాజస్థానఁ మెప్పుడు స్వతంత్రులౌ జనపాలమణుల పాఁ లనము నొందు
దేశంబు లిరువది దీపింప వెలుఁగొందుఁ వానిలో నెల్ల మే వాడ దేశ
మగ్రగణ్యము; దాని యధిపతి యగువాని 'రాణా' యని జనులు ప్రస్తుతింతు
రతడు మతాధిపఁ త్యమున నెల్లరకు జగ్గురుండనుచు వి ఖ్యాతిఁ గాంచు

గీ॥ నగరములలోనఁ గాళికాఁ నగర మట్లు చిరయశము గాంచుఁ జిహ్నాట్రుఁ పురవరంబు
నవటి రాణాయ నందఱఁ నగ్రపూజ్యుఁ డెల్ల సురలందుఁ గాళి వి శ్వేశు మాడ్చి. 4

- గృ సీ హారావళి పర్వః ♦ తావధి విరివిగా నింద్ర సీల శిలల ♦ సీను చుండ
 సాంబారు లూసి వి ♦ శాల పదేశముల్ సహజమా లవణం బా ♦ సంగు చుండ
 గనులల్లెడల మర ♦ కత్తుములు రత్నముల్ సావీరమును మంచి ♦ స్ఫటికములును
 జంద్రకాంతశిలలు ♦ స్వర్ణ రౌప్యములు నెడతెగకయె యెప్పు ♦ డిచ్చు చుండ
 గీ॥ భాగ్యము లొసంగి యేలిన ♦ వారి యిడ్లు బంగారు గొండలట్లు సే ♦ యంగఁ గలిగి
 రత్నగర్భ యటన్న సా ♦ ధృకపదాబు బడసి మేవాడదేశింబు ♦ పరిభవ్వి. 5
 శా॥ ఆవిశ్వోన్నత పుణ్య వైభవ యశో ♦ హారాధి హారావళి
 గ్రావోత్తంసము తూర్పునా సరసిజా ♦ రామంబునా బొల్పు ల
 ష్టీవామకబల రాజధానియగుచు ♦ జిత్తూర్పురం బొప్పగా
 మేవాడ్ దేశము వీరఖండమగుచు ♦ మించు ధరాస్వర్గమై. 6
 + సీ॥ సవరాచర ప్రపం ♦ చప్రాణుడగు సూర్యభగవానుఁ డాదిమ ♦ వంశకర్త
 త్రిజగతీ ధానుష్క- ♦ దీపకూడయిన రాముని సుతూడు లప్రాంధు ♦ మూలపురుషుఁ
 డల యకస్యాశ్రమ ♦ ఖ్యాత మాబూగిరి నేకలింగేశ్వరు ♦ డిప్తదైవ
 మతిపావనము లయో ♦ ధ్యాన్వల్లభీ సీమ లాదికాలము నాటి ♦ యాటవట్టు

§ The tin mines of Mewar were once very productive and yielded, it is asserted, no inconsiderable portion of silver, but the caste of miners is extinct, and political reasons, during the Mogul domination led to the concealment of such sources of wealth. Copper of a very fine description is like-wise abundant and supplies the currency. Soorma or oxide of antimony is found on the western frontier. The garnet amethystine quartz, rock crystal, the chrysolite and inferior kinds of emerald family are all to be found within Mewar, and though I have seen no specimens decidedly valuable, the Rana has often told me that according to tradition his native hills contained every species of mineral wealth.

Such the pride of these small Kingdoms in days of yore and such their resources, till reduced by constant oppression. But their public works speak what they could do and what they have done; witness the stupendous work of marble and its adjacent causeway, which dams the lake of Raysumund at Kankaroli and which cost upwards of a million. When the spectator views this expanse of water this (Royal sea) on the borders of the plain; the pillar of Victory towering over the plains of Malva, erected on the summit of Chittor by Rana Mokul, their palaces and temples in this ancient abode, the regal residence ereo-

గీ॥ లాశిలాదిత్య కనకశే ధ నాది రాజ రాజ పరమేశ రణ విహ ధ ర ప్రతిష్ఠ
ఖండఖండంత నగర వి ధ ఖ్యాతిహేతు పట్టి మేవాజ్ఞాపుల నన్న ధ నలవి యగునె? 7

మ॥ సమమై యొప్పు విశాల నైల శిఖర ధ ఘనంబున రాజపు
త్రమహీకాంతకు వజ్రభూషణమణిల్ ధ రాణిండు జిహ్వా సుం
ద్రముమధ్యంబున గోటలేడు కొమరొం ధ దక్ష బైకి గన్పట్టు దు
గ్గమ లంకాపుర పూర్వనైభవము జో ధ కల్ జ్ఞాపికి దెచ్చుచున్. 8

గీ॥ ప్రక్కప్రక్కనఁ బదిబుడ్లు ధ వరుస గాగ నరుగ ననునైన నైశాల్య ధ మలిశయిల్లు
సహిత దుర్భేదముగ గోడ ధ లలరు కోట లేడుదుల్గు చిహ్నార్పురి ధ కెసఁగి యుండు. 9

* నీ॥ విఘ్నేశ్వరములతో ధ వీధుల తుద నొప్పు శివకేశవాలయ ధ శ్రేణి తోడ
నారామములతోడ ధ నపరంజి దాపిన సముదార భవనాంగ ధ ణముల తోడఁ
జతురంగములతోడ ధ సతివిశాలాబైన వివిధాయుధాగార ధ విరతి తోడ
మణివిరద్దికలతో ధ మధుర నానాజాతి ఫలమహిరూప కదం ధ బకము తోడ

గీ॥ సాధముల తోడ బహుసర ధ స్పృమితి తోడ రచ్చగమి తోడ వారి యం ధ త్రముల తోడ
భరత ఖండైక లక్ష్మీని ధ వాస భూమి నగరమాత్రంబె చిహ్నారి ధ నగర వరము! 10

ted by these Princes when ejected, must fill the observer with astonishment at the resources of the state. They are such as to explain the metaphor of my an-
cient friend Zalim Singh, who knew better than we, the value of the country;
'every pinch of the soil of Mewar contains gold.'

"Annals of Mewar"

+ These are styled 'Ranas' and are the elder branch of Sooryavansi or
'Children of the Sun'. The Hindu tribes yield unanimous suffrage to the prince
of Mewar as the legitimate heir to the throne of Rama and style him 'Hindus
Soorag' or Sun of the Hindus. He is universally allowed to be the first of the
'thirty six royal tribes,' nor has a doubt been raised respecting his purity of
descent.

"Annals of Mewar"

It is well known that the Rajas of Udaipur are exalted over all the prin-
ces of Hind. Other Hindu princes before they can succeed to the throne of their
fathers must receive the Khushka or tilac of regality and investiture from them.
This type of sovereignty is received with humility and veneration.

"Lakshmi Narayan Shufek Arangabad."

* Chittor is within the grasp of no foe, nor can the vassals of its chief
know the sentiments of fear. Its towers of defence are planted on the rock

మ॥ పనితాళీలము నిల్పు శత్రువులఁ ద్రుం ♦ పక్ష నేడు చిహ్నారు ద
 ప్పిన నీలోకము శూన్యమంచుఁ గరముల్ ♦ వేయై ప్పి ఘోషించెనో
 యన సూర్యధ్వజకోటు లెల్లఁడ సహ ♦ స్కాంతుల్ పిసాళించి న
 ర్తనమాడుఁ మృదలానిలాబు తమమీఁ ♦ దక్షిణోక పేలాగతిఁ.

11

సీ॥ సన్వసేర్వకమున్నె ♦ క్రొవ్వి నెపుకోటిఁ బాఱుగఁ దోలి న ♦ వ్యంగ నేర్పు
 కూర్పుడుటకుమున్నె ♦ క్రోధోగ్ర శత్రు వక్షి డేమెక్కి కూ ♦ ర్పుడ నేర్పు
 నడువకమున్నె చూ ♦ డ విపత్తు మకుట సూతరుల బాదములుచి ♦ నడువ నేర్పు
 చరువులెత్తకమున్నె ♦ పరిపాథితతి నొంచి తఱుముచు వెనువెంటఁ ♦ బరన నేర్పు

గీ॥ రాడుటకుమున్నె ఘోర ర ♦ బాగణముల నదిగిరంబులతో బంతు ♦ లాడ నేర్పు
 రాక! చిహ్నార్పురి బనిచి ♦ నట్టివారు నైశము దాటుటకు మున్నె ♦ శౌర్యనుహిమ!

తా॥ ఇంద్రప్రస్థము గాదు ద్వారకయుఁ గా ♦ దే కాశీయుఁ గారు ని
 న్నద) పాశ్చాత్యోభిత మయో ♦ ధ్యా పట్టణంబేని గా
 ద్విద్రోహేంద్రసమూహులొ నృపులు తా ♦ మేలగఁ జిహ్నాఁ మహ
 న్నంద్ర శ్రీలను గుత్తకుఁ గొనిన యా ♦ చందంబు దీపింపెను.

13

సీ॥ హరిత మాస్మాగ్రు పా ♦ దాశాతయుగళికి శిష్యుడై శుశ్రూష ♦ చేయఁ గలిగె
 వ్యాఘ్రుడై లాబుణా ♦ పను కూర్కిగని ద్విధారా ఖడ్గమును బొంది ♦ రాణ మెఱసె
 బ్రతుగుల గెల్పి 'ధా' రత సూర్యుడనియు 'విశ్వపతి' యనియుఁ గీర్తి ♦ పడయఁ గలిగె
 'ఖండహ' నిస్పృహఁ ♦ 'కాఫరి' స్థానాది మైచ్చ సేమల గెల్పి ♦ మెప్పుగాంచె

nor can their inmates even in sleep know alarm. Its kotars are well filled and its reservoirs, fountains, and wells are overflowing. There are eighty four bazars many schools for children and colleges for every kind of learning, many scribes of the Beedur tribe and the eighteen varieties of artisans. Of all, the Ghelote, is the sovereign, served by numerous troops both horse and foot and by all the thirty six tribes of Rajputs of which he is the ornament. Of all the royal abodes of India none could compete with Chittor before she became a widow. Near the temples are two reservoirs built of large blocks each one hundred and twenty five feet by fifty feet wide and fifty deep, said to have been excavated on the marriage of the "Ruby of Mewar" to Achil Keechie of Gogrown and filled with oil and ghce which were served out to the numerous attendants on that occasion.

గీ॥ వందలకుఁజైనఁ బుత్రులఁ బడసి సూర్యవంశమును నిల్పి సౌభర్యంబునఁ
దపము గాంచి ముక్తికాంక్షఁ తను వరించె 'బప్పురావు' మేమాడ్పాపంబు వంశకర్త. 14

సీ॥ తమ యువనదుల సం తతుల్లె వెడిచేకులు వోలె నెల్లెడ నలము కొనఁగ
జహ్నుకన్యా సింధు సలిల పూరమ్ములు సారతఁ గూర్చు బం గారు పండు
రసఖండమై పచ్చ రా బయలుల మాడ్చి లలిత సస్య శ్యామ లంబు సగుచు
బిడికెడు చోటైన వెలిబోవ నట్టి యార్యావర్త బహుళ భా గ్యాంక కథలఁ

గీ॥ జెవులు చిల్లులుపో బార సీక యవన ఖాండహం రిస్సహను బా గ్లాడు మొగలు
గజ్జి పతులు మిడుతదండు కమ్మిన్లు దాడి వెడలిరి తండ్రిప తండ్రుముగ. 15

గీ॥ ఎనిమిదవ శతాబ్దారంభ మునఁ గల్గి పు వాలిదు తొలుత ఖాసిముఁ బాడు
సింధుదేశమ్ము గెలిచి కా శీపురంబు వజ్రకుంజల సీమ లన్నియుఁ బాడు చేసె. 16

ము॥ ఒకబాగ్లాడు నరేంద్రచంద్రుడు 'కలీప్' ఓమార్ 'అబుల్ హాను' సే
నకథీఫు బానరించి హైదరాబాదు పై నా దోలఁగా దూర మెం
చక వాడామడ యుద్ధుగా నడచి రా జస్థానముఁ జేరి భూ
ప కులారణ్యములఁ దహింపఁ దొడఁగెఁ నై శాసనర ప్రక్రియ. 17

గీ॥ అతని నజమీరు తారాగృహంభర దొడరి మడిసె దూలారావు; కొడుకు సప్త
వర్షముల లాటఁ డరి గూల్చి వానివెంట నరిగె, నభిమన్యు పై చేయి యన జగంబు.

సీ॥ లాటసింహుడు మహా గాట్లోపనిధి యంచు నజరామరంబైన యశముఁగాంచె
జోహాను లాబాల శూరుని విగ్రహంబులు రచింపించి దేవుని విధానఁ
బ్రతివత్సరము భక్తి వజ్రలక్ష్మీదేవత దీనమందుఁ బూజించుచుందు
రా లాటఁ డనియు నపుడున్న కార్లగజైల నెల్లజనులు దండ్రించి పోదు

అ॥ వె॥ రాదినంబునుండి యీదినంబునకుఁ జోహాను కులంబు వార లాత్మజులకుఁ
గాల్గగజైయలను గట్టరు; లాటని యెడల వారి భక్తి యెట్టిదొక్క! 19

సీ॥ భాగ్యసాభాగ్య సం భావ్యముల్ సింధు ఘూర్జర దేశములను వ ర్తకముపెంప
'టైగ్రిస్' నదీ కృషి ట పునీతమైన యర్రాబియా పాలించు రాజ లోక
మణి కలీఫ్ ఉస్మాను మణి కలీఫ్ ఆలి యేజీదు భారానాను ఖైతివ మూర్ఖ
యబ్దుల్ మలీకు సై స్యసముద్రములను బొంగించి హైదరాబాదు ముంచి తేల్చి

గీ॥ రటుపయిని 'హర్మూఆల్'రాల్చి ద'ను కలీఫ్ అరాబియా మొదల్ కాశి ప ర్యంతమేలఁ
బడవడి సెబాక్తజ్జా వచ్చె వాడు ప్రళయ భైరవుని మహమ్మదుఁ దెచ్చె వాని కొడుకు

మ॥ కడు శౌర్యాధ్యులు స్నేహపై నికులు ల ♦ తుల్ కోటులు గూడి వెం
బడి రా సింధునది దరించుచు మహా ♦ మృద్ గజ్జ గజ్జ విభం
డడుగుల్ మోపి రణంబుల సకలభూ ♦ పాధీశ సైన్యంబుల
మడియక జేసెను దేశము బరశురా ♦ మ ప్రీతి గావించుచున్.

21

మ॥ పురముల్ గూల్చుచు బుస్తకాలయముల ♦ బుర్గి బడజేయు చ
బృరముల్ గొల్చెను దేవతాలయ చయం ♦ బుక్ ద్రోయుచు విగ్రహ
తగరముల వ్రక్కలు చేసి లింగముల క్రిం ♦ దన్ గల్గు విస్తారముల
గరుణా దూరగుడ్డై హరించె నతడ ♦ క్కాలంబును దెల్లడన్.

22

మ॥ అనయుండై గజసింహుమ్మడు చలా ♦ బారంగ సారాస్థుమా
దున విచ్చేయుచు సోమనాథపురమం ♦ దున్ సోమనాథేశ్వరా
ది నిలిప వ్రక్కర ప్రపూజ్యమగు జ్యో ♦ తిర్లింగ సంఘాతమున్
దునియల్ చేయుచు ద్రవ్యరాసులను దొం ♦ తుల్ దొంతులున్ జేకొనన్.

23

మ॥ స్వమత వ్యాప్తిని గోరి యన్యమత వి ♦ ధ్వంసంబు చేయగ వి
స్తముతో ద్విత్తి వహింపబోక గుడుల ♦ దైవారు నమ్మెటి లిం
గముల గజ్జపురంబు మందిరము లె ♦ క్కన్ మెట్లుగా సంఘటిం
చె మహమ్మద్; పదిరెండుమా ళ్లుల జే ♦ సెన్ దండయాత్రాభులన్.

24

ఉ॥ వారణరాజ మొక్క మొగిం ♦ బద్ధ సరోవరమందఁ జొచ్చి హే
లారసిం ద్గులమ్ములు క ♦ లాచిన యట్లు కఠోర చిత్తుడై
భారత దేశ నుతయును ♦ బాడపడక విహరించె; దేశ ను
స్వీయని హాకికు బడలె ♦ ప్రేమను దిన్న కురంగమో యనన్.

25

ఉ॥ ఈశినాథ్మిరూపు రచి ♦ యిలచిన బొధులు కొంత శాస్త్రం
సోకయ మున్నె వేలక ని ♦ పుంజు మహమ్మదు పేరి వాడు ఘో
ర కులం బెత్తవ హిరులు ♦ క్రిక్కిరియగను గోరుచున్నె
గోతరసోటునాం బ్రళయ ♦ దుగ్రుని కై వడి వచ్చె నుద్ధతిన్.

26

కా॥ ఆలమ్మన నాన్విభౌముడము యా ♦ ర్యాన గ్రమున్ బద్ధిస్తా
జేకచ్చత్రము గాంగ నేలె; నతడ యిగ్గా ♦ ద్రాత్మజున్ బోలె ను
శ్రీ కల్యాణ పరాక్రమోన్నతుడు ఘో ♦ రీపాశజున్ దాడి చీ
కొనె పొంగు జేసె దత్త బల సే ♦ నానకమున్ బల్లెరున్.

27

గీ॥ చేరి హమ్మిర గంభీర * సింహ నృపులు కాశసన్ పర్యవము నుండి * కాశి దాశ
నూటయెనమండ్రు ఓతిపుల * మాటమాత్రం బలివిధాని వచ్చి కృష్ణీశుఁ * గొలుతురెపుడు

X మ॥ అతితేజో బలధాముఁ జానమరసి * హమ్మిరలేంద్రుండు వం

దిత నానా జనపాల లోకుండగు పృ * థ్వీ భక్తుకుఁ సోదరీ

పతి, వజ్రాయుధకోటి మ్రొంగుల మే * వాడదేశ రాహుత్తులు

గృతహస్తో దనుఁగొల్ప వచ్చె నని కే * కీహత చేతనుండై.

29

గీ॥ భరతఖండంబు నాకమి * పంగ దలంచి యేడుమాటులు ఘోరి, దా * డెత్తి వచ్చె

మఱిదియును బావయును దారు * మారు చేసి యతని వెనుకకు నందించి * రాటుమాల్గు

గీ॥ త్వార్యంశ సంజాత * ధరణీతలేశ్వరుల్ పూర్వ మ్రొంద్రప్రస్థ * పురిని సాగి

భాములై యేలిర * వ్యాదిలోన ననంగపాలుండు కడపటి * వాఁడతండు

పుత్రసంతతి లేక * పుత్రికామణుల నిర్వ్వరఁ గాంచె మొదటి మా * తురిఁ గనూజ

బీజపాలనకును * బిడపటి దాని సోమేసున కజమారు * దేశ పతికి

× Samarsi proceeded to Delhi. His arrival at Delhi is hailed with songs of joy as a day of deliverance. Prithvi Raj and his court advance seven miles to meet him and the description of the greeting of the King of Delhi and his sister and the chiefs on either side who recognize ancient friendship is most animated. Samarsi reads his brother-in-law an indignant lecture on his unprincipled inactivity and throughout the book divides attention with him.

In the planning of the campaign and march towards the Caggar, to meet the foe, Samarsi is consulted and his opinions are recorded. The bard represents him as the Ulyses of the host; brave cool and skilful in the fight, prudent wise and eloquent in council, pious and decorous on all occasions; beloved by his own chiefs and revered by the vassals of the chohan. In the line of march no augur or bard could better explain the omens, none in the field could better dress the squadrons for battle, none guide his steed or use his lance with more address. His tent is the principal resort of the leaders after the march or in the intervals of battle, who were delighted by his eloquence or instructed by his knowledge. On the last of three days desperate fighting Samarsi was slain together with his son Galyan and thirteen thousands of his household troops and most renowned chieftains. His beloved Pritha, on hearing the fatal issue, her husband slain her brother captive, the heroes of Delhi and Chitor 'asleep on the banks of Caggar' in the wave of the steel, joined her lord through the flame.

"Annals of Mewar "

- గీ॥ నిచ్చె; వారికి జయచంద్రం • పృథ్వీవిభులు గలిగి రయ్యనంగుడు కొంత • కాలమునకు
వ్యాధి పీడితుడగుచు ని • జాత్యజలను మనుమలను బిల్చుకొని చెంత • నునిచిగొనియె. 31
- గీ॥ ఒక్కనాడు పట్టాభిషే • కోత్సవంబు జరుప సామంత నృపుల నం • దఱును జేర్చి
యయ్యనంగుడు “ధీని సిం • హాసనంబు నెక్కుమ”న నెక్కి కూర్చుండఁబృథ్వీయపుడు.
- సీ॥ ‘ఇరువుర మేము దా • హిత్రులమైయుందు మప్ప సెల్లంద్రకు • నాత్యజలము
పదియు నెన్నిది యేండ్ల • పాయమందున్న న్న వదలి యెనిమిదేండ్ల • బాలు బృథ్వీ
సింహాసనాసీనుఁ • జేయు టధర్మ మీతని యధికార మే • ననుమతింప
నాక్షేపణ మొనర్చు • నని ధిక్కరించి యాజయచంద్రుఁ డేగె నా • సభను వీడి
- గీ॥ యతనితోడ నాబూచర్య • తాధికారి వ్యాఘ్రరాజేంద్రుడును బట్టి • గాధినాథుఁ
డసమబలుడు భోళాభీముఁ • డాక్షిణంబ కదలిపోయి రాస్థాన రం • గంబు వదలి. 33
- సీ॥ తుహినాద్రి నుండి సే • తువుదాకఁ దనరు నఖండ భారతఖండ • మండలంబు
సకల మేకచ్ఛత్ర • సామ్రాజ్యముగ ధరిత్రీ రాజ్యమేలఁ బృ • థ్వీనృపాలుఁ
డామహావీరుని • యసమ సంగ్రామ జయంబు సామంత ధ • రాధిపతుల
పౌరుష విక్రమ • ప్రాభవంబులు ధర్మసంస్థాపనాచార్య • చతురతలును
- గీ॥ జంద్ర భట్టారక సుకవి • చక్రవర్తి వ్రాయు శతసహస్రాధిక • గ్రంథమందు
రససమృద్ధిని బర్చి ప • ర్వంబునకును జీవకళ లుట్టిపడఁగ రం • జిల్లుచుండు. 34
- చ॥ అమిత విశాలమై సిరుల • నంతముగాఁ దగి కాన్యకుబ్జరా
జ్యము మును దక్షిణాపథము • నందును వ్యాపన మొందె; రాజసూ
యము నలధర్మనందనుని • యవ్వల నీజయచంద్రుఁ డొక్కఁ డు
కుమిగిలి చేయనేర్చె నృప • కోటి యొనర్ప సమస్త కార్యముల్. 35
- గీ॥ అధ్వరము చేసి యతఁడు ని • జాత్యజాత పరిణయ మొనర్పగా స్వయం • వరము చాటి
సకల దిద్దేశవర్తి రా • జన్యులకును బాపె వైవాహికాహార్య • పుత్రిములను. 36
- సీ॥ తనకెకా దిక భూ • స్థలి రాజులకు నెల్లఁ బెద్దయతా రారాజ • పృథ్వీరాజ
మాళి కాహ్వన మా • పమి యట్టులుండ నావీధి విగ్రహము రచి • పించి సేవ
కుని దుస్తులిడి తీసి • కొనిపోయి యాస్థానమున మహాద్వారంబు • ముంగల నిడ
నాస్వయంవరమున • కరుగుదెంచిన సర్వభూమిశ్వరులు ద్వార • సీమ నిలువఁ
- గీ॥ బడిన యాతనిఁ జూచి స • భ్రమముభయమునొంది గుసగుసల్ వోవుచు • నొదిగియొదిగి
కూరుచుడిరి; మందార • హారముఁ గరమందుఁ గొనివచ్చె సంయుక్త • యచటి కపుడు. 37

మ॥ విమతుండా జయచంద్రుడుకా నృపుల వే • ర్వేణా నిరూపించి వా
రి మహా వైభవ ముగ్ధింప వినిసి • రేజాస్య కన్నెత్తి చూ
డమి నుద్యోగుల జూపె; గాతయును దా • టజాశ్చ! నాస్థానరం
గమునం దుదఱ జూపె దృష్టి, సతియు • గాంక్షింపలే దెవ్వరిక.

88

మ॥ పెనకోపముగన మండి యాతడు సుత • బృహ్మీశు బింబుబు త్రో
వను గేల్వట్టియు నీచ్చుకొంచరిగి “నా • బంటిరని జూడు మి
మ్మనుజు గూడు మ”టాచు ద్రోయఁ జెలియు • మందారహారంబు వే
సి నమస్కారము చేసి నిల్చె నెదర • సిగ్గంతలోఁ బైకొనె.

89

మ॥ సుమహారంబు గళంబున బడిన య • వో విగ్రహా బట్టె మ
ధ్యమునఁ ప్రేలుచు బృథ్వీహజలిలకా • బావిర్భవం బాది య
క్కామఁ జేతిఁగొని యర్చి మక్కి “యిదిగో • కొంపొవుచున్నాడ దై
ర్యము మీకూడిన నన్ను దాఁచుడని” చే • ర్క బోయె ఢిల్లీపురిక.

40

మ॥ సమరోర్వీతల స్థులుం షిశువనక • సత్కీర్తి దిగ్గేశ భా
గములం దల్లిన యామహాప్రభుని దా • కక ధైర్యములే లేక యె
ల్ల మహీంద్రులే తల లట్టె వచ్చుకొని యి • డ్లఁజేరి రాతోకదొ
క్కు మహాహి • బలే నక్కనూజపతియు • గ్రుద్ధాత్ముఁ డయ్యెగడుక.

41

గీ॥ ఎదఱనో యాశ్రయించి యె • న్నెన్నగతులఁ గుటలు కుతంత్రములు పన్ని • కోటియత్ను
ములను జయచంద్రుఁ డొనరించి • ఫలముగానఁ డరులు బెగఁజొందఁ బృథ్వీంద్రుఁడవనినేల.

సీ॥ ఇంకొక్కమాటు దం • డెత్తిరా జయచంద్రుఁ డర్పించె ఘోరీమ • హమ్మడు విభుఁ
నావార్త విని యసం • ఖ్యవచూతతులే కొల్వ నరుడెంచె సమరసిం • హాప్రభుండు
మూడు క్రోసుల దూర • మునకేగి పృథ్వీంద్రుఁ డడుగులకును మ్రొక్కి • యతనిఁ దెచ్చె
గగ్గానదీ తట • త్యాసీమ మ్లేచ్ఛపై న్యము లుండె ఢిల్లీ పై • న్యములు చేరె [వచ్చి

గీ॥ నాప్తులును దాను జయచంద్రుఁ • డాయవనులఁ గదిసి నుదయ మయ్యడి • చూచి కదలి
తండ్రి మృదుపాదములకు నా • దన మొనర్చి యొప్పుమెయి మహారాజ్ఞ సా • యుక్త యపుడు

సీ॥ “భారత స్వాతంత్ర్య • భరము మావఁగ మ్లేచ్ఛ లయదెంచి రదినిల్పి • నరుగుదెంచె
నాప్రాణవిభుఁ డఖా • డ ప్రాభవుడు నేనుడ వేర్వేటి మీ • కుండఁ దగదు
ధర్మపక్షము మాది • దయచేయవయ్య! పృథ్వీవిభు నధ్గాగి • బిలుచుచూటి
జెడుగులే దీప్రస • చ్చిన సత్కరించు నాభర్త నిక వైరము • వదలదేని

- గీ॥ యేగుము కనూజ కటులు పో • వేని భారతావనిని దాస్యమునఁ ద్రోయు • సపయశంబు
లనుభవించు వాచంద్ర తా • రారా-మ"నుచు మ్రొక్కి సాగిలవడఁ గడు • గ్రుక్కఁడగుచు
- సీ॥ కమనీయ భారత • ఖండ సామ్రాజ్య సాభాగ్యలక్ష్మి విధానఁ • బరమ పంఃగ
భోదారమూర్తి సా • యుక్తామహారాజ్ఞి, భూదవతా ముత్ర • పూత మగుచుఁ
గంధిజలాభిషే • క పవిత్ర) మామెమూర్థము నట్టై వామపా • దమునఁ దన్ని
'కదలిపో నాసము • ఖమున నుండకుమ"చుఁ ద్రోసిన లేచి యా • దొడ్డశక్తి
- గీ॥ "తెలిసినది విన్నవించితి • దీన నీదు హృదయము కఱాగికున్న నే • నేమిసేతు"
- నని కదలిపోయె నుభయ పై • న్యముల కును రణంబు ఘోరంబుగా మూఁడు • నాళ్లు జరిగె.
- గీ॥ సమరసింహుడు పడియె; సై • న్యములు చెడియె; రాజవరమేశ్వరుడు వీ • రిహాభుడు
పృథ్వీరాజేంద్రుడును ఢిల్లీ • రిపుల బారిఁ బడిరి; భారతదేశ నా • రాగ్యగృకలన! 46
- మ॥ తొలుతఁ సాయము చేసి నట్టి జయచంద్ • దుర్జి దాఁక డె-రీయ, గు
ర్ఖలుడై రాజ్యము వాడు వీడిచనఁ దా • గ్రూ వీరులుఁ మెఱచి
గలయఁ దాఁకిరి; దిక్కు-లే కతఁడు గం • గావహినిఁ దూఁకి య
స్వలి కేగెఁ; దలఁ ద్రొంచి చంపిరి రిపుల్ • నై నవ్యత పోయియై . 47
- సీ॥ "తతరమాఖండ భా • రతఖండ గగనంబుఁ దగులు మధ్యాహ్న మా • త్తాండమూర్తి!
బహురాయాస్వయా • భరణ ప్రియ శ్చ సృపాలక కుల భూరి • న్నజనుకుట!
యరిగి"నే ననుఁబాసి • చెఱవడె నాపృథ్వీ మఱఁద తాదరిగెనో • యెఱుంగరాదు
పదమూడు వేల్ దొంగల్ • కదలఁ గల్యాణుడు పుష్పాస్త్రసముడు నా • ముగ్ధకొడుకు
- గీ॥ తన స్వయావరమునకట్లు • చనియె దివికి నివటఁ బనియేలు మీరింద • జేసుకొనకు
నని పృథ్వాదేవి నగచి ని • న్ననుగమింప నమసి"తే! శత్రుగజసిహా! • సమరసిహా! 48
- సీ॥ "ప్రాణంతు పలన దీ • పని" యందు సాయుధ్ కొనకొల్లఁ బడి వేడు; కొనిన విసక
ఘోరిని బిహించి • కొనకొల్ల ఘోరిని నృపచక్ర సమరసి • హేమరూఁద్రుని
పృథ్వీ సు వ్రీట • నిజి కుంకుమూక్షి సాయుక్త వైధివ్య సా • యుక్త జేసి
యిచ్చి యున్నంతకు • నుగ్రాహ్నేమై రాజ్యంబుఁ బొవతొ • త్ర్యమున నిడితే
- గీ॥ కటకః! కొటి • యుగములు గడమఁగాక పృథ్వీవిభునంటి రాజరా • జెయలఁ గలుగు?
ముగిసె నరవంబు; భారతాభ్యుదయ మెడనఁ జెనఁ జయచంద్ర! నిబిడ మఁగ్గి-రిరూద్ర!
- మ॥ అతికష్టమైన గెల్చి చేకొనిన యా • ర్యావర్తదేశంబు సగ
తతరూఢిఁ దనకూడఁగాఁ బ్రతినిధి • త్వం బిచ్చుచుఁ ఘోరి యా

కుతుబుద్దీనును ఢిల్లీ నిల్పి, యజమాన్ ♦ ట్రేజీ గనూజ్ జమూ
పతుల్ నిల్పె యథార్థరీతిని బ్రజా ♦ వర్గముఁ బాలింపఁగఁ.

50

క॥ కుతుబుద్దీన్ సేవక సంతతివాడు సమర్థుడగుటఁ ♦ దగునని ఘోరీ
పతి భారతసామ్రాజ్యం బితని కరము లాడె యుంచి ♦ యేగఁ బురికి.

51

ఉ॥ జగధవిరోధి నైభన వి ♦ శాలత భూప్రజ నేలి శాశ్వతో
జ్ఞంభిత క్షీచంద్రికలఁ ♦ జమ్ముచు వాడు కుటుబ్బినార్ శిలా
స్తూభము నొక్కదాని జయ ♦ సంభృతమై పోలపొద నిల్పె; వి
శ్వోభరఁ బొల్పు నయ్యదియు ♦ సప్తపిచిత్రములందు నొక్కఁడై.

52

మ॥ పరిపాలించిరి వానివెన్న ధరణ్ ♦ భాగాలుఁ బెక్కన్ నృపా
లురు; భిల్లికులుఁ డొక్కఁ డాదట జిలా ♦ లుద్దీను దుస్తూత్ము
మీరుఁ డెప్పుడెడు ఢిల్లీరాజు శీరమూ ♦ ఖాడించి యేతత్సరీ
వరముఁ జేకొని రాజ్యమేలఁ దొడఁగె ♦ బ్యాభిషిక్తుడునై.

53

క॥ అనల నలాయుద్దీనును యవనుండు పరాక్రమక్ర ♦ మాటోపుడు పా
ర్థిపుడయ్యె మోగలులు దాడువిడియసాగిరి కడుంగ ♦ డున్ యత్నమునన్.

54

మ॥ ఉరుశౌర్యగుణుఁ బెక్కుమాటులు నలా ♦ యుద్దీను మోగలేరిపూ
ర్కరముఁ బాఱఁగఁ దోలి హైదవము నే ♦ కచ్చత్త్రమై యుండఁగా
జరపఁ గోరుచు రాజ్యతృప్తమయి రా ♦ జనాన దేశాబుష్ఠిఁ
బరతెంచె యమరాజులట్టి సుభట ♦ నాత్రాబు తగ్గోల్వఁగఁ.

55

సీ॥ కడుఁ బిన్నవాడు ల ♦ క్షూణసిగు రాజౌట భీనుసి గాతని ♦ పిన్నత్రాడి
పాలించుచుండె మే ♦ వాగ్దేశి మతఁడు సేనలతోడ యుద్ధ స ♦ స్పన్ధుడయ్యె
యవనసేనలు కోట ♦ కవ్వల రాజపుత్ర వహూచయంగు ను ♦ గ్గమున నుండె
సంవత్సరాబు మా ♦ సములాటు ముట్టి సాగె, సమ్యుభయ ప ♦ త్నాబు లందు

గీ॥ వదలుఁ పేలు నై వీర ♦ భూలు స్మృతి గతకాతకు విఘ్న చ్చ ♦ యతిశయింపఁ
బ్రాహ్మణులపైని యాస ల ♦ న్విలకుఁ ద్రోసి గణము గావించి రాత్రి గా ♦ నవముఁ గోరి.

సీ॥ “వెలదిఁ బద్మినిజూప ♦ విడుతు ముట్టి” ననె యనన్తేనఁ “డద్దాబు ♦ లాదుఁ జూడఁ
దగు”నని రాజపు ♦ త్రకులు దెప్పిరి వాడు విచ్చేసి సతిజూచి ♦ వెన్నకరుగు
నప్పుడు భీనుసి ♦ గరిగె వీడ్కొల్పుదుఁ గోట దాటుఁగఁ దురు ♦ ఘ్నలు సతనిని
బట్టి “పద్మిని నియ్య ♦ పదలెదమ”ని రేడు నందలాఁదోలిక ♦ లందు భటులు

- § గీ॥ గొలువఁ బద్మిని చనెఁ దురు ♦ మృగలను దాడి రాజపుత్రులు పోరి ర ♦ బ్రంబుగాఁగ
బద్మిని భీమసింహుల ♦ వ్యతికి వచ్చి చేరిరి సురక్షితులయి చి ♦ త్తూరి కోట. 57
- మ॥ స్థిరమా సత్యభుభక్తియుక్తి నిజరా ♦ శ్శీ మానసత్రాణ ధ
గృరసావేశము పొంగి వైబూరల గో ♦ రాసింగు బాదూలుసి
గు రణాగ్రంబున మ్లేచ్ఛపీఠుల తలల్ ♦ కోటానగోష్ఠిన్ వసు
ధర రాలక్ విహరించి రయ్యెడఁ గృతాం ♦ తప్రాయులై యిర్వహుక్. 58
- మ॥ అమితోత్సాహమాతోడఁ బోరెనంగఁగా ♦ నానాడు మేవాడ రా
జ్య మహాసాధమునందు స్తాభముల యో ♦ జక్ బాల్పు లోకైక వి
క్రమధోరేయు లొకాడమేని మిగులం ♦ గాఁబోక సుగ్రామ రు
గమునఁ పీఠవిహారముల్ నెరపి న్వ ♦ గ్రంబేసి రొక్కుమృజ్జి. 59
- × క॥ బాదూలుసిగు బాలుడు ద్వాదశవర్షములవాడు ♦ తనపూర్వుల మ
ర్యాదను జెడసియక ధీరోదాత్త రణమొనర్చి ♦ యొడె యశగబుక్. 60

§ Bheemsi had espoused the daughter of Hamir Saik (chohan) of Ceylon, the cause of woes unnumbered to the Sesodias. Her name was Pudmini a title bestowed only on the superlatively fair, and transmitted with renown to posterity by tradition and the song of the bard. Her beauty, accomplishments, exaltation and destruction, with other incidental circumstances, constitute the subject of one of the most popular traditions of Rajwara. The Hindu bard recognizes the fair, in preference to fame and love of conquest as the motive for the attack of Allauddin who limited his demand to the possession of Pudmini, though this was after a long and fruitless siege. At length he restricted his desire to a mere sight of the extraordinary beauty and accepted to the proposal of beholding her through the medium of mirrors. Relying on the faith of the Rajputs, he entered Chittoor slightly guarded and having gratified his wish, returned. The Rajputs, unwilling to be outdone in confidence, accompanied the King to the foot of the fortress amidst many complimentary excuses from his guest at the trouble he thus occasioned. It was for this that Alla risked his own safety ; relying on the superior faith of the Hindu. Here he had an ambush. Bhimsi was made a prisoner, hurried away to the camp, and his liberty made dependent on the surrender of Pudmini.

× Badul was but a stripling of twelve but the Rajput expects wonders from this early age. He escaped though wounded, and a dialogue ensues between him and his uncle's wife, who desires him to relate how her lord

చ॥ పడతులు వేలు తన్నలువఁ బద్మిని వహ్నిని జోచ్చె; స్నేహ్యులు
గుడులును రాజసాధములు ♦ గోపురముల్ బురుజుల్ గృహంబులు
బుడమిఁ బడంగఁజేయఁ బుర ♦ ముక్ సిరి దప్పె లులాయముల్ చొరఁ
బడి కలఁపఁ గలంతవడు ♦ బచ్చెన బొమ్మల శాలయో యనన్.

61

మ॥ అనఘాలవారయు బూది దేవగిరి ధా ♦ రావంతులు మామహ
రును మండుపుర మాజసల్మియరు గో ♦ గ్రోక్షదేశము బెక్కు లా
య్యన నొక్కొక్కడు గాఁగ స్నేహ్య నరవా ♦ లాధీశ్వరుఁ గొల్చి యా
తని రారాజుగ సమ్మతించె బరతఁ ♦ త్రత్వంబుమై గ్రుంగుచున్.

62

* సీ॥ ప్రక్కనఁగల భిల్ల ♦ పతులతో సంతత సౌగ్రామముల నెల్లా ♦ జరుపుకొనుచు
నుర్విని నజయసిం ♦ హుండు కొన్నేర్గల్గి యొక్కలగబూడి ♦ యొక్కనాడు
తనయులఁ గని “భిల్ల ♦ జనవతి మూంజుని వలని భయము నాకుఁ ♦ చొలఁగదయ్యె;
నిద్రలో నతఁడె క ♦ న్నిదు; నాచితచే సగఁజెత్తి; వలసన ♦ సై న్యముఁ గొని
గీ॥ వాని బరిమార్చి నాభీతి ♦ బాఱఁదోలుఁ డ”నినఁ “బెండ్లి పేగులుము ♦ లసక యాజి
కరుగుడన నెట్లు నోరాడె” ♦ ననిరి వార లుతఁ జెత నాడెను హమీ ♦ గరుగుదెంచి. 63

conducted himself before she joins him. The stripling replies “He was the reaper of the harvest of battle; I followed his steps as the humble gleaner of his sword. On the gory bed of honor he spread a carpet of the slain, a barbarous prince his pillow, he laid him down and sleeps surrounded by the foe.” Again she said “Tell me Badul! how did my love behave?” “O mother! how further describe his deeds, when he left no foe to dread or admire him.” She smiled farewell to the boy and adding “my lord will chide my delay” sprung into the flames.

“Annals of Mewar.”

* Mewar was now occupied by the garrisons of Delhi and Ajeysi had besides, to contend with the mountain chiefs amongst whom Moonja Balaicha was the most formidable, who had on a recent occasion, invaded the Shero Nalla and personally encountered the Rana whom he wounded on the head with the lance. The Rana's sons Sujansi and Ajinsi though fourteen and fifteen, an age at which a Rajput ought to indicate his future character, proved of little aid in the emergency. Hamir was summoned and accepted the feud against Moonja, promising to return successful or not at all. In a few days he was seen entering the pass of Kailwara with Moonja's head at his saddle-bow. Modestly placing the trophy at his uncle's feet, he exclaimed “Recognize the

మ॥ “ఒకయశ్వం బొకఖడ్గముఁ గొనుచు నే • నుద్గడతఁ మూంజు మ
స్తకముఁ దెచ్చెద” నన్న “నీపలుకు హ • గ్నంచె నోతాడి! పో
వకుమల” చాడెడు పెద్దతొడ్డిఁ గని “దే • వా! మూంజు మస్తంబుఁబూ
నికఁ దెత్తుజును; లేనిచో నిటకు రా • నేరాన”టం చాడుచుఁ.

64

గీ॥ అందఱును జూడ నొకఖడ్గ • మశ్వముఁగొని గాలికన్న హమీరు శీ • ఘ్రముగఁ జోయె;
జనె దినములు వారములు మా • సములు గడచె నతఁడుచను తేరికిని జ్ఞప్తి • యందెలేకు
నీ॥ కొన్నాళ్ల కన్వలఁ • గొండలోయను గడ వంటి యాయుధమును • బృహ్మయొక్క
యాశ్వికుం డరుదేర • సజయసింహుడు వాని కొలువువారును జూడ్చి • గొలిపి రంత
నాహమీరుఁడు బల్లె • మననిపై నిడి తొడ్డి శ్రీపాదముల నమ • స్కృతి యొనర్చి
‘గుఱుతింపు నిమూంజు • శిరమన్న తేడు పుత్రకునిముద్దాడి యె • త్తుకొని సింహ
గీ॥ పీఠ మెక్కించి తిలకంబు • ప్పెట్టి రాజునలిపి నిజపుత్రయుగము దే • శముచు వీడి
యరుగుమనిషుపావె నంతఁ గా • లాంబుచాహ భూరి గంభీర రులిని హ • మీరవిభుఁడు. 66

నీ॥ “తఱుచుగా వేటల • కరుదెంచునని నాడి నీమాటవుల సేను • తేరియుంటిఁ
బూదిఁ దఱుచుకొందుఁ • బరివారములు లేక మూంజుఁడొక్కఁడ వనం • బునఁ గనబడె
నడిగె “నీవెన్వడ • వ”ని నన్ను “నీవెన్వడ”ని యాటి “మూంజుఁడ” • ననెను నంతఁ
దల నాచు ఖడ్గధా • రల నూడి యిలరాలఁ గుంతంబుకొనఁ దలఁ • గ్రుచ్చి యెత్తి

గీ॥ శ్రీఘ్రముగ నివదూలులు • చేరవచ్చి నాడ”నన నెల్లరపుడు సం • తసము నొంది
ర్బు లఱువదియును నాలు • గేంద్ర దాఁడబాలన మొనర్చె నతఁడు మే • వాడ సీమ. 67

చ॥ అతని కుమారుఁడొక వరుఁడు • యౌ లఘుఁ డవ్వల రాజు లొదు హ
శ్వత బహుళాభిన్యసి కొన • సాగఁగ నేలిరి దేశముఁ; లఘు
క్షితిపతి ‘జాస్వరా’ ఖగలు • ససము నెడియుఁ దామ్రమాది ధా
తువశులు త్రవ్వఁగొని తఱి • యో ధిగాముల నేర్చె సోమగఁ.

68

మ॥ జనకుఁ డాదెన మొక్క సొంతకఱు త • తొప్పహృద్యముఁ దాని ప
జ్జను లావణ్య నిధానఁడు మెలయు మా • గడవిన్ వీడి త

head of your foe” Ajeyi kissed his beard and observing that fate had stampet empire on his forehead, impressed it with a teeka of blood from the head of Balaicha. This decided the fate of the sons of Ajeyi, one of whom died at Kailwara and the other Sujansi was sent from the country. He departed for the Dekhan, where his issue was destined to avenge some of the wrongs the parent country had sustained and eventually overturned the monarchy of Hindustan, for, Sujansi was the ancestor of Sivaji, the founder of the Satara throne.

“Annals of Mewar”

- మ్మని రారాజు నొనర్చి భీష్ముచరితఁ డమ్మున్ దాఁబ్రదర్శించె జం
 + డన్మృతా డీలఘురాజు పుత్రుఁడు ప్రచం డ ప్రాభవోద్గమఁడున్. 60
- క॥ ముకుళుండు లఘురాజు కుమారకుఁ డాతనివెను నేతె డ రాజ్యము; తత్పు
 త్రకుండగు విదళిత రిపుహ స్తికుంభుండౌ కూభనరప డతి శ్రేష్ఠుఁడున్. 70
- మ॥ జనముల్ మెచ్చుగ నేబడొచ్చుగను రా డ జ్యోబేతె; మేవాడధరి
 త్రిని నయ్యెప్పది న్నాగు కోటలను దావ్ డ త్రిశ న్నహాసంఖ్య యీ
 తనిచే నిర్మిత మయ్యె; నన్నిటం గడున్ డ ద్భాగ్యులు నై శాల్యమున్
 గొని యవ్వీరవతుండుపేర నిలుచున్ డ గూభలేమయర్ దుగ్గమున్. 71
- సీ॥ మాళనపతి మహా డ మృద్భి న్నాథ తనగముల్ నలె జతు డ రంగ బలము
 గొలువ ఘోరరరాజుఁ డ గూడి దగడెత్తిరా నొకలక్ష యుద్ధమా డ శ్విక దళంబు
 పునున్నావేలు కా డ ల్బలముతో ననుడొచ్చి యెదిరించి వారి జ డ యొచ్చి మాళ్య
 భరణీసుఁ దనరథ డ స్తంభంబునకుఁ గట్టుకొనుచుఁ జిక్తార్పురం డ బునకుఁ దెచ్చి
 గీ॥ కాపుగా నై న్యముల విచ్చి డ కాన్క లిచ్చి తగిన గౌరవ మిచ్చి నావ్ డ తాత్ర్య మిచ్చి
 యెడఁదఁ గరుణకుఁ జోటిచ్చి డ విడిచి పుచ్చుఁ గూభరాజు సమాను ల్ డ త్కోటిఁ గలరె!
- * మ॥ తన సామ్రాజ్య జయాబుఁ దెల్పుగ జయ డ స్తంభంబులన్ భక్తి పెం
 పును సూచింపగఁ గోవెలల్ నిలిపె నా డ బూ శృంగ శృంగాటకం
 బున; వ్యాఖ్యానమొకండు న్రాసి యనయం డ బున్ గీత గోవిందమున్
 జను లానెలము నేర్వజేసెఁ గవితా డ స్మృత సాధానము. 73

+ Discussing with Chonda his (Laghus) warlike pilgrimage to Gya, from which he might not return, he sounded him by asking what estates should be settled on Mokul. "The throne of Ohittoor" was the honest reply; and to set suspicion at rest, he desired that the ceremony of installation, should be performed previous to Lakha's departure. Chonda was the first to pay homage and swear obedience and fidelity to his future sovereign reserving as the recompense of his renunciation, the first place in the councils and stipulating that in all grants to the vassals of the crown, his symbol [the lance] should be super-added to the autograph of the prince. In all grants the lance of Saloombra still preceeds the monogram of the Rana. Annals of Mewar"

* The only thing in India to compare with this is the Kutub minar at Delhi, but though much higher, it is of a very inferior character. This column is one hundred and twenty two feet in height, the breadth of each face at the base

- గీ॥ కలముచే గత్తిచే రెండు గతులఁ గ్గిరికాంతఁ గొలిచిన మేటి భూఁ కాంతు లందు
నింత దొడ్డవాఁ డున్న వాఁ డే యటంచు ఖోఁజిజనులెన్న మనియె నాఁ కుంభస్థపతి.74
- సీ॥ సాధ్య మిరాబాయి ఁ సౌజన్యధన్య కుంభవసుంధరాధీశుఁ పట్టమహిమి.
జగదేశ పావిత్ర్య ఁ సగపద కీలేమ పర్యాయపదము; గోఁ పాలకృష్ణు
నడుగులు తలఁచి భఁ క్త్యావేశమునఁ బొంగి యమ్మతగీతములు పెఁ క్కాలపించె
దన్యాధునికి సోకి- తలఁచి యాతల్లి స్మరియింపనట్టి యఁ న్నరులు లేరు
- గీ॥ ద్వారకాపురి మొదలుగాఁ వారణాసి వఱకు దేవాలయముల గోఁ పాలదేవు
గూర్చి క్షీరించి యాయమ్మఁ కూరుచున్న చోటులను నేటికిని గూడఁ జూపుచుండ్రు.
మ॥ చరితాగ్రంథగు కుంభు పౌత్రుఁ డవలఁ సంగ్రామసింహుండు భూ
వరుడయ్యె రణమన్నఁ బండుగువలెఁ భావించు శౌర్యాభ్యుదయి
పురుషశ్రేష్ఠుని కాలము దరిచయం బుల్ వచ్చె బాహునిటిన్
సరస్వ వెల్లెడు స్రూర ముష్కర తురు య్క-స్థాన మాచుండియు. 76
- శా॥ చెంగిన్ ఖాను కుమార్తె సంతతి జనిం చెఁ ముందు శైమురు; స
ర్వాంగీణ స్ఫుటైతి సమరఖం డాధీశుడై, దానఁ దృ
ప్తిగాంచగనుబాణ భారతమునఁ దేశగుబురుగెల్పు; స
త్సంగు డీతని రాజ్య విఠని వచి ఁ చ్చజాల రెవ్వరలు. 77
- శా॥ “శైముర్లేము” ప్రపౌత్రుపౌత్రుఁ డతిశిఁష్టస్థ సౌజన్య లీ
లామోదానము ద్వంద్వశైములు కాఁ లాబాడె “బేగు” నృపు
డై మొగల్ ఖేలి నేలఁబూని నిపుగోఁ డ్రాధీశులఁ దాకి యు
ద్ధామనోజ్ఞుని వాని నోడఁగిమి సం స్థాపించె ద్విద్రాభ్యర్థము. 78
- సీ॥ “జాక్వాంటిసు శ్రేష్ఠఁ స్థైర్యుఁడ కాని జాహ్నవియు నోడై పూఁ జ్యోతికు నాపు
టక్కి ప్రశస్తము ఁ డలమాను గాని యార్యావంత మమ్మతర ఁ సాత్త్వికము

is thirty five feet and at the summit, immediately under the cupola, seventeen feet and a half. It stands on an ample terrace, forty two feet square. It has nine distinct stories, with openings at every face of each storey.....While the Sun continues to warm the earth so long may the fame of Khoombo endure. Seven years had elapsed beyond fifteen hundred when Rana Khoombo placed this ringlet on the forehead of chittoor. Sparkling like the rays of the rising Sun is the torun, rising like the bridegroom of the land.....What does it resemble which makes chittoor look down on Meru with derision

- సమరఖండ మతియో • గ్వమ కాని ఢిల్లీపురము స్వర్గమునకు స్వ • గ్రమగు తావు
తురకలు స్వజనుతా • దురు కాని భారతప్రజలు లోకోత్తర • ప్రాభవాంకు
గీ॥ లింఠనుండిన విశ్వాంతి • యెసఁగఁ గాని రామమాంధార తీలిన • భూమి గెలువ
ఘనతరై శ్వర్గములు గల్గి • గణన గల్గు సనుచు బేబరు దాడిల్లి • యరుగుదెంచె. 79
- శా॥ ఆకాలమ్మన ఢిల్లీపట్టణ నృపు • డొ యిబ్రహీంలోడి తా
నాకర్ణిగచుచు వీనిరాక దశల • త్రాసీకినుల్ గొప్పస్థలా
బాకంపిఁగఁ జేసెచ్చి యని సే • యుజ్జోచ్చి, బేబర్ విభూ
డాకాలాంతకునల్లు శాత్రవులఁ జె • డాడెఁ మహోదగ్రుండై. 80
- మ॥ గడియల్ మూడగు నంతలో రణము త • గ్గె సాగె; నాయ్విబహిం
పడియెఁ; సేనలు భిన్న భాండకతులఁ • బ్రాహిఁ; బేబర్ మహిం
ద్రుఁడు ఢిల్లీపురి నాక్రమింపఁగాఁ • హిదూదశ సర్వస్వ ప
పుడు దాసోహమటాచుఁ దిత్సదయుగం • బుఁ గొల్పె నిర్వీర్యమై. 81
- మ॥ అరులఁ గెల్పుచు సార్వభౌముడయి రా • జ్యోతేలి సంగామభూ
నగు సంగామతలాబుఁ గెలిచి మే • నాగ్గోతమఁ జెందఁ
నురు మ త్తడిపరాజ వీర్యులగు నా • యోధుల తనఁ గొల్వఁగా
నరిగె బేబరు; సూర్యవంశమణి యు • ధ్ధాయత్తుడయ్యెఁడె. 82
- సీ॥ డోంగరిశుఁడు బలో • త్తుంగుం దుదయసిగు, రత్నసింహుఁడు సలు • బ్రా విభుండు
రణమల్లనృపుఁడు మా • రావురు నాయకహా, మేత్రావిభూషగు • త్తేత్రసిగు
ర్భూలాస్థపాలుఁ డు • జ్జయసిగు సోనెగ్గమహోద్రుఁడన యో • రామదాసుఁ
డల ప్రమరుఁడు గో • కులదాసు చంద్రభానుండు మాణిక్యచ • ద్రుఁడు శిలాహుఁ
గీ॥ డును హుశే నిబ్రహీంపాహి • తనయుఁ డాకండు సావిరి సంగామసింహు మెఁబడినిగోరి
చచ్చుటో గెల్పుటో వేలు • బాడ లేడటాచు సేనలతో నచ్చి • రని యొనగ్గ. 83
- సీ॥ రెండువాహినులు కా • కిక్కుర్రుచు ను నాట నునావ్రాత • మోదఁ గలిసె;
రాజపుత్రులు మృగ • రాజుల్లులు చాడి యాసేలు నెడ • కరుగజొచ్చె;
బేబ రాగ్నేయాస్త్ర • వితలిం బ, యోగిం, సై దవాగ్విక్ర • ణి యుజ్జో దాని
బులులమాడ్కిని రాజ • పుత్రికులు మూరు చాడి డిబ్బుకలిచి • తురకదాసు;

Again what does Chatterkot resemble from whose summit the fountains are overflowing; the circular diadem on whose crest is beautiful to the eye; abounding in temples to the Almighty planted with odoriferous trees to which myriads of bees resort and where soft zephyrs love to play. This impregnable fortress was formed by Maha Indra's own hands.
"Annals of Rajas'han"

- గీ॥ తనబలముఁ దూఁచు; గెలుపునై * కనులు వాచు; నాప్తతతి నేను దిగ్గన * నట్టె లేచు
విసివి తలరాచు; జేతులు * వెలికి జూచు; నకట! బేబ రెవ్వఁడు గాచు * ననుచు జూచు.
- గీ॥ స్వామి పదసీమఁ దెలి నిజ * ప్రాణమైన ధారపోయు పవిత్ర మోం * దపులయందు
నకటకట! శిలాదుండు గాక * యన్నము దిరు నాతఁడెనఁడు స్వామిద్రోహ * మాచరించు.
- గీ॥ కడపటి దినంబు నిరుమొనల్ * గలిసి నపుడు బలముతో శిలాదుండు బే * బరును గలిసె
నని తుములమయ్యె; బెక్కు గా * యములు తగిలియవల సంగ్రాముఁ డరిగె; నై న్యములువిడిగె.
- గీ॥ మ॥ కడుదీక్షంపుఁ బిరంగిగుండొకఁడు మో * కాలఁ బ్రవేశించె; మం
డడు నుగ్రింపుఁ దూపాకి సోకి కను లూ * టిఁజెందె; నమ్మినిపైఁ
బొడమో గాయములెన్న దిట్లు రుధిర * మ్మూఁ జమ్మి పుప్పించి యుం
డడు బంధూక నుహీజముఁ దెగడ ట్లో * ణినేత సంగ్రాముఁడు.
- మ॥ చనఁ జిహ్నారికి గెల్పులేకయని బు * స్సాప్రాంత ముదూడె; న
పైనుగాయంబులఁజేసి ఖడ్గిచెడి ని * ర్విర్యుంబునై దేహ ము
జ్జననాభేష్వరుఁ డొక్కనత్పరమునఁ * స్పృగ్గర్హడయ్యె విక
ర్తను డస్త్రాగతుడైన నై నడిఁ బ్రజల్ * దై న్యుంబునఁ గ్రుంగగఁ.

87

88

§ On the 16th March the attack commenced by a furious onset on the centre and right wing of the Tartars and for several hours the conflict was tremendous. Devotion was never more manifest on the side of the Rajput, attested by the long list of noble names amongst the slain as well as the bulletin of their foe, whose artillery made dreadful havoc in the close ranks of the Rajput cavalry, which could not force the entrenchments, nor reach the infantry which defended them. While the battle was still doubtful, the Tuar traitor, who led the van went over to Baber and Sanga was obliged to retreat from the field which in the onset promised a glorious victory; himself severely wounded and the choicest of his chieftains slain. Sanga Rana was of the middle stature but of great muscular strength. He was celebrated for energetic enterprise, of which his capture of Muzuffar, King of Malwa, in his own capital, is a celebrated instance; and his succesful storm of the almost impregnable Rinthum bhor, though ably defended by the imperial general Ali, gained him great renown. Had he been succeeded by a prince of his foresight and judgment, Baber's descendants might not have maintained the sovereignty of India. A cenotaph long marked the spot where the fire consumed the remains of this celebrated prince.

"Annals of Mewar"

- క॥ అరిరాజాతకుండై బేబరు సంగర జయము నొంది భారత ధగణ్ణీ
శ్వరులకును రాజరాజయి పరిపాలింపందొడంగె వసుధా తలమున్. 89
- చ॥ ఒకసమయంబునందు హుమ యూసును వ్యాధియు సోఁగి యంతకుం
తకుఁ జెలరేగె; బేబరును “నన్నొ నాసుతుఁ గావు దేవ” యు
చకుటిలబుద్ధి వేడుకొనె యట్లులె వ్యాధియు వాని సోఁగి పు
త్రకుండును వ్యాధిఁబాసె; నొక రాజిరి ప్రాణము వాసె బేబరున్. 90
- క॥ ఘనశ్రోత్యుండు సంగ్రామిని వెనుక నెరిసి సుతులు రత్న విక్రమసింహుల్
మరుక్షేన్రులై మహతల మును బరిపాలించి రధిక మోదముతోడన్. 91
- మ॥ అశల్యస్త్రంబులు వాడెన్ జయము త ధ్యబుచ్చు నావిక్రముగా
డును గొన్నింటిని దెచ్చె; నీరభటులె తో మూర్ఖులై “నినిఁ జే
కొన మశ్వములు నూడియు” దిగము నీ కున్ గూర్చు నెవ్వారి నై
న నియోగిపుము వీనిబూన్చు” నని మా దపక్షిలై యూచుచున్. 92
- చ॥ పెడమొగమైన సన్యులను విక్రమిండున్ నియమింపఁ సేనలున్
జెడ నిరుపాయలై యొకరి నొక మఱియొక్కరు మెచ్చుకూడ; నీ
దుడుకుఁడన బెఱిగి ‘బహ దూర’ను ఘూర్జరదేవ భర్తయున్
పెడలె మహాచమూతతులు వెంట జనుగను జిత్తురి గొనన్. 93
- మ॥ తమ శత్రుహృదయం దిట్లు చిత్తురింపయి దాడెత్తున్ మాట శ్రో
త్రములన్ సోఁగిన రాజపుత్రస్థపులున్ నొదప్పు లాద పడి నై
న్యములన్ దోడ్కొని వచ్చి రొండొరుపు లా తక్కిదముల్ లేక, డెం
దములన్ జిత్తురనంగ నెంత యభిమా నబుచ్చుదో వారికిన్. 94
- సీ॥ రాద్రక్షసరి కేస రముల నుయ్యెల్లూఁగు నతిబలాన్యులు దేవ రాధిపతులు
కులపర్యతముల డి కొని పిడిగాఁ జేసి యాబుధి గలుపు యూ యా లావనిండు
లుగించి తాఁగిన నుద్యోతలాలు పై తెగించు సోనెగు జ్జ్వలరులు
ఫాలాక్షుతో మెడ పట్టు పట్టి గెల్వంగ జాలిన వార వశ్యమగులు
- గీ॥ జగము సర్వసాహారము సలుపఁ గలుగు ససమ శ్రోత్యులు చోడప దస్వయులును
నడచు సంద్రంబు లనగ నై న్యములఁ గొనుచు వచ్చి చేరిరి చిత్తురు పట్టణమున్. 95
- గీ॥ పదము వెనుక మఱియుని పటు పరాక్ర మైశధన్యులు గొలువ ను లేశములు
సుతుడు భాగ్నీ తరలివచ్చె నితడు బాడబాసలము బాటమిగు ను చోభిజాను. 96

- గీ॥ అఖల జగములలోని శౌర్యము ముగ్ధచేసి దుగ్గంబునిండ నుండు చిసను గాని
క్రూరులగు పరంగుల పిరం గులకు ముందుఁ దూచుకొన రాము నిలుచుట ఁ దుగ్ధంబు.
- సీ॥ లాబ్రిఫా బిరుద ముండు లంకరించెడు ప్రోడ గోతులు తద్విధించి కూరి ముందు
వహ్ని రవులకొల్పి పగిలించె; నీతాడు బహదూరుశాహి సేవలను దనుపు
పోర్పుగీను పరంగి మునుపు వాహ్ని-డిగామా వెంట నరుదెంచె; ముందు గుండు
పరగించి యగ్నిప రవ్వతము పొంగిన యగ్ని పొంగించి బహుదుగ్ధ ములను గూల్చె;
- గీ॥ వైరి దుర్భేద్యమైన చి, స్తూరి కోట దక్షిణపు గోడ పగిలి రం ద్రాబు పడియె;
X నూజిత జగన్నుత చరాశ్ర మూర్జునా డరాతులను దాకి యగ్గన రావు మడిసె. 98
- గీ॥ ఐదు వందలు హరవంశ్యు లతని తోడఁ బడిరి; మధ్యాహ్నమాగ్రాంతుండు పగిది మండి
యరులఁ దాకి దుగ్ధారాయఁ డస్తమించె నఖల చోండావదన్వయు లనుసరింప. 99
- గీ॥ అవల దేవరథంబులు రూఁ లాన్వయులును జీవము లొసంగి రగత భాగ్గీయు వచ్చి
ప్రళయకాలాంతకునిఁబోలు ధంబులఁ గూడి కదన మొనరించి పుడె నా గండివండ. 100
- సీ॥ తరువాత రాజమాం తయు జవాహిరిభాయి రాజోడునుత తను త్రాఁఖిద్ద
ములనూని యాఘలాం బునఁ బోరి మడిసె; నవ్వెలది క్షీని జరి త్రల సునన్ద
పరమాత్మనముల వ్రాసిరి పూజ్య లాదిసం బంతలో దుగ్ధ మా వంత యవల
విజృంభఁ లోపలి పీఠ నరుల సౌఖ్యయుఁ దగ్గె; నుదయసింహకుమారుండు డాకడు తప్ప
- గీ॥ రాజనాథ మంతయు రణా గ్రమున మ్రగ్గె నతని సురధానిరాయల కప్పగించి
వెలికి దాటించి మిగిలిన పీఠ బొక్క స్థలము చేరిరి కార్య ని శ్చయము కొలఁకు. 101
- సీ॥ గండపుర మంచి చెక్కల నొక్క ప్రోపుగాఁ గూర్చి స్థలము పోసి కుప్పలుగను
గర్హపరిరజము పైఁ గప్పె యగ్ని నగిల్చి వెలుగలు పడమూడు పేలమంది
జలకంబు లాడి దాన్వయింబులు సాములు దాలించి పూచిన తంగెడు లటు
వెడలి పెట్టికి బోవు విధమున గూర్చులై చిఱునవ్వు మోముల సిరుల నింప

x Rao Arjun was this prince, who was blown up at the Chitore boorj. The Boondi bard makes a striking picture of this catastrophe in which the indomitable courage of this prince is finely imagined "Seated on a fragment of the rock disparted by the explosion of the mine, Arjun drew his sword and the world beheld his departure with amazement.

గీ॥ బంగరు సలాక లగ్న పా ♦ వకుని జొచ్చి రీవెలదులఁ గన్ఱావతి ♦ దేవి నడిపె
నామె యుదయసింహకుమారు ♦ ననుఁగుఁ దగ్గి దుగ్గయాస్థననాయని ♦ తోడఁబుట్టు. 102

మ॥ తమ కాంతామణులెల్ల వహ్నిఁ బడి మ్రా ♦ దఁ జేవరస్వామి దు
గ్గమునందుండిన యోధులఁ గొనుచు నూ ♦ ర్యదావరముఁ దీసి సి
హముమాడ్కిఁ వెలిదూఁకి శాత్రవులు చీ ♦ కాకొద వచ్చిచి పై
స్వములుఁ దానును నిర్విశేషముగ నా ♦ తాబోదె నవ్వేళలో. 103

+ చ॥ దురము భయఁకరాబగుదు ♦ న్దుము నిల్వదటాచుఁ దోచు ము
దర, నెవరత్నసంతము ♦ బాపిన తోరము రాక్షా, ఢిల్లీ భూ
నను కడకంపెఁ గృములు ♦ నచ్చిన యప్పుడు రాజపత్ని లీ
కరణి నొనర్చి సాయమును ♦ గాఁచుట వాడుకఁడై తనర్పెడఁ. 104

శా॥ పీఠల్ ముప్పుదిరొడు మేలు సమగో ♦ ట్విఁ వ్రాలి వ్రాపించి గ
వీరస్వర్గము; దుగ్గముఁ యననభూ ♦ భస్మస్థియుఁ జొచ్చి శౌ
ర్యాచూఢిఁ నివసించె; నాతలను పై ♦ స్వంబుఁ మఱియించి చి
త్తూరిఁ ఏమమటాచు నచ్చెను హుమా ♦ యాఁ పాదుసం యాజ్ఞయుఁ. 105

సీ॥ పరిసరగ్రామ సు ♦ వాసినులగు వెలందులు వేయిమంది యా ♦ తోరము నొక
కనకపుం బల్లెరం ♦ బున నుంచి పూవు లక్షతలును బౌళి పూ ♦ జల నొనర్చి

+ The Rajpoot dame bestows with the Rakshi the title of adopted brother and while its acceptance secures to her all the protection of a cavalier Servante, scandal itself never suggests another tie to his devotion. He may hazard his life in her cause, and yet never receive a smile in reward, for he cannot even see the fair object, who, as brother of her adoption, has constituted him her defender..... The acceptance of the pledge and its return is by the katchli or corset of simple silk or satin or gold brocade and pearls. In shape or application there is nothing similar in Europe and as defending the most delicate part of the structure of the fair it is peculiarly appropriate as an emblem of devotion. A whole province has often accompanied the katchli and the monarch of India was so pleased with this courteous delivery in the customs of Rajasthan on receiving the bracelet of Karnavati which invested him with the title of her brother and uncle and protector to her infant Udai Singh, that he pledged him to her service "even if the demand were the castle of Rinthumbhor." Hum proved himself a true knight and even abandoned his conquests in Bengal

"Annals of Mewar." /

నడచుచు వెల్లి యం ♦ దలు ఢిల్లీ జేరిరి హుమయూను వంగదే ♦ శమున నుండె
నటకేగి దర్శించి ♦ రతండు హస్తించి హస్తమున రత్నబంధ ♦ నము నొనర్చి
గీ॥ “సారస దళాక్షులార! యీ ♦ తోర మంది నపుడె కన్గవతీదేవి ♦ కన్న నైతి
నామె నాచెల్లె లుదయసిం ♦ గల్లుడయ్యె వారి సేమమె నాసేమ ♦ మై రహించు. 106

గీ॥ భువన నంద్యూడు సుగ్రామి ♦ భూపమణికి ముందు మాతృడి కూర్చిన ♦ కుందు దీట
నతిని దేవేరిని గుమారు ♦ నాదరించి నా మొగల్ వంశమును బావ ♦ సం బాసర్తు. 107

గీ॥ అఖిల సృపులకుఁ బాదుషా ♦ యనుట కన్న రాజపుత్ర మహాదేశ ♦ రాజమాత
కన్న యనుటయె కను గౌర ♦ వాస్తవంబు పయనమై వత్తు; బహూహు ♦ పుణి పుత్తు.

మ॥ స్ఫురదీదీవర సేత్రలార! యింక నా ♦ పుణ్యంబు వర్ణింపఁగా
దరమే! నేటి వివత్తు దీర్ఘటకు ని ♦ ద్రప్రస్థమేయైన భా
గ్య రమాక్రాంతము నాదు రాజ్యమయిన ♦ గాదెని నాప్రాణ మ
పురమోత్కృష్టగుణాభ్య పాదముకడ ♦ భక్తి సమర్పించెదన్.” 109

మ॥ అని శీఘ్రముగ్గ నచ్చి చూచి “యిటఁ గా ♦ ర్యం బంతయుఁ మించిపో
యెను, దుర్గా బరిచేతఁ జెక్కిను, బలా ♦ బెల్ల నశించె, గృహ
ఖని నన్గోలిన దొడ్డతల్లియగు నా ♦ కన్గవతీదేవి యే
మని చిఱిగిచెన్; మందభాగ్యులకు నే ♦ లా దక్కఁ దశ్చేననల్. 110

మ॥ అకటా! సూర్యుడు నంశక్తయట; షీ ♦ రాధిక్ నల్ బూజ్యమై
యకలకంబగు గొప్పచాళమట; ధ ♦ న్వాత్మకం సుగ్రామి
హు కుటుంబాబట; సూత సాయపడఁగా ♦ నొక్కొక తాల్పన్నఁ బా
యక మత్రిక్ వెలిగియుండునద బ్ర ♦ హ్మణ్డక సుస్థాయిగన్. 111

గీ॥ అశ్లేమాలు త ♦ దాల్మజుఁ గొలిచి డెహము ధన్య మొందెను ♦ నని తలచి
‘దీక్షాపురి విస ♦ జ్జించి ఘోరి మేగు’మని బహదూరుషా ♦ కాన తిచ్చ
నామూర్ఖుడు తదాగ్ని ♦ సందలఁబాల్చక సమర సన్నాహముల్ ♦ జరుపఁ దొడఁగె
బాదుషా తుదిలేని ♦ బలములతో దుర్గమును నాల్గునైపుల ♦ ముట్టడించె

గీ॥ నామహావీర జూచి భ ♦ యాబు లేచి నిరు సోకు నుప్పటులఁ గ ♦ నింప కేగ
బలముతో బహదూరు, మా ♦ శ్వమును ఘూర్జరము హుమాయూన్ జయించె, సై ♦ న్యము
[ల నుంచె.

గీ॥ వెదకి విక్రమసింహుని ♦ విభుని జేసి యాహుమాయూను ఢిల్లీకి ♦ నరిగె; విక్ర
మాననికుని పిదపఁ బ్ర ♦ జాభు లెల్లఁ బృథ్వీవిభుని జేసిరి వన ♦ వీరసింహు. 118

సీ॥ జననంబు క్రూరము ♦ మృత తురుష్కకులాబు భావమో రాజ్యసం ♦ పాదనంబు
ప్రాదుమో సకలప ♦ పంచాబు తనదని సోరాడ వలసిన ♦ పూర్వ వయసు
నరిది రాజాస్థాన ♦ మాకర్షకము, కాని రాజి యధిప సా ♦ భ్రాత్ర మూని
వంగభూమిని దన ♦ పనిమాని యొక వేయి మైళ్లగుడెంచి ధ ♦ ర్మము నరించి

గీ॥ స్వకులు బహదూరు శిక్షించి ♦ పుచ్చి దేశమందు భయమును డించి సా ♦ ఖ్యంబు నింది
వట్టిచేతుల వెనుకకు ♦ వచ్చె నెట్టి సరళ హృదయుడో హుమయూను ♦ చక్రవర్తి! 114

సీ॥ వనవీరనృపుడు పా ♦ లన మశాత్రవము సేయ నుదయసింహుఁ గూ ♦ ల్పను దలంచెఁ
బున్నా యనెడి దాది ♦ ముందెట్లొ సడివట్టి యొకపూలబుట్టలో ♦ నుదయసింహు
నుంచి భటులచేత ♦ నూరినెల్లలి కంపె దనపుత్రు నుంచె ద ♦ థ్ధానవమాను
ననవీరుఁ డుదయసి ♦ హుని జూపుమని వచ్చె; సతి నిజాత్మజుఁ జూపె; ♦ నతఁడు పొడిచె

గీ॥ బుత్తేశోకము దిగమ్రుంగి ♦ పున్న వెడలి స్వామి నొడినుంచి దేశదే ♦ శములు తిరిగి
వర్తకుం 'డసానా' కడ ♦ వానిఁ జేర్చి సకల లోకైక విభాగితి ♦ సాఠరించె. 115

క॥ తను నెంత కాచి కుడిపినఁ దనసుతుఁ బరుసుతుని కొఱకు ♦ దారుణ ఖడ్గ
బునఁ జీల్చె గనిన వెలఁదలఁ వినియుంటిమె పున్నఁ దప్ప ♦ వేటోకదానిక. 116

మ॥ వనవీరుడు ప్రజావిరుద్ధముగ భూ ♦ భాగంబుఁ బాలింపఁ దీ
రని కష్టాంబుధిలో మునుంగుచు జన ♦ వ్రాతాబు సుగ్రామసి
హునిపుత్రు డతిదూరగూ డుదయసి ♦ హుక్ దెచ్చి చిహ్నార్కుగ
బున రాణి నొనరించె బూర్వవిభవం ♦ బుక్ నిల్చె గాంక్షోదుమిక్. 117

గీ॥ మ॥ సమరోత్సాహము లేదు, విక్రమకళా ♦ సంపత్తియు లేదు; దు
ర్గమదైర్యోన్నతి లేదు; చిత్తుగుమహా ♦ రాజ్యంబుఁ శాలింపఁ బూ
జ్యమయ్యా సగ్గణమొక్కఁడేనియు రహి ♦ చ్చబోదు; నైయామ్రుగ
రృమునక్ మేకవిధంబునక్ బొడమె సా ♦ గ్రామేంద్రు గర్భియునక్. 118

§ Rana Udai Singh ascended the throne in A. D. 1541-1542.

x x x x

"Woe to the land where a minor rules or a woman bears sway" explains the last of the great bards of Rajasthan; but where both were united as in Mewar, the measure of her griefs was full. Udai Singh had not one quality of a sovereign; and wanting martial virtue, he was destitute of all. Yet he might have slumbered life away in inglorious repose during the reign of Humayun or the conten-

చ॥ ఉడయాస్తాచలః మధ్యగంబగు జగం ♦ బుట్టాతలూగించె బె
 త్తిమడఁ పుత్రుడు; ఘోర సుగర కిరీ ♦ ట్రిపాయడై క్షీరిసం
 వహ సార్జించెను దండె; యెట్లితడు మే ♦ వాడ్రాజ్య మందారహా
 ఖః దినంజౌచ్చిన పుష్పియట్లు వాడమెన్ ♦ స్త్రీన్ గళంకించుచున్.
 చ॥ నరుసగ ముప్పదేం డ్లితడు ♦ పాలనమున్ బొనరించె, నందులో
 నిరువదియైదు శాతముగ ♦ స్వేల్ప సాగె ననంతరమ్మున్

tions of the Pathan usurpation; but unhappily for Rajasthan, a prince was then rearing, who forged fetters for the Hindu race, which enthralled them for ages; and though the corroding hand of time left but their fragments, yet even now though emancipated, they bear the indelible marks of the manacle; not like the galley slaves, physical and exterior; but deep mental scars, never to be effaced. Can a nation which has run its long career of glory be regenerated? Can the soul of the Greek or the Rajpoot be reanimated with the spark divine, which defended the Kangras of Chitore or the pass of Thermopylae? Let history answer the question.

"Annals of Mewar"

+ But the magnitudo of the peril confirmed the fortitude of Pratap, who vowed in the words of the bard to make his mother's milk resplendent: and he amply redeemed his pledge. Single handed, for a quarter of a century did he withstand the combined efforts of the empire; at one time carrying destruction into the plains, at another flying from rock to rock, feeding his family from the fruits of his native hills, and rearing the nursing hero umra amidst savage beasts and scarcely less savage men, a fit heir to the prowess and revenge. The bare idea that the son of Bappa Rawal should bow the head to the mortal man was insupportable; and he spurned every overture, which had submission for its basis or the degradation of uniting his family by marriage with the Tartar, though lord of countless multitudes ... The brilliant acts he achieved during that period live in every valley, they are enshrined in the heart of every true Rajput, and many are recorded in the annals of the conquerors. To recount them all, or relate the hardships he sustained, would be to pen what they would pronounce a romance, who had not traversed the country where tradition is yet eloquent with his exploits, or conversed with the descendants of his chiefs who cherish a recollection of the deeds of their forefathers and melt as they recite them, into many tears.

- దరతరముల్ తపింపఁదగు ♦ దారుణ ఘోర విపత్తు చేశమున్
బారిగొని గౌరవంబు నుడి ♦ పోవఁగఁజేసె నరుతుడమ్ముగన్.
- మ॥ అనఘున్ విక్రమసింహు భూరమణు జే ♦ యన్గల్గి ఢిల్లీ పురం
బునకేగెన్ హుమయూను; నగమున రా ♦ బృఖ్యుండు సామంతుడై
చను షేర్ఖాను స్వతంత్రరాజ్యమును సా ♦ స్థాపింప యత్నించినాఁ
డను వార్తల్ విని పాదుషా వెడలె సై ♦ న్యాయత్తుడై వానిపై.
- 121
- ఉ॥ అంతములేని సైన్యముల ♦ సంబుధి చాచ్చున నిల్పియున్న సా
మంతుని దాడి పోరుట ప్ర ♦ మాదకరంబని సుధి గోరి వృ
త్తాంతము నంపె; షేర్ఖులుండు ♦ తానును సమ్మతి చూపె; గ్రుంకె బ్రా
ద్దంతట; రెండుసైన్యములు ♦ నచ్చట నిల్చెను నిద్రనొందఁగన్.
- 122
- చ॥ కొసరి కసాయి మేకలను ♦ గొంతులు గోయు విధాన, మారియున్
మసఁగిన యట్లు, మృత్యువని ♦ నాలుక సాచిన భంగిఁ ఢిల్లీ సై
న్యసమితివై న వ్రాలి తును ♦ మాడఁగఁ జొచ్చిరి నిద్రవోపుచు
డు సమయమందె నగనుభ ♦ టుల్ తమనాఘుని యాజ్ఞ పెంపునన్.
- 123
- మ॥ హుమయూ నంతటఁ బాతె ఢిల్లీ దెస క ♦ త్యుగ్రుండు షేర్ఖాన్ ససై
న్యముగా వెంటను దాఁకె; నేమియును జే ♦ యన్లేక యుదందు మా
ర్గమున్ జిక్కిన వారిఁ జేర్చుకొని పా ♦ టన్ బొచ్చెఁ బొగచాలదే
శము జాయంగన రెండుసైన్యములకున్ ♦ సంగ్రామమయ్యెన్ వశిన్.
- 124
- సీ॥ రణమూచు వినిన పు ♦ రణమూచు బెదరి దిక్ష్వాగ్గుబులకుఁ గొంత ♦ ముది నడున
సమద శాత్రున పరా ♦ గము దృష్టిగతమైన మది కలుగియుఁ గొంత ♦ ముది పాఠ
వివత్సైన్యము దర్శ ♦ నము దూడఘాద్యుసాబని యడలి కొం ♦ దఱు తొలంగ
మొదటిపిరంగి చ ♦ ప్పుడయనంతనె గూడె లవిసి నీయు కొంద ♦ ఱునలి కుటుక
- గీ॥ నాహుమాయూచు త్రోనలో ♦ నట్లమైన జనులఁ జేచి చేసన, సైన్యమెల్లఁ
జేయజూరిన కడనయై ♦ ఛిన్నమయ్యె షేర్ఖాన్ ఢిల్లీ బృఖ్య, షిక్రుడయ్యె.
- 125
- మ॥ చముపుల్ లేక మహామహీపలయ రా ♦ జ్యం బూజిపోవంగ నా
హుమయూనున్ వెనువెంటనే తగిలి లా ♦ సఠోదాకఁ బోసిక సై
న్యములన్ జేకొని షేర్ఖాను తఱిమెన్ ♦ వాడతలన్ దేరదే
శములన్ గ్రుమ్మరె నెచ్చెటనిఁ దలదా ♦ చన్వచ్చు నాచానతో.
- 126

మ॥ స్థిమితత్వంబు వహింపజేసి యొకచో • షేకల్లియూ బౌసీ
క మహాయోగినిగాంచి యాతఁ డడుగం • గాఁ దెల్పె నాత్మీయపు
త్తముఁ దత్సన్నిధినున్న వానిసత “య • ద్వాహమ్ము గాంచుకొం
దు మహాభాగుని వీని నే”నన, నతం • దుఁవాకిచ్చెన్ సుతఁ.

127

సీ॥ ఏలుటకు మహామ • హీతలాబది లేదు కొలుపునేయఁగ భట • కోటి లేకు
కొంచనాదిక ధన • గాఁమాబులును లేవు సముదార దివ్య భో • గములు లేవు
వసియీపఁగా మేటి • భసనాబులును లేవు తాల్ప ననగ్ధన • త్రములు లేవు
వాహ్యులి యొకరింప • వాహసంబులు లేవు శ్రమదీక్ష గంట వి • శ్రాంతి లేదు
గీ॥ కేవలము హుమాయూఁ పడు • క్లేశ మొచి మనసు గరగించు సౌజన్యమహిమఁ గాంచి
కోరి యర్థాంగమును బంచు • కొనియె నెట్టి పాపనాత్మకయో ‘హమీ • డా’వఘాటి. 128

మ॥ పనితఁ యోధులఁ గొంచు యోధపుర భూ • పాలు సమీపింప, వ
ద్దనె నాతడు; జనలేమియర ప్రభుఁడు పో • మ్మంచాడె; మూర్ఖావ్యవృత్తు
డును బంధింపఁగఁ జూచెఁ గొన్ని నెల లి • స్టుకజెల్ల రారాజు చే
రెను దూరమ్మన సింధుడేతపుటడా • యె వైవము దూఱుచుఁ.

129

సీ॥ నై శ్వాసర జ్వల • జ్వాలానమూహాబు చిమ్మి సూర్యుఁడు ప్రకా • శించుచుండ
నుర్వీతలాబెల్ల • నుల్లాతలూఁగ జృంభించి వాయువు ప్లెల్లు • వీచుచుండఁ
నుడికట్టి ముండటి • నుక లేచి మిన్నగది న్రాలి పాంథుల మూచి • వైచుచుండఁ
బెక్కుయోజనములు • నెడలిస నాల్క-పైఁ జేర్చఁ జక్క-య నీరు • చిక్క-కుండ

గీ॥ నగులు దలుమంగ ననుచరు • లాతమొద స్వస్థ సౌధాబుల నసిచి • షరమ సుఖము
మీఁకఁదగు నుచుమాల్సా లె • డాని యొగు నాహమీడాలతాగి యె • ట్లిరుగ నేర్చె!

గీ॥ రాచటికమది బగుచెయ్యె • రాజహూళి కనుదరత్నాబు బరుచెయ్యె • ననుచరులకు
నున్నవారెల్ల బరునైరి • యొకయలకు నొక హమీడామూత్రము చల్లి • షకయె నిలిచె.

మ॥ పామయూ సెక్కిన యొకయుక్ మడిసె న • త్పుగ్రాతపవ్యాప్తిఁ గూ
ఁమి భృత్యుండని యొక నిమ్మనుచు టా • గ్గి బేగు నధించె గూ
రమర్తి వాఁడు తిరస్కరించినె నిం • ద్రప్రస్థరాజ్యంబుఁ బూ
ర్ణముగా నేలిన మేటి నీరమున క • న్నె బల్బనయ్యె గఱా!

132

గీ॥ తురకతోనికె గడ్డముల్ • పెఱిగెఁ గాని పెక్కు విశ్వయత్నములు స • ల్పినను గాని
కానరాదయ్యె నట్టివె • క-సము తక్కు నిండుదప్పి నార్వగ నొక్క • నీటిచుక్క. 133

గీ॥ చూలుపండిన యాహూఁ డా లతాంగిఁ జిమ్ముటాడ కెడారిలోఁ దెమ్ముటల్లఁ
బూఁచపిండెల క్రొమ్మావి డ మొక్క నకట! తీవ్ర దావాగ్నిలో నీడ్చి డ తెమ్ముటయ్యె.

సీ॥ తడిలేక యొడి కొ డ అను గట్టి నాల్గు నాభినిఁజేర దిగగుంజ డ కొనుచుబోవ
సెంతేని జలియించి డ హృదయకోశంబు కుత్తుక కెకతోట్టి డ కొనుచు రాగ
మెదడు నీరసమయి డ ప్రిదిలి పై తోవ్విద్రేకమునను బ్రలాపసం డ ధిని వెలార్చ
క్షీతితలంబెల్ల మ్రిం డ గినఁగాని తీరబోడనిపించు మరణవే డ దన కలాప

గీ॥ నున్న కష్టంబు లట్టులే డ యుడ యవనభటులు దాహంబునకు నీచు డ వడయలేక
పిచ్చియైత్తియుఁ గేకలు డ వేసికొనుచుఁ బాణి రెల్లెడ నిసుకయె డ డారి నచును.

135

+ చ॥ కనికొకబావి వేచువనె డ కన్నులపూసపుగాఁగ దాన మో
టనిడి జలాబు దోలెను నె డ డక్ష నడి నెక్కలఁ దోలుకొంచుబో
పునతని కొక్కచోఁ బయికి డ బొక్కెన వచ్చెనటాచు మాటలుక
వివరబడబోమిఁ బెద్ద రణ డ ధనిని గొట్టి టనశ్యమై తగ్గె.

136

సీ॥ అలిదాహమున నోరు డ లట్టతెఱచియున్న జనులు బొక్కెన నూయి డ కొనను నిలిచి
నిలువకమున్నె దా డ నిఘంఁబడి జలాబుఁ ద్రావబోవఁగ దాని డ త్రాడుతెగుచు
బావిలో బొక్కెన డ పడె; దానివెటఁ గొందఱు నూతఁ బడిరి; కొం డ డఱు మహాగ్ర
తాపమోర్వక పైక డ తప్తలిఁబడి మ్రగ్గి రికఁగొండ తానూయి డ నెక్కి దూడి

గీ॥ రంతఁ గొందఱు చేది తో డ యంబుద్రావి గుండె బరువెక్కి కూలిరి డ కొండఱెల్లా
యమరకొటకు నాటి సా డ యతఁడలు నడచి కన్నని రచటి రా డ కాప్రహరు.

137

మ॥ మనుజాధీశుఁడు వారివందఱను స డ న్నొనిచె సౌఖ్యబలె
ర్పను నైదుక బదివందలుక నలున దా డ పై నికరెండైన యే

+ On the fourth day of their retreat they fell in with another well, which was so deep that the only bucket they had, took a great deal of time in being wound up and therefore a drum was beat to give notice to the cassilas when the bucket appeared that they might repair by turns to drink. The people were so impatient for the water that as soon as the first bucket appeared, ten or twelve of them threw themselves upon it before it quite reached the brim of the well by which means the rope broke and the bucket was lost and several fell head long after it. When this fatal accident happened the screams and lamentations of all became loud and dreadful. Some lolling out their tongues rolled themselves in agony on the hot sand while others precipitating into the well met with immediate death.

“Annals of Mewar”.

- టను నాకాద్రిక జీవవారము హమీ డాభానాబీగంబు పు
త్రుని సిల్లాడ నుదా త్రలక్షణయుతుఁ డుర్వాక తేజోన్మతుఁ. 138
- శా॥ పెద్దల్ గోత్రజ లక్ష్మ-మారకునకుఁ బ్రీతిఁ మహమ్మజ్జలా
లుద్దీనకృపరు నామముంచిరి; హుమా డ యూఁ పాదుషా చూచి యా
ముద్దంగుజ్జుని కీర్తివల్లి దెసలఁ డ బుష్పింపఁ గాంక్షించుచుఁ
ముద్దల్ ముద్దలు పూచె నాపులకు న మోదముమై గర్వరిఁ. 139
- చ॥ తనుఁ గడుఁజేరఁదీసి తల డ దాచుకొనఁ నెలవిచ్చి పేర్చి నె
క్కినఁగ మెలంగు నయ్యమర డ కోట వృపాలునియొద్ద నాత్మమో
హనసతిక్షా హమీడను ని డ జాతృజ నకృపరు నుంచి మెట న
య్యనుచరులేగుదేరఁగఁ బ్ర డ యాగమొనర్చె నతండు పెండియుఁ. 140
- మ॥ త్వరమై నాతండు పారసీకమును గాం డ భారంబు కాబూల్ పనుం
ధరలఁ జేకొనఁ గాని రాజ్యము స్థిర డ త్వంబూనకే సాగె; నీ
కరణిఁ దాఁ బదునాలుగేడులు మహా డ కష్టబులఁ బొంది ప
దురె; నీలోపలఁ గొన్నిమార్పు లచటఁ డ దోతెంచె ఢిల్లీ పురఁ. 141
- మ॥ అల పీఠాఁ బలశౌర్యశోభితుఁడు రా డ జ్యంబెల్లఁ గౌశల్యమూల్
వెలయఁ బొలనచేసె; వానిపిదపఁ డ బృహీశ్వరుల్ చాలదు
ర్బలులుఁ గ్రూరులు నొట రాజ్యమది సై డ ర్యంబూడఁ గొన్నేగడ్ల క
వ్వల రాజయ్యె సికొద రీతండు సురా డ పానకియూలోలుడౌ. 142
- మ॥ స్థితి యిట్లుండుటెరింగి దండుగొని డా డ సెఁ దా హుమాయూను; తూ
రతముం దుగ్ధపరాక్రమక్రముండు జై డ రాగఖాను వచ్చెఁ జమూ
పతి; పృథ్విరాడవయేటనున్న సుతుడ డ కృష్ణగూడ నేతెంచె; ను
ద్ధతిమై యుద్ధము సాగె ఢిల్లీ ని సికం డ దమా చమూపాళితో. 143
- మ॥ కడులేఁబొయిపుఁ జన్నికుజ్జడగు న డ కృష్ణ ముందు నిల్పుడి యె
క్కుడు శౌర్యం బుసికొల్పి పూన్ప సుభటుల్ డ ఘోరంబుగాఁ దాకిర

§ On this Humayun ordered the musk bag to be brought and having broken it on a China plate he called his nobles and divided it among them as the royal present in honor of his son's birth. This event, adds Jowher, diffused its fragrance over the whole habitable world.

"Colonel G. B. Malletson C. S. I."

య్యోడ ఢిల్లీ పతి యోడి పాతె; విజయం ♦ బివాళం బట్టాభిసి
న్దుంపయ్యోడ హుమయూక నిజాపులును సు ♦ తోషించి యుచ్చొంగగెన్.

144

సీ॥ “పేర్లండు” బను ♦ స్థిగ్గసాధంబున హుమయూను గూర్చుండి ♦ యొక్కనాడు
పాత్రముల్ చదువున ♦ పృథు ప్రాశసముచేయు కాలాబుఁ దెలుపుదు ♦ గంట మ్రోగె;
వడివడి దిగిరాగం ♦ దొడంగె నాతడు నురుజ్జయున్న మెట్టపై ♦ నడుగు జాతె;
బైనుండి క్రిందికి ♦ బహుట గాజవిధానం దలయెల్ల, వేయి వ్ర ♦ కృ-లుగం బగిలి;

గీ॥ ననలం బంజాబునందున్న ♦ యెక్కు రతుకునచ్చె; బనునైదువందలైం ♦ బదియు నాంబు
నగు శిరత్తున నతనిం గ ♦ లావ్యరాపుని ఢిల్లీ పతిం సి నుద్యోగు ♦ తెల్లం గలిసి.

145

మ॥ ప్రవేశోగ్ర సమగ్రవిక్రమంబు బై ♦ రాఖూను తొట్టోకప
ర్థవిహు డాహుమయూనుఁ డిటు సీ ♦ మాదవం జెల్లాడి బాం
ధపుండై యెక్కురు బొల్లమూడి తిరుణ ♦ త్వో బాహుబాత గా
జ్యవిధానంబును నిర్వహించుండగెన్ ♦ సురతుమండై తగెన్.

146

సీ॥ శాస్త్రరమందు సి ♦ కందరుశాహి సైన్యము ప్రోచ్చుచు ర ♦ జంబుం గోర
నచటం గాబూలులో ♦ నక్కలు ప్రతనిధి తగునాబు వీక్షించి ♦ తిరుగబడగ
మాన్యదేశాధీశ ♦ మణి ఢిల్లీపైఁబడు అప్పు డెప్పుడటాను ♦ నెగురుచూడఁ
బులివంటిప్రోడ పే ♦ ముందు తుణతుణమును చూడెత్తిరాం గాలు ♦ ద్రప్తుమాడ

గీ॥ నల్ల కాబూలుకొట్టకేగ ♦ ఢిల్లీ ప్రోచ్చుచు మాడం గాబూలు ♦ చెల్లిపోవు
వెనుక నూయి ముందర నోయి ♦ గురుకు సుమ్యేత నిర్వహించు శి రాఖూను ♦ సైన్యపరికి.

క॥ తొలుత సికందలుశాహిని గలియుదు బట్టాబును ♦ కల్యాణాగ్ర
స్థలమున నోడిపగ నతిడలఘుగతి చిచ్చాకగ్రం ♦ లాగన డాగెన్.

147

సీ॥ లక్ష పదాని ద ♦ శంబు కనుల పులు శంకరు వేసె ♦ దాని వెదలి
“హేముఁ డాగ్రావు” ♦ కేగి చేకొని పుని, ననల ఢిల్లీపురా ♦ బొక్కుమండె;
బైరాముఖానుం డి ♦ కృపా సైన్యముగి స్థిగ్గ సాధివ ♦ బ్బాబుకొని,
నుభయ సైన్యములకు ♦ యుద్ధంబు బడిగి స్థేమ్యులు శత్రుసేన వ్ర ♦ య్యలుగం జేసి

గీ॥ హేము బ-ధిచుకొనుదు బై ♦ రాముండెన్పి గతడు కానుకొమును మాని ♦ యెక్కువం గని
“శత్రుశేష ముపద్రవ ♦ సుమితి డెప్పు శ్రేణుముగ వీనిమ స్త్రాబుం ♦ జెయ మ”నియె.

149

శా॥ “నామ్మిగార్చి వచిదు నీరుడిం దలం ♦ బొల్లగెన్ గాంబూ
హేముం దోడినవాడు పట్టెడినాం ♦ డీనాం డాధ్యక్షుడు నా

కై మన్నింపుమటారు నక్కరనె; ఖ ధ్రంబెత్తి ఖాడించె బై
రాముం డత్తటి హేముమస్త విలపై; రాలా భటుల్ భీతిల్.

150

సీ॥ క్షాత్రప్రధాన ని ధాతవర్తనుడౌట నావేశమది కొంత యలరు గాని
బైరాముఖానుఁ డ కృపఁ బెక్కుగురువుల వేర్వేది నియమించి వివిధవిద్య
లభ్యసింపఁగఁజేసె; నాతని వేయికన్నులఁజూచి వేయిచే తులను గాచి
ధరణిరాజ్యం బూర్తి తము చేసె; గాబూలు చేకొనె; గాంధార సీమ గెలిచె;

గీ॥ జాఫురం బజమీర్ ప్రదేశమురు గొనియె; గావలియరు ప్పుకొనియె; మాంఝారునొంచె;
క్షణము విశ్రాంతిఁగొనక రా జ్యములు గెలిచె నక్క రున్నది పరమ ల క్ష్యముగ నుంచి.

మ॥ అరుదెంచె బమనెన్నిదేడులగు ప్రా యం బప్పు డక్కర్ వసుం
ధరఁ దానేలఁ దలంచె; సేవకతతిఁ ద్రవ్యులు నర్పించి సం
బరమొప్పారగ నాత్మరక్షకుని నా మక్కాకుఁ బాపించె ద
ద్వరపుత్రుడు 'రహీము' నుచుకొని వి ద్యాబుద్ధుల్ సేప్పుదు.

152

సీ॥ అజాను దీప్తు బా సంగళయుగళుఁ డుద్యత్పద్మప్రతే త్రములవాఁడు
ఘన సార్వభౌమ ల క్షణలక్ష్మీతుడు ప్రసన్న మనోహరా స్త్రాబువాఁడు
బలశోభితారోగ్య నచ్చక్రీయగు వీరదనామ్య గంభీర రమమువాడు
శాంతిప్రధాన న ర్చితభీతుడు దయాపూర్ణ మృదుహృద యంబువాడు

గీ॥ కష్టము సహింపఁగల ధైర్య గణిమవాడు వితరణ వికాసములవాఁడు వేయునేల
భరతఖాడ మేలిన నై భౌములుగ సతనాఁ డొక లేడను సతనాఁడు.

153

సీ॥ అండల మార్పుచు సత్వోబులను, నావరి యిసునచై దామడల్ పరిచియుండె
ఘూర్జరమ్ముగఁ దోన గొప్పగెల్పులి రాగ న్నానిఁ జేతఁ జొ ప్పుడఁచియుండె
పడక 'ఖండిగా' న నెక్కి మత్తక నెక్కి మెఛామడల దూర మరిచియుండె
నాడుసిగము ప్లిం బైదు ముఖులఁజారియగుఁ బైబడఁ బీద మణచియుండె

గీ॥ సుసంపన్నుడన సూరితి నికొకనుడు సోమసోడలపై నెక్కి దాటియుండె
సప్రతీకప్రతాపధైర్యములు దేహబల మితోసామ్యులు మెచ్చ మెలఁగియుండె.

154

మ॥ భగవాన్ దాసుఁ పుత్రి మొక్కరత న క్కర్ కోరిపెన్దాడె; నా
భగవాన్ దాసుని సోదరాత్మజుడు 'కు న్నార్వ' మాససింహుడు వీ
రిగిమ్మడయి ధ్వింజేరి పరిరా మ్మత్రేణుల్ గెల్చి కీ
గురుత్వాలు వహించి యక్కరుడఁడఁ దీపించె సేనానియె.

155

- సీ॥ ముప్పాలుప్రజ హైంద ♦ పులుగాన వారిసేము తనకెప్పు సే ♦ మమని తలచె
నని జయించియు బట్టు ♦ కొననవారిని బానిసల జేయు చట్టబు ♦ నిలిపినై చె
యాత్రలకేగు భ ♦ క్తావళితో బన్ను గొనరాదనుచు దాని ♦ గొట్టివై చె
జరకాలముగను వే ♦ సెడు జట్టపన్ను న్యాయవిగుద్దమని దాని ♦ నవలద్రోసె
- గీ॥ హైందవంబున యవనరా ♦ జ్యూబు నిలుప నెన్నియత్తముల్ వలయు దా ♦ నన్నిచేసె
మంచుమలనుండి కన్యాకు ♦ మాకి దాత వసుధనెల్ల బాలింప న ♦ క్షరుదలచె. 156
- క॥ కొన మేత్రాచుగము; చేకొనె గోగ్రోకోట; యిక ♦ గోవిదవనం
బనుదేశము గెలిచెను; గోటను నాగ్రాచరమునన్ దృ ♦ ధమ్ముగఁ గట్టెన్. 167
- క॥ శరణని మాళవపతి దరి కరుదెరంగఁ గూర్చిగని స ♦ హస్రహయాధీ
శ్వరసేనాధీశుగ నాదరమున నాధానమున న ♦ తని జేర్చుకొనెన్. 158
- క॥ తపతీనదిపై గల బ్రహ్మపురాబును విజయకృహము ♦ సతిరయమారెన్
సృవకులదీపకుఁ డక్ష్మరు కృవకును లోనగుచుమరుచుఁ ♦ గ్రేష్ఠరికె వడిన్. 159
- క॥ రావలపిగిడి సమీపములో విలయాతకునైన న ♦ లొంగని గక్కా
రావీరుల కావర ముడివోవఁగఁ బాజుబుదేశ ♦ మును గెల్చుకొనెన్. 160
- క॥ తూరుపుసీమల దృష్టిని సారింప నడేలకులుగను ♦ చానా దుర్గ
ద్వారములు దీసి యక్ష్మరు భూరమఃఖని పాదకమల ♦ ములు పూజించెన్. 161
- క॥ సరసిగపూరు చౌరాఘరు మఱి హోసంగశాను ♦ క్రమమొప్పుగ న
క్ష్మరుబాదుమహి చరణంబురుహాబులు శరణమనుచుఁ ♦ బొగడుచు నిలిచెన్. 162
- క॥ రంధో పురుషోత్తమ! యని భూడిషుసృపుడు కాన్లు ♦ గడిగి తనూజన్
మండలరాజ్యంబు సృపా ఖండలునకు నప్పగించె ♦ గను భక్తి మెయిన్. 163
- గీ॥ చతురసంతబలుబులు ♦ సాదశిప సిగ్గు గంగా నగుల మధ్య సీమలాదుఁ
జైత్రయాత్రోపరాధుల్ ♦ సలిపి దిగ్విజయము సాగించె నక్ష్మరుఁ చక్రవర్తి. 164
- గీ॥ “భరతఖండైకభాగ్యమై ♦ పరగు గాజ పుత్రరాజ్యమేలని నాని ♦ పోషు సృభయె”
యని నడిచె సేన; తద్భార ♦ మాగి లేకి యురగనాయకు ఘము లు ♦ ఘోరలూకె. 165
- గీ॥ మహిత ధైర్యుడు తోడర ♦ మల్లు మేరు శిఖరమట్టి భాసింభాను ♦ సింహమట్టి
విరుదు భాఁభానన పిడుగుల్ ♦ వ్రేల్ల నలుపు భయదశౌర్యులు నిలిచి ర ♦ క్షరును గొలిచి.
- మ॥ అలఘుప్రాభవక్తివిక్రమయుతుం ♦ డౌ మానసిహుడు కొం
డలఁ బిండిబడఁగొట్టు మేలి భగవాన్ ♦ బా సిందునాడున్న యౌ

ధులకు వృద్ధపితామహులు డిరువురు ♦ దోతేంచి రీత్రుడ్రొ
ములు దర్పించిన నడకపాటు గలదే ♦ ట్టోణితలంబుడునన్.

157

క॥ ఈమెయి నక్కరు నడపు చమూమానం బితయనగ ♦ బుద్ధివోరును బు
స్సముదలుగఁ బాంక్షాలీ సేమవలకుఁ బదియైచ్చెల్లి ♦ సేనలు నిండెన్.

168

సీ॥ జలధులంతటి సర ♦ స్సులు వెక్కులుండె; గ్రందలు వనాశానది ♦ నడచుచుండె;
దరఁగని బహువిధ ♦ ధనధాన్యతితులుండె బైరు క్రొవ్తెగ నెక్కి ♦ పచ్చుచుండె;
గోటలేడును జుట్టు ♦ కొని దృఢముగనుండె; సత్తమహద్యోర ♦ నెదిలియుండె;
గురుతనాయుధవర ♦ పుర చెతనూడె; యోధతతి చిత్తములాడు ♦ స్థైర్యముండె;

గీ॥ నక్కరునకెకా దనావి ♦ యబ్బుకై నఁ దగ్గక రణంబు సాగింపఁ ♦ దగ్గ యన్ని
సాధనము లుండె; లేదు యె ♦ చ్చటనుగలుగ దుదయసింహరాజా లేదు ♦ యెవఁడు తక్క.

ఉ॥ అగడి నన్నియున్న శని ♦ యల్లునినోరనె యుచ్చమాట నా
సిం గనఁజేసె యాయువకుని ♦ సాహుడు యుద్ధమటన్న భీతిచే
గ్రుంగుచు రాజునివల్లిని ♦ గోహిలుహస్యలయిల్లి డాగె, నై
నా గనరాన లోకమున ♦ నాని నదియనె యోధుని కిన్.

170

× సీ॥ అల సలుగ్రహాసుం ♦ నెగు సాహివాను శౌర్యావ్యతిరావగు దేన ♦ రాధపతియు
ఖేల్వొర్రఘంబు సిద్ధి ♦ త్తపుస్త నృపుడు బేర్తా కొటనిమా ♦ వృద్ధిపాను
నిక ముదేరియా ♦ చ్చుతి రూదాసిగు పావనాత్మ్యుని యా ♦ లావిధుడు
గూర్చునోరెడ ♦ నెదిలి నా బోధగున్నోగ్రున్ కలతా ♦ నాద్రా

గీ॥ గల్వియగు బుచ్చలి లోడు ♦ నా మహిమలు దశితమ పిరిగినిండు ♦ నడచుచు
దేనినె మాన్యులు ♦ నెదిలు గురె బోయినిల్పిరి వెలుబో చా ♦ క మునాన.

× It (Chitor) lacked not however brave defenders. Sahidass at the head of a numerous band of the descendants of Chonda was at his post (the gate of the Sun) there he fell resisting the entrance of the foe, and there his alter stands on the brow of the rock which was moistened with his blood. Rawut Dooda of Madaria led the sons of Sanga. The feudatory chiefs of Baidla and Kotario, descended from the Prithwi Raj of Delhi, the Pramari of Bijoli the Jhala of Sadri inspired their contingents with their brave example; these were all home chieftains. Another son of Deola again combatted for Chitore with the Sonegurra Row of Jhalore- Eswaradass Rahator, Karamchand Katchwaha with Dooda Sadani and the Tuar prince of Gualior were distinguished among the foreign auxiliaries on this occasion..... But the names which shine

- క॥ అల్ల యమభటులఁగేరెడు బల్లిదలగు భటులు గొలువఁ పైరుల మనమఁల్
తల్లిడిలఁగ వచ్చెను జయమల్లుడు రఃరంగపార్థఁ మహితయశుడై. 172
- సీ॥ ఇతడు మార్వార్థహీఁ ఁతి మాళదేవుని సుతుడు; బాల్యమునందె శూరలోక
చూడామణియన విఁ శుద్ధక్షీర గడించె ద్రుడి కీతసికి ణిఁ దాబు వచ్చి
చిననాడు తనదేశఁ మును వీడి వెడలె, సితని భుజాటోప దుఁ ద్రాంతత విని
చిత్తూరిరాణాయుఁ జేయిచ్చి మన్నించి బదనూరు సుస్థానఁ పతి నొనర్చె
గీ॥ మహితధైర్యులు వజ్రనఁ ర్మూలుగాఁగఁ దనదు రాజ్యహావీరఁ తతులఁ బూన్చి
తలిలి బ్రహ్మాండమైన బిఁ డిగనొనర్చు రాద్రతరథాటి గాలాగ్నిఁ గుడుడితఁడు.
- క॥ కృప నాదరించు చిత్తూర్ నృపచంద్రుని పనులు మేనిఁ నెత్తురు కండల్
విపులముగ ధారపీసి జరుపు స్వామిస్నేహబంధుఁ రుల్ వీరల్లెఁ. 174
- సీ॥ సమర మనేకమాఁ సములయ్యె నక్కరు పెక్కురుపనివాండ్రఁ బిలువనంపె
దుగ్గంబుక్రింద గో తులను ద్రవ్వింది నొప్పించి యగ్నిరజంబుఁ ప్రేలిపించె
జిత్తురిసెన కాఁ చిననూనియలు శిలల్ గుప్పుచు వైరులఁ గూల్చుచుండె
యవనులు తలలపై శనకొడిగప్పి దుగ్గముక్రింద ద్రోయంగఁ గడగుచుండి
గీ॥ రెప్పుడునుగాని యాగోడఁ లేదటఁగాని పగులుటయుఁగాని సేన లోఁ బడుటగాని
కానరాదయ్యె నక్కరుఁ గడియగడియ కెటులెటులటంచు వినుగు నొం దుటయకాని.
- సీ॥ ఉన్నమందంతయుఁ నొకమాటె పెక్కుతావుల బోసి కూరి నిఁ ప్పను ఘటింప
నొకగని ప్రేలె ముగఁ గుండినఘేచ్చులు గూలిరి; గోడయుఁ గొంత యురలె;
దానిలోఁ గొండటాఁ తమునొది రీవలావలివారు మూడుకుఁ గలయదూఁడి
రంత బ్రహ్మాండంబుఁ నగలించు నొకపెద్ద ధ్వజిలోడ నొండొక్కఁ గనియుఁ బ్రేలె
గీ॥ దాన యవన హేందవుల గాఁ శ్రములు గాలిఁ గలిసె శతశస్త్రహస్తశఃఁ ఖాడములయి
విడిగ నొకగోడ యచటఁ బెక్కురుపనులు హేందవులు చేరయ్యె ఘోరాహావంబు

brightest in this gloomy page of the annals of Mewar which are still held sacred by the bard and the true Rajput and immortalized by Akbar's own pen, are Jaimall of Bednore and Putta of Kailwa, both of the sixteen superior vassals of Mewar. The first was a Rahtre of the Mairtea house, the bravest of the brave clans of Marwar, the other was head of Jugawats another grand shoot from Chondā. The names of Jaimall and Putta are as household words inseparable in Mewar and will be honored while the Rajput retains a shred of his inheritance or a spark of his ancient recollections.

"Annals of Mewar"

- క॥ రణరంగమృగేంద్రులు చోహణవీరులతోఁ గొత్తరి ♦ యా బేడ్లా రా
బ్బాణు లాసమృద్ధరణంగణమునఁ దెగి న్వగ్గసీమఁ ♦ గట్టిరి గృహమాలి. 177
- క॥ హరవంశ్యుల నడుపుచు నీశ్వరదాసును దేవరాధి ♦ పతియును ఝాలే
శ్వరండును బెడ్డికి నడిచిన కరణిని ననికేగి మడిసి ♦ కనిరి యశంబుఁ. 178
- క॥ దురమున దూడాసింగును గరుణాసాంద్రుడు వైరి ♦ గణమస్తములఁ
దఱుగుచు రాసులు చొసరి పులోక ద్వారసీమ ♦ వఱకవేష్టక. 179
- క॥ భండన శతఘ్ను లనఁదగు చోడావద్భటులతో వి ♦ శుద్ధయశస్సాని
ద్రుండైన సాహిదాసుడు ఖండితుడై యొరగె భటులు ♦ కళసళమండఁ. 180
- + క॥ చండ నృపాఖండలు కులమాడనుఁ డరిదండధరుఁ డ ♦ మాత్యుఁ డితరుఁ
బండినయెడ సీనాటి కఖండస్తూభంబాకండు ♦ గననై యుండుఁ. 181
- సీ॥ సాహిదాసేగ నా ♦ స్థానంబు మఱలఁ జోడావత్కులూడె చెం ♦ దవలెఁ గాన
భారము పుత్తనై ♦ వారెఁ బ్రాయము పనునాతేడ్లు తొక్కిలేఁ ♦ డమ్మ పెంచె
నిదుక్కు మూన్నాళ్ల ♦ ముందె పెరిగియెయ్యెఁ బసపుగుడ్డలతోడ ♦ వచ్చి సేన
కధిపతియౌను సూ ♦ ర్యద్వారమున విజృంభించుచు నాక్రొత్త ♦ పెక్కికొడుకు
- గీ॥ గొట్టియలమదఁ జొచ్చి గ ♦ స్థలువఱచు బెబ్బలి విధాన దురకల ♦ పిసు నలకె
నామహాబాహు బాహుశౌ ♦ ర్యబుఁగాంచి యుభయపై నస్త్రాబులును దల ♦ బూచినిలిచె.

× 'The Rajput premier is the military minister, with the political Government of the fiefs; the civil minister is never of this caste. At Udaipur he is called Bhanjgurb. His influence, necessarily gives him unbounded authority over the military classes with unlimited power over the inferior officers of the stateWhen a Rana of Udaipur leaves the capital, the Salumbra Chief is invested with the government of the city and charge of the palace during his absence. By his hands the sovereign is girt with the sword and from him he receives the mark of inauguration on his accession to the throne. He leads by right the van in battle, and in case of the siege of the capital his post is the Suryapet (the gate of the Sun) and the fortrees which crown it in which this family had a handsome palace which is now going fast to decay.

+ గీ॥ నవ్యనవ్యీరుజనని చోంఁ దానదన్వయుము యశము పెంచు టైత్రుని ఁ రానతార
కోడలిని వెబడిని బిల్చు ఁ కొనుచు వచ్చి వైరిశిరములు రాసులు ఁ వడంగ నటికె. 183

సీ॥ ముద్దుమోమున నాణి ఁ ముద్దైపుబాసికం బద్దంపుఁజెక్కిల్ల ఁ యందు మెఱుంగు
గాటుకచుక్కయుఁ గాల్లఁ బారాణియుఁ బసపునన్నియ పెట్టి ఁవత్తము లును
సకల కల్యాణ భూ ఁ షణరాజితోఁ దనుత్రాణాబుఁ దొడిగి హ ఁ సైమున ఖడ్గ
మలరఁ బ్రాణేశ్వరు ఁ నాడనిల్చుచు సశ్య నరకుసేనలన్లు ఁ నటికె రిపుల

గీ॥ “వెన్నుముద్ద పిరంగియై ఁ వెడలివచ్చె హరిణశాబము బెబ్బలి ఁ యగుచు దూఁకె
నల్లినీలత బ్రహ్మస్త్ర ఁ మగుచు దాఁకె”నన రణమునరై నాపుత్ర ఁ యనుఁగుఁబడఁచి.

గీ॥ పుత్రయు నవోఁ తల్లి యు శ ద్వైత్తిఁ బోరి దన్యగళిరక్తముల వసా ఁ తమ్ము లాడి
తల్లి చిహ్నరులక్ష్మి హ ఁ దముల నోటిగి సమసి నుభయపై న్యములు గా ఁ వ్వుములు విడువ

సీ॥ ధన ధాన్య వసన వా ఁ హానము లిన్యంగనచ్చుఁ గోరిన తిండి చే ఁ కూర్చవచ్చు
గండుబు మెయినించు ఁ గా రాయంగ నచ్చుఁ బెక్కుభూషణములు ఁ పెట్టినచ్చుఁ
దాదిలేని విద్యలు ఁ చదివిపఁగా నచ్చు విధసాబు లెన్నేనిఁ ఁ బొపనచ్చుఁ
గ్రొద మన్నని శిర ఁ మందుఁజేర్పంగవచ్చు నమరాద్రి జెచ్చి యి ఁ య్యంగవచ్చుఁ

గీ॥ గాని రణదుర్గల్పింపఁ గన్నకొడుకుఁ గోడలిని బాపి దీపించి ఁ తోపవచ్చి
శత్రుశవకోటిపై వీర ఁ శయనమఁపె బుత్తనీతల్లి యెంతఁ ఁ పుణ్యఁజేయు! 186

సీ॥ టైత్రభర్తైకని ఁ శ్చలుచు రాతోడ్వీరజలకెల్ల ఘనయశో ఁ బ్రీతిపైస
జయమల్లుఁ డన్వలి ఁ ట్టామె సూర్యద్వారసీమకు నడచుచుఁ ఁ బుష్పరతఁ
బరసేన దాకి కొ ఁ బైరకూయలవిధానఁ డలలు కుచ్చలుగాఁగ నింపురాలి
దహన్వరధ్వంస ఁ దారుణకృతిఁబెంచు పీఠభద్రునివతఁ ఁ వెలుంగఁజొచ్చె

+ When Salumbra fell at the gate of the Sun, the command devolved on Putta of Kailwa. He was only sixteen, his father had fallen in the last shock and his mother had survived but to rear this the sole heir of their house. Like the Spartan mother of old, she commanded him to put on the 'Saffron robe' and to die for Chitore, but surpassing the Grecian dame, she illustrated her precept by example; and lest any soft compunctious visitings for one dearer than herself may dim the lustre of Kailwa she armed the young bride with a lance, with her descended the rock and the defenders of Chitore saw her fall fighting by the side of her Amazonian mother.

“Tod's Rajasthan.”

- గీ॥ “నకట! నాభాగ్యమున సూర్యుఁ డస్తమించి యాగెరణ మీతనికి గంట ధ్వజధ్వము
సేన సర్వసంహారంబు ధ్వజమున ననుచు నకృతు వెఱిగొందె నతని కృతికి. 187
- మ॥ ప్రళయారంభమునాడు లోకములు గూ ధ్వజవచ్చు నారుద్రునిఁ
దలఁపఁజేయుచు దుర్నివారబలవ ధాతీసమారంభమై
యలఘూద్యజ్జయమల్ల మందరము ప్లే ధ్వజానీసివారిధిఁ
గలఁపఁజొచ్చెను బ్రొద్దుక్రునికి రణ ము ధ్వజంబు నానాటికి. 188
- గీ॥ చ॥ పలుచని పాలవెన్నెలలు ధ్వజనోలయఁ జయమల్లుఁ డాత్మయో
ధులఁగొనుచుఁ బరాక్రమమున ధ్వజముగూలినచోట రాలు సు
దులనిడి బాగుసేయుటను ధ్వజరమునఁ గని యక్క రంతలోఁ
గొలిపెనుగుండు ‘సంగ్రమ’ను ధ్వజపుతుపాకిని బట్టి పేల్చుచు. 189
- మ॥ విడితాగ్నిప్రభలోపు మాడుచుఁ గడుఁ ధ్వజంబు హృత్కరింప
దదిమాఁగ జయమల్ల సూర్యుఁ డకటా! ధ్వజస్తంభముపై భయా
స్పదమఃఖాంధతమంబునఁ విడిచె మె ధ్వజాభిప్రపంచంబు; నె
ల్లదళంబుల్ స్పృహతప్పి బెరువడి నే ధ్వజనట్టె చైతన్యంబున. 190
- మ॥ అకటా! సింధుకు బ్రహ్మపుత్రకును మ ధ్వజ గల్గి నీసర్వధా
త్రికి రారాజపు యుద్ధమాంపుతఁకి రా ధ్వజ గార్యనిర్వహణ జో
ర్యకృతిఁ జివితీ సెచ్చరింపకయె నీ ధ్వజవ్రాతశాస్త్రాలు, నే
టికి నీగోవుతనాగు స్మృతును బా ధ్వజహగ లేకున్నచో. 191
- చ॥ విలయకృతాంతమూర్తుల ధ్వజంబు నాథులు గూల ధ్వజముల్
నిలువక యోధులఁజేలును ధ్వజాని దీపములే బాహులు
నలఁ; దివ్యదీపనల్ పడిరి నహ్నిని; చెన్నిదివేలు రాజపు
త్రులపును తమ్ములమ్మఁ గొని ధ్వజ ససంతము లాడి మూడటక. 192
- గీ॥ సూర్యదావరము ధ్వజర్యమలై వారు తెఱచి ధ్వజమనల విజయా
వార్యుల నటకుచుఁ దామును శౌర్యము రాజీలఁగఁ జోరి ధ్వజసిరి వరుస. 193

§ By the light of the torches Akber recognized the Rajput general and believing him to be within distance, he fired and killed him on the spot. The Rajputs rallied indeed subsequently but it was too late and though they exerted to the utmost they could not regain the lost advantage. When the day dawned Chitor was in the possession of Akbar.

“G. B. Malleson.”

ఉ! కూలిరి వేల కంగనలు ♦ కూలిరి నూర్లకు రాజబాధువ్రల్
కూలిరి వీరపుంగవులు ♦ గొబ్బిన ముప్పదివేలమంది య
వేళ్లను బెక్కు-మశముల ♦ పెన్దలు గూలిరి త్వరుమానుడొ
గ్వాలియరీశుఁ డొక్కరుడ ♦ ప్రాణమ తో మనియూడ నయ్యెడఁ.

194

సీ॥ సంవత్సరంబు క ♦ ప్తముచేసి గెలిచిన చిత్తూరిలో, బ్రవే ♦ శించి యచటి
సౌధరాజములు ప్రా ♦ సాదంబులును గుల్లు గొప్పకట్టడములు ♦ కూలద్రోసి
పెడపెద్దవగు రణ ♦ భేదులు డాకాలు గొని భవానీదేవి ♦ కోవెలఁగల
స్వస్థదీప స్రాభ ♦ సమితియుఁ జుత్తూరునగరమ్ము ద్వారబం ♦ ధములుగొనుచుఁ

గీ॥ గుంధవిశ్వంధరాధీశ ♦ జగధ్రవైరి దగు జయ స్రాభమాదిగా ♦ నచటనున్న

పూర్వరాజ విక్రమచిహ్న ♦ ములనఖలము వీడ కక్కరు బగ్గము ♦ పాడుచేసె.

195

గీ॥ తనకులొంగక తవిలి మా ♦ గొనిన రిపుల కన్నివిధముల సాయమై ♦ రనుచు దుగ్గ
వాసులాదట నఱికి ము ♦ ప్పదియువేలు పండువంటి సంసారముల్ ♦ పాడుచేసె.

196

మ॥ తనచుట్టుగల రాతిగోడ హిసుపా ♦ తొబట్లు దుక్కేద్యహా

నని శత్రుల్ భయమొందిపాట నొకవే ♦ యగ్నిబులుగ స్త్రీమో

సిని విశ్వోన్నత పట్టణప్రసర మా ♦ చిత్తూర్ కటా! కాతులె

ల్లను గోల్పోవుచుఁ గాడుగా నిలిచె గా ♦ లా బింక నెబ్బంగిదో.

197

§ Akber entered Chitore, when thirty thousand of its inhabitants became victims to the ambitious thirst of conquest of this Guardian of mankind. All the heads of clans both house and foreign, fell and seventeen hundred of the immediate kin of the Prince sealed their duty to their country with their lives. The Tuar chief of Gualior appears to have been the only one of note who was reserved for another day of glory. Nine Queens and five Princesses with two infant sons and the families of all the chieftains not at their estates, perished in the flames or in the assault of this ever memorable day. Their divinity had indeed deserted them, for it was on Auditwar the day of the Sun he shed for the last time a ray of glory on Chitore. The rock of their strength was despoiled; the temples, the palaces dilapidated; and to complete her humiliation and his triumph, Akber bereft her of all the symbols of regality; the nakaras whose reverberations proclaimed for miles around, the entrance and exit of their Princes, the candelabras from the shrine of the Great Mother and in mockery of her misery, her portals, to adorn his projected capital Akberabad. The abode of regality which for a thousand years reared her head above all the cities of Hindusthan is become the refuge of wild beasts which seek cover in her temples.

"Annals of Mewar"

సీ॥ చిగ్గర నఁ జిదుమ నొ ♦ చ్చెడుచోట ముప్పుదివేలపారులఁ గూల్చు ♦ జాలితెల్లు?
కఱవె? ఇరులు నీకు ♦ గడుపు నిండెన, ప్రాతతోల్కులై కాని ♦ దొరకఁగలదె?
దివ్వెకంబముఁ గొంటె ♦ తీతెనే నీదరిద్రత కటా భూరి సా ♦ మౌజ్యపతివె?
కోట గెల్పితిగాక ♦ కుంభ జయస్తూభ మేల కూల్చితి లాభ ♦ మేమి నీకు?

గీ॥ గుడుల దివ్వెలార్చెడు పచ్చి ♦ కూళలనఁ జేకొనరె యెల్లు చేయాడె ♦ జిత్తురుపురి
ద్యౌరబుధముల్ గొనఁ జల్లు ♦ పడెనె కనులు? సరస గుణధామ! యక్ష్మరు ♦ సార్వభౌమ!

సీ॥ చిత్తూరునగర ల ♦ ట్టైభాగ్య సౌభాగ్య మానాటితోడనె ♦ యంతముందె
నవల మేవాడ రా ♦ జ్యమునకయ్యది రాజధానియై విభవము ♦ దంగలేడు
కోటలనెవరు బా ♦ గుపడఁజేయఁగలేదు భరిధ్వనులు విని ♦ పింపలేదు
పుడమితేం డైపుడం ♦ దడుగిడినదియులే దొకయింట దీపంబు ♦ నుండలేదు

గీ॥ యవనపతి చేసెచనిన మ ♦ హాపకార మనుదినము చాటు చిప్పటి ♦ కల్లె భయద
మృగములకుఁ గంటకాన్వత ♦ నృతములకు వాసమైయున్న దెంతటి ♦ పాతకంబా! 199

తే॥ గీ॥ మహిత చిత్తూరునగర సా ♦ మ్రాజ్యభవ్య నాటకాభ్యంతరమున నీ ♦ నాటి కకట!
కట్టకడఁగెర వ్రాల ము ♦ గళముపాడె ననఁగ భవ్విలేపుచుడు వి ♦ హంగతతులు.

క॥ పదునై దునందలును నర్విదియెనిమిది యనిన సకల ♦ పరిభవముల కా
స్పదమని మేవాడప్రజ లాకడమును నేటికిని వినఁగఁ ♦ బొల్పడ రకటా! 201

సీ॥ అరణంబున నక్క ♦ రజరామరభ్యాతిఁ గను శౌర్యధను లిద్ద ♦ ఆనుచు మెచ్చి
జయమల్లు పుత్రుల ♦ సత్కిర్తికై వారి విగ్రహంబులు రచి ♦ పించి, ఛిన్తి
లో మహాద్వారము ♦ సీమ చిక్కినకల వాని రెండేన్గుల ♦ పైన నుంచి
హితులను బాఘుని ♦ నేతేగఁ జూపి వారల శౌర్యకథకముల్ ♦ దొంపుచుండఁ

× గీ॥ గొండొక్కొండ నమ్మేటి ♦ మజగములు నానిపైనున్న యవ్వీర ♦ వరులు నేటి
కటకరి చూచునాటిల ♦ న్వాతసమితి నెంత వెఱపుగూర్చు దేవుఁ ♦ డేయెఱుగు.

× I find nothing remarkable at the entry but two great elephants of stone which are in the two sides of one of the gates. Upon one of them is the statue of Jaimall, that famous raja of Chitore and upon the other Putta his brother. These are two gallant men that together with their mother who was yet braver than they, cut out so much work for Akber; and who in the sieges of towns which they maintained against him gave such extraordinary proofs of their generosity, that at length they would rather be killed in the outfalls with their mother than submit and for this gallantry it is, that even their enemies

చ॥ కదనము నిల్చిపోయెననఁ ♦ గ్రమ్మరి వచ్చి తటాకమున్ ముదా
స్పదముగఁ గట్టి పే 'రుదయ ♦ సాగర'మం చిటి చెంతనే వసిం
చెదనని కట్టెని ల్లదయ ♦ సింహుడు; పెక్కురు కట్టిచేరె
దుదయపురాభిధానమున ♦ నొప్పెఁ బురంబది వానిపేరునన్. 203

క॥ చిత్తూరి రాజ్యమంతయు ముత్తనియలుగాఁగ నుదయ ♦ పురరాజమె స
ర్వోత్తమము చాలునంచని యిశ్శతీ నయ్యుదయసింహుఁ ♦ డేలదొడంగెన్. 204

క॥ సుతు లిరువదియైదుగురై సతతము బహుపుత్రకులకు ♦ జనకుండని సా
స్తతికెక్కఁ గాని రాజ్యోన్నతికేమియుఁ చేయఁడెతఁ డ ♦ నామకుండగుచున్. 205

సీ॥ ఉదయసింహుడు పూర్వ ♦ మొకనాడు కొలువుండ నొకకత్తి లోహకా ♦ రకుండు చెచ్చె
నది పడనై నదో ♦ యనిచూడ నొకపుల్లఁ గొంచెము చివ్వి యం ♦ దుంచె గత్తి
యచటనుండిన సూక్తుఁ ♦ డై దేడ్ల బాలుడు 'కత్తు లొరుల నటు ♦ కఁగనె కాని
పుడకలుచివ్వ నే ♦ ర్పడవంచుఁ దనదు హస్తము చీల్చె; దాన గొ ♦ ట్టమునఁ జిమ్మి

గీ॥ నల్లు వేడినెత్తురు గాతీ ♦ యచటి రత్న కంబళంబున రక్షసి ♦ క్తముగ సయ్య
నందతాశ్చర్యమగునై ♦ రక్కుమారుఁ డచలుండై చూపు తొక్రి యా ♦ న్యముననిలిపె.

మ॥ తను నెన్నెనను జుపు నీతఁడని భీ ♦ తస్వాతుండై జేడు "పి
ని గొంపోయి వధిపుండం"చు భటులన్ ♦ నేమిచె; వారున్ మహా
వనమున్ జేర్చిరి; త్రోవనచ్చెను సలూ ♦ బ్రాకృష్ణుఁ డీక్షించి యా
తనిఁ దోడ్తెచ్చుచు నింటఁ జేర్చుకొని పు ♦ త్రప్రేమఁ బెంచె నజ్జిన్. 207

సీ॥ చిత్తూరుమగ్గంబు ♦ చెడిన నాల్గేడ్లకు నసుధేనునకు గొప్ప ♦ వ్యాధి గలిగె
మఱదులు సచివసా ♦ మంతభాంధవజనుల్ గనుగొనవచ్చి రొ ♦ క్కడినమొదలు

thought them worthy to have these statues erected to them. These two great elephants together with the two resolute men sitting on them, do at the first entry into this fortress make an impression of, I know not what greatness and awful terror.

Letter written at Delhi 1663

Such the impression made on a Persian, a century after the event, but far more powerful the charm to the author of these annals, as he pondered on the spot where Jaimal received the fatal shot from Singram, or placed flowers on the cenetaph that marks the fall of the son of Chonda and the mansion of Putta whence issued the Sesodia matron and her daughter. Every foot of ground is hollowed by ancient recollections.

"Annals of Mewar"

- నుదయసింహుడు నారి ♦ నొడ్డుకు బిలిచి “నే మనబోను నానోట ♦ మాటయున్న
యపుడె, నావెక్కి మీ ♦ రాచరింపగడగ్గ పనులు దెల్పినను మే ♦ లనుచుఁ దోచెఁ
గీ॥ గొడుకు లిర్వదైదుగురు నా ♦ కూ గలిగిరి సూక్తుడు ద్వితీయుఁ డైదేండ్లు ♦ చొచ్చినపుడె
చేరఁగొనిపోయి యీకృష్ణ ♦ సింగు పెంచుఁ బరమవాత్సల్యమున సలుం ♦ బ్రాపురమున.
గీ॥ చందురునిండ జ్యోత్స్న యి ♦ పొందినట్లు నగవు మొగమునఁగలుక సూ ♦ తయుఁగలఁగక
తనగళంబున వేడిర ♦ క్తంబునైన నేఱు పాటింపఁగల కడుఁ ♦ గ్రూరుఁ డతఁడు. 209
- క॥ అదయుం డతఁ డిటువెడలుట పదికోట్లని యుంటి; వానిఁ ♦ బాధిపుగాఁ జే
యఁదగునె? దేశము సర్వంబు దహించు నొకింత యనల ♦ మును లేకుండఁ. 210
- ఉ॥ మూడవవాడు సాగరుడు ♦ మూర్ఖులలోఁ బ్రభముండు నిర్వచా
నేడులు వచ్చె; నుండఁ డెపు ♦ డేనియు నాకడ; నాల్క-వేడి; యే
నాడును ద్రవ్య మిచ్చియియి ♦ నక రణముఁ గొనితెచ్చి పెట్టె; మే
వాడధరిత్రి నాకొఁవి ♦ పాలనచేసిన మీకు నచ్చునే. 211
- చ॥ సరహరి వీడు నానుతుల ♦ న్నానవాడగు; మింటఁ బైన్క
గురువను వాన; నేలనిడఁ ♦ గోగొనఁబోవపు పైరు; పిల్పిన్క
దరియఁడు; చెంతకేగిన తు ♦ ణాబునఁ బర్విడు; నట్టి యగ్నిహూ;
సరహరిగాదు ప్రాణహరి ♦ నాకతఁ డియ్యిల నేల నద్భుఁడె? 212
- సీ॥ సకలమేవాగ్నిహీ ♦ చక్రభారము దాల్చి పాలింపవలసిన ♦ ప్రభమపుత్రుఁ
డాప్రతాపుఁ డెప్పు ♦ డతినాసాసికుఁడు యుద్ధంబన్న విదని ♦ తలఁచుచుండు
నొరులతోఁ బలుకఁడు ♦ పగులను బిలువఁడు నవ్వఁడు నొవ్వఁ డే ♦ నాడుగాని
యనుకొన్నప్పుని జే ♦ సివదాఁక విడువఁడు నామాటయనిన సూ ♦ తయును బెల్ల
- గీ॥ దిల్లనక నాకిలనక టె ♦ యెల్లఁ పిరుగు మఱిప్పు ధిల్లపతులతోఁ మైత్రి సేయు
నిది పెదపిదాటు పల్లని ♦ యెపుడో విడిచి తేమిచేయుదు నాభాగ్య ♦ మిట్ట లుండె. 213
- చ॥ ఇహనదియైహి పుత్రకుల ♦ నిర్విదినలవ్విరు యాది యిట్టలు
డిఁ జగవల్లుఁడొక్కఁ డిది ♦ సిదని నాదని కొంత కాపురం
బుఁగిగిన బుగ్గిశాలి; యెపు ♦ డిటనెయుడి సమస్తకార్యముల్
జనుపుచునుండు; నందఱు ♦ జక్కఁగఁ బిల్పియు మాటలాడెడుఁ. 214
- చ॥ అదియును నాడువారని య ♦ నాదరమూనక యమ్మ యప్పయుం
చెమి గెరఁగఁ జరించు; నెపు ♦ డేనియు శై ర్యము గిన్వ్రసుంచుడు

వదరఁడు; బైటఁబోఁడు. భయ ♦ భక్తులు గల్గిన ప్రోడ; సగ్గఁగా
స్పనుడని మీరెఱుంగుదురు ♦ వాని నొకించుకసేపు చూచినఁ.

215

చ॥ కొడుకుల శ్రేయముఁ దలఁచి ♦ గొప్పగఁ దండ్రులు చెప్పఁగూడ దా
తఁడె సకలావసీభరముఁ ♦ దాల్చుగ యోగ్యుఁడు; నాడు మాటలఁ
బెడచెవిఁ బెట్టి కాదరము ♦ పెంచుచు నాడు ననంతరంబు మీ
రుడుగక సింహాపీఠమున ♦ నుంచుచు వానిని రాజుఁ జేయుఁడి.

216

మ॥ మఱియొక్కఁ డధికారమంతయు సలు ♦ బాగ్నాథుఁడు నాయనం
తరమందుఁపహియించి యేర్పఱచు రా ♦ నా నొక్కనిఁ గాన, ని
త్తఱి నాతో జయమల్లు రాజుగను సం ♦ స్థాపితునం చాతఁడిని
దఱలోఁ జెప్పుచుఁ జేతఁజేయిడిన వో ♦ నాయాత్మ శాంతిఁ గనుఁ.

217

మ॥ అనుచుఁ బల్కినఁ గృష్ణసిం గుదయసిం ♦ హాధీశ్వరుఁ “నీయను
జ్ఞు ను బాలించిన మేటిభాగ్యమగు; రా ♦ జస్థానసింహాసనం
బునఁ జూతుఁ జగమల్లు; నేకొల మనం ♦ బుఁ జేరఁగానీకు; దే
వుని ధ్యానించుచు శాంతి నొందును”ని సు ♦ బోధించె నయ్యందఱఁ.

218

చ॥ త్వరపడి కృష్ణసింగు వసు ♦ ధాపతిమాటల కొప్పెనంచు నం
దఱును సత్ప్రిగాంచి వగ ♦ దారొని కూదిరి; కాని, కత్తివా
దరకరణిఁ బ్రతాపగుణ ♦ తస్కయుఁ డప్పలిగాజుఁచొల నె
వ్వ రిదియుఁ గాదు కూడదని ♦ పల్కుగ నేర్తురు ధైర్యమునునుఁ.

219

మ॥ శిరముల్ వంచుచుఁ బ్రకటప్రకటలకు వి ♦ చేసెన్ మహామాండలే
శ్వరసాథుంబు; పృతాపుమామయగు నా ♦ ధూలూరిరా న్నొడ
ద్రిర! రాజౌనను నాసలూఁడెనని చి ♦ తించెన్; మహారా యుఁ
గరముఁ శోషిత, బంధులాదఱును బా ♦ క్కజొచ్చి రివ్వార్తుఁ.

220

మ॥ “అవురా! పుత్రులలోన జ్యేష్ఠుఁడు ప్రతా ♦ పాలకృతు డాప్రతా
పు వృథాచేసెనె రాజ్యహీనునిగ నీ ♦ భూమిఁగూడ కృష్ణసి
గవలీలఁ దలయెట్టులూఁచె నెఱుచే ♦ యవచ్చు నెద్దినె న
న్న వెనఁ గొట్టమునందుఁ గట్టఁడను చు ♦ దంబయ్యె నేడెంతయుఁ.

221

మ॥ కమలాప్తాస్వయమా! భవత్కృతమహళా ♦ ఘంటేమె రాముండు పూ
ర్వము కొన్నేడులు మానియుండవలసెన్ ♦ బట్టాభిషేకంబు; చు

- డమహీనాథుడు లేకయె చనియే; నీ ధీనాడీత్రతాపుండు స
ర్యముగోల్పోయెను; దుర్బలుల్ జనకు లా ధీరా! యెంతకు గర్తలో." 222
- చ॥ అని వగనొంది బంధుజను ధీరాద ధీరాతుదహా విషాదవే
దనలను బొంది కుందిరి; ప ధీరాడి యజ్ఞననాథు జబ్బు పా
చ్చెను; మఱునాటిరే యుదయ ధీరాహుడు తా బరలోకయాత్రకే
గెను, సుతులు సతీజనము ధీరావల దాఖపయోధి ముగ్ధులు. 223
- క॥ అవనిపతులు మరణించిన శవము బురోహితుని యింట ధీరావిడువ నం
త్యవిధుల నతండు దీర్చుటయపు బూర్వాచార మచటి యధిపుల యిద్దరు. 224
- క॥ పరసాధము 'నాచోకి' నగరులో బట్టాభిషేక కార్యక్రమముల్
జరుగఁగఁ దొడఁగె ముహూర్తము త్వరపడి జగముండలర ధీరయఁగవచ్చె. 225
- సీ॥ వస్త్రిరు పునుఁగు జ ధీరాది యుత్తరు దెచ్చి యెల్లవిధులయందఁ ధీరానారు
వర్తిగృహంగణము కం ధీరాదు రాధాస్థాభిషేకములు దెచ్చి ధీరానారు
సారథిబాంధు మధీరాదారములమాలికలు తోరణబులు ధీరానారు
భువనగురుహిందఁ ధీరాదారములు స్వాగతామరములు వాసినారు
గీ॥ దివ్యమగు రంగవల్లులు ధీరానారు పెక్కడల జల్పపాదియల్ ధీరానారు
బీదలకు నన్న మేర్పాటు ధీరానారు సిరులఁజమ్మగఁ బురమెల్ల ధీరానారు. 226
- సీ॥ సాధాగ్రలక్ష్మీ కా ధీరానారు మొదలయన బలువిధాలాకార ధీరానారు గూర్చి
నిత్యజయోత్సవ ధీరానారు యలగార నాస్థానమాడవ ధీరానారు
సమచతుష్కోణ విధీరానారు నవరత్నదివ్యసం తతులు గలిగి
కనకమయూరు ధీరానారు త్కృతకాఠి మాతమా నొక్కసాహసనా బాసరనుసించి
- గీ॥ దానికవ్వల శోభాప్ర ధీరానారు పీఠహస్తులు నరుసగా ధీరానారు
నిదుని సుధిగృహాయన నెసఁగె సుధి భాగ్యలబగు రాజాన ధీరానారు. 227
- గీ॥ సమచతుష్కోణవేదికా ధీరానారు దూర్పు కొనను సింహాసనమునకు వెనుక నొక్క
వేయియవరజీరణముల్ ధీరానారు నలరె నతితరానందదంబు సూ ధీరానారు. 228
- సీ॥ గావలియొకటి మొదల్ ధీరానారు గాంగలిగిన రాజపరమేశ్వరులు కుడి ధీరానారు
జిహ్వానిధానాల్ ధీరానారు సామంతజనపతుల్ వామపా శిర్యమున వెలయ
నున్న తోహోద్యసం ధీరానారు శూరుల రాజబాధలు వెనుక ధీరానారు
గర్వలు ధీరానారు గామకుల్ చారణుల్ సింహాసనముముగదఁ ధీరానారు.

గీ॥ బహుళసంఖ్యాకులగుచు భూ ♦ ప్రజలు వికసి తాస్యములతోడ వచ్చి యం ♦ దందనిలువ
నిత్యకల్యాణమందిర ♦ నియతి నొప్పి యాసభామందిరం బప్పు ♦ డందగించె. 229

మ॥ అరుదెంచె జగమ్ము నూత్నతరది ♦ వ్యాలాకృతుల్ మేన న
చైరువు గొల్పంగఁ దాల్చి తత్త్వజమె యా ♦ సింహాసనబెక్కి భా
స్వరశోభాకరరాజదండమును హా ♦ స్త్రబాదుఁ గీలించి “యం
దఱు నన్నొల్వఁడు మీకు నెల్లరకు రా ♦ జానైతి నే నిత్రతీర్.” 230

మ॥ అని యెంతో యధికారయుక్తవలె నం ♦ దాసీనుఁడొవాని జో
రనఁ జేర్జజని బుజ్జగించుచు సలుం ♦ బ్రా కృష్ణసింహుండు తా
ననువా మాటల “సింహాపీఠమిది దే ♦ వా! నీదిగా దావ్రతా
పుని దప్పిండు వచ్చు లేచి యిటు నీ ♦ వ్రా రమ్ము దూరమ్ముగఁ. 231

క॥ అదియు నృపుడు కాఁదగువాఁ డుదయం బభిషేకమై ము ♦ హారము దరియఁ
గదియఁదగు సింహాపీఠం బిది తగునే ముందెవచ్చి ♦ యిటుఁ గూర్చుండఁ?” 232

మ॥ అని పల్కు జగమ్ము “దేమనెద వా ♦ హా! నాఁడు మాతండి” చె
ప్పినయాచొప్పున సమ్మతించియును నీ ♦ వేర్క ననుక లేచిపా
మ్మని యెల్లాడెడు ధర్మసూక్ష్మముల నా ♦ వంతైన బాటింప వె
వ్వని రాజు బొనరించె దండ్రీ యతఁడే ♦ పాలింప నగ్నండగుఁ. 233

ఉ॥ ముప్పదియేడు లేలి చనె ♦ భూమిని దగ్గరియనుజ్ఞగాక నీ
విప్పుడు చెప్పినఁ వినెద ♦ నే యివి యేటికి వైష్ణిమాట లే
నొప్పును నన్ను వీడి చను ♦ మూఱక వద్దని గద్దరింప నీ
కెప్పుడు గల్గె బాధ్యత యి ♦ నీ! జగమ్ముండు నీకలాలియే?” 234

మ॥ అని కోపమ్మునఁ బల్కు నాతని సలుం ♦ బ్రాధీనుఁడుఁ చూచి నీ
జనకుం డక్కట! ధర్మము విడిచి రా ♦ జ్యూబాగు నిర్ముచుమీ
యన నాఁడో మఱునాఁడో చచ్చుఁ డపు డే ♦ లా యామహీనాథునా
జ్ఞ నిరోధింపనటంచు ముచిదని శీ ♦ స్త్రంబూఁచి దాటిపొడిఁ. 235

మ॥ అటుగాకుండిన నావ్రతాపుఁ డళుల ♦ త్కృధీశ్వరుల్ గొల్వఁగాఁ
బటుదర్పంబున సారవృణామఁడగుచుఁ ♦ బాలించునఁ మాట నీ
కెటులఁ జ్ఞప్తి లేను; బంధువులు భూ ♦ మీశుల్ హితుల్ భూజనం
బెటుమాన్యుగల రమ్మచాత్మని బల ♦ బేమంచు భావించితో. 236

మ॥ అతిపూజ్యంబని తండ్రియానతికి శీః ♦ ద్వంబొగ్గి కూర్చుండఁగా
కరుణఁజేరిన దేవదైత్యులకు శః ♦ కన్యంబానె వారింపని
చ్చతురంభోనిధి సంవృతాఖిలమహీ ♦ చక్రంబును భస్మసా
త్మతర్ముజేయఁడ కుయ్యె మొట్టొయనినఁ ♦ దిక్కుండ దామోదటఁ.

237

సీ॥ జననమాదిగ వేయి ♦ కనులతో నాతని వీరవర్తనముఁ గ ♦ న్పెట్టియుందు
రవికులోద్భవ రాజ ♦ రాజశిరోమణి కాదగ్గ గుణకోటి ♦ కల దతనికి
మేవాడఖిని జ ♦ స్థించిన మణులలో నితరేజముగల ♦ దేదిలేదు
చిత్తూరిరాజ్యల ♦ క్షీభాగ్యవశమున నేకలింగేశుఁడ ♦ యిట్లు వాడమె
గీ॥ నుర్వి రవిచంద్రతారక ♦ లుడుదాఁక నవతరింపఁబోఁ డట్టి మ ♦ హామహుడు
కోటి బ్రహ్మాండములనైన ♦ గోట మీటి పట్టభద్రుని జేతు నా ♦ ప్రాణమాన.

238

మ॥ అనిశోతాహపరాక్రమస్ఫురణ రా ♦ జ్యంబేలె సంగ్రామసిం
హునివెన్నఁ బలహీనుఁ డయ్యుదయసిం ♦ హుం డెక్కిరాకుండఁ దీ
వ్రనితాంతావ్రతిమవ్రతాపుడు వ్రతా ♦ పస్వామి సింహాసనం
బునఁ గూర్చుండియెయున్నఁ జిత్తురుపురి ♦ బోగొట్టి యిట్లేమే?

239

ఉ॥ ఏమని రాజ్యభారము వ ♦ హించెనో, నాటనుగోలె ముప్పులే
సీమకుఁ దెచ్చె; యుద్ధమనఁ ♦ జేటెడు గుండెలుగాఁగఁ బాతె నూ
తామడ; కాల మెల్లొచనె ♦ నాతఁడు మేలనిపితువీపు; నీ
తో మహిరాజ్య మాళొఱవి ♦ తోఁ దలగోఁకిన యట్టులుండదే.

240

ఉ॥ ఇప్పటి దేశకాలముల ♦ నొచ్చిన నప్రతిమానశౌర్యుఁడా
యొప్పులకుప్ప సర్వసుగు ♦ తొన్నతుఁ డొకఁ బ్రతాపుఁడొక్కఁడే
తప్పక రాజుగా నిలువ ♦ ద్ధాన్యు గల్గిన బుద్ధిశాలిని
న్నిప్పుడు లిల్పినఁ జెఱతు ♦ వేమియుఁ జేలికిఁ జిక్కఁకూడఁగఁ.

241

ఉ॥ కాన మదీయబోధనముఁ ♦ గైకొని ప్రక్కఁగురమ్ము మార్గమున
మానుమటన్న లోకమున ♦ మంచియుఁ జెడ్డ యెఱుంగనట్టి య
జ్ఞాని యతఁడు “నీనుడులు ♦ సాగవు పొమ్మిక నన్నవీడి; యే
మైనను సింహాపీఠి విడి ♦ యన్వలికేగ నొకితయేనియఁ.

242

మ॥ జనకుఁ డాజ్ఞ యొసంగె నక్కతన రా ♦ జసానసింహాసనం
బునఁ గూర్చుండఁగ నేనె యన్పఁడ; ననుఁ ♦ బోనాడుమఁ బ్రక్కఁకం

పిన సామాతులు భూజనుల్ కినిసి యి ♦ ప్లే నిన్ను శిక్షితు రొ
కొనివి విందఱు నేమిచేసెదవా చ ♦ కర్కజాతుగా కియ్యెడఁ.

243

శా॥ ఏమయ్యా! యిటు చూచుచుండెద రిచే ♦ మీ చోద్య మాడంగులె
తో మేలే యొకయక్రమాబు తమక ♦ న్నుల్ చూడఁగా సాగని
రేమో యీతఁడు ప్రేల భీతిఁగొనఁగా ♦ నేలా యదల్పుడు; మీ
కేమేఁ బ్రాణభయంబు గల్గినను నే. ♦ నిదుండి కాపాడెదఁ.

244

ఉ॥ ఈనిన సింహమట్లు పయి ♦ కీతఁడు దూఁకెడి నవ్వుచెల్లె నృ
ద్దైన యొకండు తానె బల ♦ మంతగఁ జూపిన మీరు పల్వరె
లేనియుఁ బట్టపట్టినను ♦ నెంతలు పుట్టినో! ప్రేలు వాచి రో
లైనను రోలు వాచినఁ గ ♦ టా! మితియుఁ మఱి మేర యుడునే.”

245

మ॥ అని పీఠమ్మున వెనకనానుకొని సా ♦ ఖ్యాసీనుడౌ నాతని
గని కృష్ణుండును “మేలు, తాతకును ద ♦ గ్గఁ నేర్పు ధీశాలివౌ
మనుమండై తివి; వీరలందఱు నినుఁ ♦ బట్టాభిషిక్తుఁ బొన
ర్చి ననుఁ దాఁకెడువారె; నీకుఁబలె వా ♦ రిఁ పెట్టియుఁ సోకెనే?

246

శా॥ రాజులఁ బొనరించు బాధ్యత సలుా ♦ బ్రావారిదఁ మాట యీ
క్షోణిఁ గల్గిన వారెఱుంగఁగల రి ♦ చ్చో నేఁ బ్రతాపుఁ మహా
రాజుగా నొనరింతుఁ గూడదను ధీ ♦ రగ్రామణుల్ గల్గినఁ
బాణిఁ బైకగనెత్తుఁ డిప్పుడె యెగు ♦ ర్పఁ వత్తు నత్యుస్థితిఁ.

247

మ॥ ఇది నాయుంటికి నాదువాకిలికినై ♦ యేఁజేయు కార్యంబె, యి
య్యదనఁ యోగ్యు సమర్థ భూధవుని జే ♦ య్ నిత్యకల్యాణముల్
పొదలఁ రాజ్యము సౌఖ్యముఁ గనెడి, న ♦ ట్లొ గానెచోఁ జెందు నా
పద; యప్పాపము పెద్దపేర్లలరుటఁ ♦ న్యాపించు మాబోల్లకుఁ.

248

మ॥ పనియే మొక్కరితోడ నాకిక సలుా ♦ బ్రాకృష్ణుఁ డన్యాయముల్
తనమ్రొలఁ జరుగంగ నోర్వఁడని పె ♦ డ్దిల్ చేయు నాశీస్సుకే
వినియంబూనెద; నిన్నుఁగాని మఱియుఁ ♦ వేతెవ్వరిఁ గాని మ
న్ననలఁజేయఁ బ్రతాపునిఁ బతిగ సా ♦ ఘాపితు మేవాడకుఁ.

249

ఉ॥ మెత్తని ముచిమాటలివి ♦ మేలని వైశమ లేచి రమ్మ; లే
దిత్తటి లేవనన్న నిను ♦ నెత్తుచు దూరముచేర్చు నన్న న

- యుక్తముఁ డింతయుఁ గదల ♦ కుండినఁ గృష్ణవిభుండు చేతితో
నెత్తి మృగేంద్రపీఠవిడి ♦ యేగఁగఁజేసెను బట్టి త్రోయుచుఁ. 250
- ఉ॥ త్రోసిన నేమిచేయుటకుఁ ♦ దోఁపక యాజగమ్లుఁ డీసునుఁ
రోసము తగ్గలంప వడి ♦ రోజుచుఁ గేసరిరాజుచేతిలో
గాసిలి దానిఁదప్పుకొను ♦ కై నవీఁ గానని గొఱ్ఱమాడ్కి నా
లో సభవీడి యశ్రుగత ♦ లోచనుడై చనె బీదమోములో. 251
- మ॥ “అపురా! యెంతటి పూజ్యచిత్తుడు సలుం ♦ బ్రాధీశుఁ డీవేశలో
నవకాశంబు లభించుమాత్రమున న ♦ న్యాయంబు వారించి ని
క్కు-వమేపారఁగ సింహాసీతమువయ్యి ♦ గూర్చుండ యోగుగ్గుడు భూ
ధవవంద్యుండు ప్రతాపుఁడే యనియె ని ♦ గ్దాక్షిణ్యచిత్తంబునఁ. 252
- మ॥ అమృతంబుఁ మలయాద్రిమందపవనం ♦ బద్దంబులుఁ స్వచ్ఛభా
వముఁ గోల్పోయినఁ బోవవచ్చును సలుం ♦ బ్రాశ్చ్యష్ట మాలిన్యలే
శమ నుఁ సోఁకదటంచెఱిగియు నజ ♦ స్రస్వచ్ఛ మాధీరు చి
త్తమునఁ దప్పఁదలంచియుంటి మహరా ♦ ధాబయ్యె నెంతేనియుఁ. 253
- చ॥ వనితలఁజేరి వంటయిలు ♦ వాయని యాజగమ్లు వీడి మా
మనసు హరించినట్టి యభి ♦ మానధురంధరు విక్రమైకవ
ర్తిను రవివంశస్థుఁ బ్ర ♦ తాపు ధరాధిపుఁ జేయనుండెడిఁ
వన యెడఁగాత మీతఁ డతి ♦ మానుషక్షి సహస్రవర్ణముల్” 254
- మ॥ అగ్ర సామంతులు భూద్రజాధిలు సలుం ♦ బ్రాధీశు వేనోళ్లఁ గీ
ర్తనమల్ సేయ “సుభాభిషేకము నొన ♦ ర్పణబోదమం” చందఱుఁ
దనవెంటఁగొని కృష్ణసింహాయును నా ♦ స్థానంబునాచుండి భూ
వసివాంఁబునుజేరి యచ్చటఁ బ్రతా ♦ పస్వామికిఁ మ్రొక్కుచుఁ. 255
- సీ॥ కన్యసాఖ్యము లొక్క ♦ గతిఁజూతు యుద్ధ మ్ముగాదివంశగయల్లు ♦ గాంచుచుండు
సాహసికాగ్రత ♦ స్పరుడపు పరులబాధలు చూచి యోర్వ సి ♦ శరముగాదు
వీరపూజ్యము నీయు ♦ దారత దేవ! నీతండ్రి మార్వముగాఁగఁ ♦ దప్పఁదలంచి
జ్యేష్ఠపుత్రుడవౌటఁ ♦ జెందఁగావలయు మేవాడేశసామ్రాజ్య ♦ భరముఁబాపి
- గీ॥ మేరువును నెత్తికెత్తు కు ♦ మారుండనుచు నల్లజగమ్లునకొసగు ♦ మనియె నవ్వు
దుఱక వాడేలయని తల ♦ యూచియుంటి సమయమెనపు చూచుకొం ♦ దమనితలంచి.

కా॥ ఆరంభంబుననుండి నిపయిన నా ధీమాశ్వాసమునై
వారు నాదగు విన్నపంబుగొని రా జ్యోతీని దోస్తాభాకీ
భీరంగంబున నిల్చి ధర్మమునఁ బా లింగఁ బ్రయత్నింపు పు
ష్పారామంబుల సౌఖ్యసౌరభములుఁ వాహిపింప దేశమునఁ.”

257

మ॥ అని వాక్రుచ్చిన నాప్రతాపుడు సలుం బ్రాధీను వీక్షించి “మ
జ్జనకాభీష్టముఁ దీర్పకుండినను నా చంద్రార్క ముగ్రాపకీ
ర్తిని నేనొందనె? ధర్మమారగుడనై దేవేంద్రభోగంబులఁ
గనుకంఠఁ నిరుపేదనై మనుట యో గ్యంబును భావించెదఁ.

258

ఉ॥ ధాణిశిరాజ్యముఁ స్థిరమె ధర్మము దేవునియ్యు సుస్థిరం
బై రహియించు; ధర్మమును నాదట మీఱఁగనోవఁ దగ్గిరి
మారటత్పాడి వందఱకు మాన్యుడ వీహనరించు నాజ్ఞలఁ
దూరముసేయనోప నెటు తోడఁక చిత్తము తత్పరించెదఁ.

259

చ॥ మృదుహృదయుండు నాజనకుఁ డెప్పుడు నీమహాభుజులై యా
స్పదముగ రాజ్యమేలెను భ వత్కృప సుత తొలగియున్న ని
యుండయపురంబునుఁ నిలిచి యుండదు మేమును నిల్చియుండ మో
సదయ! భవన్యహోపకృతి సర్వజగన్ముతిపాత్రమై తగుఁ.”

260

చ॥ అని యెటుచేయఁదోపకీటు లాడు ప్రతాపుని జూచి “దేవుడే
నిను సృజించె సర్వధర ణీస్థలికి బతిగాఁగ జ్యేష్ఠుగ
దనునిగ; నీవు రాజగుట ధర్మము; భూద్రుజ యేయుదాత్తన
ర్తను వణించునో యతఁడ రాజుగ నిల్పుట యోదుఁ గ్రోత్తయే?”

261

మ॥ అని కృష్ణుండు వచించిచూడఁగ నె య స్థానున్న సామాతులుఁ
జను లొక్కొక్క ముడి నై కకంఠ్యముగ “రా జస్థానసింహాసన
బునఁ గూర్చుండి ప్రతాపుడే నృపతియై పూర్వప్రజామోదముఁ
గని పాలించెడుఁగాక నిర్మలయశః కల్యాణముల్ చేతురఁ.

262

కా॥ మేమై కోరు ప్రతాపుని విడుచుచుఁ మేలంచు నీవల్ల సు
త్రాముఁ దెచ్చిన శౌరి దెచ్చిన సమా ధానంబు మాకుండ దే
మో మమ్మొదట నుద్ధరించుననుచుఁ మూదెంతకాలాబుగా
నో మానున్నవి కోర్కె లిడ్గితని నో హో! వీడఁగా నేర్తు మీ.

263

- ఉ॥ ఎప్పుడితందు రాజగునొ ధ యెప్పుడు కన్నులవిందుగాఁగ మా
యప్పును జూతుమో యనెడి ధ యాసలు కొండలువోలెనుండు నీ
యెప్పుని నేమియు బలుక ధ నోడితి మితకు నీప్రతాపుడే
తప్పక రాజగావలయుఁ ధ దప్పుడు తప్పుడటంచుఁ బల్కినఁ. 264
- చ॥ “కనుగొనినాడవే ప్రజల ధ కౌతుక మిదలకొల్పెఁ త్రోసివే
యనగునె సన్నుహార్తము ర ధ యంబున డాసె శుభాభిషేకముఁ
బొనరుతు మాజ్ఞ సేయుడ”ని ధ మొక్కి వదించెడు కృష్ణసింహు ప్రా
ర్థనమును ద్రోయఁజాలక ప్ర ధ తాపుడు సమ్మతిఁజూపె నయ్యెడఁ. 265
- క॥ కొంగులముడి యలరారఁగ బాగరుపీటల విభూడు ధ పాశేశ్వరియుఁ
జెంగటను నమరసింహుఁ డనంగనిభుడు గూరుచుండి ధ రతిహర్ష మునఁ. 266
- మ॥ హరభట్టారకముఖ్యభూసురులు మం ధ త్రాసికముల్ పల్కి బం
గరు కూభంబులనూడు వాగ్ధిజలముఁ ధ గంగాపవిత్రాంబు ల
బ్బురముఁ గొల్పఁ బ్రతాపసింహునకునై ధ మూర్ధాభిషేకంబు చే
సిరి సంపూర్ణ విశుద్ధచి త్తముల నా ధ శీర్వాదముల్ చేయుచుఁ. 267
- నీ॥ సారథసురభిళ ధ వారిపూరమ్ముల జలకాంబుఁ దీజిచి ధ జలుంగుఁబట్టి
వలునలు ధరియించి ధ తలను ముత్తైపుసరుల్ కలకలలాడు పా ధ గా ధరించి
విలువనజ్రాల సా ధ మ్ములు ధరాచుచు సుగంధద్రవ్యములను గా ధ త్రముననలది
మందారకుసుమదా ధ మము నక్షునునఁ దాల్చి సూర్యదేవునిమొక్కి ధ స్తుతులొనర్చి
- గీ॥ యేకలింగేశ్వరుపదాంబు ధ లెడ దలంచి భక్తి మెయి భవానీదేవీ ధ బ్రస్తుతించి
గురుల పారద్రభట్టార కులను గొలిచి యాప్రతాపుఁ డాస్థానము ధ నందుజేరె. 268
- క॥ పరిపూర్ణ రుచిగననజి పరంపరలు నెఱిసింఁగ స ధ భాధననం బ
ప్సవజనను ల నెమ్మోములఁ బరమామోదమున నపుడు ధ భాసిలుచుండెఁ. 269
- నీ॥ ప్రేవజ్ఞమణులు త ధ దేవలగ్నూబాచు సమయంబు చూచి హ ధ చ్చరిక చేయ
వేదభూసురులు దే ధ హీవాచమను మాత్ర ముత్తైస్సస్వనమున వా ధ కుమ్ముచుండఁ
జారణల్ పూర్వను ధ హీరమణాభిషేక పసింగములు వే ధ డ్కను బలిప
వందులు జయజయ ధ భావనపూర్వముగఁ బ్రతాపశబ్దమ్ము సం ధ దడిగఁబొగడఁ
- గీ॥ బ్రద్రభట్టారకుడు ర ధ సుబుగురియు పెక్కుకల్యాణ వృత్తముల్ ధ శ్రీతీజుడున
నెంతసంతోషభర మొకో ధ యెవరెఱుంగు రుదలును మేను మఱచుచు ధ నవశులైరి.

- క॥ కలనాదం బలరంగ మంగళతూర్యములెల్ల మ్రోగఁ గాయకులును బా
టలు పాడ నాప్రతాపుఁడు కొలువున సింహాసనమునఁ ♦ గూర్చుండ నొగిన్. 271
- గీ॥ ఆమహాన్మతశుభసమ ♦ యమున హర్ష సరభసములై నబహుళ హ ♦ స్తములనుండి
యాసభాస్థలి నపుడు పె ♦ ల్లాక్రమించి కురియఁగానాగ బంగారు ♦ విరులవాన. 272
- గీ॥ బంగురు బల్కెరమున జ ♦ వాది పునుఁగు పచ్చికస్తరి మెదిపియుఁ ♦ దెచ్చియియ్య
నాప్రతాపుని వికసితా ♦ స్వంబునందుఁ దిలకమును సలుంగ్రాభర్త ♦ దిద్దె నపుడు. 273
- మ॥ అమితోత్సాహముతో ఫణిశ్యధుని చా ♦ యన్ వెల్లు దుర్దంతభ
ద్గము మధ్యంబునఁ గట్టి రత్ననివహా ♦ క్రాంతంబునో రాజదం
డము హస్తంబునకిచ్చి హటకకిరీ ♦ టంబున్ దెసల్నిడు తే
జముతోడన్ మిఱుమిఱుగొల్పుఁగను సం ♦ స్థాపించె మూర్ధన్యునన్. 274
- మ॥ “భరియింపఁగలఁ డీప్రతాపుఁడిక మే ♦ వాడేతసామ్రాజ్య మి
త్తజి రాణానొనరించితిన్ బ్రజలు శ్రీ ♦ ధాభర్త లేపార ని
పురుషశ్రేష్ఠుని గొల్పుఁడి”యని కరం ♦ బుల్ మోడ్చి మమ్రాజులున్
ధరపైజూగి నమస్కృతుల్ సలిపె నా ♦ నందాభినిర్దగ్గుడై. 275
- గీ॥ గొడుగు పట్టినట్టలు చలన్ గూర్చనేర్చు రామరాజ్య మీతనిదని ♦ ప్రచురపఱుపఁ
బట్టిరి సితాతపత్రీ మ ♦ పుట్లఁ గదలఁ జామరగాహిణుల హేమ ♦ చామరములు. 276
- గీ॥ భూధరేంద్రపుత్రికబోలు ♦ పుణ్యసతులు దొడ్డముజ్జైదువులు హస్త ♦ తోయజముల
వరుస బంగారు దీపాల ♦ పల్లెరములతో నివాళించి రపుడు భూ ♦ జాని నచట. 277
- గీ॥ రత్నముల నొక్క కనకపా ♦ త్రమునఁ బోసి హార తెత్తిముజ్జైదువు ♦ లవనిఁ బోసి
రవి వెలిగె నాకసమునిడ ♦ నలముకొనిన వివిధతారకాకోరక ♦ వితతిమాడ్కి. 278
- ఉ॥ అంతట నొక్క రొక్కరుగ ♦ నాన్మహేశ్వరు పాద పంకజ
ప్రాంతముఁ జేరఁబోయి విన ♦ యమ్మలగార నమస్కరించి సా
మంతులు భూజనంబులు క్ర ♦ మమ్మున వస్త్రములున్ విభూషణున్
దొంతరలాడఁ గానలిడి ♦ తోరపు హగ్గుములొంది రయ్యెడన్. 279
- మ॥ హరభగ్నారకుఁ జంద్రభట్టకవి వ ♦ స్త్రా లాకృతుల్ పెట్టుచున్
బరితోపింపఁగఁజేసి యుల్లన సలు ♦ బ్రా స్వామికిన్ మ్రొక్కి“యా
చరణాబ్జాలు నాకుసేవ్యములు మా ♦ చండశూమానాథు శ్రీ
చరణాబుల్ వలె” నంచు చీతమున హ ♦ ర్నబొప్పునాసీనుడై. 280

మ॥ “పువులుగ బూచి సమస్తభూతలము నఁ వ్రుగ గొల్పెనగ మాడ్కి నూ
త్తువికాసస్ఫురణంబు వెంటఁగొని నై ఁత్రంబుగ బ్రవేశించె; రా
జ్ఞివహంబుల్ ప్రజ లేగుదేరగ భవాఁ నీమాతకుగ బ్రీతి గా
గ వరాహంబులవేటలాడ నరుగం ఁ గా నెంచితిగ గానకుగ.”

281

మ॥ అని తేడాడినఁ గృష్ణసింహుఁడును “దే ఁ వా! నై త్రమాసోదయం
బున నూత్నంబుగఁ బట్టభద్రులయిన ఁ పుగ వేటకై కానకుగ
జను టాచారము తొల్తునుండియు; భవఁ చ్చాపంబునగ నేడు గూ
లిన సత్వంబులఁ బట్టి భావిఫలముగఁ లెక్కింతు ఁ ఖీణీజనుల్.

282

చ॥ ఇది శుభసూచనం బెప్పుడఁ యేగుదమఁ “చన నెల్లవారునొ
ప్పెదమనునంత గోడపయిఁ ఁ బిల్లివిధంబున దూఁకి సాగరు
డెదురయివచ్చి “యేటివని ఁ యెచ్చటికేగెడు రాజ్యలూభముల్
గుదిరెనటంచు సంతసముఁ గొప్పుగఁ గల్గెనె నీకు నియ్యెడగ.

283

మ॥ అరరే! యాజగముల్లఁ బోదరిమి యఁ న్యాయంబుమై భారుణీ
భరముగ గొంటివి త్రోవ శెన్నెదియుఁ దోఁ ఁ పగలేదె? యెచ్చటఁ పూ
బరిపాటిగ పహియించి చేసితివో వఁ హవ్వి! నేటి నీసేత యె
వ్వరికిగ శైలియెసగు వారె న్నపులగఁ భంగిగ నిరూపించెడిగ.

284

చ॥ ఇది కొఱమూలినట్టి పని ఁ యితటి దుష్టయముగ గనంగ నా
హృదయము నిల్వలేదు; నిను ఁ నిమలనూడియు సుతయవ్వలగ
గిదలఁగనీరు; నన్నుఁ గడఁ గాఁ దొలఁగించి యభీష్టకార్యమీ
పొడవఁగఁదిక్కు మేను మని ఁ యూడిన సాగపు నీవ్యయత్నముల్.”

285

మ॥ అని యాతడు సగోష దృష్టిని సలుఁ ఁ బాధీశ్వరుగ జూచి “యే
మఁ గానచ్చుచు నన్ను; నేడిచట నఁ న్యాయంబు నీవల్ల నే
జనియించెక జమి, యిప్పు డేమనుచు మె ఁ చ్చుగ జేతొ లోకం బిసీ
యనదే న్నగ; న్నామిభక్తిమఁగ గఁ ట్టా! యిట్టియె యుండునె?

286

గీ॥ పాసపూర్వాక్షరమునందుఁ వలె సమస్త గుణగణాంబులు నీయందుఁ ఁ గొఱతలేక
యలరసలఁగాక యుటకని ఁ న్ననుసరించు నతని వననేటికోసలుఁ ఁ బాధినాథ!”

287

చ॥ అనుచుఁ బ్రతాపుఁడేరఁజను ఁ నాతనిఁ గన్గొని కృష్ణసింగు “నీ
మనుజుడ నమృహంకృతునఁ కాయన నిందఱలోన నివ్వుడి

ట్లనుచు నిరోధము సలుప ♦ న్యాయమే? శత్రువులెవ్వరిట్లు కా
డని యెదిరింప, నియ్యదియు ♦ నార్యులు మెచ్చెడి మేటికార్యమే!

218

చ॥ కలకలలాడుచున్న సభ ♦ గల్గిన లోకుల మోములెల్ల ము
గలములమాడ్కి నైన వివే ♦ కన్నెను దారుణమైన నీను మా
టలు వినినంత కోపము వి ♦ డజను నిశ్చటి; శాంతమూనఁగా
గలిగిన మేలు సుమ్మిపుడు; ♦ గడ్డముపట్టి వచిత సాగరా!

289

మ॥ మనమందుగల క్రొర్యము విడుపు; నా ♦ మాట మదిన్నిల్పు; పా
వన గంగార్పుర వారిపూరముల వి ♦ ప్పిక్షేణి మూర్ధాభిషే
చనము జేసిన యిమ్మహాత్ముని పదా ♦ బ్జుబుల్ తల సోత నొ
క్కనమస్కారము చేయు మీతఁడు నమ ♦ స్కారాన్ని డెవ్వారికి.

290

క॥ సరతమతి యోజింపుము పొరవడకుము వినవె పితృస ♦ మోక్షేష్ట యనక
గురు డుదయసింహుతో నిపురుషవరుడు సముండు నీకు ♦ బూర్వజుడగుట.

291

చ॥ కలుగఁగఁజేయఁబోకుసుమి ♦ గందరగోళము; విన్ను నీను మా
టలితని సగ్గణంబు బాగ ♦ డడగు; నిదకు బన్నిరావు; చే
తు లితనిపాదముల్ నిలుప ♦ దోరఁపు బాదుకలై నఁ జెల్లె గ
త్తులుగొని తాత దోషమగుం ♦ దోచిన యంతయు నీకు జెప్పితి.

292

చ॥ అని వినయమ్ముచు నయము ♦ నాదర మొప్పుగఁ గృష్ణసింగు ప
ల్కిన విని సాగరుండును జ ♦ లింపక “ధర్మ మొక్కడ నేను గో
రిన దదివీడి వీను లల ♦ రించెడు నీతు లివేల తెల్పు మే
మనెదొ పితాప! నీవిపుడు ♦ న్యాయము నిల్పెదొ ప్రక్కకేగెదో.

293

చ॥ స్థిరగుణమాన్యుడయ్యెదయ ♦ సింహమహీరమణగ్రగణ్యుడ
దఱును సమాబుగాఁ గనిన ♦ తొడి; కుమారుల యోగ్యతా పరం
పరల నెఱింగి రాజు జగ ♦ మల్లును జేయఁగ నాన తిచ్చె; న
పురమపవిత్రమానసుని ♦ పల్కును నిల్పుట పుత్రధర్మమా.

294

గీ॥ ఇరువనైదుగురైన భా ♦ తృవరులందు జ్యేష్ఠుడవు ప్రపంచముతోన ♦ లెఱుంగువాడ
వనుచితబని తోచక ♦ యనుజ సొమ్ము నపహరించితి వింత య ♦ త్యాశ తగునె. 295

సీ॥ కనుమూసి గుడ్డక ♦ ట్టిన దేమిలేదు సమస్తభూపజయు సా ♦ మంతనపులు
పరికించునెడఁ బట్ట ♦ పగటివేళను దొడ్డి “జగమల్లు రారాజు ♦ పలుపుడ”నుచు

గొంతెత్తియనె; నందుఁ ♦ గూడిన వారెల్లఁ దలలూచి రిప్పుడు నీ ♦ దండఁజేరి
ప్రియభాషలాడు నీ ♦ కృష్ణసింహానాడు చిత్తంబని కరంబు ♦ శిరము వంచె
గీ॥ సేడుగద రాజరాజుల ♦ నిర్ణయింప దొడ్డయధికార మితని చే ♦ తులకుఁ జిక్క-
మీరలిరువు రేకతమున ♦ మెదిపి మెదిపి కార్య మిటు త్రిప్పియుంటిరి ♦ కట్టకడకు. 296

చ॥ ఇక నొకవేయమాటలఁ బ ♦ నేమి యిదే జగమల్లు రాజుఁజే
యక జనకాజ్ఞామీలుచు దు ♦ రాశ ధరేశత సంగ్రహించు నీ
నకట! మదీయవాక్యముల ♦ నాదృతి నుంతువె! తల్లెఁ జంపువా
నికఁ బినతల్లిచేతులు గ ♦ ణింపఁ జివుళ్ళను చొప్పెఱుంగవే! 297

ఉ॥ ముందొకటాడి వెన్నుకును ♦ బోయి మఱొక్కగతిఁ జరించు నా
చందము లెప్పు నేనెఱుంగ ♦ స్వాంతము విప్పివచింతుఁ దండ్రియా
జ్ఞం దలదాల్చి భూరమణు ♦ సల్పుము మా జగమల్లు; లేనిచో
నిదలు గల్గుఁ గట్టములు ♦ నీకును బెక్కులు వచ్చు నియ్యెడఁ. 298

చ॥ అని బిరుసెక్కు చూపులను ♦ నందఱఁ జూచెడు తమ్మునిఁ గను
గొనుచుఁ బ్రతాపుఁ “హాకొమర! ♦ కూడునె తొందర; మంచి చెడ్డలఁ
మనమున నిర్ణయించి జగ ♦ మల్లుని యోగ్యత నెంచి పౌరు లె
ల్ల నుడువు మాటలెంచి యిటు ♦ లఁ బొనరించితి సుమ్ము సాగరా! 299

సీ॥ ఎఱుంగుదు నే మన ♦ మిరువదైదుగురలో జగమల్లునకుఁ దండ్రి ♦ మిగులఁగూర్పు
లెఱుంగుదాతని వసు ♦ ధేశుఁజేయుఁడటంచు మనతొడ్రి నృపులతో ♦ ననినతెఱుగు
నెఱుంగుదు నెమరాడ ♦ కెల్లరు మంచిదంచొకమాతె యాడల ♦ లూఁచుటయును
నెఱుంగుదు జగమల్లుఁ ♦ డెత్తెన మేవాణ్ణహోర్వి నేలెదనంచు ♦ నూఁగుటయును
గీ॥ నిన్ని యెఱిఁగియె నాపైన ♦ నెసఁగు భార మంతయుఁ దొలగ నాబూ శి ♦ ఖాగ్రసీమ
సేకలింగేసు చరణనా ♦ క్రియగము నెడఁదఁగొలుచు నుపాయంబు ♦ నెఱిఁగియుంటి. 300

సీ॥ అతిపూజ్యఁ డుదయసి ♦ హ క్షౌర్యవరోత్తంశు కొడుకులలోఁ బెద్ద ♦ కొడుకునాట
మారట తండ్రి న ♦ న్నాన్యఁడి కృష్ణ భూజాని యానతి మీఱ ♦ రాని దగుట
సామంత మాడలే ♦ శముఁలు లేకగ్రీనముగను సింహాసనం ♦ బునకుఁ గోరఁ
బ్రస్తుతఁజిల్చి నీ ♦ పాలన లేకున్నఁ జెడుదుమంచని పౌరు ♦ లడలు చుంట
గీ॥ నిన్ని కష్టసుఖాబుల ♦ నెంచి యెంచి విముఖుమై యున్న మనసును ♦ వెనుకఁ ద్రిప్పి
యన్నరో! పట్టభద్రుడ ♦ నైతి గాని కోరి భారంబు తలను గై ♦ కొనఁగలేదు. 301

చ॥ మన జనకుండు ధాత్రి జగఁ ♦ మల్లున కిచ్చె నటంచు విన్నయూ
తన 'తొలఁగె' దలఁగలుగు ♦ తద్దయు భారము నే స్వత్రత జే
వనమును నెంచుగాని జర ♦ పఁగల; దేవుడు కూర్చొనఁచె బొ
మ్మని మదియుబ్బిపోవునటు ♦ హృదయ గాంచిత సుమ్ము సోదరా!

802

శా॥ ఈ మేవాడ నివాసముఁ దవిత నే ♦ నిదున్ము ఖోజనం

× బేమాడ్కి దలపోయనో మది నటం ♦ చే 'పన్నయా' చేరి యా
భామాసాహి పదాంబుజగులకడఁ ♦ నర్తిపఁ గాక్షించి యి
ష్టే మున్నుండు ప్రయాణముఁ సలుప నుం ♦ టిగ గంటుక ముండటఁ.

803

ఉ॥ అప్పుడు కృష్ణసింహుడు ప్ర ♦ జాళి స్పృహళియు వెంటరాఁగ నే
ర్పొప్పుగ వచ్చి "యూరకిటు ♦ లుండఁగ నేటికి లేచి రమ్మని
విప్పుధివీరలంబుఁ గొని ♦ యేల వలెఁ జూచి నీపు తప్ప
యప్పు! యెరుల్ మహారము ♦ లైనను రాజ్యము నిల్వదీయెడఁ."

804

చ॥ అని యభిషేకముఁ సలిపి ♦ యర్హుకూలముఁ గట్టజేయుదుఁ
గొని యిటుతెచ్చెఁ జారులును ♦ "గూడమ కాదిక సింహావీరము
దున వసియింపుమీ" యనినఁ ♦ దోయఁగఁజాలక ప్లి లాజ్ఞ చే
సిన యటు సింహావీరిని వ ♦ సించితి దేశము సేమ మోచుచుఁ.

805

మ॥ పరమోత్కృష్టమృదుస్వభావుడు సలుం ♦ బ్రాహ్మిని యాధన్య భా
స్వర కారుణ్య కళా విశేషమున మే ♦ వాల్మీకి శోభా పర,

× It has been said that the brahmanical religion was foreign to India, but as to the period of importation we have but loose assertion. We can easily give credit to various creeds and tenets of faiths being from time to time incorporated ere the present books were composed; and that previously the sons of royalty alone, possessed the office. Authorities of weight inform us of these grafts for instance, Mr. Colebrook gives a passage in his "Indian classes." "A chief of the twice born tribe was brought by Vishnu's eagle, from Saca Dwipa. By Saca-Dwipa, Seythia is understood of which more will be said hereafter. Ferista also translating from ancient authorities says to the same effect, that in the reign of Mabrage, King of Kanouj, a brahmin came from Persia, who introduced magic, idolatry and the worship of the stars, so that there is no want of authority for the introduction of new tenets of faith.

"Annals of Mewar."

- పరలోక గోల్బడకున్న దిప్పుడికి రా ధ్యాదారుఁ డిప్పుణ్య సా
గరుని దూఱుచు వ్రేల్లుచూపి యటవం ధి గాఁ బాడియే నీకిట. 306
- చ॥ కరుణను జేటలోనఁ బడి ధి కన్నులు విచ్చినదాది తుండ్రుని
మఱువఁగఁజేసి యీభువన ధి మాన్యుడు నన్నును నిన్నుఁ దమ్ములు
దఱఁ గొని యంతవారలను ధి దద్దయుఁ బెద్దలఁ జేసి పెంచె; నొ
క్కరుఁడెదురైన నేటికిని ధి గాఁగిటఁ జేరుమఁ దండ్రి భంగిగఁ. 307
- గీ॥ దుర్గమారణ్యములు చేర్చి ధి త్రుపుమనుమఁ దండ్రీపంపఁడ సూక్తు;నా ధి తఁడు చిరాయు
వై సలుంగబాపురమున సా ధి ఖ్యమునమనుట యెవరిబలమూని? యీధన్యఃకృపను గాక.
- క॥ పౌరులసేమంబును ట్లోణిరాజ్యముసేమములును ధి సేమం బా
ధీరుఁడెఱుంగు; నెఱుంగఁగనేర వతఁడ తల్లి తండ్రి ధి సీకుఁ నాకుఁ. 309
- మ॥ మనముతాత యొకప్పు చండవిభుఁ డా ధి తృత్యాగముఁ జేసి త
మ్మనికై రాజ్యము వీడఁ దజ్జనకుఁ డ ధి పూజ్యుఁ సలుంబావిభుఁ
బొనరించె; దదుదారవంశము యశం ధి బుఁ బొంద జన్మించె ని
య్యనఘండుఁ మనతాతచందమునఁ బూ ధి జార్జుండు ముమ్మాటికిఁ. 310
- చ॥ హిమకరునందుఁ గందుగల ధి దీశు గళంబున నల్పసంగుఁ బూ
కము కమలాబునందెసఁగుఁ ధి గాని జగంబులు క్రుంగినఁ గిరీ
ద్రము లవి పెండుదేలినను ధి ధన్యచరిత్రుడు కృష్ణసింగు సాహ
తమునను గందొకించుకయుఁ ధి దారొననేరదు కోటి చెప్పినఁ. 311
- గీ॥ నేను నృపుఁడనై యీతని ధి నెత్తి పెద్ద మకుట మిడలేదు మఱి జగ ధి మల్లుఁ డవని
నాథుఁడయి తీయునది లేదు ధి నడుమఁజిక్కి పరులచే నాఱుచూఱును ధి బడుట తక్క.
- చ॥ జనకుడు పెద్దకాలము రు ధి జా పరివీడితుఁడౌట నొప్పుల
మనమున నిష్టయించెనొ కు ధి మారులలోఁ బ్రభముండు తండ్రి పో
యిన వీడఁ ధరానలము ధి మేలుట యెందును లేదె; వై పరి
త్యనియతి నేడు పుట్టెనె; క ధి టా! యిది లోకము పాడియే కదా! 313
- చ॥ ఇది జనకోటి కిష్టమని ధి యెక్కితి నిత్రుఱి సింహాపీఠి ని
య్యదనను సీకు నొక్కనికి ధి స్వాతము సమ్మతిగాంచకున్న నే
నదలుట యెల్లు సాధ్యమగు? ధి బాలక! నేనిదె శక్తివంచనల
గొదఁకఁగనక కష్టపడి ధి ట్లోణిని నేలఁ బ్రియత్నమూనెదఁ.

చ॥ అనుచుఁ బ్రశాంతరీతిని న ధి యుంబును వత్సలతా నిరూఢి నె
కొనఁగఁ బ్రతాపసింహుఁడనఁ ధి గోపము పట్టఁగ లేక సాగరుం
“డనుజుఁడ వంచు మే ల్లలఁచి ధి యాశిన నీతలకెక్కడయ్యె; రా
జ్యనియతిముందు నీతులు వి ధి సంబుగఁ దోఁచెను నీకు నేడిటన్.

315

నీ॥ బహుకాలముగను మే ధి వాడేశ మేలిన జనకుండు దీర్ఘరు ధి జా ప్రవీడుఁ
డై యెట్టులో నిర్ణ ధి యమొనర్చెనట నతఁ డన్యాయవర్తనుం ధి డంట యణపు
మొదలుగా బ్రహ్మాండ ధి మును మింగి త్రేణుడు నీకృష్ణసింహుఁ డ ధి స్తోక ధర్మ
నిరతుఁడౌనట; మీర ధి లిరువురొక్కఁడయి ధర్మదేవత భార ధి తంబు నుండి

గీ॥ లేవఁగొట్టంగఁ బుట్టు క ధి లిస్వరూపులని తెలిసెఁ బృథ్వీపగలు ప్ర ధి జాళియెకుట
నింద్రజాలమునొనరించి ధి యిట్టులుకనుఁ బ్రామఁగలిగితి రేమన ధి వచ్చు విమ్ము.

316

మ॥ సదయుం డాజగమల్లునిఁ బిలిచి రా ధి జ్యోతిమ్ము కాడేని నేఁ
గదనంబాదునఁ దాఁకి లోకమలరం ధి గా ద్వంద్వయుద్ధంబు చే
సెడ నీతోడ; మదీయమానసము కిం ధి చిత్తైన ధర్మంబు మీ
అదు; సాక్షింబు లశాశ్వతంబులగు ధి ధర్మబే చిరస్థాయియా.

317

మ॥ అవసరాజ్యము నిత్తువో వివిధశః ధి స్త్రాస్త్రంబులఁ దాల్చి యా
హవరంగంబున నన్నుఁ దాఁకెదవో యీ ధి యగ్రద్వయంబాదు నీ
వవలంబింపు మొకండు; లేనియెడ శౌ ధి ర్యస్సూక్తి నిట్టట్టులుఁ
లవమేనిఁ గదలంగని నిపుడె తె ధి ల్పఁ బోలు నీభావముఁ.

318

క॥ అని బిట్టబిగిసి తనమోమునఁ జూడ్కొలు నిలిపి యుద్ధ ధి మును గోరెడు త
మ్ముని గనుఁగొనుచుఁ బ్రతాపుండనె గాంభీర్యప్రధానుఁ ధి డై జనులు విసన్.

319

మ॥ “అడుగై నఁ గదలంగనిని శ్రమమే ధి లా! రాచపుట్టందు నె
వ్వడుగ నీ రణమన్నఁ బండుగనుచుఁ ధి భావింపు; నీయందలున్
గడువార్షంబునఁ దెచ్చి నాపయినఁ జి ధి క్కన్ నిల్చి రీరాజ్యముఁ
గడఁదోయిఁజన దట్టు లొట రణమే ధి కర్తవ్యమై కన్పడున్.”

320

మ॥ అని యష్టపృథ్వి మధ్యమందున సలుం ధి బ్రాధీశుఁడుఁ గట్టియుం
చిన నాగేంద్రసమానఖడ్గమునకై ధి చేసాచె; నాసాగరున్
గని సామంతులు భూపజ్ఞానివహముల్ ధి “కట్ట! యితండేడవ
చ్చెనో పీర్ణబలె మామనోరథము శు ధి ప్రిభూతమై పోవఁగన్.

321

చ॥ కనికరహస్యమాటను జ • గమ్మున నీతఁడు విన్నయట్టుల
గనఁబడ దిందుఁజేరియు ర • నాబు రణంబనుచుఁ ట్టెఱుఁ
బు నుడువు; స్థానమో సమయ • మో గ్రహియింపఁడు వానికేమి గె
ల్పిన సకలావసరము • చేపడునన్న దురాశ తక్కుఁగఁ.

322

మ॥ అమితప్రభవమొప్పు నిప్పుడు సలు • బ్రాధీనుఁ డాస్థ్రాబు నం
దమునొందఁ నెలకొల్పు నాతిలకము • మ్మూరదే ద్వంద్వయు
ధము రాసేల ప్రతాపుఁడేటికి సమా • ధానంబు సూచింపఁ గ
ట్టములఁ దెచ్చె నితఁడు; వల్లనుచు నా • జ్ఞాపింపఁగా రాదొకో.

323

మ॥ కులవైలోపమ ధైర్యభూధవశిరః • కోటిర కోటి మణి
జ్వలదారక్తరుచుల్ పదంబులు వహిం • చున్ జూచుచున్నట్టి క
న్నులతో దారుణసంగరాంగణమునం • దున్ ఖడ్గముల్ చీల్చుఁగా
వెలికి దూఁతఁడు క్రొత్తక్రములను • పీఠింపనానేమొకో.

324

మ॥ అని యిట్లంచు వచింపరాని కడుఁజు • తావేళ దైన్యంబులఁ
గని దుఃఖంపఁగఁ గృష్ణసింగు “రణమే • క్తరవ్యమే? వెలుత్రో
ప నిరూపింపఁగరాదే? యిప్పుడిప్పుడే • పట్టాభిషేకంబు శో
భనమై సాగెను యుద్ధపెట్లయిన ని • ల్వున్ భావ్యమా నియ్యెడఁ.”

325

చ॥ అనఁగఁ బ్రతాపసింహుఁడు “మ • హాత్మ! భవద్వచనంబు మానసి
యనియతిన్నోవ్వు; నైన నొరు • డాహవమున్ బొనరింపఁగోరి పి
ల్చినను నిరాకరింపఁగల • లేతమనంబది లేదు; కాని మీ
రనినటు ల్విశ్రాంత్యసమ • యంబున నెట్లని చింత కల్గెడున్.

326

క॥ దాసింపుట క్రోధమృగు; దుఃఖింపదు దుర్బలతకు • దావగు; నవసి
శుండనయి నావశిస్థి యొండేటికి నున్నితముగ • నున్నది తుండీ!

327

మ॥ సరి యీమంగళవేళయందు రఃము • సాగింప కొండొక్కఁడౌ
కరణిఁ గార్యమంద్రెప్పి యీతని దొలా • గఁజేతు బొమ్మ”ంచు “సా
గర! చిత్తూర్పురరాజ్యమెల్ల మమద • గ్రస్థుర బాహుబల
స్ఫురణఁ రక్షణసేయనెంచితి శుభం • బుల్ నేడు సంద్విగ్ధఁగఁ.

328

మ॥ అనిశ్రేయవెలుంగ నయ్యదయసిం • హత్కౌవరుం డీమహా
వని బాలించి యశంబు గాంచెను సలు • బ్రాహ్మణుఁ డానేత పో

- యినవెన్నో దనకు లభించుగల పృథ్వీకాధికారంబు పేర్చిని నన్నదకుఁ దోడితెచ్చుచును ధాత్రీనాథుఁ జేసె నడిఁ. 829
- మ॥ ఎవఁడో యొక్కఁడు రాజుగా నిలిచి యిష్టార్థస్థలి వాని శక్తివిశేషమున నేలుటొప్పుఁ బ్రజ భక్తి వాని యాజ్ఞాబలంబవలంబించుట యొప్పు; లేనియెడఁ జీకాకై విఠ్కోటిచే నవరుద్ధంబగు రాజ్య మెవ్వనికి వాఁడై యేలఁగాఁ బూనినఁ. 830
- ఉ॥ ఓరువరాని కార్యమిది యూహక కావర మూని నీతివిద్యారమణులకు కృష్ణవిభు నాడితి నోరికి వచ్చినట్లు నాతో రణమాచరింపుమని త్రుళ్లుచు నాడు మహాధికార ధిక్కారము చేయుచుంటి విఠఁ గాదు సహింప భవత్ప్రసన్నుతఁ. 831
- మ॥ నిను వీక్షించుచు మత్ప్రిజల్ సుగుణని స్తిద్రుల్ భవన్మత్త వర్తనము నేర్పిన నేర్పు; కావున నినుఁ దండ్రిపఁగా నొప్పు; వేచును నాదేశమువీడి యిట్లె పరరాష్ట్రప్రేమలక్షణ; నోర్వ నిమేషం బిట నాలసించినను శీర్షచ్ఛేదము జేసెదఁ. 832
- మ॥ ఇది నాయాజ్ఞ బహిష్కరించితిని నిన్నీ దేశమం దెచ్చుటఁ మెదలఁబోక''న సాగరుండు నగి "స్వామి! చాల సంతోషమై నది రాజ్యంబది యెంతవీపనుచు డెందంబు భావించితో విదిశుబయ్యె సమస్తభూజనులకుఁ బెక్కిల వాక్రువ్వగ్గఁ. 833
- మ॥ ఇది నాయూరిది నాదురాష్ట్రమనుచుఁ హీనుల్ మఱి దుర్బలుల్ మది నూహింతురు కాని విక్రమకళా లంకారులౌ వారి కయ్యుదయాస్తాచలమధ్యగంబయిన సర్వోద్వీలలబు ముదా స్పదమా కొంగుపసిండివోలె దమదై భాసిల్లు నెల్లప్పుడు. 834
- మ॥ పరమప్రాభవమొప్పు నీదయిన మే పాడరాజ్యమందుండఁగా నెరియు నామది; నీవు శత్రుఁడగుటఁ నీవారలు శత్రులౌదురు; నీకెప్పుడు గర్భశత్రువులు మిత్రుల్ నాకు; నల్లట మచ్చరణంబుల్ క్షణకాలముంచుచు జరిం చఁ నీదు దేశంబునఁ. 835
- సీ॥ పనియేమి పరభూమి పతులసీమలకేగ మేవాడ నెడైపు మ్రొంగుదునని కనువిచ్చియుండు న కృపధరామండలాఖండలుం డాతని కడకుఁ బోదు;

- దృద్ధికటప్రవః ధ్రువమున నతనికి మిత్రలాభము గల్గు ధీమతయోదయః
నిప్పుడె పయనించి యేగెద ధీన్తిపురమునకుఁ గొన్ని ది యనులలోన
- గీ॥ హెచ్చరికగల్గి రాజ్యము యేలుదు మదియె శాశ్వతమనియుండఁ జెప్పె డెవ్వ
రెచట నేరితి నిన్ను జయించి దాని నపహరింతురొ తెలియఁబో దజనకైన.” 336
- మ॥ అని గాంధీర్యమెల్లఁగాఁ బలికి య ధీమాధుఁడై పోవు నా
తని వీక్షించుచుఁ గొంతసేపటికి యో ధ్రువేశ్వరుఁ బెక్కురుగ్
దనమెల్ల జనుదేర నయ్యెడ నర ధీమాధుఁడై జేరఁగాఁ
జనె వేటాడఁ బ్రతాపసింహుఁడు జనుల్ సంతోషముఁ బొందఁగఁ. 337
- ఉ॥ కొమ్ములులేని యమ్మహిష ధీమాధుఁడై పోవు నా
గమ్ములు నాగనొప్పు వని ధీమాధుఁడై పోవు నా
తమ్ముల నానృతాపుఁ డతి ధీమాధుఁడై పోవు నా
రమ్ములు గాడఁగాఁ బొడిచి రాసులురాసులువోసె నేలపై. 338
- మ॥ అరుణాశుచ్ఛటలీన సేత్రములు శౌ ధీమాధుఁడై పోవు నా
గ్రరసోదేకమునఁ బ్రతాపధర్మ ధీమాధుఁడై పోవు నా
భరితుఁ డై తినియొలఁపిందింపక మహా ధీమాధుఁడై పోవు నా
నిరతోదగ్రవిహరముల్ నెరపి ఖం ధీమాధుఁడై పోవు నా. 339
- మ॥ మొగి సామంతులు వీరయోధనివహం ధీమాధుఁడై పోవు నా
దగు చందంబున నొక్కమై గదిసి కా ధీమాధుఁడై పోవు నా
మ్మగసాతానములఁ జూచుచును భూ ధీమాధుఁడై పోవు నా
ప్పగ దామొక్కడఁజేర్చి రాధధరముల్ పాటంగఁ బెన్పాల్పై. 340
- చ॥ అరిది ముదంబు మీఱ మృగ ధీమాధుఁడై పోవు నా
త్వరముగ తొక్కసేయఁగఁ బ్ర ధీమాధుఁడై పోవు నా
దలు సమయిచు నమ్మగవి ధీమాధుఁడై పోవు నా
నటలగ మంచి కాలమది నచ్చె నటాచుఁ దలంచి రందఱుఁ. 341
- మ॥ శివుముద్రై నాపు ప్రీతి కేకలములఁ జెడాడి చెడాడి యో
ధనితానంబులు నూతనోత్సవ సము ధీమాధుఁడై పోవు నా
దివియుఁ గ్రక్కదలగ నార్పుచుఁ గడుఁ దేజంబు దీపింప ను
గ్రవనంబువిడి నాజఘానిని జొరం గాఁబోయి రొక్కుమ్మడి. 342

సీ॥ చిత్తార్పణము శత్రుఁ ♦ చేబడి రాజ్యభాగము తద్దెచ్చి ♦ గాకయున్నఁ
దమదేశసామంత ♦ ధరణీశులొక్కొక్కరు పోయి యొక్కరుఁ ♦ గలియుచున్నఁ
గడలేని యుద్ధసం ♦ ఘర్షణంబులఁ దమదేశమంతయుఁ బిప్పి ♦ తేలియున్నఁ
బరిపంథియో నభో ♦ భాగభూభాగముల తలక్రిందుచేసెడు ♦ బలియుండైనఁ
గీ॥ దమమది హరించు ఘనుడు దు ♦ ర్ధాంతలేజుఁ డర్కకులవర్ధనుడు సుగు ♦ ణంబురాశి
యాప్రతాపుడు రాజౌట ♦ హర్షమొంది మించి మిన్నంది ప్రజ రమి ♦ యించె నపుడు. 343

గద్యః— ఇది శ్రీమత్కామేశ్వరీ కరుణా కటాక్ష వీక్షా సమాసాదితరసవత్కావ్య
నిర్మాణ చాతురీధురీణ, సుగుణగణపారీణ, దుర్భాకవంశదుగ్ధాంభోరాశి
రాకాక్షరపమిత్ర, శాలాకాయన గోత్రపవిత్ర, సుజననాను
గ్రహపాత్ర, మెకటరామార్యపుత్ర, కవిసింహ వధాని
పంచాననేత్యాది బిరుదవిఖ్యాత, సుకవి రాజ
శేఖర, రాజశేఖరకవి ప్రణీత బయిన
రాణాప్రతాపసింహ చరిత్ర 12
ను పద్యకావ్యమునగా
దూ బ్రహ్మ
శాస్త్రము
ము

సామ్రాజ్యము.

శ్రీ
కామేశ్వరస్తోత్రమ్.

రాణా ప్రతాపసింహచరిత్ర.

ద్వి తీ యా శ్వా స మా.

- మ॥ సరసాఖ్యాబులకుఁ నిరోధమగు నే ♦ ర్వాహిల్ దోలాగిది సు
స్థిరతఁ బెంచు వ్యవస్థలఁ దిటముగాఁ ♦ వేమార్పుచుఁ సత్యస
ర్వరతుల్ మీఱుగ రాజ్యమేలుకొనుచుఁ ♦ రాణాప్రతాపానసి
శ్వరమందార మొకానొకప్పుడు సలుం ♦ బాభగ్తి నీక్షించుచుఁ.
- 1
- మ॥ “మొదలఁ నెత్తురు పంచుకొం చనుజుడై ♦ పుట్టించె; నాపైన గా
ల్యదశఁ బైనను బ్రక్కనుఁ బడుచుఁ దు ♦ ల్యపేముతోఁ మ్రొత్తి కా
స్పదమై న్నొలె; సూక్తుఁ డొక్కత్రుటి నక ♦ బాయా డొక్కస్థలఁ ద
ల్లిదరిఁ జేరఁడు ప్రాణమొక్కఁడు నొడల్ ♦ రెండైన యగ్నిండెడిఁ.
- 2
- గీ॥ రాము నుపమ నాయుడఁ బల్క ♦ రాము గాని తప్పవాల్చుక కనుపెట్టి ♦ లేయుఁ బవలు
ననుచరూడయి ననుఁగొల్పుఁసపు డతఁడు సిజాబు మూఁడుమాన్తలకు లత్తుఁజుడె సుక్కు.
- గీ॥ సూర్యవంశప్రదీపుడౌ ♦ సుతువివత్తుఁ గాపె కాపాడితనుదు నీ ♦ భస్మయశము
నలుడెసలఁగ్రాత సూక్తుఁడ ♦ నుతకోటి జగవిజయసూక్తుడగుచుఁ దె ♦ జమునఁబెరిగె. 4
- గీ॥ అతఁ డడుగుమోపు సమయభా ♦ గ్వమునఁజీసి యెతకాలమొ సంతాన ♦ మెఱుంగకుండి
కడుపు ఫలియించి కొమరులఁ ♦ గనియె నీసఁ దొడ్లయిల్లలు జగము సా ♦ తోషమాద. 5
- చ॥ ఎఱుంగుడురెంతో సౌమ్యముగ ♦ నేను నచించిన చూర్ణస్థయ్యాని సా
గిరుఁడు సభామఖిలుననె ♦ కాలులు క్రేలుట, బాఁగ గోఁవి
స్ఫురణను దేశముఁ విడచి ♦ సొమ్మని పాపితిఁగారు కూర్చో
దను నెడఁగొంటుచే మది య ♦ ధాయుధలై చనె నేమి తెల్పుచుఁ.
- 6
- గీ॥ అనుజ నిటకాపు నాచెంత ♦ నునుచుకొందు నెచటనున్న నీవాఁడు గాఁ ♦ డే యతాడు?
నేనుమొదలుగ నిరాజ్య ♦ మెల్ల యుష్మ దమృతహస్తాభిరక్షితౌ ♦ బగును గాడె?” 7
- మ॥ అని యెఱేని బ్రతాపసింహుడును ద ♦ వృద్ధిఁగదా గృహస్థి
గను మోముఁ వికసించు “దేవ! నిను నీ ♦ త్రాబుఁ మహాభక్తి నె

- కొనఁగూఁ గొల్పుటకన్న నొండుపని నా ♦ కుఁ హర్షదంబానె యొ
దును నీయానతి వేదతుల్యమని తా ♦ ల్లు నేను శీర్షముగఁగ. 8
- కా॥ నామాఁగొక్కఁడిదేల; నేను సుతులు ♦ నాబంధులు నాసలు
బ్రాహ్మభ్యావనిరాజ్యలక్ష్మీయును స ♦ ర్వస్వంబు నీచేతిదే;
యామే నియ్యిలలోపనుడువఱ కి ♦ స్లే సాగిన జాలు నా
స్వామిస్నేహముమ్రోలఁ దుచ్చుములు స ♦ ప్రదీప్తసామ్రాజ్యముల్. 9
- గీ॥ వత్సరమున నార్చెల్లు తా ♦ వకసమక్షముదు నేనుందు; నాసమ ♦ యంబునందు
దేవ! నీమృదువాదరా ♦ జీవయుగము సూక్తు వదనారవిందమే ♦ జూడఁగందు. 10
- చ॥ అనుచుఁ బ్రతాపసింహవసు ♦ ధాధిపసింహు ననుజ్ఞనొంది శో
భనతర లక్షణానివృతము ♦ వార్షమునెక్కి నికాప్తయోధులుఁ
దను గొలువంగ నాత్మసద ♦ నాబును జేరి లతాంగిసమృద్ధిఁ
గొని కొనివచ్చె సూక్తు యిపు ♦ కుంజరసింహుఁ బ్రతాపుఁజేరఁగఁ. 11
- గీ॥ తాపియును బూపు కరణి సో ♦ దరు లిరువురు కలిసి రాగరసాతిసా ♦ కలనఁబెరసి
యేకమతు లేకవాక్కులై ♦ యెల్లరలర నొండురులు పాయకొక్కఁడై ♦ యుండిరపుడు. 12
- గీ॥ పల్లవవ్యాప్తి పుష్పన ♦ దైవభవాబు ఫలనవోదయభూతి కొ ♦ మృలకుఁ గూర్చి
మాధవగృహీతయగు మధు ♦ మాసలక్ష్మి యఖలజగము పూఁచోటను ♦ ప్తిలరఁజేసె. 13
- మ॥ తలపై న్నగ మగఘాతరాయి వెలుగొని ♦ దన్ ధాశేధశృంగులు రు
జిలు ఖడ్గంబులు వ్రేల దొడ్ల నునుజే ♦ జీలెక్కి యోధాభి చె
తల నేజేరఁ బ్రతాపసింహుఁ గొలునన్ ♦ నానామహిమండలే
ద్రులు వేంచేసి దుగారికానుకలు దొంగి ♦ తుల్ దొంతరల్ తెచ్చుచున్. 14
- కా॥ లోకైక స్థిర విక్రమక్రముండు సు ♦ జ్ఞకుడు చండేశ వం
శాకల్పూసు శిశోదియాభిజన ను ♦ గ్ధాభోధిచామ్రుండు ని
స్థికస్వాతుండు స్వామిభక్తవళియన్ ♦ ష్టేన్మవాఁ జాసలుం
బాకృష్ణు డగుదొచె స్వామిచరణ ♦ ద్వంద్వంబు సేవింపఁగఁ. 15

× As Vasanti or spring personified, the consort of Hur is worshipped by the Rajput, who opens the season with a grand hunt led by the prince and his Vassal chiefs when they chase, slay and eat the boar. Personal danger is disregarded on this day as want of success is ominous that the great mother will refuse all petitions throughout the year. "Annals of Mewar."

గీ॥ ధీరలోకైకమాభి ర్భూ ధి లూరిన్మపతి సోనెగుట్టకులాంభోధి ధి సోమఁడైన
భానుసింహుడు వేంచేసెఁ ధి గానుకలుగఁ జారునవరత్నదివ్యభూ ధి వలను గొనుచు. 16

గీ॥ ముందుఁ జిక్ష్మారుణమున ధి భూమి వడఁక మెలఁగు జయమ్లనుతుఁడు దోర్బలయుతుఁడు
తేజసిగు రాఠోద్వౌత ధి దీపకుడు తరలె బదనూరునుండి ప్ర తావుఁ గొలువ. 17

క॥ ఝాలాళులేఁడును మహోత్తలమగు రుమాలుఁదాల్చి ధి తపనీయవిభూ
పాలిఁగొని శ్యామసింహుడు హేలాగతి సాద్రినుండి ధి యేతెంచె వడిఁ. 18

ఆ స్యామిభక్తి యుగ్గ ధి పాలతో మఱిగిన పావనుడు ధేల ధి వార సృపతి
యరుగుదెంచె పప్పు ధి డామనస్సింహుడు కందులేని మనసు ధి కాన్కచేయ. 19

గీ॥ మదనమాధవులలు గాఢ మైతితోడ వెలయు బేడ్లకొఁబరియా ధి పృథ్వీనాభు
లాప్రతాపమహీంద్రు పా ధి దాంబుజములఁ జేరి సేవింపనెంచి వే ధి చేసిరపును. 20

మ॥ విమలారణ్యమనోజ్ఞ నస్తువితతుల్ ధి పెక్కుల్ రహింపఁ స్వత
త్రమహీరాజ్యరమాధురంధరుఁ డహ ధి ర్యఞ్మైర్యుఁ డావిద్విష
త్సమదవ్యాఘ్రమహాకిరాతుఁడు కిరా ధి తస్వామి యాభీనుచాం
దమలస్నేహమెలర్చ వచ్చెను బ్రతా ధి పాధీశ్వరుఁ జూడఁగఁ 21

మ॥ తనసామంతుల గారించి ముదమా ధి దఁజేసి యాశాల్యమి
త్రుని భిల్లేశ్వరు భీమచాంనుఁ గడు సా ధి తోమాబు నొందిచి మ
న్ననల్ దన్ని ప్రతాపుఁడుతట “నప ధి ఛాదేవికిఁ బ్రీతిగా
ననికిఁ బోనలె వేటలాడ” ననియెఁ ధి వారంద రాచాననఁ. 22

సీ॥ వైతకంబనెడు నా ధి జానేయమున మహోదాత్తుఁడు రాణాప్ర తాపసింహుఁ
డాతనికడ నుత్త ధి మాశ్వబుపై ధీరుఁ డినకోటితేజఁడా ధి కృష్ణసింహుఁ
డితని చేరువ వాజి ధి నెక్కి గ్వాలియరు మహామహీనాభుడు ధి రామచంద్రుఁ
డతనిప్రక్కన సము ధి ధృతహయానూఢుడై శూరశిఖామణి ధి సూక్ష్మసింహుఁ

గీ॥ డతనిచెంతను భానుసిం ధి గతనిపొంతుఁ డేజసింహుఁ డీతని కుడి ధి డెసను శ్యామ
సింహుఁ డతని పిఱుద మన ధి స్సింహుఁ డవలఁ దరతమస్సున్ మెవలిరం ధి దఱునుగలిసి.

మ॥ నుకుటఁ దొడ్డవిభూతిలేఖ కటియం ధి దుఁక శాటి కంఠంబునఁ
రుదురాకల్గల పేరులుఁ ముఖమునం ధి దుఁక బ్రహ్మవర్చిరుమల్
పొదలఁ రాజపురోహితాగ్రణి జగ ధి త్పూజ్యస్వభావుఁ డవా
ర్యదయూడా హరభట్టనుఁ వెడలె ధి ధి వ్యాదోభికానూఢుఁ. 24

చ॥ వెలిజగివల్లలన్ దొడిగి ♦ శ్వేతహయబులనెక్కి- విచ్చుక
 త్తుల తెలికాంతిపుంజముల ♦ తోఁ జను నాశ్వేకు లాప్తిరయ్యెడ
 గొలకున గుంపుకట్టి చను ♦ కోమల రాజమరాళిమల్ వలె
 బలుచనిగాలిసోయల సు ♦ భంబుగఁ చూఁగెడు పూలగుంపటల్. 25

గీ॥ పావరవము భేరిధాక ♦ రణరనాబు తప్పెటల బూరగొమ్మల ♦ ధావనములును
 బూరటిలి రోదసిఁ బగిల్చి ♦ సిరిఘలను గలఁదుగతి మిన్ను పున్ను నే ♦ కముగ మ్రోసె.

గీ॥ వనము పలయాశ్రయిగఁ జట్టి ♦ కొనుచు నిలిచి యలబలాబుల నొనరించి ♦ యలబలాబు
 భీకరాట్టహాసములతోఁ ♦ బిలిచి పిలిచి తట్టి తట్టి మృగాళి నం ♦ తటను లేపె. 27

గీ॥ భయద వాడుక మేఘగ ♦ ర్భాబు వెడలి వివిధముఖములఁ బరతేంచు ♦ పిడుగుల్లు
 చిమ్మచీకట్లు కమ్ము న ♦ నమ్ముచుఁడి ఘాతుకమృగాళి నానాము ♦ ఖముల వెడలె. 28

ఉ॥ ఎత్తిన హస్తయుగ్మముల ♦ సీతల ముండుకుం చూలఁబట్టి య
 త్వస్తీమ మంజలాశ్వముల ♦ నూల్కని పాతఁగ పాచ్చరించి రే
 కెన్ను పుహోత్పన్నురగా ♦ నెల్లరు నొడొరుఁ బిల్చుకొను రా
 చున్నుల ముండుకున్ వెడలి ♦ రుగ్రమృగావళులన్ వధింఁగఁగె. 29

చ॥ సకల దిశానకాశముల ♦ శాత కృపాణ మాఖోద్భవాయుధ
 ప్రకరముతోడఁ దూఁచు భటు ♦ న్గముఁ దప్పకొనంగ లేక యా
 మొకటియు రెండు మూడిటల ♦ నుగ్రమృగంబులు గుంపులై మొక
 నొకభిక్షాపూరికిఁ గనయు ♦ మిడుట చూడఁగ వేడుచై త7౯. ౩0

మ॥ ఒకపర్యాగమె మొక్కచోటనె ముఁది ♦ యోసెను నొకొక్కొడు కుం
 తకృపాణాదులఁ బట్టెను నప్పొసె ♦ తానమ్మలై గూల్చి యీ
 తకొనన్ నాని గుంజలగుంజలగొనుచు న ♦ స్థివచ్చు నాదృశ్య లీ
 చుకచూడఁ గనలుచ్చు భాగ్యవంశ తోఁ ♦ చుకగాలె యెవ్వరికి. 31

మ॥ తపమాత-బులు స్థిరమాలములు వ్య ♦ స్థిభి-తయుగగాక పా
 గ్గములై మొచ్చు పృథ్విబులన్ దగ్గిమిసె ♦ రశ్మేషు లకాన నా
 ప్రమచున్ బోలె గిచ్చిచి వేట నపుడె ♦ చాలించి రాతన్ వరా
 హముగఁ పయ్యెడ కేగుచెంచి జనవ ♦ ధ్యబాచు చూతెన్ నడికె. 32

మ॥ భయకత్త్రాబులు శ్లోభిష్టములు చే ♦ కన్ దాల్చి యుత్సాహన
 గ్గిన్నలై మొల్లగు చూచుచూడఁగఁ గుమా ♦ దస్సుగ్ని నగ్గనిఁ గూ

- ల్పను సూక్తుడు ప్రతాపుఁ డశ్వములపై * లంఘించి రాక్రోడముఁ
జనియెఁ గుమ్మరసారెయ్యి భటులఁ * బల్కాటునుఁ జూచుచు. 83
- చ॥ ఒక మొగమై పెనంగుచు మ * హోన్నతరోషముతోడ భీకరాం
బకములు పర్వఁజేసినను * బందియు నక్షత భూరిగాత్రమై
సుకముగఁ బాటుచుండె; నిది * చూచి సహింపక వార లిర్వు రొ
కొక రొక మోముగాఁ దిరిగి * యుగ్రతఁ దాఱిరి క్రోడపోతముఁ. 84
- క॥ వెనుక ధనంజయవిక్రమ ఘనుడగు సూక్తుడు ముందు * గా ఫాలవిలో
చనసదృశుడు ప్రతాపుఁడు చని మోదిరి సూకరము ని * శాతాత్మరులఁ. 85
- క॥ ముడుచుకొని పది పుడమినిబడి నీలై; బ్రతాపసింహ * పనుధావరుఁ డ
య్యెడఁ జేరె; దక్షిణమ సూక్తుడు దూఁకెను “బంది నాది * లోలఁగు” మటంచుఁ. 86
- క॥ “కాదిది నాచేబడ నీయేదు ముఖము పగిలి కూత * నిదె కనుఁగొనుమీ
నాదుడెన పురోభాగము నీది వెనుక; ముందుఁ దగులు * నే? నీశరముల్” 87
- గీ॥ అని విభుండన సూక్తుఁ “డ * యారె! పది యెపు డెదల నెల్లు తిరిగెనో * యెవరెటుగుదు
రిందు నీదని వ్రాసితే * యేమిగుఱుతు నాది గాదన దృష్టాంత * మేది” యనియె. 88
- గీ॥ “పనికిమాలిన పదికై * యనృతమాడె దిలయుఁ గ్రుంగెనె యంభోభు * లింకిచనెనె
వెలగలుగు నస్తువేయైన * వెనుకఁబడెదె కోటి యనృతమ్ములేనిఁ బ * లుక్కుటఁగొని.” 89
- క॥ అని నిలుచున్న ప్రతాపునిఁగని సూక్తుఁడు “పది నేమి * గాఁ దలఁచితివో
మును దానికైకదా పార్థునితోఁ బోరాడె శృంగ * రుడు ఘోరముగఁ. 40
- గీ॥ తలఁపు లొక్కడైన లవము భే * దమునురాను కెన్తుభగై నఁ జనుఁ జిగ్గి * గవ్వమాడ్కిఁ
తారుషము మాటపట్టిపు * వచ్చినపుడు గడ్డిపోఁచయె మేరునై * గణుతిఁగొంచు. 41
- మ॥ పలుకఁ బూనిన విల్వనుఁ గుఱించి మే * వాడొరాజ్యముఁ బోలఁగొ
గల భాగ్యం బిలలేదు; సోదరకృత * ఘ్నుత్వంబునుఁ మీఱఁగొ
గల పాపంబును లేదు; నీతులను బ * ల్కొనెచ్చు నెవ్వారు వా
రలతప్పల్ గ్రహియీతురే! జనుల మ * ర్యాదల్ కడుఁ జిత్రముల్. 42
- సీ॥ విశ్వస్తతాఖండ * విక్రమక్రమునిసా మృదవనిరాజ్యవిభూతి * యంద్రు బుధులు
మనలోన విక్రమ * మహిమఁ బూజ్యుండవఁ డతఁడె మేవాల్లక్ష్మి * కన్వభర్త
కాని నీవొకఁడవే * గళమునఁ దాళిఁగూర్చిన భర్తగాపు ని * మ్రింగఁగలుగు
పోటరు లుండక * పోరు నీనెల్లని బొడనైన యొకకొమ్ము * పుట్టెనొకొ

- గీ॥ యేను దప్పిన సీరాజ్యం మేలు ఘనుడు పుట్టడని యెందినావు నీ * ముఖమునందె
ప్రాప్తహృదయమె యిటు లేని * పోని దురభి మానమూనితి వికనైన * మానుటొప్పు. 43
- క॥ పదికోట్ల మాటలేటికి గుడుగుగ వాదంబు మాని * క్రోడంబు నొసల
గుడువో నాతో మూర్ఖుని కదనము చేసెదవో తెల్వ * గావలె" ననినా. 44
- చ॥ "కలగెనో ప్రజ్ఞ లేక చెడు * కాలమె వచ్చెనో స్నేహమెంతయు
వెలసిన యన్నదమ్ములకు * నిష్పవిత్రాన మనోవిశేదముల్
గలిగెను జూచుచుండెన; య * కారణవైరము లిట్టివేకదా
పశ్చయము వచ్చె; మాన్పుగ ను * పాయము దోషద యేమిచేతుమో!" 45
- క॥ అని పుట్టకొలదిగా వినమును గడుపుల బోసినట్లు * పొగులుచు దృష్టల్
మొనయింది రంద తోక మొగమునను సలుగుబ్రాధివాధు * ముఖకమలముపై. 46
- ఉ॥ ఆతడు లేచి సూక్తు దరి * యా జనుడెంచి "శిశోదిమా కులో
దూభతులు పూర్వజా గనిన * మ్రొక్కంగనేర్తురు కాని యెన్నడు
నీతితోలంగి తిట్టంగను * నేరరు; క్రొత్తలు తెచ్చి పెట్టి మా
చేతములక దహించితివి; * చెప్పెడి దేమిక నీప్రవర్తనల్!". 47
- చ॥ శివశివ! యెట్టిపాతకము * చేసితి; దేవుని దిట్టి కొట్టు దా
నపులయిన్ మహోన్నత గు * ణంబుల బొల్పిన యగ్రజన్ము పా
దననజముల్ భజించి నుతి * దన్నుచుకే! గురుతుల్య జ్యేష్ఠ ని
ట్టవినయబుద్ధివోచు దెగ * నాచుచు ధర్మము బూదెగల్పెదే! 48
- మ॥ అనురాగాంబుధి స్వామికాళబడుచు * బ్రాణించి మూన్మాట్లు నీ
పనుతాపమ్ముల గ్రాగి పగ్గవడి ప్రా * యశ్చిత్తము జేయకుం
డిన మేవాడధర్మి నెందరినా * 'సేవిహారా; కూరుచు'
డనువా రునురె? యెవ్వరోచ్చెదరు క * ట్టా! స్వామిధిత్కారము. 49
- మ॥ మనమంతంబున నెన్నడుగ గలుగదీ * మర్యాద; యన్నన్న! నే
మనియున్నప్పుడె నానమమమున న * స్మృతాన్వయ నిందించు నీ
పనకంపార్థుడవోదె! వధ్యుడవు బా * ల్యంబందు నిన్నెత్తివెం
చిన దోషంబున నోర్పుకొంటి గడునా * చెప్ప జేత మిప్పట్టునా." 50
- మ॥ అని వాత్సల్యముద్రుంపలేక యిటు న్నా * యంబాడు నాకృష్ణుని
గని సూక్ష్మాను "బిలికి" జగిరమనా * గాజెలె సీమాటల

వినగా నోవను; సీత్రతాపవిభస్నిః ♦ నేమొక్కంగ నోవఁ; బం
ది నెటుల్ వీడఁగనోప; నోప రణమెం ♦ తేనిఁ విసర్జింపఁగఁ.

51

ఉ॥ గుట్టుగ మిరలిర్వరును ♦ గూడుచు నాజగముల్లు బాధ్యతల్
మట్టిని బెట్టి రాజ్యరమ ♦ లాగుటెటుంగదె లోక మందఱఁ
గుట్టెడు తేలు ధర్మమిది ♦ గోయని చూపిన యట్టులయ్యె; నీ
కిట్టలులాడె బుద్ధి కడు ♦ వృద్ధపు; నోరు మెదల్చుకుండుమీ!

52

మ॥ సిరి వీరుఁ వెదకుఁ ఘనుల్ బెదరి యి ♦ స్త్రీ! మూలలఁ దాఁగఁజో
రురుశౌరోశ్శృంగిలు లిందుఁ గల్లు మగలం ♦ దొక్కొక్కమా తొక్కొక్క రె
వ్వరినేఁ బూన్ముము చెడినై చెడఁ బ్రతాప ♦ స్వామి మద్విక్రమం
బెఱుంగుఁ బైబడఁ డీవు సాయమయి ర ♦ మ్మి చూతు నాయుద్ధతిఁ.”

53

మ॥ అని గర్వింపెడు సూక్తునిఁ గని సలుం ♦ బ్రాధీశుఁ “డేమాటి ని
గ్గనఁబాపం బినుమారె యోర్వ గురుని ♦ కా-రాఘముఁ నిన్నుఁ బెం
చిన వాత్సల్యమునైనఁ జూడక శిర ♦ శ్చేద్రాబు గామితు ని
ష్ట”ని ఖడ్గంబుఁ గొనఁ బ్రతాపుడు రయి ♦ బొర్ల సమాపించుచుఁ,”

54

మ॥ “గురుతుల్యుడవు మాకు నగ్ర్యుడవు సూ ♦ క్తుడాడు గర్వోక్తులఁ
దరుణాబ్జైత దళాతికోమలము స్వాం ♦ తం బెంతగా నొచ్చెనో
స్థిరకారుణ్యసముద్ర! వానిబడు ల ♦ ధింతుఁ తుమాభితు యే
కొఱలేకుండఁ బ్రసన్నమూర్తివయి నా ♦ కుఁ దర్చన గీయవే.

55

గీ॥ గురుని దండన తన్ను మే ♦ ల్పొటచు ననుచు నెఱుంగ కిరణాడు నుడుల నం ♦ దుఱుగఁజోకు
వాడు నాచేత నిపుడు త్రో ♦ వకురువచ్చు నస్త్ర మస్త్రై న శామ్యతి ♦ యనెడు నల్లు.”

56

క॥ అని సూక్తుఁ జూచి “కొమరా! కనుచూడ నె యెంతనఱకుం ♦ గడపితి నుడులఁ
నిరు నీవెఱిఁగితో లేదో యనుచితమని నీకుఁ దోప ♦ దా యిపుడై నఁ.

57

ఉ॥ తృడ్రికి బంగనామములు ♦ తగ్గయుఁ దీర్చెను పుత్రుడొడ్రాడె పె
క్కం డొకమందిచ్చేగొనుట ♦ కష్టము; దుష్టుడటామఁ బేరు చే
కొం ద్రవివేకు లూఱకయ; ♦ కూడిన వీరవరేణ్యు లింద తే
మండ్రనిమైన నెంచ కిటు ♦ లాడుచు నిందలఁ గట్టకొందువే.

58

మ॥ జనకప్రాయ మహాత్ముఁ గృష్ణవిభు సు ♦ స్వాంతాబు నొప్పించి న
న్ననురాగాద్ధుని క్షేప్త భూరమణు హఁ ♦ స్యగబాడ నుగించి, తిం

- కను గన్విచ్చుచు మంచిచెడ్డల నెఱుఁగఁగలేక యిట్లున్న నే
మని నీభావము నెంచఁగానగును గఁగట్ట! యిట్లు వర్ణింతువే. 59
- గీ॥ గురు లమృతహస్తములతోడఁ గఁగట్టినపుడు విసముగా నది తోచుట ♦ విలయమునకె
యోడఱును గొట్టెదీపు నేఁగలేల యిట్టి తలబిరుసుమాట లిప్పుడైనఁ ♦ దెలివిగనుము. 60
- మ॥ ఉరుశౌర్యలో మననెఱిపై నడచువా ♦ రున్నారు బ్రహ్మాండ ము
క్కఱఁజేయఁగల విక్రమపఁకలు లే ♦ లా నీమ గర్వోత్పల
దఱలోఁగి దాడిని దన్నువాని తలపై ♦ దన్నుంగలాడుదు నీ
గరువంబు సకలంబు దింపఁగల నొ ♦ క్కండఁ నిమేషంబునన్.” 61
- గీ॥ అనిన “ముంజేతి మఱిజూడ ♦ నద్దమేల కుడువఁబోయి కూరలరుచి ♦ యడుగనేల
చేయి చేయని గలుపు నీ ♦ శీర్ష మెగిరి యవలఁడనున్న నను సూక్తు ♦ డనఁగఁబోకు. 62
- గీ॥ ఇంకనొక్కఁ డిందున్నవా ♦ రెవ్వరైన నందఱైనను నన్ను మా ♦ హ్నిండురేని
మిపుల హఠ్నించి ప్రళయభై ♦ రప్తనిమాడ్కి సర్వసంహార మొనరింతు ♦ యీమఱిన్.” 63
- మ॥ అని మీసంబునఁ జేయిమోపుచును గఁగ ర్యావేశముఁ జూపు సూ
క్తుని వీఁకించి ప్రతాపసింహుడు కడఁకఁ గ్రుద్ధాత్ముడై “నెఱికిఁ
గనులెక్కఁజూచి నీకు; నిప్పుడె భవ ♦ ద్రర్వాధర్తఁ డితు ర
మృత్”నునంతఁ హరభట్టు వారలను డా ♦ య్ బోయి దీనాస్యుడై. 64
- ఉ॥ “నాయనలార! సూర్యకుల ♦ నాశకరమ్మగు ఘోరకృత్యముఁ
జేయఁగ నుంటిరేల? పగ ♦ చే రిపులఁ సమయింపవచ్చుగా
కీయెడ నన్నదమ్మ లిటు ♦ లీసును రోసము నూని పోరు ట
న్యాయమటాచుఁ బూజ్యులన ♦ రా! వివరా! రణధర్మపథతుల.” 65
- మ॥ ఒకకాడఁ జనియించు రెండుపువ్వుల ♦ క్లిష్టాపిది మీరెప్పుఁ గూ
ర్వికినికె బేర్చికి దాపులై మెలఁగినఁ ♦ మిన్నంది మాబొంగిట్ల మూ
ఱక హ్నింతుము కాని యుద్ధము లొన ♦ ర్క బూనిన మానసం
బకటా! న్రయ్యలై న్రయ్యలై చనదె క ♦ ట్ట! చూచి యెట్లోర్తునో! 66
- చ॥ అదియును నాశ్రితుండగుట ♦ నందఱు మెచ్చఁగ నిచ్చకంబులన్
వదరె నితండటంచుఁ దలఁ ♦ పకవల దింటిపురోహితుండ న
భ్యవయమె మీయెడఁ దలఁచు ♦ చుడుట క్రొత్తయుఁగాదు క్షేమసం
కడఁ బరికింప నాకుఁ గడు ♦ భాధ్యత యుడు తెఱుగు లోకమున్. 67

చ॥ తరములకొద్ది మిమ్ము వసు ♦ ధాపతులంచని మేము మమ్ముల
గురువులటంచు మీరలును ♦ గొల్చి పరస్పరభేదలేశముల్
పొరయఁగనీక కాలమును ♦ బుచ్చితి మట్టులుగాన మిమ్ముల
దరిము విపత్తు లేశమయి ♦ నఁ మఱి మేరువుగాఁ గనంబడున్.

68

ఉ॥ మందియుఁ జెడ్డయుఁ దెలుపు ♦ మాన్యులు లేరు గళించెఁ దండ్రి ప్రా
పంచక పద్ధతుల్ తెలియు ♦ ప్రాయముగా దిశ రాజ్య మెంతో భా
రాందితమా; రిపుల్ బలియు; ♦ రాహవ మర్హము గాదు; మిమ్ముఁ బ్రా
ధ్నించెదఁ దద్రులార! విన ♦ రే! గురువాశ్శ్యము మీఱరాదనన్.

69

మ॥ పల దాత్మక్షయకారకంబయిన యీ ♦ వ్యాపార మిందుఁడియున్
దొలఁగఁబొం డిది సోదరత్వమునకున్ ♦ దూరంబు; నాయానయున్
గలదం చాడిన నవ్వీ సూక్తుడు “నమ ♦ స్కారంబు నై కొంచు న
వ్వలకున్ బొం డిశ నడ్డువచ్చి కలిగిం ♦ పఁబోకుఁ డాలస్యమున్.

70

గీ॥ అవజయమొ లేక జయమొ యి ♦ స్థందగోరి చాపు బ్రదుకుల నున్నాము ♦ మీవదించు
చప్పనగు మాట లూఁకొట్ట ♦ మొప్పుబోవ మేమిటికి గవ్వపడఁగ నిం ♦ కేల వగవ! 71

మ॥ తనదా శక్తికి మీఱు కార్యములకున్ ♦ దారొగ్గన్నచో ముప్పు వ
చ్చును మాయిర్పరలోన నొక్కఁడు రణ ♦ ఊఁకి మృతిగన్న మీ
రును రావచ్చును సేద్యవచ్చు మఱిఁ బా ♦ రోహిత్యమున్ జేయవ
చ్చును లభిన్ గొనవచ్చు నిష్ఠా చనవ ♦ చ్చున్ దాటి దూరమ్ముగన్.”

72

క॥ అనిన హరభట్టు నిలువెల్లను నీరయి యడుగు నవ్వ ♦ లన్ వైచి ప్రతా
పుని వంకను దీనముగాఁ దనదృష్టులు వఱిపె నాన్ గ ♦ తాపుడుంతన్.

73

క॥ “గురుడనక దై వమన కెవ్వరినైన నను దెగడు వీని ♦ పై సభిమాన
స్ఫురణము మాను మెఱుంగవె యరసికులన్ బలుకరింప ♦ నగు ముప్పునుచున్.

74

క॥ మలినమును జలముకై వడి నిలనలమిశ పాపసమితి ♦ నింకించు రణా
బు లవశ్యము కరణీయంబులు నృపవంశమునఁ బుట్టు ♦ పురుషులకెల్లన్.

75

క॥ ఏవేళ కేదివచ్చునో యేవెరవునఁ బరిణమించు ♦ నెవరెఱుంగఁగలా
రీవేళ మమ్ముఁ గూరిచి భావమునను నొవ్వక”నుచుఁ ♦ బలుకుచు వెడలన్.

76

మ॥ “కమలాప్తాన్వయ మీదినం బయశః ♦ కాలుష్యమున్ బొంది పూ
ర్ణముగాఁగఁ జెడనున్న దీప్రళయమున్ ♦ దప్పింపఁగా నిష్ఠా మా

- గ్గ మొకండున్నదె; తెప్పపాటదను మీ ధర్మబోయినా ఏరి దే
హములు జేరికి జిక్కునే యకట! ప్రయ్యల్ ప్రయ్యలై రాలవే." 77
- మ॥ అని యందుండిన వారలాదలును దూఁ ఖావేశే వైస్యంబుల
గని శోషిల్ల బ్రతాపనూక్తులు నిజో ధర్మసార్థ భద్రంబుల
గొని వేగముగఁ ద్రిప్ప చొంఛారుల ను ధర్మసూచముజేయ ముం
దున కొక్కుమ్మడి దూఁకి శేమనఁగనుం డుక మీఁది కార్యంబులు. 78
- చ॥ మెలుపు తటాలునా మెలుయు మెల్లన నావారభట్ట తక్షణ
స్ఫురిత మనోవికాసమున భూరి కృపాణము నెత్తి వక్షము
బరియలుగాఁగఁ జీల్చుకొని వారల మధ్యను నేల వ్రాలుచు
బారిపారి బాణముల్ విడిచె ముక్కున నోరను నెత్తు రొక్కఁగఁ. 79
- + మ॥ తనసేవిచు నృపాలనందనులు కృ ధత్వంబుమై నొండురు
దననేత్రముల మ్రోల మార్కొనుచు నం తుబొందఁ జూడఁ సహిం
పని పుణ్యాత్ముడు నాటి కష్టదశఁ దీ ధర్మబూని యాత్మావృణా
బు నొనర్చె హరభట్ట త్యాగినిధియై ముగ్ధోకముల్ మెచ్చఁగఁ. 80
- మ॥ ననధిధాన్యనగభీర ఘోషము రహిం పఁ బ్రక్కఁకుక వచ్చి సూ
క్తుని పీడించి ప్రతాపుడు "నిరుం గనుం గొన్న గడఁ బాపముల్
జనియియియ గలుగంగరాని యిడుముల్ సందెల్ల ధీరాభిబో
లిన సూర్యాన్వయమొదె నీకతన మా లిస్యంబు లీనాటికి. 81
- ఉ॥ ఒత్తడిచేసి కోరకుము యుద్ధము వద్దని కృష్ణపిహుడు
నెత్తిన నోరుపెట్టుకొని సీకు నచించె; వినంగ నైతి న
య్యుత్తము బోధమించుకయ; నూటక ప్రేలితి నేడు నీతల
గ్రొత్తలు పుట్టె; మిట్టిపడి కొంకరుం జేటును దెచ్చి సెంతయు. 82

+ As they (Pratap and Sookta) took their ground and agreed to charge together, the purohit (family priest) rushed between the combatants and implored them not to ruin the house. His appeal however being vain, there was but one way being left to prevent the unnatural strife, the priest drew his dagger and plunging it in his breast, fell a lifeless corpse between the combatants. Appalled at the horrid deed "the blood of the priest on their head" they desisted from their infuriated aim. Pratap waving his hand commanded Sookta to quit his dominions who, bowing, retired and carried his resentments to Akbar.

"Annals of Mewar."

మ॥ సమరంబుఁ బొనరింపనుండఁగ వసి ధి ప్తప్రాభవాధ్యుండు పు
ణ్యమయుం డీహరభట్టు తా నుదయసిం ధి హత్కూతలధీశు చం
దమునఁ వంద్యుండు ముందు దూఁకి మనమ ధి ధ్యంబుచునఁ ప్రాలి జీ
వము లర్పించి త్యజించె దేహముఁ దృణ ధి ప్రాయంబుగా నెంచుచుఁ.

83

చ॥ ఇతఁడును వేదరాశి శత ధి వృద్ధ, కుమారులభంగి నిన్ను, నఁ
సతతము వెంచె; నిట్టి సుగు ధి ణవ్రతుండు బలియయ్యె నీడు మూ
ర్ఖతవలనఁ; గనుంగొనుము ధి కాలువ గట్టుచు నవ్యుహత్కూ ర
క్తతతులు పాఱజొచ్చె నెటు ధి కన్గొని యోర్చెద నిట్టిదృశ్యముఁ.

84

మ॥ పలుకప్తమ్ములఁ గూడు నీర్లు గొనకీ ధి బ్రహ్మాండ మున్నంతకుఁ
దలక్రిందఁ దపంబు చేసిన గురు ధి ధ్వంసాఘపుంజంబులుఁ
దలఁగఁ బాటునె? తన్మహాలక్ష్మిఁ ధి దర్శించి నిన్నుఁ ననుఁ
గులముఁ దేశముఁ గాల్పవే? యెటుల నా ధి కుఁ దప్పు నిష్పాపముల్.

85

చ॥ గురురుధిరంబు దాఁటఁగను ధి గూడదు కావున నిష్ఠ సంగర
స్ఫురణము మానుటఁ బ్రదికి ధి పోతివి; నీవిదె నాదు రాజ్యముఁ
ద్వరగఁ ద్యజించి యిష్టమగు ధి తావునకుఁ జను మాలసించినఁ
శిరము నిమేషమాత్ర ధి ధి ణిబడు” నంచు వచింప సూక్తుండుఁ.

86

మ॥ “హరభట్టారకమూర్తి పుణ్యతముఁ డ ధి య్యాచార్యుఁ డిట్లాటకుఁ
నెరియుఁ నామది; కాన నేడు రణముఁ ధి నేగోర; భీతిల్లి నే
నరుగఁ బూనితినంచు నెంచకుము నీ ధి యాధ్యత్యబాహుబల
స్ఫురణఁ వమ్మెనరింపకుండినను నే ధి సూక్తుండనే కాదుపో.

87

చ॥ ఇరువుర నెవ్వరో యొకరుఁ ధి డీజగతిఁ విడువంతకుఁ బర
స్పర ముఖదర్శనంబు కొన ధి సాగక యుండెనుఁగాత ఘోరసం
గరములదప్పు; బ్రాణమును ధి గాఢి మెలగుమటఁచు బల్కి తా
నరిగెను ఢిల్లిత్రోవకుఁ గు ధి లాంతకు లాదలు పోవు తావుకుఁ.

88

మ॥ “సమయఃజేసి కృతాఘపుంజములఁ బ ధి శ్వాత్మాపదీప్రాగ్ని, శు
ద్ధమతిఁ వచ్చినఁ జోటులేదనదు వా ధి త్సల్యంబువారాశి కొ
పము జన్మింపని దొడ్డతల్లి మనమే ధి వాక్యైత దాక్షిణ్యహ
స్తము వైగప్పు శతాపరాధికయినఁ ధి సద్భక్తిఁ బ్రార్థించినఁ.”

89

మ॥ అని తానిటికి వెళ్ళి యయ్యుదయసిం ♦ హస్తామిక్కి బోలె న
య్యనఘాచార్యున కంత్యసత్త్రియలు చే ♦ యజుబంది యాత్మోపశాం
తిని బెంప జపహోమదానములు సం ♦ ధింప మొదల్ పెట్టి య
జ్జననాథాగ్రణి యిచ్చె దత్తుతునకు ♦ సారాగ్రహారంబులన్. 90

గీ॥ హరగురుం డనంతత్యాగ ♦ మాచరించి నట్టియెడ నొక్క సుత్రంబు ♦ గట్టెబనిచె
శాశ్వతాన్నదానంబును ♦ జరుపదలంచి దుర్మరణదోష మతనిని ♦ దొరయకుండ. 91

క॥ ఆముటునాడు కిరాత గ్రామణి సామంతస్వపులు ♦ గావలియరు మహా
భూమిశక్తులడు ప్రతాపస్వామికడకు వచ్చి రతని ♦ సందర్శింపన్. 92

మ॥ పసఁజెన్నారు చిరత్నరత్నతతి శో ♦ భల్ గుల్కు-క్రొమ్మేడపై
నసమానంబగు వ్యాఘ్రచర్మమున న ♦ ధ్యాసీనుడై రాజయో
గసమాధిస్థితినున్న భూపమణియు ♦ గన్నెత్తి వీక్షించి చె
త సమాసీనులు గండటంచు గనుస ♦ న్న జేసి యత్యావృత్తి. 93

సీ॥ “తనదేశలక్ష్మి సం ♦ తతభోగభాగ్యవైభవములఁ దులఁదూఁగ ♦ వలయుననుచుఁ
దనప్రజ లీతిబా ♦ ధలులేక బహువిధైశ్వర్యంబులు వహింప ♦ వలయుననుచుఁ
దనయిల్లు పూర్వాగ ♦ తప్రతిష్ఠాభరణంబుల స్ఫుర్చింపదొంగ ♦ వలయుననుచుఁ
దనపేరు పరులని ♦ దల కాస్పదగబీక స్వచ్ఛమై యెపుమండ ♦ వలయుననుచు
గీ॥ వసుధపై జన్మమెత్తిన ♦ ప్రతిమనుజుఁడు జీవితమునిండ యత్నంబు ♦ చేయుటాప్సఁ
గాని మనదేశమందభా ♦ గ్యముఁజేసి యదియుఁ దలపోయ నుగ్ధటం ♦ బై రహించె. 94

మ॥ కనుఁదామధ్యధరాసముద్రముమొదల్ ♦ కాబూలుపర్యంత మొ
ప్పిన విస్తారసమస్తదేశముల వ్యా ♦ త్రిగన్న తొరుక్కుఁభూ
పనికాయాబులు పూర్వ మేడవశతా ♦ బ్దాబాదిగా భారతా
వని కేశేరదొడంగ నాహనకభా ♦ ప్రత్యర్థినుర్వారమై. 95

క॥ ఏఁతలు వారు లక్షలుఁ గోటలుఁగా నై న్యకులను ♦ గొనివచ్చు మహా
ధాటికి భారతదేశము బీటలువారి న విధంబు ♦ వెఱపొనఁగూర్చున్. 96

సీ॥ ఆఖారాని నిష్ప ♦ హా నాన్యనిష్ఠాన మాబెలూచిస్థాన ♦ మాయీరాను
టర్కి యిరాకు బా ♦ గ్గాడు మెసపొటోమియా శిరియా సీమ ♦ లందునుండి
వాలుగలుగువాడు ♦ భటుఁడును నెమలిని గనువాడు వేటకాఁ ♦ డనెమకరణి
వసుధ యీనినయిల్లు ♦ పర తెంచి నై న్యముల్ భరతఖండంబు డీ ♦ ల్పడఁగఁజేసె

గీ॥ నందనోద్యానమట్టలుం డుగఁదగిన భూమి పారతంత్ర్యమహాభి డమునిగి, కఱపు
వ్యాధు లీతిబాధలు గల్గి డబలముతటిగె మనభరతఖండపాప మే డమని వచింతు. 97

సీ॥ కోటిసూర్యప్రభాం డకుండు పృథ్వీసార్యభౌముఁ డీయవనుల డబారి మడిసె
సర్వజ్ఞతుల్యుఁడా డసమరసింహస్యపుండు తురకలతోఁబోరి తోఱఁగెఁ దనువు
సమవ ర్తిమూర్తి దు డర్థమశౌర్యుఁడా హమీ రాయువున్నంత కా డహవమొనర్చెఁ
గుంభుండు రాజది డకుంభి తదర్థమై తనజీవితమునెల్ల డధారపోసె

గీ॥ నింక సంగ్రామసింహ భూ డమీశ్వరాదు లప్రతీపప్రతాపులు డయవనసీన
నాపిమెండ్లాడ్డి దేహంబు డప్రాణములునుగోరువెట్టి స్వాతంత్ర్యంబుఁ డగొలిచిరపుడు. 98

మ॥ ఒకనాఁడా యొకమాసమా మఱియుఁడా డనొక్కబ్రహ్మ వేయియేం
డ్లకుఁ బైనయ్యె మహమ్మదీయసుభతుల్ డలక్షోపలక్షల్ లయాం
తకులై పైఁబడసాగి; యెంత జనబృం డదంబున్న మేనాడమా
తకునై న్దలమున్నులై బ్రదు కసా డధ్యుబాయఁ దోఁపిచదే! 99

శా॥ ఒడ్డారించుచు పైనెన్నముల్ గొని యలా డయున్దీను చిహ్నారుపై
నొడ్డొ ముట్టడి; వానిధాటికి జగం డబూటాడె; వాఁడెంతఁగా
జెడ్డల్ చేసెనొ దేవుఁడేయెఱుగు; ని డసీ! ధర్మమో సత్యమో
యడ్డంబుండునె నాస్తికాధముల దు డర్వాహరముల్ మాన్పఁగఁ. 100

మ॥ అరుదెంచె బహదూరుశాహీ బహుపై డన్యానీకముఁ గొంచుఁ జి
త్తురుపైనఁ బ్రళయాగ్నిఁబోలె వతఁడు డన్యోతిచి దుర్గంబు రూ
పఱ నన్నొత్తములఁ నిగుచ్చుచు స్వరూ డపథ్యోసముఁ జేసె; వీ
రరసాంభోనిధు లెదఱతో మడిసి రా డరా! నాఁడీ యుద్ధంబునఁ. 101

గీ॥ ఆలలాటాక్షుమూర్తు లో డయనఁదగు హరకులజు లైదునాదలమాది డకొలుచుచుండ
దుర్జయుఁడు మాపితామహి డతోడఁబట్టు రణము సాగించి యుద్ధనఁ రావు మడిసె. 102

సీ॥ నాదు ముత్రాంత చం డడన్మపాలు సుఖేతివాడు దుర్ధారాపు డప్రళయభైర
వారావుఁడై వైరు డలడలిపాఱఁగఁ బోరి పడియెఁ జోండానద డస్వయులఁగూడి
యాపై నవచ్చి మా డయవ్వ జవాహిరిబాయి గాయంబులు డవేయుఁగాఁగ
మహిషాసు రేశ్వర డమర్దనివలె రేఁగి విమతుల నోర్చి పో, ణములు విడిచె

ఆ॥ బదియుమూఁడు వేలు డపడతులు గొలునఁగల్గవతియును నాదు డనాయనమ్మ
రోహితాశ్వుశిఖల డజోహరు గావించె నిట్టి వీరమూర్తు డలెందుఁ గలరు! 103

- సీ॥ కడకు మూడవమాటు ♦ గా నక్క చేతెంచె నంతములేని పై ♦ న్యములగొనుచు
వీరులందఱుగూడి ♦ విశ్వపూజ్యులైన చిత్తూరుకోట ర ♦ షీంపవచ్చి
రలపరంగుల పిరం ♦ గుల్మోల దుగ్గంబు గాజవిధాన వ్ర ♦ క్కలయి కూలె
మేవాడ వీరల ♦ ష్ట్రసజ్జమకుటమల్ జయమల్లముఖవీర ♦ సమితి మ్రగ్గె
గీ॥ గనుదెఱచి కాపురని కూయ ♦ గాఁ దెలియని శిశువులాదిగ జగదేక ♦ జేత్తుకొర్య
పరులవల కందఱను బట్టి ♦ నఱకె నక్కరెటులు చిత్తూరురమ తల ♦ యెత్తిబడుకు. 104
- గీ॥ ఆచతుశ్చాల లాభన ♦ నాంగణమ్ము లాజయ స్తంభతతులు దే ♦ వాలయమ్ము
లూచమ్ముగఁ జెడియెఁ జి ♦ త్తూరుపురము కాడుగామాటి పాండవ ♦ బీడు దేలె. 105
- సీ॥ తలపైన గొమ్మున్న ♦ ధైర్యమేరువులు ఝాలావనిగ్రుల సేన ♦ లడఁగిపోయె
నహిరాజు కోటల ♦ వైనఁ బట్టి పెకల్చు చోహణబలములు ♦ చొప్పుదప్పె
బాతాళ మఱచేతఁ ♦ బగిలించు ప్రమర లేనలన స్రుక్తిరొ నుంత ♦ తెలియరాదు
గగనధాత్రుల సేక ♦ ముగఁజేయఁజాలిన రాతోడులంబు పే ♦ ర్మఱుననయ్యె
గీ॥ నల చతుర్థలోకముల్ ♦ గలిసెనేని సమయఁజేయు చోడావతుల్ ♦ సన్నగిరి
నలుగు రెదిరించినను దాకి ♦ నిలువరించు పోడిమికిఁ దప్పి మేవాడ ♦ వాడు దేలె. 106
- ఉ॥ వైరులు మాసమాసమును ♦ బైరులఁ గోసెడు నట్లు వీరులఁ
నూఱులు వేలు గోయఁగ ను ♦ నోజ్జ సువర్ణ శలాకలట్లు లా
గారశిఖాచయంబులను ♦ గాలుచు వేలకు వేలు స్త్రీలు జో
హారులు చేయ; దేశ మక ♦ టా! జనసూన్యము గాక నిల్చునే? 107
- సీ॥ తనదు కండలును ర ♦ క్రము క్రుమ్మరించి మేవాణ్మాత వీరసా ♦ భాగ్యలక్ష్మి
యొకవేయియెట్లగా ♦ నోరై నోర్చుచునుండ శాత్రవతతిపోటు ♦ సడలదయ్యె
దఱ్ఱాతములకు నా ♦ తల్లి శరీరమ్ము కుమ్మెలు పోవుచుఁ ♦ గుప్ప పట్టె
నుపచారశతముల ♦ నొల్లపెట్టెను చిక్కి చిద్రుపలై శల్యాన ♦ శిష్టమయ్యె
గీ॥ నమ్మహామాత గతి తలఁ ♦ పైనయప్పు డొడ్డలు పరవశమై రక్త ♦ ముడుకు లెత్తు
గడపు చుమ్మలుచుట్టు నే ♦ కరణి నామె దేర్చునని రేయుఁబవలు చి ♦ తించుచుదు. 108
- మ॥ తన లోకావన కచ్యహస్వయము పా ♦ తాళంబునఁ గ్రుంగ నం
దన నయ్యక్కరుకిచ్చి బాంధవము తొ ♦ ల్గ జేసి తత్పుత్రు నా
తని కర్పించెను మానసింహు, భగవాన్ ♦ దాసుండు తొట్టొల్ల; నే
మని న్నన్మాత్రమ ధర్మ పద్ధతి తిరం ♦ బై నిల్చు లోకమ్మునఁ.

- × సీ॥ తనయంతరాజు లేఁ డనిపించి విస్తారభూమి మార్యా రేలు ♦ భూపమూలి
యుదయసిం గక్బరు ♦ నదురేగి తోడైచ్చి తనరాజ్యలక్ష్మి స్వా ♦ తంత్ర్యలక్ష్మి
నొసఁగుచు సోదరి ♦ యోధబాయి నొసంగి యేకసహస్రహా ♦ యేగుడయ్య
ననుజని జంద్రసే ♦ నుని నిజాల్మజు శూరసింహు ఢిల్లీని సేవ ♦ చేయఁబనిచె
గీ॥ బనులుగా నక్బ రొకకొన్ని ♦ పల్లెలియ్య నతని సామంతుడగుచు రా ♦ జ్యంబొనర్చు
ధీరుడవఁ డధీరుడవండు ♦ వీరన్యపులె సిగ్గుచెడి తగ్గుకూటి కా ♦ సిందినపుడు. 110
- మ॥ బికనీశ్వరుఁడు జనల్ మియరు పృ ♦ ధీనాథుఁడు వారి క
న్యకలకా ఢిల్లీకి గాన్క-గాఁబనిచి సే ♦ నాధీశ సామంతులై
సుకముఁ గోరుచు నక్బరుఁ గొలువఁగాఁ ♦ జొస్తేచి రిల్లందఱో
యకటా! సోదరభూపతుల్ చెడిరి హే ♦ యులైన దాస్యమ్మునకా. 111
- మ॥ వడికించె సచరాచరావనిఁ బ్రతా ♦ పస్పూర్తిఁ జిత్తురుము
ట్టిడియ న్డన్డనరావు; శూరధనుఁ డి ♦ ప్తశ్రేష్ఠుఁ డమ్మాన్య పు
త్రుఁడు మాతండ్రికి మేనమామకొడు కెం ♦ తో కూర్చువాడయ్య నకా
విడి ఢిల్లీశ్వరుఁ జేరె! నీకథలు వి ♦ నింపంగ సిగ్గయ్యడికా. 112
- మ॥ దురదృష్టంబదియెల్ల నాపయిన గం ♦ తుల్ వైతైఁ గాడేని సా
గరుఁ డప్పద్మహితాస్వయం బపయశః ♦ కాలుష్య మొందంగ న
క్బరు పాదాబ్జముఁగొల్ప నేలచను హృ ♦ ద్భూధుల్ హితుల్ సోదరుల్
పరునికా జేరిరి ముదభాగ్యమున కె ♦ భూగిక వగకా గాంతునో. 113

× Raja Udai Singh of Marwar, surnamed the fat, chief of the Rahtores held but the munsub of one thousand, while a scion of this house Raj Singh of Bikanir had four thousand. The independent princes of Chanderi kerowli Duttea with the tributary feudatories of the larger principalities and members of the Shekavati Federation were enrolled on the other grades from four to seven hundred. In short it became general and what originated in force or pursuation was soon coveted from interested motives and as nearly all the states submitted in time to give queens, to the empire, few were left to stigmatize this dereliction from Hindu principle.

Akbar thus gained a double victory, securing the good opinion as well as the sword of these princes in his aid. A judicious perseverance would have rendered the throne of Timoor immovable, had not the tolerant principles and beneficence of Akber Jahangir and Shah Jahan been lost sight of by the bigotted and blood-thirsty Awrangzeb.

"Annals of Mewar."

మ॥ అకటా! సూక్తుఁ డకారణంబుగ నెక య్యంబెంచి వాడాడి ఫి
ల్లికి వేంచేసెను నిన్ను; శత్రుజనపా ధిక్ దున్ని తూటాడు సిం
హాశిరోంబులు తమ్ములిట్లగుటకై యస్మన్మనంబెట్టి బా
ధకు లోనయ్యెనొ దేవుడే యెఱుంగు నిద్ర గాన రేయంతయుఁ.

114

సీ॥ సువిశాలదుర్నిరీ యవికాస మకృరాస్థానరంగప్రభా తతికి బ్రమసి
యాశ్రయించినవారి యాసలన్నియుఁ దీర్చు నతని వింతగు వదా న్యతఁ దలంచి
తమవేరు జగమునం తకుఁ బెద్దరారాజు వేరుతో జతగూడు పెంపు నెంచి
కనకసాధాగ్రభా గములందుఁ దెరలలో విహరించు తురక బిఁ బ్బీల వలచి

గీ॥ సేతుశీతనగాంతర సీమఁ గలుగు మనుజుపతులెల్ల మతిచెడి కనులు తిరిగి
విడని పేరాన నక్కరు విజయరథము కాడి మోసిరి స్వాతంత్ర్య ఘనత మఱచి.

115

మ॥ కనుసన్న గనఁగొల్పు భూపతులు మో గల్గెనేని గుఱ్ఱాలు గా
యను వేంచేసి రనేకదుగ్గవితతుల్ హారావరీషర్వతా
వనిదక్కఁ రిపుచేతఁజిక్కె జముపుల్ నమ్మయ్యె; భాండారముల్
ధనశూన్యంబు లిక్కెల్లు నిల్వనగు స్వా తంత్ర్యంబు మేవాడకుఁ.

116

సీ॥ స్థానమా! విశ్వవి శ్వోభరాదేవికి న్నజభూషణము మే వాడసీమ
యన్యయమా! జగ దారాధ్యవశదిశా వ్యాప్త కీర్తియుతాబు భానుకులము
పూర్వలా! లోకైక పూజ్య లిక్ష్వాకు హరిశ్చంద్ర మాంధాతృ నృపతిమణులు
ప్రజలా! జగజ్జైత్ర పరిపూర్ణ విక్రమ ప్రాభవోద్ధాము లా రాజపుత్రు

గీ॥ లాత్మలో త్రాత్రగుణ మణు పంతయైనఁ గలుగువాడెవఁ డుంక గా జులు ధరించి
చల్లఁగా నిటఁగూర్చుండ సాహసించుఁ దనదు సర్వస్వ మర్పింపఁ దలంచుఁగాని.

117

సీ॥ త్రాగోళమును ముంచు గా ధాంధతమసంబుఁ గరదివ్వెతో నార్పఁ గడఁగునట్లు
లత్యగాధము సాగ రానంతజలముల కేతమ్ము వేయ నూ హించునట్లు
వసుధ బొగ్గుగఁగాల్పు ప్రళయోగ్నిహోగ్రంబుఁ గన్నీటిచే నార్ప మన్నయట్లు
శురుకాలమున గేగు సప్తమారుతధాటి, తేటి రెక్కల నాడఁ దివురునట్లు

గీ॥ లని జగము నన్ను బదిహస మూచుఁగాక యెక్కటిని నిల్చి బలమెల్ల నెదురువెట్టి
విధికి మాతోడ్డి స్వాతంత్ర్య విజయలక్ష్మి యడుగులకు నిత్తుఁ గల్యాణ హారతులను.

గీ॥ ఎట్టి బ్రహ్మప్రయత్నంబు నేనిఁజేసి యుదయపురలక్ష్మికిఁ గిరిట ముతుఁ దలను
గాక దైవోపమాతుడనై కడిమిచెడిన రక్తతతిఁ గూర్చు రతనాల రావిరేక.

119

శా॥ నా కొక్కించుకయైనఁ గట్టి మెదురై ♦ నఁ మేరువుగఁగఁ జే
కాకుఁజెందు మృదుస్వభావులరు మీ ♦ యాశీస్సు శ్రీరామర
తొకల్పంబగు; ధర్మసూక్ష్మముల నీ ♦ సందిగ్ధకాలమ్మునఁ
నాకుఁ జెప్పి కృతార్థుఁడేసి కడుఁ బు ♦ ణ్యంబొందఁ బ్రార్థించెడఁ.” 120

క॥ అని మెడికొండ సింహాసనమున శివుఁబోలె శాంతి ♦ సదనంబగు స్వా
మినిగని భక్త్యావేశంబునను సలుఁబ్రామహీశ ♦ పుంగవుఁ డంతఁ. 121

మ॥ “ఇవియుఁ నీరసాభివీచికలు గా ♦ నీ మాటలుఁ గావు; హైం
దవమందెందును సత్యధర్మములు సం ♦ స్థాపింప మేవాడభా
గ్యవిశేషంబునఁ బుట్టువుఁగనిన సా ♦ త్రాద్విశ్వనాథుండవౌ
దువు; మర్త్యుండవు గావు; నిన్గొలుచు లెం ♦ తో మాకు శ్రేయంబగుఁ.

మ॥ తెలియుఁ దేశము నాదు స్వామిపదభ ♦ క్తిపైర్వలీలఁ; చతు 122

+ ర్జలరాశిప్రవృత్తావసీతల మహా ♦ సామ్రాజ్య మర్పింప దా
పలికాల్క దగులాగ నొల్లను; భవ ♦ త్పదాబ్జముల్ భక్తిమైఁ
దలపై నఁ ధరియించి నామనుగడఁ ♦ ధన్యంబు గావించెడఁ. 123

గీ॥ నాదు భటకోటి ధనము ప్రా ♦ ణంబు సుతులు నాదురాజ్యంబె నీదని ♦ నమ్మకొలుతుఁ
దండ్రి! నీదుస్వాతంత్ర్య ♦ ధంబు మోయఁ గుడిబుజం బప్పుగించుట ♦ గొప్పయగు నె! 124

మ॥ తమగజ్జారవఘాటి నెల్లడల గో ♦ త్రక్షాధరశ్రేణి ఖం
డములై త్రెళ్లఁగఁజేయు దోర్బలులు చోం ♦ డానన్యహావీరసిం
హములఁ దోడ్పొనివచ్చి నిల్పెద, విప ♦ షాఁగ్రాముల్ గాల్చి భ
స్మముగావించు సమగ్రవిక్రమకళా ♦ సంరంభపాఠితఁ. 125

మ॥ పదివేలేళ్లయంత దాగ్ధ్యమున మ ♦ ద్భావంబు నీపాదముల్
గదియుఁ నిక్కము దేవదానవులు లా ♦ గ్గఁజూచినఁ సుంతయుఁ
గదలఁబో దనిలోన శత్రులను మ్ర ♦ గ్గఁజేతుఁ గాదేని నీ
పదపద్మంబుల మ్రోల వ్రాలి విడుతుఁ ♦ బ్రాణంబులో యాశ్వరా! 126

+ It is a rare thing for a Rajput to betray his Thacoor. Fidelity to the obier, 'Swami Dharma', is the climax of all virtues. The Rajput is taught from his infancy in the song of the bard to regard it as the source of honor here and of happiness hereafter. .

మ॥ తనువుల్ నశ్వరముల్; విశుభ్రయశముఁ ♦ ధర్మంబు సుస్థాయియై
తనరారుఁ; వెనుకంజవేయకు; పవి ♦ త్రులైన దీకార్య మే
యనుమానంబును లేదు; వేగమె రణ ♦ ప్రారంభముఁ జేయుమీ
నిను సేవించెదఁ నీకుముందు రిపుకం ♦ క్షిజించి చెండాడెదఁ.” 127

గీ॥ అనుచుఁ గేల్గొడ్చి విరమించునతనిమాట నందుకొని భానుసింహుఁ “ఛోయధిప! మాకు
స్వామిభక్తియై రక్తరూ ♦ పమునఁ బాటు నిన్ననుసరింప కేరితి ♦ నిలువఁగలము. 128

సీ॥ స్వామి! స్వాతంత్ర్యప్ర ♦ భామనోజ్ఞంబు సేవదనమ్ము భువనసే ♦ వ్యమ్ముగాదె
యకలమస్వామిభ ♦ క్షికిని మాచిన్నిరాప్తమ్ములు పూర్వకా ♦ లమ్మునుండి
సూతికాగృహముల ♦ శోభఁ జెన్నారు నిదుకుఁ దోడుగా నీమ ♦ నోజ్ఞ నామ
సంస్కరణంబు దు ♦ సాధ దుర్భేద దుర్గముగాఁగ మమ్ము ర ♦ ఊముచేయుఁ

గీ॥ గంతమునఁ బ్రాణవాయువుల్ ♦ గలుగుదాఁక ముందునకెకాని వెనుకవై ♦ పునకుఁ జూడ
మరుల కలవాలములు పూల ♦ సరములన్ని కంతములు కౌఁగిలించిన ♦ కాలమందు. 129

చ॥ ముకుసలివైన మోగలు చ ♦ మూవిసరంబు ముఖంబు భూస్థలిఁ
గదియుచుఁ జీల్చు నాగఁజిన ♦ గఁ బగిలించుచు రెండుపాయలై
చెడరఁగఁజేతు; బాణములు ♦ చిచ్చటపిస్టులువోలె వైతుఁ గ
ల్గదు లవమేనియుఁ బిఱికి ♦ కండ మదీయశరీరమందునఁ. 130

ఉ॥ క్రూరతురుష్కసంతతుల ♦ కుఁ మఱి నీకు ఘటిల్లు నామహా
భారతయుద్ధరంగమున ♦ ఫల్గునతుల్యుడవౌచు నీపు చె
న్నారఁగ సేపదాబులు హృ ♦ దబ్బితలాబున నిల్చి మత్స్యధా
త్రీరమణుడొకోయన న ♦ రిప్రతీతి గడతేర్చు నాజిల్. 131

మ॥ దివియుఁ భూమియు నొక్కఁడై పడిన నా ♦ దేహంబునఁ బ్రాణవా
యపు లున్నంతకుఁ గన్నులెత్తి యహితూ ♦ షాకొందు నిఁజూడఁగా
ననకాశంబు నొసంగఁబోవ; పముద ♦ గ్రాహింప మేపార న
య్యచనాంభోనిధిఁ ద్రచ్చినై చెద జగం ♦ బానందముఁ బొందఁగఁ. 132

క॥ వినిపింపనేల పెక్కులు నినుమ్రొక్కి వచ్చింపవాడ ♦ నీప్రాణము వె
నఁను మాప్రాణంబులు ము”ందనిన మనస్సింహుడప్పు ♦ డందలు వినఁగఁ. 133

క॥ “ఝాలానృపతులు శౌర్యోత్తాలులు పరిపంథి గహన ♦ దహన జ్వలన
జ్వాలాభు లనెడు క్షీరిని నేలఁగలుప సాహసింతు ♦ నే? సీమ్రొలఁ. 134

- సీ॥ శూరులౌ గ్వాలియర్ ♦ సో నెగుట్టేశ్వరుల్ ద్రుపద మాత్యుక్షితి ♦ ద్రులునుగాంగ
సకలసంగరమర్చ ♦ సర్వజ్ఞమూర్తి యీభీమచాందుడు యదు ♦ న్వామిగాంగ
శ్రీసల్లుబ్రాహ్మణ్య ♦ సింహుండు దోర్బలోద్గండసాహనుడు భీ ♦ ముండుగాంగ
దేజసింహు డమాను ♦ పాజేయ విక్రమగురుక్షిరిఘనుడు ఫ ♦ ల్లునుడుగాంగ
- గీ॥ శ్యామసిం గేను కవలమై ♦ యుండనుండ ధర్మరాజవై నిలిచి స్వా ♦ తంత్ర్యరథము
స్వర్ణజయఘట మ్రొయిచి ♦ జయముగాంచి ధర్మసంస్థాపనాచార్య ♦ తను నహింపు.
- గీ॥ దన్యుశవకోటిపై న మ ♦ దృఢులు నేను దనువులను వాల్చి, నీవు స్వా ♦ తంత్ర్యలక్ష్మి
కలవలను రత్న దేవాల ♦ యమ్మొకేర బరచగలమయ్య! కనక సో ♦ పానపంక్తి. 136
- మ॥ పనుల్లెగ్గ సమకూరె మీవినయసే ♦ వల్ తృప్తి సంధించె స్వ
స్వనివాసంబుల కేగుడంచు భవదా ♦ జ్ఞల్ వచ్చుదాకా దినం
బును భూశయ్యయు నేకభుక్తము వ్రతం ♦ బుబూని వహ్ని జోరుం
డనినా దక్షకుం బట్టుడన్న వెనుదీ ♦ యబోము రాజేశ్వరా!” 137
- క॥ అని వచియించిన నుగ్గాశనితుల్యుడు శ్యామసింగు ♦ సాద్రీశ్వరు “ఓ”
యినవంశాభరణ! నాయనుజుని మార్గమునె నేను ♦ ననునర్నితుం.
- ఉ॥ పాణము తీపుగాదు, కర ♦ వాలభుజంగికి గూరశాత్రవ
పాణసమీరమిచ్చి విజ ♦ యంబు యశంబు గడించి నిత్యక
ల్యాణము లొందుటొక్కడు; మ ♦ హాహవరంగములందు వ్రాలి ని
ర్యాణమునొందు టొక్కడు ప ♦ రాక్రమపూజ్యము రాజకోటికి. 139
- సీ॥ విశ్వంబు నగలించు ♦ వేడిపిఘలనైన బువ్వలవలె శిరం ♦ బున వహింతు
శేషాహిపతి నైన ♦ జేనెత్తి ముత్యాల హారంబువలె గంఠ ♦ మగమఁ దాల్చు
హిమవత్కుంధరశీర్ష ♦ ‘మెనరెట్టు’ నైనుండి దూకెదఁ జాతాళ ♦ లోకమునకు
నాత్మగర్వానూర్ణి ♦ సడవి మాన్గొ)యిచు మృగరాజు నశ్వమ ♦ క్లైక్కసేర్తుఁ
- గీ॥ గూరతొరుమ్మతతుల నీ ♦ మ్రోల బ్రో కసిమసంగ నేర్తు మననేర్తు ♦ గాని నిన్ను
విడువనేర్తునె? ప్రాణముల్ ♦ విడిచియైన సరుణ కేతనచ్ఛాయలఁ ♦ దిరుగనేర్తు. 140
- మ॥ మిడియెండైనను నర్ధరాత్రమయినా ♦ మిట్టైన గుండైన నె
క్కుడువాడైనను లొచ్చువాడయిన మీ ♦ కుఁ దోచిన క్లాజ్జ పె
ట్టుడు ముందుఁ మఱి వెన్నచూడకయె పి ♦ ధ్మబోలె వైరివజగ
బడఁగఁ దాకెదఁ జూడు వేయునుడులే ♦ లా! ముందుఁగార్హబుల్.

మ॥ కడప్రాణంబులు బొందివీడి చనుదాఁ ♦ కఁ నిన్ను సేమితు నె
కుండు దర్శింపితి సంగరాగణములఁ ♦ ఘోరారి సంఘంబులఁ
దొడరఁబోయెద; వీడి కందఱను గొం ♦ తులగోసి తద్రక్షముల్
మడవల్ గట్టెద దేశమంతట; యశో ♦ మందారముల్ పెంచెదఁ.” 142

క॥ అని వచియింపఁ బ్రతాపుడు తనచెంతను దైర్యపర్య ♦ తమువోలె వసిం
చిన బదనూర్ నరపతిఁ జూచిన వదనంబెత్తి తేజ ♦ సింహుండంతఁ. 143

మ॥ “అవసీభారము పొచ్చి ధర్మములు వ్య ♦ త్యస్తంబులైపోవఁ బూ
ర్వవిశాసం బలరింప నీశ్వరుడు స ♦ ర్వజ్ఞుడు మీవంటి మా
నవమూర్ఖన్యుల రూపమొంది యిల జ ♦ న్నంబెత్తు; నీదర్శనా
దివిశేషంబులు లోకమంతటికి సుం ♦ ధించుఁ మహాశ్రేయముఁ. 144

సీ॥ ఒకయెత్తు నీవు వే ♦ టొకయెత్తుగా దైవకోటి నిల్చిన నిన్న ♦ కోరుకొందు
సావి! యీసపద ♦ ద్వయ విశ్వపూజ్యులు, నడుమ తోచిన నీవు ♦ నడచునప్పు
డడుగు సోఁగిన ధూళి ♦ యణుమాత్రీ మంటిన నళలలోకముఁ గాల్పు ♦ హలహలము
చేదంతయును దగ్గి ♦ శీతమై తీయనై నిమిషమ్ములో నమృ ♦ తముగ మాటుఁ

గీ॥ ద్వత్పదము లెంత కొలిచినఁ ♦ దనివిలేదు నీయనఘనామ మొత ధ్యా ♦ నించుచున్న
విసుగు గనుపించ దొకను ♦ విడక కొలువ ధ్యానమొనరింపఁగాఁ గోర్కి ♦ యగునుగాని.

సీ॥ ధర్మసంస్థాపనా ♦ ర్థము ధాత్రి మెలఁగు దేవా! యేకలింగాప ♦ రావతార!
పదినూఱులేన్లు యా ♦ వనస్సపుల్ భరతఖండమునకుఁ గూర్పు బ ♦ న్నములు, వాని
వారింపఁగాఁ బూర్వ ♦ వీరుల త్యాగంబు, ప్రస్తుతకార్య క ♦ ర్తవ్యములను
నెఱిఁగించుచో నీదు ♦ మృదులాతిమృదుల భావం బెంతనొచ్చె దై ♦ వమ యెఱుంగు

గీ॥ వినుకొలఁది చిచ్చుదరికొన్న ♦ విధమతోచె నై న్యబల మల్పమనె కాని ♦ చాలియున్నఁ
దలను బూవాడ కీట ని ♦ న్నిలిపి నేనె రిపుల సర్వనాశన మాచ ♦ రించియుండు. 146

సీ॥ భువనపావన! నీవు ♦ పూనినకృతి జగద్వంద్య మందఱము దో ♦ డ్పడఁగఁగలము
రణమహోత్సాహంబు ♦ ర్థమైన సుముహూర్త మెంచి సూర్యధ్వజం ♦ బెత్తి నిలుపు
కలికి బంగరు చిలు ♦ గజ్జల మ్రోత మోగలులు యామృతమహిష ♦ కంఠ కాంస్య
ఘంటానినాదంబు ♦ గా విసదరు గాక, ధ్వజము చుట్టుండుము ♦ బలిసి కొలిచి

గీ॥ పులులఁ బోలిన చరణదా ♦ నులముమేము కడకు మేవాడ నొకచిన్న ♦ కత్తి పట్టు
మగసిసువుగల్గ నది రాల ♦ తెగురుగాక యమగులు నుత్తిత్రుగాక నీ ♦ విమల యశము.

సీ॥ పాగ్గవంబిత్తు రా ♦ వ్త్రమునిత్తు ధనమిత్తు రాణాను విడనాడి ♦ రమ్మటలము
 ఢిల్లీపురంబును ♦ డి దినంబు వచ్చు లేఖల నొక్కకొట్టంబు ♦ గచ్చనచ్చుఁ
 ద్యాగై కమూర్తి! ధ ♦ రాగ్గవతారా! నీముఖము నొక్కమాటు దూ ♦ రముననుండి
 కనువిందుగాఁగఁ జూ ♦ చినవాఁ డెవండైన నీచితరమార్గ ♦ మెల్ల నొప్పుఁ
 గీ॥ బ్రాణములతోడ నిన్నెడ ♦ బాయఁగలుగు వాఁడొకఁడులేడు నీమ సే ♦ వకులలోన
 జెంతఁ జంతామణిని వీడి ♦ చిల్లిగవ్వ కెగుబుజము చూప నెవ్వని ♦ మొగమువాఁచె. 148

సీ॥ హారావర్ధి భూధ ♦ రావతంసప్రాత సానుభాగము యజ్ఞ ♦ శాలగాఁగఁ
 బావనాత్మ్యండు చంద్ర ♦ భట్టారకు కవిత్వధారలు వేదమం ♦ త్రములుగాఁగ
 నల సలుంబొ కిరా ♦ తాధీశు లసమాన విక్రమక్రములు ఋ ♦ త్విజులుగాఁగ
 శార్ఙ్గసన్నిధి బల ♦ ఫౌల్యశోభితము నీపటుమహాధనువు యూ ♦ పంబుగాఁగఁ

గీ॥ బ్రబల యవవసేనలు పశు ♦ పృతిగాఁగ యాయజూకుండవై దీక్ష ♦ ననధరించి
 సవనమునుదీర్చి జగము ని ♦ ర్యవనముగనుజేసి వ్రేలోక్యనుతుల రం ♦ జిల్లవయ్య! 149

శా॥ బౌరా! శాత్రవకోటిపాలిఁగిఁ బ ♦ శ్యత్ఫాలమూర్తుల్ గదా
 యీరాతోఁజ్ఞానలందుఁ జిత్తురురణం ♦ బాదగడతెన్నె రవి
 ద్వారంబందునఁ జేసె శాత్రవకుల ♦ ధ్వంసంబు మాతొడ్డి; యా
 వీరాక్రేసరచక్రవర్తి యశుగుల్ ♦ వేయెండ్లు సేవించెడఁ. 150

మ॥ పదివేల్ వీరుల బాహుశౌర్యయుతుడీ ♦ బాలుడటా చెన్నఁగాఁ
 గదనం బెచ్చట భీమమా నచటఁ జ ♦ క్కవాలి దుగ్ధాత శ
 త్రుదళచ్చేదము చేసి నిన్ను జయయు ♦ క్తుజేయ యత్నింతు నీ
 బదనూర్ సింహము తేజసింహము నుడల్ ♦ న్యగబు గాకుండుతే. 151

శా॥ నిగిగ ముట్టెడు కోటకొమ్మగుములున్ ♦ దేవాలయమ్రుల్ జయో
 త్తుగ స్తంభము లొప్పు, స్త్రీపురుషు లె ♦ దుర్ బుత్రవౌత్రాః నొ
 దంగా మాదృశభూపతుల్ కొలువునొ ♦ ద్వత్పాదముల్ మోయఁగా
 సింగారించిన తేరియట్లలరు నా ♦ చిహ్నార్పర్తి గాంతునే? 152

మ॥ అని వాక్రుచ్చి హృదంతరాళమున వీ ♦ రావేశ ముప్పొంగ, వి
 చ్చిన కెందామరలైన కన్నులతుడి ♦ జెన్నారు లేమంచుబొ
 ట్టన నొక్కశ్రుకణంబు జూటఁగను వీ ♦ రాక్రేసరుండుండె; వె
 న్కను గూర్చుండిన గ్వలియ౯వీధుఁ డనం ♦ తత్యాగ సంశోభియె. 153

- సీ॥ “దరిలేని జల మగా ♦ ధస్తాయి వెలుగొందు కడలికి నొకతోయ ♦ కణమునట్లు
బ్రహ్మాండమంత గొ ♦ పుగనున్న పెనునైకతాదికి నొకచిన్న ♦ యలుపునట్లు
శాఖాచయంబు ది ♦ శాకోణములఁబోకు నవసీజమున కొక్క ♦ యాకునట్లు
భూదేవి మకుటమై ♦ పొడవు నెత్తున్న శరవతరాజమున నొక్క ♦ రాయుచుట్టు
ఆ॥ లేబలంబు లేని ♦ యేకాగి బహువాహినీశు సీకు సాయ ♦ మేమి చేతు
వృదయకుసుమ మొక్కఁ ♦ డే నాడు సర్వస్వ మదియె సీపదముల ♦ నప్పగింతు. 154
- చ॥ లజిత పరాక్రమంబున మ ♦ హాహవసీములఁ గల్గిమీసి నా
బుజములు కాయగాఁచెఁ గడుఁ ♦ బూర్వుడ వృద్ధుడ నైతిగాని, నీ
విజయరథంబు మోయ భుజ ♦ వీర్యము పట్టున లోటులేదు నే
గజవిజచేసి శాత్రుల ♦ కండలు మెండుగ రాల్చు మేదిన్. 155
- శా॥ చండారాతి కులాటపి దహనశ ♦ శ్వత్కీర్తి! సర్వస్వ మీ
తండాక్కండె వ్రహ్మచమందుఁగల మ ♦ ద్భాగ్యంబు నాకూన యీ
ఖండేరావు కురంగముల్ దునుము వ్యా ♦ ఘ్రిస్తామిపోలె బలో
ద్దండుండై తెగటార్చు నైరులఁ గృతాం ♦ తపాయుండై యాజిలో. 156
- సీ॥ కరుణావిహీనుఁ డ ♦ కృరు సర్వభక్షకుండయి గావ్రియరును గొ ♦ న్నయది మొదలు
నెట్టిసాయములేక ♦ యెందొ రెక్కలులేని పక్షి నై పడిన యీ ♦ బడుగునన్ను
మేవాడఁజేరిచి ♦ మీత్రుఁడిగారు సహస్రహస్తములతో ♦ నాదరించి
రతని యనంతరం ♦ బభిమానమెనయఁ దండ్రివిధాన నోమితి; ♦ సీముణంబు
- గీ॥ వేయజన్మంబులైతి నీ ♦ విమతనృపుల ససమరభూమిఁ జీల్చి చెం ♦ డాడియైనఁ
దీర్ఘజాలమి సత్య మీ ♦ డేమామెపుడు త్యత్వద సమర్పితంబు భూ ♦ ధవకులేంద్ర! 157
- సీ॥ నిత్యకల్యాణమం ♦ దిరము చిత్తూరుమండలము వివాహమం ♦ డపముగాఁగ
రంగుగుల్కు ననేక ♦ రాజపుత్రస్యందనమ్ము లై రేనికుం ♦ డలునుగాఁగఁ
గృష్ణసింహాది పి ♦ రేశ్వర వోవ్రతావస్థాస్థై రత్నదీ ♦ పతతిగాఁగ
యననభూధవ కిరీ ♦ టాళి నిగ్రతమఁబల్ వజ్రరంజిత రంగ ♦ వల్లిగాఁగ
- గీ॥ దస్యగళరక్తముల నసం ♦ తమ్ములాడి నీమకరవాల మెచటఁ దా ♦ నై దనన్చి
సకలమును దీర్చు నాగప ♦ సానిగాఁగ విజయలక్ష్మి వరించి నిన్ ♦ బెండ్లియాడు.” 158
- గీ॥ అని యుపరమించె నంత నా ♦ తనిసమీపమున మహోన్నతరూపుండై ♦ మూర్తిగొనిన
వీరరసహ్నాయో యనఁ ♦ గూరుచున్న భిల్లలోకైకనాథుఁ డా ♦ భీమచాందు. 159

“సీ॥ కాండ్రుకాండ్రని పెద్ద ధా మోతల నిగిడ్చి గబ్బిబెబ్బలిపిండు ధా బొబ్బరిందు
 తైలముల్ పసిలి ప ధచ్చడిగాంగ ధ్వనిచేసి సింహపోతములు గ ధ్చించుచుండు
 జేయెత్తు లేచి ప ధచ్చివింబు వెదచల్లి కోడెనాగులు బుస ధ కొట్టుచుండు
 వసుధ యిట్టటులాడ బరునై పరువులై యేనుంగుములు ఘీం కృతులుసేయు
 గీ॥ బద్ధజాతాండమలతలై ధ ధయము గొలుపు గండశిలల గొండలు చుట్టు ధ నిడియుండు
 బ్రమధయుతుడైన కైలాస ధ భర్తకైన జాలునే గుండె నాదు రా ధ జ్యంబు జొరంగ.

సీ॥ భూలోకనాకమా ధ బోయెపాళెంబుండు జందనతరువర ధ చ్చాయలుండు
 గొలుపుకూటంబుండు ధ గోడగుబైతగముల్ విజామరమ్ములు ధ వీచుచుండు
 బామిడికంబుల భిల్ల ధ పుగవుల్ నడదివ్వై లగుదు రండలును నీ ధ యాజ్ఞ నుగ్రు
 నాయాత్మకెంతో యా ధ నందమా నాదు సింహసనంబును నీ ధ వధివసింపు
 గీ॥ మండ గూర్చుండి త్తడవైన ధ నవల బోక కొలిచి దేవునకట్లు సే ధ వలు ఘటించు;
 నడుగు మన్నెట కొర్వ నా ధ హస్తయుగము జాఘనా పట్టుదిగుగా ధ సంతరితు. 161

మ॥ సరియంచుక దలయూచిచూడు మఱి నా ధ స్వగ్రంబు న్నడైన ని
 ర్జరులుక ముప్పదిమూడుకో టైపుడు పూ ధ జల్ చేసి సేవించు న
 పురుహూతుండును జూచియుండని సుఖం ధ బుల్ భోగముల్ నచ్చి దొం
 తరలై చుట్టునుజేరి కొల్పు నిను మ ధ ద్వాక్యంబు నాలింపుమా!.

మ॥ అకటా! నీయెడ నెయ్యిపుణ్బలిమి నే ధ న్నగ్నాడితిగ గాక యే
 టికి నాపార్థన మియ్యకొందు వెపుడుక ధ డెదంబునక దేశమా
 తకు వాటిల్లు విపత్తుకై వగచి చిం ధ తక్రగాంగునీ వగ్గి మ్రిం
 గక స్వాతంత్ర్యము దక్కుదాక నొకచోఁ గాలూని కూర్చుందువే!.

సీ॥ జాతియు జన్మదే ధ శమును భిన్నములైన, మనపూర్వలకు నైతి ధ దనరకున్న
 నాకన్న వయసు సుం ధ తగఁ దక్కువైన, బాల్యమున నొంజూరు జూచి ధ నది మొదలుగ
 నీవైన నవ్యాజ ధ నియతి నామదినిల్చై రెండవదేవుడక ధ రీతిజూతుఁ
 గడఁబోదు నీదు జా ధ గ్రస్మగభాకృతి కలనైన హృత్ఫల ధ కముననుడి
 గీ॥ నీవు పాల్గొననట్టి యీ ధ నిఖిలలోక సార్వభౌమత సరకవా ధ సముగ రోతు
 నండ నీవున్న నంబలి ధ నైన నమృత మట్లు సేవించి యానంద ధ మందనేర్తు. 164

సీ॥ అహికడైతేయ ప ధ శ్వత్సాలమూర్తులౌ శౌర్యదుర్జయు లొక్క ధ జాతివారు
 తరతరంబులుగ స్వా ధ తంత్ర్య లక్ష్మీమహోదయముఁ గోరి విదేశ ధ ధరణిపతుల

మాతొడ్డి బాహుశుం ♦ భత్పితాపము చూపి ధనధాన్య వస్తువా ♦ హనయతముగ
సర్వార్పణ మొనర్చి ♦ శాశ్వత ధన్యత్వ మందు తెవ్వరికి వం ♦ ద్యంబుగాదు!
గీ॥ హృదయముగలట్టి మానవుం ♦ డెవడు వారియడుగులను గొల్చి, యహితుల ♦ నణచిజన్మ
పాపముసేయఁ దాతని ♦ బ్రదుకదేల బల మదేల నిరర్థక ♦ శ్వర్య మేల! 165

మ॥ లకటా! ముప్పదికోట్ల హైందవులు మో ♦ యడగ భారంబుఁ గొం
కక నీవాక్కడ వెత్తికోఁ దలచి తిం ♦ కన్ నిన్ను సేపించి గొం
తుక లర్పించెడువారు పూజ్యులగు భ ♦ క్తుల్ నీపతాకంబు క్రిం
దికి రానొల్లనివార లందఱును మా ♦ తృదోహులు వంచకుల్. 166

మ॥ పొదలఁ వెల్పడు దొడ్లకోలుపులు లే ♦ పుఁ జూపు నాసింగపుం
గొదమల్ వీరని శాత్రువుల్ బెదరు ను ♦ క్కుందుంట లున్నార లేఁ
బదివేల్లెంకలు భిల్లవంశజులు నీ ♦ పాదాబ్జముల్ గొల్పి నే
కొదలేకుండఁగ నందఱుఁబనిచి నీ ♦ కుఁ బ్రీతి గావించెదన్. 167

నీ॥ వెదురు పొదలనుండి ♦ ప్రిదిలిన యాశిముత్యములు కుప్పలు కుప్ప ♦ లై రహించు
ఘణిఘణాగ్రములందుఁ ♦ బండి రాలిన మణుల్ పరుపులు పరుపులై ♦ పరిఘిల్లు
గనుల మొల్చిన యన ♦ ర్థస్వర్గ రాష్ట్రాది లోహముల్ పెనుకొండ ♦ లుగఁదనర్చు
వైలసానువులలోఁ ♦ జంద్రకాంతశిల లీజగమంతటికినైనఁ ♦ జాలియుడుఁ

గీ॥ బెరుగుటయె కాని తఱుఁగుట ♦ యెఱుఁగనట్టి రత్నగర్భ స్థానముగ నా ♦ రాజ్యసీను
యూఁచముట్టుగ నాయొద్ద ♦ నున్నసిరులు నాథ! నీమ్రోల సర్వార్ప ♦ ణబాసర్తు.

మ॥ రవిబింబధ్వజమొప్ప నీ వనికి జే ♦ రన్ నీకు మున్నున్న యా
రవికన్నన్ మునుదోచు నప్పొడుపుఁదా ♦ రణబోలె జ్వంభించి యా
హవరంగాభిముఁ జొచ్చి శాత్రున కుల ♦ ధావౌతంబుఁ జీర్తుఁ బ్రతా
పవిభుండన్న పిరంగి కీఘనుఁ డయః ♦ పఃస్థిత గోళంబనన్. 169

నీ॥ పారతంత్ర్య మదల్చి ♦ స్వాతంత్ర్యమునునిల్పు బవరమ్ము వచ్చె సుం ♦ వత్సరాది
పండుగువోలే నీ ♦ భారతప్రజల్లె సమభాగమైన యు ♦ త్సాహవేళ
యందఱ మొకమొగం ♦ బై నిల్చి యరుల గెల్చితీమేని స్వాతంత్ర్య ♦ సిద్ధియొదవు
ననిలోనఁబడిన గ ♦ ల్పాంతంబువఱకు శాశ్వత నాకలోక వా ♦ సంబు గలుగు

గీ॥ రెంటు నేదిగల్గిన గృత ♦ కృత్యులగుదు మింతకన్నను జిరపుణ్య ♦ మేదిగలదు
మీనమేమంబులను బొగ్గు ♦ మిదకుండ నిపుడె పుష్కనభేరి మోగి ♦ యీపవయ్య!”

- మ॥ అన గాంధీర్యము పూరుషాకృతిని దృఢంజూచు నిదుండెనో
యనఁ గూర్పున్న బ్రతాపసింహుడు “మహాః త్యా! నీ కసాధ్యంబు గ
ల్లునె యీనాటి కిరాతవేషమునఁ జెఱువ్వంబోటి వెన్నెంట లే
దనుటకాని పురాకిరాతుడవు గాఁ వా! శత్రుపూర్ణహాకా! 171
- గీ॥ త్యాగమూర్తులు వీరధఁ ద్రైకనిరతు లిందఱుండఁగ జయసిద్ధిఁ కేమికొఱత
యాకసమువ్రాలుఁగాక చేఁయప్పట్లించి యాపఁగలము, విపత్కోటిఁ నోపఁగలము, 172
- సీ॥ సమరముల్ నిష్కారఁ జయరేగి రత్నగర్భయు రక్తగర్భయాఁ పనికి జాల
నొకచీమకైన నింఁ చుకహాని గలిగినఁ గనలేను; భారతాఁ పనిని గలుగు
తరులతా గుల్మ భూఁ ధర గహ్వరములఁ జేమింతుఁ బ్రాణమును బ్రేమించునట్లు
నాదుహృద్బంధు లింఁ దఱ మిమ్ముఁగొనిపోయి రణరంగమునను శాఁత్రపుల కత్తి
- గీ॥ వాదరల కప్పగింపఁగాఁ పలయు ననిన మేరువంతటి బాధ జఁన్మించు నాకుఁ
గటకటా! కోరరాని దుఁ మాఁర్యముల రణంబునంతటి ఘోరకృత్యంబు గలదె! 173
- గీ॥ అలఘుమేవాద లక్ష్మీ ముఁ ఖాబ్బమునకుఁ గుంకుమంబట్టి చిత్తూరుఁ గుఱుతుఁబాపి
యిపుడు హారావోసిమఁ నెల్లఁ గొనఁగ నక్కరు తలంచినట్లు తెలిఁయంగనయ్యె. 174
- గీ॥ రాజ్యలక్ష్మి సేనాలక్ష్మిఁ రాఘవలక్ష్మి లాచములుచూపి యతఁడు వంఁ చించితిఱు
నెంత బలవిక్రమములున్నఁ నిపుడు మనకు నాత్మనిగ్రహమును ద్యాగఁ మవసరంబు.
- గీ॥ ఏను మొదలుగ సామంతుఁ లెల్ల ప్రిజలు రజత సావర్ణరత్నపాఁత్రములు విడిచి
ప్రకృతియర్పించు పచ్చతాఁ పల్లెరములు చదరుఱాకులందున మెసఁపుదముగాక. 176
- గీ॥ తలఁచిన మనోరథప్రాప్తిఁ గలుగుదాఁక వ్రతము నడిపిన దశరథఁ రాము. కరణి
హంసతూలికాతల్పమ్ముఁ లవల విడిచి మృచుల దర్పాసనముల నుంఁడుదముగాక. 177
- క॥ పెరుగునుగావుత చికురో త్కరము శిర శ్చుబుక గండఁ తలముల; భద్రా
కరణము సేయింపకయుం దురుగాత మహ్నైకోటిఁ తో నెన యగుచుక. 178
- క॥ మొరయునుగావుత ముందఱ మొర సెడి దుందుభులు మెనుకఁ మొగమై యనిలో
నరనిదరయు నఱకడుపును బొరయఁగఁ బూనుదము వీరఁ పూర్ణవ్రతము. 179
- సీ॥ ఈశ్వరపదభక్తిఁ యెపుడు మానఁగరాదు మధుమాంససేవనఁ మరగరాదు
బంగారు పట్టువఁ ల్వలు గట్టఁగారాదు భోగకోటులవంకఁ బోవరాదు
కామాది శత్రువఁ గ్రము లుటరాదు సత్యంబు శౌచము విడఁ నాడరాదు
త్యాగంబుఁ గలనైనఁ దగ్గసియంగరా దాత్మనిగ్రహము పోఁ నాడరాదు

- గీ॥ మాన ముత్తమధనమని ♦ మటువరాదు ధర్మమే నైవమనుబుద్ధి ♦ తలగరాను
నిఖలజగములు మాఱొడ్డి ♦ నిలుచుఁగాక దేశభక్తిని విడనాడి ♦ తిరుగరాను. 160
- సీ॥ స్వాతంత్ర్య ధర్మవాం ♦ ఛాణ్డీలుగువారి దారిఁ గవ్వంబులు ♦ చేరియుండు
నావివత్కటితో ♦ నడలక వీరులు శాశ్వతయుద్ధింబు ♦ సలుపవలయు
ననుపమత్యాగస ♦ మారాధనములతో ధర్మదేవతఁ గొల్చి ♦ తనుపవలయు
దదృక్తజన జీవి ♦ తమ్ము దుర్గమ తపోమయమై సురక్షితా ♦ బయి తనదృ
గీ॥ మహితకష్టానుభూతి ధ ♦ ర్మంబు పాలుచు నపజయంబుల నది తగ్గ ♦ కలిశెయ్యి
గాన విజయంబె ముఖ్యంబు ♦ గాదు మనకు ధర్మనిర్వహణంబు క ♦ ర్తవ్యమెపుడు. 181
- సీ॥ ఉదయమే లేచి తే ♦ పుదయపురమువీడి కుంభలోమియర్కోట ♦ కును జనుదము
పదివేలవలైల ♦ ప్రిజలు స్వస్వనివాసములు వీడి యుచటకీ ♦ పోవవలయు
బాలములుదున్న నాఁ ♦ గలి మోపఁగారాదు పశువులనెనట మే ♦ పుగరాదు
బాటల నెవ్వరు ♦ పయనింపఁగారాదు కూపముల జలంబుఁ ♦ గోలరాదు
- గీ॥ ననమృగం బొక్కఁడైనఁ జు ♦ పుగరాదు ముఱచియో తప్పియో చెట్టు ♦ నటుకగాదు
కేల నొకఁడ్డిపోచయు ♦ గిల్లరాదు గిరులు విడనాడి బయలులఁ ♦ దిరుగరాను. 182
- శా॥ సింధుద్రుమపుజరంజితమునై ♦ నిద్రాణ నానామృగ
స్ఫారంబై భయదాజనాచలమిటుల్ ♦ వ్యాపించినాఁ జీకటల్
బారై యుంబరుదేశమాదిగ సోఱు ♦ బాసీమయుఁదాఁక బ్ర
హ్మరణ్యంబగుఁగాక దేశము జను ♦ బా దేగరాకుండఁగఁ. 183
- క॥ తనకించుకయును లాభము దనరదనుచు నక్క రెఱిగి ♦ దండెత్తక యుం
డిన నిరుదెగలకు మేలగు మరముఁదము కొన్ని నాల్గు ♦ మానముతోడఁగఁ. 184
- క॥ తనయాస విడక సొగర మునకుఁ దొరకొనినఁ దడిసి ♦ ముప్పందుము మో
యును నిక్కము మనకున్న దితిసన్నది తప్పదపుడు ♦ ధాణి కుంగుఁగఁ. 185
- సీ॥ తతహాశ్చిద్ర మా ♦ ధాతౌద్రులు చరించు వజ్రాలశాల నా ♦ భానుకులము
సరమాత్రుఁడొకనికే ♦ శిరస్సొ యిత్వాకులకు మసిపోత నో ♦ ర్దుకొనలేదు
భరతఖండంబు కం ♦ పముఁజ్జి మేవాడ మునిగి క్రిందికి గ్రుంగి ♦ పోవుఁగాక
యవనులతోడి బాం ♦ ధవమూన నిన్నాల్లు మని తురుష్కులకూడు ♦ తినఁగఁజాలఁ
- గీ॥ గాన బలమెల్లఁ జూపి సం ♦ గర మొనర్చి గెలిచి స్వేచ్ఛాభిమానముల్ ♦ నిలుపుకొనుట
దురమునను వ్రాలి మరణమొం ♦ దుట నిజంబు కలుగ దెందును మధ్యనూ ♦ ర్గంబునాకు.

క॥ ఇది నానిగ్గయ''మన "మంచిది యెల్లర కనుసరింపఁ ♦ జెల్లు నటులె చే
యునుమని యుదలు గదలును సదనములకు వెల్లిరధిక ♦ సంతోషమునఁ.

187

మ॥ "పరివారంబులతో ధనావళులతో ♦ వస్త్రవృషంబులతో
సరుగ్గగావలె నేడె యుదలుజనుల్ ♦ హారావశీగహ్వరో
తీరముల్ చేరగ; నెవ్వఁ డాజ్ఞను దిర ♦ స్కారంబు గావించినఁ
ధరపై రాలు తదీయశీర్ష"మని మ్రొ ♦ తల్పెచ్చి డక్కాధ్వనుల్.

188

గీ॥ అట్టె హారావశీవర్ష ♦ తాంతరమునఁ బరిణయము లొక్కలక్షయు ♦ జరిగెనేని
× యంతజనబృంద ముండఁబో ♦ దనఁగఁదనరె నఖలదేశేంబుప్రజయెల్ల ♦ నచటనూడె.

189

నీ॥ రాజులు నివసించు ♦ ప్రాసాదములుగూలి ననన్యగంబులకు ని ♦ వాసపయ్యె
బొలములలోన వి ♦ త్తులు రాలి మొలిచి చెగ్గకాశమును దాచు ♦ న్నలు పెరిగె

§ Pratap commanded his subjects on pain of death to retire into the mountains. During the protracted contests the fertile tract watered by the Bunas and the Bries, from the Aravalli chain west, to the eastern table-land was becheragh (without a lamp.)

Many tales are related of the unrelenting severity with which Pratap enforced obedience to this stern policy. Frequently with a few horse he issued forth to see that his commands were obeyed. The silence of the desert prevailed in the plains. Grass has usurped the place of waving corn; the high ways were choked with thorny babul and beasts of prey made their abode in the habitations of his subjects. In the midst of this desolation a single goat-head trusting to elude observation disobeyed his prince's injunction and pastured his flock in the luxuriant meadows of Ontolla on the banks of the Bunas. After a few questions he was killed and hung up in terrorum. By such patriotic severity Pratap rendered the garden of Rajasthan of no value to the Conqueror.

"Annals of Mewar."

× Without a capital, without resources, his kindred and clansmen dispirited by the reverses of his house, yet sympathising with him in his refusal to ally himself with a muhammadian, Pratap Singh had established himself at Kumbhalmer in the Aravallis and had endeavoured to organize the country for a renewed struggle.

G. B. Mallison C. S. I.

గొలకులలోఁ గూప ధములలో జలము నిల్చి వాడుక లేమిచ్చేఁ ధాడుబడియె
నరులు సోకమి స్వేచ్ఛఁ ధెరుగుచు నొకటికి వేయిగా మృగములు ధ వృద్ధిచొందె
గీ॥ నలఘు రాపి వనశాంత ధ రావనీతలము లతావృక్షమృగవిహం ధ గమవృత్తిమయి
దేవదానవులకు నైనఁ ధ దేరి చూడరాక చొరరాక కడు భయా ధ క్కాంతమయ్యె. 190

గీ॥ తరులు రాపాడుమ్రోత, వా తములమ్రోత, మృగవిత్తిమ్రోత, పలుసెల ధ యేళ్లమ్రోత,
ఖగతతులమ్రోతగలిసి యెం ధ కారనాదమెపుడు నల్లెనలందుఁ బై ధ కెగయుచుండె. 191

మ॥ ఒకమాతా బదనూరరణ్యములలో ధ నుద్దండులై స్వేచ్ఛనై
నికు లేతేరంగ నాపతాపవిభుడుఁ ధ వీక్షించి యాత్మీయనై
న్యకదంబులతోడవచ్చి మదశుం ధ డాలమ్ములక జీల్చు సిం
హాశోరంబటు దాకి కూల్చెను జగం ధ జారా యటం చెన్నంగ. 192

ఉ॥ వేటొకసారి యిల్లె పది ధ వేలభటుల్ మహాబాజుఖాను చి
స్తూరికి వెళ్ళుచుండఁగ మ ధ హోగోవనంబున ముట్టడించె, వా
రూఱక నిల్చిరందలు ద ధ యోదయుడొచ్చుఁ బ్రతాపుడంత సె
హరముసేయకే విడిచె, ధ నద్దిర! యాతని ధర్మ మెట్టిదో! 193

సీ॥ గొల్లలు మేకల ధ గొని మేపురురటంచు బచ్చికబయలులఁ జొచ్చి చూచుఁ
గాపు పొలాన నాఁ ధ గలి మోపునోయంచు దూరప్రదేశముల్ ధ తొంగిచూచు
వేటరుల్ మెకముల ధ హిడుఁ జాపురురంచు ఘోరవనంబులు ధ దూరిచూచుఁ
దరుల బోయలును వా ధ గుర లొడ్డురురటంచు గొండవేటెక్కి యం ధ దుండిచూచు

గీ॥ నాసలుబాధిపతి కెంట ధ నఁటియుండ దేశమెల్లడఁ దిరిగి శో ధ ధించుచుండఁ
దనమనానతి లనమైనఁ ధ దప్పెనేని ప్రళయమగుఁగాక యెవ్వడు ధ బ్రతుకఁగలఁడు! 194

గీ॥ భోగసన్న్యాసమన వీర ధ పూర్ణదీక్ష పట్టి యిటఁ బ్రతాపుడు కష్ట ధ పడుచునుండ
రాజ్యవృష్టాభక్తైక పూ ధ క్షవత్తాబు దీక్షగొని యక్క రచట నా ధ ధించుచుండె. 195

సీ॥ అంబరుదేశమం ధ దారణస్తంభపురము నాగ్గనాడు పాల ధ నము నొనర్చె
నల శమంతకసింహుఁ ధ డనువీరు డాదగ్గమును వానికడనుండి ధ కొనుచు “నుదయ
పురికి సామంతుడై ధ పరిపాలనముసేయు” మని తనపతి శూర ధ ధనునకిచ్చెఁ
గోటవాణిటనున్న ధ గొప్పపల్లె శమంతకుడు గొని తా నేలు ధ కొనుచునుండఁ

గీ॥ గొండకన్న దుర్భేద్య మా ధ కోటఁగొనఁగ దండువిడిసి యక్కరు నిల్చె ధ రెండుసెలలు
చెంతనున్న మందంగ పో ధ సివనుగాని కయమొదవునన్న యాస లే ధ శమును లేక. 196

- సీ॥ తురకలు సంధిగో * రిరి; దుగ్గపతి యొప్పె; సేవకుడును మాన * సింహుడరిగి
రంద తాస్థానము * నందుఁజేరిరి శూరధనరావు పినతండ్రి * తనకడుగుగ
మానసింహుని పీఠ * మాని నిల్చిన భటుఁ గనుతెప్పపెట్ట కొ * క్కగతిఁజూచి
యక్కరని గ్రహించి * యతనిచేతులుపట్టి సింహపీఠమున నా * సీనుఁజేసె
గీ॥ నక్కరును శూరధనరావు * నాదరించి కాశికామండల మొసంగి * గారవించె
+ గోటవెలికి రాఁదలఁపఁ గ * వాటసీమ నతనిఁ దాఁకె శమంతకుం * డతిరయమున. 197
ము॥ “పురముల్ పోయిన రాజ్యముల్ చెడిన నె * ప్పగ మాకు రాణాయె ను
క్కిరదై నంబగు; నట్టిస్వామిపదభ * క్తిగ మాని మోగల్గదే
శ్వరు పాదంబులు గొల్చె శూరధనుఁడ * భాగ్యంబు నాశించి యో
హరవంశ్యాగ్నిలార! యీయధము దు * ర్వాప్యపరముల్ మెత్తురే.” 198
ము॥ అని తానుఁ దనయొడునుల్లు హరవం * శ్వశ్రేష్ఠతా సదృశుల్
చని యొక్క-మృడి వారల్ దగిలి యా * స్వాత్రత్యయుద్ధంబునగ
దనువుల్ వీడును నిత్యనాకనుఖమొం * దక బోయి రాదేశభ
క్తిని లోకంబులు మెచ్చి వారియశము * గీ గించె వేసోభుల్. 199
గీ॥ రామచంద్రుడు రీవామ * హమహీంద్రుఁ డలఘు కాలాజరీ దుగ్గ * మప్పగించె
బాజబహదూరొసంగె మా * శ్వము సహస్రనాజిపతులొమంగొలిచి ర * క్కరును
వారు. 200
గీ॥ జోధబాయి మార్వార్కహీ * శునితనూజ క నె జహంగీరు; తక్కిన * కాంతలదు,
నక్కరు ‘మురాదు’ ‘దనిమాలు’ * న నెడి సుతులఁ బుత్రికామణు లొక్కరితిర్వరను బడసె. 201

x But this dereliction of duty was effaced by the rigid virtue of the brave Sawunt Hara who as already stated had conjointly with the Kotario Chohan obtained Rinthumbhor. He put on the saffron robes and with his small but virtuous clan determined inspite of his sovereign's example, that Akbar should only gain possession over their life-less bodies. Previous to this useless explosion of fidelity he set up a pillar with a solemn anathema engraved thereon on “what-ever Hara of gentle blood should ascend the castle of Rinthumbhor or who should quit it alive.” Sawunt and his kin made the sacrifice to honor, they gave up their life's blood to maintain their fidelity to the Rana albeit himself without a capital; and from that day no Hara ever passes Rinthumbhor without averting his head from an object which caused disgrace to the tribe.

“Annals of Haravati.”

X మ॥ జనసమృద్ధము ఘోరంబు ముజఫర్ ♦ పాయన్న దుర్గాంగు డా
 ఘనుడుఁ బాలనసేయఁగా నచటి క ♦ కృష్ణ కొంతసైన్యంబుతోఁ
 జనఁ; వాఁడెతయు భీతుడై యతని ప ♦ జ్ఞాజేరె; క్షిప్రము డా
 తని సీమ గొని కొన్నిపల్లె లొసఁగెఁ ♦ దజ్జిననాథంబుగఁ.

202

మ॥ మును బైరాముఁడు రాజరక్షుని స ♦ త్పుత్రుఁ బదాజ్ఞేష్టవా
 నిని న్నిరహిమాను సైన్యవతిగా ♦ నేమించి యాఘోజ్జరం
 బునకుఁ రెండవమాఱు సేనల రణం ♦ బుఁ జేయఁగా నకృపుఁ
 గొనిపోయెఁ సచరాచరావని వడం ♦ కుఁ బొంది శోషిల్లఁగఁ.

203

సీ॥ ఉభయసేనలకు మ ♦ హోస్థితయుగంబు పడియె నహమృదా ♦ బాదు పొంత
 నకృరుపతి ఘోర ♦ రాధిపు రణరంగమందుఁ బెల్లుగఁదాడి ♦ బాదె గొనియె
 సమర మంతమునోందె ♦ జయ మకృరు నరించె ఖండిషు కైరాయుఁ ♦ గథియవాడ
 కాంబె బ్రోచియు రినా ♦ కాంత మాహీకాంత, రాధాపురంబు నూ ♦ రితు బలిస్సు

గీ॥ పయ బరోడా యహమృదా ♦ బాదు మఱియుఁబాలపురాది బహుమండ ♦ లాలి యనన
 సారవిభామునివృదువదా ♦ బ్జములు చేరి యేబదియలక్షలధనంబు ♦ నియ్యదొడఁగె. 204

మ॥ నరుసఁ వంగవిహారముల్ కొనఁగ న ♦ కృష్ణ కోరె; నాసీమలఁ
 బరిపాలించె సుఖపదముగ నులే ♦ మాఁఖానుఁ డావీరుఁడుఁ
 మరణాగొదినమీఁదఁ దత్పుత్రుఁడు స ♦ మాస్త్రియ్యె దాపూదు, ము
 మ్మదుఁడై లోకుల బాధపెట్టుచును ం ♦ జ్వంబేలె వాడయ్యెడఁ.

205

సీ॥ ధనము లక్షలు కోట్లు ♦ దనరె; నర్వదివేల యాశ్వికుల్ మూఁడువే ♦ లాఱునూర్చు
 ద్విరదబలు లిరవ్విది ♦ వేల్ పినిఁగలును లక్షయును నల్వదివేలు ♦ కాలిబంట్లు
 పదినూర్చు యుద్ధనా ♦ నలు గల్గి దాపూదు చక్రవర్తిని లెక్క ♦ సలుపఁబోక
 సరిహద్దునంపన్న ♦ 'జామేని చూ'దగ్గమును సేనలను గొంచు ♦ ముట్టిడించె

x The possession of numerous ports and the resulting extensive maritime commerce made Guzarat the richest kingdom in India. Ahmadabad the capital was justly reputed to be one of the finest cities in the world, while the manufacture of salt, cloths, paper and other commodities flourished in many localities. A sovereign consumed as Akbar was by the lust of conquest and the ambition of empire, could not possibly allow, such a delectable land on his frontier to continue in the enjoyment of unfettered independence.

"Akber the great Mogul."

గీ॥ నదియుఁ గోపకారణమయ్యె \diamond నక్ష్మరునకు మానసింహుడు తోడర \diamond మల్లు వీర
బలుడు ఖాసిముఖానాది \diamond ప్రబలవీరు లండఁ గొలువుండ వెడలె బ్ర \diamond హృంధ ముద్రువ.

మ॥ అమర ద్వీపవతి తటాంతరమున \diamond హాదీపుర ప్రాజ్య దు
ర్గమున \diamond జేకొని పాటలీనగర దు \diamond గ్గంబు గొనె జెక్కుయు
ద్ధముల జేసి విహారవంగముల నా \diamond తర్వాత నోధ్రంబును
గ్రమమొప్పు గ్రహించె నక్ష్మరు సమి \diamond ద్దాండివి యీతండన.

207

క॥ పరిపూర్ణవిజయమున నక్ష్మరు ఢిల్లీపురముఁ జేరి \diamond కడు సంతోష
స్ఫురణమున మానసింహుని సరస్వతఁ బిలిపించి గోష్ఠి \diamond సలిపె మహేశ.

208

మ॥ పదమూడేడులు దాటిదాటుకయె లేఁ \diamond బ్రాయంబున దండ్రీయు
ద్రిదివంబేగెను నాటనుండియు ధరి \diamond త్రీ రాజ్యభారంబు న
గదిసె; దేవునికూర్చి సర్వమును జ \diamond క్క దాల్చి కల్యాణసం
పదల లోపము గల్గకుండ నపుడు \diamond వర్ధిల్లఁగా జేసితి.

209

సీ॥ తెగినహారమున ము \diamond త్రియములువోలె భారతరాజ్యమది పెక్కు \diamond ప్రక్కలగుచుఁ
జనచిన్న పాయలై \diamond చెడ; రాష్ట్రపతులలో నొండొరులకు మైత్రి \diamond యొడవదెపుడు
నిత్యలక్ష్మీ శుభ \diamond నిలయములై యుండవలయు రాజ్యములు శా \diamond శ్వేత రణముల
ధనజనవస్త్రవా \diamond హనశూన్యమై పాడువడి శృణానముల్లు \diamond ప్రభుదొలంగె

గీ॥ నిట్టి కుబ్జావతారంబు \diamond లెల్లజోయి భరతఖాడ మఖండైక \diamond భాగ్య విధన
నిలయమైయుండఁ జూడఁగా \diamond వలయుననుచు గడుపులోఁ గొండయంతాస \diamond గలిగెనాకు.

సీ॥ సింహాసనం బధి \diamond స్థించినదాది నీభావమే మది వేరు \diamond పాటియండ
నాగ్రా మొదలగ \diamond ననుదినం బొక్కొక్కరాజ్యాలు గెలిచి రా \diamond ష్ట్రమునఁజేర్చి
ప్రాభాత మృగుగంధ \diamond వహున్లు భారతమేదినితల మాక \diamond మించి ప్రజల
కామోదసౌభాగ్య \diamond మలవరించుచు రామరాజ్యవిఖ్యాతిఁ గూ \diamond ర్పంగఁగంటి

గీ॥ నెందొ యొకరిరువురు రాజ్య \diamond తృప్తచేత నక్ష్మరును దిగ్జయ మొనర్చు \diamond నండు గాని
సత్య మీవెఱుంగవె ధాత్రి \diamond జను లెఱుంగరె భవనములనేలు నాదిదే \diamond వుం డెఱుంగఁడె.

సీ॥ సహగమనము భీతి \diamond సడలించుచుంటి; నన్యాయమా పన్నుల \diamond నణచియంటి
మధుమాంససేవన \diamond మాన్పితి; భారతస్థపులతో వియ్యంబు \diamond నెరపుచుంటి
నొకకంట నమృత మిం \diamond కొకకంట సున్నంబు గలిగి వీక్షింప; మో \diamond గలులు హైంద
వులటన్న భేదంబు \diamond గలుగదు; మీలోన మత్స్యాణసము లెంత \diamond మంది లేరు

గీ॥ భారతాభ్యుదయముఁ గూర్చి పవలు రేయు నేను పడుబాధ లాడేపుఁ డే యెఱుగు
నీకుఁ జెప్పినఁ దప్పున్న డే కనులకు మఱియు సేపైన నిద్దర డగదియరాదు. 212

తా॥ రారాజై మితిలేని సౌఖ్యభరముఁ డబ్బిపించియున్నాడటం
చీరెన్నదగుఁగాక; నాడు హృదయం డబ్బిపించి తాగిచే
క్షీరాంభోనిధి కూర్చబాడబహుఁ డిచ్చాల్చినచోలఁ గం
గారాచుండును; దాని బాధలకుఁ గ్రుం డగఁసాగితిఁ బెల్లుగఁ. 213

మ॥ అది యెవ్వారలతోడనేఁ దెలుపరా డద్రాని నెవ్వరు తి
ర్యేదమన్ను మఱి తీరఁజూప దెపుడుఁ డింతించి చింతించి నే
దుదిదాఁక మది నోర్యసేవలయు; నెం డతో కూర్చు మిత్రుండవ
య్యది నేజెప్పిన నీమ మానసము చిం తాయెత్తె కుంగెడుకఁ. 214

చ॥ ఇరువదియేండ్లుగాఁగ సహి యించుచునుంటిని; యెన్నిమాన్లో నీ
వెఱుంగవుగాని యేకతమ యిరువ్వుర ముండినయ్యపు నావ్యధా
భర మిటులుండెనంచుఁ దెలు డపక గమకించితి; నంతలో హృదం
తరము కలంగి మాటయయి డపక వెలిదాటక నిల్చిపోయితిఁ. 215

చ॥ ఒకయెడ సింధువాహిని మ డటొక్కటఁ బూజ్యము బ్రహ్మపుత్ర యిం
కొకయెడ వింధ్యభూమిధర డము తరమందు హిమాలయంబు వీ
నికి నడుమగలట్టి యవ డనీసలి నాపరిపాలనమునకా
వికసనమొంది భూప్రజయు డనేనును సౌఖ్యము గంటి మెంతయుకఁ. 216

మ॥ అరులెల్లఁ నశియించి రక్కరన నా డహా! యంతరాక్షేడి యం
దురు; గర్భంబు ఫలించి పుత్రికలు పు త్రుల గల్గి రత్యంతభా
గ్యరమల పొల్పెడి; కోటిమంది హితు లిం డక బ్రాయమో స్వల్ప మే
కొఱతెల్లె మహాన్నతస్థితులె నా డకుఁ జెల్లె నీనాటికిఁ. 217

మ॥ అమరాధీశుడుగూడ నాసవడు నా డర్యావర్తదేశంబు స
ర్వము నాఘత్యము క్రిందికై నడిచె మే డవాడ రాజ్య మొక్కండు మా
త్రము స్వాతంత్ర్యరమాభిమానముల మ డత్రావ్యాధికారంబు లే
శము మన్నింపక గర్వములబలిసి తీ డర్నంబెత్తి కేఁగించెడుకఁ. 218

చ॥ నను గడుఁబెర్చిమైఁ గనుచు డనాప్రభుత్వ మదిమెచ్చి కన్యని
చ్చిన మిమువంటివారి వెలి డచేసి ప్రతాపనృపుండు పంత్తిభో

జనములకైన నించుకయు ♦ సైపక తేలికచేసి చూచు; మీ
ఘనతకు హానిపచ్చినను ♦ గల్గవె నాకు వివాదవేదనల!

219

చ॥ కలుగఁగరాదు లాభ మొక ♦ కానును నాకని దేశమందు లో
కులఁ బురముల త్యజించుచును ♦ గొంఢలనుండఁగఁ బిల్చి సుపదల
వెలసెడి దేశమెల్లఁ బెను ♦ బీడుగఁజేసె; వివేక మున్నదే!
యెలుకల దాడి కోడి తన ♦ యిటికి నిష్ఠికు కూళలుందురే!

220

ఉ॥ ఆదిమసూర్యవంశభవుఁ ♦ డాట; తురుష్కులఁజేరి కొల్వఁగా
రాదట; నల్వరెవ్వరొ ప ♦ రాక్రమవాక్యము లాడినంత మా
మీఁదికి గాలు దువ్వనట; ♦ మేము భయంపడి దూరమున్న మ
ర్యాదట; కాక రేఁగినను ♦ నంతముచేయు సటంట; వింటివే!

221

మ॥ మఱి నాయొద్దను జేరు భూమిపతులఁ ♦ మర్యాదతోఁ జూడనో
ధరణీభాగము లియ్యనో పిలిచి బాం ♦ ధన్యంబు చేకూర్చునో
చిరమైతిఁ విహరింపనో నృపులు నఁ ♦ సేవించి చేడమిమ
సిరి? తానింతటి మార్గమేమిటికిఁ దా ♦ లెప్ప జెప్పఁగాఁ జాలుదే?

222

సీ॥ నేఁగోరునది యెల్ల ♦ నిఖిలభారతఖండభాగ మొక్కండల ♦ వలయు సనియె
యెపు డిరువ్వురు స్వతంత్రు ♦ లిటనుండఁ జోటుండరాదు, లోకము పెద్ద ♦ రాజననుచు
నంగీకరించె న ♦ న్నాతఁడంగీకరించిన దాన నిసుమంత ♦ చేటు గలదె
తనకిరీంబు క్రిం ♦ దను వ్రాలునే వట్టి పెడసరకటై య ♦ స్పించుకొనుటె

గీ॥ కాని నేరేఁగినను నాపఁ ♦ గలుగువారలేరి? తానెంత? తనదేశ? మెంత? తనదు
సేనయది యెంత? హృద్బంధు ♦ లైన మిమ్ముపంటివారలఁ గని యూర ♦ కుంటిఁగాక. 223

సీ॥ నిజము చెప్పుటకేమి ♦ నీవాతనినిగూర్చి పలుమాఱు గడుఁగార ♦ నంబు నెరపి
పలుకుటఁజేసి నీ ♦ భావమెచ్చటనొచ్చునో యంచు న్నెట్టిలో ♦ యోర్చియుంటి
“నీవాడ” ననమను ♦ నేనేల నీకిష్ట మైనట్టు లతని మ ♦ ర్యాద చేయు
మతఁడు స్వతంత్రుడై ♦ యబరరాదనికాదు దేశ మొక్కటిగ వ ♦ ధిల్లవలయు

గీ॥ ననుచు నితఁగఁ జింతింతు; ♦ నతని మార్గ మంతకంతకుఁ బెరిగె; రా ♦ జ్యంబు పాడు
వడియె; సేమనఁగూడక ♦ యెడరుపడితి; హృదయశల్యము పాయ చొ ♦ ప్పెఱుంగనైతి.

+ చ॥ విను కడమాటగా వినుతుఁ ♦ బెద్దయుగాలముగా శరీరముఁ
 దినియెడి రాచపుండువలెఁ ♦ దీరని వ్యాధియుఁజాలె నాపితా
 పునిదెన్న నైన చింతఁ దను ♦ పుక్ మనసుఁ వ్రణమయ్యె; నేగతిఁ
 దినములు దాటుఁ దీరిదిది ♦ దేహముతోడుతఁగాని యీజనిక. 225

మ॥ అకటా! చల్లఁగ నింట నన్నిలిపి య ♦ య్యస్తాద్రీయందుండి చూ
 డికి వేగొ నుదయాద్దాఁకఁగల ది ♦ న్దేశములక గెల్చి లా
 భకళల్ నించెడు నీవు నా ప్రమణివై ♦ న్నరించియుఁ జింతఁబా
 యక నేనెప్పుడు క్రుంగిపోవలసెఁ గ ♦ ట్లా! దైవ మెబ్బంగిదో! 226

మ॥ అని యాస్థంబును వాల్చి చూపు ధరపై ♦ వ్యాపింపఁగాఁజేసి చి
 తను సూచింపఁగ మానసింహుఁడు ప్రచం ♦ డప్రాభవోద్దండుఁ డా
 తని ఏక్షించుచు “దీని కింతవడిఁ జి ♦ తఁ బొందఁగా నేటి కీ
 వని నీకోరినయట్లు తీర్చఁగను మ ♦ ద్భారంబు నీకేటిక. 227

ఉ॥ ఇంతకు నీవు కోరుపని ♦ నెవ్వరికేనియుఁ దప్పపట్టఁ గా
 సంతయుఁ జోటు లేదు జగ ♦ మంతయు సేమమునొంను సౌఖ్యసి
 ధ్ధాంతమె చూపినావు తఱి ♦ యైనపు డమృహాసీయుఁ జూచి త
 త్సార్వత మెఱింగి వీలయిన ♦ యట్టలు కార్యము నిర్వహించెదఁ. 228

× It is not necessary to adduce any particular incident as supplying a motive for the attack on the Rana Pratap, who is represented by Abul Fazl as deserving chastisement by reason of his alleged arrogance, presumption, disobedience, deceit and dissimulation. His patriotism was his offence. Akbar had won over most of the Rajput chieftains by his astute policy and could not endure the independent attitude assumed by the Rana, who must be broken if he would not bend like his fellows. The campaign of 1576 was intended to destroy the Rana utterly and to crush finally his pretensions to stand outside the empire. The failure of the effort caused deep disappointment to Akbar. The emperor desired the death of the Rana and the absorption of his territory in the imperial dominions. The Rana while fully prepared to sacrifice his life if necessary was resolved that his blood should never be contaminated by inter mixture with that of the foreigner and that his country should remain a land of freemen. After much tribulation, he succeeded and Akbar failed.

“Akbar the great Moughal”

సీ॥ అతడు మాకులముల • కథపతి యతని శ్రేయము జూడ మాధర్మ • మండ్రు కాని,
యెప్పటిమాటలో • యెన్నటిజోలియో వినటయే యతని నే • గని యెఱుంగ
ధ్వజసీపతిత్వసం • బంధంబు సామంతభావంబు వియ్యంబు • బాంధవంబు
సేండ్లుపూండ్లును దాటు • హితవృత్తి యెల్లప్పు సముఖమ్మన మెలంగు • చనువుకలిమి
గీ॥ పయిని నొకవేయి సంబంధ • బంధములును దొడరి పూలసంకెలు నా • మెడనుబడుచు
గట్టుపడినాడ నీచాద • కమలములకు నాతనికి గూర్తునే! నిన్నె • యనుసరితు. 229

గీ॥ ఉదయపురివైన దండెత్తి • కదియబోకు స్వల్పరాజ్యము సింహా • సైపలేదు
మృదుశిరీషపుష్పమ్ము తు • మ్రెదయెవ్రాల నోర్వన ఖగేశ్వరుడు త్రొక్క • నోర్వగలదె!
చ॥ అన “సరియట్లుచేయుమ”ని • యక్కడు “పెక్కురు కార్యదత్తుల
బనిచితి రెండుసారులుగ • వారలు ఘూర్జరదేశమేగి యం
దునగల రాజ్యకార్యములు • తోచినయట్లులు తీర్చి నై నా బా
లనము స్థిరత్వముగ గనిన • లా గగుపింపమ పెక్కు-లేండ్లకు.” 231

క॥ అనిన “నదియెంతపని లెమ్మ”ని పలుకుచు మానసింహుఁ • డామఱునాడే
తనమెటఁ గొంతపై న్యముఁ గొనుచుఁ బ్రయాణంబొనర్చె • ఘూర్జరమునకు. 232

చ॥ చని యటనున్న కార్యములు • సర్వముఁ దీటిచి యుత్తమవ్యవ
స్థను నెలకొల్పె; రాజ్యరమ • సర్వసుఖంబులు గాంచి నృధిసొం
దెను; బలవంతుఁడుఁ బ్రబల • నిర్గుర మెంతటి దుర్గమస్థల
బునయినఁ జీల్చి చొచ్చుకొని • పోవు నటంచను పల్కు నిల్పుచు. 233

మ॥ తనయంబోపురిఁ జేరఁగా మఱి మ • ధ్యం గల్గు మార్గబున
జనుచో నొక్కెడ మానసింహుఁడు “కడుఁ • సద్భక్తి నీచాద ద
ర్శనముఁ జేయఁగఁ గోర్కెకల్గె నిదె యా • జ్ఞా వేగఁ బాలింపవే”
యని మామఁ జయమల్లుఁ బంచెను బ్రతా • పాధీశు నగ్నిపఁగఁ. 234

చ॥ కదిసి ప్రతాపసింహావృత్తుఁ • గార్య మతా డెఱిగించె, సమ్మదా
స్పదుడయి భూవిభం దుదయ • సాగరసీమను జూతు నన్నె వా
ర్తదెలిపె నాతఁ డిచ్చటఁ బ్ర • తాపుడు నచ్చట మానసింహుఁ డ
య్యుదయపురంబుఁ జేర గమ • నోన్ముఖులై చని చేరి రివ్వరు. 235

గీ॥ అన్నియును బగ్గళాలలే, • యంతరమున నన్ని దర్శాసనంబులే, • యన్నిచోట్ల
నతినిరాడంబరత్వమే, • యందట ముఖముల నమాయికత్వంపు ము • ద్రలె రహించె. 236

- గీ॥ అచటి యందలు భోగంసం న్నాస్తిసిమణులు పరమహంస ముఖ్యుడు ప్రతాపః పప్రభుండు
పజ్జమన్న గంభీరాస్రం వంతి వోలె బరమగంభీర మందట భావవృత్తి. 237
- గీ॥ అతుల సువిశాల పర్వతా లాంతరమున మృదుల దర్భాసనంబులు పది దనర్ప
నొక్కదానివైన బ్రతాపుఁ డుండె నతని చెతనే సలుబ్రాకృష్ట సింహుఁడుండె. 238
- X గీ॥ పజ్జిదీధితులు శుభ్రకపోలములపైన నాట్యమ్ము సలుపు కుం డలము లలరఁ
బరమదుర్లభమహా భాగ్యకేఖ లెసంగు రమణీయ దీప్త నేత్రములు దనర
సౌందర్యదేవతా సదనమై సంపూర్ణ చంద్రుని గేరు నా స్వంబు వెలుంగ
క్షితి నెల్లఁ ద్రుటని వ శ్రీకృతి గావించు భూరిలక్షణాదివృత్తి మూర్తి యమర
గీ॥ మంచి చందురుకావిరు మాలుపైన రాజ చిహ్నమా మగతాతు రాయి గులుక
మానసింహుండు ప్రబలాభి మానధనుడు హయముడిగి పర్వతాలకు నరుగుదెంచె. 239
- మ॥ కరముల్ రెండును మోడ్చి భూమిపయి మో కాలూని కూర్చుండుచు
శిరము వంచి నమస్కృతుల్ సలిపి నిర్మల మానసింహుండు సా
దరచిత్తుండు ప్రతాపసింహాదిభుఁ డు తానహంబుతో నంబరే
శ్వరః రమ్మిచ్చటఁ గూరుచుండును”ని సంభావించె సంప్రీతిమై. 240
- గీ॥ “రాజపుత్రభూస్థలిగల రాజులందు నాయనా! నిన్నుజోలు రాణ్యులు గలరె
ప్రాభవమునందు యశముడు బలమునందు నితవాఁ డొకలేడన సెనెగినావు. 241
- చ॥ ఒకత్రిటియేనియు వ్యవధి యుండదు భారతదేశకార్యముల్
నకలము నీపయిబడి తొలగవు; వేసవియుండు మాడుటొ
డకుఁ గడుదూర మిట్లు పయనంబొనరించితి కెట్టిదొడ్డ కా
ర్యకరణమూనియో తెలుప నర్హమయైనను విందు” నావుడు. 242

x Mann singh the nephew and the successor of Bhagavandoss was the most brilliant character of Akbar's court. As the emperor's Lieutenant he was entrusted with the most arduous duties and added conquest to the empire, from Khotam to the Ocean. Orissia was subjugated by him; Assam humbled and made tributary; and Kabul maintained her allegiance. He held in succession the governments of Bengal and Bihar the Deccan and Kabul Raja Mann soon proved to Akbar that his policy of strengthening his throne by Rajput alliance was not without hazard; these alliances introducing direct influence in the state which frequently thwarted the views of the sovereign. "An account of the life of Raja Mann would fill a volume. There are ample materials at Jaipur.

"ANNALS OF AMBER."

మ॥ “నిజధర్మాచరణంబొనర్పఁ బురముఁ ♦ దేశంబు సర్వస్వముఁ
స్వజనంబుఁ విడనాడి యెప్పు పోబల ♦ స్వాతంత్ర్యముఁ గొల్చి జే
రజ మొక్కింత యెఱుంగకుండెడు మహా ♦ రాజునీ! నిపాదపం
కజముల్ గొల్పుటకన్న నిష్ఠ మతి యే ♦ కార్యంబు నాకుండెడి.”

243

సీ॥ హాఠావళిపర్య ♦ తాటవి రాజ్యంబు కొండగుహలు కొల్వ ♦ కూటములును
బూచిన పెనువృక్ష ♦ ములు సితచ్ఛత్రముల్ లాగండశిలలు సిం ♦ హాసనములు
విరులగుచ్చమ్మలు ♦ వింజామగమ్మలు పంచాస్యవిఠలి సీ ♦ వకగణంబు
ప్రకృతిసౌందర్యంబు ♦ భాగ్యసౌభాగ్యంబు జ్ఞానమే మోక్షుల ♦ క్షృంబుగాఁగ
గీ॥ ముప్పదియనాఱు కులముల ♦ భూపములు పాదములు గొల్వఁడగు జగ ♦ త్పావనుండ
వడవిఁ బడరాని యిడుములు ♦ పడుచునుంటి ధర్మ నిఘ్నర వీర వ్ర ♦ తంబుఁ బూని.”

244

క॥ అని మానసింహభూవరుఁ డనఁగఁ బ్రతాపుఁడును “మత్కు ♦ లాభరణులు పూ
ర్యస్థపాలుర ధర్మము నే ననుసరణమొనర్చుచుంటి ♦ నతిదృఢనిష్ఠఁ.”

245

మ॥ స్థిరదీర్ఘగొని ధర్మదేవత మహా ♦ సింహఁ బ్రయత్నించు నా
నరులఁ గష్టములెల్ల మార్కొను ననం ♦ తత్యాగ ధైర్యంబు ల
క్కరయా వారికిఁ జీకటుల్ బలియఁ జ ♦ క్కుల్ తేజముఁ బెంచు నా
కరణిఁ దీరులు పెంచుచుదురు విప ♦ తాంబునన్ ధైర్యముఁ.

246

సీ॥ దృక్పథంబున భేద ♦ మేకాని నై వద త్రములెకా కష్టసా ♦ ఖ్యములు రెండు
రెంటిలోఁ గష్ట ము ♦ తక్కువ్వమం ద్రది తాను వలగొన్నవారి పా ♦ పములు గడిగి
పక్వతివిజ్ఞానసం ♦ పదలఁ బెంపొందించి శమదమాదిగుణాళి ♦ సంతరించి
యఖిలజగం బీశ్వ ♦ రాధీనమని తెల్పి యు త్రమజ్ఞానంబు ♦ నొందఁజేయు
గీ॥ నిరత మాతృశోధనచేసి ♦ నిశితశిక్ష పెంచి కష్టానుభూతి వ్రా ♦ పించి గాక
మనుజుఁ షాకకోటియోగముల్ ♦ మరగియైన ను త్రమో త్రమపురుషత్వ ♦ మొందఁగలఁడె!.

247

మ॥ అమరోద్ధ్యానముఁబోలె నెల్లెడ సమ ♦ గానిందముఁ బెంచి లో
కముఁ గల్యాణపుమండపంబటు వెలుం ♦ గఁజేయు స్వాతంత్ర్యధ
ర్మమహాదేవత మున్నె గిల్చిషసము ♦ ద్రంబందున్; రక్తహ
స్తములఁ లేసిన లేచు; లేవ దణుమా ♦ త్రా రిక్తహస్తంబులఁ.

248

మ॥ పాడయొడైనను సోఁగఁగా నెఱుంగ తె ♦ డ్దుర్వ శీతలచ్ఛాయలఁ
బడినఁ, దుఃఖము మాఁబెఱుంగక సుఖ ♦ ప్పాబల్యభావంబు లే

ర్పడిన నొప్పి రసంతయుఁ దెలియ కఁ జూపింతు భుగంబు చొ

ప్పడిన మానవుఁ డాత్మజీవితపు శోభాభముల్ చెందునే? 249

క॥ నాకష్టములఁ గూడిచి వాకొనకుము కష్టములకుఁ భయపడ' నన "నాఁ
గాక" నుచు మానసింపఁడు "వాకొక్కఁడు తోచుఁ దెల్పి న న్ గనలకుఁడి! 250

× సీ॥ కాబూలుమొదలు వం గముదాఁక వ్యాపించు సకలభూతలమేలు ఁ చక్కవర్తి
యవన హైందవులందు లవము భద్రములేక సమదృష్టిజూచు విజ్ఞానశాలి
యడుగరేకాని త న్ నడిగిన రాజ్యమైన నొసంగఁగల వదా న్యపృథుడు
తనచూపుపాటు ది ఁ క్కున నెం దపజయంబు వినరాని రణరంగం విజయమూర్తి
గీ॥ కాలిబండ్లెబ్బనైదు ల ఁ తులును బదియు నైదులకు లాభ్యకదళం బైదువేలు
హస్తితతి గల్గు విశ్వలోకైకభర్త యక్షరున్మౌళులు శ్రీ యవని గలరె! 251

సీ॥ భూదేవి పూలమే ల్గునుఁగూనెనోయన వటలు నుద్యానముల్ పెరుగఁజేసె
ఛత్రముల్ నలె వంగి చలువ నిచ్చెడు చెట్ల రాజమార్గముల నేర్పాటు చేసె
ద్వాదశవర్షముల్ వర్షంబు లేకున్న దఱుఁగని చెటువుల ఁ ద్రవ్వఁజేసె
మహియెల్ల నీశ్వరం మయమంచుఁజాలఁ గోవెలులు దీపముల్లు వెలయఁజేసె
గీ॥ సకలభాషాకపింద్రుల సత్కరించి కృతులు వాయించి బహుబహూ కృతులుచేసె
బదియునాఱునాఱులు నైస్య పతులుగొలువ మీతె మధ్యమలోకమం దారుడగుచు

సీ॥ త్నాచకమెల్ల నేక చక్రమైయుండ నాసింది దిగ్విజయము లొనర్చు
దనచే బరాభూతిఁ గనిన రాజులనెల్ల సమగరవమ్మున సత్కరించు
దనయేలుబడిని నొక దలదాల్చు మనిపించి వారిదేశమ్ముల వారి కిచ్చు
నికఁగొంత రాజ్యంబు నిచ్చు నాస్థానమందరసి సేనాధిప త్యంబు నిచ్చు

× Students well versed in European History seldom, if, ever, realise the fact that the empire of Akbar during the last quarter of the sixteenth century, undoubtedly was the most powerful in the world and that its sovereign was immeasurably the richest monarch on the face of the earth. Proof will be given later, that when he died in 1605 he left behind him in hard cash not less than fifty millions of pounds sterling equivalent in purchasing power to at least two hundred millions at the present time and probably to much more. Even in 1576 the amount of his hoarded riches must have been stupendous and none but the bravest of the brave could have dared to match the chivalry of poverty stricken Mewar, against the glittering hosts of rich Hindustan.

"Akbar the great Mogul."

- గీ॥ నయ్యమునకుఁ దోడుగఁ దన ♦ వియ్యమిచ్చు నడుగ లేదనఁజాలఁ జే ♦ మైస నిచ్చుఁ
గల్పకము మేరుగిరి కామ ♦ గవియుఁజేరి యభియాకృతి నిల జన్మ ♦ మందె నిజము. 253
- X మ॥ అలబృందావనమేగి యందలి ముసీ ♦ ద్రాసకముఁ గొల్చి గో
కులపాలాన్వయవాధి వంద్రుడగు నా ♦ గోవిందు భావించి కో
వెలల్ నాలుగు గట్టినాడు యవనో ♦ స్త్రీనాథు లీభారతీ
యులదై వంబుల మ్రొక్కి దేవళము లో ♦ హా! కట్టి సేవించిరే!.
- 254
- సీ॥ ప్రజ బాసెలుచేయఁ ♦ బహు చట్టమును నిల్పె జాట్టపన్నును దుద ♦ ముట్టఁజేసె
బరమేశుఁగొలువ నం ♦ దఱును సమానాస్థులని యాత్రికులపన్ను ♦ నణఁచివెచ్చె
బ్రతిదినోదయము త ♦ ల్పమునుండి లేచినయంతఁ బరబ్రహ్మ ♦ మాతృఁదలంచు
నాతిమూర్తులకన్న ♦ నాదిదేవునికన్నఁ బూతుంబులంచు గో ♦ పులకు మ్రొక్కు
- గీ॥ నార్జ విధి సూర్యభగవాను ♦ నర్చ సేయుఁ దెల్లగడ్డయు మాంసంబుఁ ♦ దినఁగరోయు
నికఁ బెక్కిల సీకాల ♦ మిగుణమ్ము లుభ్రమబౌహ్యులులకైన ♦ నున్నె చెప్పుమ. 255
- గీ॥ స్వామి యాతుండు సద్గురు ♦ స్వామినిపు నిహ మతఁడొసంగుఁ బరశాస్థి ♦ మిహొసంగె
దిరువురును రెండుకనులు నా ♦ కేకరీతిఁ గొలుతు నిరువుర పాదముల్ ♦ తల ధరించి. 256

x The most notable examples of the eclectic style of Akbar's age, with a predominance of Hindu elements, outside of Agra and Fatepur Sikri are to be found at Brindaban in the Madhura District, the reputed residence of the Demigod Krishna. Local tradition affirms that in 1573, the year of the conquest of Guzarat, Akbar was induced to pay a visit to the gosains or holy men of Brindaban and was taken blindfold into the sacred enclosure of the Nidhbhan (Grove of the nine treasures) where a vision was revealed to him so marvellous that he was constrained to admit that he had been permitted to stand upon holy ground. The Rajahs who bore him company expressed a desire to commemorate the visit and do honour to Krishna by the erection of four temples which were constructed in due course.

"Akbar the great Mogul."

§ He (Akbar) performed private devotions four times a day, at sun rise, noon, sunset and midnight spending a considerable time over them. In his latter days these devotions consisted largely of acts of reverence to the sun, fire and light Akbar's action in abstaining almost wholly from eating meat and in issuing strongest prohibitions resembling those of Asoka restricting to the narrowest possible limits, the destruction of animal life, certainly was taken in obedience to the doctrine of his Jain teachers.

"Akbar the great Mogal."

మ॥ భవదత్త్యుత్తమధర్మదీక్ష త్రిజగః ♦ ద్వంద్వంబయో దేశకా
లవిధుల్ చూచియు సుంతమార్పుకొనినా ♦ లగ్గయ్యెడికా; రాజసి
తివికాసం బఖిలార్థసిద్ధులను సం ♦ ధించుకా; వృథాకష్టన
ప్రవిచారంబులు పెంచుపట్టల నను ♦ ప్తానంబు మార్పకడగుకా. 256

సీ॥ నీవీతధర్మంబు ♦ నెవమున లోక మెంతగ బాధనొందుచు ♦ న్నదియొ చూడు
ప్రజలు నిల్వంగ నీడ ♦ పడయక తినఁగూడు కట్ట బట్టయులేక ♦ గాసిపడిరి
పాడుపడ ధరితి) ♦ బలియురా మగలు కంకాళమ్ములోయనఁ ♦ గానబడిరి
భాగ్యదేవతలట్టి ♦ పడతులు దుర్భరదారిద్ర్యదేవత ♦ ల్గరహించి
గీ॥ రనుదినం బేశభు కంబు ♦ నవనిశయ్యఁగొని ప్రపంచోన్నతుండవై ♦ మనఁగఁడగిన
నీవు సన్న్యాసివేమాన ♦ నిలున గుండెడిటవు చెడియె గొండంత సం ♦ కటముగలిగె. 257

ఉ॥ నీరవివంశగౌరవము ♦ నిల్పుట పూర్వమునుండివచ్చు నా
చారము మాకు; వందనము ♦ సల్పి వదించెద నట్టివానితో
వైరము మేలుగా దెప్పుడు; ♦ బాలును నీరును బోలె నొక్కఁడై
మీరు మెలంగినకా జగము ♦ మేలుగనుక సుఖయితు) భూజనుల్. 258

మ॥ గురువై రాగ్యకళాసముద్రుడవు నీ ♦ కుక బూక్ష్మసాభాగ్యభా
గ్యరమాసేవధి యక్ష్పరిశ్వరునకుకా ♦ గంభీర కల్లోల సు
స్థిర పాథోధులఁగూర్చు చిన్ని జలసం ♦ ధికబోలె నే సంధినికా
నఱలకజేసెద శంభుమాధవుల తే ♦ వక మైతి) వర్తింపరే! 259

క॥ సిరులఁ దులఁదూగ వలసిన ధరణిని యుద్ధములులేపి ♦ దారుణవధలకా
జరిపించి రక్తబలులను నెఱవఁ దలఁపఁ బోకుమనుచు ♦ నిష్కర్ణితుకా.” 260

క॥ అన మోముమందహాసము చినుకఁ బ్రతాపుడును మాన ♦ సింహు వదనముకా
గని “నీవచించు హితములకును నామది నెంతయేని; ♦ గుతుకంబయ్యెకా. 261

సీ॥ సచరాచరప్రపంచం ♦ చము పుట్టిటాది యాత్మస్వేచ్ఛ ప్రథమబా ♦ ధ్యత నరునకు
నొకమానవుండు వే ♦ ణొకనికి లోబడి మనుటయు దై వస ♦ మృతముగాదు
ధన రాజ్య విభవ సా ♦ ధనము లాసగఁజూపువారు వానికి నాస ♦ పడెడువారు
సముముగాఁ గలుషభా ♦ జనులై హికాముష్మికసుఖముల్ వారికిఁ ♦ గలుగఁబోవు

గీ॥ స్వేచ్ఛ మది నెంచి స్వజనంబు ♦ నెల్లసిరులు ప్రాణమును సర్వమును బాయు ♦ వారియెడల
దై వమే లేకయున్న నీ ♦ ధరణియందు సత్యమేలేదు పైన నీ ♦ శ్వరుండ లేడు. 262

- సీ॥ రాజనీతియును ధ ♦ ర్మం బీద్యయిని నీతి తలుచుగా లాభపరీ ♦ దముగఁ దోఁచుఁ
గాని కామోపభో ♦ గముల కైశ్వర్య సంపాదనకే యది ♦ పనికివచ్చు
ధర్మం బఖలలోక ♦ తత్వంబులకు నెల్లఁ దల్లియుఁ దండ్రయుఁ ♦ దైవమగును
నీతియో గౌరవ ♦ స్వాతంత్ర్యముల కడ్డుపడనంతవఱకె సం ♦ భావనీయ
- సీ॥ మాతృగౌరవహాని దా ♦ ప్రైవయపుడు మానధనులకుఁ ద్యాగసం ♦ కుదయుఁ జారు
మమును సాహసమును గాక ♦ శరణయోగ్యమగు పథం బొక్కఁడుండదీ ♦ యవనీయందు.
- సీ॥ పలువురు నీవంటి ♦ వారు ఢిల్లీశ్వరుం డగణితగుణశాలి ♦ యనఁగ విందు
నతఁడు ఘనుండుకాఁ ♦ డనను నేగూడ నక్కరుడెసఁ గడుగౌర ♦ వంబెసంగు
నతఁ డమానుషస్వర్గ ♦ ణాధ్యుండనను గాని యవనభూపతుల యో ♦ గ్యతముఁడుదుఁ
గొన్నిమందిగుణంబు ♦ లున్నవి నిజము శాస్త్రవైద్య న గుణమున్ను ♦ దాపరాదు
- సీ॥ పరులవృత్తి విమర్శించి ♦ పారఁబట్టి లేని పోని దుశ్చంకలు ♦ లేవనెత్తి
నలుపులు గణించి లేని నొ ♦ డలుఘటించు టభిమతముగాదు నాకు బా ♦ ల్యంబునుండి.
- సీ॥ జగమునందెప్పున్న ♦ సప్రమాంబులందెల్ల నక్కరు పెద్దవాఁ ♦ డగుట నిజము
నీవనినట్లు సే ♦ నావారములు లక్షలుం గోటు లతనికుం ♦ డంగవచ్చుఁ
బట్టిన దంతయు ♦ బంగారు గావచ్చు గోపాలదేవునిఁ ♦ గొలువవచ్చు
సర్వేశ్వరుని కటా ♦ క్షమున శ్రీమతుండై జనియించె నతఁడు సం ♦ శయములేదు
- + సీ॥ కాని సరుఁడౌట నిష్ప్రాక్షి ♦ కముగఁజూడ నుండనే యుండు లోపమ్ము ♦ లొకఁడు రెండు
మనకును దురుష్కలకును ధ ♦ ర్మములు వేటు మనది వేదంబు వారిదై ♦ చను భారాను.

+ He never gave anybody the chance to understand rightly his inmost sentiments or to know what faith or religion he held by; but in whatever way he could best serve his own interests, he used to feed one party or the other with the hope of gaining him to itself, humouring each side with fair words and protesting that he had no other object with his doubts than to seek and find out by their answers the simple truth till then hidden from him! And in all business this was the characteristic manner of king Akbar a man apparently free from mystery and quite as honest and candid as could be imagined but in reality so close and self-contained with twists of words and deeds so divergent one from the other and most times so contradictory that even by such seeking one could not find the clue to his thoughts.

మ॥ తనచే నిర్జితులైన భూపతులు క్రోధంబుల్ విసర్జించి యె

ప్పును బ్రేమంబునఁ దన్నుఁ జాట్టుకొని కొండ్లుకేయఁ గాంక్షించి యె
దును దేశంబు మఱుబు వేఱయిన బంధుత్వంబుఁ గల్పించు నా
పనికిఁడిగై; నిగూఢ మాతని మనోః వ్యాపార లీలాగతుల్.

266

గీ॥ అల్లుడై బాల్మయి మామఁ యైన తన్ను వెలితి గననీక శ్రీమహాః విష్ణువట్లు
భారతియులు గొలుతురఁ భావమెఱిఁగి యక్క రిటుచేసె; హేతు వః స్వంబు గలదె?

× సీ॥ తనకెదురుండరాఁ దను వీక్ష కకట! దుర్గావతితోడి సంత గరము సాక్షి
చాండేలు వంశాబ్ధిఁ కిందిరాసతి మహాబా గన్న పుణ్యసంతః పన్నుమూర్తి
యామహాజనని రాజ్యము సంపదలతోడ వేదనాదమతోడ విద్యతోడ
వ్యాపారములతోడ వస్తువృజముతోడ నానందసదనమై యతిశయిల్లె

గీ॥ రాజ్యతృప్తాభిరైకతా రణముగాక తోడరి చంపంగనేటి కా దొడ్డతల్లి
జగము కటకటపడె; స్వదేశ ప్రభువులమైన మాకెల్లఁ దలవంపు లై దనచ్చె.

268

సీ॥ అఖిల పంజా హృదః యక్షేత్రముల సత్య ధర్మబీజములుంచు ధన్యచరిత
యాబాజబహదూ ర్మ యానాపతుల గెల్చి పరిభూతి యెఱుంగని బలిమికై
పల్లెలపై బులి పడెనన్నఁ జని చంపుదాడ నుపవసించు ధర్మమూర్తి
వివిధ వర్ణాశ్రమ విధులు తూచా తప్పకయె ప్రతిష్ఠించిన గౌరవాధ్య

గీ॥ యట్టి త్రాత్రతఃస్విని సరులుదాడఁ బ్రాణముల నియ్యలేక భారతమహీశు
లంగనలకన్న దుర్బలు లైరటంచు దేశదేశముల్ తిట్లు దుష్టితులు వచ్చె.

269

సీ॥ సిరి పుష్పినిల్లు ఘూర్జరదేశమును దవానలమొకోయన తూమ మలముకొనియె
మ్రొంగ మెదుకులేక మేదిసీప్రజ తినరానిజంతుల శరీరములు దినియ

× That country was then governed by a gallant lady Rani Durgavati who, fifteen years previously had become regent for her minor son. She proved herself worthy of her noble ancestry and governed her adopted country with courage and capacity doing great things by dint of her far seeing abilities. It was her custom that when she heard that a tiger had made his appearance, she did not drink water until she had shot him. She carried out many useful public works in different parts of the kingdom and deservedly won the hearts of her people. Her name is still remembered and revered. Akbar's attack on a princess of a character so noble was mere aggression wholly unprovoked and devoid of all justification other than the lust of conquest and plunder.

"Akbar the great Mogul."

- నాకలి చల్లార ♦ కట్టె కుప్పలు కుప్పలై కూలెఁ దక్కువా ♦ రా శవములఁ
గాకులు గ్రద్దల ♦ కరణిఁ బైఁబడి పీకి తినఁజొచ్చి రక్తరు ♦ దిగ్విజయము
గ్గి గీ॥ చల్లగా సాగ వంగదే ♦ శముననుండఁగాని త్రుటియైనఁ జింతించు ♦ కరణి లేదు
జగము సర్వంబు గెలిచిన ♦ సౌఖ్యమేమి ప్రజ తెడరులేక పాలింప ♦ వలయుఁగాదె? 270
- × మ॥ పదిపండ్రెండు వసంతముల్ గడచిపో ♦ వా లేదె సన్న్యాసులగా
గదనంబు బురికొల్పి యందు నొకవ ♦ ముంబూని తా నందఱ
దుదముట్టించి ధనేశ్వరంబునను గ ♦ న్ముల్ చల్లగాఁ జూచుచు
మదిమోదింపఁడె; దొడ్డవారి కుచితం ♦ బా! యిట్టి హింసారతుల్! 271
- మ॥ ఘనదుర్గంబులు వాహినీతతులు భా ♦ గ్యశ్రేణులఁ బట్టి యె
ప్పుడు దేశోన్నతి నెన్నరాదు; గుణసం ♦ పూర్ణత్వము నిగ్రహం
బును ధర్మాచరణంబు సత్యము యశం ♦ బు ద్యాగము గల్గు న
య్యనఘనాస్వీతులసంఖ్యఁ బట్టి యెపుడా ♦ యాన్నత్య మేసారెడుగా. 272
- క॥ తనతల్లియుఁ దనదేశము తనకాస్వర్గమునకన్న ♦ దత లక్ష్మీవ
ర్ధనములు పూజ్యతమంబులు ననునిది సత్యమును సహజ ♦ మై పాలుపొందుక. 273
- సీ॥ అచలవృత్తివహింతు ♦ నాధర్మమూని లోకము పట్టుటాది యీ ♦ మ్మణముదాఁక
మాభానువంశంబు ♦ మానవమాతృన తెవనికెఁ దలయొగ్గి ♦ యెఱుంగదెప్పు

§ The ruling passion of Akbar was ambition. His whole reign was dedicated to conquest. His aggressions made without the slightest regard to moral calculations were not determined in any instance by desire to better the condition of the people attached. In reality, a more aggressive king never existed. His attacks on Gondwana, Kashmir, Sind were aimed avowedly at destroying the independence of every state on his borders and of securing the material gains of conquest. We may be tolerably certain that the people of Gondwana were happier under Rani Durgavati than they were under Asaf Khan.

"Akbar the great Mogul."

× It is disappointing to find that a man like Akbar could encourage such sanguinary spirit and even wantonly sacrifice the lives of his own soldiers who had no interest in the quarrel. In his youth he certainly had no qualms of conscience about bloodshed. The story does not stand alone as a proof that the ferocity of his Turk and Mogul ancestors was an essential element in the character of Akbar, kept under control as a rule, but occasionally given free play.

Akbar the great Mogul.

- డస్వతంత్రము మేరు • నైవ లక్ష్మముచేయ స్వేచ్ఛ జీవిత నూ • హింతుగాని
యక్కరు తనరాజ్య • మంత యిచ్చెదనన్న నదియేల క్రీగంట • నైవజూడ
- గీ॥ వల్ల-లముః గట్టి స్వాతంత్ర్య • వైభవమున నిల్లు సన్నాస్యసినై యున్న • నినియె చాలు
నాకు భోగభాగ్యముల శెం • తయునుదూర మాస విడిచిన వానికా • యాస మున్నె!
- సీ॥ అఖిలభోగములున్న • నాత్మత్వప్రియులేక దారిద్ర్యజలధి నా • తడు మునుంగు
నేసంపదయులేక • యే స్వతంత్రతనూడి యీశ్వరుకృప గడి • యింపనేర్తు
గౌరవమునకు భం • గముదెచ్చు నక్కరుతో సంధి నాకు సుం • తోష మిడదు
మేమిద్యురము దూర • మై మనుటయె శ్రేయ మిది దైవసంకల్ప • మింతమాత్రో
- గీ॥ భారతాపనిశ్చి లో • పమును రామ కాలచక్రము తిరిగెనా • కలిమి తిరుగు
దిరుగదా యుండనిమ్ము సా • ధింపరాని పనికి వగవేల! యాయాస • పడంగనేల! 275
- శా॥ ఆకాపట్యము లాదరస్మితము లా • యశాదార్య మావియ్య మా
మోకాల్ మ్రొక్కులు నాచమూవిభవ మా • ముద్రొప్పు సేవిచుటల్
నాకెత్తుక దలనొప్పి పట్టణముల • న్నృక; మీకు నెట్లుండునో!
నా కీ కొండలువోలె సౌఖ్యమిడు శాం • తస్థానముల్ లేవుపో. 276
- శా॥ ఈసర్వసహాయెల్ల లోబడకపో • యెగ నాకటం చెప్పుడుగ
గానిబొందఁ బొగడ్తపై మదినిడక • గట్టుబు లెక్కింపఁ బే
రాసక ద్రవ్యముఁగోర; నిట్టి తృణశ • య్యల్ పర్ణశాలల్ సుధ
ర్మాసింహాసన వైజయంతముల మే • రక జూచి యుప్పొంగెదక."
- గీ॥ అనుచుఁ దనమాట మోయసి • యమినిజేసి మోమొకింత వివర్ణతఁ • బొందుచుండ
నెట్లు సవరించుకొని పత్రా • పేద్రుఁజూచి మానసింహుడు కార్యంబు • మఱువలేక.
- సీ॥ "క్రాంతగా నేజెప్పు • కొనంగ నేమిటికి నీయెఱుంగని ధర్మంబు • లందులేవు
మేవాడరాజ్యల • క్షీణేవిదెస నొక్క కనునైచియుండు న • క్షరునృపాలుఁ
డెప్పుడు కేగునో • యేదెస వచ్చునో యెట్లుచేయునో యెవ్వ • రెఱుంగఁగలరు
పట్టుపట్టెనయేని • వానిచలంబును బొరుష మింతని • పలుక వశమె
- గీ॥ లేడిపయ దూతు సింగంబు • జాడవచ్చు నెంత విక్రమోన్నతియున్న • నేమిఫలము
వాని పొరుషధాటి కో • ర్వొగలేక బాధ పడెదవు; బలవద్ది • రోధ మేల! 279
- చ॥ పెరన్నపుల్లె లోబడెడు • వేళలఁ గొన్ని నిబంధనంబు ల
క్బరు విధియించుచుండుట జ • గంబెఱుంగుగద యెన నిన్ను నా

తెఱుగనఁ బొమ్మనగలనె? డేవునియిల్లా మఱొక్క-చోటా నే
నఱుగనె యెల్లకార్యముల ♦ నే సమకూర్చెద నీకుఁ దృప్తిగఁ.

280

సీ॥ నీకన్నియల బాదు ♦ పాకిచ్చుటయులేక జుట్టుపన్నేనాడు ♦ గట్టకుండఁ
బనిమీఁద సింధువా ♦ హిని దాటుటయులేక యాఢానమున కెప్పు ♦ డరుగకుండ
జాతియు మతము లే ♦ శము వీడుటయులేక సేనాధిపత్యంబు ♦ చెందకుండ
మోఁకాలిపై వ్రాలి ♦ మొక్కి నిల్చుటలేక గుఱ్ఱంబులను దెచ్చు ♦ కొనకయుండ

గీ॥ వత్సరారంభపు నవరా ♦ త్ర్యుత్సవముల సంతలకు రాణివాసమ్ము ♦ చనుటలేక
కడుపులోఁ జల్ల యిటునటు ♦ గదలకుండ సమత దైవార మీకు నే ♦ సంధిగూర్తు. 281

సీ॥ నీకగారవమైన ♦ నాకై నయల్లె నీదివ్యచి త్రము నుఖ ♦ స్థితిని నుంచు
మీఁపర్ణ శాలలో ♦ నేకాంతముగనుండు మిచటికి నొరులెవ్వ ♦ రెఱుగకుండ
మెలమెల్లఁ జీఁకుటల్ ♦ మొలుచువేళకుఁ దెత్తు నక్కరుచెవిని ర ♦ హస్యముగను
“సరియె పొమ్మ”ను మొక్కి ♦ యెమున నాతని నేను గొంపోయి ధి ♦ ల్లీని జేర్తు

గీ॥ నుదయపురినేలుకొనుము చి ♦ త్తూరుపురము బాగుపఱుపంగఁ బట్టు ద్ర ♦ వ్యంబుఁడెత్తుఁ
గొడువ యనిపించినను మాళ్వ ♦ ఘూర్జరములు తిసికొన నాజ్ఞ నెత్తిపై ♦ మోసి తెత్తు.

సీ॥ ముప్పదిమూఁడు రా ♦ ణ్యఖ్యవంశములు పాదములు గొల్పెడు గురు ♦ స్థానమీవు
నీపాదపాంసుల ♦ నిరత మాఁదలఁదాల్చు నేను నీయున్నతి ♦ నగ్గఁజేతు
సంధి సంగరములే ♦ శరణమై కనుపించు; సంధి ద్రోసినను ని ♦ శ్చయము రణము
ప్రస్తుతస్థితుల న ♦ క్షరువీడి నినుజేరి దురమొనర్చుట నాకు ♦ దుర్లభమగు

గీ॥ నరేడు విడఁ దీవు లోఁబడ ♦ వశమేది మకర గజరాజముల పోరు ♦ మాడ్కి సాగుఁ
బుష్పవనమట్టి భారత ♦ భూమియెల్ల నగ్గి పెట్టితిరంచు దు ♦ ర్యశము గలుగు. 233

ఉ॥ భూరమణేంద్రు లందఱును ♦ బోయిన మార్గమె యోగ్య మింతకుఁ
వేఱగు త్రోవలేదు; పృథి ♦ విగల సర్వము వెంటగొంచు నీ
యే టిటు పాఱఁజొచ్చె నెదు ♦ రిద నెవడు సమర్థుఁడౌ; పృథా
పారుచుమున్నదంచు బడ ♦ బాజ్వలనంబును బాఱమ్రొంగెదె”

284

క॥ అన మునిముసి నగవులు మోమునకుం జెంగావిరంగు ♦ మొనయింపఁ బ్రతా
పన్యపతి యంబర్పతి యాననముదెసను గాంచి “ముగిసె ♦ నా? నీమాటల్.

285

సీ॥ కోమటి యొకచిల్కఁ ♦ గొని కొన్ని యేండ్లకుఁ బంజరంబును గొంచు ♦ వనికిఁ బోయె
నడవచిలిక “చుట్ట ♦ మా! బుడెగొనిరె స్వాతంత్ర్యమ్ము చెడె నెట్లా ♦ తప్పకొనుచు

- నేగుడెమ్మ"న స్వేచ్ఛఁ యెఱుంగని తొలిచిల్ల- "గాలిలో నెట్టులు ఁ తేలుదుంటి!
క్రిందఁ బడవె యేమి ఁ తిందువీ యడవి నవ్వరు సాకెదరు శత్రుఁ ఁ భయములేదె!
- గీ॥ పంజరమునఁ జోటిత్తు నాఁ ఁ పజ్జనుండు కోమలియుఁ దియ్యమామిడి ఁ గుజ్జ ప్పెట్టు
బిల్లి కరువదు పామును ఁ బీక దిచట; భయములేక కాలముఁ గడ్డు ఁ వచ్చు"ననియె.
- సీ॥ ఆది సెల్వార్కనుం ఁ డడుదెంచినపుడు సర్వబలాబులుండె భాఁ రతధర్మి
కాచంద్రగుప్తుఁ డాఁ హావమందుఁ దాఁకి వానిని మూడుచెఱువుల ఁ నీల్లుదావె
నాపిమ్మట నరబ్బా ఁ లరుదెంచి రప్పుడు దాగ్ధ్యతేజము కొంత ఁ తగ్గిపోయె
నవలఁ బఠానులు ఁ యవనులు వచ్చి రయ్యెడ దేశపీఠ్య మెఁ కుడుగుఁజెడియె
- గీ॥ నిపుడు భారతలక్ష్మీ తాఁ నెట్టులుండఁ గోట్లకొలదిగ జనులెల్ల ఁ గూడలేక
పరమదారిద్ర్యజలధి ముఁ గ్గిరి; కనుగొను మినుపసంకెలల్ మనకాల్ల ఁ కెక్కియుండె.
- సీ॥ పదివేలు పల్లెలుఁ పాడుగాఁ బడియుండె; రాష్ట్రమంతయు మహాఁ రణ్యమయ్యె;
నొకకానిధనమేని ఁ నొకచిట్టిభాగ్యమేఁ గరగతమానెట్టిఁ వెరపు లేదు;
పడమటికొండల ఁ బ్రహ్మమానులమాడ్కి- బీదలమగుచు జీఁ వితముఁదీర్తు
మిట్టిదేశముపై నఁ నీపట్టదలయేల? మము గెల్చి యేమి లాఁ భము వచింపు
- గీ॥ పరుల కానంత కీడానఁ ర్చుగ లేని హరిణశాబము హింసించుఁ నతఁడు రెండు
కొమ్ములును జర్మమును గాకఁ కొట్ల కట్టె పడగలెత్తెడు భాగ్యంబుఁ బడయుఁ గలఁడె!
- సీ॥ స్వాతంత్ర్యలక్ష్మీ విఁ శాల సేవలకు జీవితమును నేదీసిఁ జెట్టినాడ
బ్రహ్మాండమంత విఁ వత్తు వచ్చిన నోర్డు; నించుకయేని జాఁ తించఁజూను
మఱి నెందుఁగాని నిఁ ర్మాణమ్ముగకు ముందు విధ్వంసనము ముఖ్యఁ విధిగనుండుఁ
బరతంత్రగతి నొందుఁ నై భవంబుకన్న స్వాతంత్ర్యమున వచ్చుఁ చావు మేలు
- గీ॥ మూశిశోదియా వంత సుఁ భవులు బ్రదికి స్వేచ్ఛమైనుండవలె; లేని యెడలఁ జచ్చి
స్వర్గముననై న నుడఁగాఁ నలయుఁ గాని మధ్య వేటొండు మార్గంబు ఁ మాకు లేదు.
- సీ॥ ఆర్త రక్షణము చేఁ యంగఁబూని మేని కండలు చెడియిచ్చు విఁ జ్ఞాననిధులు
సత్యంబుకొఱకు యోఁ పాపుత్రకుల నమ్మి మాలనిఁ గొలిచినఁ మానధనులు
పితరులకై పూని ఁ షీతియెల్ల మేలొండ స్వర్గంగఁ దెచ్చు దీఁ తూనిరతులు
జనకాజ్ఞకై వెక్కుఁ సంవత్సరము లరణ్యములఁ గష్టముతోందుఁ విమలయశులు
- గీ॥ భానుకులము నెకాక సఁ ర్వప్రపంచమును యశశ్శృంగిలఁ బూతఁ పూయఁగలిగి
రట్టి పూర్వల దొడ్లపేఁ రగ్గి గలుప నోర్తునే ప్రాణములు వీడఁ నేర్తుఁగాక.

సీ॥ మానసింహ! యథి ♦ మానసింహుడవుగా కగునని యిట్లాడ ♦ నగునె నీకు
 నుర్వి యెప్పుడు పుట్టి ♦ నో యెద్ద మాభానువంశంబు పృథవింది ♦ వాసింగాంచె
 నన్నియుగంబులో ♦ యెన్నియుద్ధంబులో యిదాకఁ దలంప ♦ తల్లి నిలిచె
 మావంశనృపతుల ♦ మహిమ నూహించి నే బరవశత్వమున మై ♦ మఱచుచుందు
 ✕ గీ॥ నట్టి విశోన్నతంబైన ♦ యన్వయమున కకట! యేనిచుండెన దు ♦ ర్యశముఁగూర్చు
 బూనినను బ్రాణములతోడ ♦ బోవఁగలఁడె వ్రక్కలై శీర్ష మది నేల ♦ వ్రాలుగాక.
 సీ॥ అప్రతిహతముగా ♦ నక్క రొక్కఁడె యేల ఖీతిని దేవుడు సృష్టి ♦ సేయలేదు;
 విత్తప్రజాకోటి ♦ యతనిచేఁ దునుమాడఁబడుటకై పుట్టింపఁ ♦ బడఁగలేదు;
 సకలభూపాల క ♦ న్యక లాఘుచని భోగపరత కుద్దేశింపఁ ♦ బడఁగలేదు;
 ధరణీశుల్లె నా ♦ తనిజేరి కొలిచి పాదములొత్తఁ బుట్టువొం ♦ దంగలేదు;
 గీ॥ తనయొకని రాజ్యతృప్తకై ♦ ధరణిఁగలుగు ప్రజయు స్వాతంత్ర్యమును శాసి ♦ పారతంత్ర్య
 మున మునుఁగులెల్లఁ బాడిగా ♦ దనుచు నక్కరెంత యెఱిఁగిన జగమున ♦ కంతమేలు.
 మ॥ అకటా! కష్టము నాకుఁ దోడుపడుమీ ♦ యుచొక్కని వేడు పా
 తక మేనేరను మీఁదుమిక్కిలి భవ ♦ త్సహాయము నాకు కు
 త్తకయుగ బోయెడు సప్పుడైన నడుగఁ ♦ దొల్లొన నే మేచ్చులిం
 టికి నిన్నిల్లటపల్లుగా నొసఁగి పా ♦ డిక దప్పి న్నెంతునే?

293

✕ From the most remote periods we can trace nothing ignoble nor any vestige of vassal origin. Reduced in power and circumscribed in territory, compelled to yield much of their splendour, and many of the dignities of birth they have not abandoned an iota of pride and high bearing arising from a knowledge of their illustrious and regal descent. On this principle, the various revolutions in the Rana's family never encroached and the mighty Jahangir himself the emperor of the Moguls, became like, Cæsar, the commentator on the history of the tribe of Sesodia. The potentate of the twenty two satriphies of Hind, dwells with proud complacency on this Rajput King, having made terms with him. He praises heaven that what his immortal ancestor Baber, the founder of the Mogul dynasty failed to do, the project in which Humayun had also failed and in which the illustrious Akbar his father had but partial success, was reserved for him. It is pleasing to peruse in the commentaries of these conquerors Baber and Jahangir their sentiments with regard to these princes.

"Annals of Mewar."

సీ॥ తెఱవ లఖండపా • తివ్రత్యబలమున జ్వలదగ్నిశిఖల.తే • వను రహింహః
బురుషులు వీరధ • ర్మరసావతారులై వితత ఘోర శతఘ్ని • పిండములలు
లోక్కా-క- రోకడుగ్గ • మోయన నుండురు; వైరుల దృష్టి మే • వాడసీమ
చిన్నదై కానుపి • చినను దుర్భేద్యమా; దేశ నై సర్గిక • స్థితులఁబట్టి
గీ॥ యెంతమేరయు గలిచిన • నంతెకాని యుగుళంబైన ముందున • కరుగుటరిది
శతశతాబ్దముల్ యుద్ధముల్ • జరిపియైన సక్ష్మ రఖిలుఁబుఁ గొనుట సా • ధ్యంబై కాదు.

మ॥ నను నారాజ్యము దూరముంచి తనస • న్నాహంబు లెవోచ్చలనై
నను సాగించిన నాకునేమనుచు మా • నంబూనఁగావచ్చు; నా
ఘనుఁడఁ నాదెసఁ జిన్నివేలొకఁడు ని • క్క-బెట్టిన మాటలఁ
బని యేమున్నది! దేశముఁ బ్రళయమొ • దఁజేతు నిక్కంబుగఁ.

295

క॥ విమతుల ఖడ్గము హృదయాబ్జముఁ జొచ్చునుగాక యచటి • స్వాతంత్ర్యపు బీ
జముఁ జంపుట మాత్ర మనాధ్యము; నెఱవేఱు జగంబు • తలక్రిందె న్.

296

మ॥ పుడిసెండ్లాపిరి మేన నున్నవఱకుఁ • బోరాడి యీత్రోవనే
నడతుఁ గాదని యాకసంబురలుచుఁ • నాశక్తికి మిఱున
ప్పుడు ఢిల్లీపురిఁజేరి యక్కర్లు సభా • భూమిఁ బ్రవేశించి కే
ల్లుఁడుతుఁబొమ్మిక్క; వంతదాఁకను విసఁ • జో నేరి సాదేశముఁ.

297

గీ॥ అనుచు నరమోక్షుకనులతో • నాదిదేవు నెదఁ దలఁచుచున్న నంతలోఁ • గృష్ణసింహుఁ
డాత్మభావ మించుక తెలి • యంగఁజేయ మానసింహుని వదనప • ద్ధమును గాచి.

298

సీ॥ “సాటిరాజుల భుజా • శౌర్యవంతుడవు దైర్యబలాబు సాహసా • బలరు ప్రోడ
వఖలదేశమ్ము దా • స్వాధికారమ్మునఁ బడి దుగ్గతుల ముని • చెడఁడువేళ
భుజమచ్చి లేక • మొగలురాజులఁజేరి సేవించుచున్న • సిగ్గువడక
తగుదుననుచు వచ్చి • ధర్మదేవతవంటి యిమ్ముహప్రభు సము • ఖమ్మునందుఁ

గీ॥ బిరికిమందు పోయగ నిల్లు • పెనఁగుదుంటి వార! యిన్నాళ్లు బ్రదికి నీ • నీరసోక్తు
లాలింపఁగనయ్యెఁగా • యనుచుఁ జింత హెచ్చె నేమందు నీభాగ్య • మిట్టులుండ.

299

సీ॥ నవ నిబాధనముల • నవలనుంచుచువంట; చీఱటిలో సుధి • చేతువంట;
యక్కరుచెవి నేమొ • యాడఁగావలెనంట; యెవరిని బ్రదికింప • నిన్నిపాట్లు!
టాటోటువిదైలు • బూటకం బీమహావిభుఁ డొప్పననియె భా • విచిదానవే?
మాయయెఱుంగని • మహానీయులకు రహస్యములతో నెపుడైన • నవసరంబె?

- గీ॥ కనులు కర్ణంబు లొకవేయి ♦ గలిగి జగము నిండియుండెడి దేవుండు ♦ నిజమెఱుంగఁడె
ధర్మతత్వైకమూర్తి ప్ర ♦ తావుండెడ! జగములన్నియు రోయు నీ ♦ సంధియేడ! 800
- గీ॥ యవనుల పదంబుఁ గొలిచి వి ♦ య్యంబు వలచి కుశమహారాజు కులక్షీర్తి ♦ గుంటఁగలిపి
చెడుపవచ్చితె మమ్ముఁ దాఁ ♦ జెడ్డ కోతి వనము నంతయుఁ జెఱుచునన్ ♦ భంగిదోఁప.
- క॥ ఊరగమును వృశ్చికమ్మును గరళక్రూరములు; పాము ♦ కన్నను మేలం
దురు తేలు; నిన్నుఁగన నక్కరు మేలనవచ్చు స్వకుల ♦ వర్ధనుఁడౌటన్. 802
- కా॥ పావిత్ర్యంబున కాటపట్టు పరిశు ♦ భంబైన సత్కిర్తికి
దా వాసత్యము నూతకోలయగు నీ ♦ ధర్మాత్ముతో నూఱుల్
వేవే లక్ష్మరులైన దూఁగుదురొకో ♦ నీకేటి కీవెట్టి! కా
శీవిశ్వేశ్వరుఁ డొక్కఁడే సవతుగాఁ ♦ జెప్పంగఁబోలున్ జూహి! 803
- మ॥ లవమున్ నీదగుబోధ మొప్పుడన నే ♦ లా! యేకలింగేశుఁ డి
య్యవనీచక్ర సమగ్ర రాజ్యమును నీ ♦ కర్పింతు నన్గూర్చి య
య్యవనాధీశ్వరు మైత్రిచేయుమనఁగా ♦ నానంచన్ బోడు; మా
నవుడి ధైర్యసురాద్రి పట్టుదల మా ♦ స్పర్శ నేర్చునే యెవ్వఁడున్. 804
- మ॥ సకలస్థావర జంగమాత్మక మహీ ♦ చక్రంబునన్ సత్యధ
ర్మకళల్ నించు ప్రతాపసింహవిభుడి ♦ రాజున్ కాలుంచు పా
దుకలున్ మోయఁగ యోగ్యతల్ మనకు నెం ♦ దున్ గల్గునే యట్టివా
నికి ధర్మంబులు నేర్పఁజాలుదుమొకో ♦ నీవున్ మఱిన్ నేనున్. 805
- చ॥ కరఁగిన లక్కపైన నదు ♦ క్కగల ముద్రికవోలె మాకునం
దఱకు మనోంబుజంబులఁ బ్ర ♦ తావుండు తాండవమాడు; నీతఁడొ
క్కరుండని యెఁచెనేమొకో మొ ♦ గల్పతి; యిర్వదిరెండువేల యు
ద్ధరబలులుండు మించుకయుఁ ♦ దొట్రిలఁబోని శతఘ్నుల్ బలెన్. 806
- మ॥ కరముద్రేకముతోఁ దరంగతతు లా ♦ కాశంబునున్ సోఁడ సా
గరమధ్యంబున శీర్ష మెత్తి లవమున్ ♦ గంపింపఁగాఁబోని దు

§ From Kush descend the Outchwaha princes of Nirwar and Amber, and their numerous clans. Amber, though the first in power is but a scion of Nirwar transplanted about one thousand years back, whose chief, the representative of the celebrated Prince Nala, enjoys but a sorry district of all his ancient possessions.
"The Rajput tribes."

- రృర భీతిప్రద గండవైలమువలె ♦ రాజా ప్రతాపేందుఁ డ
కృరు సేనాంబుధి చుట్టినట్లు నిలువం ♦ గానెచ్చు శౌర్యగుండై. 307
- మ॥ ధరణిగల్గిన రాజులందఱ బలా ♦ ధిత్యప్రభారేఖ న
కృరు దుస్సాధ్యుడటందు వీశ్వరకటా ♦ తుంబున్న నాస్వామి యొ
క్కరుఁ డవ్వానినిబట్టి గానగోను; భూ ♦ కంపంబు దుర్వారభూ
ధరముఁ తెప్పయు మూయులోపలనె పా ♦ తాళంబునఁ దింపదే! 308
- మ॥ ఘనుఁ డయ్యకృరు మాట యేమిటికి, న ♦ కృర్ వానిసేనల్ స్వదే
శవృషాలుర్ మఱి భారతక్షీతియు వి ♦ శ్వంబెల్లఁ బై నెత్తివ
చ్చినఁ దానొక్కఁడటంచుఁ గొంచెమయినఁ ♦ జిలినపఁ దువ్వెత్తుగాఁ
గొని బ్రంభించి రసాతలంబునకు ను ♦ గ్గునూకఁగాఁ ద్రొక్కెడుఁ. 309
- మ॥ కనులఁ మూసియు నూటకుండినను మే ♦ ల్గులఁ బ్రతాపప్రథం
జనుడఁ రేగిన సర్వవస్తుతతులుఁ ♦ వైలంబులుఁ భారతా
వనియుఁ సప్తసముద్రముల్ చెదరి స ♦ ర్వంబేకమై చూర్ణమై
చను; నీయకృరు నెచ్చుటఁ వెదకెదో ♦ సందేహ మామీఁదటఁ. 310
- మ॥ రవి యస్తాదిని మొల్పుఁగా కళల పా ♦ రావారముల్ క్రుంగుఁగా
కవఁచక్రము వ్రలుఁగాక వెఁగఁగా ♦ కాకాశ మయ్యుగ్రభై
రవుఁడై విశ్వముఁ గాల్పుఁగాక లవముఁ ♦ రాజా ప్రతాపూఁడు గో
రవముఁ గోల్పడి మత్త్యమాత్రుఁకు ఁ ♦ ర్నంగాఁగఁ డెప్పున్. 311
- గీ॥ పెద్ది పిన్న మర్యాదల ♦ విధములెఱుఁగు టభ్యుదయము గోరెడు వాని ♦ కత్యనసర
మట్టె నొందిరఁజేకును” ♦ టాదుఁ దొలి యాప్రతాపాధిపాధు నా ♦ స్వబుఁ జూచి.
- సీ॥ “నసుమతీదేవి కీ ♦ శ్వరుఁడిచ్చి మఱిఁపూపలగుమఁ బుష్పము లూడు ♦ సంతదాఁక
తూనైన విడక జ ♦ గతాప్రిణుఁడును జగత్పాణిమగును నుడు ♦ సంతదాఁక
నమరసన్నతము స ♦ త్యంబు చిరస్థాయిమై లోకమున నుండు ♦ సంతదాఁక
స్వాతాత్మ్యధర్మ శ ♦ ట్టము ధీరవృద్ధయాభ్రమందు మ్రోయుచునుండు ♦ సంతదాఁక
- గీ॥ నోప్రభూ! నీమహర్థు గు ♦ ణోజ్జ్వలతయు భావపరిశుభ్రతయు సత్య ♦ నైభవంబు
ధ్యసాత్రాణీర్తి యా ♦ ధరణి నిండి యారవి సుధాకరం జౌచు ♦ నలరుఁగాక.” 313
- గీ॥ అని పలుకునంత నొక్కసే ♦ నాధినాథుఁ డరుగుజెంచి “జగద్గురూ! ♦ యారగింప
వేళయయ్యె” నటంచని ♦ విన్నవించి నిలువ నందఱు లేచి లో ♦ పలికిఁ జనిరి. 314

మ॥ అటఁ జుట్టఁగల తావులందుఁ బదివే॥ లాకుల్ దగఁ వేయఁగా
భటులెల్లఁ జడిఁ జేరి రొండొకయెడఁ బ్రత్యేకమర్యాదఁ గొ
న్నిటినిఁ వేయుచు గూడఁగూరలును బా॥ నీయంబు వడ్డించి రం
తటఁ గూర్చుండిరి మానసింహుడును జెం॥ తఁవానినైనప్రభుల్.

315

సీ॥ అచటికప్పు ప్రతాపు॥ నాత్మజఁ డమరసింహుడు వచ్చి మానసిం॥ హునిఁ గమఁగొని
“ప్రొద్దయ్య; భోజనం॥ బునకుఁ గూర్చుండుడు పరిపేచనం బొన॥ ర్పంగడొడఁగఁ
డ”న నంబరేశ్వరుం॥ డమరసింహుని జూచి “లోకగురుం డింక॥ రాకపోయె”
ననుడు “వారాఁగోగ్య॥ మనువుగాలేమి న్నబనిచిరి మీకు స॥ పర్యసేయ”

గీ॥ ననిన మానసింహుడు ముఖ॥ మట్టెయెత్తి “యతిధి నైయున్న నాకు మీ॥ యయ్యగారు
స్వయముగా వచ్చి పంక్తిభో॥ జనముపెట్టి ప్రియము దొలుకాడఁగా గార॥ వింతు టొప్పు.

మ॥ తనమర్యాదకు నాయశంబునకు నిం॥ దల్దెచ్చెఁ దావచ్చి చెం
తను గూర్చుండకయున్న నొక్క-మెదుకై॥ న్న దాఁక; నాపిమ్మటఁ
బను లేలాగున సాగునో తెలియఁగా॥ వచ్చుఁ జూచి! పోయి యా
యన రప్పింపుము తప్పదో యమరసిం॥ హా!” యంచు వాక్రుచ్చిన్;

317

సీ॥ అంతలోనఁ బ్రతాపుఁ॥ డక్కడి కేతెంచి “యయ్య! నీవెఱుగని॥ యదియుఁగలదె
యవనులతోడి బాం॥ ధవమూను వారల సరసఁ గూర్చుండి భో॥ జనముసేయ
నని నియమమ్మనా॥ కగుట నీచెంత భుజింపలేమిని దద్ద॥ చింత యొదవె
నేనేమి చేయుదు॥ నీధర్మ మిట్లుండె; నియమంబు విడనాడ॥ నేరనేను;

గీ॥ పంక్తిభోజన మది తప్ప॥ వలయురీతిఁ గోటిమర్యాదలను గూర్చు॥ గొడువగలుగ
దయ్య! భటులును నీవు విం॥ దారగించి చల్లఁగాఁ బొందు రేపు మీ॥ ధిల్లిపురికి.” 318

మ॥ అనుచుఁ బల్కినఁ దోక ద్రోక్కిన భుజం॥ గాధీశు మర్యాద భో
రన శృంగంబులు భంగమై చనిన గో॥ రాజాబు చందాబునఁ
గినుకఁ దాల్చుచు మానసింహుఁ “డరరే॥ నీయున్నతిఁ బొపు సే
యనె తెరువక-నరేంద్రబాంధవము చే॥ యగల్గె నాబోంట్లకుఁ.

319

ఉ॥ నేడును నక్కరీశ్వరుని॥ నేను భరంపడి నిల్చుకున్న న
వాడు ప్రచండవారినిధి॥ భంగములోయన సేనలంపి మే
వాడ రసాతలంబునకుఁ॥ బంపుచు నిన్నును బట్టి తున్నితూ
టాడకపోయియుండఁ డిపు॥ డైనను గండము తప్పిపోయెనే!

320

మ॥ తలతో నీపదపద్మముల్ గొలువఁ జెం ♦ తాజేరు నన్ను మహా
బలదర్శిద్ధతుఁ బంక్తిబాహుళ్యఁడనుచు ♦ వాక్రుచ్చె దిట్ట నచో
నిలువఁ నెచ్చునాకో భుజద్వయిపయి ♦ నీశీర్షము? గన్ముఖ
దలకెత్తఁజూమి! నీదు గర్వమును డిం ♦ దక్షజేతు నేకత్రుటిక.

321

గీ॥ తెగియె నేటి కిద్వరను బం ♦ ధించియున్న స్యామిభృత్యధర్మము లాహా ♦ వములు పెంచి
నిలువ నీడ లేకుండ గు ♦ ట్టలఁజరింపఁ జేయలేకున్న నను మాన ♦ సింహుఁడనకు.” 322

సీ॥ అని కోపమునఁ బల్కె ♦ నాప్రతాపమహిమింద్రుఁ “డివిష్ఠకోక్తుల ♦ నేమిలాభ
మున్నమాటాడిన ♦ నులుకు నొందెదవేల యిట నీకుఁ బరిభవ ♦ మేమిగలిగె
నేనయ నినుబిల్చి ♦ యిటుచేసియున్న లోపంబెల్ల నానతి ♦ పయిన నుడు
నీవె వచ్చితివి సం ♦ భావించి దర్శనం బిచ్చితి భేదమం ♦ తేని లేక

గీ॥ చేయఁదగిన మర్యాదలు ♦ చేసియుంటిఁ బూర్వనియమానుసారము ♦ భోజనమును
విడిచితిని; వేటుగతిని భా ♦ వించి కినుకఁజెంది యేమేమె పలుకఁజొ ♦ చ్చితివి నీవు. 323

గీ॥ నేను గోపాబు నొందను ♦ గాని మానసింహు రణమందు సుధించి ♦ చేయిచేయి
గలిపి బలము తూచుకొనంగఁ ♦ గలిగెనేని యదియ పదివేలటాచు స ♦ మ్ముదముఁగాఁతు”

మ॥ అని మందస్మిత రోచులఁ నెఱపఁగా ♦ నయ్యిబరీశుండు “నీ
మనియున్నాతకు నాచునామము జపిం ♦ పక్షజేసి రే నిదయు
దినమం దన్నము బుద్ధికిఁ లవము శాం ♦ తిక్ గల్గఁగానీక నే
బెనుకన్యబులు పెంచి డీల్పఱచి నిఁ ♦ వెన్నంటి వేటాడదక.”

325

మ॥ అని శేషాహివిధాన రోజుచు నను ♦ స్థావేశుడై యన్నదే
పుని ప్రీత్యర్థముగాఁగ నైదుమెరుకుల్ ♦ బోసేసి చేగడ్డిమ్రా
లనె నిల్పుండిన యాత్మసైనికుల నె ♦ ల్లఁ శీఘ్రమే లేచిరం
డని తానానతి యిచ్చి వచ్చి జననా ♦ శ్వాహుఘోషయ్యె వడిక.

326

మ॥ పరమోల్లాస హృదంతరుఁడగు సలుం ♦ బ్రాసావ్రి “యోయాబరీ
శ్వర! నీమాట యటూడనీ; సగరిలో ♦ వర్తించు నీబావ న
కృరు నీపెటనె తేవలెక మఱచిపో ♦ వకరా ద”టంచాడ సం
దఱు నొక్కు-మృదీ జప్పటల్ చఱచి రు ♦ త్సాహమ్ము దైవారంగ.

327

గీ॥ మండిపడి వెన్న-చూచి యం ♦ బరువిభుడు “భవునికడ నున్న బసవన్న ♦ వలెఁ బ్రతాపుఁ
గొలిచి తలయూచ మఱగిన ♦ పలుకుబాడ నిన్ను లక్ష్మ్యపట్టును నే ♦ నెన్నఁడైన. 328

క॥ కనుగొందువులే నీగతి" యనుచు నెలుంగె త్తి పలికి యాత్మీయదళం
బును గొంచు ఢిల్లీ దెసకై చనె మదిఁ గ్రార్యమ్ము నీసు య సందడిగొనఁగఁ.

829

మ॥ అవసీదేవులఁ బిల్వఞ్చుచును బు యాహమ్ము చేయించి మ్రొ
ల వెలుంగొందు నదీజలంబుల సచే యన్నానముల్ చేసి పూ
జ్యవిధానమ్మునఁ బంచగవ్యమును బ్రా యశ్చిత్తము బొంది మ
క్కువమై నందఱు పోయి చేరుకొనిరా య 'కుంభతమియర్' దుర్గము.

830

గద్యః— ఇది శ్రీమత్కమేశ్వరీ కరుణా కటాక్ష వీక్షా సమాసాదితరసవత్కావ్య
నిర్మాణ చాతురీధురీణ, సుగుణగణపారీణ, దుర్భాకవంశదుగ్ధాంభోరాశి
రాకాకైరవమిత్ర, శాలాకాయన గోత్రపవిత్ర, సుజనజనాను
గ్రహపాత్ర, పెంకటరామార్యపుత్ర, కవిసింహా వధాని
పంచాననేత్యాది బిరుదవిఖ్యాత, సుకవి రాజ
శేఖర, రాజశేఖరకవి ప్రణీతంబయిన
రాణాప్రతాపసింహ చరిత్రంబు
ను పద్యకావ్యమునా
దుః ద్వి తీయా
శ్వాస
ము
స య పూ న్న ము.

౩

రాజీశ్వర్యము.

రాజాప్రతాపసింహచరిత్ర.

తృతీయాశ్వాసము.

మ॥ జలపూరం బడుగంటి కూపములు కాఁగి సారంబులుఁ బ్రీతి సంగ
దులఁ బాతాళము లోఁతు చూపఁ ధరయుఁగి ఁ దుర్వార ఘోరాగ్నిమం
డలమై మందుచుఁ బేలగింజవలెఁ బెఁగి ట్లఁగి జంతుజాలంబు శో
పిల గ్రీష్మంబుది నిప్పులఁ జెఱఁగి డాఁగి సర్వముఁ గాల్పుచుఁగి.

1

× సీ॥ స్థిరమై రియముఁడనఁగఁ జెల్లు తోడరమ్ము రణమర్మము లెఱుంగుఁగి రాయసింగున్
చండారి వివినానఁగి లుండు వీరబలుండు ప్రబలకీర్తినిదేలుఁగి రాయశీలుఁ
దుల్లాసమతియు నఁగి బుల్లూచమూపతి పౌరుషంబూను మాఁగి బాజుభానుఁ
డభిమానసంధానుఁగి డబ్బూరురహిమానుఁగి డసమశౌర్యనిధానుఁగి డసపుభానుఁ

గీ॥ మతియు భాసిముఖాఁముఖుల్ మహితశౌర్యరేఖ ముల్లోకములఁ జప్పఁగి రింపఁగలుగు
యవననరపాలమాళి సైఁగి న్యాధినాథు లేకముఖమునఁగి గడలిదంఁగి డెత్తిరపును.

2

మ॥ అరిసంత్రాసకరోగ్ర సత్వయుతమైఁగి హారావళి పర్యతాం
తరమందుఁగి జెలరేఁగుచుఁగి జగమునంఁగి తఁగి గాల్పు స్వీయాగ్రహం
దర శౌర్యప్రబలాగ్ని నార్పణ మహాఁగి ధారాధరస్ఫుర్తి సా
గరసూక్తద్వితయంబు లేచెను దురుఁగి మృతశేఁగి మేల్పెలనఁగి.

3

× Todar Mal was born in Oudh and after serving in subordinate offices received his first important commission by being entrusted with the Revenue assessment of Guzarat. He proved himself to be good and valiant soldier when serving in Bengal with old Muniam Khan and in 1577-1578 received his reward by being appointed as Vizier.

"Akber the Great Mogul."

§ Raja Rai Singh led a gallant band of his Rahtores in all the wars of Akbar, the emperor obtained for Prince Selim, Rai Sing's daughter for wife. The unfortunate Purvez was the fruit of the marriage.

"Annals of Rajasthan."

- సీ॥ యువరాజమణి సరి ♦ మొకమడించిన కొమ్ముటంబారయెన్లుపై ♦ సధివసించె
 ✕ సతివిక్రమోద్భాసి ♦ యగు మానసింహుండు యవనదేశమహాన్న ♦ తాళ్ళమెత్తి-
 సతనితో నిర్వది ♦ మైదువే లాళ్ళికుల్ గడలి రుర్వర గడ ♦ గడ వడంకె
 నక్కరు సర్వసే ♦ నాధిపత్యముభార మంబరేశ్వరు శిర ♦ మందు మోపె
 గీ॥ జలనిధితరంగములబోలు ♦ సై న్యములును ద త్రదధినియకులుగూడి ♦ తత్ఫలిహావ
 ఢిల్లిపురి జనశూన్యమా ♦ తేవఁ దనరె సరిగి యండ 'అంబరు'దాటి ♦ రతిరయమున. 4
 గీ॥ మండలగృహంబును పురంబు ♦ దండఁ గనుమ కరిగి హారావళి పర్వ ♦ తాంతరమున
 లోయలబడి పయనంబు ♦ చేయసాగి రతిభయంకర వివిన మ ♦ ధ్యంబుఁ జొచ్చి. 5
 సీ॥ హారావళిపర్వ ♦ తాంత ముత్తరము 'కుంభలమియర్,' దక్షిణ ♦ పార్శ్వమందు
 రుక్మనాథమ్మ, తూ ♦ రుపు సతుల్లా, పశ్చిమము మేరుపురము లీ ♦ మధ్యసీమఁ
 బాడ వెనుబడిమైల్లు ♦ వెడలు పెన్నదిమైల్లు గలుగు హాల్డిఘాటు ♦ కనుమతాపు
 పామాణములతోఁ బ్ర ♦ పాశసంతతులతో లతలతో నివిడ గు ♦ ల్కములతోడఁ
 గీ॥ బాదలతో గండశిలలతో ♦ నదులతోడఁ గంటకమ్మలతోడ వృ ♦ క్షములతోడ
 సీగకై నను జొరఁగ సు ♦ దీయనట్టి భీకరారణ్య శైల ము ♦ ఝేభద్ర తలము. 6
 సీ॥ కుండలీంద్రుడు చుట్టు ♦ కొని పుండ్రనోయన వలగొనియున్న ప ♦ ర్వతపుంబంక్తి
 నిలుపుగా నఱికిన ♦ ట్టలు ప్రాకఁగారాక చక్కఁగా నిలుచు పా ♦ మాణసమితి
 ప్రకృతి నై సర్గి ♦ భంగిఁ బ్రోపుగనిడ్డ కొండపేటులమీఁది ♦ కోటగములు
 మలిచి కొలిచియుంచు ♦ మాదిరిమై యేటవాలగు పర్వత ♦ పార్శ్వములును

✕ Raja Mann who had succeeded to the throne of Amber was the most celebrated of his race and from him may be dated the rise of his country. This prince exemplified the wisdom of the policy which Baber adopted to strengthen his conquest, that of connecting his family by ties of marriage with the Hindu. It has been already related that Humayun espoused a daughter of Bhagawan-doss, consequently Raja Mann was brother-in-law to Akbar. His courage and talents well seconded this natural advantage and he became the most conspicuous of all the generals of the empire. To him, Akbar was indebted to half his triumphs; The Cutchwaha bard found a delightful theme in recounting his exploits from the snowolad Caucasus to the shores of the golden Chersonese. Let the eye embrace these extremes of his conquests, Cabul and the Parapomisan of Alexander and Araccan on the Indian Ocean; the former reunited; the latter subjugated to the empire by a Rajput prince and a Rajput army.

"Annals of Mewar."

- గీ॥ కకటములు రెండు సుకువుగాఁ జనుటకై న ననువొసఁగనట్టి యొకచిన్న కనుమగలిగి
యల సురాసురులకుఁ జొరఁ నలవిగాని కఠినతలము హస్తీక్షాటు కనుమ సీమ. 7
- శ్లో॥ ముందుగ మ్రోఁగు దుందుభుల మోతలు నిల్పుచు నైన్యకోటి నం
దందును నిల్వఁజేయుచు ర యంబునఁ దా నొకచోటఁజేరి య
య్యందీట వాహినీపతుల నచ్చటఁజేరిచి మంతనంబు చె
ల్వందగ మానసిహవిభుఁ దాదర మేనుర చిత్త మేర్పడఁ. 8
- సీ॥ “ఇక దుర్గముము మాగ్గఁ మీమీఁదటిప్రయాణ నుతికస్తతరము భ యాస్పదంబు
గంటకుఁ దక్కువఁ గాఁ బ్రాద్దు నిలిచె ‘గుంభలేమియ’ టటకు ని ర్వదియుమైట్ల
గలదు; హస్తీక్షాటు కనుమ కట్టెదురఁ గన్నడి మృత్యుముఖమట్లు భయముఁగొలిపె
మెలమెల్లఁ జీకటుల్ మొలుచువేళకునైన గనుమ నిట్టులొదాటి చ నదమేని
X గీ॥ యర్ధరాత్రము కుంభలేమి యరునుజేరఁగలము జయమొందఁగల మటు గాక రిపులు
మనకుముందుగఁ గనుమ దూ రిననుఁ బిదప సంగుళంబైన ముందున కరుగు టరిది. 9
- సీ॥ ఈగిరుల్లె రాఁ జాగారికి సమీప మెపు డెందు దూఁకునో యెఱుఁగరాదు
మనగాలి సుంత సోఁ కిసను సింహంబులవంటి శిశోదియా భటులు గొలువ
నీనినపులియట్టు లెగిరి పైవ్రాలు నాతనినోర్వ నుడుట నే త్రమ్ము గలుగు
నాగజాసురవైరి కై న దుర్భర మెంత యప్రమత్తులపైన నంత మేలు

§ Pratap trusted to his native hills and the valour of twenty two thousand Rajputs to withstand the son of Akber. The range to which Pratap restricted was the maintainous region around though chiefly to the west of the new capital. From north to south Kumbhalmir to Ricumnath about eighty miles in length and in breadth from Merpur west to Satolla east about the same. The whole of this space is mountain and forest, valley and stream. The approaches to the capital from every point to the north, west and south are so narrow as to merit the term of defile; on each side lofty perpendicular rocks with scarcely breadth for two carriages abreast, across which are those ramparts of nature termed (col) in the mountain scenery of Europe which occasionally open into spaces sufficiently capacious to encamp a large force. Such was the plain of Huldighat, at the base of a neck of maintain which shut up the valley and rendered it almost inaccessible. “Annals of Mewar.”

x Kumbhalmere (Kumbhalgarh) is situated on a mountain near the western border of Mewar about 40 miles to the north of Udaipur City.

“Akbar the Great Mogul.”

గీ॥ శాన వాక్యంబులెల్లను • గట్టిపెట్టి పెదవి గడలింపకయే మాన • విధి వహించి
వశివశిగఁజూటి కనుమమె • బడిని సాగి యవలఁ జేరంగవలయు నే • ర్పతిశయిల్ల.” 10

మ॥ అనుచుఁ నల్వరు నల్వరై నిలువ నై • న్యంబంతయుఁ దీర్చి యీ
పని సంధ్రంబున కేళమెత్తుటనుచుఁ • భావించియుఁ మానసిం
హస్థపాలుండు ప్రతాపునిఁ గెలుచు న • త్యాశాబలాశ్చప్యఁడై
చనుడఁ చాజ్ఞ నొసంగె ముందునకుఁ ద • టైన్యాధిపుల్ భీతిలఁ. 11

సీ॥ కడ గానరాని దీ • ర్ఘశరీరమున మహారగము నికుంజగ • ర్ఘంబు వెడలి
వంకరగా సాగి • పైకిఁ బ్రాకెడురీతి యవనసేనాదండ • మల్ల నల్లఁ
గడలి హాట్టిఘాటు • కనుమ డాయుచు నందు మొదటినల్వరు కాలు • మోపునంతఁ
బిడుగులచప్పు డ • ల్లడ రేగ మూడువే లాశ్వికోత్తములు త • న్ననుసరింపఁ
గీ॥ దటములెకతట్టుకొని మహా • ధ్ధతిని దూఱు పరమగుభీరగంగాప్ర • వాహధాటి
నాకనుమఁదూటి యాద్య-త • మలమి నిలిచె సింహములు సలుఁబ్రాకృష్ణ • సింహవిభుడు.

చ॥ అనుపమవాయువేగమున • నద్రి ప్రతిధ్వను లీన నుద్ధతిఁ
గనుమమొగంబు చొచ్చుకొని • కట్టెదురఁ లయకాలరుద్రుడో
యనఁ బయమాఁకు శృష్టవిభు • నామొగలుల్ గని భీఁ గ్రుంగుచుఁ
వెనుకకుఁమొగ్గి రగ్గరుడు • నిఁగని తగ్గు నహివ్రజం బనఁ. 18

మ॥ సమయం బెంతయుఁ బ్రాతికూల్యము వహిం • చుఁ గట్టునఁ జిక్కి-తా
లిమివో రోజెడు నాదిశేషవలె ని • ల్పెఁ మానసింహుండు వై
రము సాధించెదనంచు; నంతఁ జతుర • శ్రేష్ఠాహముఁ బన్ని ప
శ్చిమదిబ్బిస్త ముఖంబుతోడ వసియి • చుఁ ఘేచ్చసైన్యావళుల్. 14

+ మ॥ పలుసింగంపుఁ గడనికేతనము శో • భల్ నల్లెనల్లెనిడు క్రొం
జిలుంగుఁబట్టు జిరా గుడారమున ని • ల్పెఁ దా జహంగీరు; ముం
గిలిఁకక్క- నును పంచవర్ణియ పతా • కం బొప్పు క్రొమ్మించుచ
ల్వల డేరాకడ మానసింహుండు వసిం • చుఁ బోయె నారాత్రికి. 15

+ 'The great banner of Mewar exhibits a golden Sun on a crimson field, those of the chiefs bear a dagger. Amber displays the Panch-Ranga or five coloured flag.

"Annals of Mewar"

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

(నాలుగు గజముల వెడల్పు)

[illegible]

- క॥ ఇరువుర గుడారముల నలుతెలుగుల యువరాజునింటి ♦ తెరవలు గణితం
మణి కవులు గాయకులు విడిసిరి తత్తదత్తరుచిర ♦ శివరములందుఁ. 16.
- క॥ నలుదెసల నీగుడారంబులచుట్టును మానసింహ ♦ భూవరు నంబ
బల మిరువదయైదగువే లలరారె నరాతివిక్ర ♦ మాపహాలింగ. 17
- మ॥ అల సైన్యంబులచుట్టు వీధులను జే ♦ యభంగి పానీయశా
లలు గోళాలలు నాటి దాన్యధనశా ♦ లత్ చేర్చి సదైవద్యశా
లలు నక్కొల్పియుఁ బెక్కులంగడులు ని ♦ ల్వోజేయుచుఁ మద్యశా
లలు స్థాపింపగ గొప్పపట్టణము లీ ♦ ల్ గ్రారె జో టులయుఁ. 18
- క॥ ఈవీధుల వెలివరుసను యావనపాదాదిదళము ♦ లాశ్వికులును దం
తావళసమితి పిరంగుల ప్రోవులు నందొడ భీతి ♦ పాడమంగ నిలిచెఁ. 19
- సీ॥ మొనసి హల్లిఘాటు ♦ కనుమకు నెదుర యావనచమూ పశ్చిమ ♦ పార్శ్వమెల్ల
ముగురుసేనాధీశ ♦ ముఖ్యుల యెక్కడఁ బంచుకొని వారివారి యి ♦ క్కుపల నుండి
రవ్యాదిలో మధ్య ♦ మందున నేబదివేల యాశ్వికులు సే ♦ విచుచుండఁ
బరిభూతి యెట్టిదో ♦ యెఱుంగని విక్రమమహితుండు తోడర ♦ మెల్ల నిలిచె
- గీ॥ ఘనుఁ డనప్రఖాను ఖాసిము ♦ ఖాను ప్రబల బాహుబలు రొక్క-రొక్క-రి ♦ రవ్వియునైదు
వేల యాశ్వికుల్ గొలువ న ♦ వీరవర్యు నుభయపార్శ్వదళంబుల ♦ నుండి రపుడు. 20
- మ॥ అదయాక్రామ దరాతివీరభట శౌ ♦ ర్యాగ్ని దృటా వాఙ్మకాం
బుద మబ్దూర్ రహిమాను వీరబలుఁ డా ♦ పుష్టప్రభారాసు లేఁ
బదివేల కాల్వరతో నొక్కొక్కరుఁడు ప్రా ♦ గ్భాగంబునఁ నిల్చి రా
త్నదళంబుల్ జయనాదముల్ సలుప ను ♦ త్సహంబు దీపింపఁగఁ. 21
- మ॥ చలదంభోధి గభీర ధీర గుణు లా ♦ పాబాజుఖా రాయసిం
హులునుఁ దక్షిణమందు; నుత్తరము శౌ ♦ ర్యోదగ్రులై క్రోలుబె
బ్బులులఁ బోలిన రాయశీలుఁడును న ♦ బ్బుల్లాయుఁ దారుష్క-సే
నల నొక్కొక్కరుఁ డర్థలక్ష గొనుచుఁ ♦ దాముండి రాయాయెడఁ. 22
- సీ॥ రాత్రికాలమ్ము శా ♦ త్రవవాహిని సమూహమున కతిసమీప ♦ మగుటఁజేసి
పడమటిదెసయందు ♦ వాయువ్య నిర్మలికోణములఁ బిరంగితా ♦ డములు నిలిపి
రూరుపు తరులతా ♦ దుర్గమారణ్యంబు గానఁ దదాగ ర ♦ యము మఱిసి
ఫలచి యాశాన వై ♦ శాస్త్రనర కోణంబులుదు వారణసమూ ♦ హంబు నిలిపి

- గీ॥ పనులు పదివేలకనులతో ♦ భద్రపతి మానసింహుడు శివరంబు ♦ లోని కరిగె
గాయకుల గేయములు గణి ♦ కాచయముల యాటలును సాగఁగాఁ జేసె ♦ నాసలీము. 23
- సీ॥ కల్ప నిర్ఘాత సం ♦ కాశ రాతోద్వంశ దీపకుల నడవె ♦ దేజసింహుఁ
డతులవిక్రములఁ జో ♦ హణివీరులను గొంచుఁ బరతెంచె బలియుండు ♦ భానుసింగు
ధేలవారా సుధ ♦ టాసుల నడిపించె సింహశౌర్యుడు మన ♦ స్సింహవిభుడు
పులిపిల్లలని శాత్ర ♦ వులు భీతినొందు ధూలాన్యవాయులఁ దెచ్చె ♦ శ్యామసింగు
- గీ॥ హరకులోద్భవులును దేవ ♦ రాన్వయులును బ్రమరభటులు హఠావధి ♦ పర్వతంబు
ముక్కముక్కలై పడఁ బెడ ♦ బొబ్బ లిడుచు వెడలి రప్పు డిర్వదిరెండు ♦ వేలదొరలు. 24
- గీ॥ సకలయవనుల కాల మా ♦ సన్న మైనఁ బూని సంయుమనికిఁ గొని ♦ పోవ వచ్చు
యముఁ డతనిభటుల్ వీరని ♦ యరులు వెలవ భిల్లభటులతో ముందుండె ♦ భీమచాగు.
- × సీ॥ సర్వ సర్వంసహ ♦ స్వాతంత్ర్యధర్మ మంత్రోపదేశ గురూత్త ♦ మోత్తముండు
నియతేశ్వర ధ్యాన ♦ నియతి బ్రహ్మైక్య సంధానంబు నెలపు నా ♦ నందవాధి
కారణమాత్ర సం ♦ సార మంటియు నంటకుండు ను త్రమరాజ ♦ యోగిమాధి
సచరాచర వ్రపం ♦ చమున్లెఱ దనుబోలె సమబుద్ధిజూచు వి ♦ జ్ఞానశాలి
- గీ॥ ధర్మ సంస్థాపనార్థ ము ♦ దృఢమునొందు దేవతా దివ్యతేజం బు ♦ దీప్తిమూర్తి
యాప్రతాపుడు “వైతక” ♦ హయము నెక్కి తరలె నమరులు మెచ్చి యాఁ ♦ దలలనూఁచు.

× It is worthy the attention of those who influence the destinies of states in more favoured climes to estimate the intensity of feeling which could arm this prince (Pratap) to oppose the resources of a small principality against the then most powerful empire of the world; whose armies were more numerous and far more efficient than any ever led by the Persians against the liberties of Greece. Had Mewar possessed her Thucydides or her Xenophon, neither the wars of Peleponessus nor the retreat of the 'Ten thousand' would have yielded more diversified incidents for the historic muse, than the deeds of this brilliant reign, amid the many vicissitudes of Mewar. Undaunted heroism, inflexible fortitude, that which keeps honour bright perseverance, with fidelity such as no nation can boast, were the materials opposed to a soaring ambition, commanding talents, unlimited means and the fervour of religious zeal; all however insufficient, to contend with one unconquerable mind. There is not a pass in the Alpine Aravalli that is not sanctified by some deed of Pratap. Some brilliant victory or oftener more glorious defeat. Haldighat is the Thermoplae of Mewar, and the field of Davier her Marathon.

"Annals of Mewar."

సీ॥ రాజపుత్ర భటోత్త- ♦ రంబు దొంతరలుగాఁ గనుమకు రెండుప్ర ♦ క్కలనుజేరె
బ్రబల శిశోదయా ♦ వంశ్యవీరులతోడ దానికినడుముఁ బ్ర ♦ తాపుఁడుండె
వతని దక్షిణపార్శ్వ ♦ ముందుఁ జొండావద్యరేణ్యులతో నిల్వెఁ ♦ గృష్ణసింహుఁ
డవ్వలఁ జేజసిం ♦ గాతని చెంత భేల్వాపతి నిల్చిరి ♦ భటులతోడ
గీ॥ నాపత్రాపుని వలపట ♦ శ్యామసింగు భానుసింహుండు గావ్విలియర్ ♦ పతియు ధోల
వార భూపతి బేడ్లా కొ ♦ టెరియా నృపాలములు నిల్చి రహిత దు ♦ ర్వార లీల. 27

మ॥ తథకున్నిద్దపు జాభువా కలికివూఁ ♦ తల్ గుల్కు-చుగ వేయి వె
ల్లులు నల్లిక్కు-లఁ బిక్కటిల్ల బలుని ♦ గ్గల్ దేలు బంగారు గ
జ్జెలు వాతాహతి మ్రోతలెత్తఁగఁ జలిం ♦ చెక వై రిపైన్యంబు గుం
డలు వ్రీలంగ రవిధ్వజోత్తముము హ ♦ భీఘాటు సీమోపరిగ. 28

సీ॥ పరిసర భూభృచ్చి ♦ ఖర కోటిపై న నుగ్రములై న ప్రకృతిమి ♦ గ్రములపై నఁ
గడునెత్తగానున్న ♦ గండశిలలపై న మధ్య నుండడు నితం ♦ బములపై న
నేటవాలగు కొండ ♦ పేటలపై నఁ జెంగటనున్న గొప్పవృ ♦ తములపై నఁ
గ్రింద మీఁడనుగల్గు ♦ సందుగొందులలోన గుమురులై తగు నికుం ♦ జములలోన

గీ॥ నెందుఁ గనుఁగొనినను నేల ♦ యీనినట్లు భీమచాంకు తోడైచ్చిన ♦ భిల్లభటులు
సింహనాదంబుతోఁ జోయి ♦ చేరుకొనిరి పర భయంకర శర ధను ♦ మ్పాణు లగుచు. 29

సీ॥ హైందవాంగనల నా ♦ ట్యము సాగె రుచిరమై రాయశీలని గుడా ♦ రమ్ములందు
నమృతమూరెడు గాన ♦ మలరారె నబ్జారురహిమాను పటకుటీ ♦ రములయగు
మొగలు నపుంసకా ♦ పూర్వ నృత్యపుగోల చెలఁగె నాసపేక్షాను ♦ శిబిరములను
ద్రాక్షారసంపుఁ బా ♦ త్రలుసల్పె నర్జున్ షాబాజుఖాను వే ♦ లములయందు

గీ॥ నవల మిగిలిన యవనసే ♦ నాధిపతుల విడుదులను బ్రొద్దుపోకకై ♦ వెలసె మద్య
పానమును ధూమపానమ్ము ♦ పచ్చినల్లమందు విందులు నందుపై ♦ సందడులును. 30

మ॥ యననాశ్వంబులు హైందవాశ్వము లసం ♦ ఖ్యాతంబు లొండొ-టిఁ జూ
చి విరోధమ్మునఁ గాలు దువ్వి రజసి ♦ సీమాలిని కర్ణరం
ధ్ర విదారంబుగ హేమల్ సలిపె గాం ♦ తారంబు భేద్గిల్ల ని
క్కు-వల్గ నిల్చుచుఁ గొండకోళ్ల గుముల్గు ♦ గూసె విశేషార్భటిగ. 31

మ॥ నగవుగ వెన్నెల మోముచందురునితో ♦ నాణెంపుఁ బావలతో
సాగసుగ జందురుకాచి నిద్దపు జరా ♦ చొక్కాయతోఁ గాంతుల్

బగటిగ గూర్పు కృపాశీతో నటఁ బ్రతాఁ పసామి తైలంబుదం
డ గుడారంబులలోఁ జమూపతులఁ జూఁ డఁబోయె శ్రీఘ్రముగ్గఁ.

32

సీ॥ తల్లి పుత్రకుల నాఁ డరమునఁ జూచున ట్లనురాగ పూర్ణుడై యధిపుఁ డరయ
వీరులందఱు భక్తి వివశులై “మాదేవుఁ డిట మమ్ముఁబ్రోవని యేగెదెంచె
మందహాసజ్యోత్స్నఁ లందమై వర్షించు నీమోము చూచిన యెల్లలోక
సామ్రాజ్య మిడిన హస్తము సోఁకనిత్తుమే యీతని పదసేవ యింద్రభోగ

గీ॥ మనుచుఁ గన్నులఁ గని హృద యములఁ దలఁచి భూవిభుని సర్వణంబులు యోగదుచున్న
యంత నుదయ ధరాధర మందు మొలచె తెలుఁగు గమలకుఁ బలునిక్కఁ వేఁగుఁజుక్కఁ.

మ॥ కలనాదంబు లొనర్చెఁ బక్షిఁతతి; చుఁ క్కల్ వీడ వజ్రంపుశో
భలు; పావీదీశఁ గాంతిపూర మలమో; యాభాత మందానిల
మ్ములు వీతెంచె “నటంచు మంజులరవ ముగ్ధలమీఱఁ జారుష్కయో
ధులకుఁ బాడిరి మేలుకొల్పు లపు డెఁ తోరక్కివైతాళికుల్.

34

మ॥ కులముఁ బ్రోచెడు ధర్మమూర్తులకు నెఁ గ్గల్ కల్గరా దీ తురు
ష్కులబాఁగి బడకుండఁ బ్రోచెద నటం చుఁ వేయి బంగారుచే
తులు పైఁగప్పుచు నాదరించె నసఁ బ్రాదుర్భావముఁ బొంది తో
ట్టులుతఁ సూర్యుడు దోఁచె దూర్పుమలయం దుఁగ రాజపుత్రాళికిఁ.

35

శా॥ “ఏరుల్ సోయిన రాజ్యముల్ చెడిన ను యిన్ దేశదేశప్రజా
వారం బేగిన నూత్నజీవ మిడు శో భారాశివై విశ్వమం
దారప్రాయుడవై నభోగితి ననం త బ్రహ్మకల్పంబుగా
మీఱఁగల్గిన బ్రహ్మమూర్తిని వినుఁ బేర్కొందు ఛాయాధిపా!

36

సీ॥ నగరమందలి ప్రధా నద్యౌర ష్టాంశు సూర్య మహాద్యౌర శోభఁ గాంచు
మాహార్యమున రాజ మణులు కొల్పించు భాగము సూర్యభవన విభాగితి గాంచు
జనులకు నృపులు ద ర్శనమిచ్చు పైమేడ సూర్య శిఖర మంచు స్తుతి వహించు
సింహాసనము వెనకఁ జరిలిబంగరు మేటి సూర్యబింబము మూర్తి సాబగు నొందు

గీ॥ ధ్వజములు సితాతపత్రముల్ తనరు నీదు వేరనే; నిన్ను మించిన వేల్పు లేడు;
తలఁపులను గడలికలను బలుకులందు నీ వెప్పుడు గోచరించుచుం డెడవు మాకు. 37

మ॥ జననం బందినవాడ నీకులమునఁ సావ్యతంత్ర్య ధర్మంబు ని
ల్పను గాంక్షించితి నేడు క్లేచ్చుల నద ల్పఁ గూల్చి యెత్తెంత; నీ

మునిమనస్కంధ మదీయ గౌరవయశం + బుల్ నిల్వ పీవిపుమీ"
యని ప్రాధికై బ్రతాపుఁ డత్యముని భ + క్త్యావేళ ముప్పొంగగఁగ.

38

ఉ॥ ఆపంబు నేకలింగవిభు + నవ్వలఁ బరవ్రతసార్యభామ పు
శ్రీ కడకడ్య యుగ్మము ను + డిగ గడుభక్తి భజించి ధర్మశి
తొకరులైన పూర్వస్మప + సత్తములక దలఁచె బ్రతాపుఁ డెం
లో పరిశుద్ధమా హృదయ + తోయరుహంబున భక్తిఁ బెంచుచుక.

39

సీ॥ పడపడి దుందుభి + భావనఁబు చెలరేఁగె రాజపుత్రులు తను + త్రాణములగు
ధరియించి దీర్ఘకుం + తములు ఖడ్గములు హస్తములఁ దాలిది శిర + స్త్రాణములు
మోయించి యున్నతా + శ్వము లెక్కి భండనోచిత మండనములు రం + తిల్లుమండ
సమర సన్నద్ధులై + తమతమ సేనాధిపతులపైఁ గన్నుంచి + పజ్జనిలువఁ

గీ॥ గృష్ణసింహఁ బహువాహి + నీశ్వరులును వీరరస పూరుషాశ్మతుల్ వెడలి వచ్చి
యావ్రతాపుని యడుగుల + యందు వ్రాలి యుద్ధమొనరింపఁగా పెల + వొసఁగు మనిరి.

ము॥ “తఱఁగఁ బోవని చేశభక్తిమెయి స్వా + తంత్ర్యంబు భావించి యా
ధర మున్నెవ్వరు పూనియుండవి మహా + ధర్మవ్రతాబూని భో
గ రమానైభవముల్ త్యజించితిరి నిమా + మ క్రియా యోగు లిం
దల మిమ్ముగ్ గనుఁగొన్న నాహృదయ మా + నందాభి నోలాడెడిక.

41

కా॥ నా మేవాడఁగలట్టి వీరరస స + న్నాహంబు సర్వస్వ మీ
భూమిధ్రంబున నేడుచేరినది పూ + పుల్ పూచుచందాన ‘మీ
రా మేమా’ యని ముందు దూఱవలె వీ + రక్రేష్ఠ లీనాటిసా
గ్రామంబట్టి మహావకాశ మిఁకఁ గ + ల్గబోవ దెన్నేండ్లకుక.

42

సీ॥ లక్ష్మరు సకలలో + కాతిశాయిబలుడు లక్షులగోట్లు కా + ల్మగ్లు, లక్ష
లాశ్వీకుల్ గలధీరుఁ + డఖిలజగం బొక్కనిమిషమే పిడిపి + డిగను జేయఁ
గలపిరుంగులు వేలు + గలవాడు నడకొండ లట్టి వారణబల + బలరువాడు
వేయేటి కీసర్వ + విశ్వంబు ప్రతికూలముగ మనపైఁ ద్రిప్పి + పూన్పినాడు

గీ॥ మనము నిరుపేదలము విక్ర + మం బొకండె మనకుఁ గల సర్వసమరసా + మగ్రి; కాన
జంకయు వెల్లిఁగనక యు + త్పాహ మంది పోరు సలుపుద మపక్షి + పొరయకుండ. 43

సీ॥ రాజ్య తంత్రములు కా + ర్యస్వతంత్రత వైభవములు చతురంగ + బలము లొకట
ధర్మంబు వైవర + త్పరతయు స్వాతంత్ర్యవాంఛ యాశ్మబలోప + ప్తి యొకటఁ

దమతమ శౌర్యపి ♦ ర్యములతో మొనకట్టి యొండొంటి డీకొన్న ♦ యుద్ధ మిదియు
 నేపక్ష మిచట జ ♦ యిచ్చునో యని ప్రపంచమువారి కన్ను లి ♦ చ్చటికిఁదిరిగె
 గీ॥ నాత్మవంచన లేక యా ♦ హవము నడిపి జయముఁ గైకొన్న స్వాతంత్ర్య ♦ సౌఖ్యమబ్బుఁ
 బశుబలము నిల్వలే దాత్మ ♦ బలముఁమోల ననెడి సిద్ధాంతమును నిల్పు ♦ యశముగలుగు.
 సీ॥ కల్లోల భయద సా ♦ గరమధ్యమున నిల్చు గండోపలము మాడ్కిఁ ♦ గప్తవేళఁ
 గంపమొందని భట ♦ గ్రామణి వీరుఁ డాతనికన్న మేటి యీ ♦ ధరణిఁగలుగఁ
 డాతని వైభవం ♦ బాత్మగౌరవ దీక్ష ప్రఖ్యాతి యతని సం ♦ పాదనంబు
 తలఁగని కప్తవే ♦ శల స్వదేశీయుల దృష్టు లాతనిదెసఁ ♦ దిరుగుచుడు
 గీ॥ దేశ భక్తాగ్రగణ్యుడౌ ♦ ధీరు బ్రదుకు వేయుసేడ్తైన తూమైన ♦ వెలితి యున్నె
 కాల గర్భంబునందు రాఁ ♦ గలయుగముల నతనికీరి దివ్యజ్యోతి ♦ యై వెలుంగు. 45

శా॥ నా యీసైన్యములందు నొక్కభటుఁ డై ♦ నొ భీరుడైయున్న ని
 డ్దే యుద్ధాంగణముఁ దృణించి యెటకే ♦ నేగంగ లక్ష్మ; జగీ
 పాయత్తులే భయమే యెఱుంగని యద ♦ గ్రాటోపులే నేడు నా
 కాయాపార్శ్వములందు నిల్చి జయముఁ ♦ హర్షింబు నీయుదగుఁ.

క॥ సమయమున భీతిగొని శౌర్యముఁ గోల్పడి లోకపూజ్య ♦ మగు మీసంతా
 నము దాస్యశృంఖలా బద్ధము చేయకుండనుచు మిమ్ముఁ ♦ దగ నర్థింతుఁ.

సీ॥ నాల్గు దిక్కులఁ జూట్ట ♦ నభము సోఁకెడు మహాద్గండ వైలము లొప్పు ♦ కొండలోయ
 మనల నెవ్వరు చూతు ♦ రని తలఁపకుడు జగచ్చతుఁడైన యా ♦ కర్మసాక్షి
 పైనుండిహూచు లో ♦ పలితలాపులు విపక్షచ్చేద మొనరించి ♦ సమయవారి
 నభినందనముచేసి ♦ యశము నిల్పిరలంచుఁ గడుపువైఁ జేరిచి ♦ గారవింఁ

గీ॥ దాతలకుఁ దాతయైన యా ♦ ధన్యతమని బొజ్జపై కెక్కి మాహేంద్ర ♦ పురముపోవు
 తొలి మహాద్వారమున దేన ♦ దూతలెల్ల మ్రొక్కఁగలభాగ్యమొందు ట ♦ దృఢతముగాదె!

సీ॥ శత్రులు నాల్గుల ♦ తలకుఁ బైఁబడియుగ్రు ద్వావిశేషిసహస్ర ♦ దళము మనది
 యొక్క రివ్వదిమంది యోధుల నోట్టిన జయమున కింక సం ♦ శయము గలదె
 యాపాటి సాహసం ♦ బలరనివాడు మీయందఱలో నొక్కఁ ♦ డైనఁగలఁడె
 కవచఖడ్గములుండఁ ♦ గా రాజపుత్రుఁ డిర్వదిమందిఁ గూల్చు దు ♦ ర్ఘటమె యెందు

గీ॥ నైదువేల పిరంగులు ♦ నంతసౌఖ్య ద్వీరదశతియున్న భయమేమి ♦ వేడి వేడి
 పిడుగు లురలెడు మనచూపులడగ గజము లజములు పిరంగులవి బొంగు ♦ లగుచుఁబడవె!

- సీ॥ వనచరసాహాయ్యం మున రాముడొక్కడే యసురబలంబుఁ జంకొడలేదె
గోగ్రహణమునాడుం కురువీరకోటుల ఘల్లునుండొక్కడూ డీంబ్బుటవలేదె
మూంజని భిల్లచం మూసమూహమునెల్ల హమ్మీరుడొక్కడు తుంకొడలేదె
నాడుముతాత చంకొడనృపాలుడొక్కడె చిత్తురిసేన నింకొంపలేదె
- గీ॥ యాత్యతేశోబలాధ్యులి య్యుఖలజగము లెత్తివచ్చినఁ ద్రుటిని జంకొంపనేర్చు
రంద తేకాగ్రమనములం నహితభటుల నూచముట్టుగఁ దాళంగంకొంపు నిపుడు. 50
- గీ॥ అనిన రాణానుగని సలుంకొబ్రాధినేత “యిచటి భటుల భీరుడొకంకొడనిలేడు
కట్టకడపటి భటుడైనఁకొగట్టితెచ్చి మృత్యుదేవతఁ జెఱసాలంకొనిడఁగఁగలడు. 51
- సీ॥ ఒక్కొక్కడును సమంకొస్త్రీతలమునిండ నిరుపమామోదంబుంకొనెఱపునట్టి
పూవు లసంఖ్యముల్ పూచె రాజస్థాన ధారాళ దేవమంకొదార తరువు
తడవొకింతయులేనింకొతెరుష్కవాహినీ జైత్రయాత్రా ప్రభంకొజనముధాటి
గూఁతటివేల్తొంకొగూడఁ గంపించె జెట్టాపూవులన్నియుంకొనవని రాలె
- గీ॥ నీవనెడు దొడ్డపూవైనంకొనిలుచు బాలుచు విశ్వవిశ్వంభరామోదంకొవిజయలక్ష్మి
నలుదెసల నించునంచనింకొతలచుచుండ నక్పర నడి జంకొగూనిలంకొబలమె నకట! 52
- శా॥ పోనీ రాజ్యము భోగభాగ్యవిరతుల్ పోనీ; సతీపుత్రులు
బోనీ; ప్రాణము పోనీ; మఱియు నీంకొభూచక్రమే పిండియై
పోనీ; చండనృపాలు పావనకులంకొబుద్ధ దాస్యము మోయఁగా
బోనీయొద్దిదివాధిపత్యవిభవంకొబుల్ దక్కునట్లుండినా.” 53
- క॥ అనుచు సలుంకొబ్రాకృష్ణుంకొడనినంతనె తేజసింహుంకొడమలస్థిత శో
భన వదనంబెత్తి ప్రతాపుని గని సైన్యంబులెల్లంకొమోదంబుఁగనక. 54
- సీ॥ “శతశతాబ్దములు కంకొప్రముచేసి కట్టిరి వంశపావనులు మేంకొవాడరాజ్య
సౌవర్ణ సౌధరాంకొజము; దుర్బలులమైన నిమిషంబులో నదింకొనేలవ్రాలు
బరతంత్రగతి సార్వంకొభౌములై బ్రహ్మాండమున్నంతకు బ్రదికింకొయుండుకంటె
దానిద్రయంకొస్వంకొతంత్రజీవన మొక్కగంటయుంకొగడకొక్కంకొక్షణము చాలు
- గీ॥ దేశధర్మరక్షాదీక్షంకొధీరవృత్తి మూఁడుముగాక రిపులంకొజంకొపెదముగాక
భీతి మృత్యుమహామృతంకొబీజమగుటఁ బిరికిచేతి బల్లెంబదింకొబెండుగాదె! 55
- సీ॥ తనపాటు త్రోవదుంకొర్లమగండశిలలైన దునియలుతునియలైంకొతొరగునట్లు
లతితరోన్నత పర్వంకొతాగ్రంబునుండి యప్రతిహతధాటితోంకొవచ్చిమాఁకు

దురులసభ్యువా * మాము. ముందుకాకాని. నెనుకకు ములుని. * విధముతో.చ
బృదిలిది. రేగి యే * వైకళ్యాటి. దురువు. వీరులు. విపుడె యు. * వైకృత్తుగొందు
గీ. మొక్క. * వీరువలెదనటికి * నొక్క. వేయి. మంది. నై. నను. దొడరి. చది. * మంగనేర్తు
మేము. మిహరించు. చో. బెల్ల. * మృత్యుదేవతా. విహారస్థలంబులు. * తమరుగాక. 57

మ. యవనుల్. నూలుగులక్షలుండురని యే * లామాడ ముద్దామూసం
భవ. * కౌగ్యగి. విహారమారుతము. నుం * భద్రాటికి. జై. రి. యో
సభివి. నెలులు. వృత్తసంలేతుల ప * ప్రశ్నేలులు. జో. లె. ని
య్యవని. * దుల్ల. గణాతు. * విమదికి. నా? * స్ల. దంబు. సేతు. * బ్రభూ! 58

క. ప్రభువేల. * యగభసము. దము. జో. లిన. యాయాపార * తెరువు. పూ
హమునందు వామభాగాధము లేదని యింతనుండి. * తలపుము. జేవా! 59

క. అన భీమచాందు “భరి! నీజనకుని. మఱపింపగలవు * కౌర్యాటోపం
బున” నని పృతాపసంహారి. గనుగొని. అయకాలమేను. * గర్జారభటి. 60

నీ. మనువులు పదునాల్గు * మంది పుట్టకమున్న భరతౌర్వికాద్యులు * వచ్చుమున్న
రామాయణంబు భా * రతము వ్రాయకమున్న వేదముల్ * భాగముల్ * విడకమున్న
రాజాధిరాజు లే * ర్మదుటకుమున్న నాగరత. భవిని బ్రా * శకముమున్న
యాయేరు లీకొండ * లీగండశిలలు సేవనములు మాభిల్ల * వంతజలవి

గీ. యాతుమమ్మ. తెకాదు మ * పేను. దై. న నరుగుదెలివిన బ్రాహ్మము * న్నలలోన
శిరములను ఖండఖండముల్ * చేతు. గాని. మిగులనిచ్చి. వనిదియొక్క. * మీస. మొక్కో!

నీ. గొలుసులనున్న బె * బృలిపిల్ల. లనగ. యావనీరమృగముల. * పైన వ్రాలి
కడికండలొలుచు యో * గం బెప్పు డెప్పుడం. చదె. భిల్ల. భటులు ము * పృదియువేలు
కొండకోటలపై. న. * మండి. గుప్తనదూక. శుత్పాహభరమున. * నున్నవారు
రణమ. దురులడీల్ప * ఆది. గెల్పులో లేక. వచ్చుటో. మూడవ. * జాడ. గలుగ

గీ. దింక. మేవాడపై. న. దగ * జెత్తుటనిన మృత్యుముఖము. జొచ్చు. మెయించు * నెడ. దప్రి
యత్తరుమ. భీతిగొనగ. నా. * హము. సేతు. సేవనము. లాన. వ్రాణంబు. * తీపుగాదు. 62

మ. మదమాతంగ సమూహములు. బలసం * పన్నాన్య లొక్కొక్క. రే
బది. నై. లంబుల. నె. త్రి. సాద్రమున. ద్రో. * వ. జాలవా. రల్లము
పృది. వేల్. భిల్ల. నింటికి. మఱలిపో * వ. గోర. జొక్క. డు. నే
దుది. వ్రాణంబులు. మేననూడు. వ. కుక్క. * దో. మందు. సముందట.

గీ॥ అనిన నాథానుమితము * లందఱొకఁడొకఁడును నేడు హస్తీధూలు * శుభమునంద
వై రిక్తమౌనముతో * పాఠాదేతు మదిన నందఱొడలలూఁడు * సంతలోన, 64

మః॥ జీతిపంథులులఱుగిల్చి నెల్లగున నా * యుత్తము గొండం? మనం
శుభము * వెల్లుముయూహదాయశుభ్రుహ * న్నా భాత్రు * శుభద్రాం
తరమందుండియుఁ బ్రేత గుంహకడు ది * స్వంతిశ్రవోయుగ్మగ
హ్వరవిచ్చేది కఠోర మస్పహ మహ * ధ్వానంబు సంధించుచు. 65

శా॥ బాదుల బాదులు తీర్చి యాజవభట * వ్రాతంబు లశ్వంబులం
దారోహించుచు నిల్చె గజైదుర బా * హావిక్రమప్రాభవో
దాదుల * తోడవజ్జములులు తను * తాణాదుల దాల్చి యా
మేధుత్వోభరశృంగముల వలె గడు * పెంపారి రత్నమైనై. 66

శా॥ ధీరజీ లయకాల మృత్యుముఖ స * ద్ధీచీన ఘోరంబులై
నోదల్ విప్పు తలఘ్నుల * నిలిపి యం * దుక శ్చేతనూ శీమలుల
క్రూరాత్మల్ భృతిచాలితుల * జగము సం * త్తోభింపగానల్చి రా
శూరుల మచసహసముల బుడతకీ * చుల నిప్పుల గుప్పుచు. 67

మ॥ సమస్త త్వంబులు నగ్నిచూర్ణ యుతముల * మవ్యలగుళికారనా
శములు భీకరతిర్యగూర్ధ్వలిలమూ * లమ్ముల తుపాకుల విశా
అముల * తొమ్ములకాన్చి పచ్చితురకల్ * బాహులూటోపదు
ర్దములై నిల్చిరి దీర్ఘ కాయులు రణ * రంభక్రియాలోలునై. 68

సీ॥ ధవళ ధూసర హరి * ద్ర శ్యామ లోహిత పింగవర్ణ తనుత్ర * విరతిదొడిగి
కరనాల పగసు ము * ద్గర భిండివాలాది సమరోచితాయుధ * సమితిదాల్చి
మూడులక్షలభటుల * మూగిరి; మృగ మిశ్ర భద్ర మంద్రవిశేద * వారణములు
నాకర్ష దీర్ఘ ము * ఖాభీల కఠివ శాలాంకుశహస్తల * హస్తీపకులు

గీ॥ నిలువ వివిధబలంబుల * యలబలంబు యుగసమయఘూర్ణ మాన ప * యోధిరవము
ననుకరింపగ యవనై * న్యప్రపంచ మొక్క మొగి విప్రంభించె మ * శోగగగతుల. 69

గీ॥ శుభద గోధూమసమ్మిత * ఘోలలోహ వర్షమును దాల్చి యావ్రతా * పవ్యభిండు
తనర భారతభూమి నావ్రి * తలత్త్రయట్టి వీరయోధావతారయై * పెరిగెననంగ. 70

సీ॥ నలువదియంగుళం * బులదీర్ఘ వదన పంతుకును మూడంత లా * న్యత్యమలరి
మాయూరకంఠస * మగ్గివమును ప్రాస్వకుషీయు వత్త్యు * ఖరపుటమును

- మేఘనిస్వనము న * మేయసారము కాంతకాంతిమంతమ్ము ను * గంధరుచిర
మాకాశనీలవ * ర్ణామోఘమును సర్వతోభద్ర పద్మ భ్ర * మాభిరామ
గీ॥ ముత్రమోత్రమ లక్షణ * యుతము పూర్ణహర్షము సువర్ణరత్నభూ * హంచీగంబు
నైన చైతకాజానేయ * మధిపుఁ డెక్కె నఖిల సామంత మండలి * యభినతించు. 71
- తా॥ హారావశ్యచలప్రపంచము నితం * బాపత్యకోపత్యకాం
తారామాశ్మగుహాఘనీయుతముగా * నాకంపమొందఁ మహా
దారప్రాభవుఁ డాప్రతాపుని మహా * ద్యద్దక్షిణానర్దశం
ఖారావంబులు భూనభోంతరము వ్ర * య్యల్ గాఁగ మ్రోసెన్ వడిన్. 72
- సీ॥ తపనీయవజ్జీసూ * తములు నాల్గంచులెక్కిన శంఖమూదెను * కృష్ణనృపతి
సౌవర్ణచిత్రపు * మృమనోజ్జశంఖంబు మ్రోయించె గవ్వలియన్ * భూమివిభుఁడు
మెఱుఁగారు మగతాల * మిసిమిగజ్జెలసరుల్ దెమరు శంఖంబొత్తెఁ * దేజసింహుఁ
డాణిముత్రియులు * హరముల్ తుదివేలు శంఖంబుఁ బూరించె * శ్యామసింహుఁ
గీ॥ దుత్రమానర్త మర్థహ * స్తోన్నతంబు పశ్చిమాంభోధిభవము సౌ * న్ననృపత
మగు మహాశంఖమొత్తె స * రావతిశాయి వీరలోకైకమాళి యా * భీమచాందు. 73
- సీ॥ అచలోపమాన దే * హాభీల యానన ద్విపసమూహము భూరి * బృహితములు
జగదేకవిక్రమో * జ్వల రాజపుత్ర పీఠకదంబ సింహగ * ర్హావిరావ
మహితస్తాంధవదర్శ * నాతిరోషిత తురుష్కతురంగబహుళహే * పాస్వనంబు
లనిలధాటీవలి * తాసౌఖ్య సూర్యకేతవ జాత పటుపటా * త్కారరవము
గీ॥ తురకలపిరంగిగుముల యు * ధరరవంబు భిల్లసుభటకోదండ హా * ర్విధ్వనులును
రెండునై న్యంబులను రేఁగు * డింశిమరవ మట్టె మిన్ను మన్నేకమా * నట్లు మోసె. 74
- ఉ॥ “వైరులు సర్వసన్నహన * భారముఁదీర్చి రణంబుసేయ ను
న్నారలు వారల్ బలిగొ * న్న మనవారలుగూడఁ బూనియు
న్నార లుపకామిపుము ర * ణంబు హింబుననం”చుఁ జంద్రోభ
ట్టారకుఁ డాప్రతాపు నిక * టమ్మునమన్ జని తెల్పు నాతఁడన్. 75
- మ॥ శిరముఁవంచి నమస్కరించి “సుకవి * శ్రేష్ఠ! సుఖావాప్తి సం
బరమున్ గవ్యమన్ విపాదమును బెం * పజోని యస్మన్మహా
స్థిరచి శ్రోబు నిమేషమాత్రము చలిం * చెన్ ముందుఁగన్పట్టు నా
వరిపంధి ధ్వజినీ సమూహమును స * ర్వభిష్టు వీక్షించుటన్. 76

- § సీ॥ స్వచ్ఛజాంబూనదః • చంద్రహాసధ్వజప్రభలు నద్విక్రూ-లః • బర్హుచండ
యావనసేనా ము • ఖాగ్రభాగమున లక్షలులక్ష లాశ్వికః • సమితి తనదు
కనుసన్నలమెలంగఁ • దనరు తోడరమల్లు మాయయోధ్యాపుర • మండలభవుఁ
డితని పితామహు • తెపుడు మాపూర్వుల కాతరంగికులయి • యలరువారు
- గీ॥ కాల మించుక ప్రితికూల • గతిని దాల్చు నక్బరుచ్చపాలు పదము సే • వ్యమనిపోయి
యసమమేధాబలమున నై • న్యపతియగుచు నిదిగొ మనమీడి కిప్పుడు దం • డెత్తినచ్చె.
- మ॥ అనియందైనను దేవతార్చనము సే • యభాగ నీరై నము
ట్టని యాచారపరుండు సజ్జనుడు తో • డరహుల్లు సద్వంశవ
ర్ధనుఁ డీయ త్రమభారతీయుడు స్వధ • ర్మచ్ఛేదముఁ జేయుచు
మనపై నచ్చె స్వదేశమిప్పు పరతం • త్ర త్వంబుమై బుంగింగఁగఁ.
- సీ॥ అనైపు కాంచన • వ్యాఘ్రకేతనమూని కడుబోడనైన పా • గా ధరించి
సువిశాలపాదాతి • నినహంబు నడపు నారాయసింగు బికనీర్ • రాజవహ్ని
మాపూర్వులకును సా • మంతుడై కల్యాణసింహుఁ డీతనితండ్రి • సేవచేసె
నప్పసెల్లెండ్రో బెం • డ్లాడి యీతం డక్క రన్నదమ్ములవావి • యలరుచుండు
- గీ॥ రొకమహారాజ్యమేలుచు • నుండవలయు నితఁడు నాల్గుప్పో యముల • కీశ్వరుడయి
తురకలచుగొల్చి మనతోడఁ • దొడరనచ్చె నింక సాష్టిమిభృత్యన్యాయ • మెందుఁగలదు!
- సీ॥ ఆయు త్రరదిగంత • మందుఁ దుపాకిపాజలనెల్ల సంగ్రామ • సుముఖులుగను
× జేయుచుండెడిరాయ • శీలుఁ డంబరుచ్చుండగు భగవాదాసు • నంకితుండు

§ The chief adviser of Akber in matters of revenue, finance and currency was the Raja Todar Mall, of whom I have spoken in the last chapter. He was a man of great ability and of tried integrity. Though attached to the court of a Muhammadan sovereign, he was an earnest Hindu and performed faithfully all the ceremonies of his religion. On one occasion when accompanying Akber to the Punjab, in the hurry of department, he forgot his idols. As he transacted no business before his daily worship, he remained for several days without food or drink and was at last with difficulty consoled by the emperor.

"G. B. Malleson C. S. I."

× Raisi accompanied his proper liege lord the great Raja Mann of Amber against the heroic Rana Pratap of Mewar. Jaimall had been a great favourite with Akbar, for, of all the Rajapootana nobles, he had been the first to pay his respects to him and had ever rendered his true and loyal service. He had

- వానిపజ్జఁ దురుష్కఁ • బాదాదిదళము మందారముహీజకే • తముఁకిందఁ
బూన్చుచునున్న జాం • బూసదకవచుండు జయమల్లుఁ • దంబలే • శ్వేదని మఱఁది
- గీ॥ యోధపురరాజశూరియా • నుదయసింహు ప్రియతమాజను జేకొన్న • పెండ్లికొడుకు
మానసింహుని దనకూర్చి • మేనయల్లు మొన్న నేగద దర్శన • మునకుఁదెచ్చె. 80
- మ॥ కడఁజూడఁ బడన్బొ దుగ్గమతురు • మ్మహాజ్యసై న్యాధినా
భుండయై సంగరచక్రీమఁ గరములం • దుఁదీర్పు నామానసిం
హుఁడెందు డన్నియుఁ జక్కనుంచినను న • త్తుల్లాసియై యెప్పు వా
యదుగులే గొల్పుడు నాశ్చితుండకద; యా • రా! కాల మెబ్బంగిదో! 81
- నీ॥ అందఱొక్కవిధంబు • ముందున్నదిమొసల్ల పండుగయన్నట్టి • భంగిదోడ
నిదిగొ తోడరమల్లు • నిరుదెస సింహయ్యఁ జేరికొల్పుడు వ్యాఘ్ర • శిశువులట్లు
సూక్రసాగరులు నా • సోదరు లిరువురు గనుపించు రళల! ర • క్రంబుబంచు
కొని యేకగర్భంబు • నను బుట్టితిమి ఛాయయట్లు నన్నెప్పుడు • ననుసరింతు)
- గీ॥ నాకు వాఁకి శ్రేణిం • తయునుగలదె కదలినంతన వారలే • యెదురుపడుదు
రిది యవనసేనతోఁజేయు • కదనమో స్వజనముతోఁజేయు కదనమో • శంక గలిగె. 82
- చ॥ బవరము లోకపావనము • భారతలు మిత్రులు తండ్రిలైననా
హమమునదాఁడ బోరుట నృ • పాళికి ధర్మమటాదు రట్టిధ
ర్మమొఁగ లేకకాదు మొగ • ములేగని సోదర బంధు మిత్ర కం
ఠవిదళనం బొనర్చుట క • టా! కడుఁగూరమటంచుఁ దోచెడు.
- 83
- నీ॥ అనఁ గవి “లేవాత్మ • కయ్యవస్థాశేదనాశములే దేహంబు • నకునుబోలె
నాత్మ నిత్యంబు దే • హంబనిత్యము వీరుఁడగువానికిని స్వధ • రాచరణము
తల్లిదండ్రులకన్నఁ • దనకన్న మిత్రులకన్నఁ జాట్టంబుల • కన్న మిగిల
ను త్రమంబగు కుత్తి • యుండెప్పు డుత్తమో త్రమకర్మవీరుఁడై • తనరవలయు
- గీ॥ సమధికాశ్చైకతత్త్వవి • జ్ఞానమయుఁడ వోటుగెలుపుల సమబుద్ధి • నూహసేతు
నికు ధర్మాబులను నేర్చ • నేనెవండ” ననిన దిటపూని స్మృతి పై • స్వములఁజూచి; 84
- నీ॥ “హారావోచర్య • తాగగణ్యము విశ్వపావనమైన మే • నాడనీను
యీకోని లీలోయ • లీనదు లీవను లీభానుమండలం • చిన్నిమనవి

married a daughter of Raja Uday Singh of Jodhpur a princess possessing great strength of will.

“G. B. Mallison C. B. I.”

పూర్వలన్నియొ యుద్ధ ధములుచేసి వారిరక్షములతో నీభూమిఁ దడిపినారు
ప్రాణమున్నంత కీ యవని విడదీయు లాక్రమింపంగని యంగరాదు

గీ॥ కట్టకడయాపిరున్నంత కట్టె తనదు పట్టి బిగబట్టి పరులకుఁ బట్టియాని
జననికరణి హస్తీపూటు కనుమ నాని పూని కాపాడుఁడో రాజు పుత్రులార!

85

సీ॥ ఇంతవిస్తారము యెఱుంగరానిది కాలపాథోధి యలలు సుం వత్సరమ్ము
లాకాలగర్భంబు నందెదఱు నృపాలు రెన్నెన్ని దేశంబు లెన్ని రణము
లెన్నెన్ని జాతులో యెందఱు గెలిచిరో యెందఱు మడిసిరో యెఱుంగలమె
యందఱలో నొక్కఁడైన నేడున్నాఁడె యశమె చిరస్థాయి యయ్యెఁగాక

గీ॥ మూలలనుగట్టి యాయువు బుట్టకెత్తి శాశ్వతబ్రహ్మకల్ప మీ జగతినుందు
మో! యరులదాకి గెలుపొ యోగ్రహింలే మందతేకమనస్కులై యనికీజనుడు.

ఉ॥ ఆవడగండ్ల వానవలె నంతట విశ్వములోని దుష్టవా
తావరణంబు శుద్ధమగు న్నగ్గోనరించెడు యుద్ధముల్ జగ
త్పావనముల్ విపక్షబల భంజనులై గెలుపొందివచ్చినా
బూవులసోనవానలను భూజనముల్ గుఱియిత్తు మీపయ్యో.

87

సీ॥ వనిని బూవులు రాలి పడును వసంతం డాదటవచ్చి మఱల నన్నిటినిదెచ్చు
జెడనెడఁబాటి నచ్చెట్టులు క్రొక్కొఱుచినుకుల మఱల లే జివురుదాల్చు
గొండఱో మనలోన నందఱో మడిసిన మనతావు చేకొండ్రు మనతనయులు
నాయంతేకేమొ యుం తమునొందున నటన్న భయమింతమైన గ న్పడఁగఁబోదు

గీ॥ సాహసంబునఁబోరి వి శ్వప్రపంచమనఁ బ్రజాహృదయము జూఱఁ గొనెదమేని
మాటలేటికి మనకింక మరణమేది క్షీణి జరంజీవులయము ని ల్పెదముగాక."

చ॥ అను విభువిక్రమోక్తులను నంతట నంతట నిల్చితేజసి
గును మఱిగృష్టసింహుఁడును గొండొకవైపున భానుసింగు యో
ధనికర కల్గవేయముగఁ దద్రస మింత తొలంగకుండఁగా
వినిచిరి యక్షరాక్షరము వీరరసంబున నూఁగె నై న్యముల్.

89

సీ॥ గగనభాగంబెల్లఁ బగిలింది పరతెంచు పిడుగుతొడముల స న్వదులఁబోలి
ప్రళయకాలాభీల వనదముల్ రాపాడ జనియించు మేఘగ ర్జనముమించి
రంగమత్తుంగత రంగమత్తులురేగు వనరాశి ఘోర ని స్వనముఁగేరి
సచరాచరప్రపంచము తూలిపడ ఏచుకకటప్రభంజను భస్మనినిమాటి

- గీ॥ దిగ్గజంబులు చెప్పుడెత్తి ♦ తెలివిదప్పు నట్టి హఠావశీకైల ♦ మంత నిడి
యంబరేశ్వరు శివరంబు ♦ నటుత్రమోగె సంగరారంభ దుండుభి ♦ స్వనభరంబు. 90
- సీ॥ అద్రినెల్లడ 'హర! ♦ హర! మహాదేవ!' యన్ సమరనాదం బాక ♦ సంబునిడ
శ్రీసల్గుబాకష్ట ♦ సింహుల డాసపాఖాను మూడువేల్ భటులతో ♦ మొదటదాకె
బడనూరుభగ్గ మా ♦ బాకపాఖాను రాయసింహుల కడ్డుపడె నంత ♦ బలముతోడ
నాశ్వికత్రిసహస్ర ♦ మమర కేల్వాపతి యబ్బూరురహిమాను ♦ నని నెదిర్చె
గీ॥ నడతీప్రతాపాంకుఁ ♦ డాప్రతాపుఁ డతులకాలాగ్ని సమమూర్తు ♦ లగు శిశోది
యావస్థయులు మూడువేలతో ♦ యవనసైన్య మధ్యముననున్న తోడర ♦ మల్లుఁ దాకె.
- సీ॥ రెండువేలాశ్వికు ♦ లండఁగొల్పొడ ఖాసింఖానుతో శ్యామ ♦ సింహస్థపతి
యంతటిబలముతో ♦ నద్రిధైర్యుడు రాయశీలునితో భాను ♦ సింహభగ్గ
పూని యబ్బుల్లా చ ♦ మూపతితో రామచంద్ర మనస్సింహ ♦ శౌర్యసునులు
విక్రమప్రకటు లా ♦ వీరబలునితోడ బేడ్లా కొటెరియా ♦ పృథ్వి నాథు
- గీ॥ లాహవారంభమొనరింప ♦ నలఘుబలుల నాశ్వునుభటులఁ గొనుచు బ్ర ♦ హ్మడవద్రవ
వీరగర్జారవమెలర్ప ♦ భీమచాందు భీకరాస్త్రంబుల నిగుడ్చి ♦ తాకె రిపుల. 92
- మ॥ వనధుల్ రెండునుదాకి ఘోరితడు తే ♦ వన్ గొండతోఁ గొండ డి
కొనున ట్లంబుదమాలికల్ దొడరి సు ♦ ట్లేభించుచందాన యా
వనసైన్యంబులు రాజపుత్రచముపుల్ ♦ వైరంబు వీర్యంబు నె
కొన నొండొండు కలంగఁదాకె సమర ♦ క్రోధప్రవృద్ధంబులై. 93
- మ॥ బెడఁగుంగత్తుల మేల్ గుత్తల దోయ్ ♦ వీధిఁ దటిత్తుంజముల్
పాడమో; వీరరసావతారులగుచు ♦ మోగల్ భటగ్రామణుల్
కడుశౌర్యమ్మున రాజపుత్రకులపై ♦ లంఘించి దోర్లర్పమే
ర్పడ నొక్కమ్మడిఁ దాకి యాస్పిరి రణ ♦ ప్రారంభ సంగ్రాహై.
- డి॥ తారకజైత్రనాథు ననిఁ ♦ దాహించి యెంచు కుమారుభంగి భే
ల్యారమణుడు బాహుబల ♦ నై భవుఁ డాలయకాలభైరవా
కారుల యోధులఁ గొనుచు ♦ గాఢరయంబున నేగి తాకె న
గ్గారహిమాను స్థేచ్ఛతతి ♦ తోడనె వెనక్కుఁ దూలి యార్వగన్.
- డి॥ ఆశుడు శైలముల్ పగుల ♦ నార్చుచు నేబడివేలు వీరసా
దాతుల హేచ్ఛరించుచు గ ♦ దా కరవాల వరశ్వధాయుధ

హాల్ ఫూటు క ను మ.

క్లబ్ హౌస్	రాజ్ కౌం	సెయింట్	మహారాజా	శ్యామ	భానుసింహుడు	రామచంద్రుడు	బేడ-కొత్తి
3000	చేజిసింహుడు	ప్రవీణిహుడు	ప్రతాప	సింహుడు	2000 ఆర్కికులు	భానుసింహుడు	భానుసింహుడు
ఆర్కికులు	3000 ఆర్కికులు	3000 ఆర్కికులు	3000 ఆర్కికులు	2000 ఆర్కికులు	2000 ఆర్కికులు	2000 ఆర్కికులు	4000 ఆర్కికులు

...

అబ్దు	మహారాజా	అసఫ్ ఖాను	శోడరమల్లు	భాసింఖాను	రాయశీలుడు	అబ్దు
50000	రాధు	25000 ఆర్కికులు	సూక్ష్మడు	25000 ఆర్కికులు	50000	అబ్దు
కాల్పురు	సింహుడు	25000 ఆర్కికులు	సాగరుడు	ఆర్కికులు	భానుసింహుడు	50000 కాల్పురు

50000 కాల్పురు

కునార్

మానసింహుడు-
జహంగీరు అలబరు
బలము 25000
ఆర్కికులు.

...

వ్రాతములఁ ధరించి గిరి ♦ వగ్గము భేదిలదాఁకు నాబలా
రాతివిధానఁ దాఁకె సతి ♦ రాద్రభరమ్మున రాజపుత్రులఁ.

96

మ॥ ఇరువైయేడుల ప్రాయముఁ జెలువముఁ ♦ హెచ్చింప వారిర్వరుఁ
స్మరుడుఁ శంబరునల్లు సాత్యకియు న ♦ శ్వత్థామయుఁ బోలె నొం
డారు వెన్నీక హయాధిరూఢులగుచుఁ ♦ యుద్ధంబు సాగింప న
య్యిరువాగుఁ భటులెల్ల నిల్పిరి దివ్య ♦ త్తైకాస్తచేతసులై.

97

సీ॥ ఉభయకూలాబుల ♦ నుప్పొంగి యుల్లోలకల్లోలమాలికల్ ♦ గడలుకొనఁగ
సతితరఫాటితో ♦ నరుగు నఖండగంగాప్రవాహభరంబు ♦ కరణి దూఁచు
రాజపుత్రవముఁధ ♦ రంబుడాకకు మొగల్ కాండముల్ పులిసోటి ♦ కండలయ్యె
నెంతఖండించిన ♦ సుంతయుఁజెడక సముద్రతరంగముల్ ♦ పోలె బొంగి
గీ॥ పారలి పైకెత్తివచ్చు న ♦ మ్ముగలుపత్తు వాహినీభూరిషరిమాణ ♦ భార మప్పు
డతులిత పరాక్రమాపేతు ♦ లై న రాజపుత్రసై నికులకుఁ దల ♦ మున్మలయ్యె.

98

మ॥ కుమరౌచుఁ మహాబాజుఘానుండు తుపా ♦ కుల్ ప్రేలిపింపంగ నేఁ
బదివేల్ గుండులు లేచి ఘామము నభో ♦ భాగంబుఁగప్పంగఁ దు
మ్మెదలుఁబోలెఁ దటాలునఁ వెడలి క్ర ♦ మ్మోఁ రాజపుత్రాస్యప
ద్ధదళంబుదనుఁ జేతఁదట్టి యవి క్రిం ♦ దఁగొట్టి రవ్వీరులుఁ.

99

మ॥ పెడబొబ్బల్ నికటాద్రిశృంగములఁ ద ♦ బ్బిబ్బె పడఁజేయఁ బ
ల్విడిఁ దొరుమ్మపదాతివగ్గము విజృ ♦ భించెఁ మహానీరయౌ
ధుండు రాతోణ్ణిణి తేజసిగు భటులఁ ♦ దోడ్కొంచు నై రివజం
బడఁగఁదాఁకెను శంఖమూఁచుచును బ్ర ♦ హ్లాడంబు భేదిల్లఁగఁ.

100

సీ॥ ఒకమాటు ముందున ♦ కుటికి సుదొసరించి యవనయోధుల శిరం ♦ బవియమోదు
నొకమాటు దాపటి ♦ కుగ్రుండై చూఁకి యుదినవారి నెల్లను ♦ ద్రెళ్లఁజేయు
నొకమాటు వలపటి ♦ కురవడి లాఘించి యందఱఁ దున్ని తూఁ ♦ టాడినై చు
నొకమాటు పిటిది కిం ♦ చుకతగ్గి తనచుట్టు వెనుకనుండెడివారిఁ ♦ బిలుకుమాచ్చుఁ
గీ॥ దిగమెలుపట్టు లశ్వంబుఁ ♦ ద్రిప్పికొనుచు మృత్యుదేవత చందాన ♦ మెలఁగె సతఁడు
యవనపాదాతిదళముల ♦ చెవుల మ్రోసె యమ మహిష కంఠ ఘంటా మ ♦ హాస్వనంబు.

చ॥ లడలి మహాగ్నికీలలను ♦ నంతటఁ జిమ్ము తుపాకిగుండులుఁ
గడుపునఁజొచ్చి చుట్టుతిరు ♦ గఁ బలువేదననొందు మర్త్యకై

- వడి నలతేజసింగు భటం వగ్గము దానును గర్భముజొరగా
బడగఁ దురుష్కపై న్యములు బగ్గముపాడుగఁ గూలె నేలకుఁ. 102
- ఉ॥ ఆపహబాజాను సుభం టాభులఁ గొండఱఁ గొంచు విద్విష
ద్భీషణబాహుగర్వమునఁ దేజని ముందుకుఁ బూన్చె; నంతలో
రోషకపాయితాక్షుడు గుండు రుస్థిరశౌర్యుడు రాయసింహుఁ డా
శేషఫణిద్రుమాక్షిఁ గవిం నెఁ రభసమ్మునఁ దేజసింహుపై. 103
- శా॥ ఆపీరుల్ హయముల్ గదల్చుకొని శౌం ర్భాయత్తులై మూడికి
రా వీక్షించి గజంబులఁ గనిన హం ర్భక్షప్రభుండ్ల యనం
గా విచ్చేసెను సింహనాదము వెలుం గఁ దేజసింహేంద్రఁ డా
ప్రావృట్కూల పయోద గర్భగతం ద్వాస్పృశిఁ గ్రేణిచుచుఁ. 104
- సీ॥ కల్పాంతకాలమే యము గర్భముననుండి వెడలి సోదామనీ వితతి మించి
తలమండలగ్రి దీంధితులు దిక్కులఁబర్యఁ ద్రిప్పకొంచును జోయి తేజసింగు
వారలద్వరమధ్యంబ్రాలి సోరానరిప జ్యోతిర్గణలు చుట్టు చుట్టిన్లు
కనులు కానఁగరాక వెనుకకుఁ దిరిగి భీకరహయబులు త్రిప్పి మఱలఁదాడి
గీ॥ రంత రాకోటకూలుండు కంల్పారతుద్రు శూలమునుబోలు కుంతంబుఁ గేలఁ దాల్చి
“తెగితి రింకెందు జోడురో ధీరులార!” యనుచు సింహనాదమునఁ బై కరుగుదెంచె.
- మ॥ ఉదయద్భాను సహస్ర బింబగతరంక్రొద్దగ్ర కాంతిచ్ఛటల్
పదనం బీనెడు తేజసింగు నెదిరిం పఁ ధైర్యముల్ లేక పైఁ
గదియుండఁచు భూభిక్షి చెలిపి చంక్రూబాణి రాయన్వర
య్యదనఁ గాల్చెను దేజసింహదహనుం దావైరి సైన్యాటవి. 105
- గీ॥ అసమ దక్షాధ్వర ధ్వంసం మాచరించు నుగ్రశివుఁబోలె దేజసిం హుండు పొదివి
నైచ్చి వందఱలాడ, విం పతిపై న్య మాక్షణం బకాండప్రభం యమున మునిఁగె. 107
- శా॥ అసూరభ విజృంభణంబు నశలఁ గాలించి కోపోగ్రుంజై
యాసఁబానుఁడు పంచవిశతి సహం ప్రాసీనిక బూన్చుచుఁ
డాసో ముగిం కు మూడువేలు భటు లాం డఁ గొల్వఁగా నాసలుం
బ్రాసింహు బెదిరిచె నాతని భుజం వస్త్రభ సరంభమై. 108
- సీ॥ ఎనిమిదంతలు బలాం బెక్కుండై యున్న జోండావతుల్ విక్రమాం డంబరమునఁ
జచ్చఱపిపగులై చెలఁచేగి యాననాశ్వికులపై వ్రాలి నిం గ్రింపఁజొచ్చి

రాతురుష్కులు విజ • యాతురుల్ సంఖ్యాబలమున నొక్కటయి క • లాగఁదాడి
రుభయ్యై న్యూబు లొం • డొంటి సోకినఁ దోచె నుదధిద్వయము పొంగి • యొరసినట్లు
గీ॥ ప్రళయకాలంతకోగ్ర జ • హ్వ కరాళ దీప్తకుంతంబురుచులు న • లైసలఁ బరవ
నాసలుంబ్రాధినాథుండు • యవనవీర సుభటవక్షస్కులను గ్రుమ్మ • జొచ్చె వపుడు. 109
క॥ కడు నున్న తాత్పర్యమును గుడి యెడమలకుఁ ద్రిప్పుకొనుచు • నిసతేజుఁడు కృ
ష్ణుఁడు రిపులగాత్రములు పచ్చడిమైపడ నఱకె శౌర్య • సాహసవృత్తి.

110

చ॥ అదిగని యోర్వలేక జ్వలి • తాగ్రహుఁ డాసపుఖాను కృష్ణనిఁ
గదిసిన నాతఁ డశ్వమును • గ్రక్కున వెనక్కుంటిసి యొక్కపె
ట్టవరఁగఁదాడి సాశ్వఁడగు • నాసపుఖానుని గొంచుఁబోయె బె
ల్లదిగి తృణంబునెత్తుకొని • యెగెడు నాసుడిగాలి కై నడిక.

111

ఉ॥ సాహసవంతులకు సమర • శౌర్యనిధానులు రాజపుత్రు లు
తాహాధరంబుతోడ రిపు • సైన్యములక జొరఁబారి చీల్చి ద
ద్వాహిని పట్టుదప్పి నలు • వంకలకుఁ జెడఁబాతె నృకో
లాహల మాశసంబు పగు • లక గవిసెక నలుదిక్కులునునక.

112

మ॥ తనసూర్యధ్వజ మొక్కచేత నొకచే • తక శేవనాగేంద్రుఁబో
లిన దుర్వారకరాళఖిద్గము రుచల్ • నింపక జగజ్జాలముక
దునుమాడక జనుదెంచు నావ్రళయ రు • ద్రుండుోయనంగాఁ బ్రతా
పస్యపోత్తంసుఁడు కొండడిగి యహిత • వ్రాతూబు డాసెక నడిక.

113

ఉ॥ ఎత్తుననుండి వచ్చు కడు • నెత్తు నశ్వము దానిపై న లో
కోత్తర శౌర్య సాహస స • మున్నతమూర్తి ప్రతాపదేవుఁ డా
యుత్తముపెట నొత్తుకొని • యుగ్రబలాఘ్యులు సూర్యవశ్యరా
హుత్తులు మొత్తమై గదలి • రుత్విసమస్తము కగప మెత్తెగక.

114

క॥ ఆరాజపుత్ర సుభటుల యారథులు మైచ్చసైని • కాళుల పృథుగ
హారానాబులు నిబిడబై రోదసినిండఁ బొంగి • యవలికిఁ బర్యవ.

115

మ॥ త్వర లాఘింపుచు వచ్చి సింహములు మా • తంగోత్తమాంగంబులక
ఖర నిఘాత సఖాగ్రసంతతుల న్ర • క్కుల్ చేయుచందాన భా
స్వరశౌర్యాఘ్యులు రాజపుత్రకులు మై • చ్చశేణిపై వ్రాలి నె
త్తురును గండలు కాల్వలై ధరణియం • దుక బార్చి రొక్కుమృషిక.

116

ఉ॥ శృంగము భంగమైన వృష ♦ భేందునిచందముదోహు దోహు దొ
క్కంగ నె పై కిడూకు భుజ ♦ గప్రభుమాష్టి సరోపసాహసా
భంగురవృత్తి స్నేచ్ఛభట ♦ వగ్గము రేగుచు రాజపుత్ర సే
నాంగము వెన్నుకు బడ మ ♦ హాబలధాటిని దాకె నయ్యెడన్.

117

ఉ॥ కత్తులుతాకు చప్పు మెయి ♦ గప్పిన జోడులు చిన్న చప్పు రా
హుత్తులువాలు చప్పుడు హ ♦ యోత్తమముల్ ధరగూలు చప్పుడు
దుత్తలబోలె నెత్తునులు ♦ దూకెడు చప్పుడు గాయమొది యె
ల్లెత్తి నవారి చప్పుడులు ♦ నెల్లడరేగె రణాంగణాబునన్.

118

ఉ॥ ఒక్కొక్కరాజపుత్రకుల ♦ యోధుని బెక్కురు చుట్టుముట్టి యు
క్కొక్కనమోగలుల్ గవిసి ♦ యెల్లడ నొంపగసాగితార! వా
రొక్కకరుగ్ బ్రతాపనృపు ♦ నుజ్జ్వలమూర్తులనంగ వైరులన్
సుక్కిగడజేసి రెంతియ ♦ శోనీధులొక్కొ! శిశోదియారులుల్.

119

మ॥ పొదియెతాకెడు రాజపుత్రుల బలం ♦ బుల్ పుష్కలావరసి
రడముల్ గాగె బ్రతాపభావరుడు ప ♦ ర్జనుగ్ధుడుగాగ్ బ్రభా
స్పదవర్మంబులు చంచలాతతిగ శుం ♦ భత్తగ్ధతీవాశనుల్
గుమలై రాల్చగ స్నేచ్ఛసైన్యములు ను ♦ గ్గు నూచమై సోలినన్;

120

మ॥ విరియగ్బారెడు వాహినీనికరమున్ ♦ వీక్షింపగారేక తో
డరమ ల్లండట పొచ్చరించుచు బ్రచం ♦ డస్ఫూర్తిమై దాకె; సా
గరుడన్ సూక్తుడు కోపఘూర్ణిత కటా ♦ క్షణీలు రంజిల్లె గే
సరియగ్గొబువలన్ బ్రతాపుపయి ను ♦ తాహంబుతో దూడగగన్.

121

సీ॥ తిజగద్విరోధుతా ♦ తిపురాసురులతోడ దొరయు కైలాసమం ♦ దిరుడనంగ
విలయకాలమున జృం ♦ భించు తేతాగ్నుల ముంచెడు వరుణదే ♦ పుండనంగ
మాల్కవన్నాల్లి సు ♦ మాలిముఖ్యుల బట్టి వేధించు శ్రీమహా ♦ విష్ణుడనంగ
ఖరదూషణాది ర ♦ క్షత్రేష్ఠులన్ గోపమున దాకు శ్రీరామ ♦ మూర్తియనంగ

గీ॥ నసమ విక్రమ రణ సాహ ♦ సాంకస్థూ యాభ్రతాపుడు సర్వసం ♦ హారలీల
సాగి సూక్తితోడరమల్ల ♦ సాగులను మించి కలగించి యొంచె డ ♦ యిగ్గించె నపుడు. 122

మ॥ బరువై యొప్పెడు దీర్ఘభుజము పతా ♦ పసామి పైకెత్తి తో
డరమున్ బడమొది కంకటము గా ♦ డ జల్పి సూక్తు ధరన్

- బొరలగ దప్పుగఁదోసి సాగరు శిరం ♦ బుఁజాచి వేయంగ ము
ప్రవ్ర నవ్వీరునిమ్రాల నిల్వక పరీ ♦ భూతాత్మ్యలై పాణినఁ. 123
- మ॥ ఉరగవాత్రము సంహరింపఁగ మహా ♦ గోత్సాహముఁబెడు నా
గరటామంతుడు వానిచుట్టములనీ ♦ కఁ రాజరాజేశ్వరు
డరుగుఁడెంచె బ్రతాపుడు భటయుతు ♦ డై మేచ్చనైస్యంబు దు
ర్భర తద్ధోర కఠోరఘటికె జలిం ♦ పఁసాగె నాద్యంతముఁ. 124
- X మ॥ కడుశాంతంబు నగాధమై పోలుచు నా ♦ గంభీరనారాశిలో
నుడుకున్సీత ప్రవాహ మొక్క-మొక్కమై ♦ యుష్పాగుడుగ బాటుకై
పడి రాణాయ శిశోదియాభటులు గ ♦ ర్భంబుఁ బ్రవేశించి య
య్యెడఁ గౌరువ్కు-చమూసమూహము బలం ♦ బిడించి రత్నగ్రులై. 125
- ఉ॥ మందరశైల మాబునిధి ♦ మధ్యమునొచ్చి కలంచునట్లు చు
ట్టందళమొందు మేచ్చనుభ ♦ టుల్ పరులు శతముల్ సహస్రముల్
మృందఁ బ్రతాపసింహుడు బ ♦ ల్కిగు లాతనియోధవీరు లం
దందఁ బరాక్రమస్ఫురణ ♦ మచ్చుపడఁ విహరించి రయ్యెడఁ. 126
- మ॥ ఇరువైయైదగువేల యాశ్వకబలం ♦ చిరస్థంకలఁ గొల్పు ను
స్థిర దుర్వాస పరాక్రమక్రముడు ఖా ♦ సింఖానుపై శత్రుసం
హారోద్యోగుడు శ్యామసింహవిభుఁడా ♦ సాదీశుఁడు వీరకే
సరియోనాగఁ బరాక్రమించి నడిచెఁ ♦ ధూలాన్వయల్ గొల్వఁగఁ. 127
- మ॥ క్రతుకాలమ్మున యాయజూకుడు హవి ♦ ద్రావతంబులఁ పన్నె నా
హుతులఁజేసెడునట్లు శత్రుభటులఁ ♦ యుద్ధాబునఁ దాడి శీ
ర్షతఱి ద్రుించుచు శ్యామసింహుడు గుహ ♦ సాఘాతముల్ వ్రేక్కలై
క్షీతిపై రాలఁగ సింహనాదము నొన ♦ ర్చెఁ వీరశౌర్యాన్వటికె. 128

x It emerges from the gulf as the famous Gulf Stream and is joined by the North Equatorial current. At first the Gulf Stream is a rapid current of dark blue warm water. The average is three miles an hour or five miles in the coldest and warmest seasons. This is about equal to the speed of the Ganges or Irrawaddy. The current speeds out and becomes the North Atlantic Drift, flowing right across the Atlantic and keeping warm the shores of the British Isles and north western Europe generally.

"L. Dudley Stamp"

ఉ॥ దండధరోపమాన భయం దస్థిర మేచక దీర్ఘదేహులు
ద్ండ కృపాణపాణులయిం దర్పమెలర్ప మహమ్మదీయు లా
భండనసీమ వైరిభటులం భంజనముగా బొనరింప గాలించే
బండులు భూమిపై బొరలులం భంగి శిరంబులు దుల్లె బెల్లుగ్గ.

129

శా॥ బాహుశౌర్యులు శ్యామసింహుడును ఖాన్ దవ్యండు శోర్యోగ్నులై
బాహుబాహి కచాకచి బలమెల ర్పణ బోర దద్దర్పనో
తాహాశీరతుతాచు రెండుమొనలగా వైవారు రాహుత్తులెం
తో వార్షంబున మానమూని రణమం దుగ నిల్చి రవ్వేళలో.

130

ఉ॥ అత్రతీ విక్రమించి భయం దాహవశౌర్యుడు శ్యామసింహభూ
భృత్తిలకుండు శీర్షకము భేదిల మోదుచు ఖాను ఖడ్గము
ద్వృత్తి వియ్యుత్తలంబునకుం దెవ్వరిగఁగొట్టి హయంబు గూల్చి నో
రెత్తక వాడు మానము వ హించుచు బాతెను నేల దూతుచుగ.

131

మ॥ దెసలల్లె దన కేతనప్రభలు సంత దీప్తంబులై వెల్ల నా
హనశౌర్యాంకుడు భానుసింహవిభుడ య్యాదిత్యుడుగబోలె వె
క్కసమా లేజముతోడ బొంగుచు విపక్షవ్రాతము జీల్చి వీ
రసమూహంబును మోహరించుకొను సంత రంభంబు వీక్షించుచుగ;

132

చ॥ యవనులవైపు యోధులను నాజయమల్లుడు రాయశీలుడ
హనమున కెచ్చరింప రయ మార దుపాకులు గాల్చి రందలుగ్
బవనము వీవ దుమ్మెదలు పద్మములగ్ విడివచ్చునట్లు గుం
డ్లు వెడలి రాజపుత్రులు లోకముపై గురిసెగ మహాగ్నిమై.

133

చ॥ వీడుగులు గుంపులై పడెడు వీరకును నిప్పులు రాలునట్లు పై
బడిచు తుపాకిగుండ్ల జడి వానలపెల్లున కోర్వజాలమిగ్
దడబడి రాజపుత్రులు తండము ముందును వెన్నదోపక
య్యెడ స్పృహలేక నిల్వబడ నెచ్చటిగుం పచటగ్ ఫిరంబుగ్గ.

134

మ॥ “అక్క! శత్రులు వేయ బెల్లెగయు న య్యాగ్నేయ మాహేంద్ర నా
గ కతోరాస్త్రవయంబు జూపులనె న్న క్కల్ సేయువారయ్యు రా
జకులాగ్నములు స్వల్ప మియ్యనలవ ర్షంబుగా భరింపంగజా
లక ముందెగ వైగిగూల్చి కీలు ని ల్వగ బాడియే! యియ్యెడగ.”

135

చ॥ అనుచును భానుసింహవిభుఁ డాడి హయంబుఁ గడల్పి మెటరం
డని కడలఁగ భటాధి నిది డాతప మారవిమెంటసేనున
ట్లనుపమధాటి లేది యన డలాత్మవరంపర కోర్చి శత్రుసే
న నెదుగఁబాతె నంతట ర డాంబు చెలంగ భయానకస్థితి.

136

చ॥ కడువడి రాజపుత్రులు ము డాముఖఁ జెంతకువచ్చి దూఁకి పైఁ
బడఁగ మహమ్మదీయులు తు డాకులు గాల్పఁగ వీలులేక యా
బడెలను ద్రిప్పి మోదిరి; కృ డాణ భయంకర తీక్ష్ణ ధార లె
ల్లెడ నిగుడంగ వారి నల డాయించి కలంచిరి రాజపుత్రకుల్.

137

చ॥ తరణి నభంబునఁ దిరుగు డారి మెలగుచు భానుసింహుఁ డ
త్తతి జయమల్లు శీర్ష కము డాధాత్రిని వ్రాలఁగమోది ముందుకుఁ
బరచుచు రాయశీలు ఘన డావక్రము నుద్ధతి వేయ నాతఁడుఁ
సరగునఁబాతె ఖడ్గము భు డాంబున సోకుచు నెత్తు రొల్కఁగఁ.

138

మ॥ ఖరసంఘట్టిన దుమ్ము ధూళియు రణ డాక్షోణికి దివిజేరఁగా
పారిశ్రావ్యధ్వలు రాజపుత్రకులు కో డాహట్పమేపారఁ ద
త్కరవాలొగ భుజంగకోటికిఁ దురు డాప్రపాణవాతలు ల
త్తతి భక్షింపఁగఁబెట్టి యార్పిరి వియ డాధాత్తుల్ ప్రకంపింపఁగఁ.

139

మ॥ సమరోత్సాహ విజృంభమాణ పటు గ డాస్థాస్పర్శితోఁ గొండను
డి మనస్సింహుఁడు రామచంద్రపతి ఖా డాడరాపు దోస్సరులై
బామవిండుల్ ముడిదేలఁగా వెడలి య డాబ్జుల్లా చమూత్రేణి స
ర్వము చీకాకుపడఁగఁ దాఁకి సమయి డాపక జొచ్చి రాచెగటఁ.

140

కా॥ తోఁకఁ ద్రొక్కు భుజంగరాజువలె న డాబ్జుల్లా భారాసాఁభటా
నీకంబుఁ బురికొల్పి గ్వాలియరుక్షో డాణీనాయకుఁ దాఁకె; ము
క్కాకల్ దీక్షిస యాన్యసో త్రముఁడు ఖ డాద్గబెత్తి సింహంబటుల్
కేకల్ వేయుచు వానిమ స్రముఁ బి డాల్పే మోగలుల్ బెల్గిల.

141

కా॥ పెల్లై రక్తము దూఁకి మూర్ఖుల, భటుల్ డావీక్షించి శీఘ్రుంబె య
బ్జుల్లాఖానుని మోసికొంచవలికిఁ డాబోవక మనస్సింహుఁ డ
త్తుల్లాసంబునఁ బొంగుచుఁ రిపులపై డానుద్యుత్తి లంఘించుచుఁ
ద్రుళ్ళ కేసెఁ దురుష్కవీరభటసా డాదోహంబు నిర్వంకలఁ.

142

మ॥ ఒకమూల్రానువిభుండు దుర్దముఁ డలా యుద్ధీనుఁడ౯వీరుఁ డో
 ర్వక యుద్ధాంగణమును నల్లెసలకుఁ * బాఱఁ బ్రయత్నించు నై
 న్యకదంబుల పొచ్చరించుచు డడ * ధ్యక్షత్వముఁబూని యా
 జి ధైర్యం బిగువొత్తఁజేసి మరలిం * చొ బూన్చి యవ్వేళలో. 143

సీ॥ పదునాఱువర్షముల్ * పాయని పూపలేబ్రాహ్మణులు సాకుమా * ర్యము వెల్లార్చు
 దరుగారుణాబ్జు * త్రవిశాలమగు తేటకనుగవ పరమభా * గ్యులు దెలుకఁ
 దనమూర్తిసాబగు మ * దన వసంత జయంతి సౌందర్యములకు సి * గ్గదఁజేయ
 నిజతనూత్రాణకాం * తిచ్చట లఖలభాగములందు దుర్నిరీ * త్యుతరు జెవ
 గీ॥ నసమ వజ్రాభరణశోభి * యై తనర్పు దొడ్డకాంభోజహయము ముం * దునకుఁబ్రీష్టి
 రామచంద్రు ఖండేరాపు * రణముఖమునఁ దాఁక విక్రాంతి వజ్రల మూ * ల్లానుదొరల.

మ॥ పులిపిల్లల్ చెలరేగి పైఁబడునటల్ * మూల్తా భారాసాను యో
 ధులు కౌశ్ఠేయక కుంత ముగ్ధర గదా * దుల్ దాల్చి శౌర్యంబువా
 టిల నొక్కుమృడి వచ్చి పైఁబడిరి ఖా * డేరాయఁడుఁ దుర్భర
 జ్వలనుండు యన యుధసీమఁ జరియి * య్ సాగె వీర్యాఘ్నై. 145

మ॥ నికటారామఫలాధిఁ బాలకుండు ఖా * డింపఁ మొదల్పెట్ట నా
 రకమై పాచకసార్యభౌముఁడను గూ * రల్ గోయనల్లఁమఁ బూ
 నికమై వీరవిహంగముల్ నెఱపి ఖా * డేరాపు తొరుమ్మయో
 ధకదంబుల మ స్రముల్ దానిమె దు * ధ్వాతక్రియాభీలుడై. 146

మ॥ పరుసఁ భీమఘటోత్త-చాన్దను లద * ల్పఁ భీతిపైఁబాటు న
 కురునై న్యంబుల భంగిఁ బాటిరి తురు * ఘ్నల్ రామచంద్రుండు ను
 స్థిరశౌర్యుండు తదీయపుత్రుండు మన * సింహుండు దుర్దాంతవి
 రరసావేశముతో నరాతిభటాశి * ర్షుంబల్ విదారింపఁగఁ. 147

గీ॥ ప్రణయబద్ధులు చోహణ * వంశ్యమణులు వీరమూర్తులు బేడ్లా కొ * తేరియ్యానృ
 పతులు నాల్గువేలాశ్వక * బలము గొలువ యవనులను దాఁకి రపుడు భ * యాకరముగ.

ఉ॥ గండశిలాప్రపంచము న * గంబుననూడియు దొర్లిన్బు లు
 డ్దండమహోన్నతాశ్వకవి * తానము నాలుగువేలసంఖ్య పై
 నుండియు మీఁదరా నిలువ * నోపక యావనసేలన్నియుఁ
 బండినపైరునాఁ దలలు * వాల్చుచు మ్రొగై రణాంగణాబునఁ.

మ॥ కవలుఁ గౌరవసేసలఁ బొదివి వ్ర • క్కల్ చేయుచందాన దా
నవనై న్యంబుఁ గలందు దంతిముఖ సే • నానుల్ వలెఁ వచ్చి శౌ
ర్యవికాసంబునఁ జోహణప్రభకుమా • రదవ్వంద్య మవ్వేళ శా
త్రవనై న్యంబుల కంతలుంతన మొన • ర్వునాగ వేధంగులఁ.

150

మ॥ కడు నెత్తుండెడు కోటకొప్పుగుములఁ • గండ్లోపలశ్రేణిపై
వడిఁ గూర్చుండిన భిల్లులుఁ ధనువులఁ • బాణాళి సంధించి సం
దడిగా నార్చుచు వేయఁగాఁదొడరి రే • తద్బాణసందోహముల్
జడినానల్ వలెఁ బెల్లు ముంచెను దురు • య్క ప్రాజ్య నై న్యంబులఁ.

151

చ॥ అచలనితంబభాగముల • యందు రహించెడి గొప్పగుండులఁ
బ్రచరబలుల్ కిరాతభట • వర్యులు నూలులు వేలు పట్టి పూ
నిచి కదలించి, దొడ్లెడు ధ్వ • నిఁ గిరులన్నియు న్నీల శత్రుహ
స్తీచయము నిల్చుచోటికిని • తెచ్చెర ద్రోసిరి గుంపుగుంపుగఁ.

152

ఉ॥ ఆపయినుండి దుర్గమ మ • హంబలధాటిని దాటినచ్చు గం
డోపలకోటి మార్గమున • నున్న పదార్థములెల్ల నజ్జగు
జ్జై పడ వ్రాలి మోగలు గ • జావళిఁజొచ్చి పదుల్ శతంబులుఁ
రూపల దొర్లనాగె యవ • నుల్ ప్రళయంబున ముగ్ధి కూలఁగఁ.

153

మ॥ హనుమద్వానరభర్తై లముల బా • హశక్తిమై తెచ్చినై
చిన రామాయణయుద్ధమందు వసుర • శ్రేణుల్ వలెఁ వ్రాలి యా
వనదంతావళికోటియుఁ శిలలు పై • వ్రాలఁ ధర్మ వ్రాలి యొ
క్కనిమేషంబున మ్రగ్గె నట్టలవలెఁ • గాత్రంబులు నుగ్గఁగఁ.

154

చ॥ వెలచుచుఁ గాలిమూఁతలును • ఓక్కబలంబునఁ బాతె, నాశ్వీకుల్
వరచిరి నోరులఁ దెఱచి • ప్రక్కలకుఁ గిరినెక్కలేక; యు
ద్ధరతఁ దుపాకిపాణులును • దోడనె కాల్చిరి కాని గూడు లా
గిరిపయినున్న భిల్లతలి • క్రేవకుఁ బోక పడఁ ధరిత్రపై.

155

శా॥ ఆమాయాశబరస్వరూప మనఘం • బై యిద్రక్షిణాచలో
ద్దామప్రస్థములఁ జరించు గజనై • త్యధ్వంసి చందంబునఁ
భీమాటోపుఁడు భీమచాందు ధరణీ • భృచ్చృంగమందుండి యు
గ్రామీఘప్రదరాళిఁ గూర్చెను వివ • యోరణ్య సత్వోబులఁ.

156

గీ॥ అలరి యలరించు నొక్కమా ♦ తాప్రతాపుఁ బరుల నొకమాటు కనుసన్న ♦ బ్రమియఁజేయు
విడక యుధయైన న్యముమధ్య ♦ విజయలక్ష్మి యజ్ఞనాశఁపుఁదూఁగుటు ♦ య్యాల నూఁగె.

శా॥ మొండై యొడలు నిండె వల్లెసల గ్ర ♦ మ్మో నిప్పులకా గుప్పు చు
ద్దండగ్రీష్మసమీరముల్; నిఖిలస ♦ త్వంబుల్ గడుకా దస్సె; బ్ర
హ్మాండంబందుఁ బాగల్ సెగల్ తుటుములై ♦ వ్యాపించె; మధ్యాహ్నమా
ర్తాండుం డుజ్జ్వలకాండుడై గగనమ ♦ ధ్యంబుడు వెల్గొండఁగఁ.

158

ఉ॥ ఆతపనాతపోద్ధతికి ♦ నాయసవర్మములెల్లఁ గ్రాఁగి సం
జాతశృణానుకీలలు భృ ♦ శమ్ముగఁ జిమ్ముటఁజేసి యోధసం
ఘాతము దేహముల్ బడలి ♦ కల్ గని సేనలు రెండువైపు లం
దాతటి సుంత కన్నొగిచి ♦ న్బలు కూర్చె- నిమేషకాలముకా.

సీ॥ తలలపై బొమిడికం ♦ బుల యిన్నరేకుల నలమి దహించు నూ ♦ ర్యాతపాగ్ని
నలుదెసల విడుంగు ♦ రులు చిమ్ము రక్తదీప్తాక్షులఁ గోపభ ♦ యంకరాగ్ని
ప్రాభాతసంగర ♦ వ్యాయామమున రేగి జగము మ్రొంగఁగఁగోరు ♦ జాతరాగ్ని
భువనసంతతి నెల్లఁ ♦ బొడిపొడిగావించు బహుబృహన్నాశాస్త్ర ♦ భైరవాగ్ని

గీ॥ యన్నిటిని మించి లోకభ ♦ యంకరమయి యతిశయిల్లు బాహాప్రతా ♦ పాగ్ని వెలుంగ
భటులు పంచాగ్నియొగ భా ♦ వనల మెదిగి మఱలఁ దలఁపడి రనిసి ని ♦ ర్జరులు పొగడ.

చ॥ “ఇరువదిరెండువేలభటు ♦ లెల్లడ నాలుగులక్షలున్న మ
మృరవఱచేయఁజొచ్చి రక ♦ టా! గతియే”మని కుది దక్షిణో
స్త్రరముల మానసింహుడు శ ♦ తఘ్నుల సంతతధార నిప్పులకా
గురిసి వివక్షనై న్యములఁ ♦ గూల్పంగ నాజ్ఞయిడక భటాధికికా.

161

సీ॥ మొగలాయసేనా స ♦ ముద్రాంతరమునుండి పొడతొంచు బడబాగ్ని ♦ మూర్తులనఁగ
రాణాస్రభంజన ♦ రాజి మోగల్ శాఖ నిలువకూడెడు తాళ ♦ ఫలములనఁగ
రణమగ్గ వీరకా ♦ ద్రమునఁ జేతికొలంది గుప్పు నిప్పులగొప్ప ♦ కుప్పలనఁగఁ
దురకదండను తోటఁ ♦ దొడిమ యూడుచు దొర్లు పరిపక్వకూష్మాండ ♦ ఫలములనఁగ
గీ॥ సమయమాంత్రికమాళి భూ ♦ తములఁ దనుప నడుపు రక్షాన్న నిలిడ మి ♦ డంబులనఁగ
నలపరంగులు పెనుపిరం ♦ గులను బేల్చి రాలె దెసలఁ దప్తాయస ♦ గోళతతులు.

162

మ॥ అవి లోకంబులఁ గాల్పఁగాఁ దొడరు బ్ర ♦ హ్మస్త్రాళినా నిప్పులకా
దివికా జిమ్ముచు వ్రాలి యోధులను భ ♦ దింపంగ రాణాచమూ

నివహం బుట్టటలూఁగి యెత్తువడి భ్రాం ధిజెంది వెల్లెల్లఁజొ
యి వితాళించిన లేతమోములవిధం ధిజెందు వాక్రువ్వఁగఁ.

163

× మ॥ గుములై నిల్చి గుభా ల్గుభాలని పిరం ధి గుత్ మోగుటేకాని స
ర్వము నిశ్శబ్దతదాత్మై; యోధతతి చా ధి వఱ జూడఁగాలేక జెం
దమునఱ గుందుచు చాందుభ ట్టాకమహఁ ధి దంతావళంబెక్కి యు
త్తమ గంభీర మనోజ్ఞ నిశ్చల గళ ధి ధ్యాచంబు శోభిల్లఁగఁ.

164

ఉ॥ ఓయసమాన సాహస స ధి మున్నత శౌర్య సమగ్రమూర్తులా
రా! యడలంగఁజొతుఁడు పి ధి రంగులగుడ్డ, కఖండయుద్ధవి
ద్యాయుతులైన మీకుఁ గర ధి మదు ధరింపఁగఁ బూలచెడ్డుగా
వేయవి! యొక్కమైఁదగులుఁ ధి ధి! పొడియైపడ సర్వలోకమూల్.

165

సీ॥ మొన్నగాఁ జిహ్నారి ధి మూడవముట్టిడి పదియునాతోడ్ల లేఁ ధి బ్రాయమందె
కరకంకణములు మం ధి గళవస్త్రములతోడఁ బెండ్లి పీటలనుండి ధి వెడలివచ్చి
పుత్త సూర్యద్యౌర ధి మున శాత్రవులఁగూర్చె; భార్య పుండ్రంజేండ్ల ధి పడుచు రిపులఁ
గుప్పగూరగఁ ద్రుంచె ధి గోమలి త్యాగవిక్రమములు సకలలో ధి కములు మెచ్చె

గీ॥ నాయకుంధలీదర్శన ధి మపుడె స్వర్గమునకు నచ్చరల్ కనుసన్న ధి లను బాసర్ప
వలచు శౌర్యైకధనులు మీ ధి కొలమువార లతుల మతులార! ధి ఘోరభాధ ధి ఘోరభార!

సీ॥ గౌతమగోత్రంబు ధి గాధిపురము రాజధాని యాచార్యుండు ధి వైత్యగురుడు
వంశంబుక్తర వి ధి శాస్త్రిరుత్తుఁ డాస్వర్గమర్త్యమూల్ మునుపు స్త్రా ధి భనమొనర్చెఁ
బదునాల్గలోకమూల్ ధి పైకివచ్చిన సుంత కీడఁబూగనిది రా ధి తోడుకులము
బిగఁబట్టి తెచ్చి ని ధి ల్పించె దురుష్కలు మీముఖముఁ జూడఁవెఱుతురఱ ధి ఖ్యాతి గలిగె

గీ॥ సఖభారతపీఠమ ధి హాభవనము గోపురమున నెత్తిన పూర్ణ ధి కుంభతుల్యఁ
డగుచు మీతొడ్రి జయమల్లు ధి యశముఁగాంచె ద్విజృంభణేంద్రసింహ! యా ధి తేజసింహ!

సీ॥ సామ్రాజ్యమఖిలాబు ధి సవతితమ్మన కిచ్చె సుతరత్యాగి యా ధి చండన్మపతి
యాబమనాసీమ ధి సరులతలల్ వేలు రాలఁగా వివారిం చె ధి రత్నసింగు

× In the sacred bardai of the Rajput, we have the bard of our Saxon ancestry; those reciters of warlike poetry of whom Taotus says "With their barbarous strains they influence their minds in the day of battle with a chorus of military virtue."

"Annals of Mewar".

చిహ్నాదుకోట దు • స్వినచోట నిలిచి దుర్గారావు ప్రళయరా • ద్రమునఁ బోరె
నెనిమిదేకులక్రింద • నీరేడులోకముల జయపెట్ట వర్తించె • సాహిదాసు
అ॥ సకలపూజ్యమైన • చండేశుమంశంబు స్వామిభక్తి యుగ్గ • పాలఁ బెఱిగె
నాకులంబు వీరు • లందు నాయకముణి కృష్ణసింహవిభుడు • కృష్ణనిభుడు.

168

సీ॥ జగదేశదుర్నిరీ • క్షప్రకాశులటన్నఁ జూపు నూర్లకొలది • సూర్యకులము
నిత్యసత్యవ్రత • నిష్ఠాపరులటన్నఁ జూపు వేలకొలది • సూర్యకులము
కండలాలిదియిచ్చు • ఘనవదాన్యులటన్నఁ జూపుఁ లక్షకొలది • సూర్యకులము
లోకంబులై గె • ల్పు ధనుర్గురులటన్నఁ జూపుఁ గోట్లకొలది • సూర్యకులము
గీ॥ ఖీణి వెలయు నసంఖ్యాక • కులములందు సురలకును సాయమొనరించె • సూర్యకులము
సూర్యకులము దూరంబుంచి • చూచునెడల నఖిలభవనంబు లాధకా • రావృతములు.

సీ॥ ఇత్వాకు వెటులోక • హితుడు! కాకుత్స్థత్రిశంకులు మఱి వారి • శృంగదుండెట్టి
వారు! మాంధాత స్రా • భవమెంత! నాభాగుండ బరీషభగీర • థాదిన్మపులు
నామాన్యులే! యిక • సగర దిలీప రఘుక్షీతీశులక్ష్మీ • గొలువఁగలమె!
బ్రహ్మాండమంతయుఁ • ద్రాసున నిడిన నిదుల నొక్కఁజొక్కఁడే • తూఁగఁగలడు
గీ॥ భువనసామ్రాజ్యలక్ష్మీ కా • పురముచేయు నజహర్యరాజులు మీ • భానుకులము
శతశతనమస్మృతులుచేసి • సకలజగము నీపదముఁ గొల్పుటరుదె ప్ర • తాపదేవ! 170

సీ॥ కాఫరీస్థాప్రజా • గణము నేటికిఁగూడ బప్పురాయల ఖడ్గ • పటిమఁ బొగడ
నాభారాసాధేత • మందు భీమనసింహు నాణెంబు లింకను • నడచుచుండ
సమరసిం హేంద్రు వి • క్రమగాధలైష్ట్య ఘోరీజనులు కొడు • కులకుఁ బెలువఁ
గుంభరాణా శౌర్య • జ్రూభణంబేవేళ దేశదేశములు గీ • రించుచుండ

గీ॥ భారతీయుల యొడఁగుల • బ్రాణమూడ మఱుననేర్తురె రవివంశ • మహిమ మెపుడు
ధర్మసంస్థాపనాథ మే • తత్కలమున దేవుడై పుట్టితి ప్రతాప • దేవ! నీవు.

171

సీ॥ భరతఖండక్షమా • భరము నిజోద్గండ బాహుదండంబున • నఱలఁజేసి
జగమెల్ల జయపెట్ట • శకము నిల్వినమేటి విక్రమాదిత్య పు • ధీవిభుడు
సతత మింద్రప్రస్థ • సామ్రాజ్యమున సార్వభౌమపరంపరఁ • బాదుకొలిపి
బహుకాలమేలి శా • త్వతక్తిఁ గనిన యనంగపాలాది రా • ట్పుంగవులును

- అ॥ సకలసుమారణామః శాలూరే వంశసారగము గనిన దొడ్డ • కాస్తుభమ్మ
 × లట్టి వేటివరకు • మపక్షిం బడమండఁ జూరరయ్య! త్యాగు • వీరులార! 172
 సీ॥ పావశాస్త్రయస్సంభ • వక్షుత్రియులశ్చెల్ల నాధారయ్యె చో • హణకులంబు
 మున్నేడవ శతాబ్ద • మున న్నేచ్చభటుల ఖండించె లక్షలుగ మా • ణిక్యరాయఁ
 డితని యన్న కుమారుఁ • డేఁడేండ్లలాటుండు దస్యకోటిని ద్రుంచి • తాను మడిసె
 సకలవీరప్రపం • చము మాళివలయు దివ్యజ్యోతి యితఁడను • భ్యాతిఁగొంచె
 గీ॥ నలనిల్పొడ్డి దూలారాపు • యవన వీరవాహినీ వార్ధి కుంభసం • భవమహర్షి;
 ర్మి॥ మిమ్ముఁ గనినంత జగము కం • మించుచుండు బాహుబలులార! చోహణ • ప్రభవలార!
 సీ॥ ఆయనంగు ననుంగు • టాడుబిడ్డకొడు కింద్రప్రస్థపురముపు • ణ్యములపంట
 సోమేశు కులవార్ధి • శుభ్రమరిడి రుక్మా గర్భ శుక్తి ము • క్తాఫలంబు

× If it had to boast only of Vikramaditya, the paramount lord of India, whose era established fifty six years before the Christ, still serves as the grand beacon of Hindu chronology, this alone would entitle the Thar to the highest rank. But it has other claims to respect. Delhi the ancient Indra-prastha, founded by Udisthira and which tradition says, lay waste for eight centuries, was rebuilt and peopled by Anangpal Thar (A D 792) who was followed by a dynasty of twenty princes which concluded with the name of the founder, Anangpal [1164] when contrary to the Salic Law of the Rajputs he abdicated (having no issue) in favour of his grand child the Chohan Prithwi Raj.

“Annals of Mewar”

§ Chohan: This is the most valiant of the Agniculas and it may be asserted, not of them only, but of the whole Rajput race. Actions may be recorded of the greater part of each of the Chateeskula which would yield to none in the ample and varied pages of history. Its branches have maintained all the vigour of the original stem and Haras the Keechees, the Deoras, the Songurrahs and others of the twenty four, have their names immortalized in the song of the bard.....There were several princes whose actions emblazon the history of the Chohan. Of these was Manikya Rao who first opposed the progress of the Muhammadan arms. Even the history of the conquerors record that the most obstinate opposition which the arms of Muhammad of Ghazni encountered, was from the prince of Ajmir who forced him to retreat, foiled and disgraced from this celebrated stronghold in his destructive route to Sourashtra.

“Annals of Mewar”

సమరసింహుని స్నేహః సాహృదప్రతిమ పృథామహాదేవి సాః దర్యధనము
కల్యాణు మేనతిః కపు ముద్దమామ సంయుక్తా మనోజ్ఞ భా నూదయలబు
గీ॥ సమద జయచంద్ర జలద జం ధూమరుత్తు ఘోరి గజసింహ మితనిఃపోల్ పీరు లేరి
యూచతుర్భుజరాజేందుః నన్నదరమే! పృథ్వీరాజై చతుర్భుజం డసంగెగాక. 174

కా॥ సారాష్ట్రంబుననుండి సాయమయి ప్లే చ్చ శ్రీశిః జక్కాడుచో
మారాణాలను దొల్లనుండి బలసం పన్నాన్యలై కొల్చు దో
సార్లం బెల్ల జగంబును బొగడె మీ ధూలామహావంశ మా
ధార స్తంభము భారతాభ్యుదయ సా ధస్థాయి తో నిల్చుగ. 175

కా॥ విదారేడుల చిన్న కుష్టులయినా హర్యక్షశాబంబుల
ట్లాదన్యప్రకరంబుఁ గూల్చు కులమ ర్యాదల్ వెలుంగగ రిపు
చ్చేదంబు బొనరించి వారితలలఁ జెండాడి చెండాడుడి
యేదీ చూతము మీభుజాబల మహా పేలా కళా దీప్తితుల్. 176

ఉ॥ తొమ్మిదిమాటులేండ్లు ధృతి తో నెదిరించి తురుష్కలేలు సా
వమ్మును దూరముంచు ఫల పాకము వమ్ముగు వైరి నోర్పు తూ
కమ్మునఁ దక్కువైన; నటు గావున నిష్కర దీక్ష బూని శౌ
ర్య మృఖలంబు చూపి రిపు లందఱ నొంపరె! క్షీనినివరే! 177

మ॥ అని విప్రోత్తముఁ డెంబదస్వనముతో నందందును నిర్వియుం
డిన యవ్వీరుల నాశకరవము న క్లిగింప శ్రీవశీతిగా
విని యాద్యంతము నైన న్యమూతయు విజృంభించె సముద్రంబు పోం
గినచందమ్మున భూరి వీరరస సు కీర్ణ ప్రభావమ్మున. 178

ఉ॥ అంతట మానసింహవిభు నాజ్ఞ బరంగులు వెఱపిరంగు ల
త్యంతజవంబు కాద్రమును దాగొనఁ దిప్పఁచు జెంతనున్న మం
దెంతయుఁ దొంటికన్న నిపు డిబ్బడి ముబ్బడిగాఁగఁ బ్రేల్పఁ గ
ల్పాంత మహాశనిపత్రతి యట్లవి యాత్మబలంబు గూర్చుగ, 179

గీ॥ హరుని నయనాగ్ని బాడమి ది గంతరములఁ గ్రమ్ము చండాగ్ని కణములఁ కరణియవన
పై నిక ముఖాబ్జ నిర్గతఁ చంచరిక పటలమటు పై న వ్రాలె దు పాకిగుండ్లు. 180

సీ॥ ఆజానుద్భూతా హర్గళయుగళంబు సమధికోదాత్ర ల యక్షముఁ దెలువ
నతనుసింహాసనం బైన వక్షము మహారాజన్య పట్టభ ద్రిత వెలార్చు

నరుణచేభామవో ♦ హర ద్విగ్ధనేత్రముల్ సతత లక్ష్మీనివా ♦ సతను బెంప
దర్శనీయంబైన ♦ తనమూర్తి నవకోటి మన్మథసాందర్య ♦ మహిమ నింప
గీ॥ నమృతరసమెలుకు- మెలకన ♦ వ్యలరు మోము శతశరచ్చంద్ర సౌభాగ్య ♦ సరణి గేరఁ
దన భటుల వీడి హయము ముం ♦ దునకుఁ ద్రిప్పె ధీరలోకైకహూలి యా ♦ తేజసింగు.
సీ॥ రణదుర్గ పరమ శౌ ♦ ర్యప్రాభవము మెచ్చి పైఁజల్లు శతపత్ర ♦ పటలమనఁగ
గుహలు మాస్త్రియంగ ♦ బహుశతఘ్నిక లవిచ్చిన్నధారల నగ్ని ♦ జెఱఁగుచుండ
వేదమృతముల దీ ♦ విందుచు భూదేవతతి చల్లు మంగళా ♦ త్తల నడుమఁ
గరములు ముకుళించి ♦ శిర మొకించుక వాల్చి పెండ్లికొడుకు మొక్క- ♦ వెల్లిపల్లు
గీ॥ గుదియఁ గేఱఁబుఁ జేతులఁ ♦ గుదిలపఱచి చిత్రధార నశ్వముఁ బూన్చి ♦ శిరము వంచి
పరమసాహసుఁడగుచుఁ బ ♦ ర్వతము డిగుచుఁ దేజసింగు పిరుగుల ♦ దెసకు దూఁకె. 182

మ॥ “నిమిషంబు నిను వీడియుండఁగలమే ♦ నీతోడిదే మాకు లో
కమ”టంచుఁ దమజన్మమాది దృఢదీ ♦ త్న భక్తులఁ గొల్పు ను
త్తమరాజోడు-లవీరు లందఱును మొ ♦ త్తంబై నిజాధీశు పా
దములఁ గొల్వఁగ వెంటఁ దూకి రరిసం ♦ తానమ్ము చింతింపఁగఁ. 183

శా॥ ఆలోకోన్నత శౌర్యసాహస సమ ♦ గ్రాశ్చర్య దృశ్యబలుఁ దా
మాలోకించుచు రెండుపక్షములవా ♦ “శారా! సురలోగూడ నీ
లీలలేద్రురె! నీసమాను లిలలో ♦ లే” రంచుఁ దద్విక్రమ
శ్రీలఁ బాడిరి తేజసిహనుకు “జే ♦ జే” యంచుఁ గీర్తించుచుఁ. 184

శా॥ దూరంబుదనుననుండి యీకృతులు సుం ♦ తోషమ్ముతోఁజూచి “యశా
రా! రాజోన్మాదీ! నీబలోద్ధతి ప్రపం ♦ చాతీత మద్దానికీ
బారం బున్నదె” యంచు మెచ్చుచు సలుం ♦ బ్రాహ్మణి చోండావతుల్
బారైకొల్పి శతఘ్నికాతతిపయ్య ♦ లంఘించె సింహాకృతిఁ. 185

మ॥ తనచేఁ గాలుని దండమాతటి గదా ♦ దండంబు స-ధించి భీ
మునిచందంబున గొప్పకన్నుఁగవ ని ♦ ప్పుల్రాల దుగ్ధాంతపు
త్రిని రోపించుచుఁ దేజసింహుఁడును నాం ♦ దిఁదీర్చి పుణ్యాహవా
చనముజేసె శతఘ్నికాత్రయము పి ♦ చ్చల్గఁ బడఁమోదుచుఁ. 186

మ॥ ఖరఖడ్గంబునఁ బోర్చుగీసుభటులఁ ♦ ఖండించుచుఁ ఘోరము
ద్గ్రహుతంబుల నాశతఘ్నులను వ్ర ♦ క్కల్చేయుచుఁ లోకసౌ

- హరణోద్యోగపరాయణుడయిన ఛా ♦ లాక్షుక్రియః ధీర సు
స్థిరరాద్రోద్ధతిః దేజసింహుడు చరిం ♦ చోళాత్రపుల్ బెగ్గిల్. 187
- ✕ మ॥ సునిశాతస్థిరపీఠవిక్రమయుతుల్ ♦ చోండావతుల్ వారిప్ర
కృతన రాఠోడులు బాహుశక్తి యలరం ♦ గా నా“వహారా”యె డా
రిని నిప్పుల్ దిను కోడిపుంజులటు లు ♦ ద్వృత్తి శత్రుఘ్నచయం
బును వ్రయ్యల్ పడ మోదసాగిరి గదా ♦ భూరిచక్రూతంబుల్. 188
- చ॥ శైరలుచు వ్రాలుచుఁ బుడుత ♦ కీచులఁ గూల్చుచు నాశతఘ్నుల్
జెరచెరలాడి ప్రకృతుగఁ ♦ జేయుచు దక్షిణ మాదిచేసి యు
త్తరమున కేగు లోకభయ ♦ దవ్రతనిప్పుడు తేజసింహభూ
వరమణి యుత్తరాయణ ది ♦ వాకరుఁ బోలె వెలింగె నగ్రతిఁ. 189
- సీ॥ ఖగరాజా కినిసి ప ♦ న్నగరాజశీర్షముల్ చిదుపలై వ్రాలుగఁ ♦ జెండినట్లు
వానకారునఁ గృష్ణ ♦ వలుడు గుద్దలి పట్టి పుట్టలన్నియుఁ దెగఁ ♦ గొట్టివట్లు
కడురోషమున లోహా ♦ కారుండు ముండెడు మూసలన్నియు డుల్ల ♦ నేసినట్లు
గ్రీష్మవాతము బిట్ట ♦ రేగి యారామ జపాపుష్పముల రాల్చి ♦ వైచినట్లు
గీ॥ దండధర గదాదండ ప్ర ♦ చండ దీర్ఘ దండమున శత్రుఘ్నసము ♦ దాయ పృథుల
వక్త్రములు ప్రకృప్రకృలై ♦ పడఁగ మోదెఁ దేజసింహుండు ఊత్రసం ♦ దీప్తుడగుచు.
- మ॥ వడిమై నిప్పులయేఱు దాటి భువన ♦ వ్రాతంబుపై నెత్తి వ
చ్చెడు వై నస్వతుఁడో యనంగ “బదనూ” ♦ సింహంబు” రాఠోడులె
ల్లడఁ జుట్టొ దనుఁగొల్వఁగా యవన వా ♦ హిన్యగ్రముఁ దాకి యె
క్కుడు విశ్రాంతి భటాళి మస్తముల ను ♦ గ్గఁ నూతగా దంచినఁ; 191
- ఉ॥ ఆరటమంది సైన్యవిభుఁ ♦ డాసపుఖానుడు, రాయసింహు న
ర్హారహిమానునిఁ సమర ♦ ముష్కరు నావహబాహునునిఁ

✕ Among exotic birds there can be hardly one better known by report than the strange majestic and fleet footed creature that scorneth the horse and his rider or one that from the earliest times to the present has been oftener more or less fully described. And an adult male (bird ostrich) will stand nearly 8 feet in height and weigh 300 lb. The great mercantile value of ostrich feathers has led to the formation of the numerous “Ostrich-Farms”. In favourable localities and with judicious management these establishments are understood to yield very considerable profit.
“Encyclopaedia Britannica.”

- శేరఃగఁబిల్చి పై న్యములు • చేరిచి నల్వరు గూడి శౌర్యగు
ర్యారులు రాజపుత్రుల • పై దొడర్గ నియమంబుచేయుచు,
మ॥ తనకంఘాణహయంబుఁ ద్రిప్పి సముదా • త్రప్రాధి నాతేజసి
గు నెదిర్చె; మహాబాజుభాను దవిలె • గ్రోధోద్ధతుఁ గృష్ణసి
హుని; భేల్వపతి దూరమందు సకలా • బూహించి యత్యంతధా
టిని శేర్గజని రాయసింహవిభుఁ బ • ట్టై సైంహికేయుండనఁ.
- 192
- మ॥ బదనూర్ సింహము సింహవిక్రమమునఁ • జై వచ్చి ఖడ్గవృతుల్
చదలఁబర్చెగ నొక్కమైఁ దగిలె నా • సప్తభాను; వాడంత జె
ట్టిదమా కోపముతోడఁ గుంతమును నా • లెగ్గ దీర్ఘవక్షుంబుపై;
నది తుంటల్ పడఁ తేజసిహవిభు ఘా • రాసిప్రయోగంబులఁ.
- 193
- మ॥ త్వరమై సాయుధుఁడౌచు వాడు బదనూర్ • భర్త సమీపించె; నా
విరుదుఁ వీరసాన్నిధిచిక్షనలె • వీతెంచె నాభానుపై;
మెఱుపుల్ వోలె గృహాణముల్ దిరిగె; గ్ర • మ్మెగ్గ వాజిపై వాజి; యా
పరివేషముల సూర్యచంద్రులవలె • భాసిల్లి రక్షిర్యురుఁ.
- 194
- మ॥ కరవాలమ్మలు నాగుహములవలె • గంతంబులఁ జాట్టె; ని
ర్వర ప్రేటుల్ మఱి పోటు లిన్నియనుచు • రూపింప రాకుండె; భా
న్వరఖడ్గాబునఁ దేజసిహస్తపుఁ డా • సప్తభాను మోదంగఁ, ద
త్తురగం బీల్చిన, జెట్టుతోడఁ బడు మ • ర్దుగ బోలె వాడుఁ బడె.
- 195
- మ॥ అరణ్యవీరుఁ డిట్లయిన • నవ్వల దాటుచుఁ దేజసిహుఁ డ
బూరహిమానుపైఁ గవిసె; • దోడనె వాడుచు దాఁకె, వానిధి
వారిధి దాఁకు నట్టులు; ర • ణంబు త్తణంబున ఘోరమయ్యె; శా
కారి బలాసురుల్ వెనఁగు • నట్టులు పోరఁగసాగి రిర్యురుఁ.
- 196
- మ॥ భూరిభుజాప్రభావగుణ • ముఁ బ్రకటించుచుఁ దేజసిహుఁ డ
బూరహిమాను ఖడ్గరణ • భూర్యహక్తి వెలుంగ, నుగ్రులై
యారణవేది వెల్లెడు మ • హాదహనోగ్రసమగ్రమూర్తులై
పో రొనరించి రిర్యురును • బూర్ణ పరాక్రమ లేఖ యొప్పుఁగఁ.
- 197
- శా॥ “ఔరా! సీదగు సాహసం”బని మనం • బందెంచుచు విద్విష
దీప్తిరారణ్య దవానలుండు బదనూర్ • పృథ్వీశ్వరు డశ్వముఁ
- 198

- ప్రేరేపించుచు ముందు దూకి తనవై ధి గుట్టమందుండి దు
ర్వారేభంబు మృణాళము గొనిన తే ధి వా గొంచుబోయో వడిగ. 199
- ఉ॥ సైంధవుడో యనంగ బల ధి సాహసుఁ డాపహబాజుబాను ద
ర్పాంధుఁడు త్రోవకడ్డువడ ధి నాతనిఁ బైకొనఁ గృష్ణసింహుఁ డా
కంధిని జొచ్చు కుంజరము ధి కైవడిఁ దద్వలఘాటి వాడు వ్రా
లెం ధరపై న దోమయుఁ బ ధి లెగ ననుమూసిన యంతలోపలగ. 200
- మ॥ పరమోదారుఁడు రాయసింహవిభు భే ధి ల్యాభ ర్త యా కౌరవే
శ్వర్పనిఁ దాఁకిడు సాత్వకిఁ బలఁ గడుగ ధి సరంభ మేపార సంత
గరరంగంబునఁ దాకి యాతని భుజా ధి గర్వమ్ము వమ్మై చనగ
గరవాలమ్మున వేయ నాతఁ డుజ్జీకెగ ధి గాయంబు గాయంబుగాగ. 201
- శా॥ ప్రావృట్కాల పయోధర ప్రతతి తే ధి వా గేగి రాతోడు చోం
డావద్విరులు మ్లేచ్చునై న్యపటలాం ధి తర్భాగముఁ జేరి పీ
రావేశమ్మున వైరివీరతతి నం ధి దండఁ విదారించుచుగ
ప్రోవుల్ ప్రోవులు పోసి రెల్లెడ సమి ధి దూభిమిఁ శిరశ్చేఁబులగ. 202
- ఉ॥ చండపరాక్రమంబు భుజ ధి కౌర్యము శోభిలఁ దేజసింహుఁడుగ
ఖాండవముగ దహించెడు ధి నంజయుఁ బోలె సరాతియోధులగ
మెండుగ శీర్షముల్ తఱిగి ధి నేలకుఁ గోలకుఁ దెచ్చినంత నా
భండవసీమ మోగలులు ధి పచ్చముపాడుగఁ గూలి రెల్లెడగ. 203
- మ॥ పరసేనగ బదనూరుభర్తయు సలుం ధి బ్రానేతయుఁ జొచ్చి యి
ర్వర్ప ఖడ్గంబుల కప్పు తీరనిపనిఁ ధి బుట్టించి రవ్వారి పీ
రరసోదేకమునందుఁ జిక్కి యమదం ధి స్త్రామధ్యముగ జొచ్చు నా
కరణిఁ వైరులు నూర్లు వేలుగను ద్రుం ధి గగ సాగి రవ్వేళలో. 204
- ఉ॥ ఓడలు గుంపుగూడుచు మ ధి హోదధియందలి నీటిమొత్తముఁ
దోడనె చించుచుగ జవము ధి తోఁ జనున ట్లరిసేనఁ జొచ్చి చ
క్కాడుచు వారలిర్వరును ధి నాశ్వికవగ్గము గొల్వ సంగర
క్రీడల ప్రేగు చూపి విహ ధి రించిరి శాత్రవ మధ్యసీమలగ. 205
- మ॥ ద్విసహస్రంబు శిశోదియాభటులు సే ధి వింపఁ బ్రతాపప్రభుం
డసమాన స్థిగ వీరవిక్రమ కళా ధి వ్యాపార మేపార మ్లే

- చృసమూహంబుల మీఁదికి వెడలి శీ ధ్నంబుల్ విదారించి యు
గ్ర సహస్రాంశుడు వోలెఁ దేజము వెలుం ధ గ్ర నిల్చె దుర్వారుడై. 206
- మ॥ కడుదట్టంబయి యొప్పు చెట్టడవి చీ ధ శాస్త్ర ధర్మ వ్రాల సం
దడిమై దంఠిపరంపరల్ గవియు చం ధ దంబార, రాణావ్రతా
పుండు తద్యోధులు మ్లేచ్ఛసైన్యము ముఖం ధ బుగ్గ జేల్చి దోర్దర్శ మే
ర్పడఁ దన్మధ్యమునందు దూఁడి రహితుల్ ధ పాటంగ నల్లిక్కులగ్. 207
- శా॥ తోడోడ మల్లును యుద్ధనైపుణకళా ధ దోస్సారుతా యోధులుగ
దోడై కొల్వ, శిశోదియాప్రభు వరే ధ బ్యుగ్గ వీకమైఁ దాఁడి పో
రాడగజాచె; బ్రతాపసింహవిభుఁడు ధ ద్యద్ధాటిఁ దచ్చీర్ఘ మూఁ
టాడగ ఖడ్గము నెత్తి మోది యరిమ ధ ధ్యంబందు దూఁకెగ్ వడిగ్. 208
- ఉ॥ రోసమునొంది చుట్టును దు ధ రుఘు-లు కొందఱు కొల్వ, లోకసం
త్రాస విశేషశౌర్యబల ధ దర్పుడు సాగరుఁ డగ్రసోదరుగ్
దానె; బ్రతాపుఁ దాతని తు ధ ణంబునఁ గ్రిందికిఁ దెచ్చె; నిట్టి ఖ
స్మాసురు లట్టి యుగ్రనిట ధ లాక్షుల చెంగట నిల్వ నేర్తురే! 209
- శా॥ దూరంబుండఁ దురమ్మ-యోధులను సూ ధ క్తుం డాత్మ-డగ్ జేర్చి "మీ
రీ రాణా నెదిరించి కూల్పు"డన వా ధ రెల్లగ్ బ్రతాపేంద్రుడై
బారై దూఁడిరి; కొందఱగ్ దునిమి కో ధ పన్నూర్తిమై సూక్తునిగ్
జేరగ్ బోయి తదీయశీర్షకముఁ జొ ధ చెగ్ రాజమూర్తాండుడగ్. 210
- చ॥ జలరుహబాంధవుం డుదయ ధ తైలము నెక్కి-నఁ దత్ప్రకాశముల్
నలుదెసలగ్ వడిగ్ గవియు ధ లాగు ప్రతాపుఁ డరాత్నిసైన్యసీ
మల మెలంగఁ దదీయభట ధ మండలి చుట్టును జాట్లుకొంచు మో
గలుభట శీర్ష కోటి కడి ధ కంఠలుగా నిలరాల్చె నయ్యెడగ్. 211
- సీ॥ అతిపావనంబు హ ధ రావర్జితైలరాజమున హాల్లేముటా ధ సవనశాల,
యతులప్రతాప బా ధ హావిర్యభర యశోధనుడు తోడరమ్మల్లు ధ దతుహాని,
యాతని యాజమా ధ న్యమునఁ జేరి మెలంగు రాజపుత్రకులు ని ధ ర్జరుల గణము,
వేలకువేలు సే ధ మించు యావనభటుల్ వ్రేలెడు పొడుగు గ ధ ఙ్గాల ఋషులు,
- గీ॥ శూరవరులు శిశోదియా ధ వీరభటులు ప్రమథగణములుగాఁ బ్రతా ధ ప ప్రభుండు
ప్రళయ భైరవ విగ్రహ ధ ప్రాభవమున నరిచమూతలిఁ జొచ్చి చ ధ కా-డె నపుడు. 212

మ॥ ఖరతేజస్కులు రాజపుత్రకుల డా * కళ సై పగూలేక యా
కొటప్రాణంబులతోడ నెల్లెడఁ దూరు * ఘ్నుల్ పాటఁగఱొచ్చి రా
హరిశోర్యుండు ప్రతాపుఁడుగ్గ యననసే * నాంతంబుఁ బ్రాపించి తం
ఖరవంబుఁ బొనరించె భూధరగుహ * గర్భంబు లూటాడఁగఁ. 213

మ॥ ప్రళయాంభోధర గర్జనంబువలెఁ ద * ధ్వానంబు వీతేర న
వ్వల నిల్వంబు మూనసింహవిభు సం * బత్ మోఘులు, జెంకనే
పులి గొండ్రించిన దద్దటిల్లి హరిణం * బుల్ పాటుచుదాన, ది
క్కులకుఁ బాటఁగఁ జొచ్చి రెంతభయమొ * కో! యాప్రతాపుండన. 214

గీ॥ అంతలోఁ బ్రక్కనున్నట్టి * యవనసేన జెందుబెండాడి శ్రీకృష్ణ * సింహవిభుఁడు
శంఖనాదంబు విని చాల * సంత్రమమున స్వామి యొద్దకు మెలుపల్లు * వచ్చిదూఁకె. 215

మ॥ “అకటా! యెంటిగ నిట్లు రాఁదగునె! దే * వా! శత్రుమధ్యగ బచా
యకరస్థానము! వైదిసైన్యము లసం * ఖ్యాకంబుగా నున్నచో
టికి రాఁజెల్లెను; నాడు ప్రార్థనముఁ బా * టింపుడ”టం చొండుప్ర
క్కకుఁ గల్గెంబును బట్టి యశ్వముఁ దొల * గఁ ద్రిమ్మె గార్వ్హఁజై. 216

చ॥ పుపు వికసించినట్లు మొగ * ముగ జిటువ వ్వలరింపఁగఁ బ్రతా
పవిభుఁడు “తండ్రి! వీరుచ క * పాయము లేని స్థలంబులున్నె! యా
హనమిది; వెన్నఁజూడఁ దగ * దం”చన సంతటఁ దేజసింహుఁ డా
యవనులసేనఁ జొనుకొని * యక్కడికి జనుదెంచె సూటిగఁ. 217

చ॥ ఒకయొడఁ గృష్ణసింహుఁడు మ * శొక్కయొడఁ బదసూరుభర్త వై
తకము ఖలీనముగ గొని స్ర * తాపునఁ జేర్చిరి తొంటిచోట; డా
ని కవల రెండుసైన్యములు * నిగియు నేలయు రాయునట్టి పో
లిక, సలిచొద్రదాటిఁ దవి * లెక రణశౌర్య విజృంభణంబున. 218

సీ॥ స్థానరత్నము మాని * జంగమత్వముఁ దాల్చు నంజనాచల సమూ * హములనంగ
మొగలాయి వాహినీ * వ్యోమసేనుఁ జరించు కీలకాద-బిగి * నిసహమనఁగ
దశముగా మొలిది వి * చ్చలవిడిఁ బెఱుగు నుత్తాల తమాల సం * తానమనఁగ
మొగలు నదీజలా * బులు శగ్గ వెలిఁగోచు విపులగండోపల * వితతియనఁగ
గీ॥ యవనసైన్యోత్తర దితా ము * ఖాగ్రసీమ నిలిచి ఘోకారముల నింగి * నేలఁ గలిపి
శరిఘటాకోటి కాటుచీ * కటుల దాటి యరితతులఁ దాఁక వెడలె భ * యానకముగ. 219

- సీ॥ కడుబడనై యున్న ధన్యరాకములఁ దలలలో మెదడు బ్రహ్మలగఁజేసి
బలమైన కత్తివాఁ డి లకోరులు నిగుడ్చి దీర్ఘదంతంబులఁ ద్రెళ్ళవేసి
నిశితధారల నొప్పు నెలవంకకోలల శోభితవృత్తములు రాఁ సులుగఁజూసి
వాడిమి గల పాఱి వాఱియలుగులఁ దుండముల్ మిగులఁ దుఁ త్తుమరుచేసి
- గీ॥ పలురకంబుల సంపదెఁ బృథువాన గురిసి కుంభస్థలంబులుఁ గూలఁదోసి
శరములను 'జత్తజల్లు'గాఁ బరపి భీమచాందు భటులు గూల్చిరి దంతిఁ సంతతులను. 220
- క॥ బలవంతులైన భిల్లుల యలుగులు మెయి నిండ నాటిఁ యావనగజముల్
వెలిగె నొడలెల్ల ముందులు పులకెత్తిన యేడుపందిఁ మూఁతలనంగఁ. 221
- ఉ॥ బిల్బుగ మావట్టిడ్డు గజఁ బృందములఁ నిశితాంకుశంబులఁ
నెట్టుచుఁ బూన్చి రది, కవిఁ నమ్మది నెక్కఁగసాగె ఘోరకృతుల్
పెట్టుచు; ప్లేచ్చు లేనుఁగులఁ విపుననుండి తుపాకిగుండలతోఁ
గొట్టిరి; వాని డాకలకుఁ గొండలు భిల్లులు కూలి రయ్యెడఁ. 222
- ఉ॥ దట్టముగాఁగ మూఁగి బలఁ దర్పులు భిల్లులు పొసముల్ గదా
పట్టిన బిడివాల కరఁ వాలతతుల్ గొని తుండముల్ తెగఁ
గొట్టినఁ గుంజరోత్కరముఁ గొండలు గూలినయట్లు బిల్బు గీ
పెట్టుచు నేలపై నొఱఁగెఁ బెంటలు పెంటలు గాఁగ నత్తఱి. 223
- సీ॥ వామశూపపు నంటిఁ నటలు చాపము, మహారగరాజ దీర్ఘహఁ రంబుగాఁగఁ,
గడలెల్ల దుర్నిరీఁ తద్యతుల్ వెదచల్లు శూలాబు ముమ్మైన వాలుగాఁగఁ,
హస్తాగ్రమున దక్షిణఁ నావర్తశంఖ మయ్యంబుజాసను కపాఁ లంబుగాఁగఁ,
గడియయైనను దన్నుఁ విడక కొల్పెడు భిల్లతతుల్లెఁ బ్రేమభసంఁ తతులుగాఁగఁ,
- గీ॥ పప్పు డబ్బూర్ నబీ తెచ్చుఁ హస్తదైత్య భిల్లపశుపతి గదనెత్తిఁ పిప్పిసేయ
గాయపడి చెందిరపుగొండఁ కరణి నదియుఁ గాట్ల పైకెత్తి పిల్లేరుఁ గంతునై చె. 224
- ఉ॥ భండనభీముఁ డాశబరఁ నశ్యశిఖావణి భీమచాందు దో
గ్గండ గదాభిఘాతములఁ దంతిసమూహము కుంభగోళముల్
మెండుగఁ జీల్చివైచుచు వెఁ లింగెను గండశిలానృజంబులఁ
బిడిగఁ గొట్టుచుండు నొకఁ పెద్ద యమోమయ యంత్రమోయనఁ. 225
- క॥ బరువయినగదను చాలిచి యరవరలై పడఁగమోదఁ నాద్విరదము లే
కరదములై యాపిమ్మట సరదములై కూలె నంగఁ లార్చుగ యవనుల్. 226

మ॥ విబుధేందుండు పవిత్రయోగముల ను * ద్వీధృంబులజాలె ని
 న్నబడఁ ద్రిప్పడు వేయుచుగ యవనసే * నాలక్ష్మి సింగారపుం
 గబరీభారముఁ గోసినైచెనో యనం * గా దంతిసంతానముఁ
 శరసాస్వామి హరించె దోర్బలకళా * సురంభ మేపారఁగఁ.

227

సీ॥ యావన సైన్య దు * స్థానిఁ దచ్చినఁ బుట్టు కాలకూటానల * జ్వాలలనఁగఁ
 దురకదండను చిల్వ * ఘనంబులఁ దోచు మాణిక్యపటలసం * పదలనంగ
 సమరానిలమున మే * చ్చసరోవరమునుండి రాలెడు శతపత్ర * రాజయనంగ
 బహుళ శతశ్శీప * వాళవల్లుల జాటు గుమురైన పగడాల * గుత్తులనఁగఁ

గీ॥ బరగి తాళ బింబ కపిఠ * ఫలసమాన నీల భయద తప్తాయన * గోళతతులు
 బహుబృహన్నాధికాస్త్రముల్ * వఱఁగఁజేసి బుడుతకీములు నడిపి ర * బృరము దోఁచ. 228

సీ॥ మొగలాయి సైన్య జీ * మూతగర్భమునుండి వెలిజాటు పిడుగుల * పిండనంగ
 యావనసుభట బా * హాపత్రాపమహాగ్నికడ లేచు నంగార * కణములనఁగ
 రణదుర్గ యురిమి నే * త్రిముల రౌద్రము గ్రక్కఁ బాడమి న గొప్పని * పృథలనంగ
 మృత్యుదేవత కోప * మెత్తి తూరుపుపట్టఁ దోతెంచు కొరవుల * తుంటలనఁగ

గీ॥ నల్ల నేరెడుపండ్లంత * లగుచు యవన భటతతులనుండి వెడలు తు * పాకిగుండ్లు
 రాలె నీలోత్పలచ్ఛాయ * రాజపుత్ర సై నికులకుఁ గల్గెవతం * సంబులగుచు.

229

క॥ వడివడి నవి తొడరుచుఁ బైఁబడినఁ దడఁబడియు డీలు * పడి యిడిగిలఁ
 బడి యెత్తువడి బడల్ పడి బుడివడి కడుఁజెడియె రాజ * పుత్తుల సేనల్.

230

క॥ పదుగురు పదునేగురు రిర్యదిగురు నలువదిగురు నఱు * వదిగురు మఱి తొం
 బదిగురు సూర్గురు సుభటులు తుదముట్టిరి వేడిగుండ్ల * తోరపు జడికిఁ.

231

తా॥ చండాగ్నేయ కరాళగోళములు వ * ర్షంబట్లు వీతేర, బి
 హ్మండంబాతయఁ బిండిసేమఁగల ధై * ర్యసావంతులుగ, సుంతయుఁ
 గుండెల్ నిల్వక కుంిగు క్షప్తదశ న * తుదప్రభావాశ్శ్వఁడై
 ఖండేరావు నిజాత్తయోధు లలరం * గా నశ్వముగ ద్రిప్పచుగ,

232

క॥ పుష్పసమయావసరమునఁ బుష్పాధిపతుసేన గొలువఁ * బుష్పరథముపై
 బుష్పాస్త్రములఁ జమ్మెచు పుష్పశరనిమాడ్కి- నపుచు * ముందుకుఁ గదిలెగ.

233

చ॥ వెనుక నె రాజపుత్రకుల * వృద్ధపితామహుడైన భానుసిం
 గు నడిచె; శ్యామసింహుఁడును * గొండవిధంబున వారిమెంబడిగ

జనియెను; రామచంద్రవృత ధి సత్రముఁ డట్లులే చేరె; భేలవా
రవృతతి వచ్చి దూఁకెను; జో ధి రంబడి రయ్యెడఁ జోహానప్రభుల్.

234

ఉ॥ అందఱు ప్రక్కప్రక్కలకు ధి నా రణరంగమునఁ శతశ్శిక్షా
బృందము లున్నచోటు విడి ధి యేగి తుపాకులవారిఁ జేరి యి
దిదిరరాజిమాడ్కిఁ బర ధి తెంచి కలంచెడి గుండఁ కోర్చి వా
రిం దెగవేయసాగి రర ధి రే! యల వీరుల శౌర్యమెట్టిదో!

235

మ॥ మురువో కస్తురి వాసలుఁ గురియ నా ధి పుల్ చుట్టనుండఁ వధూ
వరు లూరేగెడు నట్టి మాడ్కిని బ్రతా ధి పస్వామి సామంశభూ
వరసైన్యంబు తుపాకిగుండను సహిం ధి పగగల్గి యానాటి స
గర వై వాహిక మండపంబున వెలుం ధి గఁ జొచ్చెఁ గేగిగలిగె.

236

మ॥ 'యమునంశంబునఁ బుట్టియుండవలె లే ధి దా యిట్టి బాహుప్రతా
పము ధైర్యంబు మనుష్యమాత్రుల కెల ధి ర్వు సాధ్యమే'యందు ఖా
సిముఖానాది సమస్తయోధులును యో ధి జంపఁ మొదల్పెట్టి సై
న్యము లన్నింటిని జేర్చి రాక్షాడ విప ధి త్వానీకముఁ దాఁకగఁ.

237

మ॥ నలిగెఁ హైందవసైన్యధాటికినిఁ బ్రా ధి స్థాంబందుఁ దారుమ్రుసే
నలు; నాహైందవసేన డస్సె నపరా ధి స్థాంబందుఁ దారుమ్రుసే
నల నాళాగ్నుల; కట్టిచో నుభయసై ధి న్యంబుల్ రణోన్మాద మ
గ్గలమై యొంపారు మీఱఁ బోరు సలుపం ధి గాఁ బూను టాశ్చర్యమే!

238

సీ॥ శూరాగ్రయాయి ఖం ధి డేరాపు యవనుల నటటిమొక్కలనట్లు ధి నటికివైచె;
భానుసింహునిధాటిఁ ధి బరసేన శిశిరంబునం దాకు రాలెడు ధి నట్లు రాలె;
సింహశౌర్యుడు శ్యామ ధి సింహభూభృన్మణి చెట్టుకొక్కఁడుపాఱఁ ధి జేసె రిపుల;
నరిరాజసమవ్రది ధి యగు మనస్సింహుడు విమలసైన్యము పీఠు ధి పెంటచేసె;

గీ॥ మహితయశులు మదన ధి మాధవతుల్యులు ధైర్యరతులు సమర ధి శౌర్యఘనులు
మెగపూడ్లువోలె ధి బేడ్లకొటెరియా నృపులు రాల్చి రపుడు ధి రిపుల తలలు.

239

సీ॥ ప్రత్యేక భయదార ధి వములు శోభిలు రాజపుత్రాశ్వ పీఠాస ధి మూహరుతము,
లహితుల గుండియ ధి లవియ రేగెడు యోధసముదాయ సింహగ ధి ద్వాస్వనంబు,
వరిపుష్ప తోరుమ్రు ధి భటకపాలములు కత్తులుతాఁకి పగులు ను ధి ధృరరవంబు,
రాజపుత్రుల చమూ ధి రాజ హస్తాంభోజ భాస్వన్మహాశంఖ ధి నిస్వనములు,

- గీ॥ భటసమూహాట్టహాస శుంభాన్ని నాద మఖలదిశలను బగించింది • యడలు గూర్చు
నతిభయము నొంది మానసిం • హప్రభుడు 'పదపదండ్'ని తనమూల • బలము నడిపె. 240
- ఉ॥ వాడినచేనిపై • బడడు • వన్ను ము న్నట్లు మానసింహుడు
దోడయి వచ్చినంత యన • నుల్ ధృతితో • జెలరేగి మూపులు
మూడయి పొంగ, వీరరస • పూర్ణుడు వీరబలుండు యోధుల
గూడి యెదిర్చె నయ్యహిత • కూజరసింహము భానుసింహము. 241
- మ॥ కరవాలంబులు కన్నుగోనలు స్ఫులిం • గ్రశ్రేణి నల్లిక్కుల
బరహా భీషణచంద్రహాసరుచు ల • భంబుటి నర్తిప ని
రువ్వు గంధర్వముల విచిత్రగతుల • బోనిప్పుడు దాణి సం
గరము జేసిరి బాహుశౌర్యము సమ • గ్రప్రాధి దీపిహగ. 242
- మ॥ తన గర్జనవధాటికి దెసలు బ్ర • ద్విల్ బ్రద్యై పోవ, నూ
తన సూరభ విజృంభణాబున సమి • త్రశ్రేణి భీల్లగా
మెనక జూడక భానుసింహుడు రణ • య్వి శాత్రువుదాణి, యా
తని యశ్వీబు గళబుచ్చు దత్త • ను • దృష్ట డ్ధారాహతి. 243
- ఉ॥ వీరబలుండు వ్రాలి రణ • వీధి మణ్ణిండు హయబు నెక్కి 'రా
రో! రణపరులార!' యని • యోధుల బిల్వ నరాతివీర సా
హరహరాయణుల్ సుధి • ల్బలై దూడిరి, భానుసింహా
త్రీరమ బాబు నాని నెది • రించె సోకం డ పరాక్రమమున. 244
- క॥ కమలసరోవరమున ద్విగదము పోరించిన విధాన • దనివిససక వి
క్రసురాణి భానుసింహుడు • సమయింజె గురుమ్మభటుల • సమరతలమున. 245
- చ॥ అదిగని మానసింహవిభు • డంబగు వీరుల 'భానుసింహుడై
గదిసి గణంబుసేయు' డని • కట్టకసేయగ నట్టహాసముల్
పొదలగ వారు పైబడిరి • భూరిభుజులరేఖ యొప్పుగా
గదనముచేయసాగె లయ • కాలయముండన నాతఁ డుగ్రుడై. 246
- ఉ॥ ప్రూరతురుమ్మహి • ణుడ • రు డతని దణికిర బోయి గు
ర్వారకృపాణ మెత్తి తల • వ్రక్కలుగా బడ మోద, గిక్కుల్
వాటగ భానుసింహుడు • వ్రాలె ధరిత్రి; డదీయవాజ య
క్విసునిపై నున్నె • వీరులు పైబడకుండ గాచుడు. 247

ఉ॥ అంతట శ్యామసింహుడు ర ధ యమ్మున నచ్చటి కేగుడెంచి జం
భాంతకు నోటువుచ్చి విమ ధ లామృతభాండముఁ గొన్న యాగరు
త్మంతుఁడుపోలే, వీరబలు ధ దర్ప మడంచుచు, భానుసింహు సే
నాంతరమందునుండి కొని ధ యవ్వలి కేఁగె సురక్షితమ్ముగఁ. 248

చ॥ 'పడఁ బడ భానుసింహుఁ!' డను ధ వార్త దవానలమో యనంగ నె
ల్లడలను నాక్రమింప విని ధ యీనిన బెబ్బలిమాడ్కి, రామచం
ద్రుఁడు, జయమల్లునైవ్యముల ధ తో నొనరించు రణంబు వీడుచుఁ
వడివడి వచ్చె వీరబలు ధ పై గిరిపైఁబడు పజ్రమో యనఁ. 249

ఉ॥ వైటభద్రైత్యుపై నడచు ధ కంజదళాయతనేత్రుఁడో యనఁ
సూటిగ రామచంద్రునృప ధ సోముడు మోగలువీరయోధులఁ
దాటుచు వచ్చి, వీరబలుఁ ధ దాఁకి తదీయభటాధిఁ జేతులఁ
దీట యడంగఁ గంఠములు ధ ద్రొంచి యనేకులఁ గూల్చె నత్రణిఁ. 250

శా॥ గుల్లల్ గుల్లలు గాఁగఁ గొండఱను, ను ధ గ్గుఁ నూకఁగాఁ గొండఱఁ
ద్రెళ్లఁ జేయుచు, రామచంద్రుఁడును దావ్వి ధ ర్వరుల్ విజృంభించు ను
ద్యస్తీలల్ గని మాఁగఁసింహవిభుఁడుఁ ధ దాదవృలందున్న య
బ్బుల్లాఖానునిఁ బిల్చి వారిపయికిఁ ధ బూన్చె మహాగ్రాహికిఁ. 251

శా॥ ధీరోదాత్తుఁడు రామచంద్రుఁడును సఁ ధ దీప్తానలజ్వాలయై
తొరుపూటవి భస్మసాత్కృతముగా ధ దర్పించి చెండాడి, యా
శ్రీరామప్రభుఁ డత్రుధార వసుర ధ శ్రేణీశిరశ్చేఁబులఁ
నూటుల్ నూటులు రాల్చునట్లు రణమఁ ధ దుఁరారె మస్తంబులఁ. 252

చ॥ అలయక రామచంద్రపతి ధ యావనసేనల గీటడంచి, చే
తులకసిపోవఁ బోరి బల ధ ధుర్యుని వీరబలేంద్రుఁ దాఁకి, మం
ట లుమియు ఖడ్గరాజము బె ధ డంగునఁ ద్రిప్పుమఁ, దచ్చిరంబు వ్ర
క్కలుగను మోదె! వాడు పడఁ ధ గఁ భటులుఁ గొని పోయి రవ్వలఁ. 253

మ॥ పొగవోలెఁ దగఁ బాఱి యానృపతి య ధ బ్బుల్లాచమూనాయకుఁ
దగిలెఁ; వాడు పరాక్రమించి, నడగొం ధ డఁబోలే వచ్చెఁ, మహా
రగముఁ దాడుర్పఁడువోలె బట్టి యిలపై ధ రాల్పంగఁ, దత్యేనయుఁ
మొగవిచ్చెఁ గనువిచ్చి యంబరువిభుం ధ దుఁ గాంచి శోకింపఁగఁ. 254

శా॥ గాసిక్ బెంచుచు రామచంద్రుడు తుం దుమ్మ-క్రేణి ఖండించుచో
ఖాసింఖాను పదాటుమందిభటు లా ధి గక్రేణి రక్షింప యు
ద్ధానక్తుం డయి యాతనిగ దొడరి యుం ద్యద్ధాటిమై ఖడ్గము
వేసెన్; భూపతి దాని రాల్చె నవనిగ ధి నిష్క్రింశధారాహతిన్.

255

× ఉ॥ ఆపదునేడుమంది యొక్క ధి పయినంబడి; రంభ దోర్బలా
టోపముమై నెదిర్చుచు గ ధి ధుం గడు డస్సియు రామచంద్రధా
త్రీపతి యొక్క-మేచ్చభటు ధి దెబ్బ గళంబున సోణి క్రిందుమీ
దై పడి కూలెఁ గల్గుకమ ధి హావనిజాతము గూలు చాడువన్.

256

శా॥ రూలావీరుల శ్యామసింహుడు తురుం మ్మ-క్రేణిపైఁ బూన్చి దా
నాలంబుగ బానరించి రక్తతతు లే ధి తై చార్చె; దద్ధాటిగ
రాలెగ మస్తము లెల్లడన్; లయసమీ ధి రమ్మల్ విజృంభింపఁగా
దాదీపక్వఫలంబులుగ ధరిగి మీఁ ధి దన్ రాలు చందంబున్.

257

మ॥ పరుమాకారులు, యామ్యకింకరుల లే ధి వన్ వెల్లు, నాచోహాణుల్
సరసన్ గొల్పెఁ గొటేరియావిభుడు, బే ధి డ్లాధర్తయున్, యావనో
త్క-రముల్ భీతిలి నాల్గువైపులఁ జనం ధి గా, సంగరక్షోణి శౌ
ర్యసోన్నాదముతోడఁ బోరి మృగేం ద్రారావమున్ జేయుచున్.

258

శా॥ ఆటోపమున రామచంద్రసుతుఁ డా ధి వ్యాఘ్రంబునోల్ గనిరా
ఘాటప్రక్రియ మేచ్చనై న్యమృగసం ధి ఘాతంబుపై వ్రాలె; ద
ద్ధాటిగ పై పగలేక తుత్తయురుగాఁ దాడోపతండుంబుగా
రోటన్ బెట్టి నడిచుమాడ్కి యవనేం ద్రుల్ సుక్తి-రవ్వేళలో.

259

చ॥ జలధితరంగమాలికల ధి చాడున యావనసేన పై బెడన్;
జలమున రామచంద్రదృఢ ధి సత్తముసూనుడు తేమనాగ ము

× The exiled prince of Gwalior Ramsah, his son Khandi Rao with three hundred and fifty of his brave Tuar clan, paid the debt of gratitude with their lives. Since their expulsion by Baber, they had found sanctuary in Mewar whose princes diminished their feeble revenues to maintain inviolable the rights of hospitality. 800 Rupees or £ 100 daily, is the sum recorded for the support of this prince.

య్యెలుకలపిండుపైఁబడెడు ♦ నేపున న్రాలుము బోరుడు దురు
మృగ తల తేరివైచె, సుమ ♦ గుచ్చము లల్లన గిల్లుకైవడిఁ.

260

మ॥ అతడుఁ రెండవభైరవుం డనఁగ బా ♦ హాటోపసాహంక్రియా
రతి నుప్పొగుచు వీరవిక్రమవిహా ♦ రమ్ముల్ పొనర్పఁ దురు
మృతతుల్ మ్రగ్గెను; మృత్యుదేవతయు నా ♦ ల్కాజాచెనో నా; రణ
క్షీతియెల్ల భటశూన్యమాముఁ గనుపిం ♦ చు నానినల్లిక్కులఁ.

261

శా॥ 'అండఁ జేరఁగ నీడు! తుత్తుమురుసే ♦ య్ జొచ్చె మమ్మెల్ల నీ
ఖండేరావు యముండా రుద్రుఁడా! మముఁ ♦ గాపాడి రక్షింపఁగా
రం' డంచుఁ యవనుల్ చమూపతుల మొ ♦ ట్టల్ వెట్టి ప్రార్థింప, ను
గ్రుండై యాజయమల్లు దూఁకె! 'భయముఁ ♦ గోల్పోవు' డం చార్చుచుఁ.

262

శా॥ చండాటోప మెలర్ప నయ్యెడ భోరా ♦ సావీరులుఁ వచ్చి యా
ఖండేరాయనిఁ దాడి, రాతడు భుజా ♦ గర్వంబుమై మారొన్-నఁ;
బెండ్లి శౌర్యము, కొండ తేఱిరి రణో ♦ ర్విఁపించుచుఁ; గొండ టు
ద్దండస్ఫూర్తి నెదిర్చి, రప్పరశుకుం ♦ త్రేణులఁ గ్రుమ్ముచుఁ.

263

చ॥ తడయక రామచంద్రవసు ♦ ధాపతిసూనుఁ డవక్రవిక్రమా
ధ్యుఁ డయి రణంబు సేయ, నొక ♦ యోధుఁడు ఖడ్గము నెత్తి వేయఁగాఁ
గుడిభుజ మట్టె వ్రేలి బెడఁ ♦ గుం గరవాలము ధాత్రి డుల్లినఁ
బొడుపుఁ డటంచు న్నేచ్చు లుర ♦ ముఁ బడఁ గ్రుమ్మరి కుంతసంతతిఁ.

264

సీ॥ గగనహస్తాగ్రభా ♦ గమున నిల్పుట మాని, యిలఁ జేరు చంద్రమః ♦ కళ యనంగఁ,
గ్రాంచభేదనము గా ♦ విచి విశ్రాంతిఁ గూర్చుండెను మాణ్మాతు ♦ రుం డనంగఁ,
గ్రతువైరి ఫాలనే ♦ త్రజ్వాలకు సామృద్ధి కూలెడు మన ♦ సిజఁ డనంగఁ,
గల్పాంతపవనసం ♦ ఘర్షణంబున కోర్వ కిల న్రాలు పేమాద్రి ♦ శృంగ మనంగఁ,
గీ॥ నభ్రముననుండి తనదు పు ♦ ణ్యంబుఁ దప్పి నూటి తెగిపడ్డ చక్కని ♦ చుక్క యనంగఁ,
దనువుఁ దాల్చిన భువనసౌ ♦ దర్య ధనము బవరమందు ఖండేరాయఁ ♦ డవని గూలె.

మ॥ వనరాశిఁ జొరఁ బాటు వాహినులటుల్ ♦ బారై మనస్సింహులఁ డా
తనితోమ్మండ్రు సహోదరుల్ యవనమ ♦ ధ్యంబుఁ బోరాడఁ జొ
చ్చిన రూలానుభటుండ్రులు భటశిర ♦ శ్చేదంబు సేయఁ, వివ
క్షునికాయంబులు దిగ్భ్రమఁ దవలి వె ♦ న్కా జూడఁగా సాగింఁ,

266

డి॥ గావ్విలియరీశులుగా దెలిసి; ♦ వ్రాలెను నేలను భానుసింహుఁడ డి
వ్వేళ జయంబు తప్ప దొక ♦ పెట్టన నైదులఁ దాఁకి కూల్చుటల్
మేలని మానసింగు నియ ♦ మించె; దురుఘ్నులు దిక్కులెల్ల గ
గ్గోలుపడంగ నార్చి రిపు ♦ కోటులఁ దాఁకి రవార్యశౌర్యులై. 267

సీ॥ భయదయావనవీర ♦ భటు లారభటులతోఁ బ్రళయకాలపయోద ♦ పటలిమాడ్కిఁ
జెలఁచేగి నాల్గుది ♦ కుటులఁ గ్రమ్మ, తావాగ్ని యలమిన మృగములు ♦ కలఁగినట్లు,
లగ్నివర్షించుగ్రీ ♦ స్నాతపోద్ధతికిఁ బుష్పవనంబు తలవాల్చి ♦ వాడినట్లు,
వారాశి యుప్పొంగి ♦ మేరమీఱఁగ, నదీ తోయపూరం బెక ♦ దొట్టినట్లు
గీ॥ రాజపుత్రులు పటుపరా ♦ క్రమసముగ్ర మూర్తులై పోరుచున్నను ♦ మొగులువీర
భటులసంఖ్య పెంచుట నో ♦ ర్వంగలేక బరువుపడిరి కొండలు పైన ♦ వ్రాలినట్లు. 268

మ॥ అరు లాత్మీయబలంబు నొరపఁ, గవిలో ♦ కైకాగ్రగఁబుండు స
ద్గురుడుఁ ధైర్యుఁడు చాంచుభట్టు కర ము ♦ గ్రుండై రఁగొన్నాడ వి
స్ఫురితుండై గజరాజవాహముఁ, గలం ♦ బుగై తముగ వీడుచుగ,
గరవాలంబు ధరించి దూఁకెఁ బ్రతిప ♦ యుచ్చేదముగ జేయఁగఁ. 269

చ॥ అనిలజవంబునఁ విఱుగు ♦ నభ్రములట్టులు, శ్వేతనఘటికీఁ
పెనుకకుఁ బర్య నవ్వహగ ♦ బృందమునట్టులు, వేటకాని ద
ర్శనమున నోడి వచ్చెడడు ♦ సత్వములట్టులు, చాంచుభట్టు ఘో
రనివిడఘటి బెడువడి ♦ మ్రగ్గిరి స్నేచ్ఛభటుల్ గుడుల్ గుడుల్. 270

సీ॥ కడదాఁకఁగనిన భ ♦ గ్నప్రాసనివహంబు, ఖండితాలంకార ♦ మండనంబు,
నసమన్వితోరుప ♦ దార్థసంఘాతంబు, స్థలితవ్యవసాక ♦ గణాయుతంబు,
దుష్ప్రియాకృతశ్లేఙ్గ ♦ దోషభూయిష్టంబు, నపరాసహిష్టు వా ♦ క్యాన్వితంబు,
నధికవిసంధియు, ♦ నపగతనియతియు, నగణమానగురుల ♦ ఘృతరంబు,
గీ॥ నపగతరసావశాశంబు, ♦ సత్యనన్వయక్రమముగాఁగ, యవనపై ♦ నన్యంబునెల్ల
సరసకవితోకపతియయ్యుఁ ♦ జుద్రధట్టు కుకవికాన్యంబుఁబోలె నె ♦ కొనఁగఁ జేసె. 271

మ॥ పిసుగుబాటున పై న్యగర్భమున నా ♦ వేళించె నాతడు; చం
పుఁడు పోనీకుఁ డటంచు నొండొరులు గుం ♦ పుల్ గుంపు లై వచ్చి వ్రే
లెనుసందీయక చుట్టు మూఁగికొని రా ♦ మ్లేచ్ఛుల్ భారానాను ల
య్యెడ, దేవాసురయుద్ధములు సమరం ♦ బేపారె నత్యుగ్రమై. 272

సీ॥ చంద్రహాసం బెత్తి ♦ జయమల్లుకేడంబు శీర్షకంబును జొది ♦ చెడి నైవ,
రాయశీలుడు సుప ♦ ర్ణప్రాభవుం డాచుఁ గరవాలభాని ప్ర ♦ క్కలుగఁ జేయ,
సింహశౌర్యుండు ఖా ♦ సింఖారు మున్నున్ను పరతెంచి యున్నతా ♦ శివంబు నఱుకఁ
బులివంటిప్రోడ య ♦ బుల్లచమూపతి నెత్తిపై ఖడ్గంబు ♦ నెత్తివేయ

గీ॥ రాజపుత్రతాధిక ♦ గ్రంథకర్త చంద్రభట్టారకుండు యశ ♦ స్సాంద్రమూర్తి
తల పగిలి యశ్వముననుండి ♦ తెలివి తప్పి ముందునకు సోలి ధర్మవాలి ♦ మూర్ఛ మనిగె.

చ॥ ఎవని పదాంబుజాతము ల ♦ హీనస్వపాలవలేణ్యసేవ్య మా
కవి ధర వ్రాలినా మెఱుపు ♦ గ్రక్కన వీచినయల్లు ధేలవా
రవిభుండు వచ్చి దూఁకి కరి ♦ రాజ మృణాళముఁబోలె నెత్తి యా
హవతలమందానుండి వడి ♦ నవ్వలఁ జేరిచె నశ్రమంబుగఁ.

274

మ॥ కవి నిర్మాణమునొందె, మమ్ము నెదురం ♦ గా లేఁ డొరుండంబు న
య్యవనల్ పొంగుచుఁ గేక లార్పులును జే ♦ యఁ, దస్మహానాదముల్
దివి మ్రోయంగఁ బ్రతాపభూవిభుండు ద ♦ తేనాధిపుల్ నెమ్మనం
బవియఁ శోకము నొంది కుదిరి దురం ♦ తామూసభారమ్మునఁ.

275

సీ॥ సాగరాంతరనివా ♦ సము మాని ధరణికిఁ బరతెంచు బాడబ ♦ వహ్ని యనగ,
నాఁతాపేత్యుర ♦ డనుగజాసురవైరి ఫాలనేత్రానల ♦ జ్వాల యనగ,
సచరాచరప్రపంచ ♦ చముఁ గూల్చుఁ బరతెంచు ప్రళయకాలపరేత ♦ రా జనంగ
యవనసేనారణ్య ♦ మలమి భస్మము చేయఁ దవలెడు నిర్భూమి ♦ దవానుఁ డనగ,

గీ॥ ధరకు దిగి వచ్చు చుడమా ♦ ర్తాండుఁ డనగఁ చెరిగికోటిపై వ్రాలు ♦ వజ్ర మనగ
భూతలాబు నిర్వవనంబు ♦ చేతు ననుదుఁ డేజసింగు మాయంబును ♦ ద్రిప్పి కవలె.

276

మ॥ తనరారోములు రెంచువేల్ భటులు చెం ♦ తఁ గొల్వఁగా సింహగ
ర్జనమున్ జేసి యజాండకర్పరము పి ♦ చ్చుల్ గాఁ బడఁ దూఁకఁ, ద
ద్వనియున్ మృత్యువు నట్టహాసమట ♦ శ్రో ♦ త్రద్వంద్వమూఁ జీల్చు ని
డను నూతేండ్లని తేజసింగుఁ గని గు ♦ డెల్ వ్రలె మ్లేచ్ఛాభికిఁ.

277

ఉ॥ మారట రుక్మిణై యతఁ డ ♦ మందపరాక్రమరేఖ యొప్పఁ గొ
క్కారుమెఱుంగువోలె దుర ♦ గంబు రణాంగణమందుఁ దిప్పి దు
ర్వారజవంబునఁ దలల ♦ పై నడిపించుచు మ్లేచ్ఛలోకసం
హార మొనర్పఁగాఁ దొడఁగె ♦ నచ్చటి యాదల కన్నిరూపులె.

278

మ॥ కృతసర్వాహవాసాధనాధ్యము రణో ధీర్వ దేజసింహాగ్నివ
 ర్యత ముప్పొంగుచుఁ దన్మహానలము ప ధీర్వ దవృణో లేని దు
 స్థితిఁ దారువ్వుచమూమహావనము భ ధీర్వ భూగమై చుట్టును
 ధీతిపై రాలెను గుప్ప తెప్పలుగ ని ధీవృత్తి గూలుచున్.

279

మ॥ యవనోర్వీరుహాకోటిఁ ద్రుంచి ధరపై వ్యాపింపఁగాఁ జేసి యా
 హవనుక్షేత్రము సర్వముఁ జదను సే యగగల్గి దుర్వాంశునైం
 ధవసంఘట్టనతోడ మెత్తఁగను దు ధీర్వ గల్గి రాతోడు పుం
 గపుడుగ శత్రుల రక్షణర మడవల్ గల్గె బ్రతాపోన్మతిగ.

280

గీ॥ లహితు లందఱు తనదు నా హసము మెచ్చ విసుగ కంతాతకును విజృంభించి పొంగి
 యామగుమి చూసి పోసిన యల్లునఱకి వైరిసంహార మొనరించె వాలుమగఁడు.

281

మ॥ ఖరసంఘట్టన తాళమానముల ని గుగ్గ జూప రాతోడ్పట్టుల్
 తురగవాతముఁ బూర్ణి యావృశయను దుర్లోచనాలఁ దీర్చిదియు
 ధ్వజతొరువ్వుచమూససూహములపైఁ దొక్కించి స్రుక్కింప, న
 య్యరులుగ వ్రాలిరి పీఠపెంటలుగ హా హాకారముల్ చేయుచున్.

282

మ॥ తెలియన్పట్టిమనోజ్ఞ హళమనము శైబుల్ నల్ల దిక్కులన్
 మొగలుల్ పాటిరి; మానసిహుడు “జయం బుల్ చేతికిఁ జిక్కుచోఁ
 దెగఁగొల్క దగునయ్య! ధైర్యరమ సు ధీర్వ లిపుఁడేఁగూ
 ల్పుగఁ బొడంచని మదలిప నట ని ల్వ లేక వారందఱుగ,

283

సీ॥ “ప్రళయరుద్రులు గాని బదూర్ధులు గారు; తెలియవే రాతోడు తేజసింగు!
 మృత్యుదేవతైనఁ గృత గల్గెఁగాక చుపిందాక నితడు విమవఁబోడు;
 నితనితో మారొని యేర్పఱిండు బాత బుసవచ్చె; నొడఘల నుసురులేదు;
 గొలుసులఁ గట్టి తో జొనిపోయినను మోము తేజసిహునిదిక్కుఁ బ్రేవుఁ బోము;

గీ॥ నిలక తూగాడఁ గాల్గు, నీ కొలువు చాలు; గ్రాణ ముడిన లాభముల్ పడయవచ్చు;
 ‘రాము రాలేము మేము పో రంగఁ జాల’ మనిన, మానసిహుడుదిగు లంది నిలిచె.

284

శా॥ అసంఖ్యానఁడు కొంతసేనఁ గొని డా యన్ వచ్చె నచ్చోటి, క
 ప్లాన్డ్రో గని మానసిహునిభువన్ బ్రాణాబు బ్రాహ్మిచి పె
 ల్లాసర్ బాసలు మెది కన్యక, నా యూనైన్యముల్ దైన్యముల్
 పాన్డ్రో, డాసిరి తేజసిహు నెదిరి పక్ష బూని వారందఱుగ.

285

మ॥ చిలున వాస్వస్య మలంకరింప, రిపులఁ ♦ జేయెత్తి “వేంచేయుఁ డం
దఱు వీరుల్! మిముఁ దాఁకి పోరుటకు డెం ♦ దం బుత్సవం బుదె; సు
స్థిరులై పాఱక నిల్వొఁ” డంచు బదనూక్ ♦ సింహంబు పూరించె, ని
ష్ఠురశంఖంబు విపక్షకోటిపయి రా ♦ తోడుల్ వర్షి దూఁకఁగఁ.

286

చ॥ ఒకయెడ రెండులక్షలగు ♦ యోధులు గుండెలులేక నిల్వొ, నిం
కొకయెడ రెండువేలభటు ♦ లుర్వి వడంకఁగ వారిఁ దాఁకఁగా,
నొకనికి నూలుమంది భటు ♦ లోడెడి యా రణరంగనై భవం
బొకవెయిండ్లఁ జూడవలె; ♦ నూఱక వ్యస చేయు పెల్లగుఁ.

287

చ॥ ఉదధి తరంగమాలలు మ ♦ హోన్నతధాటిని తైలపార్శ్వమం
దుఁ దగిలి పాయలై విఱిఁగి ♦ తోడనె వెన్మకుఁ బాఱి శాంతమై
పొదలెడునట్లు, స్లేచ్ఛచము ♦ పుల్ రథసమ్మునఁ దేజసింహునైఁ
గదిసి తదీయధాటిని ♦ గ్రమ్మలి వెన్మకుఁ మ్రొగ్గె నయ్యెడఁ.

288

మ॥ పురవై త్ర్యేంద్రుల నొంచు రుద్రునివలెఁ ♦ బోనీక యాలోకధీ
కరుఁ డయ్యుగ్రనృసింహమూర్తి యరులఁ ♦ ఖండించి దోర్లర్ప వి
స్ఫురుణఁ పెల్ల, రణాంగణం బఖలముఁ ♦ శూన్యంబుగాఁ దోఁచె; ‘గు
మ్మరి కేఁడుఁ, గుదె కొక్కనాఁ’ డనెను సా ♦ మ్యం బొప్ప రూపించుచుఁ.

289

మ॥ అలఘువ్యోమ ధునీప్రవాహభరమ ♦ ట్లత్యార్థభిక్ష దూఁకు నా
జలపాతం బనఁ దేజసింహుఁ డతిధీ ♦ వృప్రపాథపుం డాచు ముం
గలికిఁ దూఁకఁ, దదీయధాటి నిలువం ♦ గా లేక సర్వంబు మో
గలునై న్యంబు, దిశాముఖంబులఁ గల్గ ♦ గఁ బాతె నై న్యంబునఁ.

290

ఉ॥ “ఈయపమృత్యువుఁ దొడరి ♦ యీశ్వరుఁ డైన మనంగలేడు మా
యాయువు గట్టి నాట నొడ ♦ లా దసుపుల్ గనఁ గంటి; మింటికి
బోయియు నాలుబిడ్డలఁ గ ♦ నుంగొనునారము; వైరి గెల్వ నే
దో యొకదారి చూచుకొను; ♦ మూఱక చంపకు కూటిపేదలఁ.”

291

మ॥ అనఁగా, నంబరుధర్త యూలుగుర నై ♦ న్యాధీశులఁ జేర్చి యే
మని తా నాశలు చూపెనో; భటులు తో ♦ డై కొల్వ వారుఁ రణో
ర్విని దూరమ్మునఁ బొంది పొంది యనువొ ♦ వేళఁ వర్షి దేజసిం
హునిచుట్టఁ వలయాకృతిఁ గవిసి ర ♦ త్యుగ్ర ప్రతాపాఘ్నులై.

292

చ॥ అది గని తేజసింగు ధను ♦ రాకృతి వార్యముఁ ద్రిప్పి, ఖడ్గముల్
చిదియఁ, దురంగముంబులు న ♦ లిఖబడ, యోధులు దుల్లి కూల, 'స
ర్వదమను' డంచు నెల్లరును ♦ బల్కఁగ; వైరుల నొక్కఁ జైవదె
బ్బు దిననివాడు లేడన న ♦ వార్యబలంబునఁ జేసె యుద్ధమున్.

293

సీ॥ 'ఇదె చంతఃజేతి ♦ నిపు డైన నెదిరింపు' డని కొందఱను దాకి ♦ యసువు లూడ్చి,
'పరువు లెత్తెదరేల! ♦ మరణాబు దప్పనే' యనుచుఁ గొందఱ తల ♦ లవియ మోది,
'యేది మీవిక్రమం ♦ బిచ్చిదేనా' యంచుఁ గొందఱ డాసి ను ♦ గ్గుగనుజేసి,
'యొదిగియుండెద రేల ♦ కదిసి రా రం' డని కొందఱ నసిధార ♦ మ్రుందనేసి,

గీ॥ 'మీరు కంపించు టట్లుండ ♦ మీహయములు వడఁకఁ గను' డంచుఁ గొందఱఁ ♦ బట్టి కూల్చి
మెలఁగె రణమునఁ దేజసి ♦ గెలుకపించు నలముకొని పిల్లి చొరలాట ♦ మాడు నట్లు. 294

సీ॥ ఆననేమివు దర ♦ హాసచూర్చికలీనఁ జని రాయశీలు వ ♦ త్తమ్ముఁ గ్రుమ్మె;
నొయ్యారమునఁ బోయి ♦ యోరచూపునఁ జూచి జయమెల్లు నశ్వంబు ♦ సంహరించె;
నిలిచినట్టల నిల్చి ♦ చెలరేగి ముం దేగి వీరబలేంద్రును ♦ ద్విబడ మోదె;
నొర ఖడ్గ ముంచి యు ♦ త్యుల్లాసమునఁ జేయ సాచి ఖాసిఖానుఁ ♦ జక్కఁడొచ్చె;

గీ॥ గరయగంబున ఖడ్గయు ♦ గంబుఁ దాల్చి, చనుచు నతీత నబ్దుల్లా భు ♦ జదవ్వయంబు;
మీస మొత్తి యాసఫ్ఖాను ♦ మేను చించె; దేజసింగు ప్రతాపసం ♦ దీప్తుఁ డగుచు.

మ॥ కడురక్తి జయలక్ష్మీయున్ వధువు, మో ♦ గల్వీరు లాదేవి సు
దడిమైఁ గొల్పెడు చుట్టపక్కములు, యు ♦ ధంబున్ వివాహంబుగా,
బెడగున్ గత్తుల పూలమాలలు శుభా ♦ క్తి గూర్చుచున్ దేజసి
హుడు డేగాటల నాడు పెండ్లికొడు క ♦ ల్లాప్పాత్ర నవ్వేళలో.

296

గీ॥ దేవ తిర్వ జ్ఞనమ్యులఁ ♦ దేజసిహు నట్టి వీరుండు లేడని ♦ యాద అనఁగ
సమర మొనరించె; శాత్రుల్ ♦ సమసి రపుడు శిశిరమున నాకు రాలెడు ♦ చెలువుదోచె.

ఉ॥ పోడిమిమీఱ నాహ్వరు చ ♦ మూకతులు భటు లెంతకాల ము
ల్లాడినఁ దేజసిహుడు, క ♦ లంగుటకాని, హయంబు సుంత తూ
గాడుటకాని, కత్తి కర ♦ మందుఁ జలించుట గాని లేద; క్రొ
వ్వోడిమి రేగి మ్లేచ్చభట ♦ భంజనమున్ బొనరించె నుగ్రుండై.

298

మ॥ కడనక్షోణిని మానసింహుఁ డట వె ♦ న్కన్ వెన్ననే పొంది సా
గి దర్శి జేరుచు జోడుగుండుల తుపా ♦ క్కి బ్రేల్పఁగా; వర్మమున్

జిదుగ్గ, వెన్ను నగల్చి వక్షమున దూఁ డెఱ్ఱ గుండు; లాదెబ్బతోఁ
జదియఁ మోదెను తేజసిం గతని దోఁ స్తంభంబు బెండై చెడఁ.

299

సీ॥ గిరిభేదనము చేయుఁ తటి నొక్క-చో శ్రాంతిఁ బడయు దైవతచక్రఁ వర్తి యనఁగ,
గగనహార్యాగ్రభాఁ గవిహారమును మాని ధరఁజేరు చండమాఁ ర్తాండఁ డనఁగ,
దివి నేగువేళఁ గ్రింఁ దికి విమానము జాటి పడిన భేచరసార్వఁ భౌముఁ డనఁగ,
భువనముల్ గంపిల్లఁ మ్రోఁగి యాఁగిన ప్రతాపాబ్జాక్షుపాంచజఁ న్యం బనంగ,
గీ॥ నంతదాఁకను మొగలుసేఁ నాల్గి యొకఁ బరమవీర్యంబున జ్వలించుఁ బాడబాన్సి,
దేజసిం గశ్వముననుండిఁ త్రెల్లి పడియె 'నోజగగ్గురు! త్రిజగద్గుఁ రూ!' యటంచు.

శా॥ ఆరాఠోద్భువనప్రతాపతపనుం డస్తంగతుం డై చనఁ;
భేరీనాదము బొబ్బ లార్పులును శోఁ భిల్లె మొగల్ సేన; శోఁ
కారాంబుల రాజపుత్రకుల నైఁ న్యం బంతయుఁ న్రుక్తిఁ ని
సార్పరంబై స్పృహ తప్పె జీవకళ లేఁ కంబై నఁ గన్పింపమి.

301

సీ॥ హారావరీపర్వఁ తాంతరమందుండి వచ్చు కేసరిసార్వఁ భౌముఁ డనఁగ,
యావనభువనసంఁ హారంబు గావింప నెత్తి పైబడు పెనుఁ మిత్తి యనఁగ
•జగము లన్నిటిని ధ్వంఁ సం బానర్పఁగ రెచ్చి పరతెంచు లయకాలఁ భర్తఁ డనఁగ,
గల్పాంతమున జగఁ ద్గణము కుమ్ముగఁజమ్ము సప్రప్రభంజనోఁ చ్చులన మనఁగ,
గీ॥ దేజసింహుని మృతికి నాఁ ర్నిని వహించి 'యవనసైన్యాబునిధి మదీ యాస్త్రబాడ
బానలవ్యాప్తి నింకింతు' ఁ నని ప్రతాపవిభుఁ డరాతులపై విజృంభించె నపుడు.

302

సీ॥ ముక్కు-తోడరమల్లుఁ భూరిపై న్యం; బసఘ్నాను ఖాసిగానుఁ కన్నుఁగవయు;
గౌత మబ్దులాయుఁ గడుపున జయమల్ల రాయశీలుల భటఁ వ్రాతములును;
బాదంబులను వీరఁ బల-రాయసింహుల నై న్యంబు; రెండుపఁ టుంబులందు
పాబాజాఖాచమూఁ సమితి యబ్దురహిమానుసేనాపరంఁ పరలు బెరసి;
గీ॥ యాబరీశుడు పుచ్చంబుఁ నందు నిలిచి; గారుడవ్రాహ్మ మొనరింపఁ గాఁ బ్రతాప
విభుఁడు, సామంతు లందఱుఁ విడక కొలువ, దన్యకొటి దండవ్రాహ్మఁ ధాఁకి దగిలె.

మ॥ ఉరగాధీశు సహస్రజిహ్వక లటంఁ చూహింప దోర్లర్పను
ర్భరులై యొప్పు శిశోదియానుభటు లాఁ రాణాపిఱుండఁ భయం
కరనిస్త్రింశకతోరధార నిగుడంఁ గా, గండభేరుండముల్
హరిణాతమునట్లు చెందిరి విపఁ టునీక మత్స్యధర్మి.

304

శా॥ లోకమ్ముల్ పొడిగాగఁ దాండవకళల్ ♦ దొల్కాడ న్దరించు నా
శ్రీకంఠుఁ బురుడించు రాద్రసమూ ♦ రిప్రాభవం బొప్పఁ బ
ట్టాక త్రిగ గొని యాప్రతాపుఁ డరికం ♦ తంబుల్ విదారించుచుఁ
డీకాకై పడఁ జేసె; మోగలుచుమూ ♦ శ్రేణికి సమీకస్థలిఁ.

305

మ॥ క్రమమై హస్తము లప్పై లేచుటయు, ఖ ♦ డ్వ్రాతముల్ కాంతిపూ
రములఁ బెల్లుగఁ గ్రమ్ముటల్, భటులమూ ♦ ర్థమ్ముల్ వడిఁ ప్రీలి ర
క్తములఁ బై కెగఁజమ్ముటల్, యవనయో ♦ ధ వ్రాతముల్ గూలి ప్రా
ణము గోల్పోవుట తప్ప వేఱెడియుఁ గా ♦ న్నరారు నలవ్వంకలఁ.

306

మ॥ తమవ్యూహంబు చొరకబడఁ యవనయో ♦ ధ శ్రేష్ఠు లిర్వంకలఁ
గుములై పైఁబడఁగాఁ బివీలికములుఁ ♦ గుం పొచుఁ బై కెక్క న
శ్రమమై పాటు భుజంగరాట్సదృశమా ♦ రాణాచమూదండ మా
ర! మహావేగముతోఁ దురుష్క-భటగ ♦ ర్థం బందు దూరెఁ వడిఁ!.

307

మ॥ శతధాఖండము లొచు రాలె సమర ♦ శ్చౌమధ్యమందుఁ, విశే
ర్ణ తనువ్రాణచయంబులుఁ, దళితకుం ♦ తశ్రేణు, లాపై విలుం
తితకంఠంబులు, భగ్గుఖడ్గములు, కుం ♦ తీభూతభేరుల్, నిపా
తిరేకేతునజముల్, విఖండితగదా ♦ దీన్యస్సహదండముల్.

308

చ॥ తడయక నైరిశీర్ష ములు ♦ తాళఫలంబులువోలె డుల్లుగఁ
బొడవఁగ నమ్మహాపురుష ♦ మూర్తికె చెల్లును; శాత్రవాశ్వముల్
వడిఁ దనుఁ గాంచి భీతిగొని ♦ పాటఁగ వల్లితధార నెత్తి న
చె్చెడు పని చెత్తకంబునకె ♦ చెల్లు ననంగ మెలుగి రిరువ్వుఁ.

309

డి॥ అప్రమానసాహసమ ♦ హంబలవిక్రముఁ డైన రాజపు
త్రప్రభుఁ డాప్రతాపుఁడును ♦ దన్యుసమూహములఁ వధించి, బ్ర
హ్మప్రళయంబు చేసె; సమ ♦ రాంగణముఁ విడి యంబరిశు పై
స్వప్రతతుల్ గలాగుచు భ ♦ యావిలచి త్రతఁ బాతె దిక్కులఁ.

310

గీ॥ పూచి పట్టిన నడగొండ ♦ పోల్కిఁ దనరి, పట్టు బుగారు జలుగుటం ♦ బారి నెసఁగి
“పంచముగళ” గజరాజు ♦ వటలె; నందు మానసింహ-సలీములు ♦ గానఁ బడిరి.

311

× In vain he (Pratap) strained every nerve to encounter Raja Mann, but though denied the luxury of revenge, on his Rajput foe, he made good a passage to, where Selim commanded. His guards fell before Pratap, and but

గీ॥ తెలివి తీవ్రక్రుధాశోణః ధృగ్యుగంబుః బలసి, యశ్వముః గోల్లలః ధైర్యగవించి,
యుగసింహంబు వేదండః యుగమునట్లు బలై మెత్తి ప్రతాపుఁడః వ్యారి జోదివె.

సీ॥ రాద్రసారూఢిః శ్రవణముల్ లిక్కించి వీపున నున్న ప్రః తాపుతోడ
నువీకి, ముందరికాళుః లున్నతంబుగ నెత్తి, యువరాజమానసింః హల గజేంద్రు
దంతద్వయంబుపైఁ డగ మోపి భయదహేషలః జేసి దర్పించిఁ దైత్రకంబు
నిలిచె; నాపంచముః గళము తద్ధాటికి వెఱచి లొండముః దలఁ విసరుకొనుచు

గీ॥ వెనుక కొక్కున్చుడిగఁ బాతెఁ బృథివియద్రువఁ గజగమనధాటి గండంబుఁ గడచి పోయి
మానసింహస్థలిములుఁ మనఁ గలిగిరి; మావటులు మాత్ర మిరువురుఁ మడిసి రపుడు.

సీ॥ కను లున్న భాగ్య మీఁ తని యమానుషశౌర్యరేఖఁ గంటి మటంచుఁ రెండువత్తు
ముల భటు లని మానిఁ నిలిచి; రద్ధురహిమాను నిల్వెల్ల విఁ స్థయము గదురఁ
“బదునాల్లు భువనముల్” వెడకిన రాజపుత్రకులట్టి విక్రమఁ రాసులుండ;
లిట్టి పూజ్యులఁ బట్టిఁ హింసించు మాన్లేచ్చజాతులు పరమదుఁ ద్వాతులగుతఁ;

గీ॥ దనువునను జీవ-ముండెడు డాత, వారి చరణసేన చేయుదుఁ గానిఁ మఱచి తప్పి
యైన, నిసుమంత యపకారఁ మాచరింప” నని ప్రతిన చేసి తనఖడ్గఁ మవని వైచె. 314

మ॥ తథాచేనున్నరవిధ్వజంబుఁ గని ‘యీఁ తంజే ప్రతాపేశ్వరుం’
డని యాన్లేచ్చులు చుట్టుఁ జుట్టుకొని ఖ డ్దానీకకూతాది సా
ధనముల్ వైచిరి కాని, యాతఁ డణుమాఁ త్రోవ వెనుకఁబోక, కే
తనముఁ వీడక, పోరుచుండె నరిసంఁ తానంబు ఖండించుచు.

315

సీ॥ అరి వీడు, వీడార్పుఁ డనరాక సంకులరణ మయ్యె; రాణా నఁ రాతికోటి
ముట్టడించెను; రాజఁ పుత్రవీరులు ఊబలు లొట మేనాడఁ భానునిగతి

for the steel plates which defended his howdah, the lance of the Rajput would have deprived Akbar, of his heir His steed the gallant Chytrac, nobly seconded his lord and is represented in all the historical drawings of this battle, with one foot raised upon the elephant of the Mogul, while his rider has his lance propelled against his foe The conductor destitute of the means of defence, was slain. When the infuriated animal, now without control, carried off Selim. On this spot the carnage was immense, the Moguls eager to defend Selim, the hordes of Mewar to second their Prince who had already received seven wounds. Marked by the Royal umbrella, which he would not lay aside and which collected the might of the enemy against him, Pratap was thrice rescued from amidst the foe.
“Annals of Mewar”

సందిగ్ధముగఁదోచె; ♦ ముదేహగణముతో రణమున రక్తధా ♦ రలను దోగు
 తపనునిమాడ్కిఁ బ్ర ♦ తాపప్రభుండు గాయములతో రక్తసి ♦ క్రాంగుఁ డయ్యె!
 గీ॥ విరియఁ బూచిన కింశుక ♦ తరువువోలె వెలుగుచూడియుఁ గడు విజృ ♦ భించి నైరి
 భటుల శిరములు చిద్రుపలై ♦ వసుధ రాల, సతఁడు రణ మొనరించె భ ♦ యంకరముగ.
 సీ॥ వెనుక ముందులు చూచు ♦ కొనక, యూపిరి పుచ్చుకొనక, యాలోచించు ♦ కొనక, వీరు
 వారనుకొనక, క ♦ న్నడువారలను బట్టి చంపు నాసంకుల ♦ సమరమందు,
 + నాసపుఘాతుతో ♦ నాఁదోనియు “మనప్రక్క, నైరులప్రక్క, ♦ రాజపుత్రు
 లుండురుగా: వీరి ♦ యందు శాత్రవు లంచు హితు లంచు మీ రెట్లు ♦ లెఱుగుచుందు”
 గీ॥ రస, నసభాను “కన్యాసి ♦ కొనుచుఁ జీల్చి వేయదుము; రాజపుత్రులు ♦ విమతులైన
 విహితులైన యావనమత ♦ ద్వేషు లగుట ను దెవరు నీల్గినను మేలె” ♦ యనుచుఁ దెలిపె.
 సీ॥ తమరాజరాజుర ♦ క్తము గన్నడ శిశోదియావీరులును సలుం ♦ బ్రాధిపతియు,
 శ్యామసింహాదులు ♦ సూర్య సమన్తమురై యరిగళం ♦ బులను జీల్చి;
 రపుడు మనస్సింహుం ♦ డాప్రతాపేంద్రుని యడుగులు మ్రొక్కి నూ ♦ ర్యధ్వజంబు
 పెఱికి కొంఱికదూర ♦ మరిగె; నెచ్చట రవిధ్వజ మున్న నచటఁ బ్ర ♦ తాపుఁడుడు
 గీ॥ ననుచుఁ బెక్కురు యవనులందరిగి; రంత, దురము భర మయ్యె; భటులతోఁ ♦ దొమ్మిదిగురు
 గ్గి సోదరులతో మనస్సింహుం ♦ డాదినంబు స్వర్గమున కేగి చెల్లించె ♦ స్వామిభక్తి! 318
 మ॥ అనన్ది వ్రాలిన ధేలవారపతి, క్రో ♦ ధావేగుడై దుర్నిరీ
 క్షువికాసంబునఁ బెల్లకేగుచుఁ ప్రితా ♦ పాధీశరత్నంబు, శా

+ At one stage in the fierce struggle Badouni asked Asaf-Khan how he could distinguish between the friendly and the enemy Rajputs and was assured in reply that he could not do wrong if he shot, as sportsmen say ‘into the brown’ because, as the commander cynically observed. “On whichever side they may be killed, it will be a gain to Islam.

“Akbar the Great Mogul”

§ Manah seized upon the insignia of Mewar and rearing the golden Sun over his own head, made good his way to an intricate position drawing after him the brunt of the battle, while his prince was forced from the field. With all his brave vassals, the noble Jhalafell and in remembrance of the deed his descendants have, since the day of Huldighat, borne the regal ensigns of Mewar and enjoyed the right hand of her princes

“Annals of Mewar”

- త్రవవిచ్చేదము చేయఁ జొచ్చెను సలుం ♦ బ్రాథర్త తోడౌచు నా
హవరంగంబున మ్లేచ్చవీరభటశీ ♦ ఖాళి విహరింపఁగఁ.
- × గీ॥ బల్లె మది మూడుచోట్లఁ, దుఃపాకి యొక్కచోటఁ, జంద్రహాసము మూడుచోటులందుఁ
దాఁకి, రక్తము లురలఁ బ్ర ♦ తాపదేవుఁ డొప్పె నంగారవల్లరి ♦ యో యనంగ! 320
- ఉ॥ తూములనుండి ధార లయి ♦ తోయము దూఁకెడునట్లుఁ భీష్మదం
బై మెయినుండి తొమ్మిదియు ♦ నఱవ్విది గాయములందు నెత్తుకుల్
భీమముగాఁగ దూఁక, రిపు ♦ వీరహయూధి భయంబు నొంది ది
క్కిమలఁ బాఱఁ, జై తకము ♦ సింహముమాడ్కిఁ జెలంగె నయ్యనిగా. 231
- మ॥ “విన! నేఁ డీ మొగలాయివీరుల తలల్ ♦ భేదించు; నిం దుండి రా!”
నని బృంభించుచు వైరిఁ గూల్చెడు ప్రతా ♦ పాధీశు నధించి ప్రా
ర్థనముల్ సేసియు విన్నవించియు సలుం ♦ బ్రా బిల్ల లోక్కేద్రు లా
తనిఁ దోడ్తచ్చిరి మ్లేచ్చవీరభటమ ♦ ధ్యంబందుఁ దప్పించుచుఁ.
- మ॥ తనహాళంబునఁ బుట్టి స్వచ్ఛమగు స్వా ♦ తంత్ర్యులుఁ గాంతించి యా
వనపై న్యంబును జించి చెందుచుఁ బ్రతా ♦ పప్రభావంబుఁ ప్రతా
పునకుఁ గల్లఁగనున్న క్షేత్రము లవం ♦ బుఁ జూడఁగా నోడి క్రుం
కె ననంగ రవి పశ్చిమాంబుధి ముని ♦ గెఁ రక్తకాంతిచ్చుటఁ. 322
- సీ॥ అనాడు రణరంగ ♦ మందుఁ గూడిన ప్రతాపప్రభుసుభటు లి ♦ ర్వదియు రెండు
వేలలో నెన్నిది ♦ వేల్చిది బ్రదికి; రాతని బాధు లైదువం ♦ దలు మడిసిరి;
త్యాగువీరులు మూడు ♦ వందలేబదిమంది పడి; రొక్కొకకులుంబు ♦ వందలుగను
భటులఁ గోల్పడె; మ్లేచ్చ ♦ వాహినులందుఁ దొంబడివేలు వ్రాలి ర ♦ క్కదనమందు;
- గీ॥ మూడులక్షల కెక్కుడై ♦ మొగలుభటులు మనినవారెల్ల గాయముల్ ♦ దినినవారె
పగతురగా దాఁక నోపక ♦ మొగలుసేన నిలిచె బెగడది నిరిఁ జూ ♦ డులు నిగుడ్చి. 324

× Three from the spear, one shot, and three by the sword.

“Annals of Mewar.”

§ But the desperate valour (on the part of Rana Pratap) was unavailing against such a force with a numerous field artillery and dromedary corps mounting swivels and out of twenty two thousand Rajputs assembled that day for the defence of Huldighat, only eight thousand quitted the field alive.

“Annals of Mewar.”

మ॥ పరమోదారుఁ బ్రతాపుఁ గన్గొని పలుం డ్రాభరత “యెల్లప్పు డిం
తరుడై నీముఖచంద్రునిఁ దవిలి లోకాన్లుదముఁ జెందు నా
దరహాసాంకుర మెందుడాఁగె నిటు చింతితఁ గుండ నేలా సురే
శ్వరుఁడుఁ గాలము దప్ప నొక్కకరణిఁ వరించుటలే వింతయే!

325

సీ॥ “ఎకలింగేశ్వరుఁ డిచ్చినదానితో నేవేళఁ దృప్తి పఁ హించు టొప్పు;
సాధనసూపత్తిఁ చాలమి విజయ మొందఁగలేక పోయి యుండు డంగవచ్చు;
బరిభూతి యనినంతఁ బ్రభయ మగుచుఁ దలంప; మపజయంబున సత్యఁ మతిశయిల్లు;
నీపూట కిది చాలు, రేపు మరల నచ్చి భవనముల్ క్రింపఁ జోరొనర్చ;
గీ॥ మెంతకాల మజేయ మై యెసగి ధర్మ మహిమ స్వాతంత్ర్యదీప్తయ్యుండు మనల విషవ
వంతకాలము శాస్త్రపు లంగుళంబు మేర యైనను గడలింప లేరు మనల.

326

చ॥ ఇదియుఁ బ్రదోషకాల మిపు డెట్లను యుద్ధమునిల్చె; నిందుఁ జే
యఁ దగిన దేది కన్పడదు; హాయిగఁ గొండను దాటి పొమ్ము; నే
దుదిమొదలీచమూలేతులఁ దొడ్డాని నీపదముల్ భజింపఁగా
నుదయమె వత్తు; నొండుగతి నుల్లమునఁ దలపోయ కేఁగుమి!”

327

మ॥ అనఁ “దండ్రీ! నను నమ్మి కొల్వఁగల సే నాధీశ్వరుల్ వ్రాలి కూ
లిన నీచీకటిఁ ద్రోసి నే నెటుల హాస్తిపూటు వీడంగ నే
ర్తును! మేవాడ్భటశౌర్యలక్ష్మి రణమండు దుమ్ము పాలయ్యె! నే
ననిఁ గావించెద; శత్రులఁ దునిమెదఁ; బ్రాణంబు లప్పించెదఁ.

328

మ॥ “గురులు మాన్యులు చుట్ట పక్కములు నా కుఁ గూర్చు సామంతభూ
వరు లీలోకమునందు నాకుఁగల సంత బంధుల్ భుజావీర్యవి
స్ఫురణఁ బోరుచు వారి వారి పొడుగుఁ ట్లీచీఫ్థలిఁ గొల్చి పం
డిరి; వీరందఱు వీడి దొంగబలె నొం టిఁ బోవఁ గాల్గొనె.

329

మ॥ బడలం చూపిరి యాచనంతకు రణోద్యోగంబునం దుండి నా
యడుగుల్ వెన్నుకు రావు; సుతయు శరీరాయాసముఁ దోచు దీ
కడ; రేయెన దివంబు యెన, నొక్కఁడై కన్పట్టు; బూర్వాద్రి నూ
ర్వ్యుడు దోతెంచెడుదాఁక శాస్త్రపుల నోర్తు; గూర్తు గీరిచ్చటల్.

330

సీ॥ అని ప్రతాపుఁడు పల్కు డిని భీమచాండు “భారతఖండ చండమాం రాండమ్మూరి!
యని యొనర్పంగలే వని కాదు; భీతిల్లి తని కాదు; సకలలోకాభి యెఱుంగు

నినువంటి వీరుఁ డెం ♦ దును ది'లోకములఁ ది'శాలమ్ములందును ♦ గలుగఁ జనుచు;
సహయ మట్టిది గానఁ ♦ జనుట మే' లనె గృష్ణసింగు. "నా కిట్ల తోఁ ♦ చెడిఁ దలంపఁ
గీ॥ గొత్తకాలము సుగర ♦ ట్లోజి విడిచి యవలఁ దొలఁగుట పోయె ♦ హని గాదు;
నీవు గలిగిన నిఖిలార్థ ♦ నియతి గలుగు; చైన మున్నది యాపై వి ♦ ధానమునకు" 381

చ॥ అనినఁ బ్రతాపుఁ 'జేమియును ♦ నాడఁగలేదు; పరాధవాగ్ని నా
మనసు దహించె' నాచన, న ♦ మాతృశిఖామణి కృష్ణసింహుఁడొ
వినయ మెలర్చ వేడఁకొని ♦ వేయు విధాబుల విన్నవించి సా

× త్వచములఁ గుస్త్రుచుచుఁ బ) ♦ తాపుని బాపె రణిబునుండియుఁ. 382

సీ॥ కాచిబాటను జైత ♦ కముపైఁ బ్రతాపుఁడు గిరివెంటఁ గొంత ద ♦ వ్యధుగఁచుతఁ,
జెంత నశ్వఖురాళి ♦ ట్టితి సోకు ధ్వని పని తిరిగి వెనకఁ చూచి ♦ తురకభటులు
తఱుముకొనుచు నచ్చు ♦ తెఱిగెఁ; గొంకొనదూర మిగి మరలి చూచి ♦ యా దొకండు
తగ్గియుండుటఁ గాచె; ♦ దనప్రయాణము సాగఁ జేయుచు మరలి వీ ♦ ట్టిగచె; నిక

గీ॥ నొకండు లోపించె; నాతలో ♦ నుద్ధరగతిఁ బాటు పదిమూరల వెడల్పు ♦ తెఱు దవిలెఁ;
జైతకము దేహముననున్న ♦ సత్వమెల్ల నొక్క-వోఁ జేర్చి సెలయెటి ♦ నులికి దాఁట. 383

౧ మ॥ కపఁ గష్టంబున వెనకనచ్చు భటుఁ డొ ♦ క్కం డేటియర్కు హయ
బడుగుల్ మోవఁగఁ డేసి, దాఁటుకొని బే ♦ లాశ్వంబుపై నెక్కిపో
యెడి యో యోధకుల! గ్రణీ! నిలువమీ ♦ యి' వ్లగఁ బల్కఁ బ్రతా
పుడు; శిథిలంబుగ నుడి ర" మృని హయం ♦ బుగ్గి నిల్వబడె. 384

× The Rana having been wounded, fled to the hills mounted on his beloved steed Chytuc and the victors were too exhausted to pursue him.

"Akber the Great Mogul."

§ Pratap unattended fled on the gallant Chytuc who had borne him through the day and who saved him now by leaping a mountain stream when closely pursued by two Mogul chiefs, when, this impediment momentarily checked But Chytuc, like his master was wounded, his pursuers gained upon Pratap and the flash from the flinty rock announced them at his heels; when, in the broad accents of his native tongue, the Salutation "Ho! nila Guodaca aswar (ho! rider of the blue horse!) made him look back and he beheld but a single horse-man, that horse man, his brother Sukta, whose personal enimity to Pratap had made him a traitor to Mewar, beheld from his ranks of Akbar, the blue horse flying unattne

మ॥ త్వరమై నశ్వము డిగ్గి యోధుడును జెం ♦ తక్ వ్రాలి “నానామహీ
శ్వర శీర్షస్థ కిరీట రత్నచయ శో ♦ భాపూర సీరాజన
స్ఫురణా మించు భవత్పదాంబుజయుగం ♦ బుగ్ గాంచి సేవించు నా
పరమైశ్వర్యము గల్గె నేటికి! బ్రతా ♦ పా! విశ్వలోకార్చితా!

335

మ॥ ధర, సామాన్యపు శబ్దజాలమున “సావ్య ♦ తంత్ర్యంబు” దా నొక్కడై
బరంగె; నేడు భవత్పరిగ్రహ మహా ♦ భాగ్యంబున జేసి, స
ర్వరసాధిష్ఠితయాధి నొప్పుచు; బర ♦ బ్రహ్మప్రభావప్రభా
వలలాజొచ్చెను; దివ్యమూర్తివి! ప్రతా ♦ పా! విశ్వలోకార్చితా!

336

సీ॥ అన్నపు; సావ్యమిది; ♦ యాచార్యుడవు; ప్రాణ మెత్తుగాఁ చూచి న ♦ స్నేలు నిన్నుఁ
దెగనాడి, యకట! భా ♦ తృద్రోహమును గురుద్రోహంబు నొడిగట్టి, ♦ తురకలందుఁ
గలిసి, మేవాడపైఁ ♦ గత్తిగట్టుటను మాతృద్రోహ మొనరించి ♦ తిట్లు పడితి!
నేలువాడెడి బాష ♦ వారి నీయడుగులు తడుప నాచిత్తము ♦ తలము నొందె!

గీ॥ సఖభువనవంద్యంబు నీ ♦ యడుగుదోయిఁ దలఁచుచు నాను పాడుచే ♦ తల స్ఫులిగింఁ;
బెరిగెఁ గొండలు కొండలై ♦ మరితరాళి; యెల్లు కృపఁ దేల్చునో! నన్ను ♦ నిఁకమీఁద. 337

సీ॥ మరణదండన మాన్చి ♦ కరుణించి యమృతసారము పోసి తనమహా ♦ యమున కన్న
నెక్కుడుగాఁ జూచి ♦ యిర్వదేడలదాఁకఁ గ్రింద మన్నని బాజ్జ ♦ యాదాఁ జేర్చి
జనకుడై పెంచె శా ♦ శ్వేతయశోనిధి సలుగ్రాహ్యులక్ష్మిగా ♦ రావుధర్తః
యకటకటా! నోర ♦ సనరాని విధిమునఁ గాటు లాడితిఁ గొడి ♦ కావరమున

గీ॥ సఖివ కిసాల కోమల ♦ బై తనయ్య నామహారాజు మది యెంత ♦ యడలె నొక్కొ!
యీ పితృద్రోహ మొక్కడే ♦ యెట్టివర్గ తలకు నైనను గొంపావఁ ♦ గలదు నన్ను. 338

సీ॥ అనినుండి నీవేగు ♦ టరసి యాబరుధర్త నీతలఁ దెచ్చువా ♦ నికిని మాశ్వ
ధర యిత్తు ననియె, మూ ♦ ల్పాఁ భారాసాదోరల్ గదలి రేకాకి నిఁ ♦ గాంచి కరఁగి

ded. Resentment was extinguished and a feeling of affection mingling with sad and humiliating recollections took possession of his bosom. He joined in the pursuit but only to slay the pursuers who fell beneath his lance and now for the first time in their lives, the brothers embraced in friendship. Here Chytuo fell and as the Rana unbuckled his caparison to place it upon “Unkaroo” presented to him by his brother, the noble steed expired.

“Annals of Mewar.”

- మొగలులదెసఁ గిన్నఁ ♦ పొడమి యాయుర్వరఁ దఱిమి గీటడచి నీ ♦ దరిఁ దఱిసితి;
 మూఁడేండ్లకఱవున ♦ మునిగి నేటికిఁ గంటిఁ దనిమిన్ భ్రాతృవ ♦ త్ఫలని నిన్ను;
 గీ॥ నకట! యీర్వాగ్రహగ్రస్త ♦ మైన హృదయపావ మెల్ల బళ్ళాత్తావ ♦ వహిని సమసఁ;
 ద్వత్పృషామృతవృష్టి నా ♦ వైనిఁ గురిసి ననుఁ బునీతునిఁ జేయు మ ♦ నాథనాథ!" 339
- క॥ అని జడిపట్టిన వడువునఁ గనులను బాష్పములు దొరగ ♦ గద్గదకంఠం
 బునఁ గేలు మొగిచి నిలిచినఁ గనుఁగొని వాత్సల్యరాగ ♦ కళ లుట్టిపడఁ. 340
- మ॥ "నను నీవితగ వేడుకోవలెన! య ♦ న్నా! ర"మృతంఝా బ్రతా
 వన్మహా త్రాసుఁడు సూక్తుఁ గొఁగిటను ని ♦ బ్బు, వాడు హర్షించె; నం
 తన నిల్వంగనులేక వైతకము క్రిం ♦ డక వ్రాలె; వీక్షించి గ్ర
 క్కున జీనిక సడలించి తేడు సరసక ♦ గూర్పుండఁ జులారతిక. 341
- మ॥ అతిదీనంబుగ స్వామిమోముఁ గని యా ♦ యత్యుత్తమాశ్వంబు బా
 వ్యతతుల్ ఏడుచు మందమందముగ హే ♦ షాధావసముక జేసి, యం
 చితమా భక్తిఁ దదీయపాదములపై ♦ శీర్షంబుఁ బొందించి స్వ
 ధృతఁ గన్మానఁ; మతెల్ల మేల్కొనని ని ♦ ద్రాగివలె ముగ్ధుడు. 342
- చ॥ "అకటకటా! జగత్ప్రళయ ♦ మైన, నొకంగుళమైనఁ దప్పుదా
 రికి జన కాయరాతిహయ ♦ బృందము భీతిలి పాఱఁ దాఁకి యా
 ర! కుడిభుజంబ వోచు సమ ♦ రంబుల నన్ను భరించుచుంటి; వై
 తకమ! ఋణానుబంధములు ♦ తప్పెన! నీకును నాకు నేటికి. 343
- సీ॥ నాయెడ నీకు నెం ♦ తటి భక్తి! యెంత విశ్వాస! మెంతటి మహా ♦ త్సాహభరము!
 కొడుకునకన్న నె ♦ క్కుడు ప్రీతిఁ బంజ్రెండు వత్సరంబులుగ నా ♦ మంచ గాచి
 తకటకటా! శిర ♦ మందుఁ దురాయిలోఁ బెట్టి కొడుకునట్లు ♦ వెడలివచ్చి
 కనువిం దొనర్తువు; ♦ కదనరంగముల నీసరిలే దనఁగఁ గీర్తి ♦ నెరపినావు;
- గీ॥ బంధులను నాపులను వీడి ♦ వచ్చునన్ను విడువఁజాలక యిందాక ♦ వెంట వచ్చి
 తోయి! మధురాతిమధురమై ♦ యొప్పు నీమ వీరహేమ నాలించెడు ♦ పెంపు చెడెన!" 344
- సీ॥ అని కుండఁ గని సూక్తుఁ ♦ "డభ్రంబు తలపైన నొఱుఁగ నుంత కలంగి ♦ యెఱుఁగ వీవు;
 వై తకంబుమృతికి ♦ శతపత్రవైత్రనేత్రముల బాష్పములు ము ♦ త్యంబులట్లు
 క్రమ్మ నేఁ గని యోర్వఁ ♦ గాఁ జాల; నిదిగో నా "యంకార"; నీసేవ ♦ లవధరింతు;
 దీనినిఁ గొని భద్ర ♦ మా నడఁ జేగు; మంబరుభర్తమో మొక్క ♦ మాఱు చూచి

గీ॥ త్వరితముగ వచ్చి నీవద ధ్వయముఁగొలుతు;” ననుచు, నశ్వము నిచ్చి జో ధోహాన్ము
యలుతున్న భారాసాను ధోహము నెక్కి యరిగి కన ముగల్ సర్వసే నాధినాథు.

గీ॥ “అప్రతాపుని శిర మేది! యకట! కానరా! మూర్త్యాభారాసాను వీరవరులు!
నీహయం బేది! సూక్త! సుం దేహమయ్యె! జెప్పు సత్వం” బనిన, మాన సింహుఁగాంచి,

సీ॥ “అల్ల హట్టిఘాటు ధంకు సూర్యధ్వజం బెత్తినప్పుడ చిత్త వృత్తి మాతె;
నాల్గులక్షలు మిమ్ము ధావార లిరువదిరెండువేల దొర లెది రింపఁ గంటి;
నవజయంబున ఖమ్మం దై యన్న యని వీడి యొంటి బో దలను దె మ్మంటి వీవు!
పొగిలి నాహృదయంబు మూర్త్యాభారాసాను భటులఁ గూలిచి నాను వాజి నిచ్చి

గీ॥ పంపి నినుఁ జూచి పో నిల్లు వచ్చినాడ! నమ్మినను నమ్ము; లేక చి త్రమ్ము నప్పు
నట్లు దాకింపు! వెఱచ! నాప్రాణమాన”యనిన, మానసింహుఁడు కోపమంది నిలిచి,

కా॥ “మేమై నీవిపు డాప్రతాపు తలఁ దె మి! పొమ్మనఁ లేకు; తా
నై ముందుఁ బడిపోయి మాహితుల సుం హారంబు గావించి; రా
ణా మే లెచి తొలంగఁ బాపె; నను నిం దలఁ చేయుచుఁ వచ్చె; నీ
సావీరిద్రోహిని బట్టుకొందు; చ్చె నుం పఁబోలు; బో నీకు చే!”

848

గీ॥ అనుచు గర్జింప నచటి సై న్యాధిపతులు వానిఁ జుట్టి; రబ్బారహి మాను “డితఁడు
దైర్యమున వచ్చి యున్న సత్వంబు చెప్పి; నే మరగఁ బోకు” డని యాబంధిసేఁ జూచి,

మ॥ “ఇతఁడు నేనును రెండువత్సరము ల య్యె మైత్రిఁ బాటించి: పు
ణ్యతముం డుచు నచితు నిక-ముగ; ద్రో హం బూడనేనిఁ బ్రతా
పు తలఁ దెమ్మనినై నీదగు శిరం బుఁ జెడియే యున్న మా
స్థితి యెల్లండె! నినుకేనియును యో జొ పంగ సుదుండునే!

850

అ॥ భ్రాత, కొలముసామి, పౌరుషవంతుడు, రాజరాజ, రణప రాజితుఁ డయి
చను ప్రతాపుఁగూర్చి సాయంబు చేయు టబ్బరమె!” యని సలిమ యోముఁ గాంచి,

ఉ॥ “ఈరణమూ దిటుల్ మనల నిదల నొంచి కలంచి తోలఁగా
నేంచ! నాప్రతాపవిభు నేటి యహూనుష వీర విక్రమా
దార విహారముల్ గనినఁ దప్పక లోకము లన్నియు నను
సారము చేయు నన్న, నను జన్మండు మెచ్చి చనంగ వింతయే!

852

ఉ॥ ఏనును రాజపుత్రుల జ యించి యశంబు గడింప వచ్చితి; గాని,
తదీయపౌరుష వి కాసము దై వత దైత్యకోటులు

గానము చేసి రిప్పుడు జ ♦ గన్నుతశౌర్యః బృతాపు మానవుం
డా ననరాదు దేవుఁ డను ♦ ట్లన్ల మటం చని తోచు నామది.

853

సీ॥ హారావళీపర్య ♦ తాగ్రంబునం దొక్కనవరత్నదివ్య ముం ♦ డపము గట్టి,
యపరంజితో నామ ♦ హాభాగు విగ్రహం బమరించి తన్మధ్య ♦ మందు నిలిపి
విశ్వకోభన మైన ♦ వేళలో నాధీరు పరమపానన వామ ♦ పాదమందు
సకలజగజ్జేతృ ♦ సంజ్ఞామనోహర స్వర్ణతులాకోటి ♦ సంతరించి,

గీ॥ భక్తి మెయి విశ్వవీరప్ర ♦ పంచ మెపుడు నర్చ చేయంగవలయు శూ ♦ రాగ్రయాయీ!
యమృహారాజః జోలు ధ ♦ రాగ్రయాయీ సురలయందైన వెదకిన ♦ దొరుకుటరిది. 854

సీ॥ జగముసంభవ మైన ♦ క్షణమునుండియు నేటిదాకె స్వాతంత్ర్య మిం ♦ తటి మహోగ్ర
దీక్షతోఁ గొలిచిన ♦ ధీరుండు గనుపింపఁ; డిప్పుడు మనియున్న ♦ యెల్ల వార
లడుగులకు మడుగు ♦ లిడి కొట్టు; రాగలయుగములలోఁ బుట్టు ♦ వొందువారు
స్వాతంత్ర్యధర్మి ♦ త్సాగూర్తముఁ డంచు నాచంద్రతారారక్మ ♦ మభినవతించు;

గీ॥ రమ్యహాత్ముని సోదరుఁ ♦ డైన సూక్తుఁ డింతకాల మిచ్చట నిల్చు ♦ అంతో భాగ్య;
మితనిఁ బ్రతాపుఁడేరఁ బోనిండు నేడు; మన్ననముచేసి, కడుఁ బెద్దఁమనసు చేసి.' 855

మ॥ అని భాషింప, సలీము, సూక్తుఁడని ♦ “యయ్యా! నిప్త మాయుష్షునా
దిని మీయన్నక సేవ చేసితి; నిను ♦ శిక్షింపఁగా నొప్పు; నై
నను సత్యంబు వచించుటఁ బ్రదికి; తం ♦ డగనిల్చి కెందేని బా”
మ్మని శాసించె; “సెబాసు మంచిది సలా” ♦ ము చేఁగె నాసూక్తుఁడు.

856

సీ॥ అప్పు డంబరుభర్త ♦ యాజ్ఞ బదోనియు నానాటియుద్ధంబు ♦ నందుఁ జంద్ర
భట్టారకుని భద్ర ♦ వారణంబును గొంచు శీఘ్రప్రయాణముల్ ♦ చేసి, ఢిల్లీ
కరిగి, యక్ష్మరువిభు ♦ నడుగుదమ్ముల వ్రాలి, పూసగ్రచ్చివనిధం ♦ బునను సమర
వార్త లన్నియుఁ దెల్పి ♦ వారణరాజంబు నర్పించి నిలిచిన, యక్ష్మరుపతి

గీ॥ ముద్దుమోమునఁ జిటునవ్వు ♦ మొలకలె త్ర నాణిముత్రైపుహారంబు ♦ నఱుత వైచి
చంద్రహాసంబు యావనా ♦ శ్వంబుఁ బారి తోషికము లిచ్చి యతని సుం ♦ తోషపఱచె.

ఉ॥ అంతటఁ గొన్ని నాళ్ల రుగ ♦ నంబరుభర్తః సమస్తవాహినీ
కాంతులు సైన్యముల్ గొలువఁ ♦ గాఁ బయనించుచు ఢిల్లీచేరి భూ
కాంతుని పాదపంకజయు ♦ గంబు సమీపమునందు వ్రాల, నే
కాంతమునా విభుం డతని ♦ కార్యము మెచ్చక మందలించుచు.

858

మ॥ 'నిను మేనాడకుఁ బంపునప్పు మది నుం * డా గొండల ట్లాప్రతా
పుని నిర్జితు వటన్న యాసలు; సమి * ద్బూర్ని నిను తైరి మా
క్కొననో లేదాకా! సర్వము విడిచి నా * కుఁ జెప్పగా వచ్చి; తే
మని చింతింతును! మందభాగ్యునకు నే * లాహ్ను! సద్యోగముల్.

359

చ॥ అకటకటా! ప్రతాపు నటు * లై నను ద్రుంపు మటంచు నేను జె
ప్పుకొనిన యంతసే పయినఁ * బోవలదే! యొకపూటలోన వె
న్ను కరుగుదెంతురే! యకట! * కట్టిడినై విను నమ్మినందుకై
వెకలిని జేసి; తేమనుచు * వేయు విధంబుల నిన్ను దూఱును!

360

సీ॥ ఎంతకాలమ్ముగా * నీయుద్ధసంగంభ! మెంతటిసన్నాహ! * మెంతసేవ!
యెన్నిశస్త్రాస్త్రంబు! * లెన్నిసంభారమ్ము! లెందఱు సేవకు! * లెంత వ్యయము!
నాస్థితి యకట! కొం * డను ద్రవ్వె యెలుకను బట్టిన చందానఁ * బరిణమించె;
గడకు వట్టిఘాటు * కనుమలో నట యొక్క-పగలట! ఘోరాహ * వంబు గలిగె

గీ॥ నట! తుదకు నాకె జయ మయ్యెనట! యివేటి మాటలో! నేను విన నోప! * మానసిహ!
నావెతలు మాన్చి నను దేర్ప * నీ వెనండ! వగు నదియుఁ గాక మాన" దటంచు విసిగె. 361

సీ॥ అప్పు డంబరునేత * యుక్తరీశుని గాంచి "దేవ! నీ విల్లు చిం * తింప దగునా?
నాజీవితంబును * నాయభిమానంబు నీయధీనముచేసి * నిలిచినాడ;
శక్తివంచనలేక * క్షణ మేమటంగఁ బోక యాప్రతాపాధీశు * నని నెదుర్చు;
యముడనై యతనిస్రా * నానిలముల నూడ్చి పీల్చి పిప్పియొనర్చి * వెతలబెనుతుఁ

గీ॥ బలుకు లొకవేయు నేటికి! * భరతఖండ మందు శాశ్వతస్థాయిగా * యవనలోక
రాజ్యసంస్థాపనాచార్య * రాజరాజ బిరుదములు నీకుఁ గూర్చి శో * భిల్లఁజేతు." 362

మ॥ అన, నక్బర్ విభుఁ డట్లు యతా'నని కరం * బానందము బొంది "యొ
క్కనిమేమంబును నూరకుండకయె సం * గ్రామంబు సాగింపు పొ"
మ్మని శాసించిన, మానసింహుడును సే * నాధీశ నై న్యంబుల
గాని రాణాపయ కేగు నుత్సృకతతో * గొల్పిండ సిగ్గాళ్ళువై.

363

గద్యః— ఇది శ్రీమత్కామేశ్వరీ కరుణా కటాక్ష వీక్షా సమాసాదితరసవత్కావ్య
 నిర్మాణ చాతురీధురీణ, సుగుణగణపారీణ, దుర్భాకవంశదుగ్ధాంభోరాశి
 రాకాశైరవమిత్ర, శాలంకాయన గోత్రపవిత్ర, సుజనజనాను
 గ్రహపాత్ర, వెంకటరామార్యపుత్ర, కవిసింహా వధాని
 పంచాననేత్యాది బిరుదవిఖ్యాత, సుకవి రాజ
 శేఖర, రాజశేఖరకవి ప్రణీతంబయిన
 రాణాప్రతాపసింహ చరిత్రంబ
 ను పద్యకావ్యమునం
 దుఁ దృతీయా
 శ్వాస
 ము

స ం పూ ర్ణ ము.

శ్రీ
కామేశ్వరైశ్వర్యము

రాజాప్రతాపసింహచరిత్ర.

చతుర్థాశ్వాసము.

- మ॥ స్థిరశౌర్యుండు ప్రతాపసింహపతి హః ♦ నీఘాటు యుద్ధంబురా
 తిరి సూక్ష్మ విడనాడు నా పిదప న ♦ ద్రిశేష్ఠముఁ దాటుచుఁ
 మఱునాఁ డయ్యుదయాద్రి సూర్యుఁ డుదయి ♦ పఁ బోవు నవ్వేళకుఁ
 దరియఁ బోయెను శైలమార్గములగుం ♦ డఁ 'శైలవారా'ధరఁ. 1
- సీ॥ జాముప్రా ద్దైక్కిడు ♦ సమయంబునకు సలుంబ్రాభర్త యెదిగి భూ ♦ పతి పదాబ్జ
 ముల వ్రాలి “దేవ! ఏ ♦ రలు ప్రమరలు; వీరు చోండావతుల; వీరు ♦ చోహణభటు;
 లీతఁడు శ్యామసిం; ♦ గితఁడు ఖేల్వోపతి; బేడ్లా-కొటిరియా ♦ విభులు వీరు;
 తమతమ సైన్యశ్రే ♦ షములు గొల్వంగ నీశ్రీపాదసేవఁ గాం ♦ టింది వచ్చి;
- గీ॥ రాదరింపవె! “యనిన, సై ♦ న్యపతులెల్ల మొక్కి నిలిచిరి; భిల్లులు ♦ ముందుఁ గొలువ
 వందన మొనర్చె భీమచాం; ♦ దందఱఁ గని కూరుచుండంగ నియమిది ♦ ట్తోడివిభుఁడు,
- చ॥ ‘మనమును నాలుగేండ్లుగ స ♦ మస్తవిధంబుల నాని పూని చే
 సిన బహుళశ్రమంబు ఫల ♦ సిద్ధి వహింపక, నేడు నిష్ప్రయో
 జనముగ నయ్యె! సాటి నృప ♦ సత్తములఁ దల యెత్తి యెల్లు చూ
 డ నగు! విధాతచెర్చ మక ♦ టా వికటించె! యిల్లు నాదెసఁ. 3
- సీ॥ భూదేవతాళి క ♦ పురపురూరతు లిచ్చి ముత్రపుష్పము పెట్టు ♦ మహితదేవ
 పూజాగృహం బట్లు ♦ పొదలె నాసేనతో నిన్న హాన్దీఘాటు ♦ నికటసీమ!
 గంట లిరవడినాట్లు ♦ కడచిపోయె మున్నె పెండ్లికొడుకులట్లు ♦ వెలయు శూరు
 లెందఱు కన్నుల ♦ కందక చాటెరి! పదునాల్గువేలు స ♦ ద్భటులు గూలి!
- తే॥ “రక్కటా! కడుపున హః ♦ హలము పోయె పదువునం దేహమంతయు ♦ నుడుకులెత్తె!
 నమృతభాండము పలువ్రక్క ♦ లగుచు విరిసె! బెండ్లి చవికె గుభాలున ♦ విఱుంగఁబడియె.

మ॥ “అదయుల్ మేచ్చులు గావ్వియిన్ గొనిన, రా ♦ జ్యం బూడిచిత్తూరులోఁ
బదముల్ మోడినదాది, దండ్రవల మే ♦ వాడరాజ్యలక్ష్మీపదం
బుఁ దలఁ నిల్పుచు, రామచంద్రనృపుఁ డ ♦ ప్లవ్భ భక్తిసేవించె; నా
సదయస్వాంతు బుణంబుఁ దీర్చగలనే ♦ జన్మాంతరం బుదునుఁ! 5

శా॥ “అఱుఁ బైఁ బదియెండ్ర ప్రాయమును బూ ♦ జ్యస్వాంతముఁ మన్మథా
కారం బొప్పెడు లేతకుట్టుఁడు తురు ♦ మృత్రేబుల దాఁకి, కం
గా రై పాఱగఁజేసి శాశ్వతయశః ♦ కాయంబునఁగల్గె; ఖం
డేరావుఁ బురుడించు పోటరులఁ గం ♦ లే! యేయుగంబుదునుఁ! 6

సీ॥ “తొరుమ్మ-విపుల ప ♦ దాతివర్గము దూసి యాశాంతముల కేఁగు ♦ నట్లు దోలే!
యావన బహుళ బృ ♦ హన్నాభికాశ్రముల్ వేలకువేల్ పిండి ♦ పిండి లేపె!
రెండువేల్ భటులతో ♦ రెండులక్షలు తురుష్కుల లీలఁ దాఁకి గ ♦ గ్గోలుపఱచె!
నైదువందలు వీరు ♦ లదిమి చుట్టిన వ్రేటు తనపైఁ బడకయుండ ♦ ననియొనర్చె!

తే॥ జగము పుట్టినదాది నీ ♦ క్షణముదాఁక బదియు నేడేండ్రప్రాయంపు ♦ బాలుఁ డింత
శౌర్యముం జూప లేదని ♦ జనము వొగడఁ దివిరె! నకట! సామాన్యఁడే ♦ తేజసిగు! 7

సీ॥ “తనదేహ ధన జీవి ♦ తము లిచ్చి మాతృదేశముఁ గొల్పు భక్తివి ♦ జ్ఞానమయుఁడు!
పదున్నాలోకముల్ ♦ గదిరినఁ దనపట్టు వీడని పరమగం ♦ భీరమూర్తి!
మృత్యుదేవత నైన ♦ మిత్రునియట్లు ప్రేమించెడు వీరల ♦ క్షీప్రభుండు!
మత్తుడం బేకాగ్ర ♦ మనమునఁ గొలుచు పూర్ణస్వామిభక్తిప ♦ రాయఁబుడు!

తే॥ “భారతమునకె కాక వి ♦ శ్వమున కెల్ల యశముఁ జేకూర్చఁ జాలు మ ♦ హాబలాధ్యుఁ
డార! రాతోడ్కులఁబు ధ ♦ న్యతమ మయ్యె! దేజసింహావతారసం ♦ యోజనమున! 8

తే॥ తండ్రవల నేలె; మనసు మె ♦ త్తనిది! వీర సమరరంగాభ్రసీమఁ బ్ర ♦ చండభానుఁ;
డకట! భానుసింహుఁడు గూలె!” ♦ ననుచు వగచు నావ్రతాపునఁ గని సలుం ♦ గ్రాధిపతియు,

చ॥ “అనిఁ బడుభానుసింహవసు ♦ ధాధిపు సాద్రినృపాలుఁ డప్తైచెం
తనుగల నైలగవ్వారము ♦ దాపునఁ జేర్చి సపర్యచేసె; నా
తనికి భయంబులే”దనఁ బ్ర ♦ తాపుడు “కీడున మేలు గల్గె! దే
వునికృప” నంచు నాత్మఁ దల ♦ పోయుచు మ్రొక్కె నిమిలితాత్ముఁడై. 10

సీ॥ అల సలుంబ్రాధీశు, ♦ నవ్వల సాద్రీశుఁ, బదపడి భేల్వాన్య ♦ పాలుఁ, బిదప
బేడ్లా-కొటేరియా ♦ పృథ్వీనాయకులఁ బేర్చిని జూచి “మీరును ♦ మీరు మీరు

సంవర్త-సమవర్తి ధిగ్ధృత్యై నిన్న హస్తీభూతుశనుమలోఁ జేచుచున్న
 నొరయుదుఁ దాకి యుఁ గ్రరణము సొగిరది శాంతి కెల్లలనుఁ గూర్చిపాడు;
 తే! స్వామిభక్తిపరాయణులఁ సురభిమతులు మీమీదఁ గృతజ్ఞుడ" నటంపుఁ సాయముమీను
 తింది వేత్తెర సరసకుఁ దీసి చారి వారికిని గొన్నిఁఫలములుఁ పంచి దిభిము; 11

సీ! "యువరాజ మానసిం ధిగ్ధృత్యై నైతకాశ్వము ధిగ్ధృత్యై కోర్వకఁ పాటుపిదప,
 వేలు లక్షలు మొగలేఁ విరులు నను ముట్టఁ ద్వర వచ్చి నారవి ధ్వజముఁ గొరుదుఁ,
 దురకముఁకలఁ జాలఁ దూరంబుఁ జేర్చి నాపైని యొత్తడి తద్దఁ బాయఁజేసి,
 తొమ్మిద్రుగురు తనఁ తొమ్మిద్రుగురు గూడి స్వామిభక్తిని జూపిఁ స్వర్గి మేగి;
 తే! నామనస్సింహునకును మేఁ తేమిసేతు! వరనియనుజుండు జ్ఞాతి యీఁ శ్యామసింహుఁ

X బ్రధనసీమల నాకుడిఁ వంకఁ బోరు నట్టి యధికార మిచ్చి యిఁ ప్లాదరింతు. 12

సీ! ఇళిమీద యుద్ధంబుఁ లెసంగుచో సాద్రిన్యపాలురే దివముఁ ధ్వజము నట్టి
 నన్నుఁ బాయకయె వెంఁటన యుండెదరుగాక! యాస్థానమును జేరఁ నరుగునపుడు
 తద్దందుభలు రాజఁ ధాని నావార్త్యసింహదావరమును జేరుఁ సంకదాఁక
 మ్రోయుచుండఁగాక! యాయవ్యయమున నిప్పటినుండి సాద్రిన్యఁ పాలమోఘు

తే! లండణును దమ నామధేఁ యములముందు రాజపదలొంపునమ్ము గొఁ రపపదమ్ము
 దాల్చుగావుత వంకజాతఁ తరతరముగ" ననిన, "బలి" యన నైకకంఠ త్యముగఁ గొలుపు.

క! "దేవా! నీసేవను ఝాలావంశము ధన్య మై చెఁ లంగె" ననుచు శ్యా
 మావనిపతి మ్రొక్కెను; సంభావనమెయిఁ బరియు భిల్లఁ పతిఁ గన్గొనుచు, 14

మ॥ "తరమే! నిన్ను నుతింప; నీభజమ యీఁ ధారంబు నా కుగ్రసం
 గరరంగంబుల; దేన నెట్లులు బహూఁ కారంబుఁ గావించు! బ్రే

x A splendid act of self devotion of the Jhala chief, when Rana Pratap was oppressed with the whole weight of Akbar's power, obtained with the gratitude of this prince, the highest honours he could confer—his daughter in marriage and a seat on his right hand.

"Annals of Mewar."

§ The descendants of Manah yet hold Sadri and all the privileges obtained on this occasion. Their Kettle drums beat to the gate of the palace, a privilege allowed to none besides and they are addressed by the title of Raja.

"Annals of Mewar."

మరసం బోడంగఁ గొనిలింతు" నని సం ♦ భావించె; నట్లే వడిగ
మొరసెగ భేరులు; సూక్తుడుగ నిజబలం ♦ బుల్ గొల్పఁ గానబడె.

15

ఉ॥ "నిన్న నిలొడు చేసిన ప ♦ నిగ దని వొండక వైర మూని, నేఁ
డన్నను దాత వచ్చె! దును ♦ మాడరె; వీని" నటంచుఁ బలికె యం
దున్న సమ స్తవీరులు మ ♦ హోద్ధతి లేవఁ, బ్రతాపుఁ డంతఁ జే
సన్నను వారి నిల్చి "యొక ♦ సంగతి మీ తెలిగింతు; సైపుండీ.

16

సీ॥ లండలు గూర్చుండు" ♦ డని "యుద్ధమును మాని గిరివెంట నే వచ్చు ♦ తెలిగి, యంబ
రీతుండు ననుఁ గూల్చి ♦ నిరువుర వీరులఁ బంపె; వారు పిలువ ♦ వచ్చి రంత!
సూక్తుడు వారిఁ గూ ♦ ల్పుచు నన్నుఁ గని మ్రొక్కె; నితని నేఁ గనికరిం ♦ చితిని; విడవఁ
జైతకం బిల వ్రాలి ♦ సమసె; నిజాశ్వము నా కిచ్చి తలలి, యీ ♦ నాడు వచ్చె;

తే॥ గలిగె నాకు హోద్ధిఘాటు ♦ కదనమందు నిన్న సోదరలాభ!" మ ♦ టన్న హర్ష
మలర నందట నెమ్మొము ♦ లడరె నపుడు; నవవికసితారవిడ సం ♦ తతుల కరణి.

17

సీ॥ సూక్తుఁ డశ్వము డిగ్గి ♦ సూటిగఁ జని సలుంబ్రాధీశునకు మ్రొక్కి- ♦ యన్న తెలిగి
"దేవ! నీయొద్ద రా ♦ తిరి యనుమతిఁ గొని చని మానసింహుడ ♦ ర్శనము చేసి,
యవనసేనాధినా ♦ యతులఁ గూల్చుట, నిన్నుఁ గొలుచుటాదిగఁ, గార్యఁ ములను దెలిపి,
నన్ను సేవించు సై ♦ న్యము వెంటఁ గొనుచు మాగ్గమున వచ్చుచు 'భిల్చి ♦ రా'పురంబుఁ
తే॥ గాంచి మ్లేచ్చులఁ దునిమి దు ♦ గ్గమును గొనుచు దాని గురుదక్షిణగ నీవ ♦ దద్యయమున
నప్పగింపంగ వచ్చితి; ♦ నాదరించి చేకొను" మటన్న నవ్వి యా ♦ శీర్వడించి,

18

ఉ॥ ఎత్తి కపుంగిటగ బొదివి ♦ "యిట్లు కుమారక! నాకు నీమహా
దాత్రగుణాబు మిక్కిలి ము ♦ దం బొడగూర్చె; భవత్పురాక్రమో
పాత్రము భిల్చురానగర ♦ వర్యమఁ జేకొని; నాకు మాటుగా
నిత్రీణి నేలు" మంచు వది ♦ యించి ప్రతాపుఁడు మిత్రకోటితో,

19

సీ॥ "మనము హోద్ధిఘాటు ♦ కనుమలోఁ జూపిన త్యాగ-శౌర్యములు క్లా ♦ ఘ్నములె, కాని,
గఱిగి బెత్తెడుగఁ ద ♦ కుఁన యోట జయలక్ష్మి యందనిమ్రాని పం ♦ జై తనర్పె!
మన కపజయము గ ♦ ల్గిన దంచుఁ గుందకుఁ! డపజయంబున దీక్ష ♦ యతిశయించు;
నెంత త్యాగం బున్న ♦ నంతగా దేవుని వాత్సల్యమునకు స ♦ త్పాత్రమగద!

తే॥ యొక రాఁగలవేళల ♦ నేమిసేత! మరివిజయకాంక్ష విడువక ♦ యని యొనర్త
మనుచు మది దోచె నాకు; మీ ♦ యంద తెట్టు లాన తిచ్చెడ" రన, సలుం ♦ బ్రాధిభర్త,

ఉ॥ “శ్రీలు తోటంగి గేహమునఁ ♦ జీకటిమూలల గోళ్లు మీటి వై
ద్యాలయమందు రోగులక్రి ♦ యన్ శయనించెడు మదమర్త్య కం
కాళము లెట్లు లోకహిత ♦ కార్యముఁ దీర్చెడు? విక్రమానల
జ్వాలలు నిన్నుబోలు పలు ♦ శౌర్యులు దీర్తురగాక రాక్షాసా! 21

సీ॥ అనాటి కొకమాట ♦ యీనాటి కొకమాట పలుక నేర్పున సలుం ♦ బ్రావిభుండు!
నామాట యేమి! యం ♦ దలభావ మెఱుంగుదు; బాంబు మేన ను ♦ న్నంతవఱకు
స్వాతంత్ర్యసమరదీ ♦ తావృత్తిసాగించి మీదివ్యచరణస ♦ మీచసీమ
నాత్మార్పణ మొనర్చి ♦ యజరామరఖ్యాతిఁ జెంద నేవింపఁ గాం ♦ ట్నితు మెప్పుడు!
తే॥ ధ్మణము తడవుసేయకయె ర ♦ క్రమగఁజల్లి రణ మొనర్చును శత్రుమా ♦ రణ మొనర్తు!
మెత్తిన ధ్వజంబు దింప కా ♦ యత్తపడఁగ వలయు”నన భీమచాందు భూ ♦ వరునిఁ గాంచి,

సీ॥ ‘జనదుర్నిరీక్షతే ♦ జశ్శాలి! భారతఖండప్రచండమా ♦ ర్తాండమూర్తి!
నీ వుండుచోటనే ♦ నిఖలధర్మము లుండు; సత్యముండును; నిత్య ♦ జయమునుండు;
నాసూర్యభగవాను ♦ నట్టివాడవు; దినదినమును నిన్నుఁ జూ ♦ చిననె చాలు;
బావిత్ర్యగాంభీర్య ♦ భావముల్ క్రొత్తదనంబును దఱుంగ వే ♦ నాడు గాని
తే॥ పూర్ణ సాత్వికానందయా ♦ పుండ్రపు! రాజ పుత్రసంస్థాన మేటికి ♦ భూభవనము
లన్నిటి జయింపఁ గలుగు మ ♦ హాభుజుండ వనఘ! నీవైత్రి పరమభా ♦ గ్యంబుగాదె! 23

క॥ “మాజీవితములు నీపద పూజకు విడిచితిమి; కొదవ ♦ పొడమ” దనఁగ, భే
ల్వాజాని “సందియం బేలా! జయవెట్టంగ లోక ♦ మని సేయఁ దగున్. 24

సీ॥ రేఁగెడు సమరభే ♦ రీభాంకృతుల్ విప్రవితతి నాందీవాద ♦ వేదరవము;
గళముల వ్రాలు వై ♦ రుల తీక్ష్ణకరవాలధారలు కల్యాణ ♦ హరచయము;
పొగఁదేగి క్రాగి గు ♦ ప్పనఁ బ్రేలు లోహనాశాగ్నులు మంగళ ♦ హరతులును;
దస్యుల గళగళ ♦ ద్రక్తపూరములు దేహమున సోఁగిన వసం ♦ తముల రంగు;

తే॥ వైరిమధ్యస్థలంబు వి ♦ వాహవేది; మొగలుభటవిదారణములు ♦ భూతబలులు
గా విజృంభించి సమరరం ♦ గమునఁ బోరి పెద్ద యాడును మీఁక వీర ♦ విజయలక్ష్మి.” 25

తే॥ అనిన, బేడ్లా—కొఱిరియా ♦ మనుజవిభులు: “మాతృదేశ విముక్తికై ♦ మాయఖలము
నించుకయు జాగుసేయ క ♦ ర్పించుకొనఁగ సిద్ధముగ నుండు”మనఁ, గృష్ణ ♦ సింహవిభుఁడు,

సీ॥ “విన్నువించెద నొండు ♦ నిన్న హల్దిఘాటుకనుమలో నసమసుం ♦ గరము వడపి,
వ్రాలిన వారు శా ♦ క్వతయశస్సిగద్రు తొదురు; కాని వారి కం ♦ దలకుఁ దోడు

- చైతాశ్వము చిరః స్మరణీయమై యొప్పు; నది వ్రాలిన వ్రదేశః మందుఁ తెడ
యరుగును నద్దాని యంచునఁ గూపసక్రములు ప్రతిష్ఠించి యానిపేరు
తే॥ నిలుచు నెల వీయఁ దగు" నన్ను నృపతి "యకట! దానిముఠమును దీర్చు వాఁతరమె! మీరు
కోరినటులు చేయింపుడు యోజిత వలవ" దని పలికి యందుఁజను గల యంగఁజూచి, 27
- ఉ॥ పట్టిన పట్టు పట్టినదె; యప్రాణము జేహమునందు నుండ, నే
పట్టున మానఁగాడు; మన యై కరుడెంచు తురుమ్మసేన లీ
గుట్టలు చొచ్చు తెల్ల యము యోజలు చొచ్చుటె యంచు గుండియల్
కొట్టుకొనఁగ మెలంగవలె యోకులు కన్నులు విచ్చి చూడఁగఁ. 28
- సీ॥ యవనసంగ్రామ మ యహానాటకపద్యనమున నిన్నటి యదివసునందు
జరగు హాస్యభూలు యసమరోత్సవంబు ప్రస్తావంబు చందమై యాగియుండె;
బ్రథమాంక మింకఁ బ్రాఁరంభంబు గా నుండు; నడుమ వ్యవధి తడ యడరఁ బోవ;
దెన్నియొకంబు! లె యన్నెం ద్లాడవలయునో! యెట్టులు ముగియునో! యెఱుంగరాదు!
- తే॥ మంగళాచరణముమొదల్ యంగళంబు వఱకు నుత్తరోత్తరస యప్రాధి వెలయుఁ,
దేకువ వహించి వర్తించి యత్ప్రపటువ వలయు నీవిశ్వసభ్యప్ర యపంచకమును. 29
- తే॥ చెలఁగ నొకభంగి మనపరి యస్థితులు నేటివఱకు; 'ముందున్నది ముసల్ల యపండు' వనెడు
కరణి వచ్చుకాలము కప్ప యగర్భిత మగు; నేకలింగేశ్వరుండ యి యింక మనకు." 30
- సీ॥ అనినఁ "గొండలు పిండి యెవడ వర్తింతు మింక సుదేహింప యేల? దురము
నిలువక సాగింప యవలె" నంచుఁ బలికి రందఱు; "మంచి" దనుచుఁ బ్ర యతాపవిభుఁడు
హర్షాశ్రుకలితనఁ యత్రాంచలుఁ డయ్యె; వా రరిగిరి భూధర యప్రాంతములకు;
వానకా రరుడెంచి యభయదనీలాంభోధరము లాకసమ్మువఁ యగ్నిమ్మసాగె;
- తే॥ వాన జడిపట్టి కురిసె; యా యవనబలుములు గిరులఁ దిరుగఁ జాలక వెనకఁ కరిగె; నంత
య్యెబిడఁజన కచ్చె వి యత్రాంతి కొంత; పెరిమ హేమంతముం బ్రస యించె బ్రకృతి. 31
- గీ॥ కాలుమొగిలులతో వాన యకాటు దాటె; గెఱలి చలి పక్వతికి గిలి యగింత లిడియె;
గానఁ గోనల మహాబాజ యఖాను గడచి పోజు హారావళిసేమ యకట్టుఁ జేర్చె. 32
- సీ॥ అలసలుంబ్రాసేమ యందుండి పిడుగులగేరు పీరులఁ చెచ్చె; యగృష్ణసింగు;
రూపాలాసేనల యతో లేచి వచ్చె దుర్వారవిక్రముఁ డైవ యభానుసింగు;
సాద్రిడేశమునుండి యభూలావ్యయలసేన లన్ని దోడ్కొనివచ్చె యశ్యామసింహు;
డా బునేరా—మాపు యరాధీకులు శిశోదియావీరభటులతో యనరుగుడెంచి;

- + తే॥ రింక బేడ్లా-కొటిరియా * స్వపులువచ్చి; రవల సూర్యమహాలునుండి * యచటఃశేర
దుగ్ధయుడు; దుర్నివార బం * ధురబలుండు భిల్ల సేనలతోడాసి * భీమచాందు. 33
- చ॥ తమపయ వచ్చు స్నేహులఁ బ్ర * తాపమహింఁద్రుడు మాఖశుద్ధపం
చమి నెదిరించె, నైలముల * దండ, విశాల సమున్నతప్రదే
శముల; దురంబు ఘోరముగ * సాగె; దురుష్టులు రాజపుత్రులఁ
సమసిరి వేనవేలుగను * నాటి మహాసమరాంగణంబునఁ. 34
- చ॥ యవనులసేన సంఖ్యలకు * సగ్గలమై జలరాశి వీచి పం
క్తివలెను బొంగి పైఁబడను * దీర్ఘపరాక్రము లయ్యు నాపితా
పవిధుని రాజపుత్రుల * వర్యులు తజ్జ్వలనాస్త్రధాటి కో
ర్య వలనులేక డిల్చడి ప * రాజయ మొందఁగ సాగి రయ్యెడఁ. 35
- గ్గి క॥ మఱుసటి సంవత్సర మక్కురు మేవాడ్సేనుఁ జొచ్చి * స్వయముగ వసుధా
పరిపాలనాధికములు స్థిరముగ నేర్పాటుచేసి * చేరె బురికి. 36
- క॥ అల బహిరంగసమీకంబుల యవనుల నోర్వఁ గన్ప * ముగఁ దోఁపఁగ సే
నలఁగొని పితాపవిధుఁ డిమ్ములఁ గుంభలేమియరు దుర్గ * మును జొరఁదలఁచెఁ. 37
- సీ॥ క్రమముగాఁ గైలవా * రాసేమ దాటుచు, నజ్ఞైన కొండల * నెక్కి పోయి,
దట్టంబుగా నాగ * దాభి మొల్పుటఁ గ్లిష్టమగు నైలమార్గంబు * లందు నడచి,
తొలుత బహిద్దార * ములు రెండు గడచుచుఁ జని హనుమద్ద్వార * మునఁ గమించు
చును, విజయద్వార * మునను శోణద్వారమునను రామద్వార * మునను జొచ్చి
తే॥ సేన లన్నియుఁ గోటలోఁ * జేరికొనియె; నాప్రతాపప్రభూత్తంసుఁ * డంబుడముల
నొరయుచు మహాన్నతమయి నుం * దరమునైన మేఘుధనంబులో విశ్ర * మించె నపుడు.
- ఉ॥ పుట్టలు వ్రీలి చీమల గు * ముల్ వెలికి బరతెంచు కై వడి
దట్టములై వడి మిడుత * దండు గుమ్మగొని దూకునట్లు మె

+ We have also amongst the nobility of Mewar, two, who hold the independent title of Prince or Rajah, one of whom is by far too powerful for a subject. These are the Rajas of Benera and Shapoor, both of the blood royal.

"Annals of Mewar."

§ Akbar himself entered Mewar, arranged the mode of administration, then proceeded to Malwa.

'G. B. Malleson, C. S.I.'

గుట్టలనిండ మ్లేచ్ఛభటం ♦ కోటి జొరంబడి నాల్గుదిక్కులఁ
ముట్టడి వేసి దుర్గమును ♦ ముంచెను పెద్ద పిరంగి వ్రేటులఁ.

39

సీ॥ విక్రమంబున కాది ♦ పీఠమైన ప్రతాపుఁ డడరి నాల్గులు సాచు ♦ వగ్నిశిఖల
వంటి రాజస్థాన ♦ భటులఁ బ్రేరేప, నా మడమ ద్రిప్పుని మేటి ♦ కడిమికాండ్రు
గోడలు బురుజులు ♦ గోపురంబుల నెక్కి వీడ కొక్కట శిలా ♦ వృష్టి గురియ,
భిల్ల వీరులు లోక ♦ భీకరంబుగ ధనుష్టంకార మొనరించి ♦ శాత శర ప

తే॥ రంపరలఁ జిత్తజల్లుగా ♦ నింపుచుండ యముఁడు నాల్గు సాచినయట్లు ♦ యవనసేన
దిన దినము గంట గంటకుఁ ♦ దేకువ నెడి బలము తఱిగి యంతంతకుఁ ♦ బలుచనయ్యె. 40

తే॥ ప్రళయమార్తాండువలెఁ బ్రతాపపర్యభుండు వహ్నిగరియింప మొగలాయిభటులు కోట
వైపు చూడలే రైరి; షా ♦ బాజుభాను రాతిగుండ్లియలోఁ బెద్ద ♦ బీతు దవలె. 41

సీ॥ గుదులుగుదుల్ బాణ ♦ కోటు లాయుధములు కుంభవృష్టిగఁ బెల్లు ♦ కురియుకతన
యవనవీరులు తల ♦ లవిసి సంధులు వ్రీలి గాత్రముల్ రక్తసి ♦ క్రంబుగాఁగ
రణరంగలక్ష్మియు ♦ రక్తాభిషేకంబు చేసిన చందమై ♦ చెదరె సేన;
క్షణములు బలిసి యు ♦ గంటలై నిలిచె; షాబాజుభా నేమొన ♦ ర్నంగఁ దోచ
తే॥ కడలు నొంది యాబూపర్య ♦ తాధికారి నాపుని బృతాపఘను దేవ ♦ రాధిపతిని
ధన కనక వస్తు వాహన ♦ తతులతోడ నరిగి, తన్నుద్ధరింపుము ♦ చాశ్రయించె. 42

ఉ॥ క్రొచ్చటఁ గోటఁ జొచ్చి నడు ♦ రాతిరి యన్నరహాపదానపు
డచ్చపుఁ జీకటిఁ నవగు ♦ ణాఖ్య రహించెడు కూపమందునఁ
బెచ్చు విసంబు పోసి కలి ♦ పెగ నెన రించుకయైన లేక; హా!
పచ్చని యింటఁ జిచ్చనిను ♦ పాపుల కేపని చేయఁ గానిదా! 43

తే॥ కోటలో నది యొక్కఁడే ♦ కూపమగుట, నంద తానిరమును గ్రోలి; ♦ రం దనేకు
లసువులను వీడి; రిపిచూచి ♦ యాప్రతాప నరపతిని భానుసింహుండు ♦ దరియనేగి, 44

సీ॥ “జలముల విసమును ♦ గలిపి దేవరపతి తడిగుడ్డ గొంతుకల్ ♦ తఱిగినాడు;
నెలుగు మొగలు సే ♦ నలు పోరినను నేడు గలిగిన నష్టంబు ♦ గలుగలేదు;
నిటఁ దడవున్న ని ♦ స్త్రీతుకంబుగ సామమృతి గల్గుటయు ద్రువం; ♦ బీవు కృష్ణ
సింహాదులను గూడి ♦ శ్రీఘృబె దుర్గంబు దాటిపోవుట మేలు; ♦ తనువులందుఁ

తే॥ బాణములు గల్గుదాఁక మ ♦ ద్భటులు నేను కోట మొగలాయిబలము చే ♦ కొనకయుండ
నని యొనర్చును; మూలుమాటాడకేగు; మగ్గుకొనువాడఁ గనుల నీయడుగుదోయి.” 45

+క॥ అని వినయంబునఁ బొండ్రించిన నందఱు నల్ల యొడ్డి ♦ చెప్పకొనఁ బ్రతా
పవృత్తి సమయ మెఱుంగుచు మనమును నొడఁబఱచె నొక్క ♦ మాదిరిగాఁగఁగ. 46

క॥ క్రందుగ మేవాణ్ణిర్మితి శందగు చప్పన్నసీమ ♦ శబరులదేశం
× బందరిగి ప్రతాపుడు 'చేవందా'దుర్గంబుఁ జేరె ♦ బలములతోడఁగ. 47

సీ॥ “మునుపటివలె దుగ్గ ♦ ముననుండి పోరాడఁబూనిన విషజలం ♦ బులను ద్రావి
పూటకేనును పై న్య ♦ ములును మ్రుగ్గుట ధ్రువం; బిహవరంబులు రెంటి ♦ కిదియు దూర;
మెట్టులైన దప్పుదు ♦ మృతి; యట్లుగాన దుర్గబహిర్గతుడనై య ♦ రాతిసేనఁ
జిచ్చఱ పిడుగల్లు ♦ చీలిచి చెఱాడి చిందరవందర ♦ చేయనె తగు”

తే॥ ననుచుఁ దలపోసి తనను పై న్యమ్ముఁగొనుచు ముందుఁగల హనుమద్వార్తమును చెఱుచు
హరుని ఫలనేత్రజ్వల ♦ ననుకరించి భానుసింహుడు వైరుల ♦ పై న వ్రాలె. 48

తే॥ అనిలుఁ డనలంబునకును దో ♦ డైనయట్లు సిద్ధహస్తలు విక్రమ ♦ శుద్ధులైన
సద్భటులఁగొంచుఁ గవిరాజ ♦ చంద్రభట్ట భానుసింహునకును సాయ ♦ పడియె నపుడు.

డి॥ మండెడు వహ్నికుండముల ♦ మాడ్కి విలోకన విస్ఫులింగముల్
నిండ, హయవ్రజంబుఁ గద ♦ లించుచు భూరిఖురాగ్రఘట్టనా
ఖండధరావరాగముల ♦ క్రందున గాఢతమంబుఁ గూర్చి యు
ద్గండత రాజపుత్రభట ♦ తండము దాఁకె నరాతికాండముఁ. 50

తే॥ వీరకేసరులచు బోలు ♦ భిల్లభటుల కర కలిత కార్ముక శదంబ ♦ కములనుండి
పక్షిరతి మాడ్కి శిరబాణ ♦ పటలి లేచి తురకమూఁతల శిరములు ♦ నఱికినై చె. 51

+ Pratap took post in Kumbhalmer which was invested by Koka Shabaz Khan. He here made a gallant and protracted resistance and did not retire till insects rendered the water of the “Nogun” well, their sole resource, impure. To the treachery of the Deora chief of Abco, who was now with Akbar, this deed is imputed.

“Annals of Mewar.”

× Chaond is a town in the heart of the mountainous tract on the south west of Mewar called Chuppan, containing about three hundred and fifty towns and villages peopled chiefly by the aboriginal bhills.

“Annals of Mewar.”

ఉ॥ అంతః దురుష్క-సేనల ము ♦ హహవ శౌర్య విలాసశేఖ సా

యంతన మొందుచుండ, నలి ♦ నాపుడు పశ్చిమవార్ధి డాసి సా
యంతనముఁ బొనర్చెను! ర ♦ యమ్మున నాసపుఖాను సేనతోఁ
జెంతఁ గనంబడఁ యవన ♦ సేనలు పొంగె సముద్రముఁబల్కె.

52

చ॥ యముని కరాళజిహ్వక క్రి ♦ య్ జలరేఁగుచు భానుసింహుడుఁ

సమర మొనర్చుచుఁ మొగలు ♦ నై న్యముఖంబును వ్రచ్చి చొచ్చి గ
ర్భమునను దూటి నైదుల శి ♦ రంబులు రాసులు పోసి పోసి ప్రా
ణమును ద్యజించె నబ్జరము ♦ న్ న రిపులుఁ దను మెచ్చి యార్వఁగఁ.

53

మ॥ కవిరా జాదినరాజువోలెఁ గర ము ♦ గ్రస్పారతేజంబుతో

నివముఁ మాపెడునట్లు వైరిగణముఁ ♦ హింసించి మందేపాదై
త్యవితానంబులలోనఁబోలె రిపునం ♦ తానమ్మునఁ జిక్కి, గా
యవడఁ: నిగ్గత రక్తధారలు తిరం ♦ బైపాతెఁ బెనాల్వై.

54

సీ॥ బృహ్మవంశంబు సా ♦ వనమై పొదల బృహస్పత్యంశమునఁ బుట్టు; బ్రహ్మవేత్త,

పికరాజువోలె గొం ♦ తుకయై త్రి మధురగీతికలు పాడిన మేటి ♦ సుకవిరాజు,
క్రమత హర్షిఘాటు ♦ రణమునం దరికోటి దోమలట్టులు దోలు ♦ భీమసేను,
డజరామరఖ్యాతి ♦ నవనిపై నిలుపంగఁగలుగు శతాధిక ♦ గ్రంథకర్త,

ఆ॥ వీరరసము జెల్లి ♦ విరియఁ గుంభలోమయర్ రణము నడపు విలయ ♦ రాద్రమూర్తి,

× చంద్రభట్టు చొచ్చె ♦ సవిత్రనుండలి, నమావాస్యగాఁగ నాత్మ ♦ పక్షమునకు.

55

మ॥ వనధిఁ జేరు మహానదీజలము స ♦ ర్విం బందునఁ లీనమై

చను చందంబున రాజపుత్రులు తురు ♦ మ్మ-శ్రేణులఁ జీల్చుచుఁ

జని నిశ్చేషముగాఁగఁ గూలి; రట్లుపై ♦ పాబాజుభాఁ సేనలఁ

గొని మోగల్ ధ్వజమెత్తి చేరికొనియె ♦ గుంభలోమయర్ దుగ్గముఁ.

56

× On this occasion also fell the chief bard of Mewar, who inspired by his deeds as well as by his song, the spirit of resistance to the 'ruthless King' and whose laudatory couplets on the deeds of his lords are still in every month. But the spirit of poetry died not with him for, princes and nobles, Hindu and Toork vied with each other in exalting the Patriot Pratap, in strains replete with those sentiments which elevate the mind of the martial Rajput who is inflamed into action by this national excitement.

"Annals of Mewar."

కా॥ నిండగ గొండలలోన స్నేహస్థులుటా * నీకంటు లందడ ను
ద్దండప్రాభవశార్యధైర్య రతుడా * 'ధర్మేతి' దుగ్గంబు 'నో
కుండా' దుర్గము మానసింహుడును జే * కొంచు మొగల్సేన లం
దుండక జేయుచు ఢిల్లీకి జనియె న * త్యుతానా మేపారగఁగ.

57

తే॥ ప్రళయకాలాగ్ని శిఖాబోలె * బ్రజ్వరిల్లి శత్రుసై న్యాటపులఁ గాల్చె * జాలు యోధ
శేఖరుడు మహాబత్తాను * సేనతోడ నుదయపుర మాక్రమించి యం * దుండసాగె. 58

ఉ॥ “స్థాణుడో విష్ణుడో మఱి ప్ర * తాపుని మానవమాత్రు సంగర
క్షీణిని గెల్వ నిట్లు కొతు * కుం బడ నేటికి! నేడు; నాదు న
క్షీణబలంబు లోకములు * కీర్తనసేయఁగ వానిఁ దాఁకి న
ప్రాణునిగాఁగఁ బట్టకొని * వచ్చెద” నంచుఁ బ్రతిజ్ఞ చేయుచుఁగ,

59

సీ॥ ఆఫరీద్ ఖాను పై * న్యముల నద్రులనిండ నెక్కించె; నందుపై * నొక్కనాడు
రాణాయ వెడలి దు * ర్గబహిఃప్రదేశంబులను జరించుచునుండ * ననుచుఁ దెలిసి
చముపుల నాల్గుభా * గములుగా విడదీసి యనుమాన మున్నచో * ట్లక్రమించి
వేగుజామైన రా * ణగారు చిక్కుదు రిది తప్పదని నమ్మి * నిదురవోయె;

తే॥ నర్థరాత్రమ్మన మహాగ్ని * యద్రెదోఁచె; నది ఫరీదు దవానలం * బని తలంచె;
రాజపుత్రసేనలు గొల్వ * రాజగురుడు ముందువై పునఁ దాఁకె న * మ్మొగలుసేన. 60

ఆ॥ అంటరాని మంట * యాసలుగు బాస్వామి యుక్కుతునియ లట్టి * యోధులఁ గొని
యవను లున్న లోయ * యవ్వలి దెస నెల్ల ముట్టడించి త్రోవ * మూసి వై చె. 61

ఉ॥ కాకులువోలె నైరులు వి * కావికలై యటవంగఁ జాట్టి ద
ర్యోకరభీకరంబులగు * పెద్దకటారుల నెత్తి స్వాంతమం
దేశద జాలిలేక వధి * యించి ప్రతాపుడు కృష్ణసింహుఁ డు
క్రాకృతిఁ దోఁపఁజేసిరి ర * ణపని మోదుగు పూచి నట్లుగఁ. 62

తే॥ పదియునైదువేల్ ఘటలు వెం * బడిని గొలువ రాయసి గుడయపురిఁ జే * రంగ నెంచి
బొబ్బ లార్పులు గర్జనం * బులు దనర్ప వ్యాఘ్రులై లంబు డాయంగ * వచ్చె నపుడు. 63

ఉ॥ నచ్చుట తామెరింగి శర * వర్షము గుప్పచు భిల్లసేన కా
ర్పిచునుబోలి గుట్టలను * జెట్టుల పుట్టలనుండి గుంపులై
వచ్చి హతాత్తుగాఁ బొదివి * పాయలు పాయలుగాఁగఁ గ్రొచ్చుగా
విచ్చి వితాకుఁ గాకువడి * బెగ్గిరి పాఱిరి స్నేహు లెల్లడఁ. 64

- అ॥ బ్రహ్మపుత్రనుండి ♦ పంజాబుదాళఁ గన్యాకుమారియును హి ♦ మాద్రీ నడుమ
+ మెఱసెఁ బరమశాంతి; ♦ మేవాడయొక్కండె కదనలక్ష్మీ కయ్యెఁ ♦ గాపురమ్ము. 65
- క॥ మెల్లఁగ 'మండలగృహ' మబ్బల్లాభాఁ మాత్యైదుర్గ ♦ మును నా'పీరో
నెల్లా'ధరఁ గలదానిని బల్లిదుండగు మానసింగు ♦ పట్టిరి వరుసఁ. 66
- గీ॥ తే॥ శ్రావణమురాకఁ గొంత వి ♦ శ్రాంతిఁగొనుచు మాన్గిర్వమ్ముతోడఁ గ్ర ♦ మృతఁ దురుష్క-
విసరములు లేఁగ, నినుమంత ♦ వినుగుపడక రణము సాగించుచుండె నా ♦ రాజగురుడు. 67
- సీ॥ ఏఁటెట నెలనెలఁ ♦ గృశియించె దేహంబు! నవసిపోనాగె సే ♦ నాబలంబు!
దుర్గంబులెల్ల శ ♦ త్రుగతంబు గాఁజొచ్చె! ద్రవ్యసంపత్తి త ♦ ద్వయును దఱిఁగె;
భారమ్ముగాఁ గుటుం ♦ బము వృద్ధియగుచుండె! ననుదినం బాపద ♦ లతిశయిలై;
నానాట నెదిరిసే ♦ నల పెంపు లావయ్యె! దలఁదాఁచుకొను చోటు ♦ తక్కువయ్యె;
తే॥ జెట్టులను బుట్టలను బ్రాపు ♦ చేసికొనుచుఁ గడుపు నినుమఁ బూటలు ♦ గడుపవలసె;
గడియగడియ కరులే వచ్చు ♦ కతన నిజ నివాసముల బెక్కు-మాల్లు మా ♦ ర్పంగ వలసె.
- సీ॥ హఃరావరీపర్య ♦ తారణ్యసీమలు నిండిన ఫలవృక్ష ♦ నివహములను
- * నన్నింటి ఖండింప ♦ నకృ రాజ్ఞాపించె; దురక లాతరువులు ♦ నఱికివైచి
రాత్రుజలను నల్పు, ♦ రమరసింహునితోడ నెనమొద్రు సుతులు నా ♦ టేశ్వరియును
నాప్రతాపమహీంద్రుఁ ♦ డదఱు వేతె యాహఃరంబు లభియింప ♦ కలఁతపడిరి;
- తే॥ 'తైలవారా' గిరుల మొల్పు ♦ 'మో' లనియెడి గడ్డి గొనివచ్చి రాలపైఁ ♦ గలయ రుబ్బి
కాల్పు రొట్టెలె కరవయ్యెఁ ♦ 'గాలుచున్న కడుపునకు మాడుగంజి' యఁ ♦ వమవుగాఁగ.

+ The ruler of Mewar was still being hunted by the imperial troops, but in no other part of India was the sound of arms heard.

"The Emperor Akbar."

§ Unaccustomed to such warfare the mercenary moguls became disgusted in combating a foe seldom tangible; while the monsoon swelled the mountain streams filling the reservoirs with mineral poisons and the air with pestilential exhalations. The periodical rains accordingly always brought some respite to Pratap.

"Annals of Mewar."

* To deprive him (Pratap) of all possible resources Akbar despatched a party into the hills with instructions to lay waste the country whilst pursuing.

"G. B. Malleson C. S. I."

మ॥ ఒకనాఁ డాసపుభాను నై న్యములతో * నుగ్రాటవిఁ జొచ్చి ముం
దుకు నేతేరఁ బ్రతాపుఁ డాత్మబలముఁ * దోడ్కొంచు నావిద్విష
త్ప్రకరంబుఁ నలుమూలలఁ బెదరి పా * లఁ బోర మర్దించి వె
న్నతు నేతేంచి నివాసభూమి దరియం * గా నేగె మధ్యాహ్నముఁ.

70

మ॥ ఒక దర్భాసనమందు రాజమణి కూ * ర్పుండంగ సామంతు లిం
చుక దూరమ్మున నోసరిల్లి కరముల్ * జోడించుచుఁ నిల్చి రా
నికట్రాద్రీంద్రబిలంబునుండి నిజరా * శ్చీరత్న మవ్వేళ సే
వకుతో సంపెను బుద్ధు రొట్టెలు పృతా * పన్నామి కర్పింపగఁ.

71

మ॥ ఫల మొక్కించుక త్రుంచి చేకొనుచు, నా * పై రొట్టె నొక్కండు ము
క్కలుగఁ జేసి యొకింత నోర నిడుచుఁ, * గన్నన్న నందున్న వా
రల సామంతులఁ బిల్చె; డగ్గటి సలుం * బ్రాభర కేల్పిచ్చిన్
ఫలముఁ రొట్టియముక్కఁ జేసి డెఁ బ్రతా * పన్నామి దీవింపుచుఁ.

72

సీ॥ సాష్టాంగమెఱఁగి మ * హాప్రసాదంబని చేదోయి యొగ్గి దో * సిట గృహించి
తులకించు భక్తిఁ గ * న్ముల నద్దకొని వెన్నఁ జనుచు యధాస్థాన * మున వసించె;
నటువై న సూక్తసిం, * గంత ఖేల్వాచతి, బేడ్లా-కొఱిరియా * విభులు, పిదప
నామాపురా-బునే * రాధీశు, లవల దుర్జయసింహుఁడును నల్లె * సంగ్రహించి,
తే॥ పరమభగవత్ప్రసాదంబు * భంగిఁ జూచి యాజగద్గురు చంద్రముం * డారగించు
పిదపఁ దామెల్ల భుజియింప * వేచియుండి రధికభక్తి నర్చనమిాలి * తాత్పులగుచు.

73

సీ॥ కడుపునిడుగఁ గూడు * కట్ట జేనెడుగుడ్డ, తలదాచుకొన సుంత * నెలవులేక
X పరమదరిద్రదే * వతలట్టు లుండు నాపటువీరలోకైక * పట్టభద్రు
లాదికాలమున మ * హైశ్వర్య భోగభాగ్యములతో స్వర్ణ సా * ధములలోన
నెంతటి మర్యాద, * యెంతటి విశ్వాస, మెంత మనశ్శుద్ధి, * యెంతభక్తి,

× Yet amidst such complicated evils the fortitude of Pratap remained unshaken, and a spy sent by Akbar represented the Rajput and his chiefs seated at a scanty meal, maintaining all the etiquette observed in prosperity the Rana bestowing the donah to the most deserving and which though only of the wild fruits of the country, was received with all the reverence of better days. Such inflexible magnanimity touched the soul of Akbar and exhorted the homage of every chief in Rajasthan.

“Annals of Mewar.”

తే॥ యెంత యుత్తమక్రమహాధిః ♦ యంతకన్న శతగుణము లెక్కుడుగఁ దండ్రె ♦ సరణిఁ జూచి
యాపత్రితాపునిఁ గొలుచు దృశ్యంబుఁగవఁగఁ గనులు వేయైనఁ దక్కువేయనుచుఁదోచు.

ఉ॥ వైభవసాంద్రుడై యవన ♦ వాహిని చుట్టును గొల్పి నొక్కభ
ద్రేభము నెక్కి యామడ లొ ♦ కేగతిఁ దీవ్రత వచ్చు కాలరు
ద్రాభుని మానసింహుఁ గని ♦ యచ్చట నుండిన వార లున్నయ
ట్లే భుజియుండు మాని వడి ♦ నేగిరి మోగలుసేన మీఁదికి.

75

ఉ॥ సేనలు రెండును దగిలె! ♦ శేతి కటారులు పూలమాలలై
మేనుల వ్రాలు చుండె! బలి ♦ మిగ వల చుట్టిన వేటకాండ్ర ర
మ్యాననరేఖఃప్లేచ్ఛభటు ♦ లందును, గ్రుద్ధమృగేంద్రరేఖ రా
సైనికులందుఁ దోచె; రవి ♦ జారఁగ నిల్పిరి పోరు మోగలుల్.

76

సీ॥ అవ్వల యవనసే ♦ నాధీశ్వరులు మూఁగి ముట్టడించిరి దుర్గ ♦ ములను గొన్ని;
నజమీరుదుర్గంబు ♦ నందె ఖాసింఖాన్, ఫరీదుఖానుఁ డచల ♦ గృహముఁగొనియె;
దోడరమల్లు తో ♦ డ్రోబుల్లె 'జేవంద!' నింతలోపల 'సమా ♦ యిత' గిరింద్ర
దుర్గంబుఁ దవలె స ♦ బ్దుల్లా; శిశోదయాపీరులు మార్కొని ♦ పోరి; రిట్లు

తే॥ నెల జరిగె పోరు; కోట మో ♦ గలుల కయ్యె; నా 'మడేరియా' ప్రాంతమ్మునందు 'రాతి
కోట' యను దుర్గమును బట్టి ♦ కొని ఫరీదు యవనసేనాసమూహంబు ♦ నచట నిలిపె. 77

క॥ అంతట ఖాసింఖాను 'వసంతా' దుర్గంబుఁ బట్టి ♦ సైన్యము నిడి యా
చెంతఁగల 'ఫత్రకోట' నవంతచమూతతులు గొలువ ♦ నరికట్టకొనెన్.

78

మ॥ యవనుల్ నాలుగువైపులఁ గదిసి దా ♦ వాగ్నిక్రియఁ గాల్పఁగా
భువనాతీతపరాక్రమాంకుఁడు పత్రితా ♦ పుం డట్లు సాయంతనం
బవుదాఁక రిపుకంఠరక్షపుఁ బ్రవా ♦ హంబూడ్చి చల్లార్చి యా
రవి క్రుంకంగఁ గుటుంబ ముండు గుహఁ జే ♦ రన్ బోయె విశ్రాంతికై.

79

సీ॥ వటువాత లేచి దై ♦ వప్రాధానముచేసి వినతిమై నుదితభా ♦ నునకు మ్రొక్కి,
కలయఁ గల్గొనిన మో ♦ గలు దండులండంబు లెల్లదిక్కులఁ గొండ ♦ లీనినట్లు
పరిసరగహనగ ♦ ర్భము లాక్రమించి నిద్రింపఁ గాంచి పత్రితాప ♦ దేవుడంత
నాబునేరా-పాపు ♦ రాధీశ్వరుల, సలువ్రాభర్త ఫేల్వానృ ♦ పాలు సూక్తు

తే॥ దుర్జయుని గొంచు వైరుల ♦ దొడర నరిగె; శ్యామసింహుఁ గుటుంబర ♦ షణకు నిలిపి!
యుధయసైన్యంబులకు నయ్యె ♦ యుద్ధ మమిత తీవ్రభంగి 'దేవేరీ' ప్ర ♦ దేశమందు. 80

సీ॥ శైలనిర్వృతమున్లు ♦ సరభసముగ సలుగ్రామహీపతి దాఁక ♦ రాయసింగు;
ప్రజ్వలజ్వలల ♦ వలె బునేరా—పాపురాధీశ్వరుని ముట్టి ♦ రసపుఘాను;
ప్రబలదంభోధి సం ♦ రంభంబు వెలయు ఖేల్వాపతి తగిలెవా ♦ బాజుఘాను;
బ్రకటప్రభంజన ♦ ప్రతిమానుడై యెదిరించె దుష్టయుడు ఘ ♦ రీడుఘాను;

తే॥ దగడధరుబోలె దాఁకె బ్ర ♦ తావవిభుడు ముందుఁ గలుగు నబ్జుల్లాచ ♦ మూచయమును;
భిల్లగణ మెల్లఁ గొలువ నా ♦ భీమచాండు కడు విజృంభించి ఖాసిము ♦ ఖానుదాఁకె. 81

క॥ పుడమి యద్రువ యమరాజుల వడుపునఁ జెలరేగు నాత్మ ♦ భటు లందఱు మె
బడి రాఁగ మృత్యువటు సూక్తుడు మహాబాహునఁ దగులు ♦ కొనె ఘోరముగ్గ. 82

ఉ॥ ఆకలిగొన్న సింహనిచ ♦ యుబుల మాడ్కి నుహాశిశోపియా
నీకిని బిట్టరేగి రణ ♦ నిర్భర వీర తురుష్క కోటుల
దాఁకి పౌతాపసింహుని ము ♦ సం బలరారఁగ సూత సంభవో
నీక శిరంబుల నఱికి ♦ నేలకు వ్రాల్చిరి శత్రుసంతతి. 83

ఉ॥ అంతటిలోన స్నేచ్ఛభటు ♦ లాసపుఘానుని గూడి లోకమ
గ్ధాంతపరాక్రమంబున న ♦ రాతులఁ దాఁకుచు పాపురీమహీ
శాంతునిసేన వెన్మకరు ♦ గ్గ విదళించి యజాండకర్పరం
బంతయు ముక్కలై పడఁగ ♦ నార్చిరి వీరరణోత్సవంబున. 84

ఉ॥ ఆధ్వని నాలకించి సుభ ♦ టాభులఁ గొంచుఁ బౌతాపసింగు సూ
ర్యధ్వజమెత్తి ముందఱిమి ♦ యాసపుఘానుని దాఁకి, వాని స్నే
చ్ఛధ్వజిన్ జొరంబడుచు ♦ సర్వము నాశనముఁ బొనర్చి, ద
క్షాధ్వరహ రైవైన నిట ♦ లాక్షుడు వోలె వెలింగె నయ్యెడ. 85

ఉ॥ ముందుఁగల్గి స్నేచ్ఛబల ♦ ముల్ దనుఁ గాంచి తపించుచుండ, మ
ధ్యందినచండభానుని క్రి ♦ య్ జెలరేగుచుఁ గృష్ణసింహుఁ డం
దగద విహారముల్ సలుప, ♦ నందఱు ముందఱ విచ్చి పాటుచు
సం దొనరింపఁ శౌర్యరథ ♦ సముగ్గఁ బోరె భయానకముగ్గ. 86

తే॥ రాయసింహు సేనావిస ♦ రమును దాఁకి చేను గోసిన చందానఁ ♦ జెప్పినెచు
కృష్ణసింహేంద్రు నుగ్రమూ ♦ ర్నిని గనంగ వీరులకునైన గుండె కం ♦ పించిపోవు. 87

గీ॥ ప్రళయకాల దవానల ♦ జ్వలయయి ఘోరముగా దుర్జయుని మించి ♦ రేగి దాటి
రాజపుత్రునై న్యంబుపైఁ ♦ గ్రమ్ముకొనుచు రక్త కీలానిధిఁ జేసె ♦ రణతలంబు. 88

మ॥ తనదర్శిద్ధతి కోర్వలేక మహాబ * త్థా సైన్యముల్ దిక్కుల
గని యువ్వెత్తుగ బాటుచుండగ ఫరీ * ధ్వా కాలరుద్రుండొకో
యన వెన్వంటన వచ్చె; సూక్తుడు ప్రతా * పాధీశు పేరత్తియు
గ్రన్ధసింహాకృతిఁ బెంచి తాఁతను పరీ * ధ్వామాళి న్నగైపడగ.

89

కా॥ ఆసూర్యావ్యయకాననేశ్వర మహా * వ్యాఘ్రుంబు దుర్వారబా
హాసంరంభవిజృంభణంబుఁ గని ధై * ర్యం బూడుచుగ భీతిహ
చ్చె పై రింపగలేక యయ్యవనపై * న్యంబంతయు విచ్చుచుగ
దూసెగ దత్తతియా ఫరీదు కల లం * దుగ మర్వలేకుండగ.

90

సీ॥ లక్షలు సేనాబ * లంబున్న, నంతటి యాశ్వికదళమున్న, * హస్తచయము
లెన్నికకును మీఱి * యున్నను, లఘుబృహన్నాశాస్త్రములు వేన * వేలకున్న,
సైన్యాధిపులు ఖేడ * శతేంబుపైనున్న, రాసులురాసులు * ద్రవ్యమున్న,
వలసిన యన్నిసం * బారంబు లున్నను, సమర మేండ్లకొలది * సాగుచున్న,

తే॥ దలను బూ వాడకుండఁ బ్ర * తాపుడుండె ననుచు నక్కురు వగవ, ధై * ర్యంబుచెప్పి
యవనిఁ దలక్రిందుగాఁజేతు * ననుచు వచ్చి కడకు నిల్చెతి ననుచు సం * కటమునొంచి, 91

ఉ॥ ఖాసిముఖానుఁ డుగ్రభుజ * గప్రభు మాడ్కిని మండి లోకసం
త్రాసకర పృతాపుని బృ * తాపుని దాఁడఁ దలంప, భిల్ల సే
నాసముదాయ మడ్లువడి * నగ రణ ముగ్రముగాఁగ సాఁగః నా
గాసురహర్తాబోలె శబ * రాధిపుఁ డయ్యరులగ బోరిగొనెగ.

92

తే॥ తురకదొరల పై న్యూబులు * తురగములును పదులు నూలులుగా గుదుల్ * గుదులుగాఁగ
బలి యగుచు నూడె భిల్లభూ * పతిభుజులు నెక్కినన్రించు పెనుపుట్టె * డుక్కుగదకు. 93

చ॥ స్థితర రాజపుత్రధట * తీక్ష్ణభుజాబలధాటి కాగతే
కటచుచు మ్లేచ్ఛవీరభటు * లాదఱు మారుతధాటి నిల్వలే
కొరుగుచు వాల్చు పైరుగతి * నోజ తొలంగి కలగువేళ, ని
ష్కరబలశాలి వీరబలుఁ * డుగ బరతెంచె భటాళి గొల్వంగ.

94

సీ॥ వడదాఁకి సోలెడు * వారిపై నమృతవర్షము జాటు రీతి ము * మ్మరతురుమ్మ-
చమువులన్నియు రణో * త్సహంబుతో సముద్రములట్లు పొంగి యా * రాజపుత్ర
సేనలపైఁ గవి * సెను; బృతాపునిదెస యోధులు పోరాడి * రుగ్గిథంగి;
నపుడు చూపిన శౌర్య * మప్పటి సాహసం బమరలోకశ్లాఘ్య * మై తనరై!

తే॥ దురకమూఁకలు ముందుముం • దునకుఁ బొంగి యొత్తుకొనివచ్చు నొత్తడి • కోపలేక
యాప్రతాపుని వీరసై • స్వంబులెల్ల వెనుకకును మ్రొగ్గతిలుసేము • యనుచుదోచె. 95

క॥ కాలాహిక్రూరులు నిజరూపాలావీరులును బంచ • శతసంఖ్యగఁ ద
న్నీలి భజింపఁగ శ్యామవృపాలుండు ప్రతాపుఁ డేరి • వైరులఁ దాఁకె. 96

తే॥ శంఖరవములు సింహగ • ధ్వారవంబు లతిశయిల రాజపుత్రసై • స్వంబులెల్ల
నుబిడి యుండించి యురభించి • యూఁదితాఁక విరిగిఁగడి స్లేచ్చబలము ని • వ్వెఱఁగలంగె.

తే॥ సూర్యభగవానుఁ డపరాధిఁ • జొచ్చె; యవన గణము పులి నాకి విడిచిన • కండయగుచు
గడ్డి కలచెను; భిల్లులు • క్రమ్ముకొనిరి కడల మునిముని చీకటుల్ • గదియ కరణి. 98

శా॥ నూఱుల్ మించిన రాజపుత్రకుల దం • డుఁ వేనవేల్ స్లేచ్చులు
గ్రూహాధీ దగులఁ బ్రతాపుఁడు మహా • గ్రాటోపుఁడై వైరులఁ
బాఱఁదోలుచుఁ బుష్పవర్షము సురల్ • వర్షింప నరించె; 'దే
వేరియుద్ధ మపురస్' మన్న నుడి ప • ర్వో లోకవిఖ్యాతమై. 99

సీ॥ "ఈనాడు మొగలులఁ • బోనీక కడతేర్చు! మిచ్చట మీరుండ • సేల? యతఁడె
శ్యామసింహుఁడుగూడఁ • జనుదెంచె! దల్లి పాశేశ్వరీదేవియు • నేకతంబ
పిల్లలతో శైల • బిలమున నున్న; దావంతయుఁ బలుకుఁదో • డైన లేక!
యీనాటి పోరాట • మెప్పుడు ముగియునో! యెపుడు రా నొడవునో • యెఱుంగనేర!

తే॥ మనుచరులతోడ మీరేగుఁ • డనుచుఁ గృష్ణ సింహుఁడును భీమచాండును • జెప్పుకొనఁగ,
భిల్లు నొకనిఁ ప్రతాపుఁడు • వెంటఁ గొనుచు శీఘ్రముగ శైలగుహయానఁ • జేరుకొనియె.

తే॥ కడుపు మలమలమాడు నాఁ • కటికి వెక్కి వెక్కియేడ్చి నిద్రించిరి • బిడ్డలెల్ల;
విభుఁడు పాశేశ్వరీదేవి • భిల్లభటుఁడు గంగ మ్రొంగక యారేయి • గడువవలసె. 101

సీ॥ లలితసౌదామనీ • లతికలు చుట్టు మూఁగిన ముగ్ధగోపకా • మినులుగాఁగ,
రణరణచ్చారుగ • ధ్వానినాదము మనోజ్ఞమైన వేఱనా • దమ్ముగాఁగ,
నంచుల మెఱయు సం • ధ్యారాగఁపటలమ్ము రమణీయపీఠాంబ • రమ్ముగాఁగ,
నృత్యస్వయూరవి • స్త్రుతకలాపము శిరస్సుదానితావతం • సమ్ముగాఁగ,

తే॥ సతివిశాలమా సంతరి • ట్నంగణమ్ము చెలువ మమరు బృందావన • సీమగాఁగ,
బూని విహరించె విశ్వర • ట్ననిరూఢిఁ బ్రావృ డంభోద బాల గో • పాలమూర్తి! 102

ఉ॥ ఆమలకాభమై చినుకు • లంతకు నంతకు నేకధారలై
పాములు వ్రేలఁ దీయు గతిఁ • బర్వచు సేనుఁగుదొండ మాతలై

- భూమి జలార్జునం బయిన ♦ పోలిక నిడుచుఁ గుండపోత గ
 ధ్వాముఖరంబులై కురియ ♦ సాగె నభం బవియంగ మేఘముల్! 108
- సీ॥ కనులుమూసినఁ జీల్చు ♦ కొనిఁ లోననుగు ధగధగలీను నివిడసా ♦ దామనులును,
 నొక్కొక్కఁడు జగంబు ♦ వ్రక్కలు వ్రక్కలై చనఁ జేయు మేఘగ ♦ ధ్వారపములు,
 కొండ లొండొంటిపై ♦ గూలి బ్రహ్మాండంబు నగలించు ప్రళయజం ♦ ర్భూనిలములు,
 ఊణమున విశ్వలో ♦ కప్రాణితతిఁ గూల్చు గతి జాటు భయదని ♦ ధ్వాతములును,
 తే॥ సంత కంఠకు జ్ఞుంభించి ♦ యావరించి పృథ్వయుములు కోటి యొకనాఁడ ♦ గలిగినట్లు
 పృథ్వితి కాయపు నిండిన ♦ పగిది, నూపి రాడసేక గాలియు వాన ♦ లలముకొనియె. 104
- తే॥ కోటి కొక్కడైన నిలువక ♦ గుడులు గుడులు తరు మృగ విహంగములు గూలెఁదాత్రి! విశ్వ
 గర్భ నిర్భేదకమగు నా ♦ కాళరాత్రిఁ దలచు మాత్రన నిలువెల్ల ♦ జలదరించు. 105
- తే॥ ఏఱు లీతబంటిగ మ్రోత ♦ లెత్తి పాణి కలిసి యుప్పొంగి యొకదొట్టి ♦ కొలఁదిమీఱి
 కొండలును లోయలును వనుల్ ♦ గుహలు నిండి నిఖల మేకార్థ మముగ ఘూ ♦ ర్ణిల్లనపుడు.
- మ॥ అకటా! గాలియు వాన గూడి నివిడ ♦ బై రేగఁగా రాతిచ
 ల్వకుఁ గ్రొన్నెత్తురు ముద్ద గట్టుకొని పి ♦ ల్లల్ మంచుగడ్డల్ వలె
 నిగ్గోర్వి శయనించి కప్పకొనఁగా ♦ నీ! జేనెడుగొడ్డ, క్రి
 దికినిగ లేకయ నాటిరాత్రి శివరా ♦ త్రిబోలె నెట్టిప్పిరో! 107
- ఆ॥ వేగుఁజుక్క లేదు! ♦ వెల్లఁబాటను తూర్పు! కొండకోళ్లగుములు ♦ గూయ వెచట!
 రవి జనింపఁ; డెట్లా ♦ ప్రాభాతమయ్యె! వర్షంబు బల మొకంఠ ♦ సన్నగిల్లె. 108
- క॥ తడియాటని గడ్డిని, శబరుఁడు గొనిరా, రాణి యబ్బి, ♦ రొట్టెలు చేసెఁగ;
 గడనుండి బిడ్డ లందఱ కిడి, పదపడి నొక్కరొట్టె ♦ నిడఁ బతి యెదురఁగ. 109
- సీ॥ పద్మాసనమున వై ♦ పథ్యాననియతి నేత్రయుగంబు మూసఁ బ్ర ♦ తాపదేవుఁ;
 డంత నొక్కబిడల ♦ మాగుహకడ నాడుకొనెడు బిడ్డయొడలు ♦ గోళ్ల గీరి
 చేతిరొట్టెను నాచి ♦ శీఘ్రంబె యొక్కశాఖని నెక్కి చన! బిడ్డ ♦ శత్రువునును
 నఱచి భూమిని వ్రాలె! ♦ నాధ్వని కడలి పాతేశ్వరి చని బిడ్డ ♦ నెత్తికొనియె!
- గీ॥ తనయ యేప్పునఁ జెవులు చీఁదఱలునోవఁ గనుదెఱచి టొమ్ముఁ గ్రమ్ము ర ♦ క్తంబుఁగనుట
 వజ్రపంజరకల్ప మ ♦ పార్థివేంద్రు వీరహృదయము చెదరి ద్ర ♦ వింది పాతె! 110
- సీ॥ “పదియుఁబాడ్రాడు సా ♦ వత్సరంబులు సంఘటించు పోరులకుఁ జా ♦ తించలేదు;
 జగము మ్రొగు సహధ్య ♦ శత్రు వక్తరు రేఁగి పగవట్టెనని సూత ♦ వగపులేదు;

- కోటలు సేనలు ♦ కోశంబు దేశంబు బలము తగ్గెనటంచు ♦ భయములేదు;
కడు దీర్ఘకాలంబు ♦ గడచినఁగాని జయము గల్గదని విచా ♦ రమునులేదు;
తే॥ ఆపదల కోర్పులకె వీరు ♦ డవతరించు నని విపత్తోక్తి నెదిరి ధై ♦ ర్యమున నడతుఁ;
గాని యీనోరులేని ర ♦ క్తంపునాత్తు లనుభవించు కష్టము చూడ ♦ నలవిగాదు. 111
- తే॥ దానదాసీసహస్రముల్ ♦ తమ్ముఁగొలువఁ బమరభాగ్యోదధిని చేల ♦ వలయు వారు
కూడు లేకుండ మలమల ♦ మాడుచుండ్రు! తుద కొకండే నదృష్టవం ♦ తుండు గాఁడె! 112
- తే॥ అంతిపురి లేదు; తూఁగుటు ♦ య్యాల లేదు; కొండలను గుట్టలను జీఁకు ♦ గుహలయందు
గాలి వాన యెండలఁ జిక్కి ♦ కఱకురాలఁ బఱచుకొన లేక పడియుండ ♦ వలసె నకట! 113
- ఆ॥ నాయనంతరమున ♦ నియంభండక్షీణి నంత యేలవలయు ♦ నమరసింహుఁ
డిట్టి లిడుమ పడెడు ♦ నిది యెట్టికాలమో! క్రోలుపులియుఁ బిల్లి ♦ కూన యయ్యె! 114
- సీ॥ మూర్తిభవించు మ ♦ త్పూర్వపుణ్యఫలంబు, మామకహృదయసా ♦ మ్రాజ్యలక్ష్మీ,
పావిత్ర్యమందిరో ♦ పరిపూర్ణ కలశంబు, తనువు ధరించు సాం ♦ దర్యధనము,
శాశ్వతశాంతి మ ♦ సైశ్వర్యదేవత, ప్రకటసౌభాగ్యప ♦ ర్యాయపదము,
కష్టాఘనద మహా ♦ కల్పధాత్రీజంబు, నిరుపమవరవర్ణి ♦ నిమతల్లి,
తే॥ ప్రియతమంబైన మ త్వేమ ♦ విగ్రహంబు, నృప మకుట రత్నరోచిః ♦ రితచరణ,
యైన పాశేశ్వరీదేవి ♦ యకట! యిట్లు పరమదారిద్ర్యమున ముగ్ధ ♦ వలసె నేడె. 115
- క॥ దినమంతటి కొకఫలమును గొని తీరిని యుద్ధములఁ ద ♦ గుల్కొని కండల్
దానిసి యెముకపట్టెను మే; నినుమైన ని తెంతకాల ♦ విఁక నిలిచెడునో! 116
- ఆ॥ వానకాలమందు ♦ వణకుచుఁ దలదాఁచు గూటిపేదకైన ♦ గుడిసెయూడుఁ;
జక్రవర్తనయ్య ♦ సంతాన విఁటు శైల గుహల నిలిచి గోఁడు ♦ గురువ వలసె. 117

× It is universally admitted that there is no better criterion of the refinement of a nation than the condition of the fair sex therein Like the ancient German or Scandinavian the Rajput consults her in every transaction; from her ordinary actions he draws the omen of success and he appends to her name, the epithet of Devi or 'godlike' Of one thing we are certain, seclusion of females can only originate in a moderately advanced stage of civilization..... Of all the nations of the world who have habituated the female to a restricted intercourse with society, whether Grecian, Roman, Egyptian or Chinese, the Rajput has given least cause to provoke the sentiment of pity; for if deference and respect be proofs of civilization, Rajaputana must be considered

- అ॥ ఉరమునందు రక్త * మురలుంగఁ దిలకింప మనసు చెడియె నాకు; * మలలఁ దిండి
యొదవు లెపుడో! వైరు * లెదురాదు రింత కీ కడుపుగోత యెల్లు * పడఁగ నేర్తు!” 118
- చ॥ అని వగనొంది భూరమణఁ * దాకును గంటము దీసి వ్రాసి చెం
తను గల భిల్లుచేత నిడి * దానిని ‘బాదుశహా’ కొసంగుమం
చనిపి యొకింత కన్నొగిచి * ధ్యాససమాధి మునింగె! రాజ్య యొ
య్యనఁ జనుడెంచి యాత్మవిభు, * నాతని చెంగటి రొట్టె, గాంచుచు, 119
- గీ॥ “రాజయోగసమాధి నే * త్రములు మొగిచి కడలివలె నీమహారాజు * కడలకుండె;
భావగంభీరమైన త * ద్వదవమందు నలఁతి యలఁతి చింతారేఖ * లలఁదుండె.” 120
- చ॥ అని తలపోసి నాథు వడ * నాంబురుహంబునఁ జూడ్చి నిల్చి య
య్యనుపమవీరవత్ని విభు * నండన నిల్చె; బ్రతాపదేవుడు
గనుఁగవ విచ్చె; విచ్చిన మొ * గమ్మున దేవియు డగ్గరించుచు
వినయము నాదరమ్ము గను * పింప నకంపితవృత్తి యేర్పడఁ, 121
- గీ॥ “రత్నసింహాసనం బెక్కి * రాజ్యమెల్లఁ గన్ను సన్నులఁ బాలించు * కాలమందు,
వడవిఁ బాలించు నేడు, న * స్పృడును గనని చింత మీమోమునను బ్రవే * శించె నేల!” 122
- సీ॥ ప్రాణేశ! నీయుడ * రము నంటు నాఁకలి, నీక్షణంబుల నాశ్ర * యించు నిద్ర,
మోమునందుఁ బ్రసాద * మును గాంతినిరతి, చిత్తములోని దుర్గమ * ధైర్యగరిమ,
మెట్టి దుర్గుటకార్య * మిపుడు మీయెడనుండి దొంగిలించి యొకింత * తొలఁగఁజేసె!
దృష్టిమార్పక యొకే * దిక్కుగాఁ జూడ్కులు క్షీతిపై నిగుడ్చి ఏ * క్షీంపనేల!
- గీ॥ మీమది నొకింతయును జింత * మేకొనంగ నెఱుంగ నన్నడు; మిమ్ము నే * నెఱుంగటూది
నిడియె తొలునారి; వగవున * కేమిహేతు వెఱుంగఁజెప్పము మానసం * బెరియనాఁగె. 123
- సీ॥ పదియాఱుకళల ఏ * శ్వమునిడి వెలుఁగు కళానిధి సహజక * శంకమూర్తి;
నిలువెల్ల విచ్చి వ * స్నైల నీను వెల్లదామరకుఁ దుమ్మెదపోటు * మాననిపని;
తళతళమెఱయు ని * ద్రపుటద్దము పరాగధూసరమగుట పోఁ * ద్రోయరామి;
యమలవాఘరగౌ * రాంగ గంగానది వానకారు కళంకు * వడలకుండు;

as redundant in evidence of it. Where females are honored there, the deities are pleased, but where dishonored, there all religious rites become useless. “Strike not, even with a blossom, a wife guilty of a hundred faults” says another sage, a sentiment so delicate that Reginald Born, the prince of Troubadours, never uttered any more refined.

క॥ నివి ప్రకృతికి లోనైనవి; యింతవఱకు నాయెఱిగినంతవాఁడ రా యాత్రతాప
సింహదేవుఁడు ప్రకృతివి యేత; యిట్టి ఘనుని మోమున నీవిన్న యదన మిదేల! 124

గీ॥ వైరు లెదిరింప వెన్నిచ్చి పాటవెపుడు; పాటువైరుల దఱిమి చం యంగఁజూపు;
కలిమిలేముల మనసు మా యర్చులనుబొంద; విటుల యోజింపఁ గారణ యేమిదనా! 125

ఉ॥ 'ఆపదలందు ధైర్యగుణ' యన్న నుదాహరణమ్ము నీవ; నీ
ప్రాపున నిల్చి ధీరజన యట్టిము; హేతు వెఱుంగలేక సం
తాపము నొందు నామనసు; యనా! వచింపఁగ నన్నమైనచో
దాఁపక యానతిమ్ముని ప యదంబుల వ్రాలుచు విన్నవించెదఁ.

126

గీ॥ అనెడు పల్కులు చెవిసోఁతు యంతమాత్ర విభుని హృదయారవిందము యిచ్చె; మోము
యిచ్చె; విచ్చిన కెందమ్ము యెడలి వచ్చు మధురమధురధారయన జాతె యంజుఁగఁగితి. 127

మ॥ "జననంబందిన నాటనుండియు రహ యస్యం బొందు నేనన్నఁడై
నను బాటించి యెఱుంగ నింతవఱకు; యనాయర్థదేహంబనై
చను నీతోడ వచింపరాని దొక యం యెంబుండునే! యింతకుఁ
మునుపే తెల్పకపోతినే యని మనం యుజింతచేఁ గ్రాంతిగడి.

128

సీ॥ ప్రాకారవలయిత యప్రాసాదములయందు, శశికాంతమయవతు యశ్శాలలందు,
ననుపమంబైన శు యధ్ధాంతసీమలయందు, మిగుల నెత్తగు గాలి యేడలందు,
బరమసుఖప్రద యప్రమదావనములందు, బన్నిటికాల్వల యట్టులందు,
సారాంబుపూరకా యసారతీరములందు, మోదంబుగొలుపు పూ యబోదలందు,

గీ॥ దానదాసీసహస్రములే యదశముకొనుచు గన్నుసన్న మెలగ నెండ యకన్నెలుగక
యలరఁదగు మహారాజ భా యర్థపుగ నుండి యిడుమ పడుచుంటి నామర యదృష్టవశత.

ఉ॥ వీరసావతారమని యేరు వహించు నృపాలపూజ్యుడౌ
శూరుని ధర్మపత్ని యొక యచో వలదాఁపఁగఁ జోటులేక మా
గ్నాఁకివోలె బిల్లి లుద యరమ్మున వ్రేలఁగఁ జెట్ల గట్ల దా
ర్పారగుచుండ నేకతన యుర్ద్రుడు చూచి సహింపనేర్చునో!

130

మ॥ అకటా! నాకసుగందు లీయడవి జో యల్ మోయ నిందండు వే
ళకు నన్నంబును నీరు లేక కనువా యల్ప సూతచో టింత తి
రికయుక లేక తపించుచుండ, నిక యే యశ్రీలొంది మేలంద నూ
ఱక నేనీ యుబులాట మందవలె వీ యరత్నంబు మే లిట్టిదే!

131

సీ॥ ఎండ్లుగాఁ బిల్లలు ♦ నీవు తపింప వీక్షించి ధైర్యమున న ♦ హించుచుంటి!
 దినమంత మలమల ♦ తిండిలేక తపించు బిడ్డనోరును గొట్టి ♦ పిల్లిగీర
 తొమ్ముపైఁ గ్రమ్ము ర ♦ క్రమ్ము పీక్షించి కెవ్వనివేయు కేకను ♦ వినుటఁజేసి
 సముదారవజ్రపం ♦ జరస్సన్నిభంబు నాస్వాంతంబు క్షణము దు ♦ ర్భలత నొంది
 గీ॥ 'యాటుమాసముల్ విశ్రాంతి ♦ యవసరమని తోచె; నేడవనెల రాఁగ ♦ దురముచేయ
 సిద్ధముగ నుండు' నని చిన్న ♦ చీటి వ్రాసి భిల్లుచేఁ బాడుపాకుఁ బం ♦ పించినాడ. 132

ఉ॥ వ్రాసితిఁ గాని కమ్మ; నది ♦ వ్రాసినదాది నయతుదవ్యధా
 యాసితమై మనంబు మెను ♦ కాడుచునున్నది; సూర్యవంశ ము
 భాస్వములేని క్రొత్త యల ♦ వాటున కాస్పదమయ్యె నేడు; నా
 వాసి తొలంగె; నేమిటికి ♦ వ్రాసితి నంచు మదిఁ దపించెదఁ." 133

చ॥ అనుచుఁ బ్రతాపసింహుడన ♦ నావనితామణి సుంత విస్మితా
 ననయయి భర్త మోముఁ గని ♦ "నాథ! ప్రమాదమటన్న మాటయే
 జెనకదు మిమ్ముఁ; గార్యమును ♦ జేసేడుచో ఫలసిద్ధి చక్కఁగా
 మనమునఁ జర్చసేయ కొక ♦ మార్గముఁ ద్రొక్కని ధీరవర్తనుల్! 134

మ॥ వ్యవధిఁ జెందఁగఁ గోరి తాటునెల; లీ ♦ పై యుద్ధముఁ సిద్ధమే
 యవుచో లాభ మజేమి! యీగడుపుచే; ♦ నాయున్ను హెచ్చించిన
 ట్లపు; నేఁ డీ పడనైన నీదు కరవా ♦ లానాటి కిట్లుండునే
 యవనవ్రాత శిరోవిదారణ పటు ♦ వ్యాపార పాణితఁ! 135

సీ॥ క్షణకాలమైన వి ♦ శ్రాంతి నొండఁగఁబోక, తనియ నూపిరి పుచ్చు ♦ కొనఁగఁబోక,
 సంతతభ్యాసని ♦ వృత్త యెలర్చు గార్యసాధకుఁడు రేబవలను ♦ దత్తురుఁడయి
 తనసంగవలయు; స్వా ♦ తత్ర్యమహా సమకార్యనిర్వహణంబుఁ ♦ గాంక్షచేసి
 సర్వార్థము మొనర్చి ♦ జంకక పనిచేయు భవనైకపీఠపుం ♦ గవుఁడ వీవు;

గీ॥ పారుబోయ్యోగజలదప్ర ♦ భంజనమగు శ్రాంతి నెటు కోరి! తాటుమా ♦ సములు కూరు
 చున్నయట్టి నిర్వాప్తిపారుఁ ♦ డెన్ని జన్మములు గడిచెనేని పనిచేయఁ ♦ గలఁడె మఱు! 136

సీ॥ గతిచెడి యఖిలభా ♦ రతలక్ష్మి యవనుల పాలు య కడఁగండ్లు ♦ పడుచునుండఁ,
 గన్న సంతానంబు ♦ కన్న మిన్నగ నెంచు ప్రజ దాపులేక చే ♦ డవుచునుండఁ,
 గల్యాణనిలయదు ♦ ర్గము లెన్నియో కూలిపడి బీడుపడి కాడు ♦ పడుచునుండ,
 హైందవాచార మా ♦ ర్యశ్రీల పావిత్ర్య మడుగొటి మంటిపా ♦ లగుచునుండ,

గీ॥ భారతీయస్వతంత్రతఁ దట్టదప్పి వీరి నానాటి కుట్టుఁతఁ లూఁగుచుండఁ,
దనకుటుంబముపై నాసఁ ననిఁ దొలంగ నోపునే! వీరరాజాఁగ్రుఁ తాపమూర్తి! 187

సీ॥ భువన ముద్యవమొందుఁ మొదలుగా నెవ్వ రూహించి కల్పించి సాఁ గించి యెఱుఁగ
నట్టి స్వాతంత్ర్యరుఁ హయోగదీక్ష నారంభించితివి మహా! గ్రప్రవృత్తి;
నీయనంతత్యాగఁ నియతియును నఖండజేతభక్తిరతి నుఁ తించె జగము;
లాయజాండకటావాఁ మావరించిన జ్యోత్స్నవలె నీయశంబు విఁ శ్వమున నిండె;

గీ॥ ధరణి నాచంద్రతారకాఁ స్థాయిగాఁగ నీరు పావననామంబుఁ నెగడునట్లు
మెలఁగనేర్పితి; లోపమల్ లోఁ గలుగఁగలవె! ధన్యులగు వారిలో ధన్యఁ తముండ వీవు. 138

గీ॥ సానఁదీర్చిన కొలఁది వఁ బ్రాపుముక్క, తఱచిన కొలది మంచి గంఁ దంపుఁజెక్క,
యిడుమ లాదిన కొలఁది లోఁ కైకపీరుఁడును, బ్రకాశించునన నెఱుఁ గనిదె నీకు! 139

సీ॥ కోటలన్నియు శత్రుఁ కోటి చేకొనెనంచు, సేనాబలాబు గృఁ శించె ననుచు,
జయ మీతవఱకుఁ దఁ ర్చన మీయలేదంచు, నాపదల్ మెడబంటిఁ యయ్యెననుచు,
జన నేర్లుపూండ్లునుఁ దినఁ దిండి లేదంచు, బసికూన లగచాట్లఁ బడుదు రనుచు,
మది గుండవలవ! దీఁ మాఱు వైరులు రాఁగఁ గవచఖడ్గము లూనిఁ కాసెఁగట్టి

గీ॥ యద్వితీయబలుని నిన్నుఁ నీద్వితీయ నైన నేను రణక్షోణిఁ ననుసరించి
శత్రుసంహార మొనరింతు; శోక లేల! యిరువురము నిల్వ జగమెల్లఁ నెదురఁగలదె! 140

సీ॥ అరులచే, నున్న పైఁ న్యాధిపుల్ మడిసిన, సామానృపులెల్లఁ సమసిచనిన,
భటుఁడొకండును లేకఁ బలమెల్లఁ దొలఁగిన, నాపదల్ వేనవేఁ లలముకొనిన,
నేను బిడ్డలుఁగూడఁ నిశితఖడ్గములూని రణము సేయుదు మీరుఁ కైక్క నిలిచి;
కొండలోఁ జివర యంఁ గుళమైన రణములే కళ్ళెరు సుఖముగాఁ నందరాదు;

గీ॥ మనకుటుంబములోఁ జనింఁ చిన కడపటి నినుపు గళమునఁ గొనయాపిఁ రెసఁగియుండ
నైనసముడ వీ విడిన స్వాఁ తంత్ర్యసమర మజ హరాదు తెదిర్చినఁ నాఁగరాదు. 141

మ॥ కొఱ యొక్కింతయు లేరు లోకమున నాఁ కుఁ; బ్రహ్మకల్పంబుగా
ధర జీవించెను వారు లే రెపుడు; మంఁ దస్మైరముల్ మీముఖాం
బురుహంబుదనుఁ దాడవిచుచు ముదాఁ బుణ్ బెంచుఁగాకంచు నీ
శ్వరుఁ బ్రార్థించెద” నన్నఁ బత్నికీఁ బృతాఁ పస్వామి హర్షంబునఁ; 142

సీ॥ “అనిచేసి మరలి వఁ చ్చివవేళ మొదలంట శ్రీమఁ దీర్పు మధురవిఁ శ్రాంతిసీమ,
తలఁగిపోవని యాపఁ దలు ముట్టివపుడు ధైర్యం బీయఁగల యంటఁ రానికోట

కష్టాంధతమసంబు ♦ గప్పి తోచనియట్లు త్రోవ జక్క-గజూపు ♦ దొడ్డజోతి,
పదికి వేయిగ వైరి ♦ భటులు పైబడినప్పు డసమానబల మిచ్చు ♦ నమృతఘటిక,
గీ॥ యన్నివేళల సౌఖ్యంబు ♦ లలవరింప నందనోద్యాన మనుచు డెం ♦ దముననెంతు
సీమధుర ధీర గంధీర ♦ నిబిడఘటితిఁ దలచి పాశేత్వరీ! వని ♦ తామతల్లి! 143

మ॥ వరసౌశీల్యము నాభిజాత్యమును సా ♦ భాగ్యంబు శ్రీయుగ మనో
హరశాంతిస్థిరధీరతల్ దనరు ని ♦ స్మర్థాంగిగా నిచ్చి యు
రవ్వర నాకిప్పు డనన్యదుర్లభమహా ♦ భాగ్యంబు సంధించె నీ
శ్వరుడంచుగ మది నెంచి పాయని కృత ♦ జ్ఞత్వంబునగ మ్రొక్కుదుగ. 144

సీ॥ నేనెఱుంగకయున్న ♦ నిరతుంబు ననుఁ గాచి నాకోప ముపశమ , సంబుచ్చేసి
మధురస్వభావసం ♦ పదచే నుడుకుఁదీర్చి యలఘుశాంతతఁగూర్చి ♦ కలతఁ దేర్చి
యూరించి లాలించి ♦ యుపచరించి కఱుచి యలరించి మించి డై ♦ ర్యంబు నింది
మది హరించెడు గుణ ♦ మాధుర్యమున రూపమాధుర్యమును బెంచి ♦ మమత నుంది
గీ॥ యండఁ బాయక నీవుండు ♦ నంతదాఁక వనిత! కోటాడగోటు లా ♦ పదలు వచ్చి
తలబడిన నంగుళంబు ప్ర ♦ తాపవిభుఁడు దారి తప్పునె! స్వాతంత్ర్య ♦ ధర్మనిరతి." 145

గీ॥ అను విభుని మాటలకు “భాగ్య ♦ మాయెనాకు; బ్రాణనాథ! ప్రసాదంబు ♦ నారగింపు”
మనెడి పాశేత్వరీదేవి ♦ పార్థివమున జనవరేణ్యుఁడు లేచి భో ♦ జనముఁ జేసె. 146

క॥ ఆలోప సమీపంబున నైలగుహా భూరి కుహర ♦ సంతతులెల్లగ
ప్రీలంగ భిల్లేత్వరు నాభీలమహాశోభరవము ♦ వీతెంచె వడిగ. 147

శా॥ ఆకల్యాణ మహారవంబు మధురం ♦ బై వీచి శ్రోత్రేంద్రియ
వ్యాకోచత్వము సంఘటింపగఁ బ్రతా ♦ పస్వామి లేచెగ; సలు
శాక్తికృష్ణాదులు వచ్చి స్వామిచరణ ♦ ద్వంద్వంబుపై వ్రాలుచుగ
నాకల్యాణుగ నాటి సంగరవిశే ♦ షంబుల్ నివేదించినగ, 148

క॥ ఓని యానందించెను యావనసేనలు దినదినంబు ♦ పైబడ సమరం
బొసరించుచు గెల్పుచు వెన్నను బడుచును గొన్ని నాల్గు ♦ గడపెగ విభుఁడుగ. 149

క॥ వనముల లభించు ఫలములు తినుచును నాల్గొమడలుగ ♦ దినము పర్యయాణం
బొసరించుచు భిల్లుండు కనుఁగొనె ఢిల్లీపురము కనక ♦ గోపురవరముగ. 150

సీ॥ అజనాచలముల ♦ ననుకరించెడు దాతిసముదాయము రహించు ♦ శాల లొకట
నుచ్చైశ్రవము మేలు ♦ మెచ్చని యవనాశ్వసంఘంబు లలరారు ♦ శాల లొకట

స్పటికంపుబొమ్మల భంగి వెలుంగు పరంగు లుండెడు మంది ధరు లొకట,
నివిడభాహుటాప భంతులై దీపించు యవనుల్ వసించు గే ధరు లొకట,

గీ॥ గోపురంబున రెండు ది ధంతులను భువనవిలయమును గూర్చుగాఁ జాలి ధీతిగొలుపు
పెను పిరంగుల తండముల్ గనువడంగఁ జూపులకు వింతఁ గొలుపు ది ధీపురంబు. 161

గీ॥ హైందవులు గొల్పు శివకేశ ధారయములు భూరియావనప్రార్థనా ధారవితతు
లాపురసరోవరమునఁ బెల్లము వెలముఁ గలయ విరిసిన పుండరీ కముల కరణి. 162

ఆ॥ సూతులందు నడచి గొంతుల విడిచి పీఠులను రాజమార్గ ములను గడచి
వీచి వారి నడిగి ధిల్లవాహరి పురము మధ్యభాగ మునకుఁ జోయి, 163

క॥ లక్షలు కోట్లు ధనాబిడి లక్షలు పనివాండ్రు వరశి లాతతిఁ బెక్కిం
క్షయముగఁ గట్టిన హర్యక్షద్వారాంగణంబు నాతడు దాసెగ. 164

క॥ ద్వారము రక్షించు ప్రతీహరులు కరవాలధరులు ధారబలాభ్యుల్
'రా'రా'దని వారించుచు దూరమునకుఁ ద్రోయ నతడు తొలంగుచు నిలిచెగ. 165

సీ॥ అలఘులక్షణభావ ధానితమగు పట్టపంబారియెన్నుపై నధిపనించి,
చామరగ్రాహిణీ సముదయంబు మనోజ్ఞ కరములఁ గనకచా మరము లిడఁగ,
నాశిముతైపు సరు లలరు విశాల సితాతపత్రంబు చా యల మునింగి,
బహుశసేనాధీశ పటంబు యవనాశ్వముల నెక్కి చుట్టుచు మూఁగి కొలువఁ,

గీ॥ తెలులు కనకపుష్పములు లా జలను జల్ల భువనమోహనదరహాస మూర్తి యలర,
నిలిచి మ్రొక్కు పౌరులదెసఁ గలయఁజూచు చక్కరీశ్వరుఁ దాత్రోవ నరుగుదెంచె.

గీ॥ అణగి ముమ్మాలు సలాము లలవరించి ద్వారపాలకతతి బరా బరు లొనర్చ
భిల్లుడును సార్వభౌముని ద్విరదముదెసఁ దరలి జూన్చు తనదు హస్తంబు సాంచె. 167

మ॥ 'ఏమరక జేరకు ప్రక్కకుఁ దొలంగు'మం చెల్లెత్తి దావారికుల్
వదరిగ భిల్లుడు నిల్చె బొమ్మవలె; న కృష్ణనేత "యేకార్థము
న్నది! నీ వెవ్వడ!" వన్న భిల్లుడును "రా ధాగారు నీకిమ్మటా
చిదె యీ కమ్మను బంపి"రన్న విభుఁ డ య్యేర్నగ దిగ్గ బాటుచుగ, 168

క॥ "వా రేకొండలలో సంచార మొనర్చెదరు! వారి సంతానము దే
వేరియు సేమముతో నున్నారే! యెలుంగంగ బల్కు నాతో" ననినఁ, 169

సీ॥ "అండలు సేమమే" యని కమ్మ నందిచ్చె; నక్కరుపాదుపా యాదరమున
సంజలి పట్టుచు నద్దాని జేకొని సుప్రభమంబున నంతఁ జదువఁదొడఁగె;

- నక్షియగము విచ్చె; ♦ నాస్యంబు వికసించె; జిత్రమందు ముదంబు ♦ చిందలానె;
వ్యాకోచంకేరు ♦ హస్యంది మధుధారలన మోదబాష్పంబు ♦ లలితయల్లె;
- గీ॥ జేష్ఠులం దింత తొందర ♦ చెలంగజొచ్చె; నొడల నొకవింత రకమైన ♦ హోయలు పుట్టె;
నంత సంగలేకునఁ గమ్మ ♦ సుతరించి చనియె భిల్లు దోడ్కొని లోని ♦ సాధమునకు. 160
- + గీ॥ ఐదువేల రాణివాసంపు ♦ టబ్బముఖులు వారి వారి నెచ్చెలులతో ♦ వచ్చి చేరి
లలిత దరహాస మధుర వి ♦ లాస మలర భిల్లమూర్తిని గని సుత ♦ సిల్లిరపుడు. 161
- గీ॥ పురిని నూలులు వేలు ♦ మొగలులెక్కెములు వింతగు రంగులను గుల్మి ♦ యెగురనాగె;
బ్రతిగ్నహంగణము స్తు ♦ భములానఁ దరుణరాధా స్తంభనివహంబు ♦ ప్రభలు గొలిపె;
నల బహద్వారసీ ♦ మలను బచ్చని మామిడాకు తోరణము ల ♦ ల్లాడదొడగె;
రత్నసంతతిఁ గూర్చి ♦ రచియించు ముత్యాల రంగవల్లికలు హా ♦ రంగు నెఱవె;
- గీ॥ జలుపవందిరల్ పానీయ ♦ శాల లెన్నియెడలనో నెలకొల్పఁగాఁ ♦ బడి తనరెప్పె;
విరులు పునుగు జవాది య ♦ త్రువుచేతఁ బురము సిరి నింది సారథు ♦ బులను విసరె.
- మ॥ అరుగ్ జొచ్చిరి వీధి వీధి జవనా ♦ శ్వాయాధు లుద్యోగు లె
దటా “యాస్థానమునందుఁ గొల్వమరు మ ♦ ధ్యావ్నంబుపై నక్కరీ
శ్వరుడు; గాన నమాత్యుల్ సృజతుల్ ♦ సైన్యాధిపుల్ పౌరుల
దటు నాస్థానముఁ జేర రం” డనుచు వా ♦ ర్త దెల్ప సోత్సాహులై. 163
- సీ॥ ఈశ్వరేశ్వరుఁగూర్చి ♦ యెల్లమనీదులానును భక్తి వేలయఁ బ్రా ♦ ర్థనలు జరిగె;
నైదిక మంత్రపు ♦ ష్పములు మంగళహారతులు సాగె నెల్లదే ♦ వళములాదు;

+ The imperial harem constituted a town in itself. No less than five thousand women dwelt within the walls and each of them had a separate apartment. The maintenance and control of such a multitude of women necessitated a carefully devised system of internal administration and the organisation of adequate arrangements for discipline. The inmates were divided into sections each under a female commandant and due provision was made for the supply from the ranks of clerks to keep the accounts. A strict method of check was applied to the expenditure, which was on a large scale. The inside of the enclosure was protected by armed female guards.

“Akber the Great Mogul.”

§ Overjoyed at this indication of submission, the Emperor commanded public rejoicings.

“Annals of Mewar.”

గూటిపేదలు మొదల ♦ కోటిశ్వరులదాళఁ బురజనుల మృష్టాన్న ♦ ములు భుజించి
నూతనవస్త్రసం ♦ దోహముల చాలించి పలువిధాలంకార ♦ ములు ధరించి;

గీ॥ రాజులనిగొన్న బీదల ♦ కండఱకును బుచభక్ష్యభోజ్యంబులు ♦ పంచబడియే;
సిడులేని సౌఖ్యాభి నో ♦ లాడి, నాడు ఢిల్లిపురి స్వర్గపురి మేలు ♦ డిందుపఱిచె. 164

గీ॥ శకటములపై న యావనా ♦ శ్వములపై నఁ బల్లకీలపై నేన్గుటం ♦ బారిపై నఁ
జెల్లుబడి కల్లు దొడ్డవా ♦ రెల్ల వచ్చి కొలువుసింగంపు వాఁటిట ♦ నిలిచి రపుడు. 165

గీ॥ విలువమస్తులు ధరియించు ♦ వేత్రధరులు వంగి వంగి సలాములు ♦ ప్రచురపఱచి
తత్తద్వర్ణలమ్ము లు ♦ దఱకుఁ జూపి సమతఁ గూర్చుండఁజేసిరి ♦ క్రమత నెఱపి. 166

గీ॥ హేమ రుచిర మహాద్వార ♦ సీమనుండి యాసభాప్రాజ్యవజ్రసిం ♦ హాసనంబు
చూపఱకుఁ దోచు నొకచిన్న ♦ చుక్క-మాడ్చి- నినిన, భవనవైశాల్య మే ♦ మనఁగవచ్చు.

సీ॥ పలుచిత్రపులు బే ♦ బరునాటి యుద్ధవిశేషముల గోడలఁ ♦ జెలఁగుచుండఁ,
బలురకంబుల యద్ద ♦ ముల గవాక్షములలో రవిరశ్మి వింతహా ♦ రంగు నెఱప,
మెఱుఁగారు లోహని ♦ ర్మితకుందమందార మాల లాదంకును ♦ వ్రేలుచుండ,
నొక్కొక్కఁడును వేయి ♦ దిక్కులఁ బ్రతిఫలించెడు కాచదీపంబు ♦ లడయచుండ,

గీ॥ నేల యొక్కింతయేని గ ♦ స్థింపకుండ మహితకాశ్మీరరత్నకం ♦ బభము లమర,
+ నందుపై రెండువేలు ది ♦ వ్యాసనములు దనరఁ దనరారె నక్కరారా ♦ స్థానవాటి. 168

గీ॥ దాని చివర విశాల వి ♦ తర్ది యమరెఁ; గ్రి-ద మొకమాలు పై న జ ♦ రిపని గల
పట్టుగుడ్డ వెలుంగొండె; ♦ పైననుండి వివిధముక్తగుఱుచ్చముల్ ♦ వ్రేలుచుండ. 169

సీ॥ ఆవిత్తర్దికకు మ ♦ ధ్యమున వెల్లెను మనోహరనూత్నకనక సిం ♦ హాసనంబు;
నద్దాని చినరల ♦ నప్టదిక్కులయందుఁ దనరారె హఠక ♦ స్తూభపితతి;
వైడూర్యమాణిక్య ♦ వజ్రసంస్థగితమై కాఁతు లీనెను స్తూభ ♦ గర్భసమితి;
యా స్తూభములపై న ♦ నఱరంజిపై కప్పు శకులు శేకులై ♦ ప్రియముఁ గూర్చె;

గీ॥ నె త్తును చుట్టగోడల ♦ హేమ మత్స్య సింహ గజ పక్షి శిరము ల ♦ చ్చెరువు నిఱచె;
బరమభాగ్యాంకమగు నాన ♦ భాభవనము తగె మఘపు సుధర్మాస్థాన ♦ తలముఁ గేరి.

+ He classified his officers in thirty three grades ranging from mansabs of 10 to 10000. Late in the reign such officers numbered about 1000 in all and formed an official nobility.

"Akbar the Great Mogul."

గీ॥ మంత్రి లుద్యోగు లాస్త సామంతమణులు పదియు నాటు నూటులు పైన్యోపతులు గాయ
కులును బంధుగుల్ నిండిరి; కొలువు దసరె దరగబారులఁ దూఁగు సా గరముకరణి. 171

క॥ కనకపు సింహాసనమునకును గుడిదెస నగ్రపీఠిఁ గొమఱొందెను శో
భన వైభవపరుఁడు 'సలీ' మనఘుఁడు యవరాజు భారఁ తావనికల్లె. 172

సీ॥ బైరాముఖా చమూఁ పతి పూర్వజన్మతపోమహీజాతంబుఁ పూర్ణఫలము!
యవనసంగతభారఁ తాఖండబహుళ సామ్రాజ్యమేలేడు మహాఁ మంత్రిమాళి!
విశ్వోన్నతైశ్వర్యఁ విభవసాంద్రుండైన యక్షరీశ్వరుని వి య్యాలసురభి!
వరిపియభాష బేఁ బరువుపేంద్రు చరిత్ర మనుపదించినయట్టి యగ్రసుకవి!

ఆ॥ కులముగాదు దొడ్లఁ గుణమె ముఖ్యంబంచుఁ జాటు సజ్జనుండు! సరళహృదయుఁ!
గ్గి డార్పవస్త్రనాంకుఁ! డబ్బూరురహిమానుఁ డధిపసింఛియుండఁ నవలి పీఠి. 173

సీ॥ ధరణీతలాబెల్లఁ దాన మిచ్చినను వ్రేలుంచి తాళని రాజఁ యోగిమాళి,
వసుధాంతమునకైనఁ వాహనం బెక్క-క శ్రమచేసి నడచు ని స్థాపరుండు,
వై నధర్మగ్రంథఁ సార మాస్వాదించి ఖాల్తి వహించు జ గర్గురూడు,
బండి బడినవాఁఁ బక్షుల విడిపించి పశుహింస మాన్పుకృ పానిరతుండు,

గీ॥ యాత్రికులవన్ను గోవధఁ మణుచివై వ సార్వభౌము బోధించు వి జ్ఞానరాశి,

× 'హరివిజయసూరి' భవనవి డ్యాగురుండు వేడిపై నొక్క యపరంజి పీట నూడె. 174

§ One of the ablest warriors and most generous of men in the service of Akbar was Mirza Abdurrahim, son of his old Atalik or preceptor Bairam Khan. For many years he exercised the office of Khan khana literally 'lord of lords' tantamount to commander-in-chief. But he was as learned as he was able in the field. He translated the memoirs of Baber, well described by Abul-fazal 'a code of practical wisdom' written in Turkish into the Persian language then prevalent at the court of Akbar, to whom he presented the copy.

"G. B. Malleson C. S. I."

The Khan Khanan [Abdurrahim] to whose daughter Danial was married, also did his best to restrain his son-in-law.

"Akbar the great Mogul"

× Haravijaya Suri, the first named, the most distinguished of the three, and credited by Jain authors with the honor of having converted Akbar, is placed by Abulfazl along with twenty others, including Sheik Mubarak, in the first of the five classes of the learned, among the select few who understand the

మౌ పగిలించెఁ రిపుకోటి గుండియల; న ♦ క్షృపాదుమా కిచ్చె ముం
దుగ నాత్మీయతనూజ; పై న్యపతులం ♦ దుః జూడఁగా నింతమాఁ
డగుపించుడనఁ బొల్పు నంబరువిభుం ♦ డౌ నృధృహర్యక్ష మా
'భగవాదాను' వసింఁచె జెంతగల భా ♦ న్నత్స్వస్థపీతమ్మునఁ.

175

సీ॥ 'కచ్చహా'న్వయము లో ♦ కప్రసిద్ధ మొనర్ప నవతార మందు మ ♦ హాభుజుండు,
రక్తాబ్ధినుండి బ ♦ ర్వాదాఁడఁ దనకన్తి కెమరు లేక జయియ ♦ పృథుబలాన్యుఁ,
డప్రతిహతముగా ♦ నగ్రశత్రు మంబరుడేత మేలు నృ ♦ పాలచామ్రుఁ,
డాఖ్య కక్షరై కాని ♦ యఖిలంబున కిరాడ యనగ న్తరించు న ♦ ర్వాధికారి,

గీ॥ జగము పుట్టుటాదిగ నిత ♦ శౌర్యరేఖ యింతటి మహాన్మతౌధత్య ♦ మింత మాట

గ్గి బలిమి గల పై న్యపతి యొడుం ♦ గలుగఁడనెడు మానసి గధిష్ఠింఁచె బ్ర ♦ ధానపీఠి. 176

సీ॥ మతసహనము శా ♦ త్వతధర్మమని యధీశ్వరునకు నేర్పు చా ♦ వనగుణుండు,
చతురచతుస్పహ ♦ స్రహయాధిపతియౌచు నకృరుఁ గొలిచిన ♦ యలఘుబలుండు,

mysteries of both worlds. Haravijaya Sri refused all the costly gifts pressed upon his acceptance and in accordance with the rules of his order, started on his long walk to Fathpur-Sikri. He persuaded the Emperor to release prisoners and caged birds and to prohibit the killing of animals on certain days. 'The Sri, who was granted the title of Jagad-guru or world-teacher returned to Guzrat.

"Akbar the great Mogul."

§ A desire to be rid of the Great Raja Mann of Amber, to whom he was so much indebted, made the Emperor descend to act the part of the assassin. He prepared a majoom or confection a part of which contained poison; but caught in his own snare, he presented the innoxious portion to the Rajput and ate that drugged with death himself. We have a sufficient clue to the motives which influenced Akbar to a deed so unworthy of him and which were more fully developed in the reign of his successor; namely a design on the part of Raja Mann to alter the succession and that Khoosru his nephew should succeed instead of Selim. With such a motive, the aged Emperor might have admitted with less scruple the advice which prompted an act he dared not openly undertake, without exposing the throne in his latter days to the danger of civil contention, as Raja Mann was too powerful to be openly assaulted.

"Tod's Rajasthan "

- తనమాట విభుడు వే ♦ దంబంచు మన్నించి తలదాల్చు మెలగిన ♦ ధన్యమూర్తి,
తనదు కాలంబునం ♦ దలి చరిత్రలు పెక్కు రచించు నుత్తమ ♦ గ్రంథకర్త,
గీ॥ యకలుహోదారవర్తనం ♦ డగు ఘనుండు, దినము పది వీసియల తిండి ♦ తినెడు దొడ్డ
దీ॥ తిండికా 'డబుల్ ఫజ్'లను ♦ పండితముణి యలరె ముందట నొక్క స్వ ♦ స్థానమున. 177
- సీ॥ లాహిరీపురస్థపా ♦ లకవంశ ముద్ధరింపఁగఁ బుట్టు వొందు పా ♦ వనగుణుండు,
హైందవాచారమ ♦ ర్యాద లామూలాగ్ర మెఱిగి యనుష్ఠించు ♦ గురుమనీషి,
ఘోరానావంబున ♦ ఘూర్జాశ్వరు గుండె లవియఁ దాఁకన మహా ♦ హవపటిష్ఠుఁ,
డక్కరీశ్వరుని సే ♦ నానాభులందు నగ్రస్థాన మొందు ♦ వీ ♦ రప్రభుండు,
గీ॥ తన గొలుసు క్రింద భారతా ♦ వనిని గొలిచి సిస్టులు విధించు నేర్పాట్లు ♦ చేయుటందుఁ
X గలియుగమున వీని సముండు ♦ గలుగఁడనఁగ వెలయు 'తోడరమ' ల్లోక్క ♦ పీఠిరుండె.
- * సీ॥ ధనసేనుడనెడు ము ♦ దస్మితమూర్తి ముం దొక్క పీఠముపై నఁ ♦ నుండె; నితఁడు
రీవామహేంద్రు కూ ♦ రిమి గాయకుండు; రాగ మాలాపనముచేయ ♦ యామునజల
ముల ముగ్ధై; రెండుగం ♦ టలపై నఁ బొగ లేచి బుగ్గలు పుట్టె; "వి ♦ ప్రుండు మడిసె"
నని యత్పరన, వల ♦ లడరించి జాలరుల్ పట్టితెచ్చిరి; కార్య ♦ భంగమునకుఁ

§ Abulfazl: his private life when judged by a muslim standard was considered to be blameless. He had a prodigious appetite rivalling that of Sultan Mahamud Bagarha of Guzarat and is reputed to have consumed daily thirty pounds of food.

"Akbar the Great Mogul."

x He was born in Oudh at a village named Laharpoor, and after serving in subordinate offices he was appointed Diwan. He is specially remembered for his share in the assesment of the land revenue, which he undertook in that capacity. On the whole, he was, perhaps, the ablest officer in Akbar's service.

* All authorities and traditions are agreed that the best performer at Akber's Court was Miyan Tansen, whom Akber, in the seventh year of the reign, had required the Raja of Riwa to surrender. Abul-Fazl declared that a singer like him has not been in India for the last thousand years. He was a close friend of Sur-das and like many of his contemporaries received much of his musical education at Gualior. His talents included the composition of verse.

"Akbar the Great Mogul.

గీ॥ గనలి హిందోళ మేఘురా ♦ గములు రెండు గానమునకు నిషిద్ధమా ♦ గాకయనుచు
శాప మిచ్చిన గాయక ♦ సార్వభౌముఁ డితని కీతఁడె సాటి యీ ♦ క్షీతితలమున. 179

సీ॥ పగమశిశోదియా ♦ స్వయ ముద్ధరించు పృథ్వీనాయకుల కూర్చి ♦ పెండ్లి కొడుకు,
త్రిసహస్రగంధర్వ ♦ విసరాధిపతియయ్యు శేనాధిపతులందు ♦ శ్రేష్ఠతముఁడు,
అకలంకవర్తన ♦ నక్ష్మరుసభయెల్ల దలదాల్చుది వ్యమం ♦ దారమాల,
కవిరాజుబిరుదసం ♦ కలితుండై యనుపమగంధములే వ్రాసిన ♦ కవివరుండు,

గీ॥ ధరణి క్రుంగిన సభమెల్ల ♦ విజిగిపడిన, నడ రొకించుక లేక స ♦ త్యోబు పలుకు

+ పృథ్వీరాజాఖ్యరాతోడు ♦ వీరమూర్తి యలరె ముందున్న యొకయున్న ♦ తాననమున. 180

సీ॥ కాలంజరీసమ ♦ గ్రత్నాతలంబెల్ల బాలించుచుండు సా ♦ వనగూఢ్యుఁ,
డక్ష్మరు హృదయర ♦ హస్త్యాబు లెఱుంగుగ నేర్చి న్నరిలు చిర ♦ స్నేహితుండు,
కవి గాయకుండు కథా ♦ కథకుండై వక్తయై సభ నలరించు ప్ర ♦ జ్ఞాతతుండు,
పృథుసతానుండు భగ ♦ వాదాను సేవించి గౌరవం బందు వి ♦ ఖ్యాతయనుండు,

గీ॥ తనకు పత్నిభానుమాధి కీ ♦ ధరణిజనుల వదనములు కాపురంబుండు ♦ సదనములుగఁ

గ్గ జతురసరసోక్తు లాడు సం ♦ స్తుతమనీషి, 'వీరబలుఁ' డుండె నొక దొడ్డ ♦ వీరమందు. 181

గీ॥ అలఘు లీలావతీగణి ♦ తానువాదకుండు, నలచరిత్ర వ్రాసిన ♦ గొప్పసుకవి,

+ యా 'ఫయాజి' ముందున్న హేమాననంబు నందుఁ గూర్చుండె నవరళా ♦ నందమూర్తి. 182

+ Prithwi was one of the most gallant chieftains of the age and like the Troubadour princes of the west could grace a cause with the soul-inspiring effusions of the muse as well as aid it with his sword: nay in an assembly of the bards of Rajasthan the palm of merit was unanimously awarded to the Rahtore Cavalier.
"Annals of Rajasthan"

§ Raja Birbal was a brahmin, a poet and a skilful musician. He was noted for his liberality and bonhomie. His short verses and jokes are still in the mouths of the people of Hindustan.
"G B Malleon CSI."

Birbal was at first in the service of Raja Bhagavan Das. He enjoyed the rank and pay of a commander of a 2000 He then recieved the title of Raja Birbal. He actually enjoyed the jagir of Kalanjur in Bunde:-Khand later in his life.
"Akbar the great Mogul"

+ His abundant leisure Faizi devoted to poetry. It is said that he composed a hundred and one books.

"G. B. Malleon C S. I."

అ॥ పారసీకభాష ♦ భారతరామాయణములు వ్రాసె; నిజము ♦ తమున దురభి
 య్ మానశాలి యాబ ♦ జోసీకవీశ్వరుం డవలి స్వర్ణపీఠి ♦ నాక్రమించె. 168
 ✕ సీ॥ బికసీరురాజ్యపా ♦ లకుండై చతుస్సహస్రహయాధి పతియైన ♦ రాయసింగు,
 మాభ్యుదేశాధీశ ♦ మఃః గాయకవిభుండు సౌజన్యరాశి బా ♦ జబహదూరు,
 కలుదేశచరితముల్ ♦ వ్రాసి దిగంత యశస్సాగ్రదుండగు పెరి ♦ స్తామనీషి,
 * యల తులసీదాసు ♦ తుల యీతండగునను వాసి గాంచిన 'సూరి ♦ దాస' సుకవి,

The poem rehearsing his adventures under the title of Nal and Damayanti was translated into persian at Akbar's command by Faizi, brother of Abdul fazl and has since been made known to the admirers of Sanskrit literature by Professor Bopp of Berlin.

"Rajasthan Volume II."

The influence of the two brothers Faizi and Abul-fazl dominated as long as they lived.

§ Badouni was a remarkable man. Under instructions from Akbar he translated the Ramayana from its original Sanskrit into Persian as well as part of Mahabharata. Badouni to his intense disgust was compelled to labour on the infidel Mahabharata & Ramayana. He could find only faint comfort in the thought that he was a blameless victim of destiny:—

Faizi made the version of the treatise on arithmetic.

"Akber th great Mogul."

× Rae singh and the Emperor had married sisters, princesses of Jessuhmir. This connexion obtained for him, on his introduction to court by Raja Mann of Amber, the dignity of a leader of four thousand horse, the title of Raja and the government of Hissar.

"Annals of Bikanir"

* Yet that Hindu (Tulsid's) was the greatest man of his age in India greater even than Akbar himself in as much as the conquest of the hearts and minds of millions of men and women effected by the poet was an achievement infinitely more lasting and important than any or all of the victories gained by the monarch ... The second place after Tulsid-Das is accorded by unanimous consent to Sur-Das, the blind bard of Agra. He is said to have excelled in all styles.

- గీ॥ యర్జునసగసగింజపై ♦ నాభారాను ద్వాదశాధిక శతతమా ♦ ధ్యాయమెల్లఁ
బూర్ణముగ వ్రాసినట్టి య ♦ బ్రాహ్మమాదుఁ డాశీముత్యాల పీటల ♦ నధిపసింఁత్రు. 184
- గీ॥ 'పేక్షముబారక' మొగలేబుధ ♦ శేఖరుండు, నా 'హాశీ హుమా' ముక్తరు ♦ నాప్రమిఁత్రుఁ
డిరువు రొకచోటఁ బీఠంబు ♦ లెక్కియుండి రవిరళానందమున సస్మి ♦ తాస్మ్యలగుచు. 185
- క॥ విరియు వివిధకుసుమంబులఁ బరిమళములు నించు పుష్ప ♦ వాటిక సౌభగుఁ
బురుడించి సభాభవనము దొర లందఱు గొలువ నలరెఁ ♦ దొరపుఁ గళలక. 186
- గీ॥ సకల కల్యాణ భూవణ ♦ సహితమైన చారు లక్షణ భద్ర కుం ♦ జరమునెక్కి-
యత్సరు సభాభవనమున ♦ కరుగుదెంచె భిల్లుండును పల్లకీ నెక్కి- ♦ వెంటరాఁగ. 187
- ఉ॥ అంతటఁ దూర్గముల్ మొరసె! ♦ నక్బరు భిల్లునితోడ డిగ్గి ద్వా
రాంతరమందుఁ జొచ్చె! దొర ♦ లందఱు నిల్చి నమస్కరించి! రం
తంతనె వారి వందనము ♦ లందుచుఁ జేరెను సింహాపీఠ; దు
ర్దాంతరవం బెలర్పఁగ బి ♦ రంగు లనేకము ప్రేరె నయ్యెడక. 188
- గీ॥ దుద్దఁగంబడి బుజముల, ♦ దుద్దుఁగట్ట కరమున, నెసగు గంభీర ♦ కాలమూర్తి
భిల్లుండు వసించె నొకదొడ్డ ♦ పీటపై న వేదికాంతము దక్కురు ♦ విభుండు చూప. 189
- క॥ చుక్కలలోఁ జుండ్రునివలె నక్క-జముగ వెలింగె నక్క; ♦ రందఱు దొరలుఁ
జక్కఁగఁ గూర్పుండిరి; పెం పెక్కఁగ సభఁ గలయజూచి ♦ యిట్లనె విభుండుఁ. 190
- సీ॥ "అఖలసేనాధీశు ♦ లార! సామంతస్సపోత్తంసులార! యు ♦ ద్యోగులార!
యిది మహానుదినమా ♦ నిపు డసంతానంద మలరించు దొడ్డకా ♦ ర్యంబు జరిగె;
నా మహాదివ్యహా ♦ థ్నాంశంబుఁ దెలుప మీ మృందల రమ్మౌటి ♦ నాదరమున;
నాజీవితమున ని ♦ తటి యమూల్యసువార్త నింతవలకుఁ దెల్పి ♦ యే నెఱుంగ;
గీ॥ నందఱును నాలకించి యా ♦ నందమొందుఁ డనుచు నంగళకుఁను దా ♦ టాకు దీసి
"యిందలి పవిత్రవార్తల ♦ నిపుడె చదువు" మనుచు లేఖఁ బృథ్వీరాజు ♦ నందఁ జేసె.
ము॥ వినయం బేర్పడ జాబు నందికొని పృ ♦ థ్వీరా జొకేద్వప్తి దా
నిని పీఠించుచు రాతిబొమ్మకరణిక ♦ నిల్పుండె; నక్బర్ విభం

§ Khwaja Abdus Samad, the most notable artist at Akbar's court in the early years of the reign.... enjoyed much influence at court. His skill of eye and hand was so marvellous that he is recorded to have written on a poppy seed the much venerated chapter 112 of the Koran, which is reported to be worth a third of the whole book.

"Akbar the great Mogul"

డనురాగోత్సుకచిత్తుడై “సుకవిరా • జా! యేటి కట్టుంటివో!

వినిపింపరాదగుఁ గాదె! లేఖ” యనఁ బృ • ధీరాజు మో మెత్తుమఁ,

192

సీ॥ “ఆస్థానవాటియం • దడుగిడినదిమొదలారోగ్య మొకరితి • ననువుపడదు;
కన్నులు పచ్చనై • కానరా వీతాళపత్ర మించుక కానఁ • బడునె; కాని
యత్తురం బొక్కడైన • చగపడ; దిట్టి దుష్టితి నివేదింపంగ • సిగ్గుదోచె”
నన “శ్రమమేటికి! • ననువుగాఁ గూర్చుండి కొంతకుఁ గొంత వి • శ్రాంతినొందుఁ”

గీ॥ డని వచించి యక్క • రబ్బూరురహిమాను వడనసీమ దృష్టి • పటపి “మీరు
జాబు నందఱు వినఁజనువు” డనఁగ దాని సతఁడు గొనుచు నిలువ, • యవనపతియు:

క॥ “మీరును జదువఁగఁబూన కొకేరితిని నుటకయుంటి • రేమిటి! కిప్పుడే
ప్రారంభింపు” డన, నబ్బూరురహిమానుండు వినయ • భూషణుడగుచుఁ,

194

సీ॥ “వదినాల్లగా జ్వర • బాధచే నారోగ్య మనువుగా నుండలే; • నైన, నీదు
నాజ్ఞ యనుల్లంఘ్య • మగుట నట్టులొ కష్టపడి సభాస్థలికి నే • వచ్చినాడఁ;
గాని యించుకసేపు • గాని నిల్వఁగఁగూడ శక్తి లేకున్నది; • సత్య మిపుడు
దేవరకడ నివే • దించితి” నని విన్నవించ నక్కరు గాంచి • వెత వహించి

గీ॥ “యేల ముందె తెల్వకపోతి • రివిధంబు నుటక సభకు రప్పింపకే • యుందు; నింటి
కరుగుదురె! పొందు! చతురంత్రయానమెక్కి- యనిన “సంతగ శ్రమము లే” • దనియె మంత్రి.

క॥ అసఘం డక్కరు తనకరమున లేఖను గొనుచు ముఖము • పుల్లంబురుహం
బును గేర మధురకంత స్వనమున ‘వినుఁ’ డనుచు సభను • జదువఁగఁ దొడఁగె. 196

అక్కరు స్పృహలకా!

స్వస్తి! యవధింపు!

ఎడతెటపిలేని యుద్ధంబు • లెసఁగె; రుజకుఁ
దనువు పాల్పడె! విశ్రాంతి • గొనఁ దలంతు;
నొడఁబడుదువేని యార్జులల్ • గడువు చాలు;
వైరి వయ్య నుదారభా • వమ్ము గలవు;
నన్నెఱుంగును! వెఱుగుదు • నైతికమ్ము!
హితము యోజించి, నీమతం • బెఱ్ఱొ తెలుపు!
తప్పక మెలంగు నట్లు... ..

వ్రతా వసింగు.

198

॥ “తాత్రతాపుని దశసహా ♦ స్రాశ్వపతిగః జేయుఁ”డని కొందఁ తత్తుగాఁ ♦ జేతు లెత్తి
యాసభాధసమములోన ♦ నని కడల లోకులును మిన్ను ముటంగఁ ♦ గేక విడిది. 199

❦ అమల కైలాసశైల శ్రీ ♦ గమునకన్న రమ్యతరమైన యామహా ♦ రాజాక్షి
నైఘజాలని యాగర్భ ♦ శత్రుఁ డెవఁడా యిట్లు కల్పించి లిఖించె ♦ నిది నిజంబు! 202

సీ॥ ప్రాణప్రతిష్ఠ స ధృక్తితో నొనరించి, యమృతాభిషేకంబు ధ నలవరించి,
కోటి కొక్కఁడు తెచ్చు కుసుమాబు లర్పించి, సాంబాజీ వాసనల్ ధ సంతరించి,
పూజ నై వేదగ్రాంబు ముందుంచి యర్పించి, కప్రపు టారతుల్ కాన్క లొసఁగి,
మృతపుష్పము పెట్టి, మమత నాత్మ పదక్షిణనమున్నారస ధ త్రియలు దీర్చి,

× He adored the very name of Pratap and the intelligence filled him with grief. With all the warmth and frankness of his nature, he told the king it was a forgery of some foe to the fame of the Rajput Prince. "I know him well" said he "for your crown he would not submit to your terms. He requested and obtained permission from the king to transmit by his courier a letter to Pratap, ostensibly to ascertain the fact of his submission, but really with a view to prevent it. "Annals of Mewar."

"Annals of Mewar."

- గీ॥ భక్తుఁ డెట్టులు నాత్మదైఁవతముఁ గొలుచు నట్లు స్వాతంత్ర్యమును గొల్పుఁ నావ్రతాపుఁ;
డతని గళమునఁ గొనయూపిఁ రాచుచున్న నీకు లోబడు ననుమాటఁ నీళ్లమూట. 208
- సీ॥ బ్రహ్మవిద్యామహాఁ త్వరహస్య మెఱిగిన యుత్తమోత్తమరాజఁ యోగిహృది,
హరిహరబ్రహ్మకుఁ లడ్డువచ్చిన సుత వెనుదీని భవనైకఁ వీరమూర్తి,
పదునాల్గులోకముల్ ప్రతిఘటించినఁ బట్టుదల మానని భగీరఁ థ ప్రభుడు,
తవిలి మార్కొన్న మేఁదువునైన బాదుతోఁ జెకలించు దుర్గమఁ పృథుబలుడు;
గీ॥ చంద్రసూర్యులు గతిదప్పిఁ చనిన నాత్మ వైభవముఁ గోలుపోని యాఁ భానుకులుడు;
క్షీతిపసామాన్యఁడవు! నీమఁ చెలిమి కోర నిలయుఁ గ్రుంగన! యంభోధుఁ లింకిచ నెన!
- గీ॥ ఢిల్లీతోఁ డ్లేచ్చసామ్రాజ్యఁ మెల్లఁ గొనుచు స్వయముగా నీవు పోయి తఁ చ్చరణయుగళ
మును భజించెద నందు మ్రొఁ క్కిననుగాని తగులఁ డాతండు వామపాఁ దమున నేని. 205
- సీ॥ తొరుక్కున్నపమహాఁ స్థానవాటికలోన నిండలు దొరలు నేఁ డిల్లు చేరి
తనకమ్మఁ బరికించిఁ తగునంచు నీపట్టపగ లిట్లభిప్రాయఁ పడిరటంచుఁ
దెలిసెనేని ప్రతాపఁ దేవుని కోమల దివ్యదిత్తం బెన్నిఁ దిశల నొగిలి
జాలినొందునా తెల్లఁ జాల; నక్బరటన్న నతనికిఁ గొంత మఁ ర్యాద యుండె;
గీ॥ నక్కటఁ బరేగితిజ్ఞానఁ మణువుగూడ లేదె! విపరీతవర్తనల్ వీరలంచు
నమ్మహాత్ముడు తలపోయుఁ నతనియదిని నున్న మర్యాదయును గూడఁ నూడిపోవు.”
- ఆ॥ అనెను పృథ్వీరాజఁ నంబుదగంభీర భాషణములు విని సఁ భాజనంబు
లబ్బురంబు నొంది; రక్తరు నవమూద హాసరోచియగుచు నతనిఁ జూచి, 207
- సీ॥ “ఆమహామహుడు పుఁ ణ్యస్వరూపుఁడటంచు, భవనైకవీరపుంఁ గవుఁడటంచు,
నర్కవంశస్థుఁడట, కావతంసంబును, ననుమమశుద్ధవఁ ర్తనుఁడటంచు,
గొలఁదిమీఱిన పట్టుఁ దల గలవాఁడట, నసమానధైర్యహేఁ మాద్రియంచు
నాశ లేని యమానుఁ పానందపరుఁడంచు, బ్రతిలేని యాశ్వరఁ భక్తుఁడనుచు;
గీ॥ గ్రమ్ముకొను బహుభావదాఁ గ్లవములందుఁ గడిమి తగ్గని నెఱయీతఁ కాడటంచు,
నేనొకఁడ నేల! యీదేశఁ మెల్లభవన మెఱిగి యెఱిగి వేనోభులఁ నెపుడు మెచ్చు. 208
- గీ॥ సర్వమగళోదారప్రఁ శస్త్రమూర్తి శ్రీవ్రతాపు స్వాతంత్ర్యులఁ క్షీన్వరూప
తల్లి పాటేవ్వరీదేవి ధైర్యమహిమ శిశువు లాటలలోఁ బ్రళయఁ సింహచంద్రు. 209
- గీ॥ ఆమహీంద్రుపై నెంత మఁ ర్యాదగలదొ పల్లకీ నెక్కివచ్చి సఁ భాస్థలమున
వేదిపై హేమపీఠపై వెలసియున్న వననివాసియో యీభిల్లఁ వరుడు సాక్షి! 210

- క॥ వీరకుటుంబు బగును మహారాణాగారి దనుచు ♦ నాడల యూహా
నేరనివాఁ డిలపై మన నేరని వాడందు; నిజము ♦ నిజ మిది యెందఁగ. 211
- క॥ ఊన్నదిదె తాటియా; కిందున్నది నృపగురుని వ్రాత; ♦ యున్నది తుది వ్రా
లున్నాడు భటుడు; పనియే మున్నది లేదనఁగ, లేని ♦ దున్న దనంగఁ! 212
- గీ॥ త న్ననిపె మహారాజాప్ర ♦ తాపసింగు జాబు నాకియ్య ననుచు నా ♦ సంగె దీని
బొంకనఁగ నెట్టిదో దాని ♦ పుట్టెఱుంగని మంచిమనసున్న యీశిల్ల ♦ మధురమూర్తి. 213
- క॥ “ఇందు నసత్యం బుండదు! సందేహము వాయదేని ♦ శబరభటుని మీ
రిందఱలో నడుగుం” డన సందియ్యక పృథ్వీరాజు ♦ “శ్రమమేమిటికి? 214
- క॥ “ఈలేఖికిందఁ దవలిన వాల్గునకును సత్యమైన ♦ వ్రాలున కెంతో
పోలిక గల దంతియ; యీవ్రాలును నృపగురుని దనుచు; ♦ బలుకఁగఁజాలఁగ. 215
- క॥ “వివరంబిది; యీశిల్లుని నెవఁడేనియుఁ బుష్పియును! ♦ సీకాలమునం
దివి క్రొత్తలె! ధన మున్నను భువనంబులు మార్చవచ్చు; ♦ బో! నిమిషమునఁగ. 216
- గీ॥ “అంత యేటికి! దేవర ♦ యచుమతింపఁ బరమవిశ్వాసియైన సే ♦ వకుని బంపి
యరయువాడ నిందలిసత్య; ♦ ముతదాఁకఁ గమ్మ నమ్మకయుందురు ♦ గాక మీరు.” 217
- మ॥ అనఁగా నంబరు మానసింహుడు “ప్రతా ♦ పాధీశరత్నంబు నా
కును శత్రుిం డయినఁ మహాశాస్త్రతబలో ♦ గ్రుండ! యసామాన్యదై
ర్యనిధానుండగు; క్షాత్రరాశియయి చు ♦ ద్రారుల వడిఁ ద్రోన త
ప్పిన స్వాతంత్ర్యపథంబు దప్పుడని భా ♦ విత్తు నిజం బింతయుఁగ. 218
- సీ॥ “అఖిలదేశాధీశుఁ ♦ డగు మహమ్మజ్జలాలుదీను సాహాయ్య ♦ మొదవియుండ,
నుదయపర్యవమునం ♦ దుండి యస్తాద్రిమేరకుఁ గల్లు సకల గో ♦ త్రాభరంబు
నెదిరి లేకుండ జ ♦ యించిన నానాటి పటుపరాక్రమశాలి ♦ ప్రతిఘటింప,
మానవమాతృలే ♦ రైన నింతటికన్న నిమిషంబు తలయెత్తి ♦ నిలువఁజాలఁగ;
- గీ॥ రిడకే పాదుషాగారి ♦ తోడి పోరు తలమునుకతాచుఁ బడియెఁ బి ♦ తాపుమీద;
నాతఁ డంతకాలము యింక ♦ నని యొనగ్గఁ బూను ననునాస మఱి కల ♦ లోని బాస. 219
- సీ॥ మేవాడరాజ్యల ♦ క్షియనాథయయ్యె! దుర్గమదుర్గనివహములే ♦ గాలిఁ గలసె!
భాండారములు పటా ♦ పంచలై చెడిపోయె! సేనాబలులెల్ల ♦ శిథిలమయ్యె!
సామంతస్సపుత్రెల్ల ♦ సీమాంతములు చేరి! రాప్తభూవరులెల్ల ♦ లుప్తమిరి!
తలదాచుకొన నింత ♦ నెలవును గఱవయ్యె! గట్టుగుడ్డలు పేలి ♦ కలుగఁ జరిగె!

- గీ॥ గడుపు మలమలమాడ! బొంబు లూడ! బలము నుడిసె! స్వాతంత్ర్యపిఁ పాస లెడనె!
నిట్టి నిరుపేద యని సేయఁ నెంచునేని యతని సురంభమెల్ల సఁ న్నావ్యసి పెట్టి. 220
- చ॥ అడిగెను నేటి కీవ్యవధిఁ ప్రాణము వోవక; నాటుమాసముల్
గడువపుచూడు; డీగడుపుఁ కాలము దాటకమున్నె పాదుపా
యడుగుల వాల్చి తా నవినఁ యం బొనరించె నెఱుంగకంచు మ్రొ
త్కడి; నివి లోకమందుఁ బరిఁ కించిన చర్యలె; నేడు క్రొత్తలే!” 221
- క॥ అను మానసింహు మాటలు వినినంత నొకింత వంతఁ పెరిగిన, స్వాంతం
బునఁ బృథ్వీరా జడఁపంగనులేక సభాజనంబుఁ గలయఁగఁ గనుచు, 222
- శా॥ “ఏమో! నాకటువంటి భావము రవం, తేనిగ మడిగ లేదు! వి
శ్వామేయప్రకట ప్రతాపుఁడు ప్రతాఁ పాధీశుఁ డాబూగిరి
స్వామిగ గా కొరు మ్రొక్కఁ డెట్లు! శతలఁ క్షల్ వీరయోధుల్ సమ
దూర్భావి ముట్టినఁ గెంజివుల్ల టు శిరంఁ బుల్ గిల్లివైచుఁ జూచి: 223
- సీ॥ గోచిపాతయలైనిఁ కుంభసంభవుఁడు సముద్రముల్ ద్రావె నాఁ పోశనముగ;
బడుగయ్యు మఱి వసిఁ స్థాఁడు గాధిసుతుసేన బ్రహ్మదండమున లోఁ పలికిఁగొనియె;
బ్రహ్మాదుఁ డై డేడ్లఁ ప్రాయంపువాడయ్యు విశ్వోబు నెల్ల స్తంఁ భింపఁజేసె;
నంగముల్ లేనివాఁ డయ్యుఁ బాచశరదు పూవుటమ్మున లోకఁ ములు జయించె;
- గీ॥ నాల్కబలము ప్రథానమై యలరుఁ గాని యుపకరణములఁ బనియేమి యుత్తములకు!
లేమి యున్న, సాయంబేమి లేకయున్న, నాప్రతాపుఁడు విశ్వోబుఁ నని జయించు. 224
- గీ॥ అకట! యతఁ డేడ! నీ వేడ యక్కఱేడ! యమరగిరి కణువునకున్న యంతరంబు!
జగము తలక్రిందయినఁగానిఁ జరుగఁబోవ దాప్రతాపుఁడు లొంగుట” యని వచించు, 225
- గీ॥ పులకితశరీరులొచ్చు నాఁ దలల నూపు దొరల తలల రుమాలులుఁ వజ్రలె నపుడు:
కమ్మలెమ్మెర గమ్మలెమ్మల న్న యముల తుదల గునిసియాడెడు క్రొవ్విరి గుత్తులట్లు. 226
- సీ॥ “మానసింహస్థపాల! మనము పృథ్వీరాజు విన్నపంబును ద్రోసి వేయఁబోల;
దిట నుండు వారిలో నితఁ డొక్కఁడే మహారాజాప్రతాపు గా రాపుఁజుట్ట;
మితఁ డప్పు డప్పు డా యింకలస్వామి దర్శన మొనరించిన చనువుకలిమి
నామహామహు భావ మన్నియంశంబులయెడ నెక్కుడగురీతి నెఱిగియుండు;
- గీ॥ నితఁ కితఁడు లొందరమాని యెల్ల కార్య గతులు దీర్ఘ మాలోచింపఁ గాఁ దగు ననె;
మనకు మాత్ర మిప్పటికి మింఁచినది గలదె! విడియఁ దోఁపని చంద్రుడుఁతదియఁదోచు!

ఉ॥ కాపునఁ బృథ్వీరాజ! కల ధ గంగను నేటికి! నీకు నిష్టమా
త్రైవది నమ్మ నేర్చిన యొ ధ కానొక నేవకుఁ బంపి, యాజగ
త్పావనవర్తనుండగు ప్ర ధ తాపుని భావ మెఱింగి, మాకు నా
యావివరంబులఁ దెలుపు ధ మందలి సత్యము రూప మేర్పడఁ.

228

గీ॥ ‘లంతదాఁక మేవాడపై ధ నరుగరాదు మొగలు పై న్యంబు’ లని నేను ధ ముదలకీతుఁ;
బనులు చాలింత”మనుచు నశక్పరును లేచి సభ ముగియఁజేసి; నంత దుండుభులు ప్రాసె.

సీ॥ కుండంబునుండి ది ధ కు-లనిండ నగ్నికణంబులు చెదరు చంఁ ధ డంబు దోఁచు,
పై న్యాధినాథు లా ధ స్థానరంగము వీడి యాత్మమందిరముల ధ కరిగి రపుడు;
రాజమార్గమున న ధ గ్రస్థానమున నిజగృహముఁ జేరఁగఁజోయెఁ ధ బృథ్వీరాజు;
నాగృహంగణమున ధ కతని జోషీబాయి స్వర్గ కుంభంబున ధ జలము దెచ్చి

ఆ॥ పాదయుగము గడిగి ధ పై చెఱంగునఁ దడి యార్యై; లోని కిరువు ధ రరిగి రపుడు;
పావనామరాగ ధ బద్ధ శోభన రాజహంసదంపతులను ధ ననుకరించి.

230

గీ॥ “ఆటూమాసముల్ విశ్రాంతి ధ యవసరమని పాదుపాకడ కీభిల్ల ధ భటుని బంపె
నాప్రతాపదేవుం” డని ధ యలనిఁజూపె బృథ్వీరాజు; జోషీబాయి ధ వెతఁ గలంగె. 231

సీ॥ “ఏమంచు నీకిచ్చె ధ నీకమ్మ! రాణాప్రతాపేశ్వరుం” డంచు ధ ధవుఁడు నుడువ,
“వ్రాయునప్పుడు కమ్మ ధ వ్రాయుపైఁ దద్యాన మెట్టులుండె!” నటంచు ధ నింతి యడుగు;
“నామహామహాముఖం ధ బంత నొచ్చినయట్లు కనుమించెనే!” యంచు ధ గాంతుఁ డనఁగఁ,
“బాతేశ్వరీమాత ధ ప్రభుఁడు లేఖ లిఖించు కథయెఱుంగునె!” యంచు ధ గాంత పలుకు;

గీ॥ భ క్తమణి సలుగు బ్రాహ్మణిపాయకెపుడు పదయుగముఁ గొల్పునే! యంచుభర్తయడుగఁ,
“గట్ట! యమరసింహుడు లా ధ గర్భకష్ట మనుభవించురుగా” యంచు ధ వనిత తలఁకు. 232

ఉ॥ “చెప్పుము చి శ్రమిచ్చి యిదె ధ శ్రీనృపలోకజగద్గరుడు మా
యపు ప్రతాపదేవుని ము ధ ఖాంబురుహంబునఁ జంద్రబింబమం
దొప్పెడి వెన్నె లట్లలరు ధ నుత్తమమా దరహాసరేఖ తా
నప్పటియట్ల పాయక ర ధ హించుచు నుండునె! భిల్ల శేఖరా!”

233

క॥ అని మఱియు మఱియు నయ్యంగనయును బలి యొత్తియడుగఁ ధ గా భిల్లుండుఁ
దనమది కుదురుపఱచి కల్గిన సంగతు లెల్లవారి ధ కిఁ వినిపించెఁ.

234

సీ॥ “తొలిదినంబునఁ జీఁక ధ టులు క్రమ్మువఱ కాజి విడకరేఁగె” నటన్న ధ వెత వహించు;
దినరాత్రములు రెండు ధ తిండిలేక కుటుంబ మలసిపోయె నటన్నఁ ధ గభవభించు;

- గాలియు వాన జ ధ గ త్పృథ్వీయములేప నుభిత నన్నను మది ధ నుమ్మలించుఁ;
 బిల్లి రొట్టెను నాచి ధ బిడ్డతోమ్మును జీల్చిపోయెనంచు వచింపఁ ధ బాక్కిపోవు;
- గీ॥ రాజగురుసార్వభౌము వ ధ బ్రంపుగుండె కఱకుసెడి మెత్తవడి వ్రాసెఁ ధ గమ్మయనిన
 వేడినిట్టార్పు పుచ్చి యా ధ పృథ్వీరాజు లేమ కన్నీటిమున్నీటి ధ లో మునింగి. 235
- సీ॥ “తపనీయ ఘటిత సుం ధ దరమందిరములున్నఁ, బలురకంబుల నుప ధ వనములున్న,
 మదనోపమానుండై ధ మన్నించు మగఁడున్న, దాసీజనంబు వం ధ దలుగనున్నఁ,
 బెన్నిధులనుమీఱు ధ విత్తసంపదయున్నఁ గరమరునైన భో ధ గంబులున్న,
 వలువలు నగలు రా ధ సులు రాసులుగనున్నఁ, దమమాట వేదమై ధ తనరుచున్న,
- గీ॥ మాటవివఁ గష్ట మిప్పటి ధ మానవతులు; తినఁగఁ గట్టఁగలేక కా ధ ననమువెంట
 నాథు దేవునివలె గొల్చె; ధ నాడుపెద్ద తల్లిఁజూలిన సాధ్వీమ ధ తల్లి గలదె! 236
- గీ॥ జగములోని వీరులును రా ధ జన్యవరులు గొలువ విశ్వోన్నతుండునై ధ యలరవలయు
 తండ్రి పడుపాల్ల కకట!యం ధ తుబెలేదె! యని కలంగి జోషీబాయి ధ యడలువడియె. 237
- గీ॥ తనకుల సుధాంబురాశి పూ ధ తమ్ముసేయ నవతరించిన పద్మాంబ ధ యావతార
 యలఘుసాధ్వీ జోషీబాయి ధ యడలు చూడరాదనుచు సూర్యుఁ డవరవా ధ రాశి డాసె.
- సీ॥ పలురంగులీను పు ధ ప్పులచే నలరి మందిరమువెన్గ- నొక్కయా ధ రామ మలరు;
 నారామమున వట్టి ధ వేరులతోఁ గప్పఁబడి యొక్క చలువ ధ చప్పురము దనరు;
 నద్దాని నడుమఁ గ ధ మాసనములు కొన్ని వాని నడుమ నొక్క ధ బల్లయుండె;
 మొకమాలు వలువ సొం ధ పులుగుల్కెఁ బైన; వ్రాతకుఁ దగ్గ యన్ని సాధనములుండె;
- గీ॥ సంతఁ బృథ్వీరాజౌక విశా ధ లాసనమున బల్లముందుఁ గూర్చుండి ని ధ లెట్లె దీర్ఘ
 యోజనల ముగ్ధి కొంతసే ధ పుడి పిదపఁ గరమునను గాగితంబును ధ గలముఁ గొనియె.
- గీ॥ అంత సేవకుఁ డనుదెంచి ధ “యగ్రమంత్రిగారు విచ్చేసి”రన వెల్లి ధ గారవిచి
 ప్రక్క-వాడిటఁ జలువచ ధ పురమునందుఁ జేర్చి యిరువురు గలిసి యా ధ సీను లైరి. 240
- క॥ “పదినాల్గుగ నారోగ్యము కుదురుగలే దనుచు మీరు ధ కొలువునఁ దెలుపఁ
 వదిల జితవడితి; నెటు లున్నది! యి” డ్దని పృథ్వీరా జ ధ నంగ సచివుఁడు, 241
- సీ॥ “అచటి విశేషంబు ధ లన్ని మీకెఱిగింపవలెననియే యిల్లు ధ వచ్చినాడ;
 భానుకులస్వామి ధ వ్రాసిన యాలేఖ నవలోకనముచేయు ధ సంతమాత్ర,
 నామహామహుఁడు లో ధ శైకాగ్రపీఠంబు డిగ్గి యుక్తృధుకుఁ జే ధ యొగ్గనట్టి
 దుష్ఫితి యేర్పడె; ధ ద్రోవ యీచుక లేదె యని నాకు మనసులో ధ మనసులేదు;

గీ॥ కమ్మం జడువంగ మది జాలి ♦ క్రమ్ముకొనుచుఁ “బదిదిసంబులు బాధించె ♦ జ్వర”మటంచుఁ
బలికి తప్పుకొంటిని; గాని ♦ భాధ గలుగ; దెప్పు టల్ల నాకారోగ్య ♦ మెసంగియుండు. 242

సీ॥ పుట్టినపుటినుండి ♦ బొంకన్న నెట్టిదో యిసుమంతయును బల్కి- ♦ యే నెఱుంగ;
నామహారాజు వ్రా ♦ యగలేక వ్రాయు నా కష్టగర్భితలేఖ ♦ గాంచి వప్పు
డాసత్య మిట్లు పా ♦ డై పోయినను మానె, నన్యతంబు పలికి నే ♦ నాచరించు
దోహంబు లేదని ♦ తోచి, యెట్లులా కష్టమున ‘జ్వరం’బని నేను ♦ బొంకినాడ;

గీ॥ నన్యతదోషంబునైన డై ♦ ర్యమున నోర్తు; నామహాభాగు మదిని దై ♦ న్యమున కోర్చి
లే” నటంచు నష్టారహి ♦ మానుఁ డనగఁ, బ్రీతి యుట్టిపడంగ, నా ♦ పృథ్విరాజు, 243

సీ॥ “అనందమయ్యె మీ ♦ యారోగ్యవార్తకు; నాకమ్మ సభను నే ♦ నంది చూడఁ,
బడములక్రింద భూ ♦ భాగ ముట్టలె క్రుంగి పాతాళమున కేగు ♦ పగిది దోచె;
వీరాధిపతి ని ♦ త్యారాధ్యదేవతా క్షత్రలేజోమయ ♦ స్వర్గమూర్తి
యవనిని బొరలునే ♦ యని, మెట్లి పందిరి కుప్పఁగూరఁగ ధాత్రి ♦ గూలునె యని,

గీ॥ దేవ! నాపరితాపంబు ♦ దేవుఁ డెఱుంగుఁ; గమ్మం బలికింప డగ్గుత్తి ♦ కయు జనించి
యింత మాట రాదయ్యె; నే ♦ నేమి సేయరామి, నెఱ నిల్చిపోతి, తా ♦ ప్రతిమ భాతి.

ఉ॥ అమ్మహనీయు గౌరవము ♦ సంతయె యింతయె తగ్గజేయు నా
కమ్మ నొకింతయుఁ జడువఁ ♦ గా మన సింహక లేక “నాదు నే
త్రమ్ములు పచ్చనయ్యె; లిఖ ♦ తమ్మం గనుంగొన లే” నటా చస
త్యమ్మొకఁ డడ్డు వెట్టి యెటా ♦ తప్పుకొనంగను గంటిఁ గొల్వనన్” 245

క॥ అన, లేనగవు ముఖంబున ననిశోత్సాహంబుఁ బెంప, ♦ నష్టారహిమా
నను “జట్టచివరఁ జక్కని పని చేసితి నిందఱును నె ♦ బాసని మెచ్చన్. 246

ఉ॥ ‘ఈకడఁ గమ్మ బొం’ కనుచు ♦ నేగ్గడఁ దెల్పి నిజాస్తభృత్యు లో
త్రకగుహాత్తముఁ దరియ ♦ సంపఁగ మీరును నక్కరితు నం
గీకృతి నొంది వచ్చి కలి ♦ గించితి రిట్లు మహావకాశముఁ;
మీకుఁ గలట్టి కీర్తి యని ♦ మేఘలతైనను లేదు ధాత్రిలో. 247

సీ॥ అవిరళత్యాగంబు ♦ నకలంకవరన స్వాతంత్ర్యరక్తి దే ♦ కమున భక్తి
సౌజన్యముక్తి నా ♦ జనపాలకులమౌళి సకలభారతయోగి ♦ చక్రవర్తి;
కసపు రొట్టెలు స్ఫటి ♦ కంపునీరముఁ గొంచుఁ గామధేనువుభంగి ♦ గ్రాలు; నతని
నాదర్యమూని యో ♦ గ్యతఁ బెంప వారు పీ రన కండఱుకును బా ♦ ధ్యత యెసంగ;

గీ॥ హృదయమున వీరరసమున్ను ♦ నెవ్వడైన దేవపూజాగృహమున నా ♦ ధీరు విగ్ర
హము నిలిపి మూడువేళల ♦ నర్పసేయు టర్హమును సూక్తియందు లే ♦ దతిశయోక్తి.

గీ॥ ఆశిశోదియా వంశ దు ♦ గృభిచంద్రు చరణములు పూజ సేయ వి ♦ జ్ఞప్తి వ్రాసి
తీసికొనవచ్చినాడ నే; ♦ దీని జదివి వలయు మార్పులు గావించ ♦ వలయు” ననిన, 219

గీ॥ “అయ్యో! నీకమ్మ కన్నుల ♦ సద్దశానుమః జదివి హర్షింపగల యద్దు ♦ స్తంభె చాలు;
గమ్మతావుల వీచు నీ ♦ కవనమునకు మెఱుంగులను గూర్పజాలు నే ♦ ర్పరులు గలరె!”

గీ॥ అనుచు బృథ్వీరాజు విశేష ♦ హర్ష మలర సచివు విజ్ఞప్తిపత్రంబు ♦ చక్క విప్పి
విడివిడిగ ముక్తియములల్లు ♦ వెలయుచున్న కమ్మయందలి యక్షరా ♦ క్షరము చదివె 251

సీ॥ తూచియుంచిన మాడ్కి ♦ దోచు శబ్దంబుల హాయికి మదిలోన ♦ నలరి యలరి,
సరస స్వభావపే ♦ కల మనోభావంబు లచ్చొత్తి నల్లండ ♦ మెచ్చి మెచ్చి,
యాత్యావభోధర ♦ హస్త్యాశములు నిండి యుబుకుటఁ గని తల ♦ యూచి యూచి,
ప్రసరించి నిలువెల్ల ♦ రసముట్టిపడునట్టి ఘట్టంబులను జూచి ♦ కరఁగి కరఁగి,

గీ॥ భారతీయగారవము కా ♦ వడుమనుచు భక్తి వేదచల్లుచో మోద ♦ బాష్పతతులు
వెల్లువలుగట్టి దూఁక, నా ♦ పృథ్వీరాజు హర్ష జలరాశిఁ దేలి నీ ♦ రై స్రవించె. 252

ఉ॥ ఎంత మహానభావులరొ! ♦ యెంత తపం బొనరించినారొ! దు
ర్ధాంతపరాక్రమాంకుఁడు ప్ర ♦ తాపమహింద్రు పదాబ్జయుగ్మము
దెంతటి భక్తి భావము వ ♦ హితురొ! వేయును నేల! లేఖ యా
ద్యంతము సద్రసస్ఫురణ ♦ మంది సుధా గురియించుచుండెడి.

253

ఉ॥ ఈరచనావిశేషమును ♦ నిదలి త్యాగము వీరపూజయు
గూరుచునట్టి మోదమున ♦ కుఁ గలిగించెడు దేశభక్తికి
బారము లేను; నిక్కముగ ♦ భారతదేశచరిత్రమం దలం
కారవిశేషమాచుఁ ద్రిజ ♦ గంబులు మెచ్చి నుతింప నొప్పెడి.

254

గీ॥ ఒక్కవ్రాలున్న నిది దేవ ♦ యోగ్యమగుచు వెలయు” నని పృథ్వీరాజనఁ ♦ బ్రెగ్గడయును
“ననఘ! యాలోపమును దీర్చునట్టి భార మిపుడు మీపైన నుండు; వ్రాలిడఁగవలయు”

మ॥ అని పల్కె విని పృథ్వీరాజు “సచివే ♦ ద్రా! నీమనోవిధి సం
జననంబౌ మృదుభావసంపదలు ను ♦ త్సాహమ్మునఁ జేర్చి కూ
ర్చిన యాయుత్తమలేఖకుఁ జివర మీ ♦ శ్రీనామధేయంబు నుం
చిచో శీర్షముపైఁ గిరిట మీదు నా ♦ చెల్వంబు దీపించెడు.

255

క॥ అమలమయి, లోకవిఖ్యాతము నాచు, గురుత్వ మందు, ధన్వన్తమునువ
ర్ణమయాక్షరముల లేఖాంతమున శోభిల్లఁజేయు ధన్వప్రవరా!”

257

చ॥ అని వచియించునంత వద ధన్వాంబురహంబున వింతభావముల్
మునుకొని తోఁప, నా సచివ ధన్వఖ్యుడు మోమును వాల్చి “లోకపా
వనసుచరిత్రుడైన యల ధన్వానుకులేంద్ర కటాక్షవీక్షణం
బున కిసుమంత పాత్రమగు ధన్వీడిమి గల్గునె నన్ను బోంట్లకు!”

258

సీ॥ ఇనకులేశ్వరుడు నే ధన్వండు ననుమాట గూడ నెఱుంగని ధన్వత్రవాడ;
నార్జమతవిరుద్ధ మైన మహమ్మదీయకులంబునను జన్మ మందినాడ;
భారతదేశంబు వాడఁ గాను; బ్రతాపభారమణునకురు దూరగుండఁ;
బరమశత్రుండంచు వారు భామిచు నక్కరుపాచుశాహిఁ బ్రధమమంత్రి;

గీ॥ నామహాత్ముని దొడరిన ధన్వాపదలకు నంతయో యితయో హేతు మైనవాడఁ;
గాన నీకమ్మ నానాత ధన్వ మోపఁ గాను; నాకట్టి భాగ్యయో గంబు లేదు. 259

ఉ॥ ఆరవిహాస్యమాధి జగ ధన్వతకుఁ బూజ్యుడు నాను; నన్నుబోల్
క్రూరతురుష్కవ్రాలుఁ గని ధన్వంము నొందునో యేమొ; శాంతి వి
స్తారము లేన్మనఁ బెరియు ధన్వం బ్రవర్తిలఁజాల నెన్నఁడుక;
క్షీరఘంటుబుడఁ విషముఁ జిత్తుడు కిల్చివచ్చిస్త్ర లుంబులే!

260

మ॥ తలఁతుక నే నొకరిని సుస్థిరముగాఁ ధన్వర్చన స్పర్శనం
బులు లేకున్నను నీధవంబున జగ ధన్వజ్యోబుజౌ తత్పదా
బుల ధ్యానించుచు, దివ్యనామము జపం బుఁ జేయుచు, గాలము
దొలఁగఁ ద్రోయుదునేని ధన్వండునటా ధన్వ; లేవుదో లోపముల్.

261

క॥ రాజకులోద్భవుడవు కవిరాజపు, మఱి బాధుతాపి ధన్వతుడవు, రా
రాజహితుడవు, వేఱగు యోజన లేమిటికి! వ్రాల ధన్వంపుము వేగఁ.”

262

క॥ అనఁ బృథ్వీరాజ తనమనమున నాతని ధన్వభావ ధన్వ కాశ్వర్థా
బురు బొంది “సచివశేఖర! నిరుఁ గొనియాడగ నెవరు ధన్వరు! ధర్మణి.”

263

సీ॥ విశ్వోన్నతంబైన ధన్వీరపూజాప్రక్తి, తనివోని యసమాన ధన్వభక్తి,
సముదారధవ్యపే ధన్వహృదయంబురు, బరిశుభ్రమగు నార్జ ధన్వంబు,
సర్వసమత్వ ని ధన్వ దివ్యభావాబు, స్తుతిసేవఁదగినట్టి ధన్వసహనము,
సకలదిగంత వి ధన్వ భారయశంబు, స్వాంతంబు నిదా ధన్వ ధన్వసాబు,

గీ॥ నలరు ఘనుడవు: యవనుడ ♦ వైన నేమి! యుత్రమో త్రమభారతి ♦ యుడవు; నీవు
వ్రాయు నీకమ్మ నావ్రతా ♦ పక్షితిండుఁ జాదరించుఁ దప్పక” యన, ♦ యవనమంత్రి, 264

సీ॥ “అతికష్టమగు పరి ♦ స్థితులందు భక్తిరసోద్బుద్ధమైన యీ ♦ యుక్తలేఖ
నామహామహుని ది ♦ వ్యాభిధానంబె యాద్యంతంబు వల్లితం ♦ బగుట, నిదియు
భారతఖండంబు ♦ భావిచరిత్రలో నతులితాగ్రస్థాన ♦ మాక్రమించు;
నట్టి యుత్రమలేఖ ♦ యందు నావ్రాలుంట యసమాన పరమ భా ♦ గ్యమ్ము నిజము;

గీ॥ భక్తి మెయి నిందు వ్రాసిన ♦ పద్యమాల భవనగురునకు విరజాజి ♦ పూలమాల
యగుచు, హృదయమెక్కి కృతార్థ ♦ మయ్యెనేని మనల మించు ధన్యులలేరు ♦ త్కృతలమున.

క॥ సామాన్యాహారం బది స్వామి యెదుర నుంపఁబడి ప్ర ♦ సాద మగు నటుల్,
పామరుడ యవనుడను నా నామ మతనిఁ జేరి పావ ♦ నం బగుఁ గారణ. 266

గీ॥ ఆత్మధర్మంబు నెంచి, కా ♦ ర్యంబు నెంచి, యన్నిటిని మించి నాపర ♦ మాప్రమిత్రు
లైన మీయాజ్ఞ నెంచి నాస్వీకృత మిపుడు వ్రాలిడుటె యుక్తమంచు నిశ్చయ మొనర్చె”

గీ॥ అనుచు, వ్రాలుంచె; బృద్ధిరా ♦ జల్లె చేసి, దాని నదికించి, “రాజాప్ర ♦ తాపసింహ
దేవునకుఁ, గైలవారాప్ర ♦ దేశ” మనుచుఁ బైన లిఖించి, యాభిల్ల ♦ భటున కిచ్చె. 268

అ॥ పలురకముల తిండి ♦ బాడాలముల తోడఁ, గంబళమునఁ గట్టి ♦ కమ్మ తోడఁ,
పైనఁ గురియుచుండు ♦ పలు దీవనల తోడఁ, దరలె భిల్లఁ దురుచు ♦ దంబుతోడ. 269

అ॥ “అల్లవాఁడె భిల్లఁ ♦ డంట; యక్ష్మరుశాపి యోలగమునఁ గూరు ♦ చుండె నంట;
నాప్రతాపు దూత ♦ యంట యితం”డని, మేడ లెక్కి నిక్కిచూచి ♦ రింతు లెల్ల. 270

కా॥ అంతః శ్రావణమాసవాసరము లో ♦ య్యోజ్ఞ డాయ, హారావధి
ప్రాంతారణ్యములందు మేఘములు పె ♦ ట్టె వర్షముల్ ములప వి
శ్రాంతిఁ గాంచె బ్రతాపసింహుఁ; డతనిఁ ♦ బ్రాధ్విని యాభీనుచాం
దూతఁ జేర్చెను భిల్లవాటిని సభా ♦ ర్యా పుత్ర మిత్రులుగఁ. 271

గీ॥ రచ్చపట్టనఁ బెనురచ్చ ♦ మ్రానిక్రిడ శబరపతి కృష్ణసింగు పా ♦ ర్యముల నుండ
దాజ్ఞయుడు లోనుగాఁగల్గి♦దొరలు చుట్టఁ గొలువఁగఁ బ్రతాపుఁ డొకనాడుఁకొలుపుచేసె

గీ॥ ఆమడయు నొక్కయడుగుగా ♦ నరుగుదెంచి మోము ముసిముసినగవుల ♦ మురువు గులుక
భిల్లఁ డధిపులకును బ్రణా ♦ మిల్లి భక్తి దనరఁ గమ్మఁ బ్రతాపుపా ♦ దమల నుంచి, 273

మ॥ “ఇనపశాంబుధిచంద్ర! మీయనుజఁడౌ ♦ యీసూక్తసింహేంద్రుఁ డ
త్యనురాగమ్మన నేలు పెండ్లికొడుకా ♦ యాపృథ్విరాజేంద్రుఁ డా

- యనకన్మగ్గ గడు దొడ్డవాడగు ప్రథా • నామాత్యుఁ, డియ్యర్వరుఁ
ననుఁ బుత్రైందిరి లేఖ నిచ్చి షరమా • నందంబు సంధిల్లగఁ" 274
- అ॥ అనుచు మ్రొక్కి నిలువ • నందఱు మాన ముద్రా విముద్రితాస్య • రై వెలుంగ,
నాపృతాపుఁ డంత • నాసలుంగ్రాప్వామిఁ గనఁగఁ గృష్ణసింగు • కమ్మఁ దీసి, 275
- + సీ॥ మేవాడరాజ్యల • క్షీభారధారేయ పరిణాహి దక్షిణ • బాహుదండ!
కమలబంధవంశ • కలశపారావార సంపూర్ణరాకా తు • మారకిరణ!
బప్పురాయాన్వయా • భరణ! దుర్మదనైరితామిప్ర చండమా • ర్లాడతేజ!
స్వాతత్వప్రాజ్యరా • జ్యరమాస్వయావరాఘాన సింహాసన • సార్యభౌమ!
గీ॥ సకల భారతదేశ వి • స్తార బహుళ సన్మతస్థాపనాచార్య • సకల బిరుద!
స్థిరతరపరాక్రమక్రమా • జేయ విసుత భూప గజరాజ సింహ! • ప్రతాపసింహ! 276
- గీ॥ శ్రీలఁ దనరాగు విశ్వదే • వాలయమున నలఘు మేవాడ గర్భాల • యంబులోన
వెలయు నర్థేమకోటిరు • విగ్రహంబ వనఘ! నీపాదములకు జో • హరు లివిగొ! 277

+ The hopes of the Hindu rest on the Hindu; yet the Rana forsakes him. But for Pratap, all would be placed on the same level by Akbar, for, our chiefs have lost their valour and our females their honour. Akbar is the broker in the market of our race, all has he purchased but the son of Oodah, he is beyond his price. What true Rajput would part with honor for nine days (Noroza); yet how many have bartered it away? Will Chittoor come to this market, when all have disposed of the chief article of the Khetri? Though Putto has squandered away wealth, yet this treasure has he preserved. Despair has driven many to this market to witness their dishonour; from such infamy the descendant of Hamir alone has been preserved. The world asks, whence the concealed aid of Pratap? None but the soul of manliness and his sword; with it well has he maintained the Khetri's pride. This broker in the market of men will one day be over-reached: he cannot live for ever; then will our race come to Pratap, for the seed of the Rajput to sow in our desolate lands. To him all look for its preservation, that its purity may again become resplendent.

"Annals of Mewar."

It is no affectation to say that the spirit evaporates in the lameness of the translation. The author could feel the force, though he failed to imitate the strength of the original.

"Colonel James Tod."

- గీ॥ గజము చర్మంబుఁ జిచ్చుట ♦ కన్నుఁ బూప చంద్రునిచేక కైలాస ♦ మందు విడిచి
భరతఖండంబు నుద్ధరి ♦ పఁగ జనించు భూర్జటివి నీవు; రాజమా ♦ త్రుండవు గావు. 2:8
- గీ॥ సత్యభితుండవై నిత్య ♦ సత్యమూర్తి వగుచు ననవరతాత్మోప ♦ హారముల నొ
సంగి స్వాతంత్ర్యమునుగొల్పు ♦ జ్ఞానరాశి వీవు వై వస్వహూపుండ ♦ వే! నిజంబు. 279
- గీ॥ జగము గొనియాడు స్వాతంత్ర్య ♦ సాధమునకు వజ్రసోపానపంక్తులు ♦ పలుచు చున్న
నీయశో వై భవముల వ ♦ గ్నింజిత నిర్జరాంగనలు సర్వమయవీణ ♦ లాలపించి. 280
- ఉ॥ తావకధర్మయుక్తియు ను ♦ దారయశంబును దేశభక్తి హా
రావధి యొండగాక భర ♦ తావని యొక్కడుగాక యింక నీ
స్థావరజంగమాత్మకము ♦ సర్వజగంబును వేయినోళ్ల సొం
భావనసేయుటలే చెవుల ♦ పొడుపుగా వినుచుందు మెప్పుడు. 281
- గీ॥ పుష్పరాశినిఁ బడు వహ్ని ♦ సోల్కిం, బాలఁ బడిన విసమట్లు, కంట ము ♦ ల్లడచినట్లు,
పిట్టపిడుగున నీకమ్మ ♦ యట్టెనచ్చి స్వాంతములు వ్రచ్చె; గొండంత ♦ వగవు చెచ్చె. 282
- మ॥ ఘనసాభాగ్యము లూడి భారతమహా ♦ ఖండంబు దాస్యాంధకా
రనిమగ్నంబయి యుండ, 'లోకముల చా ♦ ర్భాగ్యంబులు' దీతె నే'
డని హాస్తింపఁ బ్రతాపభానుఁ డుదయం ♦ బై యుండె; మాడుమ్మతం
బున లేమబ్బులు సోకి చాటుపడునే ♦ మో యంచు నొచ్చె మదుల్. 283
- గీ॥ సత్తపారావార ♦ సంవృతాఖిలమహీనలయ మేలనటంచు ♦ వగవ వెపుడు!
ధనధాన్యవసనవా ♦ హనకోటి బాత్తుగా లేదంచు మదిలోనఁ ♦ క్లేశపడవు!
పార్శ్వతీసతిఁబోలు ♦ పాశేశ్వరీదేవి పడు కష్టములకునై ♦ యడలఁబోవు!
బాలచంద్రకళల ♦ నుటి బిడ్డలు తినఁ గూడులేదని వంతఁ ♦ గుండ వెప్పు!
- గీ॥ డఁఘ! వాతాంబుపగ్లాశి ♦ వయ్యు నిఖిల భవనములు గొల్పెడగు వీర ♦ మూర్తివీవు!
కటకటా! నీవు పుషి ♦ కమ్మలోని జాలియగు పల్కువిని గుండ ♦ వీరె మాకు. 284
- క॥ "తోలఁగెను విభవము; రాజ్యము తోలఁగెను; సిరి తోలఁగె హితులు ♦ దోలఁగి"రటంచు
గలఁగకుమీ! దేవునిదయ నెలకొన్నను విశ్వమెల్ల ♦ నీయదె సుమ్మి. 285
- గీ॥ తెగని కష్టంబు లలము నీ ♦ దేశమంచు వెలుంగుఁ గూర్చి యలర్చు నీ ♦ విగ్రహంబు;
కనులు గనని భయంకర ♦ కాశరాత్రిఁ దఱకు తఱకని మెఱయు సా ♦ దామనివలె. 286
- గీ॥ శుత్రధర్మంబు క్రుంగి నా ♦ శనమునొందె; బీరువోయె వర్ణాశ్రమా ♦ చారణధులు;
భారతశ్రాణమున కాది ♦ పద్మనాభుఁ డిప్పుడు నీరూపమున జన్మ ♦ మెత్తివాడు. 287

గీ॥ భరతఖండంబులోని భూ ♦ చాలగణము లసమబాహుసమగ్ర) వీ ♦ ర్యమును, సతులు
మానమును, గోలుపోయి; రీ ♦ మాట మేము జేవ! నిమ్మొల నెటు నివే ♦ దింతు మిపుడు!
గీ॥ లఖల హైందవ నృపసంఘ ♦ మనడు సంత నక్ష రందఱఁ గొను దొడ్డ ♦ యడితికాడు!
మమ్ముఁ గొనె; గాని సంగాము ♦ మనుమనిఁ గొను పెద్దవల పెట్టఁజాలక ♦ విన్నవోయె!
+ మ॥ నవరాత్రుత్సవవేళ వేడుకలలో ♦ నన్ రాజపుత్రాస్వయం
జెవఁడై నన్ దనయాత్మగౌరవ భరం ♦ చింతేని రక్షించుకొం

+ The allusion of the princely poet in the phrase 'bartering their honor on the Noroza' requires some explanation. The Noroza or 'New years Day' when the sun enters Aries, is one of great festivity among the Muhammadan princes of the East. But of that alluded to by Prithwi Raj we can form an adequate idea from the historian Abul-Fazl.

It is not New year's Day but a festival especially instituted by Akbar and to which he gave the epithet Khoosroz 'day of pleasure' held on the ninth day (No-roza) following the chief festival of each month. The court assembled and was attended by all ranks. The Queen also had her court, when the wives of the nobles and of the Rajput vassal princes were congregated. But the Khoosroz was chiefly marked by a fair held within the precincts of the court, attended only by females. "The merchants' wives exposed the manufactures of every clime, and the ladies of the court were the purchasers. "His majesty is also there in disguise, by which means he learns the value of merchandise, and hears what is said of the state of the empire and the character of the officers of government." The ingenuous Abul-Fazl thus softens down the unhallowed purpose of this day; but posterity cannot admit that the Great Akbar was to obtain these results amidst the Pushto-jargon of the dames of Islam, or the mixed Bhaka of the fair of Rajasthan. These 'ninth day fares' are the markets in which Rajput honor was bartered and to which the brave Prithwi Raj makes allusion.

It is scarcely to be credited that a statesman like Akbar should have hazarded his popularity or his power, by the introduction of a custom alike appertaining to the Celtic races of Europe as to these the Goths of Asia and that he should seek to degrade those whom the chances of war has made his vassals, by conduct so nefarious and repugnant to the keenly cherished feelings of the Rajput, yet there is not a shadow of doubt that many of the noblest of the race were dishonoured on the 'Noroza,' and the chivalrous Prithwi Raj was only preserved from being of the number by the high courage and virtue of his wife, a princess of Mewar and daughter of the founder of the Suktawuts. On one of

చవమానంబును బొందకుండెనె! క * ట్టా! చిత్తురు తూత్ర) ధ
 ర్మనికాసంబును బాపి యంగమల న * మృత్యుదెత్తువే! నేటికి. 290

చ! లలిత కళా విలాస శబ * లాబగు చిత్రముఁ గాంచి యొక్కఁ డల
 దలి యసమాన నైపుణి క * ద్ద గజంగుఁ; మణియొక్కఁ డందు రం
 గులు నునుగుంచె గుడ్డయును * గూలియు నిలెని నిర్ణయించెడు
 వెల; యెవఁ డిం దభిజ్ఞఁ డన * భిజ్ఞఁ డెవఁడో జగం బెఱింగెడు. 291

గీ! ఈపు విశ్వప్రపంచము * దీశ్వరుని యంత లీలాగతులు గొని * యాడె దెపును;
 విలువ గట్టుచు రాజ్యాబుఁ * గొలుచు నక్క; రెవఁ డధికుఁ డెవ్వఁ డల్పుఁడో * యెఱుంగుజగము
 నీ! భౌతికధనము న * ర్వము గోలుపోయిన, రవివంశజనన గా * రవ ధనాబు,
 నభిమానధనము, లో * కాతీత విక్రమ ధనమును * స్వాతంత్ర్య * ధర్మసము,
 కడు సమృద్ధింబుగాఁ * గలవాఁడవనుచు నీ దివ్యయశం బెల్ల * దిశల మ్రోసె;
 నిట్టి దుర్గమస్త * యెటనుండి వచ్చె నీకని జగం బెల్లప్పు * డడుగుచుడు;

these celebrations of the Khoosroz, the monarch of the Moguls was struck with the beauty of the daughter of Mewar, and he singled her out from amidst the united fair of Hind as the object of his passion. It is not improbable that an ungenerous feeling united with that already impure, to despoil the Sesodias of their honor, through a princess of their house under the protection of the sovereign. On returning from the fair, she found herself entangled amidst the labyrinth of apartments by which egress was purposely ordained, when Akbar stood before her; but instead of acquiescence, she drew a poniard from her corset and held it to his breast, dictating, and making him repeat, the oath of renunciation of the infamy to all her race. The anecdote is accompanied in the original with many dramatic circumstances. The guardian Goddess of Mewar the terrific 'Mata' appears on her tiger in the subterranean passage of this palace of Pollution, to strengthen her mind by a solemn denunciation and her hand with a weapon to protect her honor. Rai Singh the elder brother of the princely bard, had not been so fortunate, his wife wanted either courage or virtue to withstand the regal temptor and she returned to their dwelling in the desert despoiled of her chastity, but loaded with jewels: or as Prithwi Raj expresses it "She returned to her abode tramping to the tinkling sound of the ornaments of gold and gems on her person, but "where, my brother, is the moustache on thy lip!"

"Annals of Mewar."

- గీ॥ నసియె నీకుఁ దోడును నీడ ♦ యద్వితియధైర్యసారంబె నీసాలి ♦ దైవమునుచు
 పార్ష బాష్పంబు లురల మా ♦ యట్టివార లాడుకొను మాట లగునొ ని ♦ రర్థకములు!
- గీ॥ స్త్రీలఁ బురుషుల రాజ్యంబు ♦ దేశమెల్ల విలుచు నీ యక్ష్మరను గొప్ప ♦ విలువకాడు;
 బ్రహ్మకల్పంబుగా ఛాత్రి ♦ బ్రదుకఁ; డండ అపుడు పునరుద్ధరింప ని ♦ న్నాశ్రయింతు.
- గీ॥ కులము గుణమును చూడ కీ ♦ ఖోణిజనుల కలుషము లడంచి నిత్యని ♦ ర్మలతఁ బెంచు
 జాహ్నువియుఁ బోలె యవసం ♦ సర్గదోష మడంచి పునరుద్ధరింప యో ♦ గ్యుడవు నీవు!
- సీ॥ కానియు మొదలు ల ♦ ఝలుఁ గోట్లు రాసులు రాసులై పెరిగిన ♦ ద్రవ్యములును,
 బూరిగుడిసె మొదల్ ♦ గారమ్య నవరత్న భర్మ నిర్మిత మహా ♦ భవనములును,
 బంటు మొదలు సర్వ ♦ పార్థివవర్గముల్ పదము గొల్పెడు సార్వ ♦ భామపదవి
 బడుగుగుట్టము మొదల్ ♦ ప్రబలాజిసాధన సన్నద్ధ చతురంగ ♦ సైన్యములును
- గీ॥ గాలవాహినిలోఁ బడి ♦ కడలిఁ గలియుఁ; బేదవడి బెండుచేలియుఁ ♦ బెంపు నెడని
 కర్మవీరుని స్వాతంత్ర్య ♦ ధర్మరతుని యశ మొకఁడె కాశ్యపజ్యోతి ♦ యై వెలుంగు. 296
- ఆ॥ సూదిబెజ్జమందు ♦ శుండాలుములదండు చొచ్చి దూరి పాఱ ♦ వచ్చు సేమె!
 భాగ్యభోగరతుఁడు ♦ పరమేశ్వరుని కూర్చి నొండ లేడు; సౌఖ్య ♦ మంద లేడు. 297
- గీ॥ మొగిలు మేసిన కొండ కా ♦ పురము! శిలలు సింహపీఠముల్! పులులు నె ♦ చ్చెలులపిండు!
 లారఁబండిన పండు లా ♦ హర; మిట్టు లేది యెటు లున్నను గొఱంత ♦ యేది నీకు! 298
- సీ॥ శ్రీమించు నీదు ద ♦ ఖిణబాహుదండమే దిక్కంక భారత ♦ దేశమునకు;
 నమృత మొలుకు నీక ♦ టాక్షమే యింక నీహౌందపులకు జీవ ♦ నౌషధమ్ము;
 బెద రెఱుంగని నీదు ♦ హృదయమే భారతస్వాతంత్ర్యలక్ష్మి కా ♦ స్థానవాటి;
 తావకనామమే ♦ దాస్యాధికారమ్ముఁ బోఁడ్టు దివ్యభా ♦ నూదయంబు;
- గీ॥ నీస్వరూపంబె పరదేవ ♦ తాస్వరూప మనుచు జగమెల్ల నినుఁ గొని ♦ యాడి కొలుచు!
 నీవె విశ్రాంతిఁ గోరుమఁ ♦ జే విడిచిన నున్నదే! త్రోవ, భారతా ♦ భ్యుదయమునకు! 299
- సీ॥ తలహంపరాక వా ♦ నలు ముందుకొనినట్లు యావనప్రళయంబు ♦ లాక్రమించఁ
 స్త్రీల పాతివ్రత్య ♦ దీక్ష పూరుషుల ఖాత్ర మడంగి శశిసూర్య ♦ భామ మట్టు;
 లేకాగ్ల వదై న ♦ యీవిపత్సమయమం దీవిశ్వమున కెల్ల ♦ నీ వొకఁడవె
 ప్రళయంబు సోఁక ♦ నటప్రళయాయమా పురుషోత్తమునిరీతి ♦ స్థిరతనిలిచి
- గీ॥ తిపుడు ససిచెడ్డ సకలధా ♦ త్రికహృదయ వాటి స్వాతంత్ర్య బీజముల్ ♦ నాటెద వని
 యనఁను! మాకుండె బ్రహ్మాండ ♦ మంతయాస కట్ట! యెనరింతె నట్టేటి ♦ పుట్టిమునుక!

గీ॥ బరువుపడ కిన్నియేండ్లు కాఁ పాడినాడ వనఘ! స్వాతంత్ర్యకనకగఁ రాబలయమునఁ
బ్రజ్జ్వరిల్లు నఖండదీఁ పమ్ము; నిపుడు కొండ యెక్కింతువే! కనుఁ గూర్చి జేవ! 301
గీ॥ పొడమి తోడన యడఁగు బుఁ దప్పదమువోలె నరుని జీవిగము ఊభంఁగురము సుమ్ముః
శ్రమ కడలి దేశ మంధకూఁ పమునఁ ద్రోయు పాప మొడిఁగట్టుకొనకు ప్రతాపదేవ!

ఉ॥ చాలని కాలమై చరణఁ సన్నిధిఁజేరి వచింపలేని మా
జూలిని దేవుఁడే యెఱుంగుఁ; జక్కఁగ విప్పి వచింపలేము; నీ
శాలను ముల్లు క్రుచ్చిననుఁ గంటను గ్రుచ్చిన యట్లు నొప్పితోఁ
మూలి యెసర్చు విన్నపముఁ ద్రోయకు పాయకు వీరమార్గముఁ.

303

సీ॥ కడలెల్ల నిండఁ జుఁ క్కలు రాలఁగాలేదు; కులశైలభిరముల్ఁ కూలలేదు;
గ్రహకోటి సంచారఁ గతులు మాఱఁగలేదు; గగనంబు వ్రయ్యలైఁ పగులలేదు;
భూదేవి పాతాళఁ మునకుఁ గుంగఁగనులే; దేడు సముద్రంబుఁ లింక లేదు;
నాయుడేవుండు స్రాఁ భస మొందఁగాలేదు; వైశ్వానరుండు చల్లఁ బడఁగలేదు;
గీ॥ విరిసి బ్రహ్మాండభాండంబుఁ వ్రలలేదు; భువన మేకాగ్లవంబయిఁ మునుగలేదు;
ధైర్యపేమాద్రి రాజావ్రతఁ తాపదేవుఁ డాఱుమాసముల్ విశ్రాంతిఁ గోర నేల! 304

గీ॥ నీయశోగానమునఁ జిక్కిఁ నిఖిలజగము చొక్కె; నానంద మందిరిఁ సురలుగూడ;
సత్ప్రియత్నంబు ఊఱుము విశ్రాంతి నలదు! తొడ్రీ! మ్రోయిపు మిపుడు స్వాతంత్ర్యభేరి!
గీ॥ ఉదయగిరిపై నరవి కూరుఁ చూడునట్లు లల్ల హారావభీషర్యఁ తాగ్రసీమఁ
గొలుపు దీతమ నీమూర్తిఁ గొలుచు జగము; నీకు స్వాతంత్ర్యరాజ్యాభిఁ పేక మగుత.

గీ॥ సంగర తరంగ సంతృప్తిఁ తాగమగుచు నలముకొనియున్న బహువిధఁ దభియందుఁ
జెక్కు చెదరక చిక్కకఁ సేయమనను నడచెడును గాక యుమ్మదాఁ నందనొక. 307

సీ॥ నీకటాక్షవిలాసఁ నియతి యీక్షితికిఁ గల్యాణతోరణరాజఁ మగునుగాక!
ముందు రాఁగల కాలఁ మండు 'స్వాతంత్ర్యవైవర' మంచు నీపేరుఁ నఱలుఁగాక!
మూఁడువేళల జగంఁ బున వీరులందు నీ క్రగగురుస్థానఁ మలరుఁగాక!
భారతీయులు హృదఁ బ్బములారు నీమూర్తిఁ జేర్చి యెల్లపుడు పూఁ జుత్రుగాక!

గీ॥ మాత పాతేశ్వరి చిరసుఁ చుగలియుయి యచలరాజాత్మజవిధానఁ నలరుఁగాక!
యతులతాపోగ్య భోగ భాఁ గ్యములతోడ సర్వకులదీప! నీకు బ్రహ్మయ్య వగుత!

గీ॥ భవదుదాత్తవృత్తము త్యాగవైభవంబు మామదిని గొల్పు భక్తి, యామాడ్చియవన
స్పృపు ఋణముఁగూడ మణపించినిన్నుఁ గొలువఁ బరికొలిపె; సాహసమని తఃపూరయకయ్య!

- అ॥ సీపబాబ్జయుగము ♦ నిరతంబుఁ గొలుచుచు భక్తిగల విధేయ ♦ వర్తనమున
నలరు వార; మిట్టు ♦ లబ్ధుర రహిమాను పృథ్వీరాజులనఁ జ ♦ రింతు మెపుడు” 810
- క॥ అని చదివి సలుంబ్రాపతి మనమున నుదయించు భక్తి ♦ మాహాత్మ్యమునఁ,
గనుఁదోయి నొత్తుకొని లేఖను విభు పాదములు సోఁఁ ♦ గా నిడి మ్రొక్కెఁ. 811
- క॥ అచ్చటి యందఱ మనములు విచ్చి ముఖాబ్జముల నిండ ♦ వింతగు మోదం
బచ్చునడి హర్ష బాష్పము లెచ్చంగఁ బ్రేతాపదేవుఁ ♦ డెల్లరఁ గనుచుఁ, 812
- మ॥ “నల చాటంగను జొచ్చె నక్కరునకుఁ ♦ నేలేఖ నంపించి; యీ
నెలగా నక్కట! సూర్యవంశముదెసఁ ♦ నేరంబుఁ గావించి నిం
దలపాలై తినటంచుఁ బల్కెనును జిం ♦ తఁ గుండితిఁ; గాని యీ
కలఁతల్ సర్వము దీర్చి హర్ష భరముఁ ♦ గల్గించె నీ లేఖయుఁ. 813
- గీ॥ శత్రువురమున యాచనా ♦ స్థానసీమ నింత నిష్పాక్షికమనఁగ్గు- ♦ లింత సుగుణ
భరితు లుండుట యిప్పుడే ♦ మొఱిఁగి, యింత వఱ కెఱుంగనైతినే! యలచు ♦ వగచుచుంటి.
- మ॥ తనసత్కి-రికి భంగమా గలిని స్వా ♦ తంత్ర్యంబుఁ బోనాడి శ్రాం
తినిఁ గాఁపించెఁ బ్రతాపుఁడంచు వగ సఁ ♦ ధిల్లంగ నాపృథ్వీరా
జును నబ్ధురహిమానుఁ డీయరువు రి ♦ చ్చో జ్ఞానదీపంబు మె
పున నజ్ఞానశమంబుఁ బొపుచు యశం ♦ బుఁ బెంచి రెంటేనియుఁ. 815
- మ॥ స్మరణీయంబగు వారి సాయము; కృత ♦ జ్ఞత్యంబుఁ బాటించి త
చ్చరితంబుల్ స్మరియింపకున్న ఋణ మీ ♦ జన్మంబునఁ దీఱ; చా
హరభట్టారకు పేరివెనఁ- గడు పు ♦ ణ్యస్వాంతులొ వీరి యి
ర్వుర నామంబులె యు త్రమో త్రమపదం ♦ బుఁ బొంది వాసిఁ గనుఁ. 816
- క॥ మఱువఁ దగదు; వీరు చిరస్మరణీయు” లటంచుఁ బలుక ♦ సంతోషము పొం
పిరిపోవ సలుంబ్రా ధీశ్వరుడును మది భక్తిభావ ♦ వైభవ ములరఁ. 817
- క॥ పరు నుద్యోగులు, మనతో దురమొనరింపంగ వలయు ♦ దొర లయ్యును, న
క్కరు వీడి మిమ్ముఁ గొలిచిరి గురుతుల్యు లటంచు నెంచు ♦ కొందుము మాకుఁ. 818
- క॥ ద్యుతిమంతమయి జగద్వందితమయి యీదివ్యలేఖ ♦ దేవాలయ సఁ
గతమగు కర్పూరపు హారతివోలెఁ బవిత్రమై వి ♦ రాజులుచుండెఁ. 819
- క॥ హృద్యములై, యనుభవసం పాద్యములై సరళ సరస ♦ పాక కళా సఁ
వేద్యములై లేఖను గల పద్యంబులు తనరు లోక ♦ పావనలీలఁ. 820

క॥ మావంటి సేవకులు సంభావించి పఠించి దినము ♦ పారాయణము
గావించు దగినవై కడుఁ బావనమై వెలుగు నిచటి ♦ తద్యతయంబుల్.

321

చ॥ పదిలముగాఁగ నీదు పద ♦ పంకజభక్తి మనంబులోపల
మెదతెడి వారిలోన నను ♦ మించిన భక్తుడు లేడటంచు నా
మొదలిటినుండియు గరువ ♦ ముల్ మది నుండెను; నిప్పు 'డెందతో
గదర మహానుభావు'లను ♦ కైవడి నా కెఱుంగంగ నయ్యెడి.

322

క॥ విజ్ఞాపన మిద్దానిని నాజ్ఞాపత్రముగ నస్మ ♦ దాడులు గొని మా
యజ్ఞాన ముద్రపెదము బ్రహ్మజ్ఞమణి! దీని నొసఁగి ♦ మమ్మేలఁగజే!"

323

క॥ అనుచుండ భిల్లపతి యాతనిఁ గాంచుచు "భక్తియొగ ♦ ధర్మరహస్యం
బును మిమ్ముఁబోలె నెఱిగిన మనుజుఁ డొకండైన లేడు ♦ మహిలో" ననఁగ.

324

ఉ॥ "కమ్మ నెట్లొ వ్రాసితిని; ♦ గమ్మను బాపినదాదిగా వన
ర్నమ్మగు శ్రాంతి యేల వల ♦ దం చనిపించి తపించుచుంటి; నీ
కమ్మయు నాకుఁ దోడవడె! ♦ కన్యమొ సౌఖ్యమొ నెత్తి బడ్డ భా
రమ్మఁ దొలఁగఁద్రోయఁగను ♦ రాను; రణంబె శరణ్య మెప్పుడు.

325

+ గీ॥ కమ్మ వినినంత మహాజా ♦ స్కంధమందఁ దోచెఁ బదివేల వీరుల ♦ దోర్బలమ్ము;
రణ మొనర్పంగఁ గోరు లు ♦ గ్రముగ రేఁగె! వీరవిహరణ మొనరింప ♦ వెడలవలయు.

చ॥ పొడమి యధర్మముల్ పొదలి ♦ పొగుచు దాస్యము వీరధర్మము
ముడివడె! మాతృదేశము వి ♦ ముక్తికి నాడు శరీరమందున
గడపటి రక్తబిందువును ♦ గాని మిగుల్బుకొనంగఁబోక నే
దడిపెదనేని యీధరణి ♦ ధన్యఁడ నయ్యెద నీభవంబున.

327

మ॥ దివమందైనను రేయియైఁ ద్రుటి శ్రాం ♦ తిఁ బొందఁ గాంతింప; నా
హవరంగంబె నివాసమందిరము చే ♦ యఁ బోయెదఁ; బ్రాణవా
యపు లీదేహమునందు నుండువఱ కె ♦ ట్లో పూని స్వాతంత్ర్యలే
శవికాసంబును బోవనీని ప్రతి ♦ జ్ఞఁ జేతు మీముందర"

328

+ This effusion of the Rahtore was equal to ten thousand men; it served the drooping mind of Pratap and roused him into action, for it was an incentive to find every eye of his race fixed upon him.

"Annals of Mewar"

గీ॥ అని విభుండన భిక్షేతుఁ ♦ “డల్లె యగుత! మీపు చెప్పినంత యొనర్చు ♦ తే నిజంబు!
పిలిచి పిలిచియైన రణంబు ♦ సలుపవలయు; వలచి వలచి యాపదల నో ♦ రద్దంగవలయు!
గీ॥ అఖలభిల్లరాజ్యము మంత్రి ♦ కప్పగించి పులులజోల వేసవేలు లెం ♦ కలను గొనుచు
ననునిమేపంబు వచ్చి నీ ♦ యండ నుండు; నామహాభుజ మున్న నీ ♦ కేమిఁగొఱత! 330

క॥ గళమునఁ బ్రాణము లుండఁగఁ దలపూ వాడంగనీక ♦ త్వత్పదాబ్జం
బులు తల నిడి ముల్లోకంబులు దాఁచిన సుంత ముల్లు ♦ మోవఁగనీయన్” 331

క॥ అని యెల్లెత్తి వచించిన విని యందఱు హర్ష మనుభు ♦ వింప సలుంగ్రా
వనిపతి “తథాస్తు జయమగు” ననఁగఁ బ్రతాపేశ్వరుఁడు మ ♦ హానందమునన్. 332

మ॥ “అమితోగ్రంబుగ యుద్ధముల్ జరుగు; నా ♦ వంశై న విశ్రాంతి నొం
దము; మీకున్న యమూల్యవస్తువుల మె ♦ టఁగొంచు నీనాఁడె నూ
ర్యమహల్ దుర్గముఁ జేరఁజోవతె” సటం ♦ చాజ్ఞప్తిఁ బొందిచె; శ్రీ
క్రమమె సేనాపతు లందఱు దరియొ ♦ గా నేఁగి రాదుర్గమున్. 333

ఉ॥ “మీరలు నాకు వంద్యులరు; ♦ మీకృతమున్ మఱువన్; రణంబె నేఁ
గోరుదు; శ్రాంతి నిండుకయుఁ ♦ గోర” సటంచని పృథ్వీరాజు న
బ్ధూరహిమానుఁగూర్చి తలఁ ♦ పున్ బ్రకటించెఁ బ్రతాపసింహుఁ; డ
వ్వారును నక్కరీతునకు ♦ వాఁడై దెప్పిరి సత్య మేర్పడన్. 334

గద్యః— ఇది శ్రీమతా-మేశ్వరీ కరుణా కటాక్ష వీక్షా సమాసాదితరసవత్కావ్య
నిర్మాణ చాతురీధురీణ, సుగుణగణపారీణ, దుర్భాకవంశదుగ్ధాంభోరాశి
రాకాశైరవమిత్ర, శాలంకాయన గోత్రపవిత్ర, సుజనజనాను
గ్రహపాత్ర, వెంకటరామార్యపుత్ర, కవిసీమా వధాని
పంచాననేత్యాది బిరుదవిఖ్యాత, సుకవి రాజ
శేఖర, రాజశేఖరకవి ప్రణీతాబయిన
రాణాప్రతాపసింహ చరిత్రంబు
ను పద్యకావ్యమునం
దుఁ జతుర్థా
శ్వాస
ము
సంపూర్ణము.

౧
రామాయణము.

రాజాప్రతాపసింహచరిత్ర.

పంచమాశ్వాసము.

- సీ॥ ననుపారు మెఱుంగు దీ ధిస గుఱ్ఱలేమావి చిగురాకు బాకులు ధికిలి చేసి,
ననలాని వగరుటె ధిల్లనఁ గికారించు కోయిల హుమాయీల నా ధియితము చేసి,
నిలువెల్ల విచ్చి తా ధివులు చిమ్ము దాసానిపూలతో నెట్టిజెం ధిదాల నెత్తి,
యరవిచ్చు తేకుదా ధిమర తుపాకులఁ దేటిగమి యుక్కుగుండ్ల న ధిగాదు చేసి,
- గీ॥ పరువపు వసంతుండను దొడ్డ ధితురకతేడు కలయవనపాళి పసదన ధిమ్ములఁ గఱంచి,
లలితరాజాతపత్రమం ధిడలము బెరయ దళముకొని చిల్కపిండతో ధిదలము వెడలె. 1
- క॥ ఈమాఱు ప్రతాపుండు తనదా మానము నిలుపుకొనుట ధియరిదని యుక్ష్మర్
భూమిశు నై న్యపతు లచ్చో మూఁగిరి బలములెల్ల ధిజుట్టును గొలువఁ. 2
- క॥ బల్లిదుల భటులఁ గొని 'యంతెల్లా' దుగ్గబుకడఁ బ్ర ధితాపవిభుం డ
బ్బిల్లాభానుని దాఁకెను ముల్లోకము లతని ధృతికి ధిముచ్చట పడఁగఁ. 3
- సీ॥ తొరుమ్మభటులు మ ధితమతంగజములట్లు తాఁకిరి రిపుసేన ధిదద్దటిలఁగ;
రాజపుత్రులు మృగేం ధిద్రక్షేణిబోలె బైదూఁకిరి యవనులు ధిదొరలిపడఁగఁ;
బ్రళయభానుఁడవోలె ధివెలిగి ప్రతాపేంద్రుఁ డరిమధ్యమున వ్రాలి ధినలుకసాగె;
వందలువేలుగా ధిమ్రుదిరి రౌఢపక్షములందు; సమర ము ధిగ్రముగ కేఁగె;
- గీ॥ బ్రాహ్మమాపటివేళకు ధిమొగలుసేనఁ గొని ఫరీను వచ్చి కలసి ధికొనియె; రాజ
పుత్రులకు సంగరము తల ధిమునుకలయ్యె; యవనసై న్యంబుల యధీన ధిమయ్యె గోట. 4
- క॥ బారులు బారులు యావన వీరులు తైలంబు లెక్కి ధివెడలుచు ననలఁ
'దోరణగృహ' దుర్గము "చాండేరి" దుర్గంబుఁ గొనిరి ధిధృతి యేచారఁ. 5
- క॥ వేటొక సేనాపతి మార్వారుదెసను సేనఁగొనుచు ధివచ్చి మహాగ్రం
జా రణ మొనరించుచు బాలిమేరను "అహూరు" కోట ధిమెట్టెను గడిమిఁ. 6

సీ॥ నీలకాదంబిని ♦ నివహంబుచందాన సకలదిక్కుల వివ ♦ తృంచయములు

పేరినకొలది భ ♦ విష్యదాకాశంబు విపులాంధకారసం ♦ వృతముగాఁగ

సైన్య మంతంతకు ♦ సమసిపోయెను; దుర్గసంఖ్య క్రమముగా ♦ సన్నగిల్లె;

నావృతాపున ధైర్య ♦ మతని సాహసము దై నందినవృద్ధి నొం ♦ దంగసాఁగె;

గీ॥ నింతలోనన వర్షర్తు ♦ వెదిగివచ్చె; బర్హతముల లేఁగడు విష ♦ వాయువులకుఁ

గొలకు లందలి విషజలం ♦ బులకు స్రుక్కి, మొగలు సేనలు ఢిల్లీకి ♦ బోయె మఱలి. 7

సీ॥ విశ్వంబునల్లఁ బి ♦ ప్రిగఁజేయఁజాలి గుంపులుగాఁగఁబడు పిడు ♦ గులకు నదలి,

జడివట్టి కురిసి మా ♦ సముదాఁక విడువక చెలరేగుచుండు వా ♦ నలకుఁ జిక్కి,

కుక్షిలోనికిఁ గ్రుచ్చు ♦ కొని పోయి శ్రమఁబెంచు నీదరగాలికి ♦ బేదవడియు,

రక్త మంతటిని బే ♦ రఁగఁజేసి హృదయంబు స్తంభన మొనరించు ♦ చలికి స్రుక్కి,

గీ॥ చి త్రయొడల వేడికి ♦ న త్రమిల్లి రాజగురుసార్వభౌముడు ♦ రాణివాస

మనుఁగుబిడ్డలు నలజడి ♦ కగ్గమగుచు బొందవులుగూడఁ బడవట్టి ♦ బాధ పడిరి. 8

క॥ కొమ్మలకును బల్లవనివహములవలెఁ జైత్రమాస ♦ మంతల నారం

భమైన యవననృపసైన్యములు గుంపులయి వెలసె ♦ హారావలిపై. 9

గీ॥ పాడుపాహి యానతిమెయి ♦ భరతఖండ మందు విఖ్యాతిఁ గనిన సై ♦ న్యాధినాథు

తల్ల వేంచేసి 'యజ్ఞార ♦ గృహము 'దేవగృహము' ను 'విరాటగృహదుర్గ' ♦ మిన్ని గొనిరి.

మ॥ సమదేశేంద్ర సమాన వీరభటు లు ♦ తాహంబుతోఁ గొల్పి, ద

ర్పము శోభిల్ల మహమ్మదీయభటు లం ♦ బన్ నుండి మార్యారుదే

శమునందుండియు వచ్చి యెల్ల దిశలఁ ♦ తైలంబు లందెక్కి సూ

ర్యమహల్ దుగ్గము చుట్టుమూఁగిరి సమ ♦ గ్రాటోప మేవారఁగఁ. 11

మ॥ వితత కరాళ మృత్యుసస ♦ భీకర విక్రములైన యాత్మ యో

ధతతులనెల్లఁ బూన్పుచుఁ బ్ర ♦ తాపుఁ డరాతులఁ దాఁకి సంగర

క్షితిని దదీయశీర్షములఁ ♦ జొదర వందర చేయుచుండె; నీ

గతి నొకమాసముఁ గడువఁ ♦ గా యవనుల్ కడుఁ జొర ముగ్గుచుఁ, 12

సీ॥ కొలటలో నొక్కని ♦ గూఢమార్గ మెఱిగి గుమిగూడి పోయి దాస్ ♦ రమును దెఱచి,

యర్ధరాత్రము లోని ♦ కరుగంగఁబూని రా సడి యెల్ల యెఱిగి డు ♦ ర్జయుఁడు వచ్చి

యడ్లగించెను; యుద్ధ ♦ మతిభయంకరముగా జెలఁగె; క్లేచ్చులును దో ♦ శి కొని లోనఁ

జొరఁ బూని; రది చూచి ♦ చొండావతుల్ దవాగ్నిజ్వాల లలులు క్రి ♦ క్కిరిసి తాఁచి,

గీ! రఘు- డడయుచు సరికి బో- రగ్గ మయ్యె; నంత భిల్సురాపురినుండి- యరుగుచెంది
నూ-క్తసింహుండు తురకల- స్రుక్క-జేసి సరభసముగ దుర్గప్రవే- కం బొనర్చె. 12

ఉ! ఘోరముగా రణం జెదిగె;- గొన్ని దినంబులు దాటినంత, నా
హరపదార్థముల్ దఱిగె;- నంతట నొక్క-యెడఁ బ్రతాపధా
త్రీరమజేంద్రుఁ జేరఁజని- “దేవ! నిగూఢ కవాటమందునఁ
దూఱుచుఁ బోయి ‘భీమగడ’- దుర్గముఁ జేరఁగ యోగ్య మియ్యెడఁ. 14

క! చాలఁగాలము నిలువఁగఁ జాలమ దుర్గంబు; తిండి- సంబారములుఁ
జాలవు; మీరిపు డరుగుట యే లగ్గగు నాకుఁ జూడ- నిందుండి వడిఁ.” 15

మ! అని పాదంబులచెంత వ్రాలుచు సలుం- బ్రాధీశుఁ డధింప, న
జ్జననాథాగ్రణి భీమదుర్గమునకుఁ- నైవ్యంబులఁ గూడి పో
యెను; శేషించిన నైవ్యముల్ భుజబలం- బేపారఁగాఁ బోరి; రై
న నెలఁ దాటకమున్న దుర్గమును జెం- డఁగల్గి రాష్ట్రేచ్ఛులుఁ. 16

మ! బలమెల్లఁ గృశియింపఁ జొచ్చినఁ బ్రతా- పహాస్తి జాంబూనదా
చలముఁ బోలి పరాక్రమక్రమత స్వ- చ్ఛందంబుగా నిల్చె; బి
డ్డల భార్యఁ జెఱఁబట్ట నాతఁ డగచా- ట్లఁ మున్లునం చెంది సే
నలతో ముట్టిరి భీమదుర్గము నమం- దస్థైర్యులై మోగలుల్. 17

సీ! యవనులదెస ముఖ్య- మై ప్రకాశించె నత్యలఘుబృహన్నాది- కాత్రవహ్ని;
రాజపుత్రులదెస- రాజల్లదొడఁగెఁ బ్రథానమై బాహావ్ర- తాపవహ్ని;
యగ్నిచూర్ణముధాటి- కాకోట నటనట గండశిలలు కొన్ని- పిండి యయ్యె;
క్షణమునకు క్షణంబు- గడియకు గడియ యావనచమూప్రతతిని- బలము తఱిఁగె;

గీ! నిప్పు లుమిసెడు నారక- నేత్రములును ముడుచుడెడు భయదాస్య- మాదలములు
రక్తసిక్తపరిచ్ఛద- రాజి వెలయ రాజపుత్రుల పోరుచు- రావర మయ్యె. 18

క! నెలదాటుదాడె యవనులఁ గలనఁ గలఁచి నృపగురుండు- కాపురముఁ దగఁ
దలఁగించి బోయవల్లియ నిలిపి పదిలపఱచి మఱల- నెక్కొ-న ననికొ. 19

మ! పరమావ్రీతిని భిల్లలోకపతి యా- పాటేశ్వరీపాదపం
కరుహద్వంద్వముఁ గొల్చి తోడుకొని యా- ‘కావా’ ఖనిక జేర్చె; నా
కరుణాసాంద్రమనస్కు- యత్రుని భూ- గర్భమునఁ జేరు నా
ధరణీనందనఁజోలఁ జెంపెనఁగె నా- దార్యంబు దీపింపఁగఁ. 20

- గీ-రాణివాసంబు భిల్లరా-ఁ య్యంబుఁజేరు తెలింగి మహాలక్ష్మిభావ సేన-శతపదియెందుఁ
దటిమె; దుర్గతుపదముల-సరుగలేక గరళముఁ దిన్న వేదములు-గతిఁ గలుగెను. 21
- గీ-విచ్చె మొగిలులు; గగఁజంబు-ఁ బినుల మయ్యెడ, గాఢపురముతోడ పనుచు-గ-గణముతోడఁ
గదలి బోయగూడెను వీడి-తైలవార సీమలకుఁ జేర విడల-ఁ బ్రియప్రభుడు. 22
- గీ-విడిది మార్పులు, పగర రాంజుమలమార్పు, లాత్తుబలము తగ్గెడు మార్పు, అలజడిఁగొనఁ
దొడరి, తలకుఁగూడుగటిమ-త్రోపులాడ వెనుక చూడక స్వపుయము-ఁ గొని-నివెనంగి.
- గీ-ఒక్క-మెయి శేయుఁబవలకు-గ్రుక్క-గొనక జయము దవ్వైన కొలఁది ను-తాపహత్య
రపులుకొల్పుచు నడమె సం-గ్రామదీడు; విమతులకుఁ జిక్క-గడము దు-ర్గములుగూడ.
- సీ-మిట్టమధ్యాహ్నంబు! మహిమ దుగ్రుండము చెలరేగె; నొకచోట-ఁ జెట్టు నీడ
బోయ గడ్డిని దెచ్చి-యాయఁ బాటేశ్వరి రుబ్బి కాల్పుచునుండ-రొట్టియలను;
బిడుగుపాటున వచ్చి-పడియె నంబురుదిక్కునుండి ఫణిధాను-దండుఁగొనుచు;
మనుజేశ్వరుడు కొ-మల్లులు మంచి బుట్టల, బిడ్డల భార్యను-బెట్టి విడిచె;
- గీ-ననుచరులఁ గూడి నేచప్పనై-వ్యంబుఁ దాఁకి పదులు నూలులుగాఁ దలఁ-చిదిమి నైచె;
నంత భిల్లులు వనసీమ-నాక్రమించి పిల్లలను రాణి-జేర్చిరి-భిల్లవాటి. 25
- సీ-పాబాజుభావ గొప్ప-నై న్యంబు తనమెటఁ గొలువంగ లోయతో-పలికె జొచ్చె;
తైలసాంకేతిక-సాహాయ్య మూడి పత్రాపుఁడు భటులఁ గొం-దటమ గూర్చి
యాకస్మికముగా-పరిసేవపై మారి మసఁగినగతిఁ గ్రమ్మి-మట్టసాగె;
నీయవస్థను ఖాను-దెలింగి నై న్యము వెవ్క-మొగమయి పరవఁగా-ముదల వెట్టె;
- గీ-దురకభటు లల్లనల్లన-మరలిచూచి రాజమణి గానమికి నబ్బు-రమ్ము పడిరి!
యాతఁ డవ్వబిదెస లోయ-పరిబలమ్ము బిట్టు దట్టించె గ్రుక్క-ద్రి-ఁ ప్రికొనసేక. 26
- మహా మఱువా వైరులు వెవ్క-కుఁ దిరిగి; రీ-మూర్ఖు బ్రతాపావనీ
శ్వరుఁ డవ్వరికిఁ గానరాక యెటనో-తైలంబు లందుండి ముం
దఱఁ బోటాడ్డిన మ్నేచ్చసేనలఁ బ్రచం-డస్ఫూర్తిమై దాఁకి కొం
దఱ నాత్మీయకృపాభారలను మ్రం-దకేశన సత్కృతఁడై. 27
- క-కనఁబడఁ డెట్టులు వెదకిన; గవలడినను జుట్టువడఁడు; కట్ట! యింక నే
మొనరింతు మనుచు, ఖానుడు తనసేనను గొనుచు గిరులు-దాటుకొని వవ్క. 28
- క-ఖాసింఖాను మహాసేనాసంవృతఁడగుచు నవలి-నా డకుఁజేర
గా, నడి గని యాతని నిల్చే-సిఱుఁగులఁ బెట్టి యిసుక-తేల్చుదు కలఁచె. 29

క॥ అటవీమృగములవలె బొంచుటయును బైలుడుట చీలు ♦ చుట కలఁచుటయుగా,
విటతాటనమ్ముచేయుట త్రుటిలోఁ జాటగుట నృపతి ♦ భూర్జటి నేర్చెగా. 80

క॥ పులి నివసించెడు గుహలోపలి కరిగెడు హరిణవిలతి ♦ వలె, యావన వీ
రులు రాగ దినదినము వందలుగఁ బ్రతాపుడు కలంచి ♦ తనువులు సించెగా. 81

గీ॥ అవిరళాఞ్శాహుతుల రేగు ♦ నగ్నిహోత్ర మన, సలుంబ్రాధిపతి శాత్ర ♦ వాటవి నటు
భస్మ మొనరింప, నిటు ప్రతా ♦ పప్రభుండు దవలె సమరాభ్రసీమ మా ♦ ర్తాండుపగిది.

క॥ ఒకపాలు పై న్యములు కొండకనుమను బ్రతాపుఁ దాడి ♦ నలి సేయుచు నే
ఱొకపాలు భిల్ల దేశము నికటమునఁ జరించె రాణి ♦ నిజ తెఱఁబట్టగా. 82

క॥ “ముల్లోకము లెదిరించిన ముల్లె నను మోవనీక ♦ మొగ్గరమున నా
భిల్లులఁ గలఁచెద” నని యబ్బుల్లాఖా నేగె పై న్య ♦ ములఁ దోడ్కొనుచుగా. 84

ఆ॥ శైలపంక్తి నడుమ ♦ ‘జాపురా’ తగరపు గనులలోన రాణి ♦ గారి నుంచి
వేయుఁగనులతోడ ♦ వేయుఁజేతులతోడఁ బ్రీతిఁ గాచుచుండ ♦ భీమచాండు. 85

క॥ అనుచరు డొకదిన ముదయాబునఁ దగరపుగనులు చేరఁ ♦ బోయి మహారా
జ్ఞిని గాంచి భక్తిఁ దత్పద వనజములకు మ్రొక్కి నిలువఁ ♦ బాటేశ్వరియుగా, 86

మ॥ “దరహాసోజ్జ్వలకాంతికాంతమయి, యు ♦ ద్యత్పద్యప్రతాభనుం
దరనేత్రద్యయమై, పరాక్రమకళా ♦ ధోరేయమై, సత్కృపా
భరితంబై, రమణీయమై, భువనసే ♦ న్యంబైన, నాజీవితే
శ్వరు నెమ్మోమును గాంచి నేటి కొక మా ♦ సంబయ్యె భిల్లాగ్రణి! 87

క॥ వైరుల పై న్యము లెంత యపారముగాఁ జ్ఞుకొనెనో! ♦ వా రేయెడ ను
న్నారో! సమయమునకు నాహారము దొరకెడునో! మాకు ♦ వై వగతురొకో! 88

మ॥ అకటా! మ్లేచ్ఛుల దాడి తగ్గదని వా ♦ రాయాసముఁ జెందఁబో
రు కదా! యెప్పటి యట్ల నవ్వచునె పో ♦ రుగ దీర్తురా! రాజపు
త్రకు లుత్సాహము వీడరే కద! సలుం ♦ బ్రాభర్త సర్వాంగర
క్షకుడై కేలు మొగుడ్చి ప్రాణవిభ ప ♦ జ్ఞగ గొల్చియుండుగా గదా! 89

సీ॥ శ్యామసింహుండు పా ♦ ర్ష్యమున వ్రించునే! సామంతు లందఱు ♦ సరస నుండై!
స్వాతంత్ర్యసమరదీ ♦ యామహోపన్యాసములు లొంటిచందాన ♦ నొలుకుచున్న!
వ్యాకోచపుష్పంబు ♦ వలె నాభుమోమున నానందదరహాస ♦ మలరుచున్న!
నాయాస మెప్పుడై ♦ నంది కుండఁడుగదా! యారోగ్యసౌభాగ్య ♦ మనువగుగదా!

- గీ! యూర్జితోత్సాహశలతో * నొప్పెడుగడ! తలచు బిడ్డలదెస మది * ముఱలదు గద!
విమతులకు నెల్ల గర్భని * ర్భేదకముగఁ దీవ్రకరవాలభార న * ర్తించెడుగద! 40
- మ! “ప్రమదం బొప్ప రణంగణంబులఁ బ్రతా * పస్వామి స్వాతంత్ర్యయో
గము సాగింపఁ దదాత్మజాతుఁడు భుజా * గర్వంబుఁ బోనాడి దూ
రమునం జాగెడు నెట్లు! వైరులతలల్ * రాలపంగ నన్నాజ్ఞ సే
య” మటం చెప్పుడుఁ బోరు నియ్యమరసిం * హుఁ బట్టనేరగ గదా! 41
- మ! చుఱకత్తల్ గొని చెల్లవై కుఱికి “ము * చ్చుల్ వోలె మాదేశభా
గ్యరమగ గొల్లలు గొట్టు నీతురకమూఁ * కగ వ్రత్తు మి”ట్లంచుఁ జిం
దరగాఁ జీల్చెద రీయనుంగునిసువుల్ * నాకన్న సంతాన; మే
కరణిఁ దండ్రికి దవ్వుగా నిలుప శ * క్యంబాను నాబోటికి! 42
- ల! విశ్వమెల్లఁ బొగడ * భిల్లరాజ్యం బేలు సత్ప్రభుండు భీమ * చాందు దొరయుఁ
దండ్రివోలెఁ గాంచు; * దత్కృప మముఁ జీమ సోఁక; దెట్టి కొఱత * మాకు లేదు. 43
- గీ! కాని పుత్రాపధరిత్రీజని పదాబ్జాతదివ్య * సందర్శనసే
వానంద మందఁగోరుచు మానస మొక్కింత వంత * మరఁగి కరఁగెడుగ. 44
- క! ఒకమాఱు దర్శనము చేసికొనఁవలె నంటి నని వ * చింపు” మనఁగఁ గం
చుకి పాఠేశ్వరి పాదములకు మ్రొక్కుచు వెడలి వనము * లగ బడి పోయెగ. 45
- గీ! అవల నొక్కనాఁడు ప్రతాపుఁ * డరుగుదెంచె, బోయదొర స్వాగతు బిచ్చి * పూజచేసె;
బిల్లలను భార్యఁ గూడి పృ * థీవిభుండు కలిపయదిసంబు లచోచ్చటఁ * గడపె వేడ్క. 46
- డి! అంతట నొక్కనాఁడు శబ * రాలయముగ విడి యావ్రతాపథూ
కాంతుఁడు పీఠయోధులును * గాతయు బిడ్డలు వెంటరా, సహ
ర్యాంతరసీమలం దరిగి * యచ్చట మేచ్చులసేనఁ జూచి క
ల్పాంతకుఁబోలెఁ దాఁకి సమ * రావనిఁ బెక్కురఁ ద్రుంచె నుగ్రుండై. 47
- క! సమరము ముగిసిన సాయం సమయమునకు తైలసీమఁ * జల్లని వలువృ
క్షముక్రింద వసించె బ్రతాపమహీంద్రుం డచట నా వి * భావరిఁ గడపఁగ. 48
- క! ఆరాత్రి కొంత కడవనఁ దారాపథముడు నిబిడ * ధారాధరముల్
ధారాపాత్రలకరణి సహరముగ కేగి ఘోర * వర్షము గురిసెగ. 49
- గీ! మాటిమాటికి పొచ్చె దె * ల్పాటువాన; వర్షమునకన్న రేగె బ్ర * భంజనంబు;
నిలువ నెలవైన తరు వల్లె * కలయ నూఁగి తల నొఱగునో యనెడి శంక * దవులఁజేసె 50

- గీ చలిః గాలి కాచలిః వ ధ మున కడలి విడ్డ లేడ్డసాగిరి; కట్టు ధ నుడ్డతెల్లః
దక్షిణ; నినుగులు తనచుట్టు వడకుచుండ తెప్ప వాల్చుక రాణి యా రేయి గడపె. 51
- సీ తెలతెలవాతె; వా నల పోటు తగ్గె; రాక్షయు గడ్డిరొట్టెలు; చేయుచుండె;
ఖాసిముఖాను చెం గటః దోచె; సపరివారుడయి రాజగు యుడు తొలఁగె;
నొకగుహచేరి కూ ధ్వుండె; వంతట మహబత్తును గనఁబడె; బ్రభుడు చెంత
తైలశిఖర మెత్తె; పాబాజుఖా కొంతసేపటి కచ్చోటు చేరవచ్చె;
- గీ స్వవవరుడు లోయ కరిగె; ధ రిదుఖానుఁ డచటి కేతెంచె; భూపతి యుద్రి దాఁటె;
నచటి కరిగె నబ్బుల్లుయ్యు; నవనిపతియు నేగదొరకొన నాబూని రీంద్రమునకు. 52
- × సీ ఉడయపురమునకు నుత్తరచ్చున రెండుక్రోసులపై నఁ ద్రి కూటమనఁగఁ
బర్వతం బలరు; నా వసుధాధరముచ్చు నతిసాంద్రముగు నర గ్యంబు దనరు;
నీర మెల్లెడ నూట యూరి బుగ్గలు పుట్టి ధ్వను లెత్తి నెలయేడ్లు పాటుచుండు;
ద్రవిధశీతోష్ణప్ర దేశంబు లుండు సకలజాతుల వృక్ష సమితి యలరు;
- గీ మొల్లులును జాజ గన్నేరు మల్లెచ్చెల్లు; పారిజాత మందార చం షక తరువులు
కసరుఁబూల గుబాళిండు కమ్మతావి విరియ వెదచల్లు దెసలెల్ల వెల్లి గొనఁగ. 53
- గీ అరినిబిడమైన గహనమ ధ్వమున, సూర్యరశ్మి సోకని తైలగ నృముల, పదులు
మొలుచు తావుల, భవుని కో వెలలు వెలయు గగనమునఁ గూరిపోయి చుక్కలవిధాన.

Within its impervious recesses rose the three peaked (Tricuta) mountain at whose base was the town of Nagindra, the abode of brahmins, who performed the rites of the great God. The most antique temples are to be seen in these spots, within the dark gorge of the mountain, or on its rugged summit in the depths of the forest and at the sources of the streams, where sites of seclusion, beauty and sublimity alternately exalt the mind's devotion. In these regions the creative power seems to have been the earliest and at one time the sole object of adoration, whose symbols, the serpent-wreathed Phallus (Lingam) and its companion, the bull, were held sacred even by the children of the forest.

"Annals of Mewar"

In these silent retreats Mahadeva continued to rule triumphant. The temple of Eklinga, situated in one of the narrow defiles leading to the capital is an immense structure, though more stupendous than elegant. It is built entirely of white marble most elaborately carved and embellished, but lying in the route of a bigotted foe, it has undergone many dilapidations. The brazen bull placed under his own dome, facing the sanctuary of the Phallus is nearly of the natural

- గీ॥ అనుచరసమూహములు వెంటఁ జరిగి కొలువఁ బ్రకృతిరమణీయమగు నీయఁ రణ్యాసీమః
దాటి భూధర మెక్కి ప్రతాపదేవుఁ డరిగె నప్పు డాబూపర్యఁ తాగ్రమునకు. 55
- క॥ పున్నమ సన్నని వెన్నెల మున్నీటను దేలు దొడ్డఁ పూమొగ్గులు ల
గీ॥ తృప్తతీర్థగోపుర సంపన్నంబగు నేకలింగఁ పతి దేవళమున్. 56
- గీ॥ తరుకుఁ బడికఁపు శిలలు గోఁ డలును గోపురములు ప్రాకారములు నాలఁ యములుగలిగి
దేవళం బెల్ల ధవళకాంఁ తిప్రశస్త్రీ బాలసంద్రంబు చందానఁ బరిధవిల్లు. 57
- క॥ మురువగు చెవులును, మెఱసెడి గొరిజలు, బెడగారు కనులుఁ గొమ్మలు, ననువో
శిరమున నికఁపు వృషభము పరిమాణం బొంది నందిఁ వజ్రమును నుండున్. 58
- గీ॥ నందిశేవర దరిఁజేరిఁ వందనములు చేసి గర్భాలయముఁ బ్రవేశింపి చన్న
× గేంద్ర పరిచేష్టి తైకలింఁ గేశ్వరునకుఁ బూర్ణభక్తి బ్రతాపుడుఁ పూజ చేసె. 59

size in a recumbent posture. It is cast (hollow) of good shape: highly polished. and without flaw except where the hammer of the Tartar had opened a passage in the hollow flank in search of treasure.

"Annals of Mewar"

§ The shrine of Eklinga is situated in a defile about six miles north of Udaipur. The hills towering around it on all sides are of the primitive formation and their scarped summits are clustered with honey combs. There are abundant small springs of water which keep verdant, numerous shrubs, the flowers of which are acceptable to the deity especially the Kiner or Oleander, which grows in great luxuriance on the Aravullis. Groves of Bamboo and Mangoe were formerly common according to tradition. There are however still many trees sacred to the deity scattered around. It would be difficult to convey a just idea of a temple so complicated in its details. It is of the form commonly styled pagoda, and like all the ancient temples of Siva, its sikra, or pinnacle is pyramidal. The various orders of Hindu sacred architecture are distinguished by the form of the sikra, which is the portion springing from and surmounting the perpendicular walls of the body of the temple. The sikra of those of Siva is invariably pyramidal and its sides vary with the base whether square or oblong. The apex is crowned with an ornamental figure as a sphynx, an urn, a ball, or a lion, which is called the Kullus.

"Religious establishments."

× The serpent "subtlest beast of all the field" worshipped as the emblem of wisdom (Budha) was enjoined with the symbol of the creative power, as at the shrine of Eklinga, where the brazen serpent is wreathed round the lingam.

"Festivals and Customs of Mewar."

గీ॥ అందఱునుగూడి వచ్చి గాఁ గృపలయఁజున్న సరస నొకఁడుగఁగవచ్చును వి॥ ప్రాచీనాది
కాంక్షఁజూచున గూర్చుండి; రఁజునై న్య నాయకుల గాంచి రాజనా ॥ రాయఁజుండు, 60

గీ॥ “భరతఖండము నెత్తుడు యుం ॥ పరిగవచ్చు యవతనై న్య ప్రవాహము ॥ వర్షగిరి
చర్వతమునోదెనిగిది మే ॥ వాడలక్ష్మి కాశ్యపవృత్తును విజయంబు ॥ సలఁగిరినె 61

సీ॥ భానువంశఘన వైభవ ॥ వసాభతమ్ములు తిడ మొనర్చెను కిలా ॥ చిత్రవృత్తి
సత్యసంస్థానాః ॥ చామ్యుడై రాజమండపముడయ్యె గవకసే ॥ న ప్రభంధు;
నీలాద్రిపుండి కా ॥ బూతుదాతఁ డుడుమఁ-పతుల నెల్ల జయించె ॥ బహురావు;
వసుధాతలంబెల్ల ॥ వడవడవడవడిడె బురువసించుచు కాల ॥ భోజనవృత్తి;

గీ॥ మఱియుఁ గోమనసింహాది ॥ మనుజుపతులు సకలదిగ్దేశవిక్రాంత ॥ సాంద్రయతలు
ప్రాణములు మాతృభూమి క ॥ ర్పణముచేసి భారతోద్ధారకఖ్యాతి ॥ బడసి చనిరి. 62

సీ॥ భరతఖండము నభో ॥ భాగమాత్రాంధుండు, రాజపుత్రకులై క ॥ రాజరత్న,
మామృభూదేవీ హృ ॥ దబ్బ మేలెడు దిననానా, పృథ్వీసారవ ॥ భాము బావ;
మేవాడరాజ్యల ॥ క్షీప్రాణనాథుండు, కల్యాణసింహుని ॥ గన్నతండ్రి,
కర్గానదీరజాం ॥ గంఠ వార్ధి బడబాగ్ని, ఘోరీమహమ్మదు ॥ కుంజర హరి,

గీ॥ వసుధ న్యాసింపు యావన ॥ ప్రళయ ముడుప నవతరించిన యాదినా ॥ రాయఁబుండు,
సచురసింహాక్షమానాథు ॥ సదృశులైన ప్రభువు లుండురె! యెన్ని క ॥ ల్పముల నైన. 63

సీ॥ రఘుపతిసింహు కౌ ॥ ర్పణబెంతనగవచ్చు! మాహామీరుండు నృప ॥ మాత్రుడగునె!
లఘురాజు దేశమే ॥ లాగు వృద్ధి యొనర్చె! జాడుబోల్ ధర్మవీ ॥ రుండు గలఁడె!
కుంభేంద్రుఁ గని రణ ॥ క్షీణి నెవ్వఁడు నిల్పు! బృహ్మీశు సాహసం ॥ బెరుకొల్పు!
సంగ్రాము కౌరవ్ది ॥ తూరితి యెట్టిది! రత్నసింహుని పరా ॥ క్రమ మలఁతియె!

గీ॥ భారుతులనునఁగాక వి ॥ కస్త్రప్రపంచ ముండు నేమాశమున జన్మ ॥ ముదినార!
లిట్టి భువనై కవాద్యతా ॥ పృథుబలాధ్యు లిట్టి ధర్మసంస్థాపకు ॥ లిట్టి ఘురులు! 64

సీ॥ ఎవ్వై నభంబులు ॥ నేకుకోలలతో, మహాబ్ధిబోల్ సప్తభే ॥ యములతోడ,
నద్రంబు సోతు జ ॥ యస్తంభతతులతో, గలువపూలుట్టి కో ॥ వెలలతోడ,
వెలయు నెచ్చుదినాలు ॥ కళింగమాగ్గములతో, సముదార రాజమా ॥ గ్రములతోడ,
సంఖ్యకు విూలు ప్రా ॥ సాదసంతతులతో, జలపూర్ణ బహుసర ॥ సుమిలతోడ,

గీ॥ బెమ్మ-బతుల జనులతో, వేలయేర్లు యవతులకు గూడెగాలమై, ॥ రవికులంబు
గుత్తగాను తేత్రరాజమై ॥ కొమరు మిగులు చిత్త్రుమహాబు వగర మీ ॥ క్షీణిగలదె!

- గీ॥ మహితమేవాడరాజ్యం ♦ మాసమగ్ర విభవభాగ్యముల్ చూడ్చి ♦ వ్రేగుగొలువ
వాహినులఁ గొంచుఁ బెక్కు-సం ♦ వత్సరములు మొగలుపతి “యలాయుద్దీను” ♦ ముట్టడించె.
- గీ॥ వ్రేటుదీటి యొకింత దె ♦ ప్పిఱకమున్న ఘూర్జరమునుండి ‘బహదూరు’ ♦ క్రూరుఁడగుచుఁ
బచ్చివిసమును గ్రక్కు-చు ♦ వచ్చి లగ్గ పట్టెఁ; జిత్తూరుపురలక్ష్మి ♦ కుట్టు వట్టె. 67
- సీ॥ వైదికివృంధరా ♦ పతి దుర్నిరీక్ష్యంబు, యవనభూపాల కా ♦ రాలయంబు,
భాగ్యలక్ష్మి వసించు ♦ పద్మాకరవరంబు, సాభాగ్యవైభవా ♦ స్థానవాటి,
రవివంశస్థప మహా ♦ ప్రాసాదరాజంబు, రాజపుత్రుల మంది ♦ రప్రవరము,
భారతఖండార్ధ ♦ తారావతంసంబు, భవనశౌర్యమునకుఁ ♦ బుట్టినిల్లు,
- గీ॥ లలితమేవాడలక్ష్మివి ♦ లాసతిలకమయి సహస్రాబ్దములనుండి ♦ యశముఁగనిన
పురవరేణ్యంబుఁ జిత్తూరుఁ ♦ బూదిఁ గలిపె; దండు గొనివచ్చి యక్కరు ♦ దండధరుఁడు. 68
- సీ॥ రాజసేవితము నూ ♦ ర్యద్వాసరాజంబు వ్రీలి మ్రుక్కలుగాఁగ ♦ నేల రాలె;
దన శిఖరము మాశ్వ ♦ మునఁ దోచు కుంభజయస్తంభ మూఁటాడి ♦ యవని మ్రొగ్గె;
హారతుల్ వేదముం ♦ తా)రావముల నొప్పు కోవెల లన్నియుఁ ♦ గూలి పోయె;
వీరసంసారు లు ♦ ర్విని బాసి పోవుట భవ్యమందిరములు ♦ పాడువడియె;
- గీ॥ వజ్రచుఁ జెవి దిమ్మొపట్టఁగా ♦ నడవిరిశ్యః బలసి యెల్లడ ముండ్లచె ♦ ట్లలము కొనియెః
విడక బుసబుసలాడె ద ♦ ర్వీకరములుః వనమృగంబులు మీఱె; గూ ♦ బలును జేరె. 69
- చ॥ ఇరువదియైదువత్సరము ♦ లిప్పటి కెప్పుడో చాటిపోయెః జ
త్తురురమ మోముకుంకుమము ♦ తోఁగను పున్నముదీటి; రేల ని
ద్దర పవ లన్నముఁ విడిచి ♦ దుర్గమదీక్షను నిన్నియేండ్లు సం
గర మొనరించినఁ జయము ♦ గల్గనుః కల్గను కల్లు నాసయుఁ. 70
- గీ॥ పట్టభద్రుఁడనైన య ♦ ప్పటి విభవము సంపదయు మూఁడునాశ్వము ♦ చ్చటఁగ జాతెః
మునుకటి మహాన్నతులు గల్గుఁచనుతలఁపులు మెఱపు లెడమాపులు గాలి ♦ మేడ లయ్యె.
- సీ॥ భాగ్యనివాసముల్ ♦ పదివేల పల్లెలు కళలూడి కాఱడ ♦ వులుగ మాతెః
బరదురాసదము లె ♦ స్పదినాల్గు దుర్గముల్ తొడుమ్మవీరుల ♦ బారిఁజెక్కఁః
బచ్చతోరణముల ♦ భాసిల్లు మేవాడ సహుఘఁ జేలిన యింద్ర ♦ నగర మయ్యెః
ముప్పదియాఱు రా ♦ గ్గుఖ్యవంశంబు లక్కరుఁ జేరి చరణపం ♦ కజముఁ గొలిచెః
- గీ॥ దేశమెల్ల బోయెః ♦ గోశంబు వమ్మయ్యెః నై న్యబలము దిండె; ♦ కక్కి కుండెః
నక్కటకట! భార ♦ తావనివై ధర్మ మెట్లు నిలుచు! గ్గిరి ♦ యెట్లు పోలుచు! 72

- గీ॥ హంసతూలికామృదుల శ ధ్యులను బూలపటపులను జేటికలు జోల ధ హడుమండఁ
బెరుగు నాదు. సంతాన మీ. ధ కఱకురాల వాన కెండకుఁ బలుపాట్లఁ ధ బడల వలసె. 73
- గీ॥ అరులు దునుమాడిపోదురు ధ వ్యాళతతులు గఱచు; నారణ్యమృగములు ధ పెరుకు; ననక
వృక్షముల వ్రేలు బుట్టలు ధ బెట్టి విమతు; నరులు వెన్నాడఁ గాననాఁ భృంగతపమున. 74
- గీ॥ రాత్రి కురిసిన ఘోరవ ధ ర్షమున నటమహీరుహముక్రిందఁ దడిసి మే ధ మెల్ల నల్లె
నిలిచితిమి; రాణిగా రాజుఁ నెలలబిడ్డఁ బొదిగిఁటన నిల్చుకొనఁ బ్రాద్దుఁ పొడుచువలకు. 75
- సీ॥ చండార్కుఁ దంతరియ్ ధ మహాపథంబునఁ జెలరేగి నిప్పులు ధ చెఱగు నపుడు,
గడ్డిగాదము సోఁడి ధ కడలెల్ల దరికొని మెండుగా దావాగ్ని ధ మండునపుడు,
భూతలంబెల్ల దు ధ ముగ్ధులబేది సుడివడ భీకరవారముల్ ధ వీచునపుడు,
పాచ్చురేగ్గులులేక ధ యేకాన్యవంబగు కరణిఁ బెల్లగ వాన ధ కురియఁనప్పు.
గీ॥ డిల వదాక భూకంపము ధ లెత్తునపుడు, కడకుఁ దలఁదాఁచ నొక్కయం ధ కణము నీడ
చిక్కకయె, మేము పిల్లలు ధ స్రుక్కు బాధ లకట! మాగర్భనైరల ధ కైన వలదు. 76
- సీ॥ కనకసాధాగ్రభా ధ గములందు మూర్ధాభిషిక్తతా రాజయో ధ పిదపరేణ్య
లదుగులకు మడుగు ధ లిడి కొల్వఁ గోమలతర హంసతూలికా ధ తల్పమందు
నెండకన్నెఱుంగక ధ యుండి యింద్రాణిచాయను దేవభోగంబు ధ లనుభవించ
వలసిన నారాణి ధ పాతేశ్వరీదేవి భువనైకసౌజన్య ధ పుణ్యాపార్థి
గీ॥ యకట “యన్నమో రామచం ధ ద్రా”యటామఁ బదియునేడ్వరు బిడ్డలు ధ పట్టిపెనఁగ
గోడుగోడునఁ గన్నీరు ధ గ్రుక్కుకొనుచు నలమటలనెల్ల దిగమింగి ధ యడలవలసె. 77
- సీ॥ సారవంతము తెల్ల ధ వారామహామహీధరపాశ్చ్యముల, సమ ధ ధరణిఁగట్టు
వడి దినమంతకుఁ ధ బిడికెడు గడ్డియుఁ గ్రుక్కెడు సీరంబుఁ ధ గ్రోలికొనుచుఁ
బరిశుభ్రతరమైన ధ స్వచ్ఛందవాయువుఁ బీల్చుచుఁ గడుసాధు ధ వృత్తియలర,
నక్కరుతో రణా ధ బారంభమైన యీ పదియునుదొమ్మిది ధ వత్సరములు
గీ॥ నందనోద్యానభాగంబు ధ నక మెలంగు కామధేనుసంతానము ధ కరణి నెపుడు
పిల్లలును మేము బయల జీ ధ వింపవలసె మానవుల కర్హమగు తిండి ధ మఱచిపోయి. 78
- ఆ॥ కాశ్యపింద గుడ్డ, ధ కడుపునిండుగఁ దిండి, కంటినిండ నిద్ర, ధ గాన శృపుడు
బిచ్చగాండ్రకన్నఁ ధ బీడలమై యుంటి; మింక నెంత కాల ధ మిట్లు కడచు! 79
- మః॥ తుఱివో నక్కరుసార్యభాముడు నితాం ధ తప్రాభవోపేతుఁడై
ధరణీచక్రము నేలు వేళను దరి ధ ద్రవ్యంబు దిక్కేది యు

ర్వరః దా నుండఁగఁ జోటు గానక మహా ♦ రాజావ్రతాసావసి

శ్వరు సంసారము నాశ్రయించినది; యీ ♦ పాపము నేమందునో !

80

కా॥ భీతిన్ గొల్పు కరాళవక్త్రమున వే ♦ వేగఁ జరావ్యాఘ్ర మి
నా తారుణ్యము మ్రొంగఁగఁ దివిరఁ జె ♦ తఁ బొంది లేడిఁ బల్కఁ !

జేతస్సైర్యముగూడ సన్నగిలె! మా ♦ సెక నుత యుత్సాహ! మే

రీతిఁ గార్యముఁ దీర్తు! నేపగిది మా ♦ తృప్తీతి సంధించెడఁ !

81

గీ॥ గాలి వాన విధాన న ♦ ల్లడల లేగు కష్టముల కెత్తువడి దస్సి ♦ కడిమి తగ్గి

వృద్ధయకోశంబు తన నైజన్మన్తి విడక యాడునో! యూడునో! తెలియంగరాను.

82

మ॥ చనఁగఁ జొచ్చెను నిర్వచేడులు మహా ♦ స్వాతంత్ర్యయుద్ధంబుఁ జే

యను నే దీక్ష వహించి నేటక; భవి ♦ వ్యత్యాసతారాపథం

బున దూరమ్ముననైనఁ గొంగ విజయం ♦ పుఁ గాంతిభేరి మిను

కొని చూపట్టవ! యే భగీరథుఁడు దా ♦ యఁ దెచ్చునో జాహ్నువిఁ!

83

సీ॥ సంతతౌరుషు ♦ సంగ్రామవహ్నిచేఁ గాలఁగా మిగిలిన ♦ కట్టె నైతి;

నలిగొట్టి కుక్కియై ♦ నక్కి మూలైడు నక్కపైఁ దాటిపం దూడి ♦ పడినయట్లు

రక్త మేదో మాంస ♦ రాజ తగ్గి యకాలవృద్ధత్వ మిపుడు పై ♦ కెక్కె నాకు;

నిక నెంతయొ కాల ♦ మీ శరీరం బిల్లె యనువుగా నుండునం ♦ చాస లేడు;

గీ॥ ప్రాణపదమైన మేవాడ ♦ రాజ్య పాననాధిపత్యంబు నాబూను ♦ హవలాధి

పత్యమును నావి గానని ♦ వదలి యవలఁ జనెను కాలంబు వచ్చె; సాశయము లేదు. 84

చ॥ చెలులను బిడ్డలఁ సుతుల ♦ స్నేహితులఁ గులబంధులఁ గృపాం

బుల ధనధాన్యవస్తువయ ♦ ముఁ విడి, కేవలభక్తి నాపదం

బులు మఱి దేశమాతృపద ♦ ముల్ భజించిన మీకు సేటికిఁ

గలుగదె సుతయేనియు మ ♦ నఃపఠ్యప్తి యొకిత క్షీరీయఁ.

85

చ॥ శ్రమలకుఁ జిక్కి చిక్కి యని ♦ శృంగురు గంపలఁబడ్డ యట్టి కా

కములకుఁ బోలె మూనుఁ జన ♦ గఁ దెర వితయు లేడు; గెల్పు పు

ణ్య మియు నంతయే! కులస ♦ నాతనకీర్తిని నిల్పలేని య

ల్లమతులు మాతృభూమిపయి ♦ బాదము మోపి వసింప నష్ట లే!

86

సీ॥ అకట! మాసూర్యాస్వ ♦ యప్రభూత నృపాలు రప్రతిహతముగా ♦ నభ్యరములు

సలుపుచు గ్రాహ్మణ ♦ సుతర్పణంబుల నొసరింప మిగులఁ గా ♦ వనములైన

దుర్గంబులొద్దెల్లఁ ♦ దురకమూఁడలు చేరి సలుపరాని యకార్య ♦ ముల నొనర్చె;
గటకటా! నాకుఁ బ ♦ ల్కొంగ నోరు రాకుండె; బరదేవతాస్వరూ ♦ పము లటఁజుఁ
గీ॥ బసువుఁ గుంకుము లర్పించి ♦ పాదయుగముఁ గరము భక్తిని సేవించు ♦ గంగగోత్ర
లను గృహము వీడి వధియింతు ♦ రనుదినంబు; నిది కనుంగొని జీవించి ♦ యేమి ఫలము! 87

సీ॥ పలుమాఱు విశ్వసా ♦ భాగ్యంబు దేశకల్యాణంబు నెలకొల్పు ♦ నభిలషించి
మనము చేసిన త్యాగ ♦ మును మన కృషి బూదిఁ బోసిన యాజ్యంబు ♦ పోలిక నయ్యె;
మన సేత్రములమ్రోల ♦ మన మాతృదేశంబు పరుల యధీనమై ♦ ప్రజలు దాస్య
జలరాశిలోన ముఁగ్గులు పెట్టుటలు గాంచి యింతుకయును సహింయింతుఁజాలె;

గీ॥ గటకటా! పూర్వవృత్తుల ర ♦ క్తంబుతోడఁ దడిసి మనరక్తములఁ బుసి ♦ తంబునైన
క్షీరిరాశి మేవాడల ♦ క్షీకిని మనకుఁ దీఱినట్టులె యింక నీ ♦ దినము ఋణము. 88

గీ॥ ఉత్తరాయణ పుణ్య ము ♦ హూర్త మెంచి యంపసెజ్జఁ బండిన భీష్ము ♦ ననుసరించి
వగచి వరుగై వడిచి మే ♦ వాడమాత కనుఁగొనలఁ బ్రాణములు నిల్పుకొని పరుండ. 89

గీ॥ ఇరువదేండ్లు రణమొనర్చి ♦ యెట్టిఫలమునేని మనమెల్ల సాధింప ♦ లేని చోట
నకట! భూమికి బతువుచే ♦ పై మనంగ నేల! పరువేల యభిమాన ♦ మేల! యింక. 90

శా॥ పాపిత్రయంబున కాటపట్టయిన యా ♦ పంజాబుకో పర్షియా.
కో షెఫ్కో దలఁతుక; స్వతంత్రముగ నె ♦ కొల్పోకదగుక రాజ్యముక;
నామెంక జనుదేరఁ గోరివను స ♦ న్నాహంబుఁ గావించి వా
రో వీరో మఱి యందఱో కదలి రా ♦ రో! యింక మున్నాళ్ళకుక. 91

గీ॥ యవనసంస్కరమును వీడి ♦ యవలికేగుటే శుభంబని యెంచు; మీ ♦ కెట్లు తోచు;
నెమ్మిమెయిఁ దెల్పుఁ డిపుకు; మీఁనిర్ణయమును దాల్చి శిరమున మందారదామ మట్లు"92
మ॥ అని వాక్కుచ్చియు నిల్చినంతట సలుం ♦ బ్రాధీశుడుక లేచి భ

క్తిని హస్తంబులు మోడ్చి "భారతధరి ♦ శ్రీ దాస్యనిర్మూలనం
బున దేశోద్ధరణంబుచందు హృదయం ♦ బుక నిల్చి మొఱతెంత సే
యను సాధ్యంబగు నంతచేసితివి నీ ♦ వత్సంత దీక్షారతిక. 93

సీ॥ వేనవేల్ నిపుల నొ ♦ ప్పించుపట్టునఁ గర్ణవేయమై విడు నీ ♦ వీరగర్జ;
దల ద్రుంచు బహుళాప ♦ దలు చుట్టవప్పుడు చెవియొగ్గి హుంకార ♦ రవము విందు;
దిండిలేక తొంచు ♦ దినముల, విధి జూచి పెడబొబ్బ పెట్టు చ ♦ ప్పుడుల విందు;
సావితంత్ర్య సమరదీ ♦ యుకు బూన్పు నీ యుపన్యాసంబులను జెపు ♦ లార విందు;

- గీ॥ గాని కొండంత నొప్పితో • గానిపడుచుఁ బడుగు వడినట్లు హృదయముల్ • ప్రిలఁ జేసి
విన్ననై దీనమగు వాక్కుఁబని యెఱుంగ; ననలమున వ్రేల్చు నట్లు నామనసు పొగిలె. 94
- గీ॥ నీవృద్ధయపద్మపీఠ ని • రూప్యహా మెక్కి యలరి స్వాతంత్ర్యలక్ష్మి స • హస్రభాను
కాంతులను వెల్లె; దన్మహా • ఖండదిప్తి కడలుకొని ఢిల్లీ మొగలుల • కనులు గుట్టె. 95
- సీ॥ పురము రాజ్యము మాని • మూడేండ్లు శ్రీహరిచ్చంద్రుండు పడిన క • వ్యముల నెఱిగి
పడునాలు గబ్బముల్ • వనవాసమున రామచంద్రుండు పడిన క • వ్యముల నెఱిగి
పదియు మూడేండ్లుగాఁ • బాండవుల్ గహనాంతరములలోఁ బడిన క • వ్యముల నెఱిగి
యిరువదిమూడేడు • లీ పీ వనులఁ గంటుంబముతోడఁ బడిన క • వ్యముల నెఱిగి
- గీ॥ తారతమ్యంబుఁ దూచిన • వారి యిడుమ లత్యగాధాపదావస్త • నైన నీను
చరితమున నొక్కపుట కొక్క • చరణమునకు సాటి గావని గొంతెత్తి • చాటనేర్తు! 96
- సీ॥ లబ్ధి చూచిన దోసె • డంతైన లేదు మేవాడరాజ్యము; నైన్య • బలముగూడఁ
జాలనిదే! యుద్ధ • సన్నాహ వల్బుబె! యటలున్న నేఁబది • యెదు లక్ష
లగు కాల్బలము, పదు • నైదు లక్షలగు గుట్టముదండు విస్తార • రాజ్యలక్ష్మి
యేయగులు పిరంగు • లెన్నేనిఁ గలుగు విశ్వంభరాధీశుఁ డ • కృరున్పసాలుఁ
- గీ॥ డట్టె యుట్టాలె లూఁగి తూఁగిపడఁగ మెలఁగినా! వన్ని యున్న నాఁజ్ఞేచ్ఛవిభుఁడు
నిన్నొకని గెల్వెజాలక • తన్నుకొనెడి ననుచు హాస్యాస్పదంబయ్యె • నతని బ్రదుకు. 97
- గీ॥ ఊణము విడక నైన్యము నంపి • రణముసేయ నీపయికి నక్క రూపించు • నిరతధాటిఁ
బరిమయ్నసేన 'గ్రీసు'వైఁ • బరవలేచు; యవనులు 'జరూసలెమ్ము'వై • నరుగలేదు. 98
- తా॥ ఈ విశ్వంభర పుట్టుటల్ మొదలుగా • నిందాఁజ నేదేశముం
దేవశమ్ముననైచఁ గవ్యముల నె • తే నాత్మబుధుల్ వలె
భావంబుండు దలంచుచు వలచుచు • స్వాతంత్ర్యము గొల్పి!
నీవొక్కొడవు దక్క శాంతినిసతి • నిర్మద్ర తేజోనిధి! 99
- అ॥ ఇట్టి దేశబంధుఁ • డిట్టి సూర్యోత్తముఁ డిట్టి రాజయోగి • యిట్టి త్యాగి
లేడు లేడ టంచు • మూడలోకింబుల మ్రోలె లీనఁ గురిసెఁ • బూల వాన. 100
- సీ॥ అక్షరువిశ్వంభ • రాధీశమాలిది ధనసేవ; నీయది • దైవసేవ;
యాతని దెల్లప్పు • డాత్మవైభవము; నీయది నిరంతరము నా • త్యావబోధ;
మతని కుండిన దెల్ల • నైహికబలము; నిన్నాశ్రయించిన దెల్ల • నాత్మబలము;
నతని దండక కన్ను • లలరించు భోగంబు; నీది జగము మెచ్చు • నిండు త్యాగ;

- అ॥ మతఁడు జగము గెలిచె; • నాత్మ గెల్పితివి నీ; వాతఁ డితరజనుల • నాశ్రయించు;
నీవు స్వాశ్రయుడవు; • నీకు నాతని కెన లేదు; జగము క్రిందు • మీఁచు లయిసఁ. 101
- గీ॥ కష్టమే మన పాలిటి • కల్పతరువు; దుఃఖ మెఱుంగని హృదయముల్ • దుర్బలముల్;
లలి పరిమితంబయిన శక్తి • యలరు నరుల కపజయాబులు బలవర్ధ • కౌషధములు. 102
- మ॥ ధర సృష్టించిన బ్రహ్మ, ఫలమున నే • త్రంబుండు శృభుండు, న
పురుషోత్తంసుఁడు శౌరియుఁ, నరులుగఁ • బుట్టొంది యేనూఱుతా
తరముల్ పోరినఁ గాని నీకరణి స్వా • తంత్ర్యంబు ని ట్లిత దు
ర్భర నిష్ఠారతిఁ గొల్పి లేచని వచి • ప్క నేర్తు వేనోభులఁ. 103
- గీ॥ శక్తి దాఁపక యాత్మవం • చనము లేక నీయమగు నీడఁ దలఁదాల్చి • నిన్నుఁ గొలిచి
త్యాగ మించుక యెఱిఁగితి • నను యశంబు సుతరించిత నర్హత • చాల కున్న. 104
- గీ॥ వాసుదేవుని చరణ పూ • జాసుమ మటు నిరత మాఁడలఁ దాల్చు నీ • నిగ్ధయముల్;
నీడ మేవాడ నున్న నే • వాడ నున్న తుణము నినుఁ బాసి యుండ నీ • జన్మమందు. 105
- క॥ మూన్నాళ్ళ గడుపు లోనన సన్నాహ మొనర్చి మేము • సంసారములుక
నిన్నుఁ గొలువంగ వత్తు"మటన్న "నటుల చేతు" మరుచు • నంద అగుకుమఁ, 106
- గీ॥ ధన కనక వస్తు వాహన • తతుల నెల్ల బుద్ధ నంపి మూన్నాళ్ళకు • వచ్చి చేరి;
రాప్రతాపు నానతి నంద • అనుచరులును నశ్వముల నెక్కి కదల నా • యత్త మైది. 107
- గీ॥ వచ్చి యంకారుడై జేయి • వైచి నిలిచి యాప్రతాపప్రభూత్వంబు • డాగిరింద్ర
సమతలమునుండి చుట్టు దే • శంబు నెల్లఁ గలయఁ గన్గొనఁ గన్గొలం • కులు ద్రవింప. 108
- మ॥ "అకటా! చేసిన యన్నియత్నములు వ • మ్రొ గెల్పు సుంజెనఁ జే
రక దైవోపహతుండునై యిదె మహా • రాణాప్రతాపుండు తా
వక కల్యాణ పదాంబుజాత యుగ నీ • వా భాగ్యముల్ వీడి కూ
లికిఁ గొల్వొజను నశ్వసీమలకుఁ; ద • థ్నీ! నీని నెట్లోరువో! 109
- శా॥ వ్యోమాబాతుడు నీకు శైలశిఖరం • బుల్ మాజులమ్రొన్గ యా
రామశ్యామలసీమలుఁ బ్రబలకు • గ్గశేణులు సారవ
ద్భూముల్ నీ సముదార భాగ్యవిభవం • బుల్ వీడిపో నుంటిఁ; ద
థ్నీ! మేవాడ సతీమతల్లి! మదిలోఁ • క్లశంబు రా నీకుమీ! 110
- గీ॥ ఇరుపదేండ్లుగ నుత్తమ • పరికరముల భక్తిఁ గూర్చి నాపావన • స్వాంతమందుఁ
దల్లి! నేగట్టుకొనిన స్వా • తంత్ర్య వజ్రభవనరాజంబు కన్నీటి • వఱద మునిఁగె. 111

- మ॥ అతిభీముంబుగఁ బెల్లు లేఁగి నిబిడఁ జై మూఁగి యీ సర్వభా
రతదేశంబును ముంచివైచిన మహాఁ జగంబైన దాసాంధకా
రతరణి దేవుని దృష్టిగూడ నణుమాఁ త్రుబుఁ జొరక బోని దు
ష్ఠిని సంధించెడు పాపికాల మరుదెంఁ చొకఁ జూచి యెట్లాద్రునో! 112
- సీ॥ విశ్వపావనమైనఁ వృత్తి వర్తించు గోబ్రాహ్మణులకుఁ దగ్గుఁ పాటు గలిగె;
ధాతృనిభుల్ మునుల్ఁ స్థాపించు వర్ణాశ్రమాచారవిధు లకుఁ గంటి పోయె;
బెట్టని కోటలైఁ వెలసి నిఁగొల్పు వీరుల పౌరుషము గంగఁ గలిసిపోయె;
మంగళలక్ష్మీ సమానతా సాధ్యుల సౌశీల్యగరిమ కాఁ ర్పణము నందె;
గీ॥ వేయునొద్దుగఁ ప్రేమవైఁ ప్రేమ దగిలి చిక్కి సరివక్కిఁ స్రుక్కిఁ కృఁ శిచి నాచు
చాలనమున మంచము పట్టిఁ డీలుపడఁగఁ బాలుపడితివె! తల్లి! మేఁ వాడలక్ష్మీ! 113
- సీ॥ మాతృదేశము శుద్ధఁ మఱి గొల్వఁగాఁజాలు సుతుఁడును లోకమఁ దితుఁడటంచు
భోజిశుభము నఁ ర్వము సన్న్యసిచి ధర్మైకవర్తనఁడనైఁ యిన్ని నాట్య
రక్త మేదో మాంసఁ రాజి నూడుచు నిన్ను నుద్ధరించి కృతకృఁ త్యుడఁ నగుచు
నని కృషి చేసితిఁ నక్కట! నాపాపి హస్తము లాభాగ్యఁ మంద లేదు!
- గీ॥ పూర్వవైభవమున నీవుఁ పొదలుచుండ నా కలుషనేత్రములఁ జూడఁ లేక పోతి;
నాశలకుండఁ బ్రాణముఁ బరిమిపోయెఁ బ్రతుకె వృథయయ్యె!దల్లి!మేవాడలక్ష్మీ! 114
- సీ॥ పసిలేనమ్మన లేడిఁ వలె లాఘనమ్మన నద్రుల తెగఁబ్రాకిఁ నట్టి చోట్లు!
పట్టాభిషేకసంఁ పద్విభూషితుడనై యధికృతి నెఱపింఁ యట్టి చోట్లు!
కవచఖడ్గము లూనిఁ కదవరంగమున ఘోరారులఁ గడతేర్చిఁ నట్టి చోట్లు!
నొకఁడనై, శత్రులఁ నుడికించి జగ మెన్న నపజయము వహించిఁ నట్టిచోట్లు!
- గీ॥ కట్ట బట్టయుఁ దినఁ గూడుఁ గ్రాసకున్న నచలభక్తి నిఁ సేవించిఁ నట్టిచోట్లు!
హృదయఫలకమ్మునందు ముఁ ద్రితములయ్యె;మఱువ లేనమ్మ! నను నేనుఁమఱుచుదాఁక! 115
- గీ॥ వీరు లాత్మీయు లావులుఁ పృథ్వివరులు బంధువులు నీగిరీద్ర గఁ ర్పముల నొలుగఁ
బిరికి దొంగనుగా నిన్నుఁ దోఁజఁగి జాఱ, వ్రాసె నాతల ధాత! మేవాడమాత! 116
- గీ॥ తలఁ దఱుగనోవు బహువిధఁ ద్వళల నైనఁ గాంతి యిచ్చుక చెడని నాఁ కన్యదోయి
నశ్రుకణములు వొడమె; నీ యగుగుదోయి నమ్మ! ముక్తాభిషేకంబుఁ నాచరింతు. 117
- శా॥ నేనే గాక మఱొక్క ధీరుఁ డెవఁడేఁ నిఁ నిన్ను సేవింప న
ష్టేనిఁ బూనిన, వాని పుణ్యమున నేఁ నిఁ దల్లి! మేవాడల

- శ్రీ! నిత్యోత్సవ నిత్య మంగళ జయః శ్రీ నిత్య సాభాగ్యతే
భా నిత్య ప్రథ లెల్ల నీకుఁ గలుగుఁ ఁ గాకంచెడఁ. 118
- సీ॥ హారావర్జితై ల ఁ మనుపమస్వాతంత్ర్య వీరదుఃఖుల శ ఁ బ్రించుగాక;
గుట్టలు పుట్టలు ఁ గుహలు స్వధర్మతత్పరుల యశంబు మా ఁ ర్వులుకుగాక;
మేవాడరాజ్యల ఁ శ్రీ పరాక్రమ మెల్లవేళల భువి దాండ ఁ వించుఁగాక;
త్యాగై కధనుల స ఁ త్యస్వహాపులచే రహించి నీకడుపు ఫ ఁ లించుఁగాక;
గీ॥ భానుకులగౌరవంబు ని ఁ ల్పాగ నోడి త్యాగముఁ గుటువడి నీ ప ఁ దములఁ గొలుగు
పున్నెములు లేక దూరభూఁములకు నేగు మమ్ము మాపేళ్ళు లోకంబుముఱచుఁగాక.” 119
- గీ॥ అనుచు నాశీర్వదించి పం ఁ దన మొనర్చి మఱువఁజాలక చేరెడు ఁ మట్టి దీసి
కనుల నద్ది రుమాలునఁ ఁ గట్టి యూర్చి యాప్రతాపుఁ ‘డంకారు’వై ఁ నధివసించె. 120
- క॥ ఆరీతి నెల్లవారలు చేరెడు చేరెడుగ మట్టి ఁ చేకొని తలలఁ
+ జేరిది మ్రొక్కుచుఁ బయనం బారంభించిరి పృతాపుఁ ఁ డండఱ నడువఁ, 121
- గీ॥ ఆత్మదేశంబు విడనాడ ఁ నడరు పొడవు గుండె బరువెక్కె; నలుగు డ ఁ గ్కుత్తిక వడ;
నచలరంగంబు వడలి వా ఁ యవ్యదిశకుఁ దరలి రందఱు మానము ఁ ద్రలు వహించి. 122
- గీ॥ ఒకరి నొక్కరు పల్కరిం ఁ పకయె త్రోవఁ బ్రకృతిసౌందర్య మింత చూ ఁ డకయె యత్రు
ధారలఁ దోఁగి దైన్యము ఁ ద్రలను దూఁగి వార లరిగిరి గిరిపాలి ఁ మేరఁ జేర. 123
- సీ॥ ముడుతలువడ్డ మో ఁ మునఁ బట్టెవర్ధనం బఱుత జగదెంబు బ్రా ఁ హృణతఁ దెలుప,
నిదార నెరసి పం ఁ దిన శిరోజమ్ములు కమియ మాఁగిన వయో ఁ గరిమఁ దెలుప,

+ Unable to stem the torrent, he had formed a resolution worthy of his character, he determined to abandon Mewar and the blood stained Chittocr (no longer the stay of his race) and to lead his Sesodias to the Indus, plant “the crimson banner” on the insular capital of the Sodgi, and leave a desert between him and his inexorable foe. With his family and all that was yet noble in Mewar, his chiefs and vassals, a firm and intrepid band, who preferred exile to degradation, he descended the Arawulli and had reached the confines of the desert, when an incident occurred which made him change his measures, and still remain a dweller in the land of his fore-fathers. If the historic annals of Mewar record acts of unexampled severity, they are not without instances of unparalleled devotion.

“Annals of Mewar.”

- వ్రాలిన బొమల వెఱి లద్దకు వాడి నునుజూపు లెడిది డెంపముఁ జొచ్చుఁ పదను దెలువ,
సధరంబుపై నంటి యంటని చిలునవ్వు లోలకని నిత్యసం యిట్టి దెలువ,
- గీ॥ బుజమునను బైరవాసము యెఱుఱుమునందు బ్రహ్మవర్షస ముదితమై యిట్టి
+ నుక్కుఁడునుకఁబోలిన యశ్వఁ మెక్కియొక్క శాంతమూర్తి బ్రహ్మబుడుసాఁతాత్మరించె.
- సీ॥ ఆగుంపునకునెల్ల యగ్రభాగమున వర్తించు ప్రతాపేంద్రుఁ డెసను జూచి
యావృద్ధభూసుయం డశ్వంబు నిలిపి “యోవీరపుంగవ! నేను యదేశ
మందుండి వచ్చితి యవ్యు! యేకొండలయందుఁ బ్రతాపేంద్రుఁ డభినసించు!
నెఱుఁగుదురే కద! యెయ్యది త్రోవ! నా కెఱిగింతురే కృప వ యింది” యనిన
- గీ॥ నాత్మదేశంబు విడువఁ గొం డత వగపు దోఁపఁ దలయెత్త కరుగు ప్ర యతాపదేవుఁ
దామహీదేవు దివ్యవా యకృమ్ము లపుడు విని వివక తనత్రోవను యజను నుండె. 125
- శా॥ “ఏమయ్యా! దయయుంచి యిట్లు కనుఁగొ యిమ్మా! వృద్ధుడఁ; దూరపుఁ
సీమత్ దాటుముఁ బెక్కు కష్టముల గా యిట్టి బొంది నే వచ్చితిఁ;
భూమిశుండు ప్రతాపుఁ డీగిరల నెం యదఁ గాపురం బుండు! నెం
దే మీ రాతనిఁ జూచియున్న సెలవి యిట్టి యిట్టి బ్రాధించినా, 126
- క॥ కను లెత్తి రాజమణి విప్రుని వదనముఁ గాంచి యశ్వఁ యము నిలుపుచు “నో
యనఁమా! మీరెవ! రెండులఁ జనుదెంచితి”రన ద్విజన్మ యత్రముఁ డంతఁ, 127
- సీ॥ “పరిపియానుండి నే వత్తు; భామాసాహి నాపే”రనినఁ దత్త్వ యమ ప్రతాపుఁ
దాస్యంబు వికసించ యశ్వంబు డిగి భక్తితాత్పర్య విహితపఁ యిట్టింబుఁ
జేయుచు నెల్లనఁ యేతులు జోడించి “నిరతుంబు నివాద యనిరజములు
భజియుచు నీడు నే వకుండు రాజాప్రతాపుఁడు మ్రొక్కుచుండె నీ యడుగుదోయి”
- గీ॥ నని నిలువ నందఁ జూచుచు యలబ్ధమున నశ్వములనుండి దిగిరి; యతఁ రామకోత్త
ముఁడు తురంగము డిగి యశ్వదమితేనిఁ గొనిటను జేర్చి హర్షాభిఁదోగి నిలిచి, 128
- శా॥ “నావిశ్వోన్నత దివ్యకల్పతరువుఁ నావజ్రకోటిరముఁ
నావిస్తారమనొంబుజాతరణిఁ నాకీర్తినిజేపముఁ

+ The minister of Pratap whose ancestors had for ages held the office, placed at his prince's disposal, their accumulated wealth, which with other resources, is stated to have been equivalent to the maintenance of twenty five thousand men for twelve years.

“Annals of Mewar.”

- నావేల్పుమణి నాడు రాజధనముఁ ♦ నానావిమ దస్పించి నా
నేవఁ గూర్చుగ వచ్చినాడఁ; గృప వీ ♦ క్షింపంగడే! భృత్యునిఁ. 129
- క॥ పరిశుభ్రతర సుధాసాగర వీచిక ల్లు సీను ♦ ఘనక్షిరకళల్
మెఱసె దెసల; నీయంతటి పరమోత్తమధర్మవీర ♦ వరుఁ డుడఁడునే! 130
- సీ॥ స్తిమితమై తుదల వి ♦ చ్చి యుదార గంభీరకాంతు లీను వెడద ♦ కనులతోడఁ;
బరువంపు బుగ్గల ♦ వైన రెక్కొను మీసల వెలుంగు మోము వా ♦ లకముతోడఁ;
వీరమహాంక్తి ♦ విహరించు దుర్గమై విరిసిన బలితంపు ♦ టురముతోడఁ;
దలయెత్తు వాడి కుం ♦ తముఁ గేల నూడి ధీరత యుట్టిపడ నిల్పు ♦ రాఁతోడఁ;
- గీ॥ నాదలఁ దురాయి, వీరతే ♦ జోదురీక్ష వదనమునఁ గుంకుమపుబొట్టు ♦ వజ్రవర్మ
మొడల వెలుగొండ నలరు సీ ♦ పాడవుఁ గంటి; నెంత కళ గల తండ్రివోయీ! ప్రతాప!
- సీ॥ సత్త్వబుద్ధిని రిపు ♦ షడ్వర్గము నెదిర్చి గెల్చినా; వరులను ♦ గూర్చినావు!
తులలేని దేశభ ♦ కులయందు మేటివై హెచ్చినావు; యశంబుఁ ♦ దెచ్చినాడ!
విరువదేండ్లుగఁ బైన ♦ నొకగు నాపదలెల్ల నోర్చినావు; జయింపు ♦ నేర్చినావు!
కులసనాతనధర్మ ♦ ములను సుస్థిరము గావించినావు; ప్రబోధ ♦ మొందినాడ!
- గీ॥ వొక్కపరి నిన్నుఁ గననెంచి ♦ యుంటి; నిదియె తరుణ మనుకొంటి; నీదివ్య ♦ ధవళయశము
నెంచుకొనుచుంటి; నితరుల ♦ కిది యలభ్యమంటి; నూతేండ్లు నీకు దీ ♦ ధ్వాయు వంటి! 132
- క॥ అని యాశీర్వాదమొనర్చిన విప్రోత్తముని జూచి ♦ స్మృపగురుఁడును “దే
వునిబోలె నవతరించిన నినుఁ గని ధన్యుడ నైతి ♦ నే నియ్యెడలఁ. 133
- మ॥ మును చాణక్యయుగంధరప్రముఖులఁ ♦ బోలెఁ మహాసీతి వి
ద్యను మేవాడనృపాధిక్తి గఱపి రా ♦ జ్యం బూర్జితంబై వినూ
తన కల్యాణ జయోదయాదికము లు ♦ దఁజేసి మాధక్తి శ
ష్టును బాత్రమ్మగు నీదు దివ్యచరణం ♦ బుల్ గంటి నీనాటికిఁ. 134
- మ॥ భవదత్తుత్తమనామ మెల్లపుడు మే ♦ వాడదేశమందెల్ల గా
రవధామంబుయి యొప్పుఁ; గట్టకడ కు ♦ గ్రామంబులుందుఁ బ్రజా
నివహం బద్ధమయి మాటవరుసఁ ♦ నీజేరు విస్తంత భ
క్తివిరాజిల్ల నమస్కృతుల్ సలిపి నిఁ ♦ గీర్తితు రోసద్గూహ! 135
- గీ॥ పరిపియా కేగుదెంచి నీ ♦ చరణపూజ సలుపవలెనంచు నెన్నిమా ♦ టులొ తలఁచితి;
నిమిష మూపిరి వోని యు ♦ ధముల మునిగి కాలు గడలించలేక యీ ♦ లీల నుంటి”

- గీ అనుచు వదిలించినంత మా ధీరులురాశిఁ దేలి భూదేవమునియొసోఁ దేవ! నేను
నిల్లె యనుకొని యనుకొని యెట్లా నేడు కాలు గడలించుకొనుచు తాఁగి నలిగినాడ.
- గీ అనయ మే గొల్పు పూర్వము ధామహీంద్ర శుభ తపః ఫలమును నిన్నుఁ జూచుకతన
జన్మ చరిత్రార్థమయ్యె; న యెట్టి నేటి పయనమో యన్న!
- గీ “స్వామి! నినుఁ బూజచేసి పం జాబుకవల నే స్వతంత్రరాజ్యము విల్పం నిటు వెడలితి;
వెనుకఁబోయిన తీవయే యెదురుపడియె ననఁగ, నిందె నీదివ్యద ధృవము గలిగె. 139
- గీ మేరువును బెల్లగింది కోటిర మిడుదు నుదయపురరాజ్యము లోకం మురలఁదాడి
యరువజేండ్లు పోరితి; నా యధిపత్య మెల్లఁ జెడియె నీవిధమున; నేను యేయువాడ!” 140
- సీ అని దైన్య ముడరఁ బం ల్కొనను భామాసాహి విని విన్నవోయి యా ననము వంది
“శ్రీహరి! నాదుర ధివ్య మేముదు; నీవలన నింతటి వేడి పలుకు వింటి;
నీవార విని న్రిలఁ దే! హృదయము శిలాఫలకమో! లోహమో! వజ్ర మొక్కో!
నూతావడలదూర మిరీతి వచ్చు నుత్సాహము సుడిసి వి ధివ్య మయ్యె;
- గీ నకట! నామేనఁ గొనియూపి రాదుచుండఁ జరమపుణ్యస్వరూప మే వాడలట్టి
వైభవప్రాభవాంకంబు భానుకులము చెడిన నోర్తున! విధి వ్రాలు తుడుతుఁగాక. 141
- మ! అకట! యుక్తమభారతీయండపు ఘోరాపత్నీయూహంబు నిం
చుక లెక్కింపని విశ్వసిరుండవటం చుక నిన్ను లోకప్రభా
నికరం బెప్పుడు సంస్తుతుల్ సలుపఁగా నీవే స్వకృత్యంబు నూఁ
దక పోనాడిన ధర్మ మెల్ల కొమరొం దక నేర్చు లోకముగ్గఁ!
- 142
- గీ సడి యెఱుంగని కర్మనీ రుండపు నీవు; నీకు జయమైన నదియు లోకైకజయము;
నపజయమైన నదియు దే శాపజయమునై ప్రపంచాపజయమునా ననఁగవలయు. 143
- గీ చెక్కుచేల్ మైల్లపై నున్న విదు నెపుడు నీదుపరిపాలనముఁగూర్చి నీయభండ
కడనదీక్షునుగూర్చి త్యాగంబుఁగూర్చి సాహసముఁగూర్చి కర్ణర సాయనముగ. 144
- సీ మాపూర్వ లెప్పుడు మిపూర్వరపాలనాశుల చెంగట ముగ్ధులగుచు
వెలలేని భక్తితోఁ గొలిచి; నిరుపమత్యాగశీలుఁడు చుడ ధరణిపతి ప్ర
ధానప్రధానివ దము నొందు పిదప రెండవ మూడవ ప్రధాను లపుడు నాదు
పితరులు నేను నే విందుచుంటిమి; నల్వదేం డ్లయ్యెఁ బరిషియా కేగి నేను;
- గీ పరమ ధార్మికులైన మే వాడ నృపుల నెమ్మది స్మరింపకయె యీది నమ్ముదాడ
దేవ! పిడికె డావరము దిని యెఱుంగము; నాశరీరంబె మీది ప్రాణంబె మీది. 145

- మ॥ వితతప్రేమను నేను గొల్చెడు మహి • భృత్యోక్తముం దిట్టి ద
 భృత్యోక్తాభ్యుని నిన్నుఁ బోలిన మహా • వీరుండు జన్మించెను
 చతిహర్షమున ముందువేసవి నుడ • గ్రాయాసభారంబు నో
 ర్విధి, దూర మ్మిటు లేగుడెంచితి; భవ • స్పృహదముల్ గొల్పితి. 146
- క॥ కడు వృద్ధుడ; మేవాడభక్తుడ; సచివుడ; భూమిసురుడ; • దోచిన మాటల్
 నుడివెద; విని నీ తోచిన వడుపున మెలంగంగవచ్చు • వలదనను నృపా! 147
- సీ॥ మేవాడ విడిచి యిం • కేవాడలకు నైనఁ బరువెత్తిపోవుట • భావ్య మగునె !
 పాదరసముహారె • బరిపరివిధములఁ బాటిపోయిర దాన • ఫలము గలదె !
 నిలుపుము; ధైర్యము • నిలుపుము; నీ పరిస్థితులెల్లఁ జక్క యో • జించుకొనుము;
 ఆత్ర మేటికి! శాంతి • సందుము; నిన్నుండి నీవె పుట్ట దూరంబు • పోవలేవు;
- గీ॥ చక్రవాళాచలము దాటి • చనినగాని వనధిసక్తమున మునిం • గినను గాని
 కడ కెచటి కేగినను బ్రతాపుడవుగాక మాటి మతియొక్కరుడవగుమాడ్రి గలదె! 148
- గీ॥ చనను కృషి నిరసింపగా • సాధకునకు; నదియ యన్నిట నరుని యో • గ్యతనుజెంచు;
 గృషిని రోయు వానికి జోటుఁజీరిని లేదు; వసుధ కెల్ల శుభం బట్టివాని పోక. 149
- గీ॥ అలజడిని ముగ్ధినపుడ సత్యము జయించు; నపజయంబుల నది పెంచునాత్మక క్తి;
 యనుపమత్యాగమును సత్యమాప్రమిత్రు లంద్రు; స్వాతంత్ర్యతత్వజ్ఞులై నబుధులు. 150
- గీ॥ అఖలదిశలందు నాపద • లలముకొనుచు దిక్కుదోపని విషమ సం • దిగ్ధదశల
 ధైర్యమును జిక్కపట్టక • తలఁగె డేని నీబలము చాల దనియె నే • నిర్ణయింతు. 151
- గీ॥ ప్రాణమున కెక్కుడైన మే • వాడ వీడి వెడలి పోగాదు; పోగాదు; • వినుండు నాడు
 పార్థనము; కాదు కూడద • టంచు బోవడలెత్తు వేనియుఁ బోనీక • నిలువరింతు. 152
- ఉ॥ పూవులు రాలె; నాకులును • బోయెను; ముండ్లును మ్రోడు నిల్చె; నీ
 వివిధిఁ గేతకి విడువ • కేటికిఁ జూర్చె! దనన్ “వసంత ల
 క్ష్మీవిభవంబు సోకి నఁ జ • గిర్ని తరుల్ కుసుమించునన్న యా
 శావిసరంబుచే నిలుతు” • నంచు వచించుఁ గుమారభృంగమున్. 153
- క॥ అని వచియింపఁ బ్రతాపుని కనులను ముత్తైపు ట్రశు • కణములు జాల్వ
 రిన విప్రసచివుఁ గని “యే మని నీ వాత్సల్యగరిమ • నభినందింతున్ ! 154
- చ॥ పరిమితశక్తుఁ డొక్కడ వి • పర్యయవేళ స్వధర్మ మార్గమున్
 దొడఁగునయేని వర్తులఁ • దోచి మహాపురుషాకృతి బరా

త్వరుడు ప్రబోధమిచ్చుచు వఁ పాయముఁ గాచి వధంబుఁ జూపునం
చెఱుగుదు మిమ్మువంటి విలు ఁ ధేనుల మూలమునఁ గురూ త్రమా!

155

గీ॥ స్వామి! వాపై నె బరమవా ఁ తృల్యవశత నితదూరము వేంచేసి యిటు లపార
పురుషకారము నేర్పు నఁ మూల్యహితము దైవ నిర్మాల్యములు శిర ఁ సా వహింతు.

156

గీ॥ అభిభువనావనంబు నీ ఁ యమృతగీతి నాహృదయతంత్రులను మీటి ఁ నను గఱాచె;
హర గురుపదంబులటు నీవఁ దాంబుజమ్ము లనఘ! యనవరతమ్ము నీ ఁ వ్యములు నాకు.

సీ॥ అభిలషించినరీతి ఁ నాజ్ఞ సేయుచు దేవ! పనిగొను" మని వచి ఁ పంగ, విప్ర
స త్రముండును "క్షూ ఁ క్షూ మమూల్యం బిష్టు, కాలంబు వృథసేయ ఁ గాదు మనకుఁ;
జర్పింపఁ దగిన వి ఁ వయము కొంచెమె; నిమేషము మాటలాడినఁ జాలు! ప్రకృత
మనుసరితము! లేదు ఁ వ్యవధి; జా గేటికి! రమ్మల్ల నింబవృ ఁ క్షమ్ము దరికి;

గీ॥ మఱది తింకొకమాట నీ ఁ మంత్రిహాని యనుభవజ్ఞుండు; స్వామిభ ఁ కైగ్రగణ్యుఁ;
డల నలుంబాధిపతిఁ బిల్వ; ఁ మాయనఘండులేని మంత్రాంగ మది పూలులేనిపూజ."

మ॥ అని బోధింపఁ బ్రతాపసింహుండు నలుం ఁ బాధీశ్వరుఁ హెచ్చరిం
చిన నాధన్యుడు చేరఁగా నరిగి "మీ ఁ శ్రీపాదరాజీవద
ర్శనముఁ జేసెడి యాచిధేయుఁడె నలుం ఁ బ్రాకృష్టసింహం" డటం
చని సాష్టాంగనమస్కృతుల సలుప న ఁ య్యాచార్యుండుఁ బ్రీతుడై;

159

క॥ లెమ్మనెఁజని మువ్వరు వృక్షమ్ముదరిఁ జేరి; రథిక ఁ సంతోషము చి
త్రమ్మున వెలయఁగ నృపు నాస్యమ్మును గని "యవధంపు ఁ మవధానముతో".

160

గీ॥ స్వామ్యమాత్య సుహృ తో శతైస్య దుర్గ రాష్ట్రములు నను నివి యేడుఁప్రకృతులందు;
ప్రకృతిబల మున్న నేకాని ఁ పార్థివునకు నిడుకేనియు నాస్తిక్య ఁ మెనఁగఁ బోదు.

161

గీ॥ ఇన్నింటను నన్నియున్నవో ఁ యోచిమాత ము త్రమకులీనతయు మహా ఁ దాత్తవీర
వర్తనము సత్యసంధత ఁ వఱు నీకు రాజరాజగ నుండ న ఁ ర్వతయ కలదు.

162

మ॥ సువిశాలస్థిరబుద్ధియై యనుభవ ఁ జ్ఞుడై కడుఁ స్వామిభ
క్తివికాసస్ఫురితుండునా నృపతిని ఁ తిజ్ఞుండు నుత్సాహవై
భవుఁడే ముతిగ నుండ నర్హుఁడు; నలుం ఁ బ్రాకృష్టసింహేంద్రువం
టి విశేషజ్ఞ గడింపఁగా నగునా! మం ఁ త్రిత్వంబు సంధింపఁగఁ.

163

మ॥ బలవంతుం డనురాగవంతుండును శో ఁ భావంతుండు వాహినీ
బలవంతుండును ద్యాగవంతుండు విశు ఁ శ్రస్వాంతుండా ధీరునిఁ

దలఁపఁబోలు సుహృద్వరుండని కిరా • తస్మామి నీభీమచాం

దలఁఘున్వొంతుఁడు; వాని మించిన వయ • స్వక్రేష్టుఁడే లేఁచువో.

164

గీ॥ ధన చమూ దుగ్ధ రాష్ట్ర)సం • తతుల లోనఁ బ్రథమమే యగ్రగణ్యమై • వాసీ గాండు;
నది ప్రపంచైక సార స • ర్వాత్మకంబు; దానిఁ బట్టి తక్కిన మూఁడు • తనరు చుండు.

ఆ॥ ద్రవ్యబలము గలుగఁ • దనరు నై న్యబలంబు; ధనచమూబలములు • దనర, దుగ్ధ
రాష్ట్ర)బలము లలరు; • ద్రవ్య మన్నిట మేటి; యదియ నీకు లోప • మాదినుడి. 166

గీ॥ ఆశ్రయ్యాసన విగ్రహ • యా భేద సాధులను నాఱు వ్యధా • సమితియందు;
రెపు డాఱులు వీని నడపు కీ • లఱిగినట్టి ధాత్రిపతి యన్నిరీతుల • ధన్యతముండు. 167

గీ॥ అవసరమై న శక్తిత్ర • యమ్ములోన నతుతితోల్పాహత శక్తిసి • కలరు; గాని
మంత్రశక్తిఁ బ్రయోగించు • మాటలేదు; మఱియుఁ బ్రభుశక్తి మొదలంట • మాసియుండ.

సీ॥ స్థిరతరదైర్యోప • జీవితై, జంకక, వెనుదీక, తగ్గక, • విముఁగుపడక,
కష్టంబులకును జి • కకక ప్రపంచోన్నత ప్రబలవిరోధితోఁ • బ్రతిఘటించి
సాగ్రామ మిన్నేండ్లు • సాగించి యుంటివి; నిన్నెఱుంగని వారు • నీయహితులం
భవ దుదార యశంబు • వర్ణించెదరు; కాని కోశనైన్యబలముల్ • కొఱతగాగ

గీ॥ నన్నికల్పంబు లని చేసి • యేమిలాభ! మెటు జయము గల్గు! నీ కళ్ళు • రెల్లు లోగు!
నిర్వదేదుగ నాకాల • మిల్లె వృథగఁ జెల్లెనని మాత్ర మిపుడు చి • తిల్లఁబోతు. 169

ఆ॥ అదియు నాత్మశక్తి • కై చెల్లె ననుకొను; మింక నిల్లె కాల • మేగ నీకు;
దేశ ముద్ధరింపఁ • దివురు; ముఁగొకమాట వినుతు; వలవ దనక • పని యొనర్చు. 170

మ॥ పరమప్రీతిని దేశమాత్మపదసీ • వాభాగ్యము గోరి నా

సరస్వ గల్లు ధనంబు నీడు చరణా • జ్ఞాతంబు లందుతు; సం
బర మొప్పారఁ బరిగ్రహింపఁదగు; మే • వాడేదేశము గొల్పి య
కృరు సాధించి యపూర్వవైభవమున • వర్ధిల్లు రాజోత్తము! 171

క॥ నెఱుంచి నాకు ప్రార్థన విని దేశము నోము"మనుచు • విప్రుండన నా
తనిఁ గని జనపతి "నీవంపును సలుపుదుఁగాక; త్రోసి • పుత్తున యెపుడు. 172

మ॥ అనఘ! జేనకు మేర యేనియును రా • జ్యం బొకకా సేనియుఁ

ధనము దొల్లటినుండి లేకయ దరి • ద్రవ్యంబును వెళ్ళబో
యన లోకమ్మునఁ బుట్టువొందిన యభా • గ్యచ్ఛత్ర)సంపన్ను, నా
ధనికు జేసి కృతార్థుఁ జేయఁ గరుణా • దైవంబవై తోచిదే! 173

చ॥ ధనము నొసంగి, వస్తునము * దాయ మొసంగి, యనర్హరత్నము
డనము లొసంగి, బ్రాహ్మణుల * నారవివక్షణలెల్లఁ దొల్లి య
ర్చన మొనరించుచుండు; రది * సవ్యము; భూసురమాళివైన నీ
ధన మిపు డేను గైకొనుట * ధర్మపు గాదని తోచె నామదిగ". 174

క॥ లని జంతులు సంకోచించిన భామాసాహి "మిమ్ము * సేవించి గడి
చిన ధన మీతటి మీకప్పున మొనరించుటయ పరమ * భాగ్యము నాకు". 175

క॥ మేనాడదేశ ధనమే మావాడల నుండు; దాని * మాతృపదశ్రి
సేవావిధి కర్పింపని జీవన మేమిటికి! వట్టి * సిరి యేమిటికి! 176

మ॥ తడవుఁ జేయక బోయచాళెమునకుఁ * ద్రవ్యంబు సంపెంతు! న
క్కడకుఁ మీరును బోయి యాశంబరలో * కన్యామి దర్శించి యె
క్కుడుగా సేవలఁ జేర్చుకొని, డిచట నా * కుఁ నిల్వఁగాఁ దీర; ది
ప్పుడ నేఁ బోవుదు"నంచు లేచి తురగం * బుఁ దాసి పై నెక్కుఁచుఁ, 177

సీ॥ "సిరికిఁ దానకమైన * చిత్తూరుపురలక్ష్మి యనదయై పాడతి * వనట మునుఁగ,
నుర్వియంతయు మెచ్చు * నుదయపురవిభూతి బూదిపాలగు హామ * ముగఁ జెడంగఁ,
గోటల కన్నిట * మేటి 'కుంభలేమియి' యవనులచేబడి * నవసిపోవఁ
బావనోన్నతమేఘ * భవనంబు తురకఁబెక్కిముల గాడ్పులు సోకి * కీడువడఁగ,
గీ॥ నట్ట హారావళిపర్య * తాంతరముల నిరువదేం డ్లని చేయు పె * పెల్లఁ బాలియఁ,
గడుపుఁగూటికై వంశవి * క్రమము మఱచి వెడలుచున్నారె! మేవాడ * వీరులార! 178

సీ॥ శాస్త్రాలరాజభు * జాపీతి స్వారి చేయఁగఁజాలు ఝాలాభ * టాళు లుండ,
బాలురై రిపునమ * వర్తులై ఖండించు ప్రబలచోండావన్ను * పాలు రుండ,
విమలరాధర్శని * శ్లేషకప్రాశి దీపించు రాతోడ్కుల * వీరు లుండ,
ముజ్జగుబులనైన * ముంజేతఁ బోద్రోయఁ గలిగిన చోహణ * బలములుండ,
గీ॥ మాప్రతాపుడు బ్రదికి సే * మమున నుండఁ గృష్ణసింహు నొడల నూపి*రెసంగి యుండఁ,
గులసనాతనవీర్యుఁబు * గుంట వెట్టి పాటుచున్నారె! మేవాడ * వీరులార; 179

సీ॥ రాజ్యంబు పోయినఁ, * బ్రాభవం బూడిన, సకలభాగ్యంబులు * సన్నమైన
బలమిల్లఁ జెడినఁ, గో * టలు పోయినను, సారె కవజయంబులు క్రమ్మి * యడ లొదవిన,
గడ్డి యాహారమ్ము * గాఁ జెట్లనీడలు నెలవుగా మృగములె * స్నేహితులుగ
నిల్లారి నెడఁబాసి * పిల్లల విడనాడి కట్టుగుడ్డలులేక * గాసిపడియు

గీ॥ విడక స్వాతుత్ర్యమును గొల్పు ఁ విరులనడి యశముఁ బోఁద్రోసి యాభిజా ఁ త్యంబు రోసి
కటాకటా! దేశ మరుల క ఁ గంబు చేసి విడుచుచున్నారే! మేవాడ ఁ విరులార! 180

సీ॥ తెలవల విమలపా ఁ తివ్రత్యమహిమంబు సన్నగిల్లినఁ గనుల్ ఁ చల్లవడనో!
సకలదిగ్దేశ రా ఁ జన్యప్రతాపాన్ని చల్లార హృదయముల్ ఁ శాంతిఁగనో!
భరతఖండమున గో ఁ వధలు సాగినఁ జూచి యంతరాత్మకు సౌఖ్య ఁ మలవడియెనో!
దాన్యాధకారంబు ఁ దశదిశల్ గవియ దేహముల నావ్యయనం ఁ బలముకొనెనో!

గీ॥ కనులు తిరిగెనో! బాహువి ఁ క్రాంతి చెడెనో! బుద్ధి తఱిగెనో! చెడువేళమునురుకొనెనో!
కానిచో మాతృదేశంబు ఁ మాని పోవు వెట్టి యెటు గల్గె మేవాడ ఁ విరులార! 181

సీ॥ యవనగజేంద్రసిం ఁ హాఖ్యాతిఁ గాంచిన బప్పురాయనిఁ గన్న ఁ భవ్యమౌత,
జీవితం బరికోటిఁ ఁ జెండ నర్పించు హమీరసింహుని గన్న ఁ మేటితల్లి,
భానువంశక్షమా ఁ పతిమాళియన నొప్పు సమరసింహుని గన్న ఁ చల్లనమ్మ,
యతిదీక్షతో మ్లేచ్చ ఁ యాగముఁ దీర్చు సంగ్రామసింహుని గన్న ఁ రాజజనని,

గీ॥ యందఱను మిమ్ముఁ జెంచిన ఁ యనమథాత్రి, తల్లి దండ్రీయు గురువునై ఁ తనరు సీమా,
యకటకట! స్వర్గమునకన్న ఁ సధికమైన మాతృదేశంబు విడరాదు ఁ మఱలరయ్య! 182

సీ॥ కడుపుకక్కురితి కీ ఁ గతిఁ జేయఁగారాదు; తినినఁ దినకయున్నఁ ఁ జనును గాల;
మక్కటా! ప్రాణంబు ఁ లుత లీపైయున్న! పిటికి మదలటన్న ఁ పేరు రాదే!
బవరంబనిన నొడల్ ఁ వడఁకెనే మీకు! భార్యాపుత్రులు దంత ఁ యాస తగున!
చిరకాల మపక్షిరి ఁ చేరదే! హృదయాభిమానధనంబెల్ల ఁ మాసిపోదే!

గీ॥ తగదు పయనింప! వెనుకకుఁ ఁ తరలరయ్య! బలముఁ గొనరయ్య! కోటలు ఁ గెలువరయ్య!
యరుగవలె నాకు సెలవియ్యోరయ్య!'' యనుచు నశ్వమును ద్రిప్పి వెనుకకుఁనరుగఁదొడఁగె.

గీ॥ విరిసి విరితేన వాడ జా ఁ బ్రిలినయల్లు, వీరరసము పొంగి పారల ఁ వీరులెల్ల
వెడలిపోవుచున్న యావిప్రుచరణ సరసిజములకు మ్రోక్కి యశ్వముల నెక్కి, 184

మ॥ త్వరమై నద్దమరేయికి జని కిరా ఁ తస్యామి గూడెంబులఁ
దరియఁబోయి బహిఃప్రదేశముకడఁ ఁ ధాతీనభోభాగముల్
విరియఁ శంఖము లూఁది; రంత శబదో ఁ ద్వీనాభుఁడుఁ మిత్రశం
భరవంబుల్ గుఱుతించి స్వాగత మిడం ఁ గా వచ్చె సాశ్వర్యతఁ. 185

గీ॥ రచ్చపట్టు మోల మహాన్ని ఁ రగులఁ జేసి పిలపిలని మూఁగి భిల్లులు ఁ బలిసి కొలువ
భీమాచాం దంమఁజేరిన ఁ విరులకును సాత్త్వికాహారము లొసంగి ఁ సత్కరించె. 186

క॥ తెలతెలవాడెను; భానుడు మొలిచెను బూర్వాది; వీర ధ పుంగవులు మహీ
తలపతి పదముల తెలుగును సెలవుగొనుచు వెడలి రాత్రి ధ సీమలు చేరె. 187

శా॥ “భామాసాహిధరామదేందుని కృపఁ ధ స్వతంత్రమర్వాదసం
గ్రామకీడలు పెంచి మ్లేచ్ఛచముపుఁ ధ ఖండింపఁ గాంక్షించె; రా
రో! మీరందఱు దేశభక్తిరసపూ ధ స్థల్ బాలురు వృద్ధులు
ద్దామాటోపుఁ బ్రతాపుఁ గూడఁగఁగిరా ధ తస్వమి గూడెంబునఁ.” 188

చ॥ అనుచును రోదసీతహర ధ మంతయు వీరెడుభంగి డిండిమ
స్వసముల రాజపుత్రకులు ధ పల్లెలు పట్టణముల్ పురంబుల
న్ని నగరముల్ గిరింద్రముల ధ నేకగుహకుహరమ్ములందునఁ
వినబడఁ జాటఁజొచ్చి రాక ధ వేయు విధంబుల దేశ మంతటఁ. 189

సీ॥ అలసలుంబ్రావిభుఁ ధ డహిత దుర్వార చోడావస్థలంబుతో ధ నడచి వచ్చె;
బేడ్లా-కొటేరియా ధ పృథ్వీనాయకులు చోహణవర్గముల్ కొల్వఁ సరిగి రంత;
నామాపురా-బునే ధ రాధీశులు శిశోదియాభటుల్ గొలువఁ బ్ర ధ యాణమైరి;
వారిదానుడు ముకుందుఁ ధ డరుదెంచిరి మహాగృహకొడుగుభటవ ధ ర్గములు గొలువ;
గీ॥ శ్యామసింహుండు చనుదెంచె ధ సాద్వీనుండి; భిల్లురానుండి సూక్తుండు ధ వెడలె; దేవ
గృహమునుండి దూడాసింహుఁ ధ డేగుదెంచె; దుర్జయుండు వచ్చెఁ జోడావ ధ తులనుగూడి.

గీ॥ అంత నొకనాడు సేవకుఁ ధ డరుగుమెంచి భిల్లపరివృత్తుడగు నృప ధ తల్లజఁ గని
“స్వామి! మంత్రీభామాసాహిబండ్లు వచ్చి నిలిచెఁ, జూతురుగా”కందుఁ ధ బలికి కొలిచె. 191

గీ॥ భిల్లపతి ప్రతాపుండు ధ వెడలిపోయి సాద్వీదెస మూడు కోనులు ధ సగమువఱకు
భటులు నాలుగువేలు, ద్ర ధ వ్యంబు, గలుగు బండ్లు వేయును గని హస్త ధ భరితులైరి.

గీ॥ నెలకు నైదును బదిహావ్య ధ ముల కొల్పిది పదియు రెండేండ్లదాక ని ధ రవ్విదియునైదు
వేల భటులకు భృతినియ్యఁ ధ జాలుననుచు భిల్లమణి రాజుమణి లెక్క ధ వేసి రపుడు. 193

క॥ “కనబడె దివి నిమగ్తరాసన; మిది రణమునకు మంచి ధ శకునం” బని భి
ల్లపాలుడనఁగ జనపతి యని కాయత్ర బాసర్చె ధ యాత్మచముపులఁ. 194

§ The castle of Bunera is one of the most imposing feudal edifices of Mewar, and its lord one of the greatest of its chieftains. He not only bears the title of Raja but has all the state insignia attached thereto.

“Personal Narrative.”

క॥ ఎలనవ్వు వెలయగా నర్చిలి బిడ్డల నక్క- చేచ్చి * మేను నిమిరి చుం
చులు దున్వి ముచ్చటల ముద్దులజడి గుఱియించె గూర్చి * దొంతర గట్టక. 195

మ॥ పరమప్రేమమునక బ్రతాపవిభుడుక * బ్రాణేశ్వరక శేరి * ము
మ్మరతొరమ్మభటాభులక దటిగి నే * స్వాతంత్ర్య సంగ్రామముక
జరపగోరి ప్రయాణమైతి నిపుడే; * సంపూర్ణచి త్రంబుతో
నరవిండేక్షా! సచ్చుతిపుము శుభ * పారంభ యాత్రారతిక. 196

గీ॥ నీ ను ధా స్వాను లజ్జా వి * లాసరేఖ చి త్రమున హన్తి మెఱయుచు * స్మృతికిఁదెచ్చు;
మనకుఁ గలయిక నెల కొక్కఁమాటు గలుగుఁ; బరిమసంతోషమున నన్నుఁబంపు విపుడు.

గీ॥ నీవు బిడ్డలు గొన్నాళ్ళు * నిలువుఁ డిందు; భిల్లు లేవేళ మిమ్ముఁ గ * స్మృత్యుండ;
భీమచాండుగా రిపుడు నా * వెంట వత్తురనినఁ బాశేశ్వరిదేవి * యాస్య మెత్తి; 198

ఆ॥ “స్మృతకళామరీచి * విమోచమునక దోచె; నింతకన్న భాగ్య * మేమి నాకు!
శైలతలమునిండ * నైకముల్ చెలరేగె; వెడలి విజయలక్ష్మి * వెంటరమ్మ. 199

గీ॥ సిద్ధసంకల్పభరితమా * చి త్రముడు వలదు చోటిను నాకుఁ బి * ల్లలకు” నంచు
వెడదకనుల ముతైపుఁజాయఁవిరియఁ దుదలఁ గప్పు తెప్పల నాసతోఁగాంతుఁ గనియె. 200

సీ॥ విజయసూచకముగా * భిల్లభటులు చుట్టు మూఁగుచుఁ గైవార * ముల నొనర్చు,
బోయగుజ్జెరలు గుం * పుగఁజేరి చిఱునగ వలరు మోములఁ బాడి * యాడుచుండఁ,
బాశేశ్వరిదేవి * వజ్రములు ప్రవాళములును మాణిక్యముల్ * ము త్రియములు
హాటక పాత్రంబు * లందుఁ గైకొని నిశేషరునకు మేల్చి ని * పాపి దీర్చి,

గీ॥ రాగ మలరఁ గప్పురపు హ * రతు లొసంగి, నిరుపమామోదమున నెట్టి * నీళ్లు దీసి,
“జరగుఁ గాపురఁ గల్యాణశైత్రయోత్ర” యనుచు శ్రీపాదములు నుడువరంబు మ్రొక్కి, 201

సీ॥ “బాధదై త్యోద్రుని * సమయింప నరిగెడు నపుడు బిడోజున * కై న జయము,
ఖరదూషణాది ర * క్షశ్రేణిపై కేగు నపుడు శ్రీరామున * కై న జయము,
కాలకేయాదులఁ * గసిమసంగఁగఁ బోవు నపుడు కిరీటి * నై న జయము,
నరకాసురునితో ర * జాబు సేయఁగఁ జను నపుడు శ్రీకృష్ణున * కై న జయము,

x Although I cordially unite with Segur, who is at issue with his compatriot Montesquieu on this part of discipline, yet from the knowledge I do possess, of the freedom, the respect, the happiness, which Rajput women enjoy, I am by no means inclined to deplore their state as one of captivity.

“Religious Establishments.”

- గీ॥ సకలశాత్రవజయము, శా॥ శ్వేతజయంబు, భవనజయమును, నిరుపమా॥ మోదజయము,
వెల యెఱుంగని జయమును, ॥ సులభజయము, జయముపై నీకు జయములుజరుగుగాక.
- గీ॥ అమరసేనాధిపత్య ప॥ ప్రియభీషిక మగుచుఁ గ్రొంచాద్రి భేదింప॥ సరుగు నపు, దు
మా కుమారున కట్టులు॥ నాకుమార! యమరసింహ! నీకగుత లో॥ శైకజయము.” 203
- గీ॥ అనుచు బాటేశ్వరీదేవి॥ హస్తయుగము నెత్తి యభినందనము సేయ॥ నృపగురుడు
నగవు మొలకెత్తు చూపులమగువ నెలవు నంది యచ్చోటు విడిచె; నైఃస్యములు నడిచె.
- గీ॥ గూడెముల, నిండ్లకోపుల॥ గొండ పేటలందు, గండోపలములందు, ॥ నధివసించి
శిఖరసతులెల్లఁ బూలు లా॥ జలును జల్లి రాప్రతాపునిపైన నై॥ న్యములపైన. 205
- క॥ ఈ రీతి జైత్రయాత్రాప్రారంభము చేసి యర్ధ॥ రాత్రమునకు ధా
X తీరమణుం డరిగెను దేవేరిమర్గము కవాట॥ వీధిఁ జేరఁ. 206
- మ॥ “బలముల్ లేని కడుఁ గృశాంగుఁడు ప్రతా॥ పహస్వి మాధాటికిఁ
గలఁగఁ బాతెను; గోటకుఁ భయము గ॥ ల్గఁ బోవ” దం చెంచి తొ
మ్ములపైఁ జేయిడి, యేండ్లు యావనబలం॥ బుల్ హాయి నిద్రించె; వా
కిఱులా దెందును మన్ను పేరుకొని యె॥ క్కెఁ మూరెడం తెత్తుగఁ. 207
- క॥ అలకోటగవను దెడిచిన పొలకునఁ గని సకలరాజ॥ పుత్ర చమూనా
ధుల్లు జొరఁబడఁ గడఁగిన వారలను “నిలుఁడు పోకుం” డనుచు॥ రాజా యంతఁ, 208
- సీ॥ “తురకలబలము ని॥ ద్వరఁబోవుచుండు; నీస్థలమెల్ల మిగుల ని॥ శృబ్ద మయ్యె!
నిదురవోయెడువారిఁ॥ గదిసి చంపుట యాత్మమహితులయందు ధ॥ ర్మంబు గాదు!
బహుశతాబ్దంబు ల॥ ప్రతిహతశక్తితో నీకోట మాపూర్వ॥ లేలినారు;
దొంగపోటున దూటి॥ దుర్గంబుఁ బట్టుట నాకు నచ్చిన వర్త॥ నమ్ము గాదు;
గీ॥ పౌరుషమునన దీనిఁ జే॥ పట్టద”మని యులుముతెఱుగునఁ దనశంఖ॥ మొత్తై; సమర
సింహుఁడును సింహనాదము॥ చేసె; భీమచాండు బూరగ మ్రొయించెత్తైల మదర. 209

x The name of Bhamasah is preserved as the Saviour of Mewar. With this splendid proof of gratitude and the servante of Prithwi Raj as inoitements, he again “screwed his courage to the sticking place” collected his band and while his foes imagined that he was endeavouring to effect a retreat through the desert, surprised Shabbaz in his camp at Deweir whose troops were out in pieces.

“Annals of Mewar”.

ఉ॥ కంపము నొందె భార్య! జ ధన్యుఁ డంతట, “దుర్గముఁ బ్రవే
శింపుఁ డనంగ నయ్యమర ధింహుఁడు గుట్టముఁ దొల్ల లోన దూఁ
కింపఁగ నూక్తు నశ్వమును ధిగ్భురికెఁగ; వడిఁ గృష్ణసింగు గ
ర్జింపుచు దూఁకె; గంతులిడఁ సేనలు భూపతి వెంట నంటుడుఁ.

210

సీ॥ ఆ రాజపుత్రసే ధి నారణోద్భటవిజృంభణమహారము మా ధి బాజాఖానుఁ
డాతని పదివేలు ధి యవనభటుల్ విని యదరుపాటున గుండఁ బెడరి చెదరఁ
దబ్బిబ్బుపడుచుఁ దొం ధర సమరోచిత వివిధసాధనములు ధి పెడకుదుండఁ
దనసేనకన్న ముం ధి డఱఁ బ్రతాపుఁడు సింహమటు వారియెరుఁగ బ్ర ధి తృక్షమయ్యెఁగ;
గీ॥ నలముకొనియున్న శత్రుపై ధి న్యముల, విలయదండధరుఁబోలు రాణాప్రతాపుఁగ; జూచి,
తురకలు పలాయనము చేయుఁతెనురు లేక పెనఁగిరి రణమృగ మరణమొధియని తెలియి. 211

గీ॥ కాటుచీకట్లు గ్రమ్మిన ధి కాశరాత్రి! దుర్గమునఁ జోటలంతి! యు ధి ధృరతఁ బోరు
భటులు ముప్పదియైదువేల్! ధి యము గొలుపు నాటి రణధాటి యీచాటి నాఁగనవమె!

గీ॥ యవనులని రాజపుత్రకు ధి లని తెలియక యుభయ పైన్యముల్ తలపడఁ నుగ్గిరికి!
నవరి వారల వారె యా ధి హవమునందుఁ దఱిగి పోసిరి వేడి నత్తురులు దొరఁగ. 213

గీ॥ భిల్లభటు లేరితెచ్చి రా ధి పిడుల రగులఁబెట్టు కట్టల దివటీల ధి వెలుగునఁ గను
పట్టఁ బొలికల నొక చొటఁపట్ట పగిది! నచటి బలములు కొఱవి దయ్యముల పోల్కి! 214

గీ॥ అంటఁగారాని భయద దా ధి వాగ్ని కీల యతిబలాబోప దుర్దాతుఁ ధి డమరసింహుఁ
డచట రణ మతిభీమమా ధి నచటఁజేర దాట్లుకొనిపోయి శత్రుమధ్యమునఁ దూకు. 215

మ॥ కరముఁ వెల్లెడు భానుచింబము పతా ధి కం బొక్కచే నొప్పు, దు
ర్భరఖడ్గంబు మఱొక్కహస్తమున నొ ధి ప్పుఁ శ్వామసింహుఁడు, కే
సరి మాతంగసమాజముఁ దగులు నో ధి జ్జ రూక్షతామాక్ష భీ
కరుఁడై బొబ్బలు వెట్టి వ్రేచుచ్చులు వడం ధి క్క ముట్టె నత్యుగ్రుఁడై.

21

మ॥ ప్రశయాభోధరముఁ హసించుచు నలుం ధి బాధరై చెంతఁ మహా
చలశృంగంబులు వీలి కూలఁ బటుగ ధి ధ్వారావముఁ జేసి వ్రే
చుచ్చలపై న్యంబులఁ దాడి నూర్లు పనులం ధి చుక లెక్కకుఁ రాని లీ
లల శీర్షంబులు గుప్పతెప్పలుగ రా ధి ల్పక సాగె నత్యుద్ధః.

21

- గీ॥ అగ్రహోదగం భయద దీ ధిః ప్రాప్యదగుడుఁ దన ద్విధారాకృపాణుఁ ధ్ధాంతధార
నృపగురుఁడు చీల్చి రిపులెల్లఁ నేలఁ బడిరి మిడుతగమి చిచ్చుబడి మృగ్ధావడువు దోచు. 218
- క॥ హరిదాసుఁ డాగ్రహమ్ముఁ హరి, రక్షకేంద్రీ నాండు ధిః నట్టులు మ్లేచోచ్చి
త్కరములపైఁ బడి నటకెను శిరములు; రాతోడు లెల్ల ధిః జక్కగఁ గొలువఁ. 219
- క॥ ఝాలా 'భూపతిసింహుడు' నాలములఁబోలెఁ దురక ధిః సైన్యము మేనుల్
జీలిచె; మేగొని సూక్తుడు కాలాహివిధాన శత్రు ధిః గర్భముఁ జొచ్చెఁ. 220
- గీ॥ దేవగృహదుర్గసీమలఁ దిరుగు వ్యాఘ్రముగ్రమురై దూడాసింగ ధిః యుద్ధమందుఁ
దేరిమాడఁగ రానట్లు ధిః దీప్తి మెఱసి మేకపిల్లలనటు గూల్చె మ్లేచ్ఛభటుల. 221
- సీ॥ గుణరాశి రాతోడ్డు ధిః కుండ దాసుడు పాపురా-బునేరా పృథుల్ ధిః ప్రకట బలులు,
మఱియు బేడ్లారాజ ధిః మాళి కేశవదాసుఁ దింకఁ గొటరియా ధిః నృపవరుడు
తక్కిన రాజులు ధిః తేచుమాపతుల్ వారి వారి శౌర్యంబుల ధిః పగిది రిపులఁ
బట్టి నిర్లింపంగఁ బగ్గముపాడెంచు నొగిలి పగుల సాగె ధిః మొగలు తెగలు! 222
- గీ॥ సమధికోద్ధందకోద్ధంద ధిః చాపముక్త భీకరాశుగులై భిల్ల ధిః వీరులెల్ల
నట్టహాసంబు లొనరింప ధిః నాకరములు నాలుకలు గోయుచు వాల్గొనఁగూలి రరులు. 223
- ఉ॥ వీరులలోన మేటియగు ధిః వీరుడు భిల్లనృపాలమాళియుఁ
జారువరాశియై యడవి ధిః పక్షుల మెత్తని యాచలఁ గరుల్
కూరుచు భీకరాశుగము ధిః లుగ దశముల్ శతముల్ నిగుడ్చుచుఁ
వై రిభటవజ్రంబుల న ధిః పారముగాఁ దునుమాడె నత్తఱి. 224
- ఉ॥ రూక్షపరాక్రమస్ఫురణ ధిః రోజుచు నా షహబాఖానుఁ డా
తక్షకమురైయై రిపులఁ దాగొని పెక్కురఁ గూల్చుగా, ఖగా
ధ్వక్కుడుపోలె బైబడి పృథివీ ధిః తాపనృపేంద్రుఁ డహననాహనా
పేక్ష దదీయ మస్తకము ధిః వీలఁగ నేసె గృహాధారలఁ. 225
- గీ॥ తనను సుభటుల నుసికొల్పి ధిః దస్యతతులపై న దీకొల్పి యాహితా ధిః పప్రభుడు
దుర్గమును శుభ్రముగఁ జేసె ధిః దురకపురుషుల లేకుండ దుడముట్ట నేటి వైచి. 226

§ But as if the brand of Bhavani was insufficient, he met with another hermit in the forest of the "Tiger Mount" the Gokurnath, who presented to him the double edged sword, which with the proper incantation, could sever rocks. With this he opened the road to fortune leading to the throne of chittoor.

"Annals of Mewar."

మ॥ నలినాస్తుండును బూర్వపర్వతముపై * నా దర్శనం బిచ్చె; నా
యిలువేల్పు గొలిచె బ్రతాపధరణి * భృశ్శౌలి; యారాజపు
త్రిలు సంతోష మెలర్ప నందుకొని రా * దుగ్గంబు; నం దన్నిది
క్కుల సూర్యధ్వజకోటి కాళై; జెలగె * గోలాహలధ్వానముల్.

226

క॥ వైరులు తుదముట్టి చనంగా రాణా సంతసంబు * గడలుకొనగజే
వేరిజయంబు దన దేవేరికి చెలుపు”మని యొక్క * భిల్లనిఁ బనిచె.

227

× చ॥ మనుజువరేణ్యు డంతట *న * మాయిత’పర్వతవర్గసీమకుఁ
జని తన రాజపుత్రభట * సంఘముఁ దోడ్కొని లోన దూకి శ్రాం
తిని గొను వైరులఁ బిలిచి * త్రైశ్యంగ నేసి గ్రహించె దుర్గముఁ;
దనరె రవిధ్వజంబులు శ * తంబు సహస్రము దృశ్యమానమై.

228

మ॥ తన సామంతుల నందఱఁ బిలిచి చె * తఁ జేర్చి “యాదుర్గముల్
గొనుటల్ ముఖ్యముగాదు మా కిప్పుడు; మా * కుంభమూజాని చే
కొని నిర్మింపఁ బవిత్రమై వెలయు నా * కుంభలమియర్ దుర్గముఁ
గొనువాఁడ గననొల్ల నిద్దరయుఁ గై * కో నొల్ల నాహారము”.

229

మ॥ అను రాజేంద్రుని మోముఁ గన్గొని సలుం * బ్రాధీశ్వరుం “క్షీణం
బుననే పోద”మటంచుఁ గోల్లల దళం * బుల్లేఁటి సాగించి తై
లనికాయంబులు లోయలుఁ వనులు లీ * లఁ దాటి యుత్సాహముం
గొని ముందేగఁగ నా ప్రతాపుఁ డరిగె * గుంభలమియర్ చేరగె.

230

గీ॥ తైల సామ్రాజ్యలక్ష్మి మ * ప్రకముఁబోలె బర్హతముపైన శృంగంబు * వఱలుచుండు;
మూర్ధమన వెల్లు హటక * ముకుటరాజ మట్లు కుంభలమియర్ దుర్గ * మలరుచుండు. 231

సీ॥ అచలనిలంబులు * నటు నెక్కుచో దూరముననుండి దుర్గగో * పురము దోచ,
నా పత్రాపన్నపేంద్రుఁ * డత్యంతహర్షరోమాచితగాత్రుడై * మస్త మెద్ది

× The fugitives were pursued to Amait, the garrison of which shared the same fate. Ere they could recover from their consternation Kumbhalmer was assaulted and taken; Abdoola and his garrison were put to the sword and thirty two fortified posts in like manner carried by surprise, the troops being put to death without mercy. To use the words of the annals “Pratap made a desert of Mewar” He made an offering to the sword of whatever dwelt in its plains “an appalling but indispensable sacrifice.

“Annals of Mewar”

- కనులపండువుగాఁగఁ ♦ గని “పదునాతేండపై ;వయ్యె నకట! నిఁ ♦ బాసిపోయి;
 నీ మేఘభవనంబు ♦ నీ భవానీదేవి కోవెల నీను స ♦ రోవరంబు
- గీ॥ కనులఁ గట్టినయట్లు నేఁ ♦ గాంచుచుండుఁ; గలిగిన దొసంగులకు మడిఁ ♦ గలఁగుచుండుఁ;
 గానికాలము నన్నిట్లు ♦ గట్టివెచ్చె; జూచుచుండుమి! యిపుడు నీ ♦ సూడు దీర్తు.” 232 +
- క॥ అని మొగిచి కేలుఁగవ మనమున నుత్సాహంబు ద్విగుణ ♦ ముగ, బలమును ర
 మ్మని హెచ్చరించి మగ్గమును జాయ్ మాఁగి శంఖ ♦ మును బూరించెఁ. 233
- క॥ కల్లోలాభితరంగము వెల్లివిరియు గతిని గవియు ♦ విమతబలము న
 బుల్లూఖాఁ మాఁగొనెఁ గోఁగ్గొల్లసితుండగును నిజభ ♦ టోత్కర మెనయఁ. 234
- గీ॥ కనులు నిప్పులఁ గురియ భిఁద్రంబు మెఱయ నహిత తేరువ్వునై న్యమభిధ్యమునఁ దూకు
 నా పృథాపేశ్వరునిధాటి ♦ కాగి నిలువ, నరుల మాటల! సురలకై ♦ నం దరంబె! 235
- మ॥ అవధూతాఖల వైరి క్రోధ సలుం ♦ బాగ్ధీశ దోఃఖిద్ర సం
 భవ మరావర దురిత దావ దహన ♦ జ్వాలా పరివ్యాప్తి, క్లే
 చ్చుచితానాటవులుఁ సమూలముగ భ ♦ స్మం బయ్యె; నవ్వీరుఁ దా
 హవధూమిఁ విహరించె నాపశ్చయ కా ♦ లాభీల రుద్రాకృతిఁ. 236.
- చ॥ ఉదధిని రెండుపార్శ్వముల ♦ నుండి యుదగ్రతరంగముల్ భయా
 న్మదముగ కేఁగి తీవరభ ♦ సమ్మనఁ దాఁగి న వీఁక, శౌర్యసం
 పద పాలివోవసక యు ♦ వాగులయోధు లొక ల్లోకల్లపైఁ
 గదియుచు హుఁకరించి పయిఁ ♦ గ్రమ్మరి వీరరసావతారులై. 237
- నీ॥ యవనబృహన్నా? ♦ కాస్త్ర నిర్గత ధూమ సుఘాతములు మేఘ ♦ సమితిగాఁగ,
 రాజపుత్రుల ని ♦ ర్భరసింహనాదముల్ ఘన ఘనాఘన రణ ♦ దగ్ధగాఁగ,
 భటహస్త తరళ కృ ♦ పాణధారా తళ త్రళలు పాదామనీ ♦ తతులుగాఁగ,
 శబరనాయక శరా ♦ సన నిస్సర త్రీవ విశిఖసంతతి కుంభ ♦ వృష్టిగాఁగ,
- గీ॥ నుభయపక్షంబు వీరుల యొడలఁ దొఱఁగి పాటు రక్తప్రవాహముల్ ♦ పర్యతాగ్ర
 గలిత గైరిక శోణ తై ♦ వలినిగాఁగ, సమరరంగంబు నిబిడ వ ♦ ర్షర్తు వయ్యె! 238
- మ॥ తనముత్రాతలనాటి దుగ్గమును బొం ♦ దఁ దొందరఁ జెంది ద
 సునికాయంబును జీల్చి నయ్యమరసిం ♦ హుం దుగ్గిండ్డె పైకొనఁ;
 దనముత్రాతలనుండి వచ్చిన యుదా ♦ త్రక్షాత్ర తేజోవిక
 త్తనహా వెచ్చని నెత్తురుల్ మరఁగి యం ♦ తర్నాదులదోడఁగఁ. 239

గీ॥ రాజపుత్రుల భయదపి ♦ రస్వనములు సగ్గి మ్రగ్గు యావనభటా ♦ రస్వనములు
రాజగురుమాళి సింహగ ♦ ధ్వాస్వనములు భూనభోంతరాశమున మా ♦ రోష్ఠ్రీత లీన! 240

గీ॥ పీన వితత వక్షులును గా ♦ పీనధరులు కృష్ణవన్లు లయఃకల్ప ♦ దృఢశరీరు
లాలయస్థ శిలావిగ్గి ♦ వాములమాడ్కి భిల్లులు రణాంగణమున శోభిల్లి రపుడు. 241

సీ॥ బవరం బుగాదిపం ♦ దువునాగఁ జెలరేగి యమరసింహుండు దీ ♦ వ్రముగఁ జెనఁగె;
నతని ప్రతాపాగ్ని ♦ యవనచమూసమూహమ్ములు శలభమ్ము ♦ లట్లు సమసె!;
దుర్వారవీర్యుఁ డ ♦ బ్బుల్లాచమూపతి మ త్రమాతంగంబు ♦ మాద్రి దాఁకె;
నందఱు వెఱఁగంద ♦ నాపీరమణి వాని శిరమూడ్చి ఘోర ని ♦ స్త్రీంశభార;

గీ॥ సై న్యపతులును జమువులు ♦ శబరవీరు లందఱును శేరి యెందఱి ♦ వ్రందఁజేసి
రమరసింహుఁ డొక్కఁడ కూల్చె ♦ నందఱ సన, వాని విక్రమధాని విశ్వమున తెఱుక. 242

క॥ మెడలు తెగి పుడమిఁ బడఁగాఁ బొడుచుచు మోగలుల యుద్ధ ♦ భూమికి బలిగా
నిడి మోదం బడఁగ బ్రతాపుఁడు కుంభలేమియరు దుర్గ ♦ ముం గై కొనియె. 243

గీ॥ ద్వారములఁ గ్రాలె బచ్చని ♦ తోరణములు; సలరె దుర్గమంతటను సూ ♦ ర్యధ్వజములు;
పరగెఁ గ్రమముగఁ బుణ్యాహావాచనములు; మేఘభవనమ్మునఁ గ్రోత్ర ♦ మెఱపు మెఱసె.

ఉ॥ పూచిన పూలమొక్క లటు ♦ పొంగి బుజంబులు మూఁడుగాఁగ సే
నాచయములే తడిశ్వరు ల ♦ నంత ముదాబుధిఁ దేలి; రంత దా
నోచిన నోముపంటలగు ♦ నూత్నమనోరథసంచయంబు లె
తో చెలరేగఁగోరాజమణి ♦ యొప్పుగఁ గాపుర ముండు సయ్యెడఁ. 245

మ॥ మును పింగ్లాండుననుండి ఢిల్లినగరం ♦ బుఁ జేరఁగావచ్చు వ
స్తునికాయంబులు రేవు వీచు పిడపఁ ♦ సూరత్ పురీమార్గముఁ
గొని యీశాన్యపు భాగము దరుగుచుఁ ♦ గుంభలేమియర్కోట ప
జ్జనె శైలంబులు దాటిపోవుటయ యా ♦ చారంబుగా సాఁగెడి. 246

గీ॥ నొగలపై నాదమఱచిని ♦ ద్రఁగను చోదకులను శకటమ్ములను నందుఁ ♦ గల సమస్త
వస్తువుల వృషభములను ♦ బట్టి రాజపుత్రు లిడిరి కోటను మూల ♦ మూల లందు. 247

క॥ దినదినము కొల్లగొని కోటను జేర్చిన విలువగల బి ♦ డారమ్ముల పె
ల్లన భాగ్యసమృద్ధంబై తనరెఁ సామగ్రి బలము ♦ ధరణీసుంకుఁ. 248

సీ॥ అన్నిమూలలనుండి ♦ యరుగుదెంచి ప్రతాపుఁ జేరు వీరుల సంఖ్య ♦ చెప్పరాదు;
దైనందినప్రవృ ♦ ధంబుగ సేనాబలంబును గోశబ ♦ లంబు దనరె;

- జైత్రీయాత్రాత్మకః * జరపి ప్రతాపుడు శత్రుల సర్వనా * శన మోసయ్యె;
హారావలీసీమ * నదిరకాలమున ముప్పదిరెండుకోటలు * పట్టువడియె;
- గీ॥ నాప్రతాపేంద్రు దిగ్విజ * యాతకకథలు గుహలు లోయలు దేశంబు * గూడ నిండి
బూరటిలి పొంగి పారలును * బోయి ధిల్లి చేరి సూటిగ నక్కరు * చెవిని మ్రోసె. 249
- గీ॥ అంతరంగికులగు నమా * త్యాగిణులను వాహినీపతులను సభా * భవనమందు
నవసర విశేష సభకు రం * డనుచు జేర్చి కడు విషాదంబు దోప న * కృరువిభుడు. 250
- సీ॥ “అకట! దేవేరిమ * హా దుగ్గమున నై న్యపటలితో మడిసె హా * బాజఖాను;
కుంభలేమియ్యకోట * గురుబోధాముఁ డబ్బుల్లాపతి సనై న్య * ముగను దెగియె;
నవ్వల సూర్యమ * హలేదగ్గమునఁ గడు దర్పాధ్యుడు మహాబ * థాను సమసె;
నచలగృహము దుర్గ * మందు వాహినులతోఁ గడ తేజెను ఫరిడు * ఖానుశూరుఁ;
- గీ॥ డణఁగి వెన్నెక్కుఁ బోయిన * యాత్రతాప సాగర మహాతరంగంబు * సరభసముగ
నిప్పు డుప్పొంగి యట్టె పై * కెత్తివచ్చె; నిక నెట్లోర్తు! మేవాడ * యెట్లు నిలుచు!” 251
- క॥ అని మోము డిల్లవడిపోయినఁ గని హరివిజయసూరి * “యన్నేండ్లు రణం
బును దఱుముచు నడపఁగనోపని రాజాగారి కింత * బల మెటు లొడవె?” 252
- సీ॥ అనిన నక్కరువిభు * డతని పీక్షించి “భామాసాహియను పూర్వ * ముత్రి యొకఁడు
వర్షి యాకడనుండి * వచ్చి రూరపుసీమ కరుగుచున్న ప్రతాపు * నడ్డగించి
కేవల ధర్మదీ * త్నావర్తము మాన్చి రాజనీతిప్రకా * రమ్మఁ గఱపి
గణుతికిమీఱు పై * కము వేయుబుడ్ల నుపించినాడని మొన్న * వేగు లనిరి;
- గీ॥ యాత్మదేశాబు విడి సరి * హద్దు దాటి చనఁగనున్న ప్రతాపుడు * మనసు మార్పు
కొని సమ స్తబలా బాస * కూర్చుకొనుచు నీమహాసాగరారంభ * మిట్లు చేసె.” 253
- క॥ అన జై నగురువరేణ్యు డను! “భామాసాహి త్యాగ * మతిమద్యం బ
య్యనఘుడు హత్రీదానంబునను గృతార్థుడను గాంచి * పుణ్యు డయ్యె.” 254
- మ॥ వెనకప్రయ్యల ముగ్ధి కాతి చెడి పి * ప్పిఁ దేలు నాదేశమా
తను సేవించి సకాలమందు నిరతో * ధారంబు గావించు హ
వసభాగ్యం బది పూర్వజన్మమునఁ గొ * ల్వికారాని పుణ్యులు చే
సిర శుద్ధాత్ముల కబ్బుఁ; దక్కొరులకుఁ * సిద్ధిప దెప్పటన్.
- 225
- క॥ భామాసాహిబుధేంద్రునిదా మహిత యశో విభూతి * యజరామరమై
భూమియు దివమును నిడు; మహామహుఁ డతఁడనఁగ, నక్క * రాత్రి బదురు, 256

మ॥ “మన కీరితి సభామఖంబునను “భా • మాసాహి పుణ్యాత్మ్యుడం
చని, కాడంచని”. చర్చ యేటికి! బ్రతా • వాధీశ్వరుఁ గెల్చి యా
యన నోరక దన కే నధీశ్వరుడనం • చచ్చితు ను చాస ల్గు
డను గొండుతలుగాఁగ; నిప్పు డవి యూ • డఁ నామను బేర్చుచుఁ.

257

సీ॥ పనునైదులక్ష ల • శ్వబలాబు పాదాతిబల మేబడైదు ల • క్షలును గలిగి
య్యై నెల్ల జయింప • నోపువారు పదాఙుపాదలు వాహిని • కతులు గలిగి
విశ్వో బడరఁ బది • వేల పిరంగులు దశసహస్రద్విప • తతులు గలిగి
వరుసలు వరుసలై • పరిగు భౌండాగారభవముల్ నిండ ద్ర • వ్యంబు గలిగి

గీ॥ రాజరాజుల గెలిచి వి • క్రమము వలచి భరతఖండ మేలెడు సార్వభౌముఁడనయి
వేదయగు ప్రతాపున కోడి • బెండువడినఁ “జి” యనఁగఁబోదె జగము! నాసిగ్గుచెడదె! 258

సీ॥ రాజ్యంబు లేక దు • గ్గబలంబులేక నై న్యబలంబులేక ద్ర • వ్యంబులేక
సాయమేమియులేని • సమయంబుననె మహారాజాప్రతాప దు • ర్వాకమూర్తి
యచనుల గళమొక • జ్జయి రణంబుల బలిగొఱ్ఱలుగాఁజేసి • కోయుచుండె;
బలవంతుఁడును ద్రవ్య • వంతుడు దుర్గవంతుఁడు రాజనీతిమం • తుడు నయ్యె;

గీ॥ దొలుత నణఁపరాని మహాగ్ని; తోడు దలితె గాలి; యింక లోకమంతయుఁగాల్చుటరుడె!
యతని నెటుగెల్తు నను చిత • యంతకంత కచ్చె; డెర వేది తోడు; దింకేమి చేతు! 259

మ॥ కల వా యీద్రునికేనిలేని పలు భా • గ్యశ్రీరతుల్; పాద మి
య్యలపై మోవఁగనీక కొల్వఁగల వా • రెన్నేని కోట్లుండు; రెం
డుల లే వే కొఱతల్; ప్రతాపుడెస నా • చితాగ్నియుఁ గేతకీ
దళగర్భమునఁ జేరు నాగువలె డె • దం బది కారించెచుఁ.

260

గీ॥ అమరులకు లేని భోగభా • గ్యములొనరియు నాప్రతాపునిడెస నిర్వ్య • నడఁగుచుంటి;
నేమి లేకున్న దేవుని • కృప గడిచి యతఁడు లోకాతిశాయి శౌర్యమున మెలయు. 261

మ॥ అకటా! యక్షగువాసి లోకములు కొం • డాహగనే కాని యే
టికి నెక్కుఁ! నిలువేదజేని నొకనిఁ • డీకొంచు గెల్వఁగఁజూ
లక యల్లాడుచునుండె నంచు జగముల్ • నవ్వొగ జీవింపనే
టికి! బ్రాణంబులపై ననే విసువు పు • ట్టెఁ! వేదనల్ హెచ్చెడుఁ!”.

262

మ॥ అని నిట్టూర్పుచుఁ బాదుశాహి కడు దై • వ్యం బాద నిర్వాతనీ
పనిభండై కనుపట్టె గొల్చు; సభికుల్ • ప్రాభాత చంద్రోపమా

- ననుమల్ వంచిరి; మానసింహుఁ డరిమాఁ డ స ప్రాణ విధ్వంసన
ధ్వనితాశాంత యశో విశాలుఁ డపు డ ఁ క్షృణోతే నీక్షించుచున్; 263
- సీ॥ “అరిరాజమర్దన్” ధృరశక్తి గాంధారిసీమ సీసీమగాఁ డ జేసినాడ;
నడిగినంతన పోయి ఁ గడియలో ఢిల్లీకి గాశ్మీరమును దెచ్చి ఁ కలిపినాడ;
మానవుల కసాధ్య ఁ మైన కాబూలు గెల్చి భవత్పదంబులఁ డ జేర్చినాడఁ;
గడు విశాలములు చు ఁ గవిహరదేశముల్ గెలిచి నీకు యశంబుఁ డ గొలిపినాడఁ;
- గీ॥ దలలు బలియుట గెలువఁగా ఁ నలవిగాని దేశముల నెన్నియేని సు ఁ దిటనుకట్టి
నీకు లోఁబడఁజేయు ని ఁ గ్లిద్రకౌర్యపరుడ నేనుండ! నీకేల ఁ వనట మునుఁగ. 264
- చ॥ వ్యవధి లవంబులేని కల ఁ హంబుల పెల్లునఁ జిక్కి రాజకీ
య వివేక కార్యజాలముల ఁ యందు మునింగి విదేశమందు నుం
డవలసి కొన్నిమాసము లె ఁ డంబు జనించి వ్రతాపురోడి యా
హవము నుపేక్షచేసెఁటు ఁ లొటయు నిక్కమ! యేమి చేయుచున్! 265
- మ॥ అవనిఁ జూడ్కులు వాల్చి నీ వడలి దై ఁ న్యం బాదినన్ నామనం
బవియున్; నాకుఁ బ్రతాపసింహునకు బా ఁ ల్యంబాది వైరానిలం
బు విజృంభించుచు నేటి కింకను మనం ఁ బు గాల్పు! జల్లారలే
దు; వితాసేయక తాడి నొంచి యుడికిం ఁ తున్ మూడలింతున్ బ్రభూ! 266
- సీ॥ వైరులు చొరని కా ఁ శ్రీర దేశములోని కొండలన్నియుఁ బొడి ఁ పిండి యయ్యె;
మనకుఁ బరిషియాకు ఁ మధ్య సాద్రాటవుల్ పగిలి బీటలువాటి ఁ బాట లొసఁగె;
దక్షిణాపథము పిం ఁ ధ్యము పాదఘట్టనగురుత కోర్వక భూమిఁ డ గ్రుంగి సోయె;
సేగ కనువుగాని ఁ హిమగిరిపా్తె రాజ్యములెల్లఁ దలక్రింపు ఁ తామఁ దిరిగె;
- ఆ॥ నావోతాపుఁ డెంత! ఁ యాతని బలమెంత! త్యాగ మెంత! యతని ఁ ధైర్య మెంత!
పోవనివృత్తులంపు ఁ నే వీడితినిగాని కన్ను దెఱువ నపుడొ ఁ కాలిపోఁడ! 267
- సీ॥ ఆస్తికాఖండంబు ఁ సంతయుఁ దెచ్చి వంగమహంబురాశిని ఁ గలిపి వైతుఁ;
బ్రాలేయకైలంబుఁ డ బాదుతోఁ బెకలించి యావరణాచలం ఁ బవలఁ ద్రోతు;
నీపదమ్ములచెంత ఁ నీలోత్పలంబుగా నీలాంబురాశి డ ఁ కోలు సేతు;
ను త్రరకురుభూము ఁ లొకక్షణంబున గెల్చి గురుదక్షిణగ నీకుఁ డ గురురు పఱతు;
- గీ॥ నాసియాఖండ మెల్ల సీ ఁ యాజ్ఞమంతు; నిట్టిచో నొక్కమేవాడ ఁ యెంత నాకుఁ;
తెలియవే మున్నజాబలో ఁ దీర్ణతక్తి! తలుపుల నిర్మింగువాని క ఁ పుష్కములెంత! 268

క॥ కావరము పెచ్చు పెరిగిన మేవాడఁ బ్రతాపసింహుఁ డ్రుంగుటకై నా
డవితము మీఁచుదీయును; నేవెలితికి సందు దొఱక డ నీయకు మెడఁదఱ. 169

క॥ ఈపున నెఱవేర్చినచో నాపేరుగఁ బిల్వబోకు” డ నా విని యుక్తర్
భూపతి యంగఱఁ గనుగొని “యాపగిది నిఁకెంతకాల డ మిటు వేఁగింతుఁ! 270

సీ॥ మేవాడజయము న డ మ్మి యనేకలక్షలు సేవల నాహుతి డ చేసినాడఁ;
సమరసన్నాహముల్ డ జరపుచో ధనము కోటులుగోట్లు వట్టేటఁ డ గలిపినాడఁ;
నొక్కొక్కరు జగఁబు డ నున్నెత్తుగొనెడు చమూనాయకులను గో డ లోపియినాడఁ;
నిరుపదేఱుగఁ క్షుణ్ణు డ బేసి వీడని నూనసికమ్మఖపరత శో డ ప్పిలినాడఁ;
గీ॥ బడఁగరాని కష్టఁబులు డ పడిన వాడఁ; నడువరాని దుష్టభముల డ నడచినాడఁ;
సృష్టె యాశించి యాశించియూస లుడిగెఁ; దాల్చి యుడివోయెఁగుగుల సంతాప మొదవె.

మ॥ ఎవరుకొ జెప్పినఁగాని నమ్మకము నా డ కింతేనియుక లేదు; నే
నెవరికొ గోరను సాయముక సలుప ర డ మ్మి! యందు; నా కెవ్వరుక
లనముక మే లొనరింపలే; రుఱక కా డ లాబెల్ల నొదంగ
ని వృథాశారతిఁ జెల్లెఁ; జింత యొకఁడే డ నిల్చెక మదీయంతమె. 272

గీ॥ వీడిచనదె ప్రతాప! మే డ వాడ! యిన్నియేడ్ల కిఁకమీఁదఁ “డవగతి డ స్రవ”యటంచు
మమ గతి ర్భ్రమ”యని చింతమాని యుంటిఁ; గూళపాటుండు నాకొంపఁ డ గూల్చె నకట!

గీ॥ ఏమి చేయును! నాచింత డ యిపు డాకింత యణఁగఁగల త్రోవలేదు; నా డ కతనితోడి
పోరు తలమున్నఁ లయ్యె” నం డ చీరసమున నిలువ, నబ్జారురహిమానుఁగళము నెత్తి, 174

సీ॥ “రాజు లాత్మాఘ్రినీ డ రజముఁ గొల్వఁగఁబొల్పు రాజయోగానాడ డ రవ్యమూర్తిఁ;
జన్మదేశమునకై డ సర్వస్వ మప్పించు నసమానదేశ భ డ క్రాగ్రగణ్యఁ;
డబుజుతాప్త మ డ హావశదుద్ధాభిజనియించు సంపూర్ణ డ శశధరుండు;
చతురబ్ధివృత మహీ డ చక్ర మర్పించిన నంట నొల్లని మహా డ త్యాగధనుడు;

గీ॥ పౌరుషభగీరథు డ డట్టి డ ప్రభునరుండు మన కులమునఁ గాఁ దిఁక లోక డ మునను గలుగు
నేకులమ్మున లేడు నా డ యెఱుఁగుదాఁక; నుత్తమోత్తముఁ డతఁడందుఁ; డ జిత్రింపు. 175

సీ॥ అంసముంచు నహ డ స్రాంశు లీనెడు రవిధ్వజరాజము గరుడ డ ధ్వజముగాఁగ,
నద్వితీయంబు “ఖం డ డా”ది వృథారా కృపాణంబు దుర్దాతనం డ దకముగాఁగ,
మైనిండ దొడుగు హే డ మతనుత్రరాజంబు రంగారు పీతాంబ డ రంబుగాఁగ,
విలువైన పుగతాలు డ గులుకు కల్పితరాయి రమణీయ బర్హిబ డ ర్హ మ్మగ్గుగాఁగ,

గీ॥ బుండరీకములకుఁ దోడఁ బుట్టువైన పెడఁద కనులు కృపామృతం పృష్టి గురియఁ
గదలివచ్చి హాల్గిఁగూటుం కడఁ బ్రతాపరాజనారాయణుడు దంధ్యుఁ మొసంగె. 276

సీ॥ విరావతంబుపై నరుదెంచు నిర్జరసార్వభౌముని మేలుం చక్కఁజేసి,
వృషభవాహన మెక్కి యేతెంచు కైలాసవాసు విలాసంబుం గాసి చేసి,
సాంసరాజము నెక్కి యరుదెంచు భారతీశ్వరుని రూపవిభూతిం భంగపఱచి,
శిఖరాజవాహనం శ్రీమీఱ వచ్చెడు సొండు నందము నెంచు డిండుపఱచి,

గీ॥ మనుజుపతిమాళి మృగం మృగధూడు చైతకాశ్యముపైన సాంక్షాత్కరించి
దివ్యదర్శన మిచ్చె; నాం తేజమునకు నంజలి ఘటించి, యాత్మోపహార మిడుచు. 277

గీ॥ ఆత్రిభవన కల్యాణ పంచాయణుఁ గనినపుడె, యాత్మావలోకనం బయ్యె నాకు;
నని ముగిసి ధిల్లఁ జేరి నే నరసిచూడ నాత్మ యతనికై నీకు దే పంబు దక్కె. 278

మ॥ అకటా! నీవలె ధర్మముల్ దెలిసి రాజ్యం బేలఁగాలేడో! మ
చ్చికమై భూప్రజఁ బుత్రులఁబలెఁ గృపాంజ్ఞఁ జూడఁగాలేడో! పా
యక వర్ణాశ్రమధర్మపద్ధతి తిరం బై నిల్చుఁగాలేడో! యె
దుకు నాతడు స్వతంత్రుడై నిలువఁగా దో! యానతిఁ గోరెడ. 279

సీ॥ తలఁగని రణములఁ దగులుకొన్నను స్వధర్మత్యాగ మాచరిం పంగఁబోడు;
తినఁ దిండిలేక కుం దెడునప్పుడైనను దైవభక్తి యొకింత తలఁగనియఁ;
డనుపమాన ప్రసం గ్రహమున జగమున కాచార్యపీఠమై యులఁగినాడు;
స్వాతంత్ర్య సమర దీక్షా నిబద్ధాత్ముడై సతతోపవాసముల్ సలిపినాడు;

గీ॥ కలియుగంబున నిట్టి యోగ్యతముఁ గనము; వెట్టినని నన్ను జగము భావింపఁగాక!
యినకులంబు గాలించి చూచినఁ బ్రతాపు నంతటి మహాపురుషుఁ డుండఁ దని వచింతు.

గీ॥ ఆ మహారాజుక్రింది దాతృత్వమునఁ జల్లఁగా జీవితముల్లుం జరపుకొనుచు
మనము సమకాలికులహామంతునఁగలిగితి; మిదియ దేవేంద్రభోగమంచెన్నవలయు. 281

మ॥ పశ్చిమోత్తర మామహాత్ముని క్షమాంభావంబు శ్రీరామర
క్షకదా మీ; కతఁ డాసనోందుడు “వనాంశా”నిమ్ముగ దాటి వె
తకు విచ్చేసిన యానిమేషమే భవం తైరుమ్మ సామ్రాజ్యల
క్ష్మికి నూతేడులు నిడు నిక్కమని ఘోషింతు నిరంధాతర. 282

సీ॥ పత్రలేని వైభవం పాభవంబులు నీవు నెలపు నీ హస్తినాంపురమునందు
గాఢాంధకారసం గతమైన యొక నాటిరాత్రి యొంటరిగ నాంరాజమాళి

యడుగు పెట్టినయేని యాసడి తెలియుచు యామున లేడు న ఖండసేన;
విడక నీవిందుండ వీలానా! పాటిపోవలయునో యోజుప వలసియుండు;
గీ॥ శ్రీరమాభర్త సాక్షాత్క- రించినట్లు లాపౌతాపుడు కనుపించు వపుడు, నీడు
సేవకుండ నేన నీసేవ చేయఁగలనా! యవలఁదొలఁగుననా! తెలి యంగ రాదు. 283

మ॥ మఱి యేదే నొకకారణంబుమెయి కం పు బొంది మాగాడి యీ
ధరణీచక్రము సర్వ మొక్క-మొగి బా తాళమ్మునక గ్రుంగి యు
క్క-టీనక సుత చలింపఁబోవను; బ్రతా పాధీశు సత్కీర్తి కె
న్వ రచాయ బావరింపఁ బూనినను నో ర్వణబోవఁ బ్రాణాలతో! 284

నీ॥ ఒక సృపాలకుఁ డేలు నొక్క- రాష్ట్రంబులో నొక టంకనాలలో నుద్భవించి
పరిపరివిధములై పరగు నాణెములట్లు మతము లన్నియును నీ షీతి రహించు;
మనుజుల నుద్ధరిం పఁగ నీని నేర్పఱచిరి బుధుల్ లోకప్ర సిద్ధమతులు;
ప్రతిమతంబునను న ర్హత యుండనే యున్న; దీర్ఘరదృష్టిలో నిన్ని సమము;
గీ॥ లన్యమతమువాడు ప్రతాపుఁ డనకు; డతని దుత్తమాత్తమమతము; మర్త్యుండు మాతృ
దేశమున కప్పుపడ నంచుఁ డెలియని మన యావనమతం బొకండె ని రర్థకంబు. 285

చ॥ కటకట! యాప్రతాపుఁ డొక కై వడి లోబడఁ, దీప్రనుక జగం
బెటులను నిల్వసీపు; శ్రమ మింతయు నొక్కని గెల్వనేకదా!
గుటికెడు పాలకై పొదుగుఁ గోయుదురే! యొకపడుకొసమై
విటపముఁ గూల్తురే! ఫలము వెత్తి శ్రమం బధికంబు గాదొకో! 286

నీ॥ రాజపుత్రకులు దు ర్వారవిక్రమయుతుల్; శైవ లత్యలఘుసా ధీమతల్లు;
లాకులమ్మున బాలుఁ డైన పీఠులలోన నగ్రగణ్యులనైన నడఁపఁగలడు;
పరిపుల్లసురుదిరి ప్రమదావనవతంస; మనుషమ నిత్య క ల్యాణసీమ;
పరమశోభన నిత్య వై నాహికగృహంబు; త్వాసతి కంఠ ము క్రాన్రజంబు;
గీ॥ నైన మేవాడపై కేగు టనుచితంబు; రాజపుత్రులఁ దొడర ఘోరతమపాప;
మాప్రతాప పురోగమ మైన కులము దండనకు నర్హమే! మ్రొక్కఁ డగునుగాక. 287

గీ॥ దైవమును దూరముంచి యి డాఁక వారి కాపరించిన కొండంత యఘమ చాలు;
నిక భూదేవి భరియింప దెప్పు డెవరి కెచట నేగతి పట్టుకో! యెవ్వఁ డెఱుంగు! 288

నీ॥ నాల్గేండ్లవాని ని తగఁజేసితివి; చదువులను నేర్పించితి; బుద్ధి గఱపి;
తున్నతోద్యోగ సుం పన్నునిఁ జేసితి; కూరిమి వియ్యంబుఁ గూర్చియుంటి;

- విదేహమే నీది; ♦ యీప్రాణమే నీది; యీ జీవితంబె నీ ♦ చెల్లయపుడు;
నా శరీరంబునం ♦ దలి రక్తమునఁ బ్రతిబింబు వెల్లపుడు నీ ♦ పేరె కలుకు;
- గీ॥ నీను సేమంబు నెంచి ని ♦ ర్నిద్రయశము నెంచి నీయెడ గౌరవ ♦ మెంచి నీను
ప్రభుత కేవేళ మేలెంచి ♦ పలుకు నాను ప్రార్థనముఁ ద్రోసిపుచ్చకు” ♦ మనసు నంత, 289
- సీ॥ “ఈమాట లోకమెం ♦ తేని నాఁడలఁదాల్చి విహితమా”నన హరి ♦ విజయసూరి;
“యద్దిరా! యియ్యవి ♦ యమృతవాక్యంబులే తభ్యమ”నియె సూరి ♦ దానసుకవి;
“రాజపుత్రులతోడ ♦ రణ మొనర్చుట కలుషమ్ము పొమ్మ”నె ఘెరి ♦ స్తామనీషి;
“యాప్రతాపుడు దేవు ♦ ననతారమేయని విశ్వసించు”ననియె ♦ బృథ్వీరాజు,
- గీ॥ నంద తాడడు మాటల ♦ నాలకించి, యుడు నందును గల యుక్తు ♦ లాదరించి,
యాత్మభావంబుఁ గొంత గో ♦ ప్యముగ నుంచి, చిటునగవు వెల్విరించె న ♦ కృష్ణదవిభుండు. 290
- క॥ అందఱును గలయఁ గని వగ చెందిన మదితోడ మాన ♦ సింహుండును “మీ
రంద తెలులఁ దఱిమిన నాకుం దోఁచినయట్ల నడచు ♦ కొనఁ గలవాఁడఁ. 291
- గీ॥ ఆప్రతాపుడు భృతి యిచ్చి ♦ యాదరించు భట్టలనుజ్జ్వలఁ బొగడంగఁ ♦ బాలుపడితి;
చార! యాత్మాభిమాన మిం ♦ తైనలేక యేమి చేయును! మీశౌర్య ♦ మిట్టు లుండె. 292
- మ॥ ఇదె నే గాదని పట్టు వట్టితినయే, ♦ నిడున్న యీమంత్రులు
పదునార్వందలు వాహినీసులు ప్రతా ♦ పత్కౌఠిపుఁ జేరి న
న్నెదిరిపఁ జరుడెను మీర; లిటుపై ♦ నే మామరీ చూతు; రు
నృదశార్దులము చెంగటఁ నిలువ నీ ♦ మాజ్ఞాన గర్భార్థుల్. 293
- మ॥ పరు లాతేని గుఱించి యేల పలుకఁ! ♦ బ్రత్యేకశత్రుత్వముల్
వఱుల్ నాకుఁ బ్రతాపసింహుఁడు; ను ♦ బు సేకతో నేగి యు
గ్ధరశౌర్యంబునఁ దాడి యాతని జయి ♦ తుఁ; మానసింహేంద్రుఁ డా
క్కురి సాయంబు నపేక్ష సేయమికిఁ దా ♦ రాక్షసులు చూపించెదఁ. 294
- గీ॥ సేనలు ధనంబు రాష్ట్రంబు ♦ జీవితంబు నతని గెల్వంగ నర్పించు” ♦ ననుచు రాద్ర
ముల్లసల విజృంభింపఁగా ♦ నెల్లవార లేమనఁగ లేక నిల్చి; రా ♦ పృథ్వీరాజు, 295
- సీ॥ అతిపావనుడు ప్రతా ♦ పాధీశు నవనిగా విశ్వసించితివా! ద్వా ♦ వింశతియగు
రాజపుత్రక మహా ♦ రాష్ట్రంబులను రాజులకు నగ)గురుఁడు; కా ♦ లంబు చక్క-
జరిగియుండినను ను ♦ డఱు రాజపుత్రు లాధన్యు నంధ్రుల మ్రోల ♦ దాసులెకద!
శ్రీసలుంబాశ్శృష్ట ♦ సింహేందుచే మొట్టఁబడి తల దిమ్మెక్కి- ♦ పడియెయందు;

అ॥ పాదుకాపాప్రాపు ధిః పట్టి మిన్నందుడు; వాదినములు మఱచి ధిః తయ్య! యిప్పు
డిః తోఁడ దొడిగి యిగ జెబ్బలియైన సాటి మాట నీక ధిః పాటి కక్క. 296

సీ॥ నైన్యాధిపతులు ప ధిః జనుజేరి “తైలవారాసీమ ఫలవృక్ష ధిః రాజ నరులు
నఱికి ధిః తిండి చే ధిః కురదన్న నవుచు “వైరులు చెఱుపంగ ధిః వలనుపడెడు
తిండి చేకొనుట సం ధిః ధిః లోప; మింక శాత్రవులెల్ల సంవత్స ధిః రముల కొలది
పనిచేసి చెడుపనో ధిః పని తిండి జూతు; బచ్చిక రుబ్బి రొట్టెలు ధిః చేసి తిండు”
గీ॥ మనుచు బందొప్పిదేవు తో ధిః యమును గడ్డి తినుచు సతతోపవాస మూ ధిః నిస తపస్వి;
యతనిదెస వేలుచూపు శా ధిః ర్యపరు దున్న! విశ్వమంతయుఁ ద్రుటినై స్రుఠింపఁజేయు.

గీ॥ దేవపూజాన్వయ దతని నిం ధిః దించి నీవు గురువులకుఁ బంగనామముల్ ధిః గూర్చుటయ్యె;
దేగి గుడ్డు పిల్లను వెక్కరించుటయ్యె; వివర లేము; పాపాభిని ధిః మునుంగ లేము. 298

సీ॥ భాగ్యంబులెన్ని సం ధిః పాదించియున్నను, నెన్నని భోగంబు ధిః లెసఁగియున్న,
రవి ప్రకాశించు నీ ధిః రాజ్యమంతయుఁ గొన్న, జయముపై జయమొంది ధిః చక్కనున్న,
విక్రమనూచక ధిః బిరుదముల్ వేలున్న, జెల్లుబడియుఁ దద్దఁ ధిః జెలఁగియున్న,
నిది యేమి యని యొరుఁ డెదురాడకున్నను, ధరయెల్ల మనయాజ్ఞఁ ధిః దాల్చియున్న,
గీ॥ ఫల మొకింతయు లేదు; రా ధిః గల యుగముల దేశవిదోహులకు వంక ధిః నాశకులకు
నాత్మగురుదూషకుల కుదా ధిః హరణముగను నెల్లరును జూపఁగలరు వే ధిః లెత్తి మనల.

గీ॥ బ్రదికి నన్నాళ్లు లీప్రగ ధిః ల్బములతోనఁ దెల్లవార్చితి జీవిత ధిః మెల్ల, నుఱక
దురమునకు నంపకాడవై ధిః తుర్నిపడెడు, పుణ్యపురుషార్థముల చింత ధిః బుద్ధి జొరదె! 300

మ॥ అక్క! కానలఁ బుట్టి యందె బలితం ధిః బై జాలియే లేని ఘా
తుక సత్వంబులు గూడ నాత్మకులజం ధిః తుచ్చేదము మాని వే
తొకట గుడ్డి భరించుచుడు నిజధ ధిః ర్మోద్వాసము జేసి స్వీ
యకులధ్వంసము చేయుచుంటివి; మను ధిః వ్యత్యంబు చే దయ్యెనే! 301

సీ॥ పాలమున్నీటిలో ధిః పల నెన్నొవస్త్రులు ద్భవమొదె, నొక చంద్ర ధిః దర్శనమున
నువ్విండుచుడు; బ ధిః యోధి; యట్టులె రాజపుత్ర పాపనకులాం ధిః భోధియందు
మనమందఱము జనిం ధిః చినను రాణా కీర్తి చంద్రికయే తను ధిః త్వాహకారి;
మేవాడకే గాద యీ ధిః విశ్వమునకెల్ల నతఁడు వీరుడు గురుం ధిః డగుచు బాలిచె;

గీ॥ నట్టి స్వకులదీపకు స్వామి ధిః నాత్మవేత్త నిరత మాదలఁ దాలిది ధిః చరణపూజ
సలుపక తృణీకరించు వి ధిః శ్వాసహంత యిలును మనమే! పరలోక ధిః మేగనేయి! 302

- గీ॥ పూలదొరసాని మల్లెపూ • పూమవలకు నేను సాధారణమైన • నేలనె యనుఁ
గన్నెతోట, పృతాపుని • గన్న పివకు దనరె భూదేవి నిజము పు • త్రవతి యగును. 803
- గీ॥ భరతఖండ మహాలక్ష్మి • “భాగ్య మయ్యె”నని పృతాపుని యశముఁ గీ • ర్తనముసేయుఁ,
బాదుమాచెది నిలు గట్టి • పచ్చినిసము నెత్తె దగునయ్య! విసపాల • విత్తె వగుచు! 804
- చ॥ యవనమహామహీశ్వరుఁ డు • దారహృదగతరుఁడౌట నొచు నె
ద్దై వ రెటు లాడినా విని స • హించు నటాచుఁ బృతాపదేవుఁ గూ
ర్చి వృథగ నింద లాడెదవు! • చేసిన పాపమె చాలుఁ బాలు! నా
చెవులకుఁ జేమ గ్రమ్మెదు; ని • సీ!యని ధిక్కృతిఁ జూచి నిల్వెనాఁ, 805
- క॥ వడిఁ దోడఁ దొక్కు భుజగము వడువున నంబరువిభుండు • పైదూడఁదొడ
గెడు సడిఁ గనుఁగొని యక్ష్మరు కడు సమయస్ఫురణ గలిగి • కార్యజ్ఞుడై. 806
- చ॥ “పలువురు మీరు మీ హృదయ • భావములఁ దెలియంగఁగోరి నే
సలిపితి నాతనిఁ గుఱించి • చర్చయొకింత, కలంతవట్టు మీ
పలుకుల సారముఁ విశద • భంగి నెఱింగితి! నామనంబునఁ
గల తెఱఁ గంతయుఁ దెలియఁ • గా వినిపించెద, నాలకింపుడీ! 807
- చ॥ సమరము లొక్కరిఁ గొన • సాంగఁగఁజేసితి, నిల్లు కొంతకా
లము కడచన్న నొప్పునఁ • చ • లాబటి నాదు ప్రభుత్వమొచు; ని
క్కముగఁ బృతాపహింస నడఁ • గల్గి దొకించుక యీర్ష్య నాకుఁ; గ
య్యములను బొందెదపుచ్చుట ప్రి • యుంబఁ జెల్లున! యెట్టి వారికిఁ! 808
- గీ॥ ఆ మహానాయకవత్స • మాపృతాపుఁ డెన్ని గతుల యోజించి • నన్నుబోలు
కోటి సార్వభౌములు చేరి • కోలునదగిన క్షాత్రనిధియను మాట వ • జ్జాల మూట. 809
- సీ॥ ఆరమణియ డు • ర్వాత శేఖోమ్మార్తి సందర్శనమున నా • నంద మొంద
వలయునటాచుఁ గొం • డలుఁ గోట్లుగా నాకుఁ గోర్పులు మదిలోనఁ • గొనలుసాగుఁ;
గాని యిన్నేండ్లుగాఁ • గాలమంతయు నిట్లె కడచె, నా కట్టిభా • గ్యంబు గలుగ;
దత్తి దర్శింప నా • కర్మత యున్నదే! యని పలుమాఱు జం • కడరు నాకు;
గీ॥ గురువు వైవాళు జూడక • కూర్మబుద్ధి నామహారాజునకును జే • నై నదాఁక
నెక్కు గావించి తగునునం • చివును పోయి చేరి సాన్నిధ్యమున నిల్వ • సిగ్గు దోచు. 810
- గీ॥ ఆమహాభాగు క్రిగ • నామృతమునఁ జిక్కువాఁ డెల్ల నను నింద • చేసి తీటు;
సతి ధవళమైన యాతని • యశము వోలె నాను నుష్మిర్తి శాశ్వతం • బై దనర్పు. 811

11. నాను జీవితశేష ము • తముఁ బ్రతాపు సేనఁ గడిపినఁగాని ను • మీర్తి పోత
దాభరాణీకుతోడి వి • రోధమునకు నీర్లు విడిచి నేనురక శాం • తించువాడ. 812
12. వట్టి పాండవబీడు మే • వాడనీను, పరక పాతిక గాని లాభంబు గలుగ;
దా మహారాజ దేశంబు • నాతడే గోహింపని మ్మింక; నష్టం బ • డేమి మనకు! 813
13. కడచన నేబదియేడులు; ముకుతలువడి తెల్లవడియె • మోమును బొమలుక;
గడిమి చెడె; నొడలు సడలెను, గమ వృద్ధుడ నైతి, శాంతి • గానఁగ నైతి. 814
14. X క1 కడు లేబ్రాయపువారలఁ గొడుకుల నిరువురను నేను • గోల్పోయితి; న
న్నఁడు నఱుంగ నిట్టి దుఃఖము; చెడె నా హృదయము; వేతె • చెప్పఁగ నేలా! 815
- మ1 సకలపాభవవైభవంబుల మొగల్ • సామ్రాజ్య మేలంగడ
గ్గ కుమారుడు సలీము డేహము చెడఁ • గాఁ దాఁగుజాతయ్యె; మా
మక చిత్తంబును బాయకుండు నిది మ • ర్మచేడియై! దుష్టదం
శక సంగంబున సగ్గు మొగ్గ యది పు • వ్వులై గుబాళించునే! 816
- క1 పదియేడ్లప్రాయ మూదిగఁగదనము కదనం బటన్న • కలఁతలతో న
ల్పదియేడ్లు కడచి చనె; మన బ్రతుకులు పోరులనె తెల్ల • వాతిన వకటా! 817
15. ఆప్రతాపుతో నిక క • య్యంబు వలకు వలదు; నలువుర నోళ్ళలో • బడఁగఁజాల;
మందఱము జీవితస్మృల • యుండలి తుది రంగముల శాంతితోడఁ దీర్చంగ నిమ్ము. 818
- మ1 అని తన్నుం గని యక్ష్మరీశ్వరుడు దీ • నాలాపముల్ నల్కఁగా
విని యుబకోపతి “నీవచస్సులు మదిక • వేధించు; విశ్వంబు భ
స్మనికాయంబుగఁ జేయు నాజ్వలనముక • జల్లారె; నే డ్లెల్లు పో
యిన నీ వింతకె యిత మె త్తవడెదం • చేనెంచనైతిక బ్రభూ! 819
- మ1 ప్రమదోద్యానముఁబోలు నీయవన సా • మ్రాజ్యంబునక గంటకొ
గ్రమహీజంబయి నెవ్వగ్గ బెనిచె నీ • రానాప్రతాపుడు; త
త్సమచౌధత్య మహంపరానియెడ నీ • దర్పంబు నేనొల్ల! ఖ
ద్దము నేనొల్ల” నటంచు నేల ఓసరెక • గాలాహినా రోజుచుక. 820

x Akbar's two younger sons died in early manhood from chronic alcoholism and their elder brother was saved from the same fate by a strong constitution, not by virtue. The biographies of the nobles recorded by Bloachmann record a surprising number of deaths due to intemperance.

"Social and Economic conditions"

గీ॥ పరమ గంధీర మాతని ♦ వదనముందు వీరతేజో మహాలక్ష్మి ♦ ద్విగుణితకళ
వలెఁగె; సభయెల్ల మానము ♦ ద్రవఁ జెలంగె; నంత నక్షురు వృషహాళి ♦ యతనిఁ గాంచి,
మ॥ “మన యబ్బూరహిమాను శీలము జగ ♦ న్మాన్యంబు; స్వచ్ఛందవ
ర్తముఁ డేనాడు నసత్యదోషమును జెల ♦ దకానాని వా, డేను పె
చిన వృక్షం, వితఁ జెల్లవేళలను నా ♦ శ్రేయంబె కాంక్షిండు, నీ
తని మాటా శిరసా వహింపదగుఁ గా ♦ దా! నాకును నీకును, 822

చ॥ సరసుఁడు; పృథ్విరాజు; కవి ♦ చంద్రుఁడు; మాన్యతముండు; నీకు సు
స్థితరబంధువర్గమునఁ ♦ జేరినవాఁడు; ప్రతాపసింహు సో
దరునకుఁ గూర్చియల్లుఁడు; కృ ♦ తం బెఱుఁగఁగల పుణ్యమూర్తి; స
త్పురుషుఁ డితఁడు నేర్పు హిత ♦ ముఁ దలఁదాల్చకయున్న సేమమే! 823

గీ॥ హరివిజయసూరియును భువనైకగురుఁడు, సూరిదాసమహాకవి ♦ సుగుణరాశి,
యాభరిస్తాడు లండఱు ♦ నట్టివారె, యెవరి మాటఁ దోయిఁగన్తే మిపుడు మనము! 824

చ॥ వితరణశాలి, రాజులకు ♦ వేల్పు, కుటీరనివాసి, లోకమం
దిత సుచరిత్రుఁడు; భువన ♦ ధీరుఁడు, వీరుఁడు, రాజరాజ సం
హతులను మేటియుఁ, బరమ ♦ మాంస, ప్రతాపు నడంపఁ బూనుటల
చతురతగాఁ దలంపకుము ♦ జూచులు వేతురె! మంగలంబున! 825

× గీ॥ ఇప్పుడాకడఁజే నిర్ణయ! ♦ మిత ముగితు సభను, మేవాడఁగల మొగల్ సైన్యములను
జేర్చుకొని రాజధానికే ♦ జేగుడనుచు నాజ్ఞ చేయుదు”ని యక్క, రుత లేచె. 826

మ॥ నెలయుఁ దాటకమున్న వార్త లలమెఁ; ♦ మేవాడదేశములో
యల దుర్గంబులఁ గల్గు నమ్మోగలు సైన్యములతో గుడారములఁ

× The annals ascribe it to a generous sentiment of Akbar, prompted by the Great Khankhanan (Mirza Abdur Rahiman) whose mind appears to have been captivated by the actions of the Rajput Prince. Pratap was indebted to a combination of causes for the repose he enjoyed during the latter years of his life; and though they may be ascribed principally to the new fields of ambition which occupied the Mogul arms, we are authorised also to admit the full weight of the influence that the conduct of the Hindu Prince exerted upon Akbar, together with the general sympathy, of his fellow Princes, who swelled the train of the conqueror and who were too powerful to be regarded with indifference.

“Annals of Mewar”

- దలఁగఁ బీఁ సమస్తవస్తువుల వెం • టఁగొంచు గుంపించు మో
ములనుఁ జాల్చుము జోయి ఢిల్లినగరం • బుఁ జేరె నల్లలనఁగ. 327
- సీ॥ హఠావధీపర్య • తాభంగశృంగముల్ తునియులుగాఁగ దుం • దుభలు మ్రోఁగఁ,
నతిమంగళాకారు • లగు రాజపుత్రయోధులు గుంపు గుంపులై • తోచి రపుడు;
వారి సంబరమును • వారి యుత్సాహంబు వారి భక్తి వచింజ్జు • వశముగాదు;
తోరణగృహమాది • తుది దుర్గమునదాఁక విడువ కన్నిటిఁ బ్రతా • పుడు గ్రహించె;
- గీ॥ నాటుమాసంబు లరిగెడు • నంతలోన నొక్క చిత్తూరు దుర్గంబు • దక్కఁ గడమ
యెనుబదియమూడు దగ్గంబు, • లెల్ల దేశ, మాప్రతాపప్రభూ శ్రంసుఁడొక్రమించె. 328
- క॥ తనసామంతుల నొకదినమునఁ గనుగొని యాప్రతాప • భూపమణియు దే
వుని కృప రాజ్యము స్థిరమయ్యెను; యవనులతోడి పోరు • నింక నిలుపుదుఁ. 329
- క॥ మనదేశము సరిహద్దునతొడు నవ్వల నొక్కపురముఁ • గొల్లఁగొనఁగ నా
మన సయ్యెఁ; గాని, యందలి మనుజుల బాధింపరాదు • మన కెబ్బంగిఁ. 330
- క॥ అన “నీయాజ్ఞాపించిన పని శిరమునఁ దాల్చి చేయ • వాడుక యగు; నెం
దున కని యడిగి యెఱుంగము; చని నొంతుము జగము మ్రొంగు • శత్రుల నైనఁ.” 331
- సీ॥ అని సలుంబ్రాకృష్ణఁ, • డనినఁ బ్రతాపుఁ డాదల యూచి లేచె; నం • దఱును గదలి;
రు త్రదగిల్చి • యోత్సాహులగుదుఁ గతిపయప్రయాణముల్ • దీర్చి యొక్క
దినమునం దంబరు • దేశంబునఁ జొచ్చి ప్రతిలేని భాగ్యవై • భవ సమగ్ర
భవనంబునై ముఖ్య • వర్తకస్థానమై వఱలుచు నుండు ‘మా • ల్పురము’ చేరి
- గీ॥ ధన కనక సర్వ వస్తు సం • తతులు మూల్గు గొప్ప యాగభు లన్నిటి • గొల్లకొట్టి
పట్టి సామగ్రి యంతయు • బాడ్ల కెత్తి; రాపురము సర్వవస్తు శూ • న్యముగఁ జేసి 332
- గీ॥ భువన మెల్లడ నిడి మా • ల్పురము కొల్ల కొట్టఁబడెనను వార్త లె • క్కుడుగఁ బొంగె;
సిగ్గుచెడి మానసింహుండు • శిరము వాలె; నాప్రతాపుఁడు మొలక న • వ్వలకఁ దాల్చె.
- గీ॥ ధాన్య ధన హేమ వస్తు సా • తతులతోడ నిత్యలక్ష్మీ నివాసము • దిరము నగుచుఁ
దొంటి మాడ్కిఁ గుంభశమియై • మగ్గ మవుచు మేరుగిరి దుర్గముల కాంతిఁ మ్రొంగి యుమిసె.

* Determining to have a slight ovation in return for the triumph Raja Mann had enjoyed who had fulfilled to the letter his threat that "Pratap should live in peril" he invaded Amber and sacked its chief mart of commerce Malpoora.

- సీ॥ నెలనెల మూడువా ♦ నలు గురియంగసాగె; బడనై యవని సార ♦ వంత మయ్యె;
బొలమును దున్ని వి ♦ త్తులు చల్లె గృహికుండు; పైరు లన్నియుఁ బ్రోది ♦ వడయసాగె;
గైలవారామహా ♦ కాననంబున ఫలతరువులు తామర ♦ తంప రయ్యె;
మొల లెత్తు, బీడునే ♦ లల గడ్డి పెంపొందె; గణనకు మీటి గో ♦ గణము పెరిగె;
- గీ॥ గోపురములందుఁ బలుకోట ♦ కొమ్మలందు సగరములయందు గ్రామకం ♦ రములయందు
నచలశృంగంబులందు సూ ♦ ర్యభ్యజములు వందలుగ లేచి పూర్వనై ♦ భవముఁ జాటె.
- సీ॥ భవనము దెల్లడ ♦ బూలు పూచినయట్లు లావతాపుని కీర్తి ♦ యతిశయిచె;
దేశదేశమునుండి ♦ దినదిన బానుహవిభుని దర్శించి సే ♦ వింప వచ్చు
పుణ్యయాత్రకబృంద ♦ ములసంఖ్య యింతయు నంతని గణన సే ♦ యంగరాదు;
యవనులుగాక హైం ♦ దవులుగాక సమస్త కులములవారు సే ♦ వల నొనర్చి:
- × ఆ॥ రాకట 'థా' రెడారి, ♦ యొకట వింధ్యంబు, వేణీకటఁ దుహినైల, ♦ మొకట జలధి,
మధ్యఁ గలుగు నేల ♦ మనుజుసమ్మగ్దమై క్రాలె నిసుక వేయ ♦ రాల కుండ. 336
- క॥ తనదేశమునుండియు సాహనికాయంబట్టి భటన ♦ హస్రంబును బా
వనమూర్తి కృష్ణసింహుడు కొని కూభలేమియరుకోట ♦ కును విచ్చేసెన్. 337
- ము॥ ప్రవిశేషాత్సవసంపదల్ పొదలగా ♦ స్వాతంత్ర్యలక్ష్మీమహా
త్సవముల్ దీర్చెదమాను శోభనముహూ ♦ రం బెంచి దిగ్దేశవ
ర్తి విశేషజ్ఞుల నాత్మబంధులగు వా ♦ ర్ణ బిల్వ నాహ్వయప
త్రవితానంబులు వ్రాసి పంపెను సలు ♦ బ్రా కృష్ణసిం గయ్యెడన్. 338
- గీ॥ ఐదువందలు పుట్టు థా ♦ న్యముఁ దదితర వస్తువులు చేర్చి; రచటికి ♦ వచ్చు హితులు
రాజులును నిల్వంగ గుడా ♦ రమ్మలెత్తి రాకొకం డొక్క పురమునా ♦ నొప్పుచుండ.
- గీ॥ గడియ గడియకు వేలు ల ♦ క్కులుగ వచ్చు బ్రాహ్మణుల సందడి హనుమ ♦ ద్వార మలరె
నూలుతిరునాళ్ల లేనఁగిన ♦ దారి, గోట వ్రేలు మోహంగ సందు గ ♦ న్నింప దయ్యె. 340
- సీ॥ శుభవాసరమ్మన ♦ శుభముహూర్తమ్మన నభ్యజనన్నన ♦ మాచరించి
పాశేశ్వరీదేవి, ♦ పృథుమాళి యమరసింహుడు నూర్చువస్త్రాబు ♦ లొనరఁ దాల్చి

× Where rain seldom or never falls the land is desert. The Thar Desert, with a border of scrubland, lies between the Indus and the Luni Rivers.

సకల కల్యాణ భూః షణ్ములు ధరియించి యవనీసురులు మంత్రుః ఽ లాప్తతతులు
పార్థివు లనుసరిం ష పంగ ముత్తైదువుల్ పాటలు వాడుచుః ష బజ్జ నడువః,

గీ॥ గూడుకొని భవానీదేవి ష కోవెలకును వెల్లి గొరిని బూజించి ష వివిధరత్న
ఘటిత హాటక మకుటాబుః ష గాన్క- యిచ్చి మ్రొక్కి- యందఱు మందిరం ష బునకు వచ్చి,

సీ॥ వేదిపై దర్శలు ష వేసి యాపై రత్నభర్యాసనంబులు ష నటలుచుండ,
రెంటిపై బాశేశ్వ ష రీ ప్రతాపులు నిల్చి రాహర భట్టార ష కాత్మజులును
జంద్రభట్టారకు ష సత్పుత్రు లెవరుగా నున్న పీఠములః గూ ష ర్చుండి; రవలి
యాసనమ్ములః సలు ష బ్రాధీనుడును సూక్తుః డళలపామంతులు ష నవనిపతులు

గీ॥ గుంపు గుంపులుగాఁ జేరి ష కూరుచుండి; రవ్వల మహాశాస్త్రమగు ది ష వ్యాససమున
నుండె సముదార విక్రమో ష ద్దండమూర్తి భిల్లలోకైకనాథుఁ డా ష భీమచాందు. 342

గీ॥ అతుల సువిశాల వేదికా ష భ్యంతరమునఁ బ్రముఖమగు నొక్కదివ్యాస ష నమున నుండె
శాంతమూర్తి శేషోరాశి ష సత్సమునుడు మాన్యతముడు భామానాసి ష మంత్రిమాధి.

క॥ కలనాదమ్మున శంఖంబులు మంగళదివ్యతూర్య ష ములు దుందుభులుఁ
జెలఁగిఁగి మహానందము గొలిపెఁ బహువిప్రవేద ష ఘోషము చెలఁగఁ. 344

గీ॥ బ్రాహ్మణులుగూడి రాజదం ష పతులచేత గణపతికిఁ బూజ సేయించి ష కరముభక్తి
సఖల దేవతావాహనం ష బాచరించి స్వస్తిపుణ్యావాహనో ష త్వవము నెఱపి; 345

సీ॥ పాశేశ్వరిని బ్రతా ష పుష్కభుమాధిని నవరత్నసింహాస ష నమున నిలిపి
వేదమంత్రాశీర్షి ష నాదముల్ వెలయుగ “విపులరాజ్యరమాధి ష వృద్ధి రస్తు;
శ్రీరస్తు వై భవ ష శ్రీరస్తు”నుచుఁ జల్లి రమల ప్రసూన లా ష జాతరములు;
వందులు జయజయ ష ధ్యావముల్ చేసి ప్రతాపునికీర్తి నం ష దఱును బొగడి;

గీ॥ రచలనందనబోలెఁ బు ష ణ్యవత్తులైన బాహ్మ్యోస్త్రీలు పాటలు ష పాడుకొనుచు
రాజదంపతులకును హ ష రతుల నిడిరి బంగరు హారంగు దీపాల ష పల్లెరముల. 346

గీ॥ ఆప్రతాపు సింహాసన ష మవల నొక్క హేమమయమనోజ్ఞాసనం ష బెక్కజేసి
యమరసింహుని యశావరా ష జ్యోతునకును బట్టభద్రుని జేసి సం ష బరముఁ గనిరి. 347

మ॥ విమలాన్గ మనోజ్ఞ భూషణములుఁ ష విలై వైన సౌవర్ణవ
స్త్రములుఁ హాటక రమ్య పాత్రలు సలు ష బ్రాకృష్ణసింహాది పై
న్యమహానాథులు కాన్కలిచ్చుచుఁ బ్రతా ష పాధీశు దివ్యాంఘ్రియు
గ్గుము సేవించిరి భక్తిపూర్వక నమ ష స్కారంబు లర్పించుచుఁ.

మ॥ తన దేశంబుననుండి సేవకుల చేత తన గంటలక ముంచి యొ
య్యనఁ దెప్పించిన ముత్తయంబులు ప్రతాతాతా పాధీశ్వరుఁ బ్రాసునా
దునఁ గూర్చుండఁగఁబెట్టి వాని సరి యె త్రుల్ తూచి మేవాడభూ
జనులం దంతటఁ బందిపెట్టె శబర త్యానాథుఁ డత్యాదృతిఁ. 849

మ॥ “మనస్వతంత్రము దేశభక్తియు నసా మాన్యంబునా త్యాగదీ
క్షును శోధించియు విశ్వమంతయును మెచ్చు గారణంబైన యా
వనలోకేశ్వరు నక్షరీశ్వరు మహా భాగ్య ప్రభావ ప్రభుల్
దవరక బ్రావు మటంచు నీశ్వరు పద ద్వంద్వంబు సేవించెదఁ. 850

క॥ కలనైన నొగుల దెస పగ మొలువకయుండెడిని హృదయ మాన నాకని క
న్నులు మోడ్చి తనము దేవుని దలంచుచు మదిలోన భక్తి దళము కొనంగఁ. 851

మ॥ “గురుఁ డెల్లప్పుడు నగ్రపూజ్యుడని వాక్రమ్యుఁ శ్రుతుల్ పెక్కు లీ
చరణాంబులు నా కహర్నిశములఁ సంతేవ్యముల్; వీని నే
మఱవఁ జేయకుమంచు నీశ్వరుని సొ పార్థింతు; మేవాడయే
మఱువఁజాలకు నీమహాపకృతి భా మాసాహి మంత్రీశ్వరా! 852

మ॥ నను నారాజ్యము నాప్రజావళి నఖం డత్యాగముఁ బెంచి ప్రో
చిన దైవంబు సేవు; సంతతిము నీ శ్రీపాదసేవావిసూ
తనభాగ్యంబు సిరంబు చేయుము; నిరుఁ ధ్యానించి కీర్తించుచుఁ
మనువాడఁ గనువాడ ధన్యతను; భా మాసాహి మంత్రీశ్వరా! 853

గీ॥ అని ప్రతాపధరాధీశుఁ డవనిజేవు చరణరాజీవములు మ్రొక్కి సరసనున్న
తక్కుగురులకు మ్రొక్కి వత్త ములు కనకభూషణము లిచ్చి యడుగులు పూజ చేసె.

చ॥ “ఇరువదియైదువత్సరము లెన్నియొ బాధల కోర్చి నాపయ్య
దొరగు విపత్త్రవాహముల నుఁ గడఁబెట్టుచు దేశసేవలఁ
గఱపుచు నుద్ధరించిన జ గన్నులకీర్తిని నిన్ను మిత్రుఁడుఁ
గురుఁడును నింక దైవమని కూడ భజించెద నాహపాటికఁ. 855

సీ॥ గనుతింపరాని భో గములు గల్గి స్వతంత్రపుడవై కష్టంబు లెఱుంగకుండ
నడుచు మహానుభా పుండవయ్య ననుఁగూర్చి వలచి వలచి కష్ట ములకు నూర్చి
ధనము పై న్య మొసంగు చును స్వయంబుగ యుద్ధములు చేసి నాయుడు మలను నీడు
నిడుములుగా నెంచి యింతకాలమునుండి వర్షమెత్తి నాయెడఁ బరపినావు;

గీ॥ గిరితటములందు భటులను ♦ నెఱపి వేయకనుల నాయాలుబిడ్డలఁ ♦ గాదినాళ్లు
నీముఠాముఁ దీర్చఁగాఁజాల; ♦ నీమ కృపకుఁ బారమే లేను భిల్లస ♦ రవ్యజ్ఞమూర్తి!" 356

క॥ అని శేబరలోకనాథునకును వందన మాచరించు ♦ కొని కొఁగిటియం
దున నిలిపి సలుంగ్రా కృష్ణుని జేరఁగఁబోయి వేర్చి ♦ శోభిలుచుండఁ. 357

మ॥ "నను వీడఁజన కెప్పుడు మెలఁగుచు ♦ నాసీదయ్య బోలె; గం
టిని తెప్పవలెఁ గాచి ధర్మవిరతి ♦ నేర్పించి సంపూర్ణ భ
క్తిని నాతోడిద లోకమంచు నను ర ♦ క్తిగొల్పు నీ యీముఠం
బును నేఁ దీర్చఁగఁ జాలఁ బెక్కు భవముల్ ♦ పుత్రుండనై పుట్టినఁ. 358

మ॥ కడుదూరంబునఁ దోచు నాపదఁ దొలఁ ♦ గఁజేయఁగా ముందుకుఁ
బడి యుత్పించుచు, సుంత సౌఖ్యమయినఁ ♦ స్వరాజ్యమే యెచ్చి న
ల్లెడఁదఁ బొంగుచు, నాయభీప్సితమే నీ ♦ యిష్టంబటంచు దమా
త్యుండవం చెప్పుదు చూడ; దేవుండవటం ♦ చూపింతు నావాలికి. 359

మ॥ ఇక రా నుండెడు కాలమందును జనం ♦ బేజేకమందైన నూ
ఱక ప్రస్తావము వేర్చి నొక్కడ సలుం ♦ బ్రాకృష్ణుఁ డన్నంతనే
మొకముల్ విప్పఁగ స్వామిభక్తి యొకచోఁ ♦ బుంహాపముఁ జెంది వా
రికి సాక్షాత్కృతియై తనల్పేదిని; తం ♦ డ్రీ! యెంత పుణ్యుండవో!" 360

మ॥ అని పాదంబుల మ్రోల వాలుచు నమా ♦ త్యాధీశ్వరుఁ బూజచే
సిన నాతండు సమోదబాష్పనయన ♦ శ్రీమీఱ సాష్టాంగ వం
దనముల్ చేయుచు భక్తితో నిలిచె; నా ♦ ధాత్రీశ్వరు డంతఁ జెం
తనె సూక్ష్మాదిసహోదరప్రళి సే ♦ నాభర్తలఁ జూచుచు; 361

మ॥ "తన నాహారము చిక్కఁకుండినను భ ♦ క్తిఁ బెంచుచుఁ దండ్రీ
తి ననుఁ గొల్పుచుఁ ద్యాగముఁ నెఱపుచు ♦ దేశమ్ము సేసిచి శో
భనసత్త్విర్ని పరంపరల్ నలుదెసల్ ♦ ప్రాకంగ వర్తించినా"
రనుచుఁ వారిని వారి వారి గడు నా ♦ స్థదంబునఁ జేరుచు, 362

క॥ విలువగల వస్తువుల భూషల నొసఁగుచు నర్హతీ ♦ సమ్మానములఁ
సలువఁగ భామాసాహియు నిలుపుచు సింహాసనమున ♦ నృపలోకగురుఁ, 363

సీ॥ "బహుభవిమృద్ధీప ♦ పటలప్రభాభాసియగు రాజమార్గంబు ♦ ననుకరించు
నీజీవితంబును ♦ నిరతంబు మ్రొందపు లనుపమంబగు భక్తి ♦ ననుసరింతు;

రసఘ్న! నిఘోబాలు ముఁ హనుభావుల లోకపావన జీవితఁ ఁ పటల మెప్పుడు
దేశచరిత్రమై ఁ తేజరిల్లుచునుండు; ధారుణీజనుల కాఁ దర్శ ముదియ;

గీ॥ నీచరితఁ దేశదేశములఁ ఁ నిండియుండు; నీయఖండశోభననామ ఁ ధేయము విను
వార లాపదలకు జంకు ఁ సడక ధైర్యపర్యతములొందు శాశ్వతఁ ఁ ప్రథ వహింతు. 864

మ॥ నిను దర్శించుచు నీదరిఁ మెలఁగుచుఁ ఁ నీతోడ భాషించుచుఁ
నిను సేవించుచు నిఁ మదిఁ దలఁచుచుఁ ఁ నీపూజలక జేయుచుఁ
మనఁగాఁగల్గుట మేటిభాగ్యముచుఁ ఁ మాబోగిట్ల మెల్ల పృథుఁ
నిను దేవుఁబలెఁ జూచుచుఁ గొలుతుమో ఁ నిర్దిదతేజోనిధీ! 865

నీ॥ కోటికష్టములైనఁ గోట మీఁటఁగఁజాలు మీటలఁ బరమగాంఁ భీర్య మలర,
నవశరచ్చంద్రసౌంఁ దర్కమందిరమైన ముఖము శాంఠసముద్రఁ భూతి నెఱప,
వ్యాకోచముల్లికాఁ పృసవరాజంబట్లు చిరునవ్వు పెదవిపైఁ సీరుల నింప,
నందమై పుష్పమైఁ యాచానుదీర్ఘ బాహుగళయుగళంబుఁ చూసుఁ బెంప,
గీ॥ వార్ధిసంవృతమేదినిఁ వలయు మెల్ల వశము చేయంగఁజాలు పాఁ భవము దనర,
వెలయు నీవిశ్వమోహనఁ వీరమూర్తి విడక మామనుమలఁ దాండఁ విందుఁగాత. 866

మ॥ అమితోత్సాహము దేశభక్తిరతి నీఁ దై యుండు; నీమేని ర
క్తమునందఁ గల బిందు వొక్కొక్కడు “నాస్తి తంత్ర్యంబు స్వాతంత్ర్య”మం
చు మహాదీక్షను బల్కు; నీకు సము లీఁ ట్లోణీస్థలిఁ లేరు; భ
క్తిమహా త్వంబునఁ గొల్తు నిన్నుఁ గరుణఁ జేపి కుమారోత్తమా! 867

నీ॥ రవివంతకలశసింఁ ధువు రాజరత్నాధిఁ దరతరంబుగ వెలుఁ వలచుఁగాత,
మేవాడఖనిఁ బుట్టుఁ వా వ్రజమెల్ల స్వతంత్రతాశాణదీఁ ప్రమగుఁగాత;
రాజపుత్రాస్వయాఁ రణీజతేజము ధర్మదీక్ష నాహవవేదిఁ దెరులుఁగాత,
సాతేశ్వరినిబోలుఁ పతిదేవతలకు హౌదవభూమి పుట్టినిఁ ల్లవునుగాత;

గీ॥ భూజనులు విష్ణువమ్మలఁ బుంగునవ్వు డడరు లడఁచి కొందలిరులఁ నలవరింప
నిన్నుబోలు మాధవుఁడు జఁ స్థిమఁగాత; దన్యుగజరాజసింహ! పఁతాపసింహ!” 868

గీ॥ అనుచు నానందబాష్పంబుఁ లతిశయిల్లఁ జారు నవరత్న సామృతఁ నారికేళ
ఫలము దోసీటఁ గొనిపోయిఁ పభున కిచ్చి చేతు లెత్తుడు నిట్టు లాఁ శీరవ్విడించె 869

శ్లో॥ “స్వస్తి పృజాభ్యః పరిపాలయంతాం
న్యాయ్యేన మార్గేణ మహీం మహీశాః

గోబ్రాహ్మణేభ్య శ్శుభముస్తు నిత్యం
 లోకాస్సమస్తా స్సుఖినో భవతు
 కాలే వర్షతు వర్షస్యః పృథివీ సస్యశాలినీ
 దేశోఽయం ఓజోభరహితో బ్రాహ్మణా స్సూతు నిగ్భయా
 అపుత్యాః పుత్రిణా స్సూతు పుత్రిణా స్సూతు పౌత్రిణః
 అధనా స్సధనా స్సూతు జీవంతు శరదాం శతమ్".

870

ఉ ప స ం హా ర ము

శా॥ నే నెల్లప్పుడు భావనాబలమునఁ ♦ సీమాప నామ క్రియా
 ధ్యానంబుఁ గొని తస్మయత్వమున న ♦ న్యాకాంక్ష లేకుంటి, నీ
 వే నేనై తినా! నేన నీవయితో! రూ ♦ పింహగ నాకేల! ఏ
 త్యానందంబు ఘటించె నీకృతి పృతా ♦ హ! విశ్వలోకార్పితా!

871

మ॥ పదియొడ్ల యొను నిన్నుఁగూర్చి పఠియిం ♦ పఁ సాగి; యిన్నేర్చు నా
 మదిలోనఁ భవదీయ వికృమకళా ♦ మాధుర్య సౌభాగ్యముల్
 కుదురై నెక్కొని వేరు పాచుకొనియె; ♦ గొండతలా కోరికల్
 పొడలెఁ నిన్ను నుతింప; నీదు చరితం ♦ బుఁ వాసి హర్షించితిఁ.

872

మ॥ చదలే రట్టులు ముజ్జగంబుల భవ ♦ త్వచ్ఛంద క్షీచ్ఛటల్
 వెదచిందఁ గనుగొంటి; భారతమహా ♦ ర్విఁ వీడి మున్నూటము
 వృద్ధియాజేడులు దాఁటె; నీచరితముఁ ♦ వర్ణించు భాగ్యంబు నా
 కొదవెఁ నేటికి; నన్నుఁ బోలు కృతకృ ♦ త్యుల్ లేరు లోకాబుఁ.

873

మ॥ దినరాజ్ బలె నుగ్రకోపనుడనై ♦ తిండింది తైలంబుని
 డిన తోరుఘ్నంలఁ దాఁకి నీ నడపు హా ♦ వ్రీఘాటు యుద్ధాంగణా
 బున విశ్వోన్నతమైన నీదు విభవం ♦ బుఁ గొంత నేఁ బంచకోఁ
 గనకున్నుఁ నినుఁగూర్చి యింత యనురా ♦ గం బిట్టు లుప్పొంగునే!

874

చ॥ ఇలఁ గల వీరపుంగవుల ♦ నిట్టి బలోన్మతుఁ డిట్టి ధీరుడుఁ
 గలుగఁడటండుఁ బే ర్గనిన ♦ గండఁడ వీ విఁ; నిల్లు వీడి వీ
 ధులఁ జరియింపలేని కడు ♦ దుర్బలదేహుడ; నన్ను నెట్టులఁ
 వలచితో! నీ చరిత్రమును ♦ వర్ణన చేసి జగావఁ జాటంగఁ.

875

గీ॥ భువనశౌర్యాంకమైన నీ ♦ మూర్తిఁ గాంచి, యనుపమంబైన నీకథ ♦ లాలింది,
రసమునను దేలి పొగడనిరసకు లుండ; రెట్టి నాయకోత్తముడ వోయి! ప్రతాప! 878

గీ॥ భవ దుదార శౌర్యమును భా ♦ వనమొనర్చి రసమునను జొక్కి- గ్రంథంబు ♦ వ్రాయునపుడు
త్వ ద్వశుండనై యానంద ♦ బాష్పవితతు లాణిముత్యాలవలె రాల్చునహరహంబు. 877

గీ॥ నా మహోదాత్ర నాయక ♦ స్వామి వీవు; భవ దనఘ కీర్తి గొనియాడు ♦ కవిని నేను,
త్వత్కథామృత రుచిర కావ్యమృతోడ హృదయకుసుమంబు నీకు నంపించుకొందు. 878

క॥ ఉత్తమ ధీరోదాత్ర స్పృహోత్తరుడవు; నిన్ను బాగడ ♦ యోగ్యులని రే
కెత్తు తమి న్నౌదయరస మే నెత్తితి దుత్తలకొంది ♦ నీచరితమున. 879

క॥ వర లోకోత్తర సుగంధోత్తర నాయకచక్రివర్తి! ♦ త్వత్కీర్తికళల్
స్థిరమొందెడుఁగాక నుదాహరణములై చంద్ర తార ♦ కార్య స్థాయి. 880

మ॥ కరము భక్తిని నా రచించిన మహా ♦ గ్రంథంబు నందెందు నీ
చరితం బాంధ్యంబు నిత్యము జదివి నీ ♦ స్వాతంత్ర్యము ద్యాగవి
స్ఫురణంబు సముదారవిక్రమకళా ♦ పూర్ణత్వము నేర్వఁగ
ల్గిరయేని ననుజాలు ధన్యు లిలలో ♦ లేరంచు హర్షించెడ. 881

ఉ॥ పూలును సౌరభంబు మధు ♦ వృక్ష జెడు వృక్షము పోయినంత; శౌ
చాలత దాని శోభలను ♦ బాయు నిమేషములోన; నీజగ
జ్జాలము లర్పచేయు కటు ♦ శౌర్య పరాక్రమ రాశివైన ని
జాలిన ధీమక్తి పాలి ♦ వోవడు లోకము కుంగి పోయిన. 882

నీ॥ సంవత్సరములు నీ ♦ చరితంబు పఠించి పరవశత్వమున మై ♦ మఱచుచుంటి;
పదపదంబునను నా ♦ హృదయరసము నింది గ్రంథంబు రసమూర ♦ వ్రాసియుంటి;
వందలకొలది ద్రి ♦ వ్యము వెచ్చపెట్టి భక్తిని గావ్యమెల్ల ము ♦ దించియుంటి;
వీరలక్ష్మీప్రభు ♦ తావ్రహ్మ మెఱయు నీ చిత్రంబు లందందు ♦ జేర్చి యుంటి;
గీ॥ బ్రతిఫలము గోరఁబోక నీ ♦ గ్రంథములను దేశమంతట నింపంగఁ ♦ దివురుచుంటి;
యత్నలోపములేక నీ ♦ యశముఁ జెంపఁ దగిన శ్రమమెల్లఁ బడితిఁ బృథాపదేవ! 883

నీ॥ ఆప్రతాపమహిమిందు! ♦ నలు రాజులు స్వధర్మనిరతులై దేశ మూ ♦ నెదరుగాక;
శ్రీసలుంబాకృష్ణ ♦ సింహుఁ బోల్ నావమిభక్తిపదాలు యశము నొం ♦ దెదరుగాక;
పాశుశృణినిబోలి ♦ భారతాంగనలు సాధ్వలలన్న పేరు చెం ♦ దుదురుగాక;
యమరసింహునిమాడ్కి ♦ నాంధ్రీయువకులెల్ల గురువిక్రమమున వె ♦ ల్గుదురుగాక;

- గీ॥ కమలవనమట్టి భారతః ఖండమెల్ల వీరరసఖండమై ధాత్రిః వెలయుఁగాక;
'యాంధ్రు'లనుపేరు ఖండఖండాంతరములఁదక్ష లండఱు శిరములఁ దాల్చు'గాక. 284

గద్య:- ఇది శ్రీమత్కామేశ్వరీ కరుణా కటాక్ష విత్తా సమాసాదితః సప్తత్వా-వ్య

నిర్మాణ చాతురీధరీణ, సుగుణగణపరీణ, దుర్భాకవంశదుగ్ధాంభోరాశి

రాకాశైరవమిత్ర, శాలాకాయన గోత్రపవిత్ర, సుజనజనాను

గ్రహపాత్ర, వెంకటరామార్యపుత్ర, కవిసింహ వధాని

పంచాననేత్యాది బిరుదవిఖ్యాత, సుకవి రాజ

శేఖర, రాజశేఖరకవి ప్రణీతంబయిన

"రాణాప్రతాపసింహ" చరిత్రంబ

ను పద్యకావ్యమున

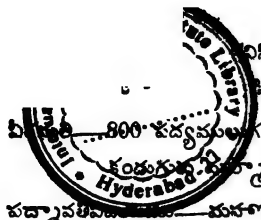
దూ బాచమా

శ్వాస

ము

సంపూర్ణము.

వి.సి.సి.హా, అవధాని వంశానన, కావ్యకళానిధి:
 1. రాజశేఖరశతావధానిగారి గ్రంథములు.
 పద్యములు—300 పద్యములుగల కావ్యము. పీఠరసప్రధానము. ఒక్కదిన మొకగంటలో బదునో
 కందుకూరి వీరేశలింగం నడికిన పీఠనాటిమణి చరిత్రము. వెల రూ. 1-0-0
 పద్యములు—మహాదాత్రగుణ స్ఫురణముగల యొక పీఠనాటిమణిని గురించిన నాట
 కము. శృంగారహాస్యములు వెల్లివిరియుచుండును. రూ. 1-0-0.
 సీతాకల్యాణము—శ్రీరామజనము మొదలు రామ-హరశురామ సమాగమము నఱకువల కథ రస
 వంతుముగ వర్ణింపఁబడిన యైదంకముల నాటకము. రూ. 0-8-0
 అవధానసారము—రాజశేఖర-వెంకటశేషకవు లాంధ్రదేశమున నొనరించిన యష్టావధాన శతావ
 ధాన విషయిక కథనము. రూ. 0-8-0
 వృద్ధిమూలసంవాదము—రూ 1-0-0 నూటయిరువదియేండ్లకు రూ 32768-0-0 లుగ విజృంభింప
 వచ్చి నిరాఘాటవృద్ధిని చెలుపు రెండంకముల నాటక. వెల 0-2-0

వలయువాడు:—

జనోపకారిణీస్తోత్రం, ప్రొద్దుటూరు.

అనికాగ్రహించెను

విలయమాధుర్యము—120 పేజీలుగల స్వప్నగ్రంథము. చంపూకావ్యము. గృహములు కట్టుకొను
 ట మంచిదియో కాదా యను సంశయమును నిర్ణయించుచు జనువల జనువ రస ముట్టి
 పడుచుండును. రూ. 0-8-0
 చండనృపాలచరిత్రము—700 పద్యములుగల కావ్యము. భీష్ముని చరిత్రమునకుఁ బ్రతిరూపము.
 పీఠ ముప్పొంగుచుండును. రూ. 0-12-0

వలయువాడు:—

కవిసింహ. జి. వెంకటశేషశాస్త్రి శతావధాని,
 మునిసిపల్ నైట్సులు, ఆంధ్రోపాధ్యాయులు, ప్రొద్దుటూరు.

అనికాగ్రహించెను.

రాజాప్రతాపసింహచరిత్రము—1900 పద్యగ్రంథము. ఇంతటి పీఠండు సూర్యవంశమునఁగూడ
 నవతరింపలేదని ఖ్యాతిపొందిన మహానుభావుడు. రూ. 1-8-0

వలయువాడు:—

పి. ఆర్. సుబ్రహ్మణ్యయ్యర్ బి. ఏ. యల్.టి.
 హైదరాబాద్ మునిసిపల్ నైట్సులు, ప్రొద్దుటూరు.
 అనికాగ్రహించెను.

